

AZ ÚT

• Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára •

ALAPITOTTA :

RAVASZ LÁSZLÓ

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS

DR. TAVASZY SÁNDOR

XIII. ÉVFOLYAM.

CLUJ-KOLOZSVÁR
NERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T. NYOMÁSA
1932

TARTALOMJEGYZÉK

	Lapszám
<i>Az Ige tükrében:</i>	
Bonczidai Dezső: A századik — — — — —	181
Horváth Jenő: Isten ügye — — — — —	1
Káli Dénes: Az imperativus — — — — —	209
Kálvin-Rábold: Az emmánusi tanítványok — — — — —	95
Kuyper-Csűrös: Este és reggel lett — — — — —	33
Kuyper-Csűrös: Az éjszaka is a tied — — — — —	71
Kuyper-Csűrös: Angyal küldetek Istentől — — — — —	281
<i>Igehirdetés és Kultusz:</i>	
Járosi Andor: Lelkipásztori levelek — — — — —	249
Kutter H.—Dánér L.: Evangélium — — — — —	170
<i>Vallásos nevelés:</i>	
I. L.: A vasárnapi iskola és az egyház — — — — —	261, 308
I. L.: Az ifjúság és a világnézet — — — — —	56
Kiss Béla: Siker nélküli ifjúság — — — — —	121
Lévay Lajos: Aktuális pedagógia — — — — —	258
Lévay Lajos: Jézus pedig gyarapodék bölcsességben — — — — —	11
László Dezső: A lélek a vasárnapi iskolában — — — — —	183, 212
Mezey Mihály: Jeremiás — — — — —	305
Mezey Mihály: Reflexiók a v. isk. kongresszusról — — — — —	230
<i>Gyülekezeti munka:</i>	
Dósa Dániel: Az egyház mint igazi közösség — — — — —	267, 298
Járosi Andor: Lelkipásztori levelek — — — — —	285
Olajos László: A lelkipásztor és a szociális kérdés — — — — —	14
Tókes Tibor: A lelkipásztor kötelességei a népművészetek irányában — — — — —	237
<i>Tudomány és Világnézet:</i>	
Borbáth Dániel: A vall. tört. és dial. theológiának a ki-jelentésről szóló dogmatikai tanítása — — — — —	111, 155
Buchevszki Orest—Nagy József: A gör. kel. egyház dogmatikai rendszerének alapelvei — — — — —	36
Dávid Gyula: Kálvin gazdasági etikája — — — — —	—
N. G.: Adatok a régi erdélyi belmisszió történetéhez — — — — —	191
T. S.: A keresztység és a metafizika — — — — —	3

Egyházi szemle:

Bedő Béla: Az Ifj. Ker. Egy. Világszövetségének konferenciája — — — — —	27
I. L.: A Skót Egyház kontinentális bizottságának jelentése	199
I. L.: Két nevezetes világkonferencia — — — — —	201
I. L.: Tudományos theologiai konferencia — — — — —	24
I. L.: Ifjúsági konferenciánk mérlege — — — — —	130
I. L.: Anyagi gondok — — — — —	131
László Dezső: Egyházunk belm. problémái az ifj. munka haladása és jelen állása tükrében — — — — —	317
A ref. egyház szociális programja végrehajtásához — — — — —	195
Mit tehetnek a lelkészek egymásért — — — — —	197
Körlevél a külmiszió tárgyában — — — — —	273

Megbeszélések:

I. L.: Az egyházfegyelem kérdéséhez — — — — —	140
Tunyogi Csapó András: Egyház és társadalom — — — — —	134

Irodalom:

Vásárhelyi János: Az Úr színe előtt (G. L.) — — — — —	18
Mátyás Ernő: Életforrások (I. L.) — — — — —	19
Az Úr csodásan működik III. (I. L.) — — — — —	20
Mi a külmiszió? (Kese Attila) — — — — —	22
Istentiszteleti rendtartás a magy. ref. egyh. számára (I. L.)	65
Vásárhelyi Boldizsár: Siessünk Jézushoz (Járosi Andor)	67
Sárközi Lajos: Öt hallgassátok (N. G.) — — — — —	86
Roska Márton: Néprajzi feladatok Erdélyben (I. L.) —	88
Dávid György: Az erd. ref. egyházközség XVI. századbeli képe (N. G.) — — — — —	145
Sylvester Bibliai Lexikon (Maksay Albert) — — — — —	176
Külmisziói füzetek (Horváth Jenő) — — — — —	208
Ilyés Endre: A magyar ref. földművelő nép lelki élete (I. L.)	275
Református Valláskönyv (I. L.) — — — — —	277
Incze Gábor: A magyar ref. imádság a XVI. és XVII. században (I. L.) — — — — —	322
Lampért Géza: A pápai ref. főiskola története (I. L.) —	323
Derzsi E.: Mit akar a Nőszövetség? (I. L.) — — — — —	324
Jancsó Benedek: Erdély története (I. L.) — — — — —	325
Draskoczy L.: A magyar prot. külmiszió multja — — —	325
Az Úr csodásan működik. IV. (Kese A.) — — — — —	326
Értelem, erő, akarat (Kese A.) — — — — —	327

Folyóiratszemle:

Evangelical Quarterley — — — — —	148
Hajnal — — — — —	88, 331
Life and Work — — — — —	91, 203
Revue d'Histoire et de Phil. Religieuse — — — — —	150, 328
Moslem World — — — — —	278

Az Ige fűkrében

Isten ügye.

„Monda pedig az Úr látás által éjszaka Pálnak: Ne félj, hanem szólj és ne hallgass: mert én veled vagyok és senki sem támad rád, hogy néked ártson; mert nekem sok népem van ebben a városban. És ott lakozék egy esztendeig és hat hónapig, tanítva köztük az Isten igéjét.“

Csel. 18:9—11.

Pál apostol Korinthusban van. De még nem is álmodja, hogy mennyi szeretettel fogja megírni májkorinthusi leveleit ide. Csak egy Rómából elúzótt zsidó házaspár (Akvila és Priscilla) fogadja be; náluk tartózkodik s úgy él. Még mindig saját honfitársaira gondol elsősorban, de a zsinagógában csak ellenszegülés és káromlás fogadja. E keménység láttára felfohászokodik s így kiált fel Pál: „Véretek fejetekre, én tiszta vagyok: mostantól fogva a pogányokhoz megyek.“ Tudjuk, hogy e keménységet és felháborodást Isten milyen csodálatosan jóra fordította, hiszen ettől kezdve lesz Pál mindennél inkább a pogányok apostola. De van egy kis Pilátusra emlékeztető elkedvetlenedés, felelősség-lerázás az apostol szavaiban: mit erőszakoljam én rátok a jót, ha nem akarjátok?! Mit emésszem magam itt? Nem vagyok idekötve! S talán menne is hamarosan tovább, ha nem szól neki Isten. „Monda pedig az Úr látás által éjszaka Pálnak: „Ne félj, hanem szólj és ne hallgass: mert én veled vagyok és senki sem támad rád, hogy néked ártson; mert nekem sok népem van ebben a városban.“ Isten szava után pedig ez következik: „És ott lakozék (t. i. Pál) egy esztendeig és hat hónapig, tanítva köztük az Isten igéjét.“ Pedig menni akart tovább. Ha jól meggondolta, nem volt sok értelme, hogy maradjon. S tán mi is rámondjuk hirtelen: mit végezhetett, járhatott volna be ez-

alatt másutt! De Pált nem a saját megfontolása vezette — Isten szava. Elcsüggedhetett, kifakadhatott, sarkonfordulhattott, mert ember volt, de engedelmeskedett a „mennyei látásnak“, mert az Úr ügyének munkása volt.

Csak így lehet Isten ügyét szolgálni. Ha az fontosabb, mint a mi kedvünk. Ha nemcsak az emberekkel beszélünk fölöle nappal, amikor köztünk vagyunk, hanem Istennel is éjjel, amikor senkisémet lát. Ez a mi szolgálatunk láthatatlan része. Megtartjuk-e, azért nem ellenőrzik és nem kéri számon? Csak így lehet szolgálni az Úr ügyét. Ha Rá hallgatunk. Sokszor *csak* rá. És elég nekünk az ő bátorítása minden veszedelemben, az ő ígérete, hogy „veled vagyok.“ Csak így lehet szolgálni az Úr ügyét: ha tudunk egészen és egyedül Őrá támaszkodni, ha köszívűek közt is, -kudarcban, meg-nem-értésben, visszautasítás városában is igazán hinni és engedelmeskedni tudunk csudálatos szavának: „nekem sok népem van ebben a városban“.

Másfél évig szolgálta a vándor Pál így az Isten ügyét Korinthusban. Nem nézte, hogy ellenkeznek vele, hogy kedvenc utiterve megcsorbul, hogy megvetik, sőt törvényszék elé hurcolják — csak egyet nézett: Isten parancsát, Isten ügyét.

Kié a Pál kísértése, ha nem a miénk? Olyan hamar elkeseredünk, olyan egy-kettőre faképnél hagyjuk vagy hagynók a keményszívűeket, úgy fel tudunk háborodni a visszautasításon — olyan könnyen lerázzuk magunkról az Isten ügyének érdekét! Vajjon itt tartunk-e? Ott tartunk, hogy a mi tetszésünkhöz, kényelmünkhöz, terveinkhez, életünkhöz alkalmazzuk az Úr ügyét vagy pedig az életünket tesszük fel rája, amelyikben először jön Isten ügye s minden más azután?! „Nagyobb az Isten a mi szívünknel.“ Nagyobb az Úr ügye; mint én vagyok.

H. J.

• Tudomány és Világnézet •

A keresztyénség és a metafizika.*

1. Amint a címben jelzett két fogalom jelentésével szembe nézünk, azonnal felmerül előttünk az a kérdés, lehet-e azt a két valóságot, amely e mögött a két fogalom mögött van, *egy sorba* helyezni, lehet-e ezt a két különböző természetű és a jelentésében különböző karakterű dolgot *együtt* gondolni, *együtt* vizsgálni, lehet-e ezeket összehasonlítani? Felmerül az a kérdés, hogy lehet-e logikai, értékelméleti szempontból az egyiket, vagy a másikat magasabbra tartani és az egyiket a másik fölé helyezni, lehetséges-e egyáltalában ezt a két dolgot *együtt értékelni*? Kétségtelen, hogy sok nehézsége van logikai-kritikai szempontból annak, hogy a keresztyénség és a metafizika problémáját együtt, egymás problémáját egymás problémájában vizsgáljuk. Szinte lehetetlennek látszik, hogy a keresztyénséget, mint az isteni kijelentés egyik lehetséges történeti hordozóját és ennek kérdéseit a metafizikában, mint filozófiai tudományban és a metafizikát, mint ilyet amabban lássuk és keressük. *Más a keresztyénség, mint vallás és más a metafizika, mint tudomány.* A vallás sohasem lehet tudomány, aminthogy a tudomány sem lehet vallás. A vallás kérdései praktikus természetűek, a metafizika kérdései theoretikus természetűek. A vallás az élet szükségéiben születik meg, a metafizika az értelem szorongató kérdező hajlamából fakad. A keresztyénség és a metafizika közötti minőségi különbség már csak ezeknek az utalásoknak az alapján is egészen nyilvánvaló. És mégis beszélnünk kell a kettő viszonyáról. Beszélnünk kell azért, mert a *metafizikát megelőzi bizonyos vallásos hajlam.* Igazat kell adnunk *Bulgakow*-nak, amikor azt vallja: „Die religiöse Grundlage allen Philosophierens ist eine Tatsache, die sich nicht bestreiten lässt, gleichültig, ob sie als solche erkannt wird oder nicht.“¹ *Csak a vallás,*

* Előadás a Romániai Ev. Ker. Diákszövetség (F. A. C. S. R.) 1930 nyarán tartott konferenciáján.

¹ *Sergius Bulgakow: Die Tragödie der Philosophie. Darmstadt, 1927. 19. lapján.*

vagy közelebbről a keresztyénség által létrehozott hangulat és atmoszféra az, amelyben a metafizika nagy kérdései felmerülnek, mert az élet és a világ végső kérdései csak az Isten színe előtt, az Istennel való viszonyban merülhetnek fel. Platon, Aristoteles, Plotin, Cusanus, Giordano Bruno, Aquinoi Tamás, Descartes, Spinoza, Kant és Hegel és valamennyien azok, akik metafizikával foglalkoztak, mind az Isten színe előtt járó válaszos emberek voltak. Csak, mint vallásos embereket izgathatta az abszolút jóság, az abszolút igazság, vagy az abszolút paradoxon, az abszolút lét és reálitás, vagy abszolút szubsztancia, az önmagában való lét, vagy abszolút szellemiség gondolata. Az abszolutizálásra való hajlam csak a vallásos irányú, a válaszos motívumok uralma alatt álló lelkekben válik hatékony erővé.

De viszont azt is megállapíthatjuk, hogy a vallásos lelkek bizonyos kényszerítést hordoznak a lelkükben, hogy azt, amit létük egész megrendülésében átéltek, az értelem útján is felvessék, kérdésessé tegyék s az ész átfogó képességével megkíséreljék értelmezni és a megfelelő feletet megadni. A metafizika megléte azt bizonyítja, hogy a vallásos emberre is fennáll a gondolkodás szüksége és pedig oly sürgető erővel, hogy azelől kitérnie nem lehet. Ha időnként megkísérli kitérni előle, vagy elnémitja azt, jönnek idők, amikor elemi erővel ragadja meg a metafizikai szükség, a metafizikai feleletadás kényszere. Ezek az idők a metafizika nagy fellendülésének idejei. Vannak idők, amikor a metafizikai kérdésés elhal a gondolkodó emberek ajkán, amikor a pusztta létfenntartás, a civilizátorikus alkotások és feltalálások izgatják az emberi értelmet és gondolkodást, amikor az emberi gondolkodás egyenesen menekül a léttel és élettél való nagy leszámolás elől, de ezekről a korokról egészen határozottan megállapíthatjuk, hogy az emberiség életének a legsivárabb idejei, amikor az egész emberiség abban a kísértésben él, hogy alantasabb vágyait, indulatait és ösztöniségeit élje ki és amikor állandóan az erkölcsi anarchia veszélyei fenyegetik a világot és az életet. *Az emberiség életének a színvonalát sohasem a civilizáció, hanem mindig a metafizika által motivált szellemi kultúra befolyásolja játékon és emeli hatásosan.*

2. Ha a címben jelzett, keresztyénség és metafizika viszonyának a problémáját felvetettük és beállítottuk, kíséreljük meg most már a kettő viszonyának kérdéséhez közelebbről hozzálépni és kíséreljük meg azt, a lehetőség szerint, megoldani. Vessük fel először is azt a kérdést: Mit jelent a tudományos gondolkodás előtt a „keresztyénség”? Micsoda „jelentés”-t foglal magában ez a kifejezés: „keresztyénség”, és micsoda valóságra utal ez a jelentés?

A „keresztyénség“, a christiánizmus kifejezés modern alkotás. A christianus kifejezés előfordul a Szentírásban, a „keresztyénség“, a christiánizmus kifejezés azonban nem. A „christianus“ kifejezés jelenti a Krisztus-követőt, vagy a Krisztus-követőket, a „christiánizmus“, vagy a „keresztyénség“ jelent egy szellemi irányt, amely a történet színterén bizonyos mozgalmakban, intézményekben, bizonyos világnézetekben és bizonyos nagy történet-alkotó személyiségekben nyilvánult meg és amely történetet-formáló akciókban vált hatásszá és lépett konkurenciába más karakterű és más kvalitású irányokkal. A keresztyénség kifejezés tehát jelent egy bizonyos nagy történeti komplexumot, amely Jézus Krisztus evangéliumából, a Pál aposztof Christo-latria-jából, a IV—V. századok nagy dogma-alkotó zsinatjaiból fejlődött ki, hogy hova-tovább mind inkább és inkább differenciálódjék, míg elérte azt a sokszínűséget és sokféleséget, amelyben ma a különböző egyházakban, felekezetekben és szektákban előttünk áll.

A keresztyénséget „keresztyénség“-nek, azaz egy szellemi iránynak a XVIII. századtól kezdődőleg tekintik, a felvilágosodás hatása-alatt. Ettől az időtől kezdve, a tudományos gondolkodás általában, de maga a keresztyén theológia is, tehát maga a keresztyénség is önmagát „keresztyénség“-nek, azaz egy-nek nézi és veszi a különböző szellemi irányok között. Az evangéliumok és az apostolok, valamint az apostoli atyák a Krisztus Evangéliumában abszolút isteni kijelentést láttak, de azt láttak benne az egyházi atyák és a reformátorok is. A XVIII. századdal azonban megindul, a fenti felfogás alapján, keresztyénség relativizálása, azaz csak egy-gyé válik a különböző szellemi irányok között. Ezzel a folyamattal a keresztyénség mindinkább élet- és világmagyarázattá válik s sajátos hit-tartalma helyét a racionális tartalom váltja fel, amely tovább magával hozza a racionális theológiát, mely a kijelentésen alapuló theológia helyébe lépett. Ennek az egész folyamatra a végső következménye az lett, hogy végül is a keresztyén theológiai gondolkodást nem az érdekelte, hogy mit mond és mit követel az Isten az embertől, hanem az, hogy mit mond és miképpen vélekedik és miképpen gondolkodik az ember az Istenről? Az Isten felfogásában megszűnt a fenségesség és a szuverénitás képze s Isten a világ végső tényévé, a valóságok sorába eső végső, abszolút valósággá vált. A XIX. század utolsó évtizedeiben már alig volt valami árnyalati különbség a keresztyénség és az őt képviselő keresztyén theológia és a filozófiai metafizika között.

3. Mielőtt tovább mennénk s tulajonképeni tárgyunkkal a keresztyénség és a metafizika viszonyának a kérdésével fog-

lalkoznánk, vizsgáljuk meg, hogy mi a metafizika s micsoda feladatot tölt be a tudományos gondolkodásban?

A metafizika fogalmának a meghatározása nem könnyű dolog. Mert bármilyen régi tan is a metafizika, a tudományos alakja még ma is meglehetősen határozatlan. Inkább mint karaktert-adó szellem, mint világosan körülhatárolt tudomány ismeretes. Inkább gondolkozási irányt, mint határozott tudományos gondolkozást jelent. *Közelebbről a metafizika nem egyéb, mint az utolsó dolgokról való filozófiai tan.*² *A filozófó emberi szellemnek az a mélyreható és merész kísérlete, hogy a lét ősalapját fogalmilag kifejezze.* A metafizika tehát az emberi szellem legmélyebb-reható ismerő feladata. Az utolsó évezedekben megkísérelték egyes kantianus filozófusok a metafizikát átjátszani az ismeretkritika területére s a pusztá methodologia problémájává tenni, amikor t. i. azt a feladatot jelölték ki számára, hogy megállapítsa az ismerés határait, kijelölje azokat a végső pontokat, ameddig a pozitív ismerés elmehet. Ezzel a törekvéssel szemben megállapíthatjuk, hogy a metafizika nem mondhat le arról az igényéről, hogy az értelem és az átfogó erejű ész segítségével is lehetséges feleletet adjon arra a kérdésre, mi a lét végső alapja, tehát mi az abszolút valóság? Természetesen ebben a feleletadásban nagy különbség van abban a tekintetben, hogy a metafizikus pusztá filozófus-e, vagy pedig keresztyén metafizikus. A keresztyén metafizikus azzal az alázatossággal felel a metafizika nagy kérdéseire, hogy az a felelet, amelyet adhat, *csak lehetséges felelet*, amelyet újból és újból revízió alá kell vennie az analízáló értelemnek és synthetizáló észnek, tehát a keresztyén metafizikus számára a metafizika fogalmi megállapításai mindig relatív érvényűek. A pusztá filozófus mindig azzal az érvénnyel lép fel, hogy metafizikája végérvényes megoldásnak, vagy legalább is a végérvényes megoldások egyetlen lehetséges irányának tekintessék. *Igazi tudományos becse tehát csak a keresztyén szellemből fakadt metafizikának van, amely a további vizsgálatokat biztosítja, a lehetséges jobbnak, tehát az alkotó tudományos kritikának teret biztosít.*

A helyesen értelmezett metafizika azonban minden pozitivitása mellett is magában hord egy bizonyos törekvést, amelynél fogva igyekszik az emberi tudat határait túlhaladni s az öntudat nyújtotta lehetőségeken túl az önmagában álló ismeretek birodalmát megnyitni. *A metafizikában tehát van bizonyos titánizmus, amely azért titánizmus, mert emberi lehetőségek és eszközök segítségével az emberfelettit, a világ-*

² *Heinrich Barth: Kant und die moderne Metaphysik. („Zwischen den Zeiten“ 1928. Heft 5, 407-ik lapon.)*

felettit, tehát az öntudátfelettit akarja meghódítani. Ennek a törekvésnek a jelentősége pedig abban van, hogy a sívár mindennapiság, a lapos és erőtelen hasznossági létén túl *kilátásokat* nyit meg a létfeletti világba. A platonai szárnyas paripák vágatva haladnak az égi tájak felé s bár ágaskodó fejük a rajtuk ülő emberi lelkek elől el-elfedik a teljes kilátást, mégis az egek felé való törekvésükkel biztosítják az ember számára azt a lehetőséget, hogy legalább egyes pillantásokat nyújtanak olyan világokba, amelyeknek igazsága és ragyogó szépsége az embert többé és nagyobbá tesz minden teremtetett lénynél. Ezt köszönhetjük a metafizikának s ezért nem tud az emberi szellem soha lemondani a metafizikáról, vagy pedig, ha lemond, vagy megtagadja, a metafizika ezt azzal bosszúlja meg, hogy az embert hosszú és fáradságos kerülő utakon vezet el önmagához, addig fokozza az ember metafizikai szükségeinek hiányait, amíg azok kínzó éhséggel nem emlékeztetik az embert ismét arra, hogy legfőbb sajátossága abban van, hogy többnek és nagyobbának kell lennie önmagánál is.

Az így értelmezett metafizika milyen viszonyban van a keresztyénységhez, illetőleg milyen viszonyban van ez amahoz? Ezeket a kérdéseket a metafizika alapproblémáival kapcsolatosan kell tárgyalnunk, mert az eddigi megállapításainkat csak így konkrétizálhatjuk.

Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy bármilyen értelmezést is nyert a keresztyén vallás az idők folyamán, az az egy bizonyos, hogy a keresztyénység nem ilyen, vagy amolyan iránya az emberiség szellemi történetének, hanem a keresztyénység az igazi érteleme szerint, *Istennek az Úr Jézus Krisztusban adott kijelentésén alapuló vallás, amely az embert az Isten szuverén, szent akaratának irányába vezet.* A keresztyén vallás tehát abszolút érvényű alapra helyezi az embert, mert az isteni kijelentés, tehát az Úr Krisztus minden idő és tér felett áll. A keresztyéniségre vonatkozó fenti állításunkból másodsor az következik, hogy a keresztyénység nem az emberi értelem, vagy a gondolkozás ügye, hanem az *egész ember és egész élet ügye.* A keresztyénység tartalma és szeleme nem korlátozható az elmélet körére, nem is zárható abba bele, hanem az ember egész életére és világára kihat. Továbbá, *a keresztyénység nem az idői lét kérdése, hanem az örökkévalóság kérdése.* Az embert nem a születésétől, vagy az öntudatra-ébredése idejétől fogva, hanem az örökkévalóságtól az örökkévalóságig való létében nézi és ítéli meg. A keresztyénység az örökkévaló *ítélet* és az örökkévaló *kegyelem* szempontja alatt nézi az embert és egész világát. *Ezért a ke-*

resztyén vallás az embert és világát a kosmikus ütelet és a kosmikus kegyelem, a váltság alá helyezi. Felmutatja azt a kosmikus szakadékot, amely a bűneset következtében fennáll az ember és az Isten között, de felmutatja azt a kosmikus és abszolút gyógyulást is, amelyet nem emberi akarat, hanem az isteni akarat szerzett.

Ha mindezeket a szempontokat végiggondoljuk, akkor előttünk áll egészen nyilvánvalóan, hogy a keresztyén vallás praktikus dolog, de nem a közönséges morális életfolytatás értelmében, hanem abban a magasabb értelemben, hogy *az egész embert és az egész életet a bűn által megrontott világ Isten által tervezett nagy restaurációjának a szolgálatába állítja.* Ezért a keresztyénség legnagyobb törvénye az engedelmisség törvénye. Az emberi élet és az ember világa csak úgy nyer értelmet, ha az Isten szent akaratának feltétlenül engedelmeskedik. Az engedelmisség törvénye pedig egyszerűs mind a szabadság törvénye is, mert a szabadság nem egyéb, mint az Isten akaratának való feltétlen engedelmisség.

Mi köze van már most az így értelmezett keresztyénségnek a metafizikához? Elsősorban is, bizonyos, hogy a keresztyén élet nélkülözheti a metafizikát, nélkülözhetetlené a keresztyén ember számára csak ott válik, ahol a gondolkozás és a theoretikus élet már olyan igényeket támaszt, amelyek naiv szemléletek által ki nem elégíthetők, hanem szükség van arra, hogy a lét végső kérdéseire adható feleletek fogalmilag is kifejezést nyerjenek. *Ahol a fogalmi gondolkozás megjelent, ott a metafizika nélkülözhetetlen, mint a mindennapi kenyér.* Ezt a szükségét a gondolkozás azonban csak filozófiai konstrukciókkal tudja elvégezni. Minden metafizika egy gondolatokból épített konstrukció. Újabban a phaenomenologiai iskola s ennek nagyjai közül *Martin Heidegger* tiltakozik a konstrukciók ellen, azonban, ha a puszta phaenomenologiai leírásokat vesszük alapul, az egyes összefüggéstelen jelentések elemzésén nem megyünk túl. Ezen az úton pedig a metafizikai szükség nem elégíthető ki. Tisztában kell azonban azzal lennünk, hogy konstrukció útján is csak az emberi élet és világ utolsó kérdéseire vethetünk valamelyes világosságot. *Isten megismerhető az Ő kijelentéséből, amelyet adott az Úr Jézus Krisztusban, de a metafizika útján Isten soha meg nem ismerhető.* A metafizika tehát még a legnagyobb teljesítménye tetőpontján sem jutha el s nem vezethet el Istenhez. *Elvezethet azonban a való világ utolsó tényeiig, amelyek az értelemre nézve, ráutalnak arra, aki értelemfeletti.*

A metafizika örök tárgyát a *substantia* problémája képezi. Beszélhet pedig a metafizika több substantiáról, de vala-

mennyi metafizika végül is arra törekszik, hogy sajátos konstrukciójával az utolsó, az egyetlenegy substantiához eljusson. *A lét, a valóság, az élet, a személyiség, az abszolút személyiség* azok a határpontok, amelyek között a substanciálítás kutatása folyik. Az önmagát állító lét, az a végső titok, amely előtt minden komoly tudományos gondolkozás csodálkozással áll meg. Az önállóság, a lét-állóság, a létező projekciója, vagy pusztán maga a projekció a való világ utolsó ténye. A való világ sok ilyen prooekcióból áll, de valójában az egész létező világ egy nagy kosmos, amely egyetlenegy kosmikus projekcióban mutatja magát. Ezekben a projekciókban azonban nemcsak létezést látunk, hanem életet is, azaz *valami sajátosnak, valami novumnak a folytonos létrehozását*. Minden létező élő pedig valósággá válik, vagy valóságnak tekinthető, amennyiben a benne lévő sajátosság *kihat* s ezt a hatást valamely öntudatos személyiség felfogja s azt a létitételt kimondásával igaznak nyilvánítja. Valamely létező tehát csak akkor minősíthető valóságnak, ha önmaga sajátosságának megfelel, ha tehát fedi a saját igazságát. Minden metafizika pedig végül állandóan számol az abszolút személyiség, vagy az abszolút szellemiség valóságával. Ezt vagy nyíltan, vagy lappangva elismeri, mert az egész létező valóság utolsó feltételét ez képezi. Az abszolút személyiséget nevezheti a metafizika különböző nevekkal, nevezheti a legreálisabb és a legtökéletesebb lét-nek, utolsó oknak, első mozgató-nak, a legmagasabb cél-nak, de bármiként is nevezi, az az egy bizonyos, hogy a filozófáló emberi szellem, a metafizika addig még nem nyugszik, amíg ebből az egyetlenegy és végső feltételből, mint ősalapból nem származtathatja a való világot. *Az emberi intellektusnak pedig elidegeníthetetlen végső szüksége ez az igazi monisztikus világmagyarázat. Ebben van a metafizikának a jelentősége.*

A keresztyénség és a metafizika viszonyának a kérdésében, mint utolsó szót állapítsuk meg azt, hogy míg a keresztyénség az abszolút személyiséget: Istent sohasem tekinti a gondolkozás, vagy a megismerés tárgyának, hanem minden létezés és minden élet feltételének, addig a metafizika mindig tárgy-nak tekinti, amelynek a kutató metafizikus felette áll. Másodszor, míg a keresztyénség Istent sohasem állítja egy sorba semmiféle létezővel, vagy valósággal, még ha az a legtökéletesebb is, mert semmiféle fejlődés és tökéletesedés Istenhez el nem vezethet, hanem csak Istennek szabad, személyes tette, amellyel az emberhez lehajlik; a metafizika pedig Istent egynek veszi azzal az abszolút realitással, vagy azzal a tiszta léttel, amelyet a filozófáló szellem a maga konstrukciójával feltalált és megismert. Ezek a

megállapítások jelzik azt a mélyreható különbséget, amely a keresztyénség és a metafizika között fennáll. A metafizika ráutalhat Istenre, de fel nem mutathatja az élő Istent, mert Isten csak ott nyilatkozik meg, ahol az ember a hit által felismeri azt a nagy krízist, amely minden létező való és a létező való teremtető feltétele: Isten között fennáll. A legjobb metafizika tehát az, amely a hit által megismert Isten-től indul ki s úgy kíséri meg a minden létezők valóságát és igazságát értelmezni és magyarázni!

Dr. Tavaszy Sándor.

„Jézus pedig gyarapodik bölcsességben.”

Mondja nekünk kálvinista, magyar tanítóknak az Ige. Mert mégis — Testvéreim — a legnagyobb bölcsesség a szeretet, mely fundamentuma az életnek és éltető ereje a virágnak, a könnynek és a bocsánatnak! Valóban szükségünk van nekünk Jézus szerinti bölcsességre! Mert a bölcsesség lehet elérhetetlen reménytelenség, értelmi závar, lehet önfejű, könnyen törékeny gög — ez a bölcsesség haszontalan és oktalan bölcsködés emberi fogalmak szerint; lehet azonban a bölcsesség őszinte bűnbánat, lehet a bölcsesség őszinte beismerés, hogy nem tudunk a magunk erejéből semmit sem elérni; lehet a bölcsesség egy önzetlen bocsánatkérés; lehet a bölcsesség egy betegnek áldozatos ápolása, a szívnek több, finom, könyörgő gondolata — lehet a bölcsesség általában — szeretet az Írás szerint. Erről beszélgesünk most itt együtt, társalkodva a betűkkel.

A fiatal lélek, a bölcsesség lakóháza egy csodálatos és mély tengerszemhez hasonlatos. Ha a tengerszem nyugodt és tiszta, hűen adja vissza, tükrözi széjjel a mennyország valamennyi ragyogó, titkos csillagját. Ha pedig a tengerszem felszíne, tükre fel van zavarva, ha valami alkalmatlan kódarab zavarja meg síma és nyugodt arcát, ha szeszélyes fodrok kigyózzák be mélyfényű tekintetét, akkor jaj annak, aki ilyenkor néz bele a tónak tükrében: a mennynek valamennyi csillagablaka eltörött, kinyújtóztatott szemfedökké változnak át; sötét, lebukó, ijesztő árnyékká alakul át ebben a megzavart tükröben a szomorú fűz, a délceg tölgy és az örökzöld fenyő, amely eddig díszére vált a tengerszemnek, mikor partját szeliden körül fogta, vizébe mártotta az arcát s tükrében gyönyörködött az ezüst Hold fényében.

Igy vagyunk a lelkünk bölcsességével is: ha a lélek tiszta, zavartalan, nem lehelt rá a legkisebb bűn sem fátyolt — ragyogóan adja vissza a teremtet világ ezer szépségét, képét és minden tudományát. Az okosság, az eredmény, a rendes ruha, a tiszta arc, a szellemes, okos tekintet; sikeres munka, a boldog vidámság mind-mind a tiszta és ártatlan léleknek a visszavert, éles reflexei. Ha pedig lelkünkre ránehezedik valami, ha behull

egy parányi gonoszság: megzavarodik a tükör — torz és elferdített képek jelennek meg előttünk a világról, az emberekről és a fogalmakról. Innen értjük meg azt, hogy miért van az, hogy az egyik ennyire igyekszik, kapaszkodik, dolgozik, tanul — mégis a képek, a tudása, a bölcsessége hamis és teljesen eredménytelen. Így tudjuk megérteni azokat a fáradhatatlan sikereket, mikor a munkán Isten áldása nyugszik meg: mikor valaki olyan könnyen tanul és olyan pontosan tud figyelni, kitűnően tudja megérteni a bölcsességet: az Isten Igéjét. Innen van az, hogy némely gyermek, ifjún, leányon olyan jól áll az az egyszerű ruha, cipő, kalap; mindig szépek és áldott lelkűek akármilyen ruhában is járjanak. Mert a lélek tükre a szem, az arc fénnel, ragyogással borít be mindent, ahová néz. Innen van az, hogy vannak ifjak, akik lótnak-futnak, lelkesednek, szinte elviselhetetlen a teherbirásuk; világosan és igazságosan látnak, őszintén és tisztán beszélnek, mert az Ige világossága tükröződik vissza lelkük tiszta felületén — mikor azt mondják: „*Mindenre van erőm, az Úr Jézus Krisztus által!*“

És ennek az Isten szerinti bölcsességnek csodálatos hatóerői vannak. Mindenhol ott van, ahol segíteni kell, ahol kötözni kell, ahol imádkozni kell s mindenhol hiányzik, ahol jutalmakat osztanak ki, vagy ahol elismeréseket szórnak az örvendezők. Tapasztaltatók, milyen jól esik egy ilyen karba belekapaszkodni, hogy megerősödünk egyetlen látásán, milyen vígan indulunk el az Úrnak naponkénti, boldog-szolgálatára; hogy betölti az ilyen Istennek tetsző lélek, ez az alázatos bölcsesség, azt a szobát, ahol van; pedig nem szól semmit s mégis egy állandó boldog örömről beszél. Az ilyen Jézusban megépített bölcsesség szerint minden munka halad, mindenki restel lusta lenni, mindenki a legjobb tudását, legpontosabb igyekezetét hozza ennek az evangéliumi hatóerőnek, annak az isteni bölcsességnek.

Viszont vannak az életünkben olyan zavart lelkek, kiknek a bölcsessége egy nagy átok, egy állandó istenverés, végkimerülésig tartó megpróbáltatás abban a körben, ahová rendeltették. Így következik ebből az, hogy egy dolgot többen többféleképpen látnak, többféleképpen értenek meg: így születnek meg a zavaros szemléletek, a boldogtalan bolyongások egy hosszú, emberi életen keresztül, így hervad el egy leánycsokor — ha a tükör homályos vagy így születnek meg a biztos próféciaák, így lehet oltárrá a családi tűzhely, így szerzi meg a leányzó a legdrágább hozományt — így nyeri el az ifjú a legértékesebb dekorumot: az istenfélő bölcsességet, ha a lélek ártatlan.

Mire kell vigyáznunk nekünk, testvéreim, hogy a bölcsesség sohase váljon bölcsködéssé? Hogy a lélek tükre mindig hű és éles maradjon. Hiszen mi lesz azzal a porfelhővel, amely minket minduntalan körülvesz s amely ellepi érzékenységünket? Mi

lesz azokkal a sok ütődésekkel, kopásokkal és türesekkel, amelyek mind azt a finom lélekmasinát érik?! Ami miatt tompa és színtelen lesz a hang, bizonytalan a kéz, szerencsétlen lesz az érzelem és boldogtalan az ember. Ha valaki ebben az életben akár kicsi, akár nagy értelemben valamit alkotott: ha örvendező aláztos volt, vagy valami magasztos és áldozatos gondolat szolgálá-tába állott: tapasztalhatta, hogy ügye, terve akkor sikerült, ha a koncepció bölcs volt s igazán okos, igazán bölcs akkor volt, ha imádkozni tudott. Ezzel meg is érkeztünk oda, oda, ahová célunk volt befutni. A lelkünk érzékenységet úgy tudjuk megóvni, ha tisztán tartjuk és vigyázunk arra a fehér lapra, amelyre a jó Isten az ő rendeléseit, parancsait rávezeti és felírja. Az Ifjúsági Keresztyén Egyesület megalapítójának az életében is magával ragadó erővel érvényesül a „Jézusi bölcsesség“ Mire tudott jutni Williams, a szegény posztókereskedőinas, mikor érvényesülésének, munkájának, szorgalmának, becsületének egyetlenegy ideálja, bölcses-sége volt az imádkozás. Semmiből, igazán Isten kegyelméből dús, gazdag nagykereskedő lett; Jézus igazságának tántoríthatatlan harcosából az angol királyság grófja lesz!

Először harmadmagával kezdte meg az egész világon az if-júsági keresztyén munkát s manapság, az elmúlt imahéten több, mint egy millió keresztyén ifjú és leány borult le az asztalra minden este, hogy könyörögjön a világ bűneiért. Olvassuk el Williams Györgynek naplójából az 1847. aug. 19-iki dátumot: „Elhatároztam, hogy ez estétől kezdve magamat feltétlenül az Ifj. Keresztyén Egyesületnek adom. Áldom az Istent, hogy kegyelméből erre elhívott és megáldott engemet! Elhatároztam, hogy e kegyelemért nagyon aláztos akarok lenni. Köszönöm neki, hogy arra ösztönzött, hogy úgy éljek, hogy hasznos lehes-sek fiatal embertársaim számára, akik e világban élnek. És kér-lek Atyám ez órától fogva add nekem kettős mértékben a Te lel-kedet, hogy úgy dolgozhassam a Te ügyedért, hogy sok lélek le-gyen általa megmenthető számódra!“ Testvéreim — ez a Jézus bölcsessége, ezzel meg lehet hódítani nemcsak egy igaz, isten-felő lelkét, hanem Isten dicsőségére meg lehet szerezni vele az egész világot, ahogy Williams György ezt bebizonyította.

Lévai Lajos.

A lelkipásztor és a szociális kérdés.

A szociális kérdés és a szociális mozgalmak kétségtelenül egy olyan részét alkotják az egyházat körülvevő világnak, amely-lyel különösen a mi egyházunk csak a legutolsó napokban kezd törődni és számolni. A külföldi egyházak is csak a múlt század második felétől és főleg a szociális kérdés munkás-mozgalmainak egyház-ellenes támadásai miatt figyelnek rá erre a kérdésre. Ezek az egyházak sokszor bünbánattal látják meg azokat a mulasztásokat, melyeket elkövetett az egyház akkor, amikor az emberek együttéléséből az idő folyamán kifejlődő és az élet komplikáltabbá válásával mind szövevényesebbé váló kérdések elől visszahúzódtak és engedte, hogy e kérdések nála nélkül oldassanak meg és más, idegen hatalmasságok prédáivá váljanak. Elfelejtette az egyház, hogy Isten ott kell legyen mindenkor és mindenhol és Krisztus király az élet minden megnyilvánulásában, az ember minden viszonylatában és az ő egyházának rá kell figyelnie az élet egész frontjára, hogy a Lélek erejével, a szeretet karjával bele kell nyulnia minden kérdésbe, hogy átvilágítson minden utat, állást foglaljon minden dologban, mert ha nem, ha kényelmesen vagy gyáván meghátrál, a gondjaira bízott lelkek azt fogadják el, amit más hatalmasságok tálalnak fel nekik. Az egyházat támadó, vallást gunyoló lelkek sokszor a tétlen egyház itéletét jelentik.

Az egyház minden következményét meg kell mutassa annak, hogy az Ige Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére. Isten szól és akar, mert övé a világ. Isten azt akarja, hogy neki szolgáljon lelkünk és a testünk, hogy az Ő sáfárának érezze magát munkás és munkaadó, szegény és gazdag, proletár és tőke, hogy a Szentlélek uralma alatt álljon minden élet. Soha sem mutatta ennek hirdetését így az egyház kötelességének Isten, mint ma, mert a történelem folyamán ritkán állottak szembe akkora gyűlölettel az emberek, mint ma. Mintha a lelkiség napról-napra mind jobban pusztulna az emberekből és helyét mind jobban elfoglalná a kenyér hajszája, a kenyér irigység, a testiség szolgálása. Az embereknek már nemcsak az fáj, ha kevés a kenyér, de fáj az, hogy miért van a több a másiknál és miért nincs

nála. Soha olyan élesen nem állott szembe a tőke és a munkás, mint ma. Ehhez a kiéleződéshez csak hozzájárul a nagy világ-krízis a maga gazdasági nyomorúságaival (munkanélküliség; pénz-drágulás, kartell-láz) és emeli a lelkeknek a bűnnel szemben való gyengeségét. A nincstelenek és a valamivel bírók nemzetiségi, faji, nyelvi ellentéteket áthidaló két nagy táborának gyűlölet hulláma tornyosodik egymásra, hogy lángbaborítsa a világot, elégessen mindent, jót és rosszat, igazat és hamisat, szegényt és gazdagot, proletárt és kapitalistát. Az ölés, a rombolás vágya feszíti az izmokat és készíti a poklot.” „Legyen akárhogy, csak másképpen legyen” ez a világhangulat.

Csak az egyház és a lelkipásztor az, amelyik és aki odaállhat és oda kell állania a pusztulás elé. Isten a megbékéltetés, a szogálat, a vigasztalás feladatát bízta reánk. Amikor a szemek megvakulnak a Sátán mérgétől, a lelkipásztor kell megmutassa a világosságot. Mikor a szegények éheznek, fáznak és panaszos szavukat senki sem hallja, az egyház és a lelkipásztor kell feléjük forduljon, ő kell megmutassa az Igében való vigasztalást, az Isten jóságába való reménységet, ő kell megmozgassa a hívők szívét, hogy a szeretet adományaival és cselekvő szolgálatával a könnyeket letöröljék. Mikor a betegek a láztól és a fájdalomtól kinlódnak, a lelkipásztor kötelessége megmutatni a lelki orvost és az egyház kellene kórházával, orvosával a testhez forduljon. Mikor a keserűség, a gyűlölet, a irigység ökolbe szorítja a kezeket, a lelkipásztor kell odaállítsa az emberek elé az Isten szeretetét, a kitárt karú, alázatos, mindenkit testvért látó Krisztust, a mindenkint hívó, kibékítő Fiút. Mikor a tőke önzőn csak új aranyhegyek szerzésére gondol és menekül a segítség, a könyörület elől, a lelkipásztor kötelessége megmutatni, hogy a vagyon Istentől sáfárságra adott eszköz. Mikor mindenki a testért harcol, a lelkipásztornak körömszakadtáig küzdenie kell a lélek drágaságáért és diadaláért. A lelkipásztor nem tartozik egyik párthoz sem, mert ő onnan felülről nyerte megbízását, a békéltetés szolgálatát, de imádkozik és tusakodik mindkét csoportban levő testvéreiért, hogy a Sátán karmaiból a Lélek hatalmával megtérjenek és megismerjék egymásban az egy és ugyanazon testnek a Krisztusnak tagjait. A lelkipásztor nem lesz sem kommunista agitátor, sem munkásokat kizsákmányoló kapitalista. Ő nem adhat igazat a testért, a gyűlölet fegyvereivel harcoló egyik félnek sem, de a kötelesség és az isteni elhívás súlya alatt megalázkodva mindkét táborban levő bűntől megszállott juhait égő szeretettel keresi fel, állítja eléjük a mindenikükért életét adó Krisztust, hogy az Ő áldozatától megremegjenek a szívek és megtérjenek a lelkek. A lelkipásztor felveszi mindenkinek gondját, annak, akinek kevés adatott, hogy Isten a kevést is megsokasítsa és könyörög azért, akinek sok van, hogy el ne felejtse, hogy sáfárságra, könnyek

letörlésére, éhezők jóllakatására, betegek gyógyítására adatott. Testvérének nézi a kerges kezű munkást és a lakkcipős bankigazgatót. Felkeresi mindkettőt, hogy felrázza bennük a bűntől megtévesztett lelket és visszavezesse őket oda, ahol testvérek voltak és testvérek lehetnek újra. Vállalja a lelkipásztor tőlük a gyanakodást, a gúnyt, a kidobást, kárt vall testében ezerszer, de lelke boldog, hogy Istenért járhat követségben. Lélek-testvért lát minden hívében és mert saját magán tapasztalja a kísértés nagy erejét, megérti az övéi veszedelmét és a maga győzelmére megtaníthatja őket. Százszor és százszor nem lát szemével eredményt, de Isten látja az ő hűségét, a pástor munkáját juhaiért és a Lelket elküldi titkosan és láthatatlanul sok lélekbe, hogy lakozzon bennük és megszentelje azokat.

Elmult az az idő, mikor a lelkipásztor megelégedhetett az-
zal, ha elvégezte hivei között azokat a kötelességeket, amelyeket az egyházi törvény előírt. Ma a farkas ott jár a nyáj között a leginkább ott, ahol mi a legnagyobb nyugalmat gondoljuk. Nemcsak az iparos vagy gyári nép, de a falu népe között is, mint lappangó tűz ég a nyugtalanság, elégedetlenség, bizalmatlanság, irigység lángja. Bár eljönnek még a templomba, de sokszor üres arccal hallgatják az Igét, a szívük nincs ott, hatalmába ejtette a bűn, a világ hitető beszéde. Ha pedig sikerül a lelkipásztornak valamelyiket közülük meghitt beszélgetésben megszólaltatni; a maga döbbenetes nagyságában látszik meg előtte az a romlás, melyet a nehéz sors és az izgatók gonosz beszéde ezekben a lelkekben végbevitt. Ez ellen csak akkor és úgy tudunk harcolni, ha keressük a velük való találkozást, ha igyekszünk megismerni bajaikat, kérdéseiket, reménységeiket. Sok idegenkedés, gyanakodás fogad először minket. Ez fáj nekünk sokszor elrettent minket, de ez megérdemelt ítélet azoknak, akik eddig még nem igen kérdezték meg az övéiket: éheztek-e, szomjuhozottak-e, meztelenek vagytok-e? És ha e kérdésekre választ kapunk és a reánk függesztett szemek a testvér szerető érdeklődését látják meg bennünk, lelkeket hódított vissza a lelkipásztor Isten országára számára. Ha pedig ezután az arra képesekben felébresztvén a segítség lelkét, a lelkipásztor a szűkölködőknek testvéri szeretetből adott kenyeret, a betegeknek orvosságot, a munkátlanoknak munkát tud szerezni és mindezt nem a rideg pártkassza verejtékes filléreiből vagy a nagyképű „társadalom“ száját bedugó koldus alamizsnáiból, hanem a testvérek szeretetéből, akkor e lelkek valóban megérzik, hogy a lelkipásztor Krisztus követője és vágyanak abba a közösségbe, amelynek szeretete erő és élet.

Nekünk lelkipásztoroknak le kell számolnunk azzal, hogy a szociális kérdés ma a legsúlyosabb valóság, amelynek terhe alatt nyög a világ, éppen azért, mert a szociális kérdés nemcsak anyagi kérdés, de elsősorban lelki eredőkből tevődik össze. Mind a test,

mind pedig a lélek egyensúlya megbillent. Mindkettő beteg és mindkettőt hamis és pusztulást hozó teóriák, hitető apostolok akarják meggyógyítani. A jó pásztor szereti a juhokat, leszámol a veszéllyel, megkeresi a megtartás útját, ott gyógyítja meg a juhokat, ahol fáj nekik. A reánk bizottakért égő szeretettel és szent felelősségérzettel tegyük vizsgálat tárgyává híveink szociális helyzetét és nekik való szolgálat eszközeit és módjait. Tegyük fel magunknak a kérdést: mit tettél a reád bizottak megmentéséért a szociális téren? Lesznek, akik boldogan vallhatják meg, hogy az ő életük szerető, mentő, segítő szolgálat volt, lesznek, akik szégyenkezve fogják érezni, hogy keveset tettek. De az elsők ne felejtsek el, hogy a szolgálatnak nincs vége, az utóbbiakat pedig égesse Isten szeretete, hogy keressék meg a beteg juhokat és mutassák meg nekik, hogy ők jó pásztorok, akiknek drágák a juhok.

Szeretném ha e pár, gyarló emberi szót e lap hasábjain áldott megbeszélés követné mindazoknak részéről, akik látják a jelenvaló világ bajait, kísértéseit, a drága emberi lelkek pusztulását és ráirányulna a figyelem a szociális kérdés óriási jelentőségére és arra a kötelességre és szerepre, amelyet Isten ezen a téren vár a lekipásztoroktól, tanítóktól, világiaktól és az ő egész anyaszentegyházától.

Marosvécs.

Olajos László.

Vásárhelyi János: Az Úr színe előtt. Református lelkipásztor imakönyve. Kolozsvár, 1930. 260 lap. Minerva kiadása.

Nemcsak a mi időkben, de mindig úgy volt, hogy a prédikációs könyvek száma mögött messzire elmaradt az imakönyveké. Ezt a számbeli aránytalanságot csak részben magyarázza az a szokás, hogy a lelkipásztorok nagyrésze egy életen keresztül megelégszik egy imakönyvvel. Az igazi oka abban van, hogy egyfelől az imádság természeténél fogva nehezebben tűri a nyomdafesték bilincseit, másfelől hosszú időn keresztül lassú sorvadásnak indult istentiszteletünk imádságos oldala az igés oldallal szemben, mert lelkipásztoraink aránytalanul több gondot fordítottak az igehirdetésre, mint az imádságra. Ez egy egészen természetes következménye volt annak a felfogásnak, amely az Isten szuverénitálásának téves értelmezése következtében az imádságot valami olyan, az emberre visszaható cselekvénynek tekintette. amelyet csak azért nem hasonlítok az égre feldobott és onnan visszahulló kőhöz, mert hatása gyógyító, megbékítő az imádkozó lélekre. Ma, amikor apránként visszatérünk az imádkozás tevékenységét egyedül indokló ama felfogáshoz, amely az imádságot a leghatalmasabb, mert Isten világkormányzásában szerepet vívó tevékenységnek tekinti, ma, amikor több gondot kezdünk fordítani istentiszteletünk imádságos részére: természetesen találjuk, hogy az utóbbi esztendőben mind általánosabb lesz a kívánság, hogy a régi, részben formájuk miatt elavult, részben tartalmuknál fogva is meghaladott templomi imakönyvek helyét újak foglalják el.

A Vásárhelyi imakönyve is ebből a kívánságból és törekvésből született. Már külformája is — a nagyon apróbetűs nyomtatás — elárulja, hogy ez az imakönyv nem azt a szerepet akarja betölteni, mint a régiek, hogy t. i. imái az istentiszteleteken változatlanul elmondassanak vagy felolvastassanak, hanem mintául, inspirálóul akar szolgálni. Amint a bevezetésben írja: „Nem pótolni akarom a szabad, önálló lelkipásztori munkát, csak segítséget... igyekszem nyújtani.” Sem a prédikációs, sem az imakönyveknek nem lehet más, mert nem szabad, hogy más legyen a rendeltetése.

Mint ilyent ajánljuk ezt a könyvet lelkipásztor testvéreink szíves figyelmébe. Az a másfélszáz imádság, amelyet a könyv tartalmaz, bizonyoság arra, hogy Vásárhelyi megáldott azzal a kharizmával, amely nem mindenkinek a tulajdona, hogy tudjon a nyilvánosság előtt, másokért és másokkal imádkozni: változatosan, közvetlenül, mert mindig szívből jövően. Imáinak kenetet, szint ad, hogy mindeniken érzik a Szentírás ihletése.

Még csak azt akarom megjegyezni, hogy Vásárhelyi könyve többet foglal magába, mint amennyit a tartalmát közelebből meghatározó alcíme ígér. Mert nemcsak imádságokat (vásárnapi és ünnepi istentiszteletekre, házasságkötés, beteglátogatás, temetés, rendkívüli alkalmak, pld. betegek úrvacsorája, vetés, aratás,

háború idején, rablók látogatásakor), hanem különböző alkalmakkor használható bibliaolvasási részek és textusok gyűjteményét, továbbá rendkívüli alkalmakra (betegek úrvacsorája, foglyok istentisztelete) ágendákat is tartalmaz könyve, sőt a házasságkötés, valamint a sírnál való lelkipásztori szolgálat rendjét is közli az új ágendaskönyv szerint. Könyvének második része, melyben a rendkívüli alkalmakra nemcsak imádságok, bibliai lokusok, hanem beszédvázlatok, hitvallásunk idevonatkozó tanítása és a liturgiális rend is közölve van, azt a benyomást teszi reánk, mintha az új ágendás könyvet kiegészítő segédkönyvet akarna a lelkipásztorok kezébe adni.

Aki egy régi, megszokott formájú és tartalmú templom imakönyvet vár, az csalódní fog a Vásárhelyi imakönyvében, mert sem egészében, sem részleteiben nem alkalmas arra, hogy valaki munkóul használja. De aki segítótársat keres, az áldással tanulmányozhatja ezt a könyvet. G. L.

Mátyás Ernő: Élethorrasok. Tanulmányok, előadások, cikkek. Szerző kiadása. Sárospatak, 1930. 183 lap.

Dr. Mátyás Ernő, a sárospataki theol. akadémia professzora, egyike azoknak, akiket egyházkerületünk és theol. fakultásunk büszkén vallhat magáéinak, ebben a kötetben cikkei, előadásai és tanulmányai közül adott ki egy kötetre való. Ha egy ilyen kötet minden esetben érdeklődéssel tölt el, a Mátyás Ernő köteté még nagyobb érdeklődésre tarthat számot a mi részünkről.

A kötetben 22 tanulmány van összegyűjtve, melyek egységes témája a református ember belső erőforrásai a világban való életében, személyes életében (Az-Ige, Az imádság, Békesség, A kálvinista jellem, A ref. öntudat), tudományos kérdéseiben (Ker. vallás és theologia a lelkészképzésben), nemzeti életében (A magyar lélek és az evangélium, A kálvinizmus nemzetformáló hatalma), a lelkipásztori életben stb. A tanulmányok között vannak egészen alkalmi cikkek és előadások, (A gyermek, Világmegtartó ifjúság, Örök ifjúság) és hosszabb tanulmányok (Az „én“ kettőssége. A lelkipásztor kísértései, A lelkipásztorok barátsága).

A Mátyás Ernő munkáit mély evangéliumi szellem mellett az emberi léleknek alapos ismerete, a lélek erőinek finom és mélyreható boncolására való képesség jellemzi. Ez a lélektani pillantás, mely azonban sohasem áll meg egy meddő elemzésnél, hanem mindig a lélek Isten felé való fordulása titkaiig akar hatolni, ott is érvényesül nála, ahol a keresztyén élet nagy kérdéseivel foglalkozik. Az imádságról szóló dolgozata az imádságnak nagyon mély rajzát adja, valóságos mintaképe annak, hogyan kell a valláslelektani eredményeket felhasználni. Ez rámutat arra, hogy a legsikerültebb dolgozatai a kötetnek azok, melyekben ilyen rajzokra nyílik alkalom s melyekben ezek kereteiben vallást tehet az író a maga munkájának, hivatásának eszményéről. Ebben a tekintetben Az „én“ kettősségéről szóló dolgozat, mely a kolozsvári theol. fakultás egyik akadémiai estélyén tartott előadás alapján készült, mesteri módon mutatja be a kettős én jelentkezését, félelmességét s vezeti el az olvasót e kettősség igazi megoldására. A lelkipásztorok barátsága c. tanulmányban a barátság lelki gyökereinek vizsgálatát a keresztyén barátság vonásainak megállapításával teljesíti be. A lelkipásztor kísértéseiről szólva, mély belátással fejtegeti azokat a pontokat, hol a lelkipásztort munkájával kapcsolatban a gyűlölet, csüggedés, hitetlenség kísértése fenyegetik s ahogy ezektől szabadulni lehet.

Egy nagy előnye van Mátyás Ernőnek, mint előadónak mind-ezekben s ez fejtegetéseinek nyugodtsága, mondhatnám hidegsége. Sehol sem ragadtatja el magát, nincsenek felesleges, csak a hatás kedvéért használt szavai, tárgyilagos, nyugodt, megalapozott minden állítása. Az ilyen kérdéseknél pedig ez nagy előny, ahol minden hamis hang, minden hatásvadászó kifejezés a hitelét rontja meg annak, amit az illető állít. Ezért minden tanulmányban, a legkisebb dolgozatban is, egy belső, a tárgyban és érvelésben rejlő meggyőző erő kap meg, a fejtegetések nyugodt logikája fog meg és köt meg, nem a lelkesedés pókhálószálaival, hanem az igazság vaskapcsaival.

Végül hadd fejezzük ki, hogy nagy örömünkre szolgált néhány olyan előadást is újabb kidolgozásban látni a kötetben (Az „én” kettőssége, A lelkipásztor kísértései, A lelkipásztorok barátsága), melyek erdélyi lelkeszi kurzusaink első éveit kedves emlékeihez tartoznak. S ezek a kötetet még kedvesebbé és értékesebbé teszik előttünk, mint amilyen az másnak.

I. L.

Az Ur csodásan működik.

Bibliaköri vezérfonal. Ifjú Erdély kiadása. „Élő könyvek” 10. sz. III. év anyaga. Ára 16 lej.

Úgy áll előttem asztalomra téve ez a kicsi, de annyi éltető erőt nyújtó füzet, mint egy darab áldott kenyér, amelynek az a hivatása, hogy a maga tápláló erejénél fogva segítséget adjon egy magaménak vallott, forrón szeretett ifjúságot eljuttatni oda, hogy önként tegye meg ezt a vallomást „Jézus Krisztus az én életem felkent királya” (I. Főrészt utolsó fejezete, 62. oldal). Amikor belemélyedek s 102 oldalán keresztül megismerem a magam (I. Rész) és egy nép (II. Rész) életének célját, eszembe se jut, hogy ez a kis könyv egy ifjúsági bibliakör vezetéséhez akar vezérfonal lenni. Inkább az az érzésem, hogy valaki kézen fog s szememet és szívemet megnyitva vezet keresztül egy olyan országban, amelyben már jártam, de amelynek szépségeit ilyen összefüggő egészben, ilyen organikus rendszerben nem tudtam meg látni. Úgy, hogyha visszatérek rá, úgy érzem, kiesett kezemből a kritika bonckése és valaki megállít: „vedd és élj vele”.

E könyvecske ugyanazon szükségletből támadt, mint az új 1928. és 29-iki vezérfonal. Hivatása, hogy egy vezérfonal nélkül kapkodó, szétfolyó munkának¹ rendszerbe való foglalását egységes mederbe terelését állandósítsa, folyamatossá tegye. Az Urnak ez a csodás működése szülte, mely a világban előretörő és hódító Antikrisztus munkájával szemben felvértezi övéinek táborát.

Két főrésze oszlik. Az I. Főrészt „Jézus a Krisztus”, a II. Főrészt „Egy nép életének legsúlyosabb órái” címet viseli. Az I. Főrésztben a Jeruzsálemben való bevonulástól kezdve folytatja Jézus munkáját és életét s e rész utolsó fejezetében ezzel a címmel: „Ime, a te Királyod.” (Filippi 2:5–11. alapján) „három esztendőn át folytatott rendszeres Újszövetség tanulmányunkat foglalja össze”.

A II. Rész az Ószövetség alapján vezet. A címe „Egy nép életének legsúlyosabb órái”. Szemben az első rész anyagával, hol egyéni élete belső képét rajzolta meg, itt egy nép élete aktív eseményeinek tükrében keresi a mi közösségi életünk kérdéseinek megoldását. Rátereli figyelmünket, hogy „Isten munkája nem lég-

¹ Lásd az Út 1929. évi decemberi számában Járosy Andor idevágó jellemzését.

üres térben, hanem súlyos idői adottságok közt folyik s a keresztyén élet színtere a mindennapi élet, melynek egyetlen ténye sem eshetik ki Isten tekintete alól." Izrael életének tükrében mutatja meg nemzetünk mai teendőit. 1. „Gazdasági válság“ (Neh. 5., 1–13.), 4. „Védekezés egy szapora kisebbség ellen“ (II. Móz. 1., 1–22.), 7. „A keveredés veszedelem“ (Bir. III., 1–21.), 13. „Visszaélések“ (Neh. XIII. 7–31.), 14. „Egyetlen rendelet egy kisebbség ellen“ (Eszter III. 1–15.).

Mind a két rész a négyes program alapján áll. Bibliaóra, értelmi, szolgálati és testi nevelés. Világosan látszik ebből, hogy egész embereket akar Istenországa számára nevelni (Luk. 2., 52.) s habár ezáltal túlgazdaggá és nehezzé teszi a programot, mindazonáltal csak a cél folytonos szemünk előtt tartásával is nagy szolgálatot tesz a nevelésnek. Az I. főrész az I. K. E. világszövetség három évre tervezett Jézus élete tanulmányának utolsó része, befejezése. Bár átdolgozás mégis természetes, hogy van valami zamatja, ami az idegen nyelvre emlékeztet. Például a 3. fejezet címe: „Egy megtadott megbízás“, vagy a 6. fejezet, hol Mária drága nárduskenettel öntözi Jézus lábait, ezt a címet kapja: „A barátság adománya“, holott a fejezet is a szeretet áldozatáról beszél, és sokkal többről van szó, mint egy baráti adományról. Különben, ha lehet válogatni, éppen ez a fejezet egyik legszebb beállítás a könyvnek.

Az egyes bibliai részeket követő kérdések arra szolgálnak, hogy a történet feletti beszélgetést irányítsák. Viszonyainkat mérlegelni s azokkal az evangélium szellemében leszámolni kényszerít. Például az 1. fejezet: Ha Jézus a mi községünkbe jönne, mi szomorítaná el és minek örülné? Hogy fogadná Ot egy város ma? Mit követelne attól? Vagy a 6. fejezetben: Mi az értelme Henry Ford azon mondásának, hogy az ifjúságnak nem a pénz megtakarítását, hanem igazi felhasználását kell megtanulni?

Precíz találékonysággal tér vissza az imaórák anyaga, mindig a bibliai rész főgondolatára. Például a jeruzsálemi templom megtisztításával kapcsolatban (2. fejezet), minden tárgya egyéni és egyházi életünk megtisztítása. Eppen ilyen logikus sorrendben követik a bibliai rész gondolatát az önképzőköri, szolgálati, testnevelési, ismeretterjesztő és külmisziói órák. Például a templom megtisztítása után testnevelési óra tárgya a test tisztasága.

Ha ezek után visszatekintek és felteszem a kérdést, mik e füzetnek értékes vonásai, a következőket állapítom meg. Először az a mélység kap meg, amelyben elmélyülni kényszerít egy a maga körül annyi felületességet látó ifjúságot.

Hogy végül egy világszövetség programját képviselő könyv ennyire nemzeties tud lenni, ami az önképzőkörök anyagában nyilvánul meg különösen, az külön érdeme a füzetnek s hiszem, hogy az ifjúság méltányolni is fogja ezt.

Ha hiányokat akarok keresni, sajnálom, hogy a könyvecske nem bővebb. Hogy nemcsak rámutatna, de teljesen kidolgozná a témákat. Hogy nemcsak felvetné a kérdéseket, de önmaga irányítaná a feleletet is. Aminek a szükségét érzik is a szerzők, mert igen sok kérdés állítás alakjában van felvéve. Hogy iránya túl magas és túl mély, erre nézve azt mondom, egy evangéliumi munka sohasem lehet túl magas és túl mély.

Ez a munka azonban nemcsak az ifjúságnak kell szóljon. Minden művelt keresztyén léleknek olvasnia kellene és minden evangélium munkásnak, lelkésznek, tekintet nélkül arra, hogy vezet-e bibliakört vagy nem. Témái mindnyájunk témái s így

minden igehirdetésre alkalmas előkészítő eszköz. Minden kérdése egy evangéliumi előadás tárgya lehet s így minden igehirdető hálásan veheti kezébe.

Mindenesetre korunk ellentétes, zavaros, forrongó áramlatai kihívják ilyen munkának az előállítását. De az ifjúság, amelyikkel magáévá tudjuk tenni e vezérfonal szellemét, tisztán fogja látni a kivezető utat, s számára ez a chaotikus világ nem lesz labirintus, hanem egyenes út a Krisztushoz.

Kese Attila.

Mi a külmisszió?

Élő Könyvek 15. sz. Ifjú Erdély kiadása. Összeállította az I. K. E. szenior osztálya.

Az I. K. E. szenior osztálya programjához híven a Vízaknán tartott konferencián megbízást adott egy külmissziói tájékoztató megismerkedésére. Ennek a megbízásnak eredményeképpen jelent meg ez a tájékoztató ezen a címen: „Mi a külmisszió?” Az a kilenc fiatal író, akinek sorai szerepelnek a könyv lapjain, lelkiismeretes, komoly munkával felelt meg megbízásának. Mindvégig hű maradt a megbízás azon irányelvehez, hogy nem propagandafüzetet, hanem ismertetőt, tájékoztatót kell adnia. Eppen ezért távol áll tőle minden erőszakolt vitázás, minden mesterkelt propaganda íz, inkább azt a hatást teszi ránk, hogy forró és tiszta vallomása a Krisztusért égő lelkeknek a Krisztus ügye mellett. Ezért van az, hogy magam, akit az általános szempontokon kívül semmi különösebb egyéni érzés nem köt a külmisszióhoz, unottan veszem kezembe a könyvet és egyszerre rabul ejtve érzem magamat s nem tudom kezemből letenni, míg az utolsó lapjára nem érek. Tehát anélkül, hogy a propaganda nem egyszer kelletlen és erőszakolt eszközeihez nyúlt volna, propagandát végzett. Külmissziót idebennt, minthogy a külmisszió sem egyéb, mint belmisszió odakünt. És itt eljutottunk a könyv azon alaptételéhez, hogy „nincsen belmisszió és külmisszió, csak misszió van. Nincs különbség abból a szempontból, hogy az illetők olyan helyen laknak, ahol még nem (külmisszió) ismerik Isten akaratát, vagy olyan helyen, ahol már hirdettetett Isten akarata (belmisszió) (14 oldal). Misszió lelkület nélkül — következetesen — egy keresztyén ember sem keresztyén a szó igazi értelmében.” (9 oldal). Ez a tétel vonul végig a könyv 10 fejezetén. 1. Fejezetben „Mi a külmisszió” címen Babos Sándor tisztázza a misszió fogalmát, a 2. fejezetben „A misszió a bibliában” címen László Dezső a misszió kijelentését, 3. fejezetben Babos Sándor a „Misszió történetét”, a 4. fejezetben Borbáth Dániel a „Misszió területeit”, geografiáját, 5. fejezetben Deák Judith „A misszió munka ágait”, a 6. fejezetben Horváth Jenő a „Misszió akadályait” itthon, a 7. fejezetben Bedő Béla a „Külmisszió akadályait” odakünt, a 8. fejezetben Nagy Ottó a „Misszióra való előkészületet”, a 9. fejezetben Imre Lajos „Egyházunk és a misszió” viszonyát ismerteti, míg az utolsó 10. fejezetben Bíró Mózes teszi fel a kérdést „Mit teszek a külmisszióért?” Függelékül „A magyar missziói irodalom” ismertettetik. Ebből a tárgyi menetből látszik, hogy nem itt vagy ott tartott előadások csokorba kötése a könyv, hanem a tárgynak precíz, organikus és logikus feldolgozása van szó. Az írók — Imre Lajos kivételével — mind fiatal emberek, akiknek a fiatalságukat azonban a könyvben egyedül a témáért izzó hang, a nemes lelkesedés élénk és szemléltető stílus árulja el, míg az alapos, széles

a sok éveken át gyűjtött tudás magasabb korára vallanak. Különösen gazdag anyagot nyújt a 2. fejezet, „A misszió a Bibliában” László Dezsőtől és a 3. fejezet „A ker. Misszió története” Babos Sándortól, de értékben egyik fejezet sem marad messzi a másiktól.

Ki ne vallaná — ami ránk vonatkozik — a könyv azon megállapítását (120 oldal Imre Lajos) „a hitéért való üldözések és veszedelmek között a francia, a nyelvéért való harcok között a walesi egyház nem hanyagolta el ezt a feladatot. Lehet, sőt bizonyos hogyha mi is saját bajainkon való elmerülés és azokon való siránkozás helyett igyekeztünk volna Isten ígését hirdetni, kevesebb lett volna a baj és több lett volna az erő, hogy azokkal megharcoljunk.” És kinek ne nyitná meg a szemét ezen Erdélyre vonatkozó megállapítása (122 oldal), „Erre mutatnak azon törekvések, melyek a nagy erdélyi fejedelmek idejében arra történtek, hogy az evangéliumi hit világosságát megismertessék a körülöttünk lakó népekkel és amelyeket nagyon súlyos tévedés lenne politikai vagy kulturális törekvéseknek tulajdonítani.” Vagy, „Hálát adunk Istennek, hogy amikor a világégés után megszűkítette életünk korlátait, ugyanakkor kegyelmességét azzal mutatta meg, hogy kibővítette látkörünket” stb.

E könyvecskét el kell olvasnia mindenkinek, akinek a szívét égeti az evangélium ügye. Bionyos vagyok benne, hogy hálásan fogja tenni. Igaza van Warnecknek „a ker. misszió olyan régi, mint a keresztyénység.” A tételt kibővitem: A misszió olyan régi, mint a világ és addig kell tartson míg a világ. Még pedig nemcsak időben, de térben is.

„A misszió akkor lesz érvényesülő és hódító hatalommá, amikor a megújódott keresztyén egyház fog a háta mögött állani.” (Szentés György „Az Út” 7—8. sz.) és általában a misszió ellen egyik legnagyobb kifogás, hogy ne menjünk misszionálni, míg itthon nem fejeződött be ez a megújulás. De, ha megfigyeljük a misszió lélektanát, valjon nem a megújuló, a nem befejezetten, de folyamatosan megújuló lélekből következik, hogy mind szélesebb körre sugározza ki a maga hitét. És így minden missziói tevékenység, vagy ez a könyv is nem-e a ker. egyházunkban folyó megújulásra mutat vissza. És nincs-e az odakünt folyó missziói munkának tisztító hatása a keresztyénségre, mikor a misszió tükrében tisztán látja a maga itthoni arcát, a rajta levő foltokkal együtt? Nem, a belmissziót és a külmissziót egymástól elválasztani azért sem lehet, mert ezek valójában egyek.

Könyvpiacunknak nyeresége s kedves vendég lesz mindenütt ez a könyv, ahová bekopogtat.

A kor igényeinek megfelelően füzet alakjában jelent meg és tömören foglalja össze azt az óriási anyagot, amelyet felölel. Nehány Bázelen készült illusztráció díszíti. Hiszem, hogy egy léppel e könyv is elősegíti Isten országa terjedését.

Kese Attila.

Értesítés. *Barth theológiájának előzményei, kritikája és jelentősége* címmel megjelent a debreceni Theol. Szemle különlenyomataként egy terjedelmesebb dolgozatom. Akiket a téma érdekel, azoknak 60 lej ellenében (a postaköltség az összegben benne van), a füzetet megküldöm. Kolozsvár, 1931. január. *Dr. Nagy Géza theol. tanár.*

Tudományos theologiai konferencia.

A második tudom. theol. konferenciát ez év január 13—15. napjain tartotta meg a theologiai fakultás Kolozsvárt. Az érdeklődés bár csak felényi volt, mint a múlt évi Nagyenyeden tartott ilyen konferencián, mégis évről évre fontosabbnak és életbevágóbbnak látjuk e konferenciák szerepét lelkipásztoraink és egész egyházunk életében. Ha igazán élni akarunk, ha egyházunk a mai időkben komolyan akarja venni feladatát, ha lelkipásztoraink úgy érzik, mint kell, hogy a változó és emberi gondolatokkal teltett világban egyedüli létjogosultságot nekik az ige tiszta hirdetése ad, akkor itt a létszámnak egyik évről a másikra nem csökkennie, hanem növekednie kell, és pedig abban az arányban, amint nehezebb és válságosabb lesz emberi leg az élet és annak külső feltételei.

Míg az enyedi konferencia főkérdése a reformátori, dialektikai theologia kérdése volt, annak egyházunk életében való szerepe, az egyház és theologia egyes munkaterületein, a kolozsvári tovább fejtette ezt a munkát és részletkérdésekben akarta levonni a jelen helyzet adta feladatok tanulságait, anélkül, hogy tudományos súlyából veszített volna. A bibliai tudományok köréből egy újszövetségi és egy ószövetségi exegesis tett bizonyosságot arról, hogy figyelmünknek fokozottan kell az Isten igéje magyarázata felé fordulni és pedig alapos források nyomán. A ószövetségi részből *Musnai* László: Dániel könyvének egy pár része exegesis szerepelt, egy alapos bevezető fejtegetéssel az apokalipsisek és speciell az ószövetségi ilyen iratok előállása, theologiaja kérdéséről. Az újszövetségből *Maksay* Albert a Római levél 8. fejezetének exegesisét adta, rámutatva úgy a szövekkritikailag fontos helyekre, mint a rész tartalmi kapcsolatára és jelentőségére az egész levélben. Mindkét előadás figyelmeztetett arra, hogy az exegesis egész igehirdetői és lelkipásztori munkánk gyökere, melynek elhanyagolásából származik annak sok hiánya és nehézsége.

A história köréből szintén két előadás volt. Az egyiket *Nagy Géza* tartotta a legújabb Bethlen irodalom ismertetésével, melyben különösen kitért arra a vitára, melyet a Szekfű Gyula

Bethlen Gábor című könyvének megjelenése indított. Ismertette ezzel kapcsolatban a Rugonfalvi Kiss István munkáit, Biró Vencel és László Dezső dolgozatait és Makkai Sándor Bethlenről írt „Egyedül” c. könyvét. Foglalkozott azokkal a problémákkal, melyek a Bethlen személyisége, politikai szerepe stb. megértésében még ma is sok oldalon felderítetlenek. A másik történeti előadást Illyés Géza tartotta gr. Mikó Imréről, gondos tanulmányok alapján szép képet rajzolva Erdély s az erdélyi reformátusság ez egyik legnagyobb fiáról.

A rendszeres theologia köréből tartott előadások közül az egyikben Tavaszy Sándor foglalkozott a Szentírás, mint Isten ígéje kérdésével, rámutatva itt a Biblia és az ige református felfogására, az ige és az Írás viszonyára. A második előadásban Dávid Gyula Kálvin gazdasági etikáját mutatta fel a Kálvin etikai felfogásának alapvonalaiból indulva ki s kitérve a gazdasági élet kérdéseiben való állásfoglalására. A gyakorlati theologia köréből három, két-két órás előadás volt. Imre Lajos a vallástanítás legkritikusabb kérdéseiről beszélt, ezek közül különösen kettőről: a vallástanítás igehirdetés jellegéről s annak az egyházhoz való viszonyáról. Gönczy Lajos az erdélyi, 19. századbeli igehirdetők közül mutatott be néhányat, igehirdetésük biblicitása szempontjából, egyházi beszédekből vett idézetek bemutatásával. Vásárhelyi János az egyházkormányzat hitvallási alapjait ismertette főként a két ref. hitvallás, a Heidelbergi Káté és II. Helv. Hitv. alapján, feltárva az egyházkormányzatnak a hitvallásokban található alapjait.

Az előadásokhoz kapcsolódó megbeszélésekre külön idő volt kijelölve. Ez idővel eléggé éltek is a résztvevők. Különösen élénk megbeszéléseket váltott ki a Szentírás, mint Isten ígéje, a Bethlen-irodalom, a vallástanítás és az egyházkormányzat kérdése. Sajnos, a megbeszéléseken két dolog képezett akadályt. Az egyik az volt, hogy észrevehető volt az a tévedés, hogy tulajdonképpen a reformátori theologia semmi újat nem hozott, hiszen az előbbi 20—30 éves theologiai irányok alatt felnőtteknek ugyanaz a véleménye a Szentírásról, vallástanításról, egyházkormányzatról stb., ami a reformátorokra visszamenő theológiának. Ez a tévedés kétségtelenül egyik oldalon onnan származik, hogy annyit hangoztattuk, hogy az „új” theologiai irány tulajdonképpen nem hozott semmi újat, nem is új és nem is irány, hogy az egészséges erdélyi theol. fejlődés ugyanezeket kitermelte, míg végül elhittük, megnyugodtunk benne, hogy itt újabb felfogásra, revízióra nincs szükség, másik oldalon pedig onnan, hogy csodálatosan elgyöngült a látásunk a kérdések belső jelentősége és hordereje iránt s hajlandók vagyunk súlyos és nagy kérdéseket üres szalmacséplésnek minősíteni. A másik nagyon súlyos baj a megbeszélésekben ott nyilvánult, hogy na-

gyon hajlandók vagyunk mindent azonnal gyakorlati, sőt technikai kérdéssé tenni s minden kérdés csak annyiban érdekel, hogy mi következik abból a mi munkánk, vagy gyülekezeti bajaink kiviteli módozataira. Ez különösen az egyházkormányzat kérdéséhez fűződő megbeszélésen látszott, (ahol ugyan az előadás is az egyházkormányzatnak csak hitvallási s nem theologiai alapjaival foglalkozott), itt a megbeszélés már egészen az adminisztráció kérdéseire (a nagy gyülekezetek külön egyházközségekké szervezése) ment át, majd az egyházfegyelem tengeri kígyójává vékonyodott. Épen az lenne ezeknek a konferenciáknak a jelentősége, hogy hozzászoktatna bennünket az elvi gondolkodáshoz, amitől olyan könnyű leszokni akkor, mikor az életben előttünk annyi apró-cseprő kérdés van, de amelyet éppen azért kell megszoknunk, mert a kis kérdésekben az elvi kérdések körüli tájékozatlanságunkban nem tudunk eligazodni. Nem is lehet elmondani, milyen súlyos veszedelem ma, ha a lekipásztörök nem tudnak theologailag gondolkodni s ha ennek hiánya miatt beleesnek az efemer kérdések, megoldások, jelszavak és kísérletek útvesztőjébe, mikor előttünk Isten ígéjének világos és tiszta zsinórmértéke van.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy, mint előbb is említettük, az érdeklődés nem volt olyan, mint amelyet az egyházkerület érdeke, a theologiai fakultás jelentősége és a theologiai tudomány megkövetelt volna. Hiúsuk, hogy sokakat anyagi nehézségek tartottak otthon, bár nem tarthatjuk indokoltnak, hogy épen a lelki kenyeret, a szellem táplálékát spórolja meg valaki, mikor sok másan is lehet spórolni, ami nem olyan fontos, mint ez, s nem gondoljuk, hogy az lett volna a távollmaradás oka, hogy a múlt évi konferencia után konstatálhatta volna valaki, hogy az új törekvések nem érnek semmit s nincs ok a további izgalomra. Különösen fájdalmasan nélkülöztük a Kolozsvár közelében lakó lelkésztestvéreink jelenlétét, akikről anyagiakban is legkevesebbet kívánt volna a megjelenés, valamint egyházunk espereseinek jelenlétét, akiket többek között az itt előadott egyik kérdés: az egyházalkotmány alapjai, úgy tárgyában, mint a gondos és komoly előadásban, munkájukban is kellett volna, hogy mélyen érdekeljen.

Hálásak lehetünk a konferenciáért az egyházkerületnek s különösen a főtiszt. Püspök urnak, aki e konferencia gondolatát nemcsak felvetette, hanem szinte mindegyiken jelen volt sokoldalú elfoglaltsága dacára is.

I. L.

Az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek (I. M. C. A.) világszövetségének konferenciája.

Dassel, 1930. október 16—22.

A falu; amely ma éli legválságosabb napjait, foglalkoztatja az egész világ közvéleményét. Az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek Világszövetsége a válságba jutott falu ifjúságát akarja az egyesület kebelében olyan lelki és szellemi kincsekkel megtölteni, melyeknek birtokában szembe tud nézni a jövő nagy feladataival. A Világszövetségnek ez a konferencia a legelső alkalma, amely a falusi ifjúsággal foglalkozott. 15 ország képviselőjében 27-en jelentek meg falusi ifjúsági munkát végző titkárok és lelkipásztorok, hogy a konferencia ideje alatt tanulmányozzák azt a munkát, amelyeket még mindig csak szórva nyosan végeznek a falusi ifjúság között. Az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek alakulása első pillanattól kezdve az iparos és városi ifjúság evangélizálását tűzte célul maga elé, az a gondolat, hogy az ipari telepeken és városokban élő ifjúság jobban ki van téve a vallásos élet elhanyagolásának és az idegen, őt könnyen megrontó eszmék áramlatának, ma már a ténynek nem felel meg olyan formájában, mint eddig gondolták, hogy a falusi ifjúság mentes lenne ezektől. A megváltozott világban egészen megváltozott a falu képe is. Kezd a város hódítani a falun s a falu könnyen elfogadja a külsőségét a városnak és a várossal szoros kapcsolatba került falu nem mentes a sok lelket és testet megrontó áramlattól sem. Az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek Világszövetsége a falu állapotának megismerését, a jövő feladatainak kitűzését tűzte ki célul a falu jobb jövődjéért.

Eddig az volt a helyzet, hogy a falut és a falun élő emberiséget világviszonylatban mindig elfeledték, de a háború után kezdik realizálni a falusi tömegek fontosságát. A statisztikai adatok hamar meggyőződnek arról, hogy milyen fontos a falunak kérdésével foglalkozni, amikor még olyan ipari államokban, mint Németország, Franciaország a lakosság 35—40%-a él a földművelésből s a keleti államokban több, mint 80%-a a lakosságnak földműveléssel foglalkozik. S erről a nagyobbik feléről a világ népességének nyugodtan el lehet mondani, hogy a legmostohábban él. Leszámítva egy-két északi földművelő államot, ahol a földművelő nép a legszebben szervezett életet él és jólétnek örvend, mindenütt nyomorúságos, szűkölködő, adóssággal megrakott, szervezetlen szétszórtságban él. Ami a legfájdalmasabb a falusi földművelő nép nagy tömegéletére, az éppen az ő szervezetlensége, nemcsak nálunk, de az

egész világon, nem tudja a küzdelmet felvenni a körülötte élő, bár sokszor kisebb szervezett tömegekkel. Minden család és minden ember a maga nehéz munkájával van lefoglalva s nincs még lehetőség sem arra, hogy együtt küzdjenek a közös veszedelem ellen, hanem elszegényedve, tehetetlenül nyög akár a kiszákmányoló kapitalista törekvésekkel szemben, akár a sorait meggyengítő szociálista áramlatokkal.

Az, ami hosszú időn keresztül a falusi, konzervatív nép drága öröksége volt, a vallás is kezdi elveszteni éltető erejét. Az egyháztól való elidegenedés ma már a falusiaknál is éppen olyan károsan előtérbe lépett, akár egy ipari vidéken. S nagyon sokszor a meglevő vallásosság is csupa külső, régi megszokáson alapszik, mert talán még nem elég erős, hogy végkép szakítson vele, de nincsen benne az az éltető erő, amely táplálni is tudná a lelket. Ennek tudható be a meglazult családi fegyelem is, amikor a családfő elveszítette hatalmát a fiúk és leányok felett s az ifjak más utakon ákarnak járni. Az a jobb állapotok közé tartozik, ha még a sportot kedveli, vagy ideális vágyakozással több műveltségre törekszik, de sok helyen még a legjobb helyzetben élőknel is a káros szenvedélyek, az alkohol, a fékévesztett élvezetek vesznek erőt felettük.

Az egyházakban nem találván meg különösen az ifjúság a maga lelki és szellemi szükségleteit, keresi a modern kultúra eszközei által a maga boldogulását. A kulturális élet a falukban pedig nagyon gyenge, csak a külsőséget veszi át a falú belső tartalom nélkül. Legtöbb államban nincsen meg a falusi népnek a lehetőség arra, hogy olyan nevelésben részesülhetne, aminek birtokában bele tud kapcsolódni a haladó világ áramlatába. Talán Dániát kivéve, ahol a népegyletek a falusiak nagy százalékát kellő oktatásban részesítik, az egész világon nemcsak az általános, de gazdasági kérdések ismerete nélkül kell megküzdjön az élettel. Addig, amíg a falu a haladó világ kulturális eszközeivel nem küzd a maga érdekében, addig mindig hátrul marad és annak a nagy kiegyenlíthetetenségnek, ami ma a falu és ipari város között van mindig a szenvedőleges részese lesz.

A kultúra magas fokán álló, megszervezett falu tudja csak felvenni a versenyt a mai világban s azt ma még csak az egyházakon keresztül kaphatja meg. Itt van az egyházaknak a legfontosabb szerepe, meglátni, hogy a gyülekezetei legnagyobb százaléka mi nélkül szűkölködik és azt adni az evangéliumi lelkiületén keresztül.

A legelső, amit kell tenni a falú ifjúságáért, mint a jövőendő faluért, azt, hogy több figyelemben kell részesítenünk. Az ifjúsági keresztyén egyesületek vezetői, akik a falusi ifjúság között próbáltak dolgozni, beismerik, hogy nem éppen a falusi

ifjúság számára kidolgozott módszer szerint járnak el, hanem a városi ifjúsági munkát kopírozták a falu számára s az, ha be is vált, csak nagyon kevés eredménnyel biztat. Akár Svájc, akár Németország falusi ifjúsági munkájáról hallanak, mindennütt a helyzet csak az, hogy a falusi ifjúság számára még nem gondoskodtak külön munkaprogrammról. Az ilyen munkában csak az intelligensebb ifjúság tud részt venni s nem a kimondott, egyszerű falusi ifjúság. A módszer hiánya mellett nagy baj, hogy vezetőkről nem tudnak gondoskodni. Ennek a nehézségnek az eltüntetésére még alig tettek valami kísérletet. A legrendszeresebben gondoskodnak a francia Svájc területén, ahol kurzusok, látogatások, levelezések által az egyesületek vezetőit kellő nevelésben és irányításban részesítik.

Csak egy teljes program keresztülvitele által lehet remélni az ifjúság jövőbeli helyzetének megjavulását. Ez a program az ifjúsági keresztyén egyesületek számára ma sem lehet más, mint ami eleitől fogva volt, hogy „egybegyűjtse azokat az ifjakat, akik a Jézus Krisztust megváltójuknak tekintik és együtt akarnak dolgozni Isten országa terjesztésén”. Éppen azért gazdasági válságában való segítség, kultúraadás mind csak egy módon lehetséges, ha az evangéliumot adjuk elsősorban. Az evangélium ma is elég hatalmas erő az ifjúság kezében egy jobb élet elvezetésére.

Hangsúlyozzuk és kiemeljük a gazdasági együttműködés áldásait és a magasabbfokú műveltség szükségességét, de mindez nem mint öncél, hanem csak eszköz az ifjúság nevelése érdekében, amit ki kell termelni az az evangéliumi keresztyén jellem.

Fontos kérdés a szövetkezeti együttműködés megteremtése, de annak többnek kell lennie, mint pusztán üzleti vállalkozás. Addig, amíg erőit össze nem tudja hozni, a földművelő nép nem is várhatja helyzetének javulását. A falu életének ideális képe a dán falu, ahol a szövetkezeti eszme keresztül van vité és ez biztosítja életét és kulturális fejlődését. Kulturális fejlődése a falunak nagyon összefügg az ő jólétével.

Mindenek előtt reá kell nevelni a falut a szövetkezeti szellem ápolására, az önzetlen együttműködésre, lelkiismeretességre, ami a legfőbb ereje a szövetkezeti társaságnak. Erkölcsi nevelés mellett kell gyakorlati nevelést is adni s csak azután lehet remélni az előrehaladást.

Külön kérdés tárgyát képezi az ifjúsági keresztyén egyesület számára a népegyetem alapítása. Egy olyan természetű iskolatípus, ahol megkapja a falu a maga kulturális nevelését. Ilyen iskolák nagy számban vannak Dániában, Finnországban, elvéve Németországban, ahol különösen a két előbbi országban a falusi földművesek legnagyobb százaléka magasabbfokú

tudományos és gyakorlati kiképzést nyer. Ezek az ú. n. szabad iskolák rövid idő alatt az általános műveltséghez legszükségesebb alapokat és a gyakorlati életben legszükségesebb tudnivalókat megadják.

Veszedelemük csak az lehet ezeknek az iskoláknak, ha csupán az ismeretanyag átadására helyezik a súlyt s a nevelésről megfeledkeznek. Ez csak az esetben lesz elkerülhető, ha keresztyén közösségek, egyesületek és egyházak kezdik minél nagyobb számban az evangélium mindeneket átható, megvilágosító ereje mellett ilyen népegyetemeken keresztül a falusi emberek, s különösen az ifjúság számára a műveltséget adni.

Ma az ifjúság általános műveltséget csak a középiskolán keresztül nyerhet s ami a falusiak legnagyobb részét illeti, azok nem iskoláztak, ezt a nagy közhevetést, ami a tanult városi és iskolázatlan falusi ember között van, akarja pótolni a népegyetem. A dán vagy a finn falusi gazdaember a gazdasági dolgai jobb ismerete mellett egy olyan általános műveltséget is nyer az ilyen oktatáson keresztül, ami egészen eltünteti azt a nagy ellentétet, ami az úgynevezett tanult és tanulatlan ember között ma még legtöbb államban megvan.

Mindezek a nagy kérdések, amelyeket a konferencia felvetett, túllépnek egy ifjúsági egyesület keretein, legyen az akár olyan nagy is, mint a keresztyén ifjúsági egyesület világszövetsége s oda utalnak, ahol egyedül található orvoslást, a falusi gyülekezetekhez. A falusi gyülekezetek s azok vezetői kell meglássák a saját helyzetük szomorú képét és minden erejükkel igyekezni a szabadulás lehetőségeit feltárni. Svájcban sok helyen az az eset, hogy a leányok, akik megismerték a városi élet könnyebbségét és beleszoktak a kényelmes életbe, nem szívesen mennek vissza a faluba gazdaság mellé. Nagyon nehéz helyzet elé állítják a fiatal házasulandó gazdákat, akik nem tudják azt a kényelmet biztosítani nekik, amit megismertek. Menekülni a falutól, -ez sok lelkipásztornak is a célja. Nem, addig nem lehet remélni jobb életet a falu számára, amíg az egyház a maga őrállóin keresztül nem ismeri meg a falu kérdéseit és szükségait s meg nem felel rá. Ma az annyira differenciálódott világban meg kell keresni a maga módján való közeledés lehetőségét a faluhoz. Ki kell alakulnia az igazi falusi keresztyén munka ágainak s mindazokat a kérdéseket, amelyek ma megoldatlanok az egyházon, mint arra egyedül hivatott orgánumon keresztül kell megoldást nyerjenek. Nincs és nem lehet jelentéktelen munka egy egyházban, amit igaz odaadással a falusi gyülekezet megmentéséért végez valaki.

Sajnos, magunkra gondolva, a 70%-ban falusi gyülekezetekből álló református anyaszentegyházunknak magának ma nincsen falusi földművelő nép számára kidolgozott munkapro-

grammuk. Kísérletezünk iskolák vagy városok jól bevált módszereivel több-kevesebb sikerrel. Ezt teremtsünk, vagy amint egyik bajor vezető egyéniség mondta: „találjunk ki olyan munkát, ami éppen a falunak való“. Egy ilyen keresztyén munka meg fogja hozni a maga áldását az egész egyház egyetemére nézve. Az az ifjúság, amely ma nálunk az Ifjúsági Keresztyén Egyesületeken keresztül szolgál a Krisztusnak, kész testvéreiért imádkozni és fáradozni, hogy anyaszentegyházunk minden ifja egy tetterős lélekkel küzdjön boldogabb jövődjé kiépítésén. Az anyaszentegyház és annak szolgálói is imádságos gondjukba vegyék ifjúságunk életét és megértő támogatással szolgáljanak együtt vele, hogy az egyház kebelén belül épüljön fel a jövődjé nemzedék, építvén magát, építse Isten országát is.

Bedő Béla.

Estve és reggel lett.*

Gen. 1:5b. Es lön estve és lön reggel; első nap.

A mi fogalmaink szerint az estve még a mai naphoz tartozik, míg keleten megfordítva, a napnak vége van, ha beállott az est.

Láthatjuk ezt még mindig a közöttünk élő zsidóknál, kiknél a sabbath nem szombaton reggel, hanem pénteken estve kezdődik. Amint a nap lehanyatlott beáll a sabbath.

Amit mi mondunk, hogy: „minden reggel és minden estve“, az a szentírásban úgy van, hogy „minden *estve* és minden *reggel*“. Először: lön estve és azután lön reggel: első nap.

A használatban levő eme különbség felett nincs is miért vitatkozni, onnan származik az, hogy mi az éjszakát nem számítjuk a nappalhoz. A reggel és az estve együtt egy hosszú, 16 órából álló napot tesznek ki, ahhoz jön azután az éjjel 8 órája, mit mi nem veszünk számításba. Keleten ellenben az éjjelt is számítják, ezért kell az estvével kezdeni a napot.

Azért mélyebb értelmű a keleti nyelvhasználat.

Mikor még nincs fenn a nap, nálunk a számítás nem kezdődik. Csak, ha a nap felkél, jön az élet s tart, míg a nap aláhanyatlík. A mi közbe van: bizonytalan valami.

De keleten jön először az estve és az éjjel, az a titkokkal teljes idő, mikor Isten működik, az alvásban felüdit s előkészíti a napnak egész életét, s csak akkor jön a reggel, mikor az Isten által előkészített élet, az Isten által megmunkált erő külső működésbe lép, fényét szórja és ragyog.

De akár nyugati, akár keleti módon gondolkozzék az ember: tény az, hogy a mi életidőnk nem óraszerű tik-tak, tik-tak formában pereg le szünet s pihenés nélkül, hanem időnk folyamának beosztása van, hogy időnknek megszakítása van, *hullámcsapása*, ha úgy akarod, amelyik mindig fel s alá megy, úgy hogy Isten végzése szerint az egész földkerekségnek, a mi éle-

Egy elmélkedés Dr. Kuyper Ábrahám: „Alsgij in mo huiszit“ „mikor otthon vagy“ című az otthon fénye és lángja által megvilágított, átmelegített emberi életkört tárgyaló 58 elmélkedést magában foglaló művéből, minek magyarra átültetése készül.

tünknek ezen a világon két oldala, két alakja, a létezésnek két módja, a *nappalnak* és az *éjszakának* az élete.

Ilyenformán egész életed áttekinthető lessz. Nem végtelenül; határtalan síkság gyanánt terül el, de vannak vonalai, határai, mértföldmutatói. Nem egy hosszan, a toronyból elzugó harang-ütés lesz az, hanem az egész természetből feléd zendülő és saját lelkedben visszhangot találó hang.

Bágyadtság, fáradtság ejtenek hatalmaikba, ha leszállott az est. Mikor pedig felébredsz, friss, új erőt érzel magadban, mivel a közeledő nap felé sietsz.

De van mindennek szellemi jelentése is. Mert igaz ugyan, hogy a fény és élet árjának fel- és alászállása megvolt már akkor, a teremtés kezdetén, mikor még nem volt emberi szem, mi felnyílt, vagy lecsukódott volna a világosság előtt; akkor lőn estve és reggel! — Ám ezzel a fel- és alászállással lelkedben is egy újra, meg újra visszatérő kérdés merül fel.

Egy napnak vége van, mit végeztél életfeladatodból? Egy éjszaka újra eltűnt, Isten az üresen maradt tegezt újra megtöltötte, mire fogod kegyelemből nyert erőt fordítani?

Életbeosztás nélkül annyi volna, mint mindent végtelenül kitölteni és soha semmit el nem végezni.

De az élet részekre osztva, nem csak évekre, hónapokra, hetekre, de napokra is és egy nap ismét estvére és reggelre. Isten, az Úr folyton és újból ütemszerűleg ad alkalmat életed elgondolni, felette elmélkedni. Miért élek? Miért létezek? Isten életemet, időmet, napomat; reggeletem és estvémet nem cél nélkül adja.

A hosszú éjszakákon át cselekszi az Úr azt a csodálatos dolgot veled, hogy újra erőt adjon neked, szívedet megnyugtassa gondtól és nyomástól megszabadítson.

Éjjel gazdagít meg az Úr. És ha felébredsz, érzed, hogy újra erőd van. Nemcsak kipihented magadat, de fel is készültél. Most már mi lesz? Mi lesz egy hosszú napnak gyümölcse? Mi lesz a dolog, a feladat, minek neki fogsz?

Igy kérdez reggel az Úr! S ha a nappal órái tovatűntek, a csöndes kérdező újra megjelenik, vizsgál, kutat, kényszerít arra, hogy a lefolyt napra visszatekints. Most már nem azt kérdi, hogy „mit fogsz tenni?“ — hanem azt, hogy „mit tettél?“ mire Isten elhívott „*bevégeztetett?*“

És az eredmény mi? Vajjon nem az-e a miért ah oly sokan és joggal panaszkodnak? Hogy igaz ugyan, hogy komoly dolgokat is végzett az ember, de a nap nagy részét fecsegés, szórakozás, semmitévés töltötte be. Mily kevesen tanulták meg, értették meg annak művészetét, hogy úgy tudják számlálni napjaikat, mint azt bölcs szívvel kellene tenniök.

Milyen szomorú, hogy oly sokan, kik meghalnak, csaknem

hiába éltek. A sivatagban élő pálmához hasonlítanak, a melyik nem használt senkinek semmit, mert nem volt ki gyümölcsét leszedje.

Voltak erőik, de nem használták fel, életüket semmi jóra sem fordították. Elszóródott, eltékozoltatott minden.

Ez pedig életbűn. Elhibázott élet. Mert bűnbe süllyed minden, ami nem arra a célra használtatott fel, mi Isten által adott nektek.

Erre vigyázzanak elsősorban Istennek gyermekei.

Itt nem a *mindennapi kenyérért*, hanem *Isten akaratáért* való munkáról van szó. Arról, hogy Isten valamire elhívott, valamivel megbízott, valamit akar tőled, általad. A *te isteni hivatásodról* van itt szó, amint atyáink elnevezték.

Mert Isten nemcsak izomerőt adott az embernek, de erőket szívedbe és elmédbe is, hogy nemcsak a természet mezejét, de a te belső életednek mezejét is megműveld.

Oh, ha végigjárom a temetőt és eszedbeveszed, hogy hány halott nyugszik ott, kik jöttek s mentek anélkül, hogy gondolkodó életelméjükben áldozó élet szívükben kifejlődött volna, miféle elpusztulásáról és megsemmisüléséről az isteni erőknél nem beszélnének azok a sírok?

És mégis az ő fejüket és az ő szívüket is olyan csodálatosan alkotta az Isten. S minden hiában volt.

Elpazarolt erő, mi isteni hatalom az ember fiában, de a föld gyermeke által semmibe se vétetik. És Isten dicsősége nem nyer általa semmit.

„Lőn estve és lőn reggel“ — így zendül és visszhangzik az és még mélyebb értelemben folytonosan a te kegyelmi létedben. És ez a te kegyelmi életed időben folyik le. Reggel veled együtt támad fel és estve szívedben a kegyelmi léttel hajlik nyugovóra.

Itt is felmerül a kérdés, vajjon érted-e, mi a te hivatásod? ismered-e a pályát, mit megfutnod kell, vagy „*mit akarsz Isten, seregeknek Úra, hogy cselekedjem?*“ ez a kérdés mindig visszhangzik lelkedben? Figyelsz saját magadra, hogy értéked megmaradjon, tényleg előrehaladsz, nyersz-e, szent értelemben véve a dolgokat, észreveszed-e, hogy nem semmi a miért élsz, de kegyelmi életedből valami eredmény áll elő, valami kisugárzik, mi testvéreidet, embertársaidat segíti, vigasztalja, miből Isten nevére dicsőség tér?

Valahányszor újra estve és ismét reggel lesz, térden állva kell Isten előtt számadásod megcsinálnod.

Miért éltem? Miért fogok élni, mint Istennek, az én Atyámnak gyermeke?

Csak úgy térdepelve, naponta leborúlva az Űr előtt fogsz áldásos harcot kifejtteni, minek eredménye isteni béke lesz!

Kuyper Á.—Csűrös József.

• Tudomány és Világnézet •

A görög keleti egyház dogmatikai rendszerének alapelvei.*

Ismert dolog, hogy az utolsó évtizedben az orth. és prot. egyházak között kialakult egy meleg rokonszenvtől áthatott atmoszfera. Természetesen, többé vagy kevésbé hangoztatott rokonszenv megvolt mindig a két egyház között, csupán az egyes korok és körülmények tették e szimpátiát melegebbé, vagy hűvösebbé. Az orthodoxia mindig több megértésre talált a prot.-ban, mint az exclusiv kath.-ban, amely az ő nem-evangeliumi gögjében némelykor még azt a jogot is megtagadta a protestantizmustól, illetőleg az orthodox egyháztól, hogy a kereszténységbe besoroztassanak. Pedig itt kell megjegyeznünk, hogy dogmatikai viszonylatban kisebb a távolság az orth. és kath. között, mint az orth. és a prot. között. Ennek dacára több kapcsolatot és együttműködést állapíthatunk az orth. és prot. egyházak között, mint a kath. között. Ennek az elég érdekes jelenségnek azonban meg van a maga természetes magyarázata. A kath. vallás hitrendszerében vannak ugyanis egyes pontok, — pld. gondolok a pápa primátusságára és csalhatatlanságára, — ami teljesen idegen az őskeresztyénség elveitől, melyek idők folyamán dogmákká alakítottak, tisztán a földi uralomvágynak kielégítésére, a római birodalom világuralmi-politikai elveinek utánzásaképpen, holott a Megváltó világosan megmondotta: Az én országom nem e világból való. És ezek a partikuláris felfogások, melyek mind földi vágyakozásból keletkeztek, de melyek idővel változhatatlanul dogmák rangjára emeltettek s amelyek a kath. egyház gerincét alkotják, természetes dolog, hogy a hitigazságokban mutatkozó harmónia dacára is, minden időkre fennálló válaszfalat képeznek, úgy a kath. és prot. között, mint a kath. és orth. között.

Bizonyos, hogy az orth. és a prot. között léteznek dogmatikai különbségek, sőt alapidifferenciák, vannak azonban megegyező pontok, sőt elsősorban itt vannak, melyeket nem igen találhatunk fel a kath. és orth. között, mint pld. a keresztyén szabadság ideája, mely minden időkre elsősorban

* A theologus konferencián tartott előadás.

alkotja az orth. és prot. kötelékét, s amely a két felekezetet egymáshoz egyre közelebb hozza: s ugyanakkor megkülönbözteti őket a tulhajtott tekintély elvét valló római katolicizmustól. Nagy és elvitathatatlan érdeme a prot.-nak az a tény, hogy elismerője és művelője a hitbeli szabadságnak. Az orth. is ugyanezt az elvet vallja és elismeri a szellem szabadságát. Az orth. egyház nem akarja elnyomni a kutatni és egyre felvilágosulni akaró szellem szabadságát és az emberi élet aprócseprő ügyeit egészen aprólékosan dogmatikailag nem határozza meg. Az orth. egyháznak is meg van, ami azt illeti, a maga logikus, racionálisztikus rendszerben leszögezett tana, melyet mindenkinek, ki az egyház tagja akar lenni, el kell fogadnia és meg kell tartania, de azon hitigazságok tekintetében, melyeket az egyház nem világított meg hivatalosan, illetve nem magyarázott meg minden szempontból, szabadságukban áll a theológusoknak, sőt az egyház minden tagjának, hogy azokról egyéni véleményt alkosson, már amennyiben e vélemény összhangban van az egyház hagyomány-nyaival.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a mozgási szabadság az orth. egyházban olyan természetű lenne, mely anarchiára vezetne és így a katolicizmussal szembe állítva egy ellenkező oldali extremitás hibájába essen. Nem jelenti ezt, mert miként minden igazi haladás feltételezi a cselekvés szabadságát, azonban nem egy fékevesztett, hanem egy fegyelmezett, tehát bizonyos törvényekre alapozott szabadságot, mely számára biztos alapot biztosít, így az orth. egyház, akkor, amikor a szellem szabadságának principiumát értékeli, ugyanakkor a tekintélyek principiumát is érvényesíti. Így valósul meg az orth. egyházban a teljes szabadságban elfogadott szép tétele a tekintélynek, s ezért van az, hogy az orth. magában hordja a civilizáció bármely fokának megfelelő jellegét, legyen az akármilyen előrehaladott is. És bár abban a módban, *ahogy* a szabadság elvét a két egyház keresztülviszi, vannak árnyalati különbségek, mégis az, hogy mindkettő fundamentális tétele a keresztény szabadság, elégségesen magyarázza annak lehetőségét, hogy közeledjenek egymáshoz, s ebből az elgondolásból születtek meg az utolsó évtizedben azok a megmozdulások, melyeket „oekumenikus mozgalmaknak” nevezünk.

Amint tudjuk, a sok kongresszust, konferenciát, ahol a különféle keresztyén egyházak képviselői találkoztak, az az elgondolás eredményezte, hogy az egyházak dolgozzanak egyesített erővel a szétszórt keresztyéneknek egy egyházba való tömörítésén, hogy beválthassák a Megváltó tanítását és parancsát: egy akol és egy pásztor legyünk.

E célkitűzés fényében, hogy minél jobban megismerhesük kölcsönösen egymást, magyarázhatom ezen megtisztelő meghívást, mely egy orthodox embert tisztelt meg azzal, hogy kifejtse az orth. egyház dogmatikai rendszerének elveit ez ősi theol. fakultás évenként megrendezett konferenciái ciklusában.

Akkor, amikor a legmelegebb köszönetemnek és hálámnak adok kifejezést e kitüntető megtiszteltetésért, igyekezni fogok a címben adottakat kifejteni, természetes az e célra rendelkezésre adott egy óra, mivel még tolmácsolásra is szükség van, nem engedi meg a részletekbe való mély behatolást, hanem csak a summás felvázolását a problémának. Amennyire csak lehetséges, minél tárgyilagosabb kívánok lenni, azonban arra kérem tisztelt hallgatóimat, hogy tekintsek azt, hogy itt egy olyan orth. ember beszél egyházának tanairól, aki azt teljes lelkéből szereti. Meg vagyok győződve arról, hogy nem fogok teljesen ismeretlen dolgokat mondani, hiszen egyazon területen lakunk, s a többrendbeli relációk kapcsán úgy a prot., valamint az oth. egyház tagjainak alkalom adatott arra, hogy egymás hitének elveit megismerhessék, eltekintve attól, hogy a különféle theológiák egymás hitrendszerével tudományosan is szoktak foglalkozni. E tény helyzetemet igen megkönnyíti.

M. t. Hallgatóim! Az orth. egyháznak, melynek különféle nemzetségű és állampolgárságú tagjai, megközelítik számban a 150 milliót, az a mély hite és meggyőződése van, hogy közvetlen átöröklés révén ő képviseli az eredeti apostoli keresztyéniséget, dacára annak, hogy némely külső formák megváltoztak. Meggyőződése, hogy az érvényben levő keresztyénség teljes betöltését és tartalmát adja s annak teljes kinyilatkoztatója. Vagy más szavakkal az orthodox egyháznak az a meggyőződése, hogy az apostoloknak, egyházatyáknak, az első keresztyén korok oekumenikus zsinatok idejének egyháza és folytatója az első és szétválaszthatatlan egyháznak, egyenes örököse, hú őrizője volt és az ma is, közvetítője az Isten szent akaratának és kizárólagosan szükséges az üdvösségre. Azonban ne gondoljuk, hogy a fenti megállapításainkból az következne, hogy az orthodox egyház főjellemvonása egy olyan magatartás, mellyel a többi felekezeteket hamisaknak és hazugoknak bélyegeznék. Egyáltalán nem, csupán a benső értékük szerint állítja rangsorba, megadván mindeniknek, ami megilleti őt, értékelvén és megbecsülvén mindeniket a maga értéke szerint. A legmeggyőzőbb bizonyíték erre nézve az a tény, hogy effektíve résztvesz az oekumenikus mozgalmakban, sőt maguk a legmagasabb egyházi méltóságban levő tagjai vesz-

nek ebben legintenzívebben részt (patriarcha, püspök, stb.) és az orth. egyház mindig kész arra, hogy erkölcsi és társadalmi téren a keresztyén szeretet szellemében együttműködjék a többi felekezettel. Tudott dolog, hogy amint egymást, úgy a többi felekezetek tagjait is, amint ezt pld. a pátriarchák tették és teszik a többi felekezet vezetőihez intézett levelükben: „Testvérem a Jézus Krisztusban“ megszólítással tisztelik meg. A konstantinápolyi pátriarcha 1920-ban kiadott enciklikáját is így címezi: „Krisztus egyházainak az egész világon“. Más felekezetek tagjaival való közös imádkozás nem sérti az orthodoxok vallásos érzelmeit, sőt az orthodox egyház fői igen gyakran vesznek részt a nem orthodox egyházak ünnepségein. Ismert dolog tovább az orthodox egyház liberális felfogása a keresztelezés, esketés és temetés tekintetében, hiszen a hozzája közelálló egyház adott esetekben, az intercommuniális megállapodás alapján, az orthodox lelkész akadályoztatása esetén elvégezheti ezeket a lelkesítő funkciókat.

Látható ezekből, hogy az orthodox egyházban, azon meggyőződése dacára, hogy ő igazi egyháza Krisztusnak, nem uralkodik az egyedüludvözítés gőgje, hanem mindenütt és mindenben az evangéliumi szeretet érvényesül.

Ami az orthodox egyház dogmatikai rendszerét illeti, mellyel ezen alkalommal foglalkozni kívánunk, két hiteles forráson épül fel: úgymint a Szentírásban hangzó Isten Igéjén és a hagyományokon. Ezen az alapon értelmezte, magyarázta és prédikálta az orthodox egyház a csalhatatlanság ajándékával felruházott oekumenikus egyház apostolai óta.

A Szentírás az ó- és újszövetség könyveit tartalmazza, az ószövetséget viszont az orthodox egyház felosztja kanonikus és nem kanonikus, inspirált, illetőleg nem inspirált könyvekre, mert szerinte a kanonikus könyvekkel nem egyenértékű a nem kanonikus könyvek hittartalma, nem is használatosak, csak úgy tekintik, mint olyan könyveket, melyek „jóak az olvasásra“, teljesen tehát ezeket a könyveket sem vetik el.

Az inspiráció tana alatt a következőket érti: 1. a Szentléleknek az írókra gyakorolt pozitív hatását, mely magában foglalja az íróknak szupranaturális ihletettségét, mely megőrzi őket, óvja őket a Kijelentés és az ezzel kapcsolatos események leírásában minden tévelygéstől; érti továbbá az inspiráció tana alatt az írás közben történő mindennemű ismeretnek és pozitív kijelentésnek tudtul adását. Ilyen módon az inspiráció a revelációtól, egyrészt a szó értelmében, másrészt a csalhatatlanság és isteni részvétel szempont-

jából különbözik, melyekkel az egyház föl van ruházva a kijelentett igazságok kutatása, hirdetése és magyarázata céljából. A szent tradíciók dogmatikai tekintély és érték szempontjából a Szentírással egyenlőek.

Azon tradíciók alatt, melyet az orthodox egyház Isten Igéje forrásának tekint, vagyis a dogmatikai tradíciók alatt azon, az Isten által felfedett tanoknak összességét értjük, melyek nem foglaltatnak benne a Szentírásban egyáltalán, vagy ha igen, akkor csak hiányosan, de melyeket az apostolok élő szóval hirdettek, s amelyeket az egyház mind a mai napig tisztán és változatlanul megőrzött. Ezek a tanok a Szentírás kiegészítésére használatnak és az abban általánosan és hiányosan kifejezett eszmék magyarázatát adják s a keresztyén tudományban ismeretekben egyenértékű részt alkotnak. Az orthodox fölfogás szerint a hit norma a tradíciókon és Szentíráson alapuló oekumenikus egyház tana. A dogmatikai rendszernek az alapja az orthodox egyházban a nicea-konstantinápolyi szimbolum, melyet az egész keresztyén egyház minden idők hite változhatatlan formulájának ismer el. Ez az orthodox egyház részéről elismert egyetlen oekumenikus szimbolum. Ehhez tartoznak még az oekumenikus zsinatok definíciói, azok tudniillik, melyek egvesektől, vagy az egyházi atyáktól származnak, de amelyeket valamely oekumenikus zsinat megerősített. A dogmák magyarázata és részletezése szempontjából igen nagy szerepük van a következő szimbolikus könyveknek: Petru Movilă: Hitvallás (approbáltatott 1642-ben Iasiban) és Dositei ieruzsálemi pátriárcha: Hitvallás. 1672. De az orthodox egyház dogmatikai rendszerében való tájékozódás céljából, ismernünk kell a *dogmáról magáról alkotott felfogását* is. Ime tehát néhány ráutalás ezen kérdést illetőleg: Dogma alatt, e theologiai technikus terminus szigorú értelmében, az orthodox egyház a hitről való theoretikus tanítást érti, melyet Isten jelentett ki, fedett fel, amely Szentírásban és a tradíciókban található, s amelyet az egyház őrizett meg, tanít, prédikál, formuláz és definiál a csálthatatlanság erejével felruházott oekumenikus egyház által nyert definiáló, formulázó, kanonikus, prédikáló hatalmánál fogva. Következésképpen tehát a dogmák a hit tartalmának kifejezői. A dogmák isteni eredete és a csálthatatlanságuk reájuk nyomia a változhatatlan igazságok kharakterét és ugyanakkor függetleníti őket a hívők hatalmától, azaz ezek a dogmák kötelezőek és törvény erejével bírnak a hívők előtt. A dogmák ugyanazt a szerepet töltik be az egyházban, mint az államban az alkotmányban lefektetett jogi alapelvek. És amint egy állam sem tud existálni az alkotmányos elvek tiszteletben tartása nélkül, épen-

így az egyház sem élhet, mint intézmény ezek nélkül, hiszen tagjai szétszóródnának bizonytalanságban, ha a hit terén nem lenne meg a dogmák kötelező ereje és ha nem lenne minden vitán felül álló abszolút igazságuk. Az egyháznak azon tagja, aki a dogmákat nem tartja tiszteletben, úgy az egyház, mint saját élete ellen tör. Epen ezért az egyháznak is meg van sajátos magatartása azok ellen, akik a dogmákat figyelmen kívül hagyják. És emiatt nem kell csudálkoznunk, sem ne tűnjék úgy fel nekünk, hogy az egyház ezzel az eljárásával a lelkiismereti szabadságot fojtaná meg, vagy pedig az emberi vallásos élet normális fejlődését akadályozná, akkor, amikor a maga dogmáinak védelmére szigorú eszközöket alkalmaz. A dogmák nem fojtják meg a lelkiismereti szabadságot, sőt táplálják és erősítik, mert az egyház azok által abszolút biztos igazságokat állít egyháztagjai elé, olyan isteni igazságokat, melyek vitathatatlanul az emberi gondolkodásnak gránitoszlopai és amelyek nélkül ez az egész épület nem lenne egyéb, mint egy rozoga viskó, amely minden pillanatban összeomlásával fenyegetné azok életét, akik benne igazságot és biztonságot kerestek. Vallásos élet dogmák nélkül olyan lenne, mint egy szerencsejáték, amelyben minden ember tapogatózva keresne egy biztos elvet, mely vezetné és melyhez tarthatná magát, anélkül, hogy biztos lenne abban, hogy azt meg is találhatja. De még azok előtt sem zárja el az egyház a lelkiismereti szabadságot, akiket kizár kebléből, azért, mert nem viseltettek a dogmákat megillető engedelmes tisztelettel irántuk. Mert az egyház a hit kérdéseiben nem erőszakolja az ő gondolkodás módját senkire, csak elveszi tőlük azt a jogot, hogy az egyház tagjainak nevezhessék magukat és azontul gondolkozhatnak úgy, és hihetik azt ahogy, és amint nekik tetszik. És épen olyan kis mértékben akadályozza az egyház dogmatizmusa az emberek vallásos életének fejlődését, mint a lelkiismereti szabadságot. A vallásos élet nem fejlődhetik normálisan, nem virágozhatnak, ha nincs szilárd alapja és épen ezt a szilárd alapot adják meg a dogmák. Ha maguk a dogmák is viták és kétségek tárgyát képezik, akkor a vallásos élet bizonytalanná, ingadozóvá válik és a legkülönbözőbb irányok hatása alá kerülhet. Az orthodox egyház felfogása szerint a dogma fogalmát a szó teljes értelmében az egyház fogalma nélkül nem foghatjuk fel; az egyház, mint szociális intézmény, mint vallásos közösség nem exisztálhat dogmák nélkül, melyeket formuláz, megőriz és tanít és amelyekkel megvilágítja létének esszenciáját. De ha azt is állítjuk, hogy a dogmákat az egyház tekintélye alakítja, állapítja meg, ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy ezek eredete későbbi, mint az egyház, hiszen

ennek következtében a vallásban csak emberi, mulandó alkotások lennének. Ellenkezőleg fenntartjuk, hogy a dogmák az egyház alkotó — elsőrendű — és nélkülözhetetlen alapelemét képezik. Természetesen nem foglalkozhatunk itt azzal a hiábavaló kísérlettel, hogy azt mondjuk, hogy a vallások jól meghatározott dogmákkal kezdődnek, de fenntartjuk, hogy a vallás határozott formájában dogma nélkül nem existálhat, mint ahogy nincs állam törvény nélkül, emberi test csontváz nélkül, ház alap nélkül. Minden vallásnak, bármilyen elmaradott legyen is az, valami pozitívumot kell kifejeznie. Tehát még abban az esetben is, ha a dogmák nincsenek formulázva, tisztán és határozottan kifejezve, még akkor is hallgatólagosan és más név alatt létüket fel kell tételeznünk. Az az állítás, hogy a dogmák a theologiai tudomány produktumai, alkotásai és pedig olyan theol. tudományé, amely rendszerint egy kor hitének felel meg, teljesen idegen a gör. keleti egyház felfogásától. A theol. tudomány éppen olyan kevéssé teremti a dogmákat, mint ahogyan a történelem nem teremti az emberiséget, vagy a számtani tudomány a számokat. A theol. tudomány nem teremti a dogmákat, csak kifejti, meghatározza, tisztábban formulázza, magyarázza, amit nem tehet meg, ha a dogmák eo ipso nem lennének benne a vallásban, mint ahogy a virág benne van a magban. Kétségtelenül a theologiák az egyház képviselőiben és nevében formulázzák a dogmákat. Így magyarázható az a befolyás, melyet egy kor uralkodó filozófiája gyakorol az abban a korban megformulázott dogmákra. Azután a társadalmi és politikai környezet, a váltakozó erkölcsi ideálok, továbbá annak a theologiai iskolának a befolyása, melynek hatása alatt állnak azok a theologiák, melyek döntő részt vettek a dogmák megszerkesztésében, majd annak az eretnekségnek a befolyása, mely ellen a dogmákat alkották és így tovább, egy szóval így magyarázható a tisztán emberi tényezők szerepe dogmák megformulázásánál. Feltessük ezek után a kérdést, hogy az orthodox egyházban lehet-e szó a dogmák fejlődéséről, vagy haladásáról?

A dogmának fenntebb megállapított fogalmából kiindulva, már most meg kell állapítanunk, hogy a fejlődés gondolata, a keresztyén hit igazságainak tartalmi részét illetőleg nem alkalmazható. A hitről való tanítás eredete, a maga objektív vonatkozásában, nincs sem az emberben, sem a relatív kauzalításban, hanem az isteni tervben és üdvrendben, következésképp nem helyezhetjük az evolúció fogalmi körébe. Az isteni Kijelentés fejlődéséről, a kijelentett igazságok gyarapodásának és kiteljesedésének szempontjából csak a Krisztus előtti időkkel kapcsolatosan beszélhetünk.

Csak az ótestamentumban volt progresszív kijelentés, amikor az Ur isten, nagy bölcsességében, mint egy jó pedagógus, előkészítette az emberiséget a keresztyénség befogadására, fokozatosan és mind tökéletesebb formában megmutatva a Messiásnak és az ő országának képét, úgy, hogy akkor, amikor eljön az idők teljességében, mindenki, aki akarja, könnyen meg is nyerhesse a Megváltót. Jézus Krisztusban azonban, aki Isten Fia, és Isten-ember volt, a Kijelentés véglegesen lezárult, mert Ő nem úgy jelenik, mint Mózes, vagy a többi próféták, akik isteni sugallatból valamit kinyilatkoztattak, hanem Benne az élő Isten megmutatja nekünk az Ő megváltó lényének és a végső dolgoknak igazságát az emberiségre nézve. És az Isten nem nyilatkozathat ki olyan valamit, ami hamis, vagy elégtelen. Tehát a Kijelentésnek tartalmát sem az egyház, sem pedig más nem tehetette és nem teheti teljesebbé, ez állandó marad Jézus Krisztusnak ama eljöveteleig. A Szentlelket nem azért küldte Isten, hogy új kijelentéseket tegyen, hanem azért, hogy segítséget nyújtson az egyháznak, hogy mind jobban megértse, megörizze, tisztán hirdesse és alkalmazza a Megváltóban egészen és véglegesen kinyilatkoztatott isteni igazságot. Ami a hit tanításának szubjektív részét illeti, egészen másként áll a dolog. A tartalom adva van a Kijelentésben, de annak megismerése, elfogadása, megőrzése, elmélyítése és az életben való alkalmazása jórészt emberi munka. Ebből a szempontból, — szubjektív és formai szempontból tehát, — a dogmák kezdettől fogva és az emberiség életének végéig változhatnak és fejlődhetnek az emberrel együtt. Tehát az orthodox egyház felfogása szerint a dogmák haladása egyrészt abban áll, hogy az egyházi tekintély kifejti és formulázza őket, másrészt pedig abban, hogy a theologiai tudomány megalapozza és elmélyíti. Csak az alak változik, míg a tartalom időtlen időig változatlan marad, mert ezt az Isten nyilatkoztatta ki és, mint ilyen, a legmagasabb igazságot foglalja magában, amelyet az Isteni kegyelem segítette emberi lélek megismerhet itt a földön. Ezt az igazságot túlhaladó dogmatikai haladás lehetetlen. Ami a racionak a dogmához való viszonyát illeti, az alárendelt ugyan, azonban nem szolgálai, vagy tisztán passzív. A dogma nem zárja ki a rációt, ellenkezőleg a dogmák elsajátításához a szükséges racionak bensőséges és szabad viszonya is. Igaz, hogy a ráció nem alkothat új dogmákat, ellenben teljesen elsajátíthatja a készen adott dogmákat, azokat átalakítván az ő sajátos természetéhez. A ráció nem változtathatja és másíthatja meg a dogmákat, hanem csak elmélyítheti, magyarázhatja és tisztázhatja, minél érthetőbb formát adván neki. Az orthodox egy-

ház a dogmákban külsőlegesen kifejezett vallásos igazságoknak belső elmélyítését is elismeri. Az orthodox egyház szempontjából is elsőrendű fontossággal bíró kérdés, hogy mit és hogyan kell hinnünk. Az a történelmi tény, hogy spekulatíve éppen a keleti keresztyénség foglalkozott legtöbbször dogmatikai kérdésekkel, és hogy éppen ennek a keresztyénségnek köszönhető a christologiai igazság kutatása, eléggé bizonyítja, hogy az orthodox egyház nem ítéli el és nem utasítja vissza a vallásos igazságoknak logikai ismeretét és megformulázását.

Az orthodox egyház hivatalosan megállapított dogmái az oekumenikus és helyi zsinatok határozataiban és szimbolumaiban vannak egybefoglalva, viszont mások, amelyeket az egyház állandóan tanított, az írott emlékekben találhatók, amelyek az egyház meggyőződését, különösen pedig az egyházi atyákét fejezik ki, akiknek egyhangú véleménye hiteles tanúságtétele az egyház által hirdetett dogmatikai tanításnak. Az egyházatyák egyhangú véleményét azonban nem matematikai, hanem erkölcsi értelemben kell vennünk, tehát valahányszor a legnagyobb egyházi atyák valamely tanítás mellett nyilatkoznak, és a többiek nem mondanak ellent, akkor a tradíciónak esalhatatlan tanúságtételeivel állunk szemben. Éppenúgy, amikor az oekumenikus egyház véleményéről beszélünk, meg kell jegyeznünk, hogy ezt nem kell aritmetikailag értenünk, mintha az egyház valamely felfogásának kialakításánál minden egyházi méltóság határozott kijelentésére lenne szükség. Ha több egyházi méltóság, vagy több helyi zsinat nyilatkozott valamely kérdésben és a többiek nem ellenkeztek, vagy valamilyen módon éppen elfogadták, nyilvánvalóan elégséges és hiteles tanúságtételt nyerünk az egész egyház hitéről és meggyőződéséről. Ezek után térjünk a dogmatikai rendszer alaptételeinek rövid tárgyalására.

Az Istenről való tanítás, amely az egész theológiának központját képezi, az orthodox egyháznak a multban és most is kedvelt tanítása. A keleti egyház legnagyobb atyái, a keleti theologia legfontosabb írói és képviselői, tudományuknak és munkásságuknak legnagyobb részét ennek a dogmának tanulmányozására fordították. Természetesen az orthodox egyházat ezért sokat vádolták, hogy túl sokat foglalkozik az abstract transcendens problémákkal és elhanyagolja azokat, melyek rögtöni, azonnali gyakorlati értékei birtokában. E vád azonban alaptalan, mert ha az embernek Istenről világos képe van, megérti könnyen, hogy milyen magatartást kell követnie, hogy megfeleljen hivatásának, és ne mondjon ellent az Isten szent szavának. Isten a maga

lényében szellem; lényege par excellence, különösképen, természetfölötti, halhatatlan, abszolút és mint ilyen a tökéletesség összes jegyeivel ékeskedik. Noha természetfölötti, Ő mégis végső oka mindannak, ami létezik. Azonban ami létezik, az nem minden, amit Ő tehet, hanem csak az, amit Ő akar, anélkül azonban, hogy ebből hatalmának korlátozottsága eredhetne.

Az egy igaz Isten három személye: Atya, Fiú, Szentlélek. Az Atyaisten mindennek végső oka, a Fiúisten mindennek megvalósítója, a Szentlélekisten mindennek végrehajtója. Mind a három isteni személy lényének és közös tulajdonságainak (pld. mindentudás, mindenüttjelenvalóság, örökkévalóság, stb.) az egységén kívül mindeniknek közülök vannak olyan személyes tulajdonságai is, amelyekben különböznek egymástól. Az Atyaisten eredő ok nélkül való, öröktől fogva van és az Ő örökkévalóságából nemzi a Fiút és ugyanebből az örökkévalóságából származtatja a Szentlelket. Külsőleg az Atyaistennek tulajdonítják, példának okáért a teremtetést, noha a külső tevékenység mindhárom isteni személy közös munkájának eredménye. A Fiúistennek belső, személyes tulajdonsága a szenvedőleges, passzív fiúválevés, vagyis az, hogy öröktől fogva az Atyától született, külsőleg pedig neki tulajdonítják a megváltást; a Szentlélekisten belső tulajdonsága az Atyától való szenvedőleges származás, külsőleg viszont a megszentelés. Az Istennek egysége és háromsága gyönyörűen jut kifejezésre a személyek perihorezisében, vagyis abban, hogy egymásban élnek, anélkül, hogy egyik is beolvadna a másikba, ami lényi egységüknek a következménye. De, ha az Atyaistent a többi isteni személyek principiumának tekintjük, távoztassunk el minden olyan gondolatot, amely ezeknek alárendeltségét tételezné fel. Az Atya Fiú és Szentlélek sorrend nem jelent időben, vagy méltóságban való felsőbbiséget, tekintve, hogy a három személy egy lény lévén, együtt-örökkévalók és ugyanannak a hatalomnak és felségnek részesei, csak elvben tehetünk bizonyos megkülönböztetést, amennyiben a másik két személynek eredő oka az Atya, aki nemzi a Fiút, és származtatja a Szentlelket. Minthogy az Isten belső aktivitásában megtaláljuk az iseni személyek háromságát, ugyanúgy a külső aktivitásában is egy hármasságot találunk: a teremtetést, megszentelést és beteljesítést. A teremtés dogmája. (amely szerint a teremtésnél közreműködik mindhárom isteni személy), az Isten többi külső cselekményének alapját és premisszáját képezi, különösképen a megváltásnak és azoknak a keresztyén dogmáknak, amelyek ezzel kapcsolatban vannak. A világ nem magától jött létre, nem is létezik öröktől fogva, hanem a Szent-

háromságegyisten bölcsességének, hatalmának és akaratának terméke, amelyet Isten szava teremtetett semmiből, tehát az Isten a világot nem egy már azelőtt létező anyagból, vagy pedig a saját lényéből teremtetten, hanem mindenhatóságából adta annak létét és alakját. Az Isten először az anyagot egyszerű formában hozta létre, azután fokozatosan alakította, és pedig először a tökéletlen és alsórendű fajokat teremtetten, végül a tökéletesebbeket és komplikáltabbakat egész az emberig, aki a világ közepe és a teremtés koronája. Először a szellemi világ teremtetett (amelynek egy része elbukott) s azután a látható világ. A világ teremtése Istennek szabad tetszéséből folyó tette, melynek célja az volt, hogy egyrészt az isteni jótetszésnek és jóságnak adja tanújelét, amely az eszes lényekben nyilvánul meg, másrészt pedig, hogy *nyilvánvalóvá tette* az isteni dicsőséget. Az ember, aki halandó testből és lélekből (mely önálló, anyagnélküli szubsztancia) Isten képére és hasonlatosságára teremtetten. Istennek az embernek megnyilvánuló képe az ő szellemi részéhez tartozik és a teremtéssel együtt adatott neki, viszont az Istenhez való hasonlatosságra az ember az erények gyakorlásának útján jut el. Az első embert Isten mindazokkal a fizikai és szellemi erővel együtt teremtetten, amelyek szükségesek ama célnak betöltésére, amelyre az Isten őt szánta. Így az első ember teljes harmóniában volt egyrészt a természettel, amely mindenben alávetette magát neki, másrészt saját magával, amennyiben szenvedélytől és romlástól mentes teste lelkének orgánuma volt, tovább Istennel, amennyiben Ő képezte gondolkozásának, kívánságainak és szeretetének központját. Az ember tökéletességei közül egynehány, mint pld. a világos ész, a tiszta szív, a rendezett akarat és az egészséges test, az ember természetéhez tartoztak. Mások viszont, mint pld. a test halhatatlansága, és a test és lélek között levő tökéletes harmónia az Isten ajándékai voltak. Természetesen az első ember tökéletessége nem fogható fel abszolút, hanem csak relatív értelemben, mert abszolút értelemben csak az Isten tökéletes. Az ártatlanság nem azt jelenti, hogy az első ember nem vétkezhetett, hanem azt, hogy vétkezhetett is meg nem is. Épenúgy a test halhatatlanságán nem azt kell értenünk, hogy az első ember nem halhatott volna meg egyáltalán, hanem, hogy azt is megtehetette volna, hogy ne haljon meg. De az eredeti igazság, amelyben az ember bizonyos ideig élt, nem volt egy tisztán természeti állapot, melyet csak az ember lelki erői valósítottak meg, sem pedig olyan, amelyet a természetfölötti adományok hoztak volna létre, hanem az isteni jótetszésnek az ember erői-

vel való közreműködésének rezultánsa volt. Hogy az első ember megerősödhesse az erények gyakorlásában és így eljuthasson az Istenhez való hasonlatosságra, (amely természetétől elidegeníthetetlen lett volna) az Isten abban a parancsban, hogy az Éden kert, (amelyben az embert elhelyezete), egy fájának gyümölcséből ne egyék: próbakövet helyezett eléje. De az ember nem hallgatott az Isten parancsára, hanem evett a tiltott fa gyümölcséből, követve az ördög kísértését, aki megirigyelve az ember természetét, kigyó alakját vette fel. E parancsnak öntudatos áthágása, amely látszólag kicsiny és jelentéktelen volt, valójában azonban igen nagy, mert Isten teljes akaratának számba nem vételét jelentette, tekintettel arra, hogy ez a parancs Istennek az emberrel szemben való akaratát foglalta magában. Ezt az áthágást nevezzük eredendő, vagy ősi bűnnek. Az eredendő bűn következményei az emberre nézve az isteni jótetszés elvesztése volt és ennek következtében az Istennel való teljes és közvetlen kapcsolatnak megszakadását és erkölcsi és szellemi természetének gyengülését (megváltozását), a testre vonatkozólag pedig a fizikai halál elszenvetését eredményezte. A bukás nagy, a rehabilitáció azonban nem lehetetlen, mert az emberi természet elvesztette ugyan az isteni jótetszést, de nem semmisült meg a maga felépítésében, *csak megváltozott*, ami nem tette alkalmatlanná arra, hogy a megváltást elfogadja. Az ember szellemi képességei közül egy sem szűnt meg, csak meggyöngyült. Megmaradt még benne a lelkiismeret és az igaz és jó után való törekvés. Az eredendő bűntől és annak következményeitől nem mentes senki, aki Ádamtól, a természetes születés útján származott. Egyetlen kivétel Jézus Krisztus, mert ő természetfeletti módon született. Szűz Mária ugyan bűnben született, azonban a fogantatás pillanatában attól megtisztult. Az eredendő bűn szempontjából Ádám és utódai között az a különbség, hogy Ádám Évával *maga* követte el a bűnt, míg utódai nem a bűn tettét, hanem annak terhét és a vele járó büntetéseket öröklik. Arra a kérdésre vonatkozólag, hogy hogyan öröklődik át az eredendő bűn, és a többi ezzel összefüggő problémára, pld. arra, hogy honnan származik minden emberben a lélek külön-külön, nincs az orthodox egyháznak hivatalos határozata; a keresztyénség mindenekfelett elfogadta, hogy a lelket az Isten teremtette és az abban a pillanatban egyesül a testtel, amikor a szervezet annak elfogadására képes. De az ember nem azért teremtett, hogy mindörökké a bűnnek és az ördögnek a hatalma alatt éljen, ahová engedetlensége miatt került. A bűn azonban alkalmatlanná tette őt arra, hogy saját magát, saját erejéből meg-

váltsa, egyedül nem teremthette újjá magát lelkileg és testileg. Hosszas kísérlet, melybe Isten az embert saját akaratára hagyta, anélkül, hogy direkt segítette volna (és ezt csak azért, hogy az ember meggyőződjön, hogy saját erejéből nem válthatja meg magát, hanem föltétlenül szüksége van az isteni segítségre), teljességgel bebizonyította ezt. Ezért az Isten az ő végtelen jóságában és szeretetében, hogy az ember ne legyen mindörökké a bűn rabja, elhatározta, hogy egyetlen Fiának megtestesítésével megváltja őt. Az Istennek ez az elhatározása az örökkévalóságban gyökerezik, mert az ember bűnbeesése, nem lehetett meglepetés Istennek s így az sem lehetséges, hogy benne azután fogamzott volna meg a megváltás terve. Az az örök tény, amely magában foglalta Istennek a világ teremtésére vonatkozó elhatározását, magában foglalta az ember megváltásának tervét is, a Szentháromság második személyének inkarnációja által, tekintve, hogy az Isten öröktől fogva látta az ember bűnbeesését. Az isteni lény örökkévalósága és változhatatlansága feltételezi az ő elhatározásainak örökkévalóságát. Természetes, hogy Isten az Ő mindenhatóságánál fogva, másként is meg tudja váltani az emberiséget, mint Fiának inkarnációja által. Nem lehet tehát beszélnünk a megtestesülés abszolút, hanem csak egy relatív szükségességéről, amennyiben Isten azért választotta ezt a megváltási módot, mert az igazságosságnak és az emberi gyengeségnek jobban megfelel és a bűnbánatot jobban elmélyíti. Az Isten Fiának testlétele „az idők teljességében” valósult meg, vagyis miután eltelt az az idő, ami arra rendeltetett, hogy az emberi nemet erre előkészítse, és miután a megváltás útja egyengettetett. A testéválás kizárólagos célja: az emberiség megváltása; ha az ember nem esett volna bűnbe, az Isten nem öltött volna testet. A megváltás tényét Krisztus az ő hármasságában valószínűsítette meg: prófétai, főpapi és királyi hivatásában. Mint próféta Istennek országát hirdette, mint főpap azt megalapozta és mint király vezeti azt. Krisztus az emberiségnek megmutatja az utat, mely a megváltás tényéhez vezet, saját életében példát ad a tiszta életre, isteni küldetését és szavait csodáiban erősíti meg és messiási művét megkoronázza akkor, midőn az emberiségnek a bűnökből való megszabadulásáért kinokat és kereszthalált szenved el. A halálból való feltámadásával és mennybemenetelével teljes ragyogásában mutatta meg isteni erejét, és nekünk biztosságot adott a mi megváltásunk felől. Jézus Krisztus igaz Isten és igaz ember volt. Az emberi és isteni természet személye egységében, az elegyítetlenség, változtathatatlanság, feloszthatatlanság s szétválasztha-

tatlanság jegyeiben jut kifejezésre. Mert Krisztus anélkül, hogy bűnös lett volna és bűn hatalma alatt állott volna, magáráv vette az emberiség bűnéért járó büntetést, mert tisztán az emberi nem iránti szeretetből felajánlotta magát Isten és ember között „visszavásárlás értékéül,” ellenértékként, s ezért az Ő megváltó műve és áldozata épen olyan értékkel bír Isten előtt, mintha maga az ember vitte volna ezt keresztül és ezáltal Jézus Krisztus valóságban megváltotta az embert a bűntől és visszaállította az ősi viszonyt az ember és az Isten között.

Ami a Krisztus által hozott váltság elnyerését illeti, azt tanítja az orth. egyház, hogy a váltság és boldogság vagy örökkärhozat ebben az életben nyeretnek el és hogy a mi cselekedeteink azok, melyek meghatározzák azt. Kétségtelenül Isten, mint mindentudó Isten előre tudja, hogy kit fog megváltani és kit nem, de ez nem jelenti azt, hogy Ő rendeli az egyik embert a megváltásra, s a másikat a kárhozatra. Ő mindenkinek kegyelmét és a Krisztusban való váltságot felajánlja és mivel ez mindenki személyes szabadságának kérdése, mindenki szabadon elfogadhatja, avagy visszautasíthatja. Isten senkit sem méltat az örökéletre, ki földi tetteivel nem érdemelte ezt ki. Az orth. egyház nem ismer olyan tant, hogy valaki cselekedhetik ugyan jót, de csupán azért váltatik meg, mert Isten már eleve így rendelkezett. A predestináció — hogy egy olyan terminustechnikust használjak, amit az orth. egyház nem igen használ, — az emberi cselekedetekhez van kötve. A megváltás tényének két aktív tényezője van: Isten és ember. Az ember akarata és együttműködése nélkül Isten nem váltja meg őt, sem az ember isteni segítség nélkül nem tudja a maga megváltását munkálni; ilyenképen a megváltás ténye isteni-emberi tény. A kezdeményezést Isten teszi azáltal, hogy az emberi lélekben felébreszti a megváltás után való vágyat, felajánlván neki ingyen kegyelmét, az ember pedig folytatja ezt a kezdeményezést, alapvetést a Jézus Krisztusban kijelentett tökéletes isteni akarathoz való alkalmazkodásával. Semmi sem olyan idegen az orth. szellemnek, mint az embernek a megváltásra alkalmatlan voltának tagadása s az, hogy a bűneset után egy minden akarat és személyi szabadság nélkül való objektummá változott volna át. A megváltás ténye az orth. szellem azon a meggyőződésén épül fel, hogy úgy az egyes az összessel, mint az összes az egyesével általános erkölcsi és vallási felelősséggel tartozik. Az orth. felfogás alapja az ember megváltásának eszméje, megváltásnak, mely nem individuális és elválasztott, hanem együttes és az együttműködés erejében és tényében mint a hit, az imádság és szeretet valósul meg.

A megszentelődés feltételei — értvén megszentelődés alatt Jézus Krisztus által e világnak ajándékozott megváltása elsajátítását az ember által — Isten részéről az isteni kegyelem, jótetszés, az ember részéről a hit és a jócselekedetek. A kegyelem a szó szoros értelmében isteni erő, amelyik a Krisztusban való életet teremti és műveli és előkészíti az örökéletre.

Ez abszolúte szükséges a megváltást illetőleg és pedig épen úgy a megváltás hitében való elinduláshoz és a mellette való kitartáshoz, mint az isteni akarat s az igaz keresztyén jócselekedetek betöltéséhez. Az isteni kegyelem ingyen adatik az ember minden érdeme nélkül és nem erőszakolható ki! Az ember azt elfogadhatja és együttmunkálkodhatik vele, vagy visszautasíthatja. Az ember szabadsága Isten kegyelme által nem szenved semmi megcsönkítést. Azonban ez együttmunkálkodás módja titok, melyet a korlátozott emberi értelem nem tud eléggé világosan látni, bármilyen hasonlattal is próbálná meg annak megmagyarázását. Az ember részéről, amint mondtuk, a megváltáshoz megkivántatik a hit és jócselekedetek. Hit alatt általában értjük az isteni igazságoknak, szabad elfogadását az isteni tekintély alapján való és minden lelki erőinkkel való elsajátítását, amelyet Ő a mi megváltásunkért és megszenteltetésünk érdekében fedett fel. A hitnek cselekedetekben is meg kell nyilvánulnia; nélkülük halott a hit, valamint a test is halott lélek nélkül. A megszentelődés és a megigazulás tényében, azaz a megszentelő kegyelemnek az ember által való elsajátításában az orth. egyház azt tanítja, hogy az ember *teljesen* megtisztul a bűnöktől és *valóságban* megigazul, más szavakkal: a megigazult ember teljesen új és újjászületve idegen úgy a bűn szennyétől, mint annak vádjától. Természetesen a bűnök elkövetésével a megváltás elveszíthető. A megváltás tényének jogi felfogása az orth. egyház tanításaitól idegen.

A megszentelődés szerve az egyház, azaz mindazoknak közössége, akik hisznek Jézus Krisztusban és követik tanításait, úgy amint azt az apostolok és zsinatok reájuk hagyták, és amint ma az egyház tanítja. Az egyház megalapítója és feje a megváltó Jézus Krisztus, vezetője a Szentlélek. Az egyháznak mindenki tagja, aki felvette általa a keresztséget a Szentháromság nevében és aki hittel adózik Jézus Krisztusnak, ha még súlyos bűnök is szennyeznék be, mert épen az az egyház célja, hogy a kegyelem által, mellyel rendelkezik, megigazítsa és megszentelje a bűnözőket. Az egyház tagjai Isten előtt mind egyenlők, mégis az egyháznak, mint emberkekből összeállított intézménynek jól menetele érdekében a Megváltó úgy rendelkezett, hogy az egyház gyermekei közül

egyesek vezetők és tanítók legyenek — e célból adott egy sákramentumot is — a többiek pedig az ezekre hallgatók, arra rendeltettek, hogy kövessék ezeket és rendeljék magukat alá ezeknek. Az egyház vezető tagjai alkotják az egyházi hierarchiát, amely három lépcsőből áll, püspök, presbiter és diakonus. Emberekből állván és emberek által alakított hierarchia által vezettetvén, látható az egyház. Igaz, hogy az orth. egyház is elismer egy láthatatlan egyházat, azonban nem egy földi, harcos egyházat ért ezalatt, hanem az igazaknak és szenteknek mennybeli közösségét, tehát a győzedelmes egyházat. Amint az apostolok közül egyik sem örvendhetett nagyobb tekintélynek, nem rendelkezett kiváltságos jogokkal a többiekkel szemben, hanem csak a közösségben hozott határozatnak volt rendelkező joga mindenek és egyesek felett, épenúgy a püspökök is, mint az apostolok utódai mindnyájan egyenlő adminisztratív, és a szakramentumok kiszolgáltatását illető ugyanazon joggal bírnak. A legfelsőbb tekintély az orth. egyházban a hit és fegyelmezést illetőleg az oekumenikus zsinat, amelyen csak a püspököknek van részvételi joguk. A püspökség olyan értéket jelent az orthodox egyházban, hogy amint a Dosotei pátr. a Hitvallásban nekünk mondja, enélkül az egyház nem exisztálhatna és senki sem lehetne és nem nevezhetné magát keresztyénnek. A püspökségtől és különösképen az apostoloiktól reájuk átszármazott örökségtől függ Krisztus jelenléte az egyházban. Hasonlóképen a tanok integritása és az apostolok oldási és kötési erejének a bűnöket illető megnyilvánulása. A klérus alsóbbrendű tagjainak csak annyi szakramentális joga van, amennyit a püspök reájuk ruház. Az egyház egy, egy lévén annak alapítója és feje s egy az Ő hite. Az egyház szent, szent lévén feje és alapítója s mivelhogy az Ő áldozatával megszenteltetett és benne a Szentlélek munkálkodik. Az egyház egyetemes, mert az a hivatása, hogy egybefoglaljon minden nemzetiségű embert, minden helyről és időben, akik hisznek Jézus Krisztusban. Végül az egyház apostoli, apostoli alapokra lévén építve. Az egyház csalhatatlan, vagyis Ő nem térhet el a Megváltó igaz tanaitól. E csalhatatlanságnak szerzője maga Isten, feje Jézus Krisztus és Szentlélek folytonos segítő céljának elérésében. A csalhatatlanság orgánuma az egyházi hierarchia, pontosabban az egyház felsőbb hatósága, azaz az oekumenikus zsinat, mint az egyetlen, amely az Ő alapítóját: a Krisztust képviseli. Csalhatatlanság tárgyát kizárólag a Szentírás és tradíciókban összefoglalt és kijelentett igazságok képezhetik, nem pedig az egyház által hirdetett ésszerű igazságok, mint pld. filozófiai, vagy történelmi igazságok. Az orth. egyház felfogása szerint csupán az a Krisz-

tus igazi egyháza, amely megőrizte sőt őrzi és tanítja a maga teljességében és helyességében mind a mai napig a régi oekumenikus egyház tanait és hívő marad minden időben.

A megszentelődés eszközei a sákramentumok; szent dolgok ezek, melyeket Isten és Jézus Krisztus maga rendelt, melyek által látható és érzékelhető formában részesítenek a hívők a láthatatlan isteni kegyelemben. A sákramentumok nem valami egyszerű szimbolumok, vagy ceremóniák, melyek által a keresztyént a nem keresztyéntől megkülönböztethetjük, hanem általuk a velük való élés által azonnal részesülünk az isteni kegyelemben. Tehát az emberi megigazulásnak és megszentelődésnek instrumentális okai. A szent sákramentumok szerzője maga a Megváltó, az Ő isteni természetének erejénél fogva. A sákramentumok kiszolgáltatási jogát, a szent titok végrehajtási jogát maga Krisztus adta az apostoloknak és ezek utódainak, vagyis a hierárchia tagjainak, a püspököknek és papoknak — tehát nem minden hívőnek, kivéve a keresztséget, melyet kivételes esetekben a diakonus vagy a laikus is végrehajthat. A sákramentum érvényessége független az azt kiszolgáltató erkölcsi demnitásától. A sákramentum elfogadói általában keresztyének, kivéve a keresztség esetét, melynek alanyai a gyermekek és a nem keresztyének. Minden sákramentum külső — anyagi és formai részből és belső — isteni — kegyelemből áll. Az orth. egyház hét sákramentumot ismer: keresztség, bérmlás, penitencia, urvacsora, papszentelés, házasság, utolsó kenet. Hogy az Isten miért kötötte az Ő kegyelmét általában némely tényhez, és miért kötötte e bizonyos 7 sákramentumhoz, ez az Ő bölcsességének titka.

Egyes sákramentumok, mint pld. a keresztség, bérmlás, papszentelés, nem ismételtetnek, mivel arra, aki azt elfogadja, olvan jelleget nvomnak reá, melyet nem lehet letörölni soha, a többi sákramentumok ismételhetők. Még megemlítem, hogy a szent Vacsoránál, amely valódi és igazi áldozati sákramentuma az újtestamentumnak, valósággal jelen van a Megváltóisten a bor és a kenyér alakjában. A pap imájával és a Szentlélek segítségül hívásával a kenyér és a bor az Ő valóságos testévé és vérévé változnak át és habár megőrzik külső kenyér és bor formájukat, csak addig maradnak így, míg a materiális minőségük meg van, és nem csak addig a pillanatig, amíg a keresztyének részesülnek belőlük.

Még egy rövid szót az orth. egyház dogmatikai rendszerének eschatologikus felfogásáról. Az orth. dogmatikában az eschatologikus jegy kihangsúlyoztatik s így e tekintetben is megőrzi az első keresztyénség jellegét. Téves azonban azt hinnünk, hogy az orth. dogmatika szerint ezt a világot meg

kell vetnünk. Az orth. felfogás szerint a lélek megváltás és a tulvilági élet boldogsága már ezen a földön kovácsoltatik, amelyet azonban az örökkévaló szellem értékének jegyében kell szemlélnünk. Az orth. egyház eschatologikus középponti vonásai a következők:

A testi halál az emberi lét két részre való szétválasztását jelenti. A test, miután a lélek eltávolodott belőle, az élet principiuma alapján visszatér oda, ahonnan vétetett. A lélek pedig Istenhez jut, aki teremtette, ahol megtartván összes tevékenységéit, folytatja életét más formában halhatatlan lévén, saját természete folytán. A fizikai halál az időhöz kötött élet bezárulása és kezdete az örökkévalóságnak és ugyan abban az időben határ, ameddig való haladtában az ember mindent megtehet, ami szükséges a megváltáshoz, s amelyen túl semmit sem tehet e tekintetben. A testtől való elválás után a lélek azonnal alávetetik egy ítéletnek, ezt parciális, részleges ítéletnek nevezzük az általánostól való megkülönböztetés szempontjából, mely a Megváltó második eljövetele alkalmával teljesül és addig, amíg ez bekövetkezik, a holtak provizorikus elhelyezést nyernek, a mennyben, vagy a pokolban, a szerint, amint a földön jót, avagy rosszat cselekedtek. Átmeneti állapotot a pokol és menny között nem ismer az orth. egyház. Mégis tanítja, hogy azoknak lelke, akik haláluk előtt megbánták bűneiket, de nem gyakorolhattak bűnbánatuk elfedezésére szolgáló cselekedeteket, ítélet alá kerülnek, azonban az egyház imádsága érdeméért Istentől türelmet és elnézést nyernek, mi lehetségessé teszi a büntetés alól való szabadulásukat, vagy annak enyhítését; az életük kegyes cselekedetei és különösképen a liturgiában való élőkért é. halottakért való áldozat alapján enyhül a büntetésük ereje. A lelkek halálon túli állapotával és a partikuláris ítélet tanával szoros összefüggésben van a szentek tiszteletéről, a relikviákról és a szentképekről való tan is. Az orth. egyház tanítása szerint a kötelék, mely az egyház tagjait, Istennek titokzatos testével összeköti, nem szakad el a halál által sem, hanem a kölcsönös viszony folytatódik az élők és a győzedelmes egyház tagjai: a szentek között, azaz mindnyájan, akik Istenhez hittel és szeretettel közelednek, örvendezhetnek Isten nagyságának és előre izlelhetik az örökélet boldogságát. A szentek megmutatják földi testvéreikkel való közösségüket, mikor az Úrhoz imádkoznak érettük, a hívők pedig a földön az által élnek együtt a szentekkel, hogy kéri az ő közbenjárásukat és mint a keresztyén enéyek tökéletes gyakorlóit példaként tisztelik. A szentek segítségül hívása és az a tisztelet, mellyel az orthodox egyház adózik neki, nem ellenkezik a 10. parancsolattal, mert ez a tisztelet

csak tisztelet marad, de nem imádat, mert ez utóbbi csak Istent illetheti egyedül. A Megváltó szerepe, mint egyedül közvetítője Isten és ember között nem kicsinyítetik, mert a szenteket segítségül hívva nem arra kérjük őket, hogy saját erejükből segítsenek nekünk, hanem csak arra, hogy érettünk járjanak közbe az Istennél és így azzal a kultusszal, mellyel nekik adózunk nem tulajdonítunk nekik mindenhatóságot. A szentek kultuszában egy megkülönböztetett helyet foglal el Szűz Máriának a tisztelete, aki az Ő életében szabad volt minden személyi büntől. Ugyanilyen módon, mint a szentek tisztelete tiszteltetik a szentek relikviája és teste, mely Istennek különös kegyelméből kivételt képez a testek elporlásának törvénye alól. Szoros kapcsolatban áll a szentek kultuszával és a relikviákkal a képek kultusza, amely az emberi léleknek bensőséges kívánságában gyökerezik, hogy t. i. anyagi és látható formában ábrázoltassék, ki előtt az isteni transcedens és láthatatlan világának sok tárgya. A képek tisztelete relativ hódolat, nem a képekre magukra vonatkozik, hanem arra a személyre, szentre, melyeket azok ábrázolnak. Amint kapcsolatban állunk az életből elköltözött igazakkal, épen úgy kell állanunk a bűnösökkel is. S amikor tehát imádkozunk a szentekhez, hogy járjanak közbe érettünk, a bűnben elhalálozottakért is, imádkoznunk kell Istenhez, hogy bocsásson meg nekik, vagy tegye rövidebbé bűnhődésüket. Az imádságokkal való közbenjárás lehetősége az élők részéről a halottakért abban a tényben van megadva, hogy az ember állapota a halál után nem végleges, mind a végső ítéletig. Az idők végezetén az Ur másodszor is eljön, hogy ítéljen eleveneket és holtakat. Ezt az ítélkezést, melyet univerzálisnak nevezünk, megelőzi a halottak feltámadása és az élők megváltozása és követi a korszakok (a világ) vége, mikor az emberek felosztatnak az örök élet örököseire és az örök kínok elszénvedőire. Ezek az események természetesen egyszerre fognak történni. Feltámadás alatt értjük az emberi test visszaállítását alkotó elemeire, melyekből állott és egyesülését a lélekkel újra, mellyel a földi életben együtt élt. A feltámadt testek lényegükben azonosak lesznek a földiekkel, csupán minőségükben fognak különbözni: romolhatatlanok és halhatatlanok, szellemiek, könnyűek, egyszerűek, anyagi szükségesség nélkül valók lévén.

Rögtön a feltámadás után jön az általános ítélet, melynek minden ember alávetettik test és lélek szerint és végleges ítéletet nyer a földön elkövetett tettei szerint. A jók örökéletet, a rosszak poklot nyernek, mindkettőnek különböző fokai lesznek a földi életben elkövetett bűnök, illetőleg jócselekedetek mértéke szerint. Az ítélet ünnepélyes és nyilvános lesz.

Ezen ítélethez hozzátartozik a világ tökéletessé tétele, nem szétrombolása, hanem a megújítása és képének átalakítása által. Az egyetemes élettől, egyidőben a halál és a rossz el töröltetik, szükséges, hogy a hiábavolóságoknak és a bűn rabságának alávetett természet is a romlás lánczaiból megszabadíttassék. A világnak ez a bűnös állapotából a romlatlanság állapotjába való átvitele a tűz által történik.

Ezek lennének az orth. egyház dogmatikai rendszerének alapelvei.

Dr. Orest Bucevski. (Ford. Nagy József.)

Az ifjúság és a világnézet.*

Mikor az új világnézet ifjúsághoz való viszonyáról és kapcsolatáról beszélünk, tekintetbe kell vennünk az ifjúság világnézetének általános vonásait; azaz azt kell kérdeznünk, *hogyan alakul általában az ifjúság világnézete* és, *hogyan* milyen alapjai vannak az ifjúságnak a világnézetért folyó harcnak?

Mikor erről beszélünk, nem térjethetjük ki ezt a vizsgálatot az ifjúság minden osztályára kor tekintetében. Amit „ifjúság” alatt értünk, az egy olyan életforma, mely a pubertas feléléptével kezdődik, és egészen odáig tart, ameddig a pubertással együttjáró jelenségek, a fizikai és szellemi élet terén befejeződtek, tehát 14—20—25 évig. Bár ezt az életkort mind meghatározzák bizonyos közös vonások, mégsem lehet, különösen a világnézet fejlődés tekintetében összefoglaló, egységes képet adni róla. A 14—16 évesek fantasztá világmépét meg kell különböztetni a 17—19 évesek romantikus világnézetétől, s azt ismét a 20—25 évesek kutató, ténykereső világmagyarázásától. E belső különbségek mellett külön hatások és elemek is okoznak lényeges különbségeket, amilyen az iskola, ahol a középiskolai zárt és sokoldalú tanulmányi rendszer inkább receptivitásra szorítja a gyermeket, akadályozza csapongásában, megköti érdeklődési körét, míg a főiskolai tanulmányozás lehetőséget ad a kérdésekben való elmélyedésre, de ugyanakkor utat ad sokkal elevenebb magyarázó-befolyásoknak, nagyobb egyoldalúságra ad lehetőséget, úgy, hogy tulajdonképpen egy középiskolás mindig sokkal elfogulatlanabb lehet, mint az olyan, aki egy tudományágban, mintegy abba bezárva, foglalkozik. Végül az ifjúságnak, bizonyos értelemben, végét jelenti az egy hivatáskörben való önálló munkálkodás, mely legtöbbször lezárja a tanulmányozás függetlenségét, a mindennapi élethez köti s ezzel hozzákezd ahhoz, hogy az ifjúságot jellemző csapongást, a korlátlan lehetőségeiben való hitét, az álláspontoknak minden követelményre tekintet nélküli levonását, megnyirbálja. Hasonló külső befolyásokat gyakorló faktor a család, foglalkozás, környezet, melyeket mind különbözőképen

* Részlet a theologus konferencián tartott: „Az új világnézet és az ifjúság” c. előadásból.

néz és melyektől különböző hatásokat vesz fel az ifjúkor egyes szakaszain. Végül, egészen speciális a leányifjúság világnézeti alakulása, melyet nemének alapvető vonásai akkor is meghatároznak, ha, mint korunkban is, a leányok mindenben fel akarják venni a versenyt a fiúkkal. Az ő fejlődésüket, magatartásukat a világnézet kérdéseiben, nem lehet anélkül vizsgálni, hogy ne tartsuk állandóan szem előtt azon sajátos meghatározó vonásokat, melyek a női nemhez vannak kötve és abból folynak, s melyeket minél jobban le akarják vetkezni és minél jobban el akarják törölni őket, annál erősebb bizonyosságot szolgáltatnak a két nem döntő szellemi különbsége mellett.

Mikor most az ifjúság világnézetéről beszélünk, csakis a fiúifjúságra, és ezek között elsősorban az ifjúkor középső szakaszára vagyunk tekintettel, nem zárkozhatunk el azonban az elől, hogy szem előtt ne tartsuk a két szélső korosztályt is, már csak azért is, mert azok megértéséhez ezeket is figyelembe kell venni. Hasonlóképpen főképpen a tanuló ifjúságra tekintünk, szintén az előbbi megjegyzéssel, hogy az ifjúság többi osztályait is figyelemmel fogjuk kísérni, annyival inkább, mert ma különösen bizonyos alapvető jelenségekben minden korosztály osztozik. Ma már ott állunk, hogy felületességre vall egyszerűen az „ifjúságról” beszélni, anélkül, hogy meghatároznánk a kort és helyzetet, amely osztályról szólni akarunk, hacsak nem az ifjúkor általános, nagy jelenségeiről akarunk szólni.

Meg kell állapítanunk, hogy a világnézet kérdése az ifjúság szellemi fejlődésének egyik legdöntőbb faktora, mely egész állását meghatározza. E szellemi fejlődés legelevenebb és legzajosabb periodusa a pubertás alatt folyik le, bár természetesen maga a szellemi alakulás sokkal tovább tart ennél, mégis ezt a kort 14—20—25 éves korra lehet tenni.¹ Ebben a korban, közvetve, vagy közvetlenül, minden szoros kapcsolatban van a világ jelenségei meglátásának és magyarázásának kérdésével.

Az a törekvés, mely a maga világát egységben akarja látni, meg akarja érteni annak jelenségeit, le akarja vezetni egy alapvető elvből, a jelenségek és tünemények chaosából rendezett kosmost akar teremteni, nem egy akadémikus értékű, elhanyagolható, felesleges próbálkozás az ifjúságtól, hanem szellemi önfenntartásának, egész lelki világa épségének megtartására való törekvés. Kénytelen a világot nézni, kénytelen azt épségben látni, vagyis erre törekedni, mert nem élhet egy félszeg, csupa-jelenség világban, különben meghasonlik és ellentétbe jut önmagával és a világgal. Amely lélekben ez hiányzik, abban örökös ingadozás és habozás van, abból kihallatszik minduntalan egy széttépett, meg-

¹ Hoffmann: Die Reifezeit. Lpz. 1930. 102. 1.

hásonlott lélek siralma. Ma éppen az a baj, hogy jelszóvá vált az egységes logikai rendszerek, világszemléletek bukása, s azokat olyan dolgokkal akarják helyettesíteni, melyek nem adják meg az óhajtott egységet, hanem csak egyik oldalon, pillanatnyilag elégitenek ki, ezért olyan kapkodó és bizonytalan az ifjúság élete. Mert az, ahogy az egész világot látja és tekinti, egy egységes magyarázó elv alapján, szabja meg a helyzetét minden mással, és önmagában is. Ennek alapján tekinti a szellemi élet nagy értékeit, ez a magyarázó és megértő elv adja számára az igazság koronáját, ezzel méri saját cselekedeteit, ezt alkalmazza a körülötte levők életére, ez adja meg, vagy tagadja meg a jelentőséget a szociális kapcsolatoknak, amelyek körülveszik, s ez befolyásolja hitében, vallásában, az örökkévalósághoz való viszonyában. Akár milyen ez az egységes világmagyarázó elv, ha naiv vagy raffinált, ha az értelem uralkodik benne, ha érzelmek és indulatok tüze van a háta mögött, mégis *van*, s ezzel, hogy van, hogy alakul, hogy benne változások, csalódások, kapcsolódások vannak, biztosítja az *egész* ember egységes állásfoglalását önmagával és a világgal szemben.

A világnézet alkotás alapjai ugyan már a pubertás korában jelentkeznek, de tulajdonképp csak akkor beszélhetünk erről, amikor nemcsak csodálkozással fordul a világ kérdései és jelenségei felé, hanem tudatosan meg is akarja oldani ezeket. Meg kell különböztetnünk a gyermek kérdezősködését, aki a feleleteket, melyeket kap, elfogadja, eredményeknek nézi és világképében elhelyezi és az ifjú kérdéseit, melyeket jellemez az, hogy a kérdéseken vissza vagy előre, de tovább megy, minden kérdés egy újabb problema szülőjévé válik, nem azonosan fogadja el a megoldásokat, hanem azokat tovább viszi, nemcsak az élet gyakorlati kérdéseire és állásfoglalására, sőt elsősorban nem azokra irányítja, hanem elméleti érdeklődést és kérdésbeállításokat mutat, s végül, hogy kérdései nem a külvilágra, nem a tényekre, hanem a humánusra irányulnak.² Ebből a megállapításból látható, hogy a világnézetalkotás mindig olyan kérdésekből indul ki, melyek elvi és rendszeri kérdései a világnak és az életnek. Ahol ilyen irányú gondolkodás nincs, ott világnézet sem alakul, mert megelégszik a meglevő magyarázatok elfogadásával, azokkal a tényekkel, melyek körülveszik. Ezért van, hogy a falusi ifjúság világnézete nem ismer olyan válságokat, mint azoké, akik tudományos pályán vannak. A falusi ifjúság nem alapjaiban, csak részleteiben teszi kérdésessé a körülte levő világot, az általános elvekre nézve világnézetét átveszi a környezetétől, megnyugszik annak magyarázatában.³ Ezért ott nincsenek nagy konfliktusok, ami vál-

² Spranger E.: Az ifjúkor lélektana. 249 l.

³ Fuchs: Ponet. der Jugendlieben des Londres. 192 l.

tozás van, az inkább részleteiben történik, bizonyos dolgokat lát másként, mint apái, a föld, mely élete alapját képezi, az az élet-cél, melye gazdasági jólétben, önállóságban, stb. lát, alapjában ugyanaz. A mai élet hozott némi változást, különösen a nagy városok hatására, ilyen helyen a világnézet proletarizálódott, a munkásság hatására annak világnézetéhez hasonult. Hasonlóképpen nem lehet tulajdonképpen világnézeti harcról beszélni a munkás ifjúságnál, melynél a harcnak csak bizonyos külső vonásait találjuk a külső factorokkal való küzdelem, a polgári világnézettel szemben való ellenszenv formájában, különösen a vallás és hit kérdései körüli harcokban, ifjúságából az a fantáziaszerű vonás hiányzik, vagy legalább is háttérbe szorul, mely a világnézet kérdései körül olyan nagy szerepet játszik,⁴ egyébként nem vár rá belső küzdelem, egy kész világnézetet kell átvennie.

Az első lépés a világnézet alakulásában az az *elválás*, mellyel a gyermek a környezete követelményeitől, az azokhoz való tudatos alkalmazkodástól elszakad, és saját magát látja a kérdések előtt állani tájékozatlanul és egyedül. A kérdések, melyek elébe állanak, az ő számára a legjelentősebbek, míg másnak már talán elintéztettek, neki azok problémák, melyekkel szemben állást kell foglalnia. Sokszor éri itt igazságtalanul, az a szemrehányás a környezetet, hogy ezeket a kérdéseket nem látja, hogy neki ezek nem kérdések, sokszor áll az ifjú e problémák előtt azzal a váddal, hogy neki ebben senki segítségére nincsen, holott az igazság az, hogy e kérdések az ő kérdései, neki kell velük megbirkóznia, a környezete legfeljebb utalásokkal, de nem megoldásokkal segíthetne.⁵ Hogy ez a segítség hogyan történhetik, az más kérdés, de világos az, hogy itt sem a pórázon való vezetés, sem a sorsárahagvás nem a helyes eljárás. Súlyos és tragikus veszedelme ennek az állapotnak az, hogy ezen kérdések, melyek előtte életbévágóknak tűnnek fel, sokszor megmaradnak a maguk elzártágukban és függetlenségükben, elszakadva a valódi élettől, melynek igazi meglátása nem adatott az ifjúság számára, üressé tartalmatlanná lesznek, melyek körül való harc csak tépi a lelket, de tovább nem viszi. Máskor az ellenkezője történik, elvesztik súlyosságukat és közönséges utilisztikus, a mindennapi élet mellékkérdésévé lesznek, kihál belőlük az elvi alap. Mindkettő súlyos veszedelem, mely az egyén világnézeti fejlődésére döntő hatással lehet.

Függ az egyéni világnézeti fejlődés attól, hogy milyen *tanulmányok* szolgálnak annak alapul. Tulajdonképpen ott is kezdődik, mikor a középiskolában az ifjú olyan munkába kezd, mely túl van iskolai feladatain,⁶ mely a receptive befogadott anyagnak

⁴ Dehn: Proletarische Jugend. 37—38 l.

⁵ Hoffmann: I. M. 106 l.

⁶ Spranger: I. m. 255 l.

nem pusztá feldolgozása, rendezése, hanem kritikája, kibővítése, önálló alapok keresése. Ezért nagy jelentőségű e tekintetben az olyan középiskolai képzés, mely helyet ad az önálló gondolkodásnak, mely nem csak bizonyos anyagot akar átadni, hanem rávezet a kérdésekre és a kérdésekből való önálló foglalkozásra. Ennek a többletnek, ennek az önálló munkának, bármely ismeretkörben az a jelentősége, hogy találkozik alapkérdésekkel, rámutat olyan elvi alapokra, melyekkel tisztába kell jönni. Az olyan középiskolai rendszernél, mely helyet ad az egyéni tanulmányozásnak, elősegíti azt, a világnézeti fejlődés egyenletesebb, határozottabb és öntudatosabb, kevésbé van kitéve az ifjú annak, amely itt nagy veszedelem, hogy mellékes kérdések sodrába kerüljön. Természetesen másik oldalon, éppen olyan szükséges az, hogy a tanulmányoknak rendszeres anyaga legyen, amihez kapcsolódnak a kérdések, és hogy az az anyag úgy legyen összeállítva, hogy a világnézet legfontosabb kérdései alapjául szolgálhasson. Amilyen félszeg a világnézet alakulása az olyan lélekben, mely a reázuhanó és őt elborító tananyag miatt sohasem volt képes kérdéseket meglátni, szembeállani problémákkal, tusakodni azok megoldása felett, éppen olyan félszeg annál, aki ezekben csak a saját gondolataira lenne utalva, aki a világ jelenségei és jelenségvilága ismeretét, az élet nagy kérdéseit csak a saját megfigyeléséből tapasztalná. A tanulmányozás, az ismeretek szerzésének, tudományos készségnek hiányát, vagy annak megvetését semmivel sem lehet pótolni, következménye a kérdésekbe való belerekedés, jelentéktelen dolgok kiemelése, az elmaradottság és terméketlenség. A falusi és munkásifjúságnál ez a nehézség forog fenn, bár enyhíti ezt az, hogy mindkettőt egy kész világnézet veszi körül, melyet módjában van elfogadni. Mégis a céltalanság, a tájékoztatlanság, s ami még ezeknél nagyobb baj: a teljesség és bevégeztség tudatának a veszedeleme ott is megtalálható. E jelenségeknek és megállapításoknak ismét a nevelés kérdésének van egy következménye, melynek levonása már ide nem tartozik.

Az a munka, mely a kutatás és tanulmányozás formájában folyik, elhatározó a világnézet alakulására. Az ifjúság specifikus érdeklődési irányai, melyeket meghatároz az uralkodó korszellem és az iskola nevelési befolyása, különböző korokban, különböző oldalakon nyilvánultak az ifjúságnál. A 60—70-es évek ilyen uralkodó érdeklődési iránya volt az élettani kategóriák tanulmányozása, a fejlődéstudomány alapján, a 90-es évek a szellem-tudományok képezték az érdeklődés tárgyát, ma a technikai irány uralkodik.⁷ Az ilyen specifikus érdeklődés, ha az csakugyan komoly, rávezet a komoly tudományosság gondolatára, melynek a világnézet kialakulásában döntő hatása van. Ez teszi képessé arra,

⁷ Spranger: I. m. 251—52 l.

hogy megvizsgálja a kérdéseket, hogy meglássa azokban az alapvetőket és a periferikusokat, hogy számot vessen önmagával és állásfoglalása alapos legyen. Kétségtelen, hogy egy bizonyos egyoldalúságot mindig magával hordoz, de megment viszont a dilettantizmustól, amely az ifjúságnak, különösen ma, nagy kisértése. Az a jelenség, hogy bizonyos kérdésekről szakszerű és alapos készület nélkül, saját elképzelése alapján, egy pár, kritika nélkül kiválasztott irat alapján végleges meggyőződést alkosson, különösen most, egyoldalú és kritikátlan kritizálásból folyik s megcáfolni látszik azt az állítást, hogy korunkban az ifjúság kritikával fordul minden felé.

Ha azt keressük most, melyek e világnézetnek *elemei*, első sorban azt láthatjuk, hogy az érdeklődés főképen az *élet célja* felé fordul. Azt kérdezi: mi ez a titokzatos élet, mely körülveszi, mi ennek az értelme, célja, magyarázata. Mert a világnézeti törekvés mindig arra igyekszik, hogy *egységben* lássa a világot, melyet a valóságban oyan töredezettnak és ellentmondónak lát. Ez az egységre való törekvés, akár az „erő“, akár az „anyag“, akár a „szellem“, akár más alapján egy észszerű rendszerben szeretne látni mindent, s e rendszer végső követelményeit le akarja vonni. E tekintetben az ifjú kizárólagos, nem akar meglátni igazságokat ellentétes felfogásokban, a vagy-vagy álláspontján áll. A rendszer, melynek csak logikai alkotát látja, nem enged megalkuvást, kiegyezést, az igazságot önmagában bírja, nem ismer el más igazságot. A másik vonás, hogy bár ez az „igazság“, „eszme“ vagy bárminek nevezzük, szigorúan elvont, mégis benne egy életigazság, egy „életbölcesség“ rejtőzik, melynek legelső követelményeit, nem a világ alkotára, magyarázatára, hanem *saját élete kérdéseire* vonja le. A filozófiai rendszereknek is a gyakorlati életre vonja le a kövekezményét, a rendszereket gyakorlati vonatkozásaiban nézi.⁸ Ez két okból magyarázható, az ifjúság kritikai hajlamából, mely minden ilyen elvi megállapítást azonnal a jelenlegi helyzetre vonatkoztat, a környezetében keresi azt az ellentétet, mely az általa megtalált „igazság“ és a környezet között van. Ez a kritika csak ellentételezésben tud érvényesülni, csak a *polarítások* mutatják előtte világosan az igazságot, ezért mindent polarításban néz, ellentéteket, ellentmondásokat keres mindenben. A másik oka ennek azonban az ifjúság őszintesége a maga világnézetében, azaz az a tény, hogy nem akar ismerni magyarázatokat, levezetéseket, kerülő utakat s élesen észreveszi a látszólagos ellentéteket, ami egyoldalúan csak fő vonásaiban látott „igazsága“ és a körülte levő világ között van. E gyakorlati életbölcesség, a környező világgal szemben gyakorolt kritikán túl vezethet *önkritikára*, mely a saját cselekedeteit vonja különösképen vizsgálat

⁸ Hoffmann: I. m. 120 l.

alá, s ezzel ismét egy jellemző vonását mutatja fel az ifjúság világnézeti harcainak, melyet a saját jellemére, cselekedetei helyességeire, elvi álláspontja következetes érvényesítésére vonatkozó súlyos tusakodásokban nyilvánul. Két kóros következménye ennek az egyik oldalon az önkínzásig menő meghasonlás önmagával, elégedetlenség, a háttérbeszorítottság vagy tehetetlenség és tökéletlenség tapasztalata, másik oldalon ennek ellenkezője, a világnézet tekintetében a bevégeztség, felelősségtelenség, életében a tökéletesség és önigazságosság gögje, mely álbizalom által, mások lenézésével, képmutatással akarja elsősorban önmaga előtt fenntartani a maga „igazságát“. Mindkettő alapjában zárja el az illető lélek előtt a továbbmenetel, a magasabbrajutás útját.

Már az eddigiek is rávilágítanak, hogy a világnézet alakulásának módját az ifjúságnál elsősorban az adottságok és tények vizsgálata jellemzi, melyet azok magyarázata akar rendszerbe foglalni. Ezért Spranger két típust is különböztet meg,⁹ a kutatók és filozófus hajlandóságúak típusát. A *kutató* típus egyes kérdések szerint mutat érdeklődést, hajlandó belehatolni részletkérdésekbe, korát jellemző teljes egyoldalúsággal és félszegséggel. Jellemzi ezt a munkát az, hogy nagyon gyakran eltokozódik, az egységes fejlődésre nemcsak nem hat ki, hanem hátrányosan hat, a kérdéseket nem tudja történeti beállítottságban megfogni, sokszor nélkülözi azokat az alapokat, melyek minden kutatásnál szükségesek s melyek már egy bizonyos élettapasztalatból folynak. Mégis ez a módszer sok szolgálatot tehet, mert ezzel ránevelheti magát az alaposágra, a tényeknek és adatoknak pontos és elfogulatlan vizsgálatára, bár számára mindig ott a veszély, hogy azoknak jelentőségét túlbecsüli, félremagyarázza. Azért az ilyen tudás még nem ad műveltséget, mert hiányzik belőle a dolgok súlyának és jelentőségének az a mérlegelése, melyet csak a többoldalú látás, a rendszerre törekvés, az emberekkel való érintkezés, az élettapasztalat adhat.¹⁰ A másik típus, vagy másik módszer, a *filozófáló* éppen erre a rendszerre, egységes látásra törekszik. Nem a részletek, hanem egységes kép érdekli, melyet a világról s az életről akar alkotni magának. Ez a módszer sokkal gyakoribb, mint az előbbi, mert kedvez az ifjúság türelmetlenségének, mely nem szeret adatokkal bibelődni, s mely azonnal ismerni és birni akarja a maga világát. A filozofálás éppen olyan betegsége az ifjúságnak, mint a költészet, mindkettőben egyben akarja megragadni és kifejezni a valóságot. Ennek a módszernek kétségtelenül előnye, hogy egyszerre fel tudja vetni azokat a kérdéseket, melyek neki alapkérdései, és meg is felel rájuk, legalább is egy olyan feleletet ad, mely időlegesen megnyugtatja. Sokszor kinos harcokon megy

⁹ I. m. 246 l.

¹⁰ U. o. 254 l.

át, míg megnyugvásból kétségbe és kétségből újra megnyugvásba jut, mely megnyugvás legtöbbször hangulatok alapján történik.¹¹ Mivel a gondolkodásnak nincs nála tapasztalati alapja, — ehez hiányzik az önmegfigyelés, a saját gondolattermékei szigorú kritikája — ezek legtöbbször csak üres rendszerek, melyek egyetlen érdeme, hogy el lehet őket fogadni. Ez az „ifjúkori filozofálás majdnem mindig terméketlen, az életérzés kifejezési formái, vagy az önbiztosítás körvonalai vagy csak parádézásra való ékszerek”.¹² Hatásuk tekintetében a subjectivisták vannak legnagyobb befolyással, akiknek tagadásában és kritikájában saját lelkük feleletét vélik hallani. E filozofálás eredménye nem egy elmélyült életbölcseesség, hanem gyakran szellemi nihilizmus,¹³ eljárása kritika önmagáért a kritikaért, a vitatkozásnak olyan formája, melyet „nem az igazság keresése hevít, hanem amely rethorikai és a terei játék ingere irányít.”¹⁴ E megállapítások dacára a filozófiai kérdések iránti érdeklődés, ha az párosulni tud komoly tanulmányozással, az egyik legjobb eszköz az ifjúság világnézetének kialakítására.

Ha azt a harcot, melyet az ifjúság a maga világnézetéért olyan súlyos nehézségek között vív, az ifjúság egész szellemi alkata, sőt *egész életformája* világosságánál nézzük, akkor lesz egészen világos előttünk, hogy milyen fontos az az álláspont, melyet az ifjúság ebben elfoglal. Fontos egész életére és alkatára nézve, mert a világnézeti alapjai határozzák meg, mint fentebb utaltunk rá, egész magatartását a környező világgal, az abban való helyes tájékozódás egész létét és hivatását megszabja. Fontos a környezetére nézve, mert itt kell leraknia azokat az alapokat, melyből később az a világ lesz, mely az ő világa, s melyben a körülte élők résztvesznek. Ebben a harcban mindig fenyegeti az ifjúságot az a kísértés, hogy felületességre hajlik, hogy nem akarja vállalni e küzdelem minden következményét, fenyegeti az, hogy nem önmaga akar lenni, hanem másol, utánoz, jelszavakat kap fel, s azokat — végzetesen — komolyan veszi, amit pedig a jelszavak teremtoi maguk nem vesznek komolyan. Az ifjúság a világnézeti harcban döntés elé van állítva, a valóság áll előtte és kérdezi ki önmaga felől, mit tart róla? Ezt a kínzó, gyötrelmes kérdést nem lehet elkerülni. Ha nem akar törődni vele, könnyelműen ki akar előle térni, saját szellemi alkatát kell megtagadnia, nyomorék, elszűkül, tehetetlen lélek marad. Ha a másik utat választja, és könnyed megoldásokkal a maga ereje, kritikája és szellemi felkészültsége téves tudatában akarja „magyarázatát” adni a világ-

¹¹ U. o. 256 l.

¹² U. o. 259 l.

¹³ Hoffmann: I. m. 121 l.

¹⁴ Spranger: I. m. 259 l. — L. erre: „Az ifjúság válsága” c. munkámat. Kolozsvár. 1930.

nak, a valóság ismét kisiklik a kezei közül s maga marad képzelt és valótlan világa pókhálójában. Csak egy módja lehet, becsületesen vállalni a küzdelmeket, komolyan és alaposan kérdésekkül fogadni a kérdéseket, vállalni az emésztő, kínos harcot, megállni abban az átmeneti helyzetben, amelyben van. Megismerni, hogy az igazság nem a miénk, azt nem lehet hatalmunkba keríteni, s hogy az a döntés, melyben áll, alapjában véve nem más, mint az ítélet ténye a világ és az ember felett, s ebből csak egy kivezető út van: a tehetetlenség felismerése.

J. L

Istentiszteleti rendtartás a magyar ref. egyház számára. Megállapította az országos zsinat 1929. évi 550 sz. határozatával. Összeállította dr. Ravasz László. Ref. Egyházi könyvtár. Soronkívüli szám. Budapest, 1930. 311. l.

Az új magyarországi ágendás könyv régen várt és régen előkészített kiadását találjuk a fentti cím alatt megjelent műben. A könyv maga hat részből áll. Az I. rész magát az *istentiszteleti rendtartást* tartalmazza négy fejezetben. Az *általános határozatok* az istentiszteletek tartására vonatkozó intézkedéseket tartalmaz, melyeknek különösen az a nagy jelentőségük, hogy eddig törvényes határozattal még nem szabályozott kérdéseket (pl. a palástviselés joga, stb.) szabályoz, amire valóban már a legfőbb szükség volt. A második fejezet a *homíliás* istentiszteleteket, azok rendjét és arra vonatkozó utasításokat adja. Ezek közül megkülönböztet rendes istentiszteletet (teljes, vagy vasárnap délelőtti, katechizáló, vagy vasárnap délutáni, és közönséges, vagy hétköznapi), alkalmi (lelkészbeiktatás, templomszentelés, más egyh. előjárók beiktatása) formát. E megkülönböztetést nem tarthatjuk szerencsésnek, mert bár az utasítás megengedi, hogy teljes vagy biblíamagyarázó istentisztelet hétköznap is tartható, mégis útát enged annak a rossz szokásnak, hogy az ígehirdetés a hétköznapi istentiszteletekről valósággal kikopjék, s a vasárnap délutáni istentiszteletet a katechizálás céljaira foglalja le. Nem szabadna pedig a közgyakorlatból kihalni engedni azon, Geleji féle kánonokban is külön szabályozott eljárást, hogy a hét folyamán legalább két nap ígehirdetés is történjék. A *harmadik* fejezet a *sákramentomos* istentiszteletről szól: a kereszteleőről a templomban, a templomon kívül és két külön liturgia a beteg gyermekek és felnőttek kereszteleésére, az úrvacsoraosztásnál ismét a templomi és templomon kívüli úrvacsoraosztásról szól. A *negyedik* fejezet a *szimbolikus* istentiszteletekről beszél, és pedig a konfirmációról, házasságkötés megáldásáról, temetésről, lelkésszentelésről és püspökszentelésről. A konfirmációnál a rendes és az áttérő konfirmációját különbözteti meg, a temetésnél háromfélé: templomi vagy prédikációs, gyászbeszédés, vagy oráció, és egyszerű lelkios temetést.

A könyv II. része istentiszteletünk *bibliai és hitvallási alkotó részeit* tartalmazza: tízparancsolat, az Úr imádsága, a feltámadás hirdetése, a keresztség és úrvacsora szerezetési ígéje, apostoli köszöntések, apostoli hitvallás, a II. Helv. hitv. és Heid. Káté tanításai a sákramentomokról. A III. rész *Példátartat* ad az összes eddig felsorolt sákramentomos és szimbolikus istentiszteletekhez, s ezen kívül a házi istentiszteletekhez is. Ez utóbbiak azonban nem rendes alkalmakkor, csak a családban felmerült rendkívüli esetekre. A IV. rész *imádságokat* tartalmaz, köznapi, bűnbánati, vasárnapi és alkalmi csoportban. Az V. részben az istentiszteleti *sorrendet* találjuk, míg a VI. rész *Lectionarium és Textuarium* címen bibliaolvasási leckék és textusok választására nyújt segédkezet. Terjedelem-

ben a legnagyobb része a könyvnek a példatár, mely azonban nem annyira a sok azonos mintájú példa, hanem amiatt lett ily hosszúvá, hogy minden fajú istentiszteletre egy vagy több példát tartalmaz.

A *homiliás* istentisztelet sorrendjére nézve egy középútat képvisel a könyv. Általában a régi rendet szentesíti, néhány nem épen radikális újítást hozva be. Legnevezetesebb ebben a bibliaolvasás behozatala, és az Úr imádságának a nagy imádság utánra helyezése. Nagy kár, hogy a kálvini liturgia többi követelményeit nem merte a zsinat levonni, így megelégedett azzal, hogy egy csekély, önmagában nem is lényeges újítást vezetett be. Mert maga a bibliaolvasás bevezetése még nem nevezhető a református elv érvényesítésének. Ami ennek beállítását igazán reformátussá teszi, az, hogy az istentiszteletnek egy olyan előkészítő részébe van beállítva, melynek feladata a lelket az Istennel való találkozásra előkészíteni, s melynek részei az előkészítő ének, a bűnvallás és hitvallástétel, az ezt követő abszolutió, ez a liturgiából hiányzik, sőt az első imádságról szóló utasítás is csak érinti, hogy ennek bűnvallásnak kell lennie, ami mindkét imádság (a bűnvalló és prófétai) lényegét megrontja, mert a bűnvallást és az Igéért való könyörgést egy imádságba vonja össze. Ebben az erdélyi liturgia helyességére maga a könyv mutat rá. Az, hogy nem intézkedik imperative az istentiszteletnek a lelkész által való vezetése felől, gyakorlatilag azt jelenti, hogy a lelkipásztort csak mint igehirdetőt s nem mint liturgust veszi igénybe, az egységet megtöri. Hogy pedig a hirdetések (pl. úrvacsora és adakozás!) az áldás utánra teszi, ezzel kizárja a gyülekezetből, mely az áldással tulajdonképpen elbocsáttatott az Úr színe előtt, minden azutáni csak esetleges dolog. Teljesen megengedhetetlen s csak az előbbi mondatunk indokolásával érthető, hogy a liturgia egyenesen arra ad utasítást, hogy a gyülekezet a záró ének második versszakától kezdve eltávozik a templomból. A homiliás istentiszteletet a kötött alkatrészek szinte teljes hiánya jellemzi. Nem eléggé kifejező az a votum, mellyel a textus felolvasását vezeteli be az igehirdető („társalkodni kívánok...”, „megmagyarázom”).

A *sákramentó*s istentiszteletek közül a templomban folyó *keresztségnél* nem helyeselhető annak a homiliás istentiszteletbe való bekapcsolása, helyesebb lenne az utóbbi teljes elvégzése után kezdeni az előbbihez, mert ez mindkettőt megerőtleníti. Ennek akkor volna értelme, ha a homiliás istentisztelet *alkalmi* istentisztelet volna, mikor az igehirdetés a keresztség értelmét fejtegetné. De jelen esetben nem helyeselhető, hogy az utasítás a keresztelési liturgiából az Úr imádságát is kihagyja, mivel az már a homiliás istentiszteletben elmondott. Az *úrvacsoraosztás* liturgiája egyezik a mi erdélyi liturgiánkkal. Kifogásolható, hogy az utasítás megengedi, hogy a szertartási beszédhez a lelkipásztor más textust vegyen fel, ami a szertartási ige megerőtlenítésére és a magyarázat labilitására vezet. Hasonlóképp nem helyeselhető, hogy a kötött bűnbánó és hálaadó imádságot elejti és választást enged, egyébként szép, de mégis több ilyen imádságból. A szent jegyek külön megáldásának megengedése is, bármily százados gyakorlat, a katolikus szellem befolyásának tett engedmény.

A *szimbolikus* istentiszteleteknél a házasságkötés főmája (esküvél!) némi módosítást leszámítva, az erdélyi ágendával egyezik. A temetési szertartásnál nem tarthatjuk szerencsésnek a prédikációs és orációs forma megkülönböztetését. Egyáltalában nincs különbség a prédikáció és oráció között, ha mindkettő (mint itt az utasítás szerint) textusból történik, ami pedig van a gyakor-

latban, hogy t. i. az oráció örve alatt a halott életrajzát mondjuk el, ez nem méltányolható. Nincs indokolva, hogy a prédikációs formánál, melyről az utasítás azt mondja, hogy a homília is istentiszteleti forma szerint történik, miért kellett mégis a vasárnap délelőtti vagy délutáni sorrendet megrövidíteni, s a két temetési forma közötti különbségtételt szintén nem indokolja a csak kevesben eltérő két szertartás. Helyes intézkedés, hogy a névszerinti búcsúztatást eltiltja.

Ha az egész könyvet nézzük, azon gondolattal, hogy ez a liturgia lesz hivatva egységet hozni be az anyaszentegyházunkba az istentiszteletek terén, megállapíthatjuk, hogy ez az egység ezen könyv szerint nincs egészen biztosítva. Több helyen tesz engedményt a meglevő gyakorlatnak, s különösen lényeges engedményt, mikor elismeri az istentiszteletnek lelkész által való vezetése lehetőségét is, mikor kötött alkatrészeket aránylag keveset vesz fel, ezekben is nagy változatosságot enged. Úgy, hogy akik azt reménylik, hogy ezzel a magyar ref. egyház liturgialis egysége megalkottatik, e reménységben csalódnok kellett. Már ez okból sem lenne tehát helyes a mi erdélyi új liturgiánkat, mely határozott kálvini alapokra van fektetve, ezzel felcserélni, annyival inkább, mert ebben határozottan érvényesülnek magyarországi, a mi erdélyi ősi gyakorlatunktól eltérő szokások.

A könyv egyik érdekes vonása, hogy az erdélyi munkálathoz elég jelentékeny anyag van átvéve bele. Vannak közös forrásból származók, mint a keresztesítés, úrvacsoraszta, konfirmáció liturgiájánál. Az erdélyi liturgiából vannak átvéve a bűnbánati heti imádságok, a konfirmáció, házasságkötés megáldása némely votumai. Általában azt mondhatjuk, hogy a példatár és imádságokat tartalmazó rész nagyon szépen van összeválogatva, igazi kincsesháza az újabb és régibb irodalomnak. Lehetett volna felvenni még többet a régi írók művei közül, de e tekintetben az újabbkori termékek is mintaszerűen vannak összeállítva, s kiválóan alkalmasak arra, hogy a lelképásztori munkát megtermékenyítsék.

A munka beosztása nem a legszerecsesebb. E tekintetben is a mi erdélyi liturgiás könyvünk megfelelőbb, mert a liturgusnak összes mondanivalói egy helyre vannak egy istentiszteleti formánál csoportosítva, míg abban, ha nem akarja a példatárt használni (sőt gyakran, még ha azt használja is), többször is kell a könyv különböző helyeire fordítani, pl. az Úr imádsága után.

Általában örömmel üdvözölhetjük ezt a könyvet. Vele az első és jelentékeny lépést tette meg a magyarországi ref. egyház a liturgia egysége felé s ebben nem kis érdeme van Ravasz Lászlónak, akinek mély belátása, a tiszta kálvini elvek érvényesítése iránt való törekvése az egész könyvön érezhető, s akinek az egységes református liturgia megalkotására és visszaállítására irányuló munkájában ez a könyv egy jelentős lépést képez. I. L.

Vásárhelyi Boldizsár: Slessünk Jézushoz. Egyházi beszédek. Kolozsvár. Minerva. 1930. 405 lap.

Szerző a szamosújvári, dési, kolozsvári gyülekezeteknek ajánlja kötetét. Hivatásának állomáshelyei, négy évtizedes papi szolgálat spatiuma, régi boldog békeidőtől szomorú napjainkig, liberális theológiai iskolázottság, egyéni hit, a hivatásnak az egész élettel való teljes-egynel való határozott megkötését jellegét.

Ahogy végigolvastam a kötetet, elsőnek szerző theológiai iskolázottsága tűnt szemembe: a liberális theológiai irány a maga töretlenségében. Ma csak a hibáiról szoktak beszélni, mai theológiai mértékek alatt. Ha a kötetet csak így néznők, az értetlenség

elfoglaltságába esnénk. A beszédek tudtommal négy évtized gyümölcse; szerzőjük, kerületének egyik, hivatását legkomolyabban vevő papja, aki igehirdetői hivatására a maga tanulmányai idején és azután is erős theologiai fegyverzetre tett szert. Mi ellen kellett akkor tudományosan felfegyverkezni, melyek voltak azok az irányok, melyek úgy idebenn, mint külföldön kihívták a liberális teológiát? Rideg, elzárkózó orthodoxia és józan útszéli racionalizmus. Később az erdélyi református kerületben pietisztikus törekvések. *Orthodoxia*: tehát a tannak betűszerinti hirdetése, a biblia verbalis inspirációs felfogása. Alapjában, az igehirdetést nézve, csendes elzárkózás az egyháztól magát emancipáló világtól. Egyház és igehirdetés szent provincia; tradícióból, tiszteletből meghallgatjuk — és lassan mindig szentebbnek látjuk, aztán elválik tőle egészen életünk útja, ha ugyan kimondottan el nem fordulunk. *Racionalizmus*: tehát egy itt a földön berendezkedő társadalom a maga földi irányítottságával, melyben minden a haszon szempontjából értékes vagy értéktelen. Az erősen földi, anyagi ízű keresztyén élet jutalma földi öröm és mások részéről megbecsülés... Minek rajzolgatnom tovább, közfelfogásunk ha szabadult is az orthodoxiából (csak az egyházzal és papjairól hiszi az orthodoxiát), a racionalizmus még ma is jellemzője, s harcunk ellene még ma sem elég kemény. Vásárhelyi igehirdetői magatartását meghatározta a kettős harc még hivatása kezdetén. Bizonyára innen van, hogy az Ige orthodox felfogása helyett az *Ige érvényének mértékéül a lelkiismeretet, észt és élettapasztalatot veszi*. Mellettük bizonyít még az *Istennek természeti kijelentése is*. A kötet első mondata jellegzetesen indítja be a kötetet: „Az élettapasztalat valami, szóval alig kifejezhető igazságot állít lelki tekintetünk elé a felolvasott igében: kiküldé őt az Úr Isten az Éden kertjéből, hogy mívelje a földet, melyből vétettet vala.” Az élettapasztalatban azonban nem tisztán „az okoskodó értelem” döntő, sőt ez a kisebb jelentőségű, hanem „szívünk érzelme”, illetve Istentől átháttott egész bensőnk, *hitünk* szólal meg. Ennek szeme pillant be Isten örökkévaló tervébe és élővé teszi bennünk Krisztust, kiből nemcsak a földi lét igazságát találjuk fel, hanem a mennyei életet is. Am, magától érthető, hogy ez az igazság csak akkor a mi tulajdonunk, ha Krisztus él mibennünk, ha bennünk is az az indulat van, amely őbenne volt, ha az Isten- és emberszeretet nem üres szó, csupán ajkunkon, hanem jó és megtartó cselekedetekre indító erő is, ha az általa megígért és elküldött Szent Lelket szívünkbe mi is befogadjuk és annak vezérlő hatása alatt halad tovább, ama mennyei hajlékok felé életmenetünk. Ez a mi elkötelezettségünk, ha minden embernél nyomorultabbnak lenni nem akarunk. Mint mindenik ünnepünk, a húsvét, a feltámadás ünnepe is erre különösen is figyelmeztet minket s boldogok leszünk mi, ha e kötelezettségünkre nemcsak itt, de mindennapi életkülzdelmeinkben is emlékezünk s megszabadulván a különféle elfoglaltságok kötelekeitől, szabadra, magasba szárnyaló lélekkel, elkötelezettségünknek megfelelő tettek véghezvitelével, haladunk az örök élet, a megdicsőülés útján.“ („Az élet örökkévaló lét.” 116—119 lapokról való idézetek). A hit tehát meggyőződés Isten terveiről, azoknak való életodaadás és ezzel emberi hivatásunkban tettekkel való demonstrálása Istenfiúságunknak. „A hit végzetes befolyást gyakorol életünkre, mert magatartásunk, cselekedetünk, hitünk szerint alakul... A keresztyén ember a hitvallomásban útravalóul, irányító erőül kapja azt az igazságot is, hogy Krisztus feltámadott halottaiból, s ha aztán élőnek, elevennek marad az ő hite: ez mint bizonyosság ott van tudatában s elég erő mindvégig arra, hogy a legválságo-

sabb körülmények között is, átvezesse őt a nehézségeken s békével és megnyugvással töltse el szívét az örökkévalóságba való átmenetelnél is." (133–134. lap). A hitnek és a kijelentésnek tehát praktikus dolgokkal van köze. Isten célja a summum bonum itt a földön és odatúl. A liberálisizmus másik vonása itt mutatkozik Vásárhelyinél. A vallás praktikus dolog: itt lenn Isten világát köteles valósítani. A hit minden indítása arra kötelez, hogy belátva, igaznak ismerve el Isten igazságait, életünket nekik szenteljük. A földi lét drága alkalom erre. A bűn, mely eltorzítja Isten világát, gonosszá teszi az életet, különböző arcualattal lép fel, s úgy megjelenési formái, mint általában a bűn ellen kell felvennünk a harcot Jézus nevében, segítségével: „A bűnt, annak minden kísértéseit folytonos kitartó harc által legyőzni, megsemmisíteni, a nyomort segítő részvétellel elűzni: ez kötelesség, mint embernek, mint keresztyénnek egyaránt, — ezért az életről való alkotott felfogásod, ha igaz, bűnnélküli, becsületes ember akarsz lenni, nem mentheti késedelmedet a Jézushoz való járulásban.” (168. lap). A motívum tehát, mely az embert arra készíti, hogy Jézushoz siessen: kötelesség felismerése, Isten által rendelt hivatásunk tudata, belátás, hogy Jézus mellett és zászlaja alatt van helyünk. Vásárhelyi Boldizsárnál tehát a hitnek egy másik vonása a belátás. Innen van, hogy beszédeiben meggyőzni akar. Nemcsak felragyogtatja „szent könyvünk igazságait” az épülésre, hanem a logika útján a meggyőzés erejével igyekszik a Jézushoz vezető út bozótját: tudatlanságot, meg nem értést, gyűlölséget kiirtani.

Igehirdetésének jellegzetes vonása a kor társadalmi, nemzeti, felekezeti kérdéseinek megoldására való törekvése. Ha stílusa általában véve épen a logikai út megválasztásával általában véve higgadt, felvilágosító, e kérdéseknél a hang sokszor a felháborodás erejével tör ki. „Azonban ebből a jelenségből még sem szabad azt következtetnünk, mintha a megtorlás alapján állók nagy tömegének volna igaza s a tévelygők azok lennének, kik engedékenységre hajló jóakarók; nem! így csak azok ítélnének, kik a valódi igazságot soha sem keresik s meglegednek azzal, hogy saját életük cselekedeteit a nagy tömegek vagy az irányt adó hatalmak cselekedeteihez szabják; úgy tesznek, mint a juhok: ha a vezető ürü nyaktörő mélyedésbe ugrik is, megteszi a veszedelmes ugrást mindenik. Pedig az ember nem oktan állat, cselekedeteit maga szabályozhatja; megítélheti, hogy mi van javára és lehet kárára.” (301–302. lap.) A felháborodás, a szenvedélyesség, megindulás is csak fellángolás, utánuk újra csöndes, higgadt a hang. „Nem tartozom azok közé, kik az állapotokat sötét szemüvegen nézik s így még ott is homályt látnak, ahol különben minden csupa fényben ragyog, — nem tartok azokkal sem, akik a jelent ócsárolják a múlttal szemben, mert hiszen ismeretes előttem a fejlődés törvénye s tudom, hogy egyetlen nap sem múlhatik el anélkül, hogy az emberiség a tökéletesedés útján előre ne haladna, mert ez kényszer, szükségesség.” Úgy látja, hogy meg kell ismerni a baj okait, Isten megváltó akaratának fényébe helyezni és Jézus segítségébe vetett odaadással állani be a munkába. Tehát kollektív problémáknál is úgy a látás, mint a keresztülvitel a liberális teológiáé: megismerés, megindulás, belátás, meggyőzés. Logikai és morális látás és út, melynek motivációja Isten féelme, szeretete, akarat. A kollektív problémák, általában az élet gyakorlati, reális kérdéseinek meglátása az új a liberális teologia régebbi képviselőivel szemben. Ez érdeme máskülönbön Vásárhelyinek általában véve a mi magyar prédikációs irodalmunkban is. Utolsó időben tartott beszédei azt mutatják, hogy évről-évre mindinkább a kollektivitás kérdései fog-

lalkoztatják. Egy időben divat volt a megszállás után nagy frázisokban szónokolni a nemzeti kérdésről, most újabban divat lesz a szociális kérdésről. Divat mögött nincs felelősségérzet. Vásárhelyinek, a lelkipásztornak, ki munkája szerint is mindig gyülekezetet tartott szem előtt, magátólértetődő fejlődése a szociális kérdések meglátása. Komolyságának, felelősségtudatának garanciája egy élet munkássága szóban, írásban, tettben.

Ismertetésem nem akar több lenni, mint indítás a kötet tanulmányozására. Mai generációnk theologiai irányítottsága modern vagy dialektikai. Iskolák kiélezett ellentétet szoktak jelenteni. A kiélezés mindig jó adag igazságtalanságot foglal magában. Az egészen fiatal generáció rendszerint egészen igazságtalan. Kötetünkkel való foglalkozás revíziókra készítet, de legelső sorban arra, hogy tisztelettel hajtsuk meg fejünket negyven év lelkiismeretes, nagy felelősségérzettel áthatott igehirdetői munka előtt. Mögüle tisztes, komoly emberi élet dokumentumai villannak fel és egy bizonyosság, mely összeköt: minden Istenbe vetett őszinte munka mögött Isten áll. Idők, módszerek, iskolázottság változik, Isten, az elhívó egy.

Vásárhelyi Boldizsár életműve méltán sorozható magyar prédikációs irodalmunk azon kötetei közé, melyekből tanulmányozni lehet egy kor és egy theologiai irány komoly egyházi és theologiai törekvéseit.

Járosi Andor.

Az Ige tükrében

Az éjszaka is a tiéd.

74. zś. 16. v.: Tiéd a nappal, az éjszaka is a tiéd. Te formáltad a világgosságot és a napot.

A hogy az ember olvasás közben átlapoz egy fejezetet, úgy hogy nem látja azt, nem olvassa el: úgy szokik át életének napjai között az éjszakákra.

Egy napnak akkor nem huszonnégy — hanem csak 16 vagy 17 órája lesz. Akkor aztán az időt reggel felkeléstől estve lefekvésig fogjuk számítani, és az éjszakát, mi közbeesik, tekintetbe nem fogjuk venni. Különösen így van ez teljesen egészséges embereknél, kik mihelyt a párnára teszik fejüket, azonnal elalussznak s még ha álmodtak is, arra sem emlékeznek vissza, — még inkább így van ez kicsiny gyermekeknél, kik, mint valami rózsák alusszák át az éjszakát s ha reggel felébrednek, halvány fogalmuk sincs az idő tartamáról, vagy hosszáról, mit átaludtak.

A betegek?! Azok, már tudják, vagy mikor idegeid túl vannak erőltetve, amikor órákig küzdesz, hogy elaludj, de nem tudsz, s ha elalszol is rövid időre, nem soká ijedten ébredsz fel. Vagy súlyos beteg mellett virrasztanod, milyen szinte kibíratatlanul hosszú egy éjszaka. Legtöbbször azonban, főleg, kik erős testi, izommunkát végeznek, ha átélnek is alvásból az éjszakát, nem élnek benne. De ha nagy istenfélelemmel megáldott férfiaknál, mint Asaf és Dávid vizsgálod ugyanazt a dolgot, mennyire más lesz minden azonnal.

Akkor az éjszakával is számot vetünk, akkor az éjszakával is Isten dicsőségét növeljük.

Ahogy Asaf kijelenti: „Tiéd a nappal és az éjjel is tiéd oh Istenem.”

Megértitek-e az életnek ebben rejlő magasabb tanúságát?

Az alvásnak éjszakája körülbelül a te életnapoddal egy harmada. Minden nappal 8 óra. És te életednek ezzel az $\frac{1}{3}$ -ad részével, pl. 60 évből 20 évvel nem törődnél, mintha semmit se tudnál róla?!

A zsoltáráróknak abba az imádságába: „Taníts Uram a mi napjainkat bölcs szívvel számlálni” az éjszakák is bele vannak gondolva!

Éjjel is létezel test és lélek szerint, éjjel is van valami benned, történik valami veled. Nem úgy kelsz fel, ahogy fáradt fejedet letetted, de egészen másként, elmédben megvilágosodva, szívedben felüdülve.

A te éjjelednek akkora súlya van, hogy nem igen erősen fejezzük ki magunkat, ha azt mondjuk, hogy nappal fogyasszuk el azt a tőkét, mit éjjel gyűjtöttünk. Vagy másként kifejezve: *estve erőben szegényen* térsz nyugóvóra és reggel erőben *gazdagon* kelsz fel az életmunkára.

Csak tölts egy teljes éjszakát álmatlanul és meglátod, mi az, mikor az élet forrásából új erőknak csordulását csak egy éjjelen át is nélkülözned kellett.

És ámellott legtöbbször csak testi erőinkre gondolunk. Elfáradt izmaink pihenésére, az ellankadt idegek újjraéledésére, vérünk felfrissülésére, mikor egész testünk kinyugossza magát, megújul.

Csak hogy az álom szellemi létedre, életedre is kihat, minden tekintetben.

Sok ember saját magán tapasztalhatja annak a francia közmondásnak igazságát, hogy *la nuit porte conseil*, — éjjel születnek legjobb terveink. Természetesen butaság, ha a tanuló könyvét éjjel a párnája alá teszi, de semmiképpen sem bolondság azt hinni, hogy az estve félig megtanult lecke az éjszaka csendjében mélyebben lelkünkbe merül s egyben jobban elménkbe vésődik. De ettől eltekintve mindenki tapasztalhatta, hogy mikor estve gondolkozásunk forrása kiapadt, ugyanaz a forrás reggel frissen túlaradva buzgott és gondolataink árja ismét megindult.

Ám az alvás hatása szellemi létünkben nem csak erre szorítkozik.

„Éjjel tanítanak engem az én veséim“ mondja a zsoltáriró. Némely álomra való visszaemlékezésből tudja mindenikünk, hogy mikor alszunk és testünk nyugszik, nagy mozgalom, élet uralkodhatik a mi belső emberi létünkben.

Néha úgy tetszik, mintha éjfélkor valaki más hatolna be lelkünkbe s amit mi nappal elrontottunk, rendbe hozza, olajat tölt a lámpába, hogy egész belső életünket elkészítse, felszerelje az elkövetkező nappal feladatának teljesíthetésére.

*

Mindez nem képződés, önámítás, hanem maga a száraz valóság. Minden estve, ha alvásba merülsz, magadtól válsz el és valaki más fog irgalmas karjaiba zárni s ez a valaki más a te Urad, Istened! Ő az, ki az éjszaka folyamán megőriz, megújít, hogy reggel kipihenten, gazdagabban önmagadnak visszaadjon.

Nappal is kezében vagy, de éjjel mégis sokkal inkább és más-ként, mert éjjel Isten saját magadtól elvon, hogy mintegy saját magadon kívül megmunkáljon, megtisztítson, hogy testi és szellemi erők új tőkéjével ajándékozzon meg s azzal ismét vissza-adja lényedet a tudatos életnek.

Ki Istent imádja és féli, az előtt az éjszakai élet hova-tovább úgy tűnik fel, mint egy külön gazdag világ,— a történésnek egy nagyon fontos darabja. — Isten gyermeke igazán éjjel tanulja megismerni azt a munkát, mit Isten folytat az ő testén és lelkén.

Létünk egyharmadrészében, t. i. minden éjszaka, mint a hajó a folyám árából a partra, úgy vétetünk ki Isten által az élet sodrából, hogy aztán a nappal szenvedett kárt pótolva rajtunk, reggel, mikor a kakas megszólal, ugyanaz az Isten minden kár, hiány és sérülés nélkül ugyanabba a sodrába az életnek tegyen vissza.

*

Mondhatod azt, hogy mindez rajtam kívül történt, tehát lelkem számára semmi mondanivalója nem lehet! De nincs igazad. Az írás és a szentek tapasztalatai másként tanítják.

„Az Úr nappal az ő irgalmasságát gyakorolja, és éjjel az ő éneke lesz velem.“

Igaz ugyan, hogy az alvás alvás és az ember, ha alszik, nincs öntudatánál, mégis sok függ attól, hogy milyen megfontolásokkal s gondolatokkal alszunk el és minő bennünk támadt észrevételekkel s reflexiókkal ébredünk fel. — Isten kegyes gyermekei mindig is arra törekedtek, hogy estve mielőtt lefeküdtek volna, gondolataikat elvonták a világtól és keresték az örökkévalóval a lelki kapcsolatot.

A legteljesebb és legboldogabb akkor az elalvás, ha úgy me-, ul bele az ember az álomba, mintha többé e földön fel nem ébredne. Előkészül így a lélek, úgy, hogy ha a halál jön, többé már nem lesz olyan meglepő.

*

Ha túlozva van is, ami a herrnhuti énekekben mondatik, hogy: „Ha alva is rád vigyázok Uram, oh akkor oly nyugodtan alszom. Szent gondolatokat töltés belém s álmomban is az én boldogságom légy“ — mégis ez imából kegyes értelem is tűnik ki, azaz gondolat, hogy az éjszaka is egy része életünknek, s hogy az éjszaka által is Isten dicsőségének kell növekednie, hogy az éjjel sem választhat el minket Istentől, sőt inkább közelebb kell, hogy vigyen hozzá.

„A nappal a tiéd, tiéd az éjjel is.“

A végén ez az a földolog, amiről szó van!

Aki el tud aludni úgy, hogy egész éjjel Isten hűséges oltalmába, őrizetében bizakodva nyugszik és reggel felkél anélkül, hogy mindazt, mit vele a jó Isten az éjszaka óráiban kegyelmesen cse-

lekedett, meghálálná, megköszönné, annak vallása nyomorék-vallás.

Ki azonban meg tudja látni Isten csodás működését vele, rajta az éjszaka óráiban is, az dicsőíteni fogja szent nevét, hálát fog adni a kegyelemért és erőért, mi az éjjelnek óráiban részébe jutott s amitől függ tulajdonképpen nappal is életének boldogsága és szerencséje.

Még többet mondok.

Az *éjjel* az az eszköz Isten kezében, mivel nemcsak testünket, lelkünket újítja meg, hanem *hitünket* is megerősíti, *közösségét* önönmagával.

Dr. Á. Kuyper u. Csűrös Károly.

Jegyzet. Dr. Kuyper Ábrahám: „*Als gij in uw huis zit*“ = „Mikor te otthon vagy“ c. műve első 9 elmélkedésének önálló füzetben való kiadása készülöben van. — Tájékoztatásul közlöm az elmélkedések címét és ígétjét.

1. *Kezdetben.* (Új háztartás.) Ige: Gen. 1:1.
2. *Mikor te otthon vagy.* (Az otthon élete.) Ige: Deut. 6:17.
3. *Ne legyetek sok beszédűek.* (Az otthon imádsága.) Máté ev. 6:7.
4. *Estve és reggel lett.* (A nap Gen.: 1:5b.
5. *Az éjszaka is a tied.* (Az éjjel.) 74. zsolt. 16. v.
6. *A telet is te formáltad.* (Tél.) 74. zs. 17.
7. *Újjá teszed a földnek színét.* (Tavaszi.) 104. zs. 30. v.
8. *A nyár korai gyümölcse.* (Nyár.) Es. 28:4.
9. *Megszárad a fű, elhull a virág.* (Ősz.) Es. 40. 8. v.

Fordító.

. Tudomány és Világnézet .

Kálvin gazdasági etikája.¹

Mivel ma az egyházat a szociális kérdések annyira közvetlenül és égetően érintik; felvetődik egy külön szociális etika jelentőségének és lehetőségének kérdése. Ha áttekintjük az utolsó évtized etikai irodalmát, észrevesszük, hogy a szociális etika mind nagyobb és nagyobb tért foglal le a maga számára az általános etikai gondolkodásban. Az előretörő szociális mozgalmak, a naponként súlyosodó gazdasági helyzet, egy- szóval az élet kényszerűsége az emberi élet és cselekvés végső kérdéseivel való leszámolásra kényszerítene. A végső kérdéssel ma különösen a Dogmatika birkózik; azonban az Etika nem tudja megvárni a dogmatikai principális elvek tisztázását, hogy azon felépítse a maga rendszerét, s amint előáll magától a „mit kell cselekednem” követelménye, az Etika is beleveti magát abba a hatalmas küzdelembe, mely hivatva van feleletet adni a végső kérdésre.

Úgy hiszem ez a szükség teremtette meg előadásom gondolatát is,² hogy most ebben az általunk különösen érzett élethelyzetben Kálvin gazdasági etikájáról kell beszélni.

Nem azért állott elő ez a kérdés, mert talán Kálvin széles kiépítésű etikai vagy éppen gazdasági etikai rendszert adott volna, amit megismerni kötelességünk, hanem a mai helyzet parancsolja, hogy az ő keresztyén gondolkodásának következményeit levonjuk a mi életünkben, melyet a gazdasági kérdések oly elevenen érintenek. Kálvin külön Etikát nem adott. Etikai gondolkodása, — hogy úgy mondjam — benne van dogmatikai gondolkodásában. És annyira rejtetten van benne, hogy a Kálvinnal foglalkozók nagy része ezt a rejtett etiku-

¹ Előadás a kolozsvári theologiai konferencián 1931. I. 13-án. Szükségesnek tartom az olvasó előtt megemlíteni, hogy csupán egy órai idő állott rendelkezésemre Kálvin gazdasági etikájának előadásához; innen a tárgy rövid foglalata, s innen a tárgyhoz szorosan nem, de a megértéshez feltétlen szükséges I. rész Kálvin általános etikai felfogásáról.

² Előadásom témáját kaptam és nem én választottam.

mot nem is próbálta napfényre hozni.³ Amint a kísérletezések igazolják, a jövő theologiai munkájának feladata rendszerbe szedni a reformátorok és különösen Kálvin gazdag etikai gondolkodását.

Az én előadásom sem akar több lenni, egy *kísérletnél*, a Kálvin etikája egyik részletkérdésének a megoldásában.

Előre kell bocsátanom, hogy egy gazdasági etika részletkérdéseit mindenben nem érinthetem, csupán azokat, amelyekben Kálvin állásfoglalását ismerjük. Mivel azonban ilyen állásfoglalásra — a hit kérdéseire viszonyítva — csak szóróványosan találunk, bele kell pillantanunk általános etikai gondolkodásába, mely rávezet speciel gazdasági etikája megismerésére és megértésére.

I.

Ha Kálvin tanításait az etika kérdésének szempontjából nézem — vagy fordítva és még helyesebben, — ha gondolkodásának határvonalán belől nézem az etika kérdéseit, megálapítom, hogy a Szentírás etikai tartalmának magasabb és tisztább kifejezését senki nem adta; az ő rendkívüli etikai tétele így foglалható össze: *az erkölcsi cselekvés alanya és célja nem az ember, hanem az élő Isten és az Ő dicsősége*. E tétel rendkívülisége nem abban van, hogy talán csak neki volna tulajdonítható. Nem! Hanem abban, hogy e tétel igazságát senki következetesebben nem érvényesítette sem írásban, s ami fontosabb, sem az élet minden körülményében, mint ő. Akár az erkölcsi cselekvés principiumát, akár az erkölcsi cselekvés célját, akár az erkölcsi cél megvalósító erejét vagy a cél motivumát nézem, mindig csak a fenti tétel igazolását látom.

³ Ezelőtt 54 évvel írta meg P. Lobstein: *Die Ethik Calvins Strassburg 1877. c. munkáját*; utána két évtizeddel Nagy Károly: *Kálvin Theológiáját, Nagyenyeden 1895. Előbbi habár etikáját kívánja adni, inkább centralis dogmatikai kérdéseivel foglalkozik, utóbbi a dolog természete szerint szintén ezt teszi, s Kálvin etikai felfogását az Inst. III. 6—10. fejezet tárgyalásában adja. Ravasz László: Kálvin és a Kálvinizmus c. előadásában (Látások könyve: Budapest 1924) szentel egy oldalt a Kálvin nemzetgazdaságtani programjának felmutatására, újabban Tavaszy Sándor: *A Kálvinizmus világmérszolója* (Budapest 1929) c. kis könyve 42—45. lapjain foglalkozik a kálvinizmus gazdasági rendjével. Mindkettőjüknek célja a kálvinizmus egészének és nem egy részlet kérdésnek megvilágítása. A szociális tanítások történeti beállításában részletebben foglalkoznak e kérdéssel: Troeltsch: *Die Sociallehren der christl. Kirchen und Gruppen* 1912. c., Max Weber: *Die prot. Ethik und der Geist des Kapitalismus* 1920. megjelent Vida Sándor fordításában a Franklin társ. kiadásában 1923; G. Wünsch: *Evangelische Wirtschaftsethik* 1927.*

Kálvin genfi kátéja így kezdődik: mi az emberi élet célja? Felelet: Az, hogy az ember Istent, aki őt teremtette, megismerje.⁴ Tehát a *cognitio Dei*. Az Institúció kezdő szavai szerint pedig valóságos bölcsességünk két részből áll: Isten és önmagunk ismeretéből. „*Dei cognitione et nostri*“.⁵ A kettő egymástól elválaszthatatlán. A Sokrates-fijozófiájának kiinduló pontja szintén a megismerés. És pedig az *önmegismerés*. A görög filozófiai megismerés és a reformátori *cognitio* között óriási különbség az, hogy előbbi öndicsőítéshez, utóbbi az embernek önmagától való megborzadásához vezet.⁶ A filozófiai megismerés természetes következménye: bizalom az emberi erőben és képességben. A kálvini megismerés következménye: kiábrándulás minden emberi erőből és képességből. Kantnál is az erkölcsi törvény ismerete magában foglalja az erkölcsi cselekvés lehetőségét: „du sollst, du Kannst.“⁷ Aki azonban a kálvini önismeret útjára lép, annak teljes mértékben le kell mondani az emberben levő erkölcsi képességről.

Kálvin szerint az embert az eredendő bűn határozza meg, mely egyenesen az Isten elleni ellenségeskedésben nyilvánul. A bűn nem valami negativum, talán a jó hiánya; „a mi természetünk nemcsak hiányában van a jónak, hanem az egész ember nem egyéb gonosz kívánságnál“.⁷ Ilyen bűnfelfogás mellett vége minden olyan etikai lehetőségnek, mely az erkölcsi cselekvés principiumát az emberi élet korlátaiban belül, az ember természetes erejében látja. Kálvinnál az ember Isten valóságának és megismerésének fényében teljesen eltörpül és éreléktelenedik. A megismerés az ember válságát jelenti és minden reménytől megfosztva látja magát, hogy válságos helyzetét a maga erejével rendbe hozza. A magasságból, hová önmagát helyezi az ember, a megismerés folytán önmaga reménytelen helyzetéhez kényszerül alá, s ott megtanul komolyan kiábrándulni magából és nyugtalankodni nyomorúsága miatt. Kálvin leghatározottabban vallja, hogy akik abban bízhatnak, hogy saját erejükből képesek valamire, szükségképpen haladnak a romlás felé. Kálvin nem kiméli az embert. Meztelenre vetközteti minden hamis öltözetből, hogy képessége hátpontját meglássa, önmaga helyzetét megismerje. Minél inkább tudatában van az ember ilyen nemű éreléktelenségének,

⁴ Kálvin János kisebb művei. Fordította Czeglédy Sándor Pápa 1912. 9. oldal.

⁵ Institúció; Czegl. ford. 37. old. *Calvini opera*. II. editio. P. Barth, G. Niesel. 1928. 31. old.

⁶ Inst. III. 2.; I. 1.; II. 2°; I. 1²; I. 1³; II. 1².

⁷ Kant: *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft*. 57. s. köv. old.

⁷ Inst. II. 1².

annál jobban kényszerül ezzel az étellel Isten dicsőségének szolgálatára.⁸

Az ember, aki a teremtetési rend szerint Isten megismerésére rendeltetett, szellemi képességeinek minden gazdagsága mellett sincs abban a helyzetben, hogy Istent megismerje. Isten azonban *kijelenti magát*, mint *teremtő, szuverén, igaz, való, élő Isten*,⁹ akit nem lehet trónjáról az emberi mélységbe alárántani, akit nem lehet sem filozófiai postulátummá, sem emberi célok eszközévé tenni, aki qualitative más, mint minden emberi. Kijelentésében abszolút igénnyel lép fel minden emberivel szemben. De azzal az emberrel, aki önmagában csupa bűn, mélység és üresség, mint *irgalmas és kegyelmes* szabadító Isten áll szemben, akit megment, hogy legyen az ő dicsőségének eszköze. Amikor kegyelmét gyakorolja az emberrel szemben, nem az emberért, hanem *önmagáért* teszi. Az ember minden teremtménnyel együtt ő reá nézve van és él. Sem térben, sem időben semmi nincs önmagáért, *minden az Istenért van*. Minden eüdaimonisztikus Isten felfogással szemben Kálvin „hihetetlen energiával azt propagálta, hogy minden Istenért van, Isten lénye az egyetlen tényező és egyetlen érték s a teremtetett világ minden porcikája arra való, hogy Istennek ez a virtuális dicsősége kisugározhassék.”¹⁰ Hogy ez megtörténjék és megtörténhessék, arról maga Isten gondoskodik, mikor kegyelmét gyakorolja.

Az ember tehát nem teheti meg 1., hogy az életet lefoglalja a maga számára; 2., hogy az életet élni tudja a maga erejével.

Az Isten dicsősége szolgálatára elhívott élet *causa primája* vagy másképen, az új élet objektív alapja: *az elválasztás*.¹¹ Az elválasztásban nem a zsarnok vagy önkényeskedő, hanem a kegyelmes és irgalmas Isten mutatja meg magát. Ez teljesen Isten munkája, érdekében semmit sem tehetünk. A kegyelem részesei, részesei az új életnek is, Isten ezt a dekrétumot ígéje és Szentlelke által bontja fel hitben, épen annak, akinek szól. Akinek szólt, az nem tehet mást, mint alázatosan meghajol Isten kijelentett akarata előtt. Ige, Szentlélek, hit Isten kegyelmének vezető csatornái.¹² Ennélfogva állíthatjuk,

⁸ Kálvinnak az emberről szóló tanítását összes iratai alapján nagyon ügyesen adja P. Brunner: *Vom Glauben bei Calvin*, 1925. „Die Krisis des Menschen“ c. fejezetben. 7–25. old.

⁹ *Kommentár* a: Róm. 1°; II. Móz. 33°; Zsid. 11°; Inst. 2°; I. 4°; általánosságban az Inst. I. és II. könyve.

¹⁰ *Ravasz L.* i. m. 6. old.

¹¹ Inst. III. 21–24. E megállapítást lásd Lobstein: *Die Ethik Calvins*. 18. old.

¹² Nem térhetek ki részletesen annak tárgyalására, hogy a predesztináció az erkölcsi életfolytatást lehetetlenné teszi-e vagy

hogy a Kálvin etikája, a kegyelemnek és az engedelmisségnek etikája.

Jellemző a Kálvin theológiájában *Isten kegyelmének és a törvényadásnak egysége*.¹³ A törvény úgy jelenik meg nála, mint norma a gondolkodás és cselekvés számára, amit Isten, kegyelméből a mi emberi megértő-képességünkhöz alkalmaz. A törvény hivatása hármas; 1. felfedi azt a szakadékot, mely az eredendő bűnnek áldozatul esett embert Istentől elválasztja. A törvény tükrében az ember menthetetlenül bűnei ítélete alatt áll; ennél fogva a törvény úz Isten kegyelme felé, 2. a törvény megfékezi az istenteleneket, 3. a törvény a hívőnek célmutatás a földi vándorlásnál; a hívő önként és hálás engedelmisséggel fogadja el élete normájaként.¹⁴

Kálvin törvényfelfogásából értjük meg szigorú egyházfegyelmet, gyülekezeti rendszabályait, melyek alól, mint később kitűnik, a gazdasági életet sem vonták ki és értjük meg a kálvini gyülekezeti és állami alkotmány-felfogás nagyságát, szemben a Luther felfogásával, aki a törvényt „zum Rathaus” utalta.

Kálvin tulajdonképeni etikai gondolatai az Inst. III. 6—10-ben vannak elmondva, de ez a szakasz nem akar kimerítő keresztyén etika lenni, hanem csak methodus, hogy miképen kell az embernek a maga életét az igazi cél felé irányítani és kötelességeit rendeznie.

A keresztyén élet alapprincipiuma az, hogy az Istentől elválasztott hívő odaadja magát *hálából*, mint áldozatot, Istennek. Ez a teljes odaadás az önmegtagadásban nyilvánul; azaz az életet és annak minden javát, mint Isten adományát kell használni.

Ennek az életnek vezető motivumai: 1. az *igazság szeretete*, mert hozzátartozik Isten dicsőségéhez, hogy az igazságtalansággal semmi köze. 2. *Krisztus a mi eszményünk*. De nem morál-filozófiai értelemben. A Szentírás megmutatja — mondja Kálvin, — hogy Isten Atya, aki Krisztusban békességet teremt. A morálfilozófiai értelemben vett eszmény a *lex naturalis* alapján eüdaimonizmusba vezet, Kálvin szerint nem

maga az egyetlen objektív alapja. Csupán utalok arra, hogy e kérdéssel foglalkozók a problémát a megoldásban és a megértésben (!) még tovább akarták vinni Kálvinnál, végzetesen elfelejtve, hogy maga Kálvin sem akarta és nem is oldotta meg a pred.-val felmerülő ellentéteket; azonban jótékonyan elmellőzik súlyt helyezni az *igehirdetés* fontosságának kiemelésére, — amire pedig Kálvin kimondhatatlanul nagy súlyt helyezett, — amiben Isten mintegy közli a kiválasztás bizonyosságát. Nem is szólok pl. az olyan súlyos tárgyi tévedésről, amikor összetévesztik és összekeverik a predesztinációt a providenciával, amivel a lehetetlenség medrébe terelik az egész kérdés megoldását.

¹³ R. G. G.² P. Barth; Calvin, 1430. old.

¹⁴ A törvény hármas célja: Inst. II. 8—12.

a magunké vagyunk, ezért le kell mondanunk minden eüдай-mozizmusról és egyedül Istennek kell élnünk.

Az önmegtagadásnak ismét két vezető motivuma van: egyik oldal az *Istenre*, másik a *felebarátra* néz. Sáfárok vagyunk, Istennek teljes számadással tartozunk; a javakat a felebarát javára kell felhasználnunk. Kálvinnak a felebaráti szeretet súlyos, kemény kényszer. Hasonlóságot látunk itt a Kanti etikával (du sollst); de Kálvinnál ez a szeretet követelmény tehetetlenségbe, alázatosságba vezet minket, Kantnál ellenben önbizalomra, önerőre. Kálvinnál az embernek teljesen le kell mondania önmagáról és magát teljesen Isten kegyelmére, irgalmára kell bíznia, hogy kötelességét elvégezhesse. Luthernél a kötelesség a szeretettől megteljesedett szívből, mint egy patak áramlik, Kálvinnál a kötelesség az ember bűnét hozza napfényre, s e bűnben csak az Isten irgalma és kegyelme használ valamit. Ezért az ember részére az önmegtagadás útja a *a poenitencia-bűnbánat*, s annak egyik része a *kereszthordozás*. Minél súlyosabb a kereszthordozás, annál erősebb a közösség Krisztussal. A kereszthordozásra azért van szükség, hogy szétörje hamis önbizalmunkat és segítsen megmaradásra az engedelmesség állapotában. Egy másik célja, hogy a jelen világból kitekintsünk a jövő élet felé. A földi élet vándorlás, zarándoklás; *sub specie aeternitatis* kell élni.

Ennek az eszkatologikus kitekintésnek azonban sohasem szabad a földi élet lebecsüléséhez vezetni. Ez hálátlanság volna Isten ellen. Minden földi jót használnunk kell és arra kell használnunk, amire azt Isten rendelte. A Szentírás és a teremtési rend megtanítanak arra, hogy mit, hogyan és mire kell használni. Általános elv: akkor tud az ember a világeért élni, ha megszabadult a világtól. Szabadoknak kell lennünk a világtól és annak javaitól és *akkor* tudjuk használni, amire Isten rendelte.

Ezen általános etikai szempontok kimutatása után, most már rátérek Kálvin tulajdonképeni gazdasági etikája előadására. Tisztán kell látnunk az általános etikai felfogást, mert csak azután értjük meg, hogy a gazdasági élet kérdéseiben miért az a Kálvin felfogása, amit majd látni fogunk és viszont ezen általános etikai elvek ismerete után állást lehetne foglalni a gazdasági élet kérdéseiben.

Amint már említettem a gazdasági etika minden kérdését nem érinthetem, csupán azokat, melyekben Kálvin felfogása ismeretes. Kifejtem, hogy miképen gondolkodik a gazdasági etika egynehány tárgyról: *a munka, hivatás, tulajdon, kamat, tőke* kérdéséről és végül következtetést próbálok

levonni a Kálvin felfogásából, hogy mi lenne ma feladata az egyháznak a gazdasági élet terén.

II.

1. *A munka értelme a Kálvin etikájában.*¹⁵

A görög-római korban a gazdasági munkát lenézték. Úgy a görög városok, mint a római állam gazdasági ideálja a tehetős független ember, kihez egyedül illő foglalkozás a tudásért űzött filozófiai tevékenykedés. A lét fenntartásáért dolgozó kézműves vagy munkás lenézett egyén volt; létüknek egyetlen jogosultságot az adott, hogy ők teremtték meg a gazdasági munkában a lét materialis alapját, alapot a magasabb etikai értékek megvalósítására, ami a harmonikusan képzett ember képében lebegett előttük. A munka voltaképeni értelméről vajmi keveset tudtak.

A zsidóságban a munka szükségképeni, kényelmetlen fátorgós dolog. Mintha kényszermunka volna a munka, melybe a bűneset miatt küldötte Isten az embert. (I. Móz. 3₁₇₋₁₉). A munkáslét gyötrelméről és értelmetlen voltáról panaszkodik a 90. zsoltár és mégis megrázóbb módon jut kifejezésre a fájdalmas munka gondolata Jóbnaál. Ebből a munkafelfogásból következett annak reális megítélése; ugyanis értelme csak az eredményben és nem az önmagáért való tevékenységben van.

Jézusnaál a gazdasági munka pozitív ajánlásával és értékelésével nem találkozunk. Példázatai és hasonlatai, melyeket inkább a gazdasági élet köréből vett, nem a gazdasági életre vonatkoznak; azok Isten országának a hasonlatai. Nála a legrealisabb tények egyike, hogy Isten a lét fenntartásáról gondoskodik. A munka egészen természetes dolog.

Páál saját helyzete már arra kényszerítette, hogy a munka kérdésével számoljon. Felfogásának lényege, hogy a munka hozzátartozik a természeti rendhez és eredménye joggal élvezhető.

Visszaesést mutat úgy az ó- mint újszövetségi munkafelfogással szemben, az Aquinói Tamás felfogása. Ő az egyes tevékenységek különböző értékfokát állapítja meg; legalacsonyabban áll a földműves és gazdasági munka, azután az ipari és kereskedelmi teljesítmény, de értékben minden földi tevékenységet felülmul a barátok és apácák mennyei hivatásának szemlélése. A gazdasági munka hivatása, hogy Isten földi adományait feldolgozza. Aquinói felfogásának fogyatékosága abban van, hogy a munkát minősége szerint értékeli. A

¹⁵ A munkafelfogás történetéhez használtam: R. G. G.² *Arbeit: Wunsch.* 471 s köv. old.

magasabb minőségű munkáknak üdvszerző jelentőséget tulajdonít. A világtól elvonult kolostori magányban, annyi kötelezettségen felüli munkát lehet végezni (*opera super erogationis*), hogy az érdemekben szűkölködő földműves népnek sem kellett félni lelkiüdvössége elvesztése miatt.

A munka értékelésében és megítélésében egészen új felfogást hozott a *reformáció*. Luther felfogásának újszerűsége abban nyilvánul, hogy az egyes tevékenységek értékét nem a cél értékmagasságával méri, hanem azzal, hogy az a bizonyos munkatevékenység mennyire egyezik meg Isten parancsolatával.¹⁶ A munkának meg kell egyeznie a teremtetési rendből megismert isteni akaratral; lelke az *engedelmesség*. Egészen gyakorlatilag mutatva be e felfogást a Luther szavaival: a mosás, seprés, istálló takarítás egyenlő, sőt az Isten irtánti engedelmesség mértékével mérve magasabb értékű tevékenység lehet a nagyrabecsült szellemi tevékenységeknél. A munka kötelesség, melyet a teremtetési rend iránti engedelmességben tölt be az ember. Felfogásának hiánya, hogy a kisipari és kisgazdasági munkákat isteneseknek, a nagy kereskedelmi és kapitalista munkákat, — mert bizalmatlan volt velük szemben — világiasoknak bélyegeze.¹⁷

Kálvinnról nem lehet mondani, hogy alapjában és lényegében annyira másképpen vélekednék a munkáról, mint Luther. Csakhogy Kálvin szigorú törvény felfogása, következetes etikai gondolkodása mégis más eredménnyel jártak, mint a lutheri etikai felfogás. Kálvinnál is az egyetlen észszerű életszabály: engedelmességni Istennek és az ő akaratát tartani minden törekvés zsinormértékének. Tehát munka-etikája szintén az Isten iránti engedelmességben gyökerezik.¹⁸ De emellett határozottan vallotta a munka ó-szövetségi felfogását, hogy a munka fáradsága büntetés, továbbá, hogy a munka az önfegyelmzésnek igen kiváló eszköze s ezzel a kettős fel-

¹⁶ Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. 51. old. A munka egyenlő értékét Luthernél annak tulajdonítják, „hogy a belvilági kötelességek teljesítése minden körülmények között az egyetlen út Isten tetszésének elnyerésére.” Ha így volna a dolog, amint M. Weber állítja, L.-ről, akkor mi lesz a „sola fides”-sel? M. Weber nem hangsúlyozza ki, hogy az a „belvilági kötelesség” Isten akarat. Sokkal tárgyilagosabban foglalkozik L.-rel Wünsch: *Wirtschaftsethik*-ban.

¹⁷ Találón igazolja ez állítást M. Weber. i. m. 53. old. „az ember minden állásban boldog lehet, nincs értelme, hogy az élet rövid zarándokútján a hivatás minőségére súlyt vessünk. S ezért az olyan anyagi haszonra törekvést, mely a saját szükségletet felülmulja... a kegyelmi állapot hiánya jelének kell tekintenünk, s minthogy az csak mások rovására látszik lehetségesnek, egyenesen rossznak kell tartanunk”. Ezt L.-rel kapcsolatban mondja.

¹⁸ *Kommentár* I. Móz. 215-höz.

fogással megteremtette, hogy az ember a munkában is Istenhez való viszonyát (bűnét — kegyelmét) láthatja, az önfegyelmeléssel pedig megteremtette a bámulatos gazdasági produktivitást.

A bűneset előtt az ember munkája kedv és élvezet volt, nem pedig boszankodás és panasz. A büntetés nemcsak Ádámra vonatkozott, hanem utódaira is, s a fáradságos munka átka nemcsak rajta volt, hanem rajtunk is. A föld sem maradt meg olyanak, mint volt azelőtt. A tövis és bogáncs a bűn ültetvényei. A bűneset után a föld csak sok munkával hozza meg gyümölcsét. E fáradságos munkában azonban nem azt kell nézni, hogy Isten az embert súlyos testi munkára utalja — és itt következik felfogása nagyszerűsége — hanem inkább Isten ítéletét és kegyelmét. Minél súlyosabb a hívőknek az életfenntartásért folytatott küzdelme, annál jobban űzi őket e tapasztalás a megtérés és a test megőldöklése felé; ha pedig enyhíti az átkot, az Isten jóságának és atyai szeretetének világos jele. Ezért legjobb, ha az idői lét aggodalmait arra űznek bennünket, hogy elsírassuk bűneinket és megkönnyebbülést keressünk Krisztusnál.¹⁹ A munkában az ember bűne és Isten kegyelme nyilvánul meg; tehát igaz a már említett tétel: Kálvin etikája a kegyelemnek és az engedelmességnek etikája.

Kálvinnál a munkának van még egy igen jelentős szerepe, ami teljesen hiányzik a lutheri munka-felfogásból: a munka az *önfegyelmelés és a testi ösztönök megfékezésének eszköze*.²⁰ Mint ilyennel, Kálvin idejében módszeresen és szigorúan bántak el és hasznos produkciót értek el ezzel a módszeres önfegyelmeléssel. Élvezeti eszközök, dísz, művészi tárgyak készítését lehetőleg mellőzték, ellenben maga Kálvin mindent megtesz Genf gazdasági fellendüléséért. Amikor Genfben munkanélküliség uralkodott (1544) a tanács a Kálvin kidolgozott tervét fogadja el a szövőipar bevezetésére.²¹ A racionális munka-aszkezis Kálvinnál a kiválasztás jele volt. Ezért a Kálvin etikájában (sőt még inkább a Kálvinizmuséban) a munka döntő szerepet játszott. Még biztosabb volt a kiválasztás, ha a munka eredménnyel járt; innen érthető az a bámulatos aktivitás, mely az eredményben mintegy bizonyos akart lenni kiválasztása felől. A munkának önálló jelentősége nincs, éppoly kevésbé van jogosultsága az eredményen való örömmel és az eredmény élvezésének.²² Kál-

¹⁹ *Kommentár I. Mózs. 215. 18. v.-hez.*

²⁰ *Kommentár I. Mózs. 210.-hez*

²¹ Emanuel Stickleberger: *Calvin. Eine Darstellung.* Verlagsbuchhandlung P. Ott. Gotha. 1931. 102. old.

²² *Kommentár I. Mózs. 215.-hez.*

vinnál a munkában nem a humanisztikus vonások domborodnak ki; Kálvin nem azért dolgozott, hogy az emberiség helyzetén könnyebbítsen, hanem hogy Isten akaratát cselekedje és az engedelmisséget megbizonyítsa. Az másodrendű dolog volt, hogy áldást jelentett a közösségnek. Kálvinnak a munka *kötelesség*, melyet Isten rótt reá, s mit Istenért kell neki elvégezni. Amint *Troeltsch* nagyon találóan mondja: ez a gondolat „egy eleven politikai érdeklődést eredményezett, de nem az államért, serény gazdasági munkát, de nem a gazdagságért, buzgó szociális organizációt, de nem a földi boldogságért, kifogástalan, az érzékiséget megszorító munkát, de nem a munkatárgyért.”²³

2. Kálvinnál a munkát, mint etikai problémát, nem lehet elválasztani a *hívás* fogalmától. A kettő útja vagy keresztezi egymást vagy egymás mellett halad.

A hívás Kálvinnál felhívás egy személyes munkatevékenységre. Nem csupán valami nagy és jelentős történelmi küldetés értelmében, hanem a legkisebb, legjelentéktelenebbnek látszó szolgálatban. Minden tevékenységet abban a hitben kell betölteni, hogy Isten épen *azt* az embert küldötte, mintegy állomáshelyre.²⁴ Isten a különböző élethívást az emberi állhatatlanság és nyugtalanság miatt rendelte (u. o.) és mindenkinek meg kell maradnia hivatása kötelezettségének korlátaiban belül.²⁵ Külön hivatása van az alattvalónak, fejedelemnek, szülőknek, gyermeknek, ifjúnak, öregnek, s mindenkinek azt kell teljesítenie, amire hivatása kötelezi. Isten nem a hívás, hanem a hívásban az emberre rótt kötelesség elvégzése szerint nézi az embert. Ezért nincsen olyan szennyes és hitvány munka, mely Isten előtt ne ragyogna és értékes ne volna.²⁶ Ha a hívás Istentől van, akkor mi sem természetesebb, hogy az ember ezt akkor tudja betölteni, ha hivatása isteni eredetével tisztába van. Ez esetben hivatását, mint Istennek való szolgálatot fogja fel és belemélyedéssel nemcsak hivatását gazdagítja, sőt egyenesen Isten dicsőségét munkálja. Luther a hívás betöltésére legalkalmasabbnak a kisgazdasági és kisipari munkaalkalmakat tartotta s ezzel mintegy korlátozta a tulajdonszerzés és gyarapítás lehetőségét. Kálvin minden életszituációban egyformán lehetségesnek tartotta a hívás betöltését, mely engedelmisségre kötelezte az embert Isten akaratával szemben. Szerinte gazdagnak vagy kapitá-

²³ *Troeltsch*: Gesammelte Schriften I. 649. old. (R. G. G.² I. 581. idézve.)

²⁴ Inst. III. 10s.

²⁵ Inst. II. 8s.

²⁶ Inst. III. 10s.

listának lenni nem bűn, csak akkor, ha a vagyon vagy tőke felett nem Isten, hanem az ember az úr, vagy még jobban kifejezve, ha az ember felett nem Isten, hanem a vagyon vagy a tőke az úr.

(Folyt. köv.)

Dávid Gyula.

Sárközi Lajos : Őt hallgassátok ! Egyházi beszédek. Szalmárnémeti. Szerző kiadása. 1930. 182 lap

Egyházunk történetével foglalkozva mindig érdeklődéssel kísértem a *református egyházi beszéd* kialakulását és jellegzetes vonásait. Ami az utóbbiakat illeti, ezeket nagyjában a következőkben foglalhatom össze: 1. Erős, biztos hit. 2. Bátor vallástétel Krisztus örökkévaló királyságáról. 3. Biblicitás az ótestamentumi kijelentés kiadós érvényesítéséig. 4. Tág horizont a gratia universalis alapján. 5. Eleven, aktualitásra törekvő gyakorlatiasság. — Úgy látom, hogy tekintet nélkül a szerkezetre és formára, amik korok és személyek szerint változók, ezek a sajátságok mindenik klasszikus igehirdetőnk beszédein több kevesebb erővel átütnek, érvényesülnek. Mikor Sárközi Lajos beszédeit a kezembe vettem, önkéntelenül is ezeket a jellegzetes vonásokat kerestem azokban. Nem azért, mintha erőnek-erejével egy elméleti sémát akartam volna reájuk erőszakolni, hanem azért, mert tanuló korától fogva ismerem az ő jellegzetesen debreceni-kálvinista papi egyéniségét. Tudtam, hogy hűséges hirdetője annak a nálunk régebben lenézett, de ma már kellőképp értékelt, megbecsült orthodoxiának, mely a *biblia és a nagy ref. hitigazságok szilárd talaján állva* veszi fel Isten ügyéért a harcot. Akárhogy is gondolkozzék a mai erdélyi papi nemzedék erről a theológiáról, el kell ismernie azt, hogy sok drága boldogító, megszentelő igazságot *konzervált* egy válságban sinylődő és életforrások után esengő kor számára.

Sárközinek a könyvét azzal a jóleső érzéssel olvastam, hogy ő ebben sem tagadta meg önmagát és az Atyák hitét. Egyes lapjai, beszédrészletei mintha a régi, klasszikus prédikátoroknak. Tófeusnak vagy Szikszaynak a keze írásai volnának. Hite szikla-szilárd. Nem csak azért, mert az üdvtörténeti események biztos talaján mozog, hanem azért is, mert ezek az ő életigazságai is. „Ha nem is tudnánk többet a Krisztus halálának áldott érdeméről — írja egy jól sikerült nagypénteki beszédében, maga ez a három szavas, rövid megállapítás (Krisztus érettünk meghalt!) elegendő arra, hogy csodálattal tekintsünk a keresztre, melyen a mi üdvünk egyszer s mindenkorra *elvégeztetett* (Ján. 19:30.)” Biblikus annyira, hogy még áldozó csütörtökön és pünkösten is ótestamentumi textusokról (I. Móz. 28:10—22, II. Kir. 2:9) prédikál és csak úgy ontja beszédeiben a biblia elfeledett helyeiről az értékesebbnél értékesebb igéket. A biblia világával szemben pedig gyermekiesen alázatos. Horizontja tág, hiszen beszéd közben nem

csak a biblia, hanem a világtörténelem, az irodalom, a nagy valóságos lelkek könyvei, természettudományi művek, sőt még az Alkorán is fel-felnyílnak előtte s egy-egy sugárt vetnek Isten csodálatos világkormányzására. De különösen az élő természet változásai, szépsége, gazdagsága fogja meg lelkét. Téli kép, Kellemes idő, Készüljünk! c. beszédei akármelyik nagy íróknak becsületére való színes ecsetfestések. Homiletikailag ma már nem sokra becsülik a katedrai hangulatfestéseket s mégis megfogja szívünket minden igaz kép, különösen ha új színeket raknak fel előttük avatott kezek. A családi élet melegsége, egyszerű boldogsága, ez a Tompa-Szabolcska örökség is számtalan változtatban lép elénk. Sárközinek, mint írói vénával megáldott, ötletes embernek igen nagy kísértése az, hogy néha ráfelejtkezik egy-egy epizódyszerű hangulat megfestésére. Ma már az építés szolgálatába kell, hogy kényszerüljön a gyönyörködtetés is, az elandalodás helyett indításokra, új igazságok lélekbenzésére van a vivódó lelkéknek elsősorban szüksége!

Nem tagadhatjuk, hogy beszédei gyakorlatiasak is. Könyvét olvasva előttünk áll a jó alföldi gyülekezet képe, ahol az elmék leginkább a gazdaság körül forognak („megépítem vagy megtartozom a házamat, *ragasztok* még egy-két darab földet s néhány jószágfélét. .“), ahol az édes anyák „gubbasztó szegénységben, éj-nap robotjával, könnyel szózt kenyeren, kakas-tejjel, varjúvajjal süttött ünnepi kalácson“ nevelgetik gyermekeiket, ahol a burzsoa és a proletár, basáskodó férj meg kardos asszony, paragrafusokba kapaszkodó pörös atyafiak keresik az igazságot, ahelyett, hogy azt szeretetben töltenék be (Ef. 4:5.), ahol a végrendelkező gazda intézkedik az ő rekettjei szántójáról, hamvaszeri lankjáról s három pupos temetéséről (nagy bátorság!), csak éppen lelkükre, egyházuk fennmaradására nem gondolnák stb. Mindez a Móricz Zsigmond világa a tiszta, hamisítatlan evangéliumi törvény fényének éles megvilágításában. Feddözése itt olyan bátor, mint egy XVII. századbeli prédikátoré. Sokszor hangban is meglepően követi azokat: „Bezzeg, ha — Uram bocsáss! — itt a templomban is anyagiakkal kúfarkodnánk: földet, házat, aranyat, rangot stb. osztogatnánk: volna itt akkor vásárnapról-vásárnapra nagy sokadalom. . De, mert itt azt prédikáljuk: légy istenfélő, becsületes, küzdj, szenvedj keresd az Isten országát, óh az ilyen beszéd már kevésbbé kelendő.“ Nem kíméli az illetlenül öltözködő, vendégeskedő, ölebeiket gyermekeiknél jobban szerető, céda, parfümös asszonyokat sem. Megrázó szavakkal korholja a megoszlott, egymást tépő, „cibáló“ világot.

Ezeknek az őszinte, prófétai feddéseknek helye volt és helye van a reformátor szószékeken. Csak az a fő, hogy ne elégedjünk meg, (ez szerzőnek a másik kísértése!) csupán a bajok feltárása-

val s az ellene való mennydörgéssel. *A ref. keresztyénség legnagyobb erőforrása egy egészséges és szemérmes Krisztus misztika*, amilyen Kálvinnál, Szikszaynál és Baksay Sándornál is van. Ide bocsássa le igehirdető testvérünk az ő lelkének gyökérszárait, amint azt *egyes* beszédeiben meg is teszi s akkor nem fogja az istentiszteleteket és áhitatos összejöveteleket *szembe állítani* azzal a tétellel, hogy az egész élet tk. Isten tisztelete, mert ez utóbbi az előbbiek feltétele lesz.

Mindent összevéve, ez a könyv olvasásra élvezetes és építő, igehirdetői készségünket pallérozó, gondos munka. Mintája annak, hogy hogyan lesz modernné eszközeiben az orthodox igehirdetés is.

N. G.

Dr. Roska Márton: Néprajzi feladatok Erdélyben.

A „Magyar Nép” könyvtára 42. Kolozsvár. Minerva 1930. — Ára 18 lei.

Aki ezt a füzetet nem szerezte volna meg annak idején, és nem olvasta volna, mikor először *Az Út* kiadásában megjelent, most nem szabad ezt elmulasztania. A mi mai korunknak egyik, alapjában nagyon jelentős követelése a néppel való foglalkozás gondolata, az ifjúság „faluzni” jár és több-kevesebb felkészültség mellett nagy buzgalommal keresi a népfajti vonásaink jelentkezéseit, a népművészetek kérdése már közhellyé vált, annál inkább feladata épen a lelkipásztornak, hogy meglássa azokat a csakugyan súlyos és felelősségteljes néprajzi feladatokat, melyek Erdélyben reánk várnak. A füzet alapos és gondos tájékozást nyújt e feladatok teljesítéséről, rámutat azokra a módokra, ahogy ilyen kutatásokat végezni kell. Valósággal felhív és követel, még tárgyilagos fejtegetéseiben is meggyőzően sugárzik ki minden lapjáról a kérdés iránti szeretet és a tudás tárgya iránti vonzalma. A legjobb dicséret az lenne, s a munka is ezt akarja elérni, ha akik olvassák, hozzá is látnának a munkához, vizsgálat tárgyává tennék saját községüket ebben a tekintetben. El sem lehet gondolni, milyen értékes anyag gyűlhetne így egybe, ha lelkipásztoraink és tanítóink ez alapos utasításokat tartalmazó könyv alapján hozzákezdenenek egyházközségük néprajzi alapotának elkészítéséhez.

I. L.

H a j n a l.

A Magy. Ev. ker. Missziói Szövetség külmissziói folyóirata.
1930. július—december.

A júliusi szám, vezetőhelyen közli E. M. Hoppe ruszcsuki német misszionárius felhívását a magyarokhoz a török misszió felkarolására. Említve a modern Törökország nyújtotta lehetőségeket, idézi két sztambuli magyar nő csöndes munkáját. Válaszkép

szerkesztő megjegyzi, hogy *Döbrössy Lajos* oda készül. Az *Erdehelyi I. K. E. külmisziói terveiről Draskóczy László* ír s bár teljesen nem ismeri a helyzetet (e lap külmisziói rovatáról pl. nem tud), lelkes testvérséggel köszönt a közös törekvésben. *Külmiszió Európában* címen *H. J.* mutatja be dr. *S. M. Zoemer* és *L. Mossig* adatai alapján, hogy még itt Európában is mekkora misziói terület vár ránk. A mohamedánok száma Magyarországon 80, Lengyelországban 6000, Csehszlovákiában 185, Romániában 200.000, Bulgáriában 690.734, Európai Törökországban 770.100, Görögországban 180 ezer, Ciprusz szigetén 61.422, Ródusz szigetén 12.262, Albániában 660.348, Jugoszláviában 1.337.687 és Szovjetországnak európai részében 12.000.000. Miszióálásukra a német misziók tettek legfőbbet, de ez is kevés. *Dr. L. A mohammedán török papság utolsó óráit* látja elérkezve a papok 500-ban való maximalálásában s a teológiák bezárásában. *Molnár M.* levelében közli, hogy már újra munkába állt s üdülésére küldött pénzt inkább házipitésre szeretné fölhasználni. Az *intézőbizottsági* ülés ezzel kapcsolatban ragaszkodik a pihenéshez, természetesen a házipitést is vállalja. A különböző misziói hírek közül kiemeljük, hogy *Christananda* hindu lelkész többhetes körutat tett Magyarországon, előadásokat tartva. A *Szövetség* október 3—5-re nagy misziói konferenciát tervez.

Az *augusztusi* szám elején *Vásárhelyi Dezső* közli maguknak a kommunistáknak feleletét arra, hogy *miért van keresztényüldözés Oroszországban*. Azért, mert a teljes vallásszabadság a vallásüldözést is megengedi. *Dr. Horváth Gabriella orvos-misszionáriusnő felavatása* jun. 20-án ment végbe Debrecenben, nevezett július 2-án útra is kelt Jáva szigetére. *Egy miszionáriusnő első éjszakája az emberevők között* címen egy misziói színjátékot közöl a lap. Erdekes levélben utasítja vissza egy krisztushívő zsidó, *dr. Barta Bernát*, az „Egyenlőség” e. lap ama vádiát, hogy megvőződésből egy zsidó sem keresztelkedhet meg. A levél megkapó bizonyoságtétel az Üdvözítőről. *Kunst Irén* Kinából azt írja, hogy a jövő évben haza számít jönni. A hírek közt a *16-ik kontinentális misziói konferenciáról* olvasunk, mely Brémában folyt le május 22—26-ig. „A szekulárizmus elleni küzdelem”, „Egyház és miszió”, „A szociális kérdések helyzete a miszióval szemben”, „A misziói iskolázás” voltak a fontosabb előadások. *Japánban* meghalt Kaneczó Ucsimúra, aki egy félszázadon át szolgált honfitársai közt Isten ügyét.

A *szeptemberi* szám borítéklapja az évi közgyűlésre, vezetőikre a misziói konferenciára hív, október 3—5-re. *Klein Adolf* Hab 2:1—2 alapján a zsidó miszióra hívja fel a figyelmet. A *Brit és külföldi Biblia-Társulat* bevételeinek és kiadásainak megismeréséről megtudjuk, hogy több bevétele van adományokból, mint a Bibliák eladásából. A miszió hatása Kína kulturális és gazdasági életére nyilvánvaló: a keresztény kínaiak sokkal műveltebbek, mint a nemkeresztények. A nankingi kormány tíz minisztere közül hat keresztény. A kínai Orvos Egyesület az Orvosi Misziói Társaságból nőtt ki. Az éhínség idején legtöbbet a miszionáriusok segítettek s ők azok, akik gazdasági reformokkal elejét akarják venni egy újabb inségnek. *Kunst Irén* érdekes részleteket mond el a forrongó Kinából. 1000 tagu rablóbanda fosztogatta a várost s *Kunst Irénnek* volt lélekjelenléte még a rablóknak is hirdetni az igét. *Hasonlóan* ír *Zimmermann Anna* német miszionáriusnő, a K. I. társa. *Molnár Mária* 11 új bennszülött megkereszteléséről számol be. Az üdülésre még nincs lehetősége. Az *Otthon-Miszió* már 50 embernek adhat ingyen lakást, étkezést. Augusztus havi kiadásait,

606 Pengő 29 fillért, teljesen az önkéntes adakozás fedezte.

Az októberi szám borítéklapján felhívást olvasunk, azzal kapcsolatosan, hogy Döbrössy Lajos misszionárius november elején indul Bulgáriába, a mohammedánok közé. Vargha Tamás e kérdésre „Miért van szükség misszióra?” négy tételben felel: 1. A missziót Isten akarja, 2. de parancsolja is, 3. lehetővé teszi és 4. megjutalmazza. *Evangelikus tagjainkhoz* címen Cs. mondja el, hogy a magyar prot. egyházak erős felekezeti iránya miatt az 1903 óta felekezeti jelleg nélkül békésen működő M. E. K. M. Sz.-ben szükség van a külön ref. és evang. szervezkedésre. Kezdjék az evangélikusok, mivel a Szövetség inkább református s egy külön evang. missziói mozgalom már volt is, ami szintén felújult. Az október 3–5 napjain Budapesten lefolyt (második) nagy missziói konferenciáról Virágh Sándor és dr. v. Csia Sándor számolnak be. Első előadás a Vargha T.-nek a lap vezetőhelyén közölt tanulmánya volt. A helyi csoportok szervezéséről dr. v. Csia Sándor szólt. Vársárhelyi Dezső a misszió világhelyzetéről, Doepeke Frigyes, volt ausztráliai misszionárius, a Molnár M. missziói területéről (két ízben is), Rabenasolo és Ullig Ernő misszionáriusok a madagaszkári ill japáni és kínai misszióról, Benkő István a forrongó Indiáról, Döbrössy L. a török misszióról, Szőnyi Sándor az itthoni pogányságról, dr. Csia S. az izlamról, dr. Misley Sándorné a missziói adakozásról tartottak előadást. Imaórák és dr. Ravasz L. missziói prédikációja tették teljessé a gazdag konferenciát. A perselybevételel 763 Pengő 84 fillér volt. fedezve minden kiadást. Az előadások legtöbbjét hozni fogja a lap. *Rabenasoloról ifj. Biberauer Richárd* ír. Születésekor halálra volt szánva („átkos” napon született), de Isten megmentette és csodálatos eszközévé tette. *Dr. Horváth Gabriella* megérkezett Jáva szigetére, Kunst I. levele a kínai rablóvilágban is biztató jelekről ad számot. *Molnár M.* ajánlékokat köszön meg. Közli a lap a *M. E. K. M. Sz. 1929–31. évi pénztári és titkári jelentését.* Az állandó utazótítkár 124 helyen tartott előadást. A „Hajnal”-nak 5500 előfizetője van. A szövetségbe beolvadt a Ker. Leányegyesületek Nemzeti Szöv. Missziói Bizottsága M. M. részére 5074 Pengő adatott ki. A felekezeti kérdés megoldódott. A Szöv. saját helyiséget bérelt. Misszióra készül. P. Nagy Klára, Liebenzellben, ahol a Szöv. elnöke látogatást tett. Ezt Kampmann Frigyes adta vissza. Új misszionáriusként ment ki dr. H. G. Jáva szigetére. Vidéki csoportok működései közül a napai és pécsi volt kiemelkedő. A beolvadt K. L. E. N. Sz. M. B.-nak munkáját özi dr. Misley Sándorné ismerteti. 1908–21-ig eltartotta Kínában Yang evangélistát, 1921 óta hordozta Vasel Matild német misszionáriusnő költségeit. 8 éves kora óta ellátta egy kis vak leány (ma már tanítónő). Sziao-Ü. azaz Kong Ella gondiát. Ma mint „Kínai Ág”, a Szöv. keretén belül végzi ugyanazt, támogatva még Kunst Irént és bibliásasszonyát is. Az intézőbizottsági és közgyűlési közlemények közül legfontosabb, hogy kimondatott az autonóm ref. ág. megalakulása dr. Ravasz L. elnöklése alatt s ugyanerre az aut. megalakulásra felhívták az evangélikusok. A hírek Döbrössy L. esküvőjéről, Rabenasolo 7 budapesti előadásáról, a munkanélkülieket kiszabadult rabokat és ángvikosjelölteket mentő Otthon-Misszió ezutáni ingyenes saját lapjában való beszámolásáról stb. szólnak.

A novemberi szám élén újra missziói estélyről olvasunk. *Dr. Koczorok Andrásnak* az itt közölt közgyűlési elnöki megnyilvánulása felháta, hogy minden itthoni nyomorúságnak a hitetlenséghől fakadó önzés az oka, tehát szükséges a misszió, melyet parancsol az Úr.

mely megelevenítse vértelen keresztyénségünket s melyben Isten most határozott munkaterületet jelölt ki az európai pogányság (23 millió moh.) s éppen a törökök körében. *Oroszország és mi* címen Dr. Schabert V. mondja el, hogy oroszországi borzalmak egyben felszabadítása az ottani halott keresztyénségnek. *Hogyan gyűjtjük a misszióra?* kérdésre öv. dr. Misley Sándorné felelve elmondja, hogy nálunk is úgy kezdődött, mint a németeknél: volt ember, de nem volt pénz (Kunst Irén esete). Az érdeklődés felkeltése nyomán keletkező adakozásnak első alapelve, hogy minden gyülekezet részt vegyen benne, második: határozott célra gyűjtünk, harmadik: imádsággal propagálunk, negyedik: imádkozó embereket gyűjtünk. Ezek után felsorolja a gyűjtés sok-sok módját. *Kunst I.* levele csupa küzdelemről, a *Molnár M.-é* ellenben 6 új bennszülött megkereszteléséről számol be, bár küzdelem nélkül ez sem ment. Egy cikk *Doepke Frigyes* és *Uhling Ernő* német misszionáriusok magyarországi körútját írja le. Előbbi a mánuszi (ausztráliai) missziói munkáról beszélt (egyhuzámban 15 évig szolgált odakinn) a nagyobb városokban, utóbbi az összes magyar prot. theológiákon tartott missziói előadást. A *hírek* közt Vasel Matild magyarországi körútjáról olvasunk, meg arról, hogy a Liebenzelli Misszió az összes magyar prot. theologusoknak több, mint 1000 kötet missziói könyvet ajándékozott.

A decemberi szám vezércikkében *Alapkövetétel* címen Cs. fejti ki a jelentőségét annak, hogy nov. 27-én *Döbrössy Lajos*, az első magyar lelkész-misszionárius, útrakelt Bulgáriába, önálló magyar misszió területre. Ugyancsak Cs. foglalkozik e ténnyel egy másik cikkben. Imaórán bucsúzott D. L. s mint a lapban közölt levelek értesítenek, meg is érkezett feleségével első állomáshelyére. Vojvodovába, ahol Harmann József, volt nyíregyházi methodista pap följajánlott vendégszeretetét élvezi. Itt maradtak a télen át, tanulva a nyelvet és ismerkedve a viszonyokkal. A kezdet elég nehézséggel járt s a Bulgáriában már működő két misszió (a Frankfurti és Keleti M.) részéről még nincs támogatásról szó. Egy cikk *két román (olasz) kínai misszionárius vértanú-haláláról* számol be. *Molnár M.* arról ír, hogy még mindig nem mehet üdülésre, s hogy a missziói ház számára telket vett. *Az itthoni szemle-rovat* egészében az evangélikusokkal foglalkozik. Handmann lipcei missziói felügyelő 18 magyar ev. gyülekezetet látogatott meg okt. 23—nov. 14-ig. A soproni ev. theologusok 1930. I. 1. óta egy afrikai bennszülött misszionárius eltartásáról gondoskodnak, finn kapcsolat útján. A Magyar. Ag. Hitv. Ev. Misszióegyesület közgyűlést tartott. *Szövetségünk* rovat alatt olvassuk, hogy dr. Horváth Gabriella magyar misszionáriusnő Jáva szigetén eljegyezte egy német hittérítő. A *könyvtásmertetés* új vállalkozásról tudósít: a Missziói Szövetség külmissziói füzetek (évente 4) kiadását vette tervbe. Részletes ismertetést találunk a mi „Mi a külmisszió?” c. könyvről.

Mindenik „Hajnal” borítéklapjain nyugtázza az egyre növekvő adományokat. H. J.

Life and Work

Life and Work, The Record of the Church of Scotland.
1930. április—június.

Az áprilisi számban a húsvéti vonatkozású bibliai elmélkedés. Dr. H. R. Mackintosh tollából, az Úr feltámadását, mint központi keresztyén igazságot állítja elénk. Egy kis cikk a magyar protestáns egyházban hódító ama törekvésről szól, hogy a szigorú

skót vasárnap példájára teljesebb legyen az Úr napja megszentelése. Magyarázza a vasárnap szó eredetét s példákat hoz fel (Péc, Debreczen, stb), hogy ezzel szemben minden vásárt betiltana egyes városok vasárnapon. *Hívás a laikusokhoz* címen egy egyháztag az unió óta előtérbe került laikus egyházi munka kérdéséről ír. Kevés a munka, amit végeznek, pedig segítségük nélkül Skóci meg nem uyerhető Krisztusnak. De a hiba nem egészen az egyház tagokban van: az egyház nem ad elég megbízást. Nincs ránevelv a férfítőmege. Tanulmányozó-körök, nyári tanfolyamok, laikusokon ferenciák kellene. Az az akadály, hogy laikus nehezen vállalkozni nyilvános beszédre és imára, legyőzhető bibliakör szervezés útján. Már utat lelt Skóciába az anglikán egyházban a vizsga és püspök felhatalmazás révén működő laikus bibliakörök rendje. Egy bizonyos: a sajátos lelkipásztori teendőket nem óhajtja egy laikus elvenni a lelkésztől, de ennek rendkívüli munkáját meg akarja osztani. Az egyház szociális munkái közül az ötvenéves edinburgh vasárnapi ingyen reggeli akció és népkönyha fejlődése említették. Egész sereg ösztöndíjat sorol fel egy cikk, hogy a lelkipásztorkiá nyon tanulók hívogatásával segítsen. *Nyitott templomok* címmel egy egyháztag szóváteszi, hogy a templomok a hétköznapiok zárva vannak, pedig az Úr Jézus példáját követni akaró keresztények gyakran érzik a szükségét a magános elvonulásnak, am a túlszűfolt skót városokban sok esetben lehetetlen. Kisebb cikkel után a *reformáció előtti templomok* ismertetéséhez a *stoboi* (1140 bemutatása következik. *Két afrikai levélrészlet* az ott letelepül fehér gyarmatosok pogányságáról s alakuló egyházi életéről szól. *Az egyház szociális tevékenységének ismertetése* során az irodai üzleti lányok nyolc városi otthonával ismerkedünk meg. A *kontinentális diákok* számára adott hagyományos dínér beszámolója ból megtudjuk, hogy az idegen ösztöndíjas theologusok közül magyar a legtöbb. *Az itui* (Afrika) *bélpoklos menedékhely szemléletéről* (F. W. Dodds) egyetlen skót orvos és nővér (sok bennszülött s épen beteg segítővel) gondolai alatt mintegy 100 bélpoklos életét mutatja be. Van eset rá, hogy meg is gyógyul, vagy leg alább betegsége kezdő stádiumában megáll egy-egy beteg poklos sága. Az újszülötteket három hónap multán elveszik szüleiktől így mentve a szörnyű kórtól. *Az indiai Sialkot városból egy missziói főiskola* tanára tárja föl az intézet szerepét India krisztianizálásában. Bár a 35 keresztény hallgató mellett nagyszámú hindu és mohamedán is van, a tanárok munkája kétségtelenül misszió. *A missziói mezők* közül *Mandzsúria* kerül bemutatásra. E gazdag jó éghajlatú területre évente 1,000,000 bevándorló költözik. Kevésbé jelentős írások után a *belmissziói rovat* a munkák lassú egységesítését fontosnak tartja ugyan (az unió után), de a szabadság élvezetnek érvényesítése mellett. A budapesti Névtelen Hős szobrát körülvevő tisztelet illeti meg a belmisszió névtelen hőseit. *A zsidó missziói hírek* közül a palesztinai levelek a kórházi és iratkeresztő munka haladásáról a konstantinápolyi pedig egy zsidó család megkereszteléséről ír. A *külmissziói alap* 1929. évi elszámolása megkülönböztet, az egyesült két egyház részéről, mindkét oldalról deficit (Church of Scotland: 6,048 font United Free Ch. of S. 17,868 font). 1930-ra összesen 267.000 font irányoztatott elő az egész külmissziói munka (790 misszionárius, 7,000 bennszülött segítő stb.) ellátására. C. Littlejohn a mohamedán asszonyok bűntörléséről ír. C. M. a nők külmissziói gyűléséről. Egy cikk a most elhunyt G. Douglas misszionárius negyvenéves mandzsúriai szolgálatát beszéli el. Úttöréssel kezdte s munkája gerincét az iskolák (előbb elemi, majd felsőbb) létesítése képezte. *Az egyház munkája a mér*

téketlenségért címen Dr. J. Cromarty Smith mondja el, hogy bár jobb a helyzet, mint egy pár évtizeddel ezelőtt, az iszákosság még mindig nagy átka Skóciának. A gyermekhalandóság azokon a városrészekben, ahol több a kocsmá, jóval nagyobb. Skóciának „száraz” országnak kellene már lennie. Az *ifjúsági rovat* a meghonosított tavaszi fiú- és leánykonferenciáról, a *nőszövetségi (Miss Lamond)* új alakulatok bekapcsolódásáról, a nőszövetség szervezetről, a nyárra halasztott konferenciáról és a nagygyűlés nőszövetségi részéről hoz jegyzeteket. A *Gyülekezeti Hírek* rovata kiemeli, hogy sok helyen égető szükség van a gyülekezeti teremre. Egyre általánosabb a gyülekezeteknek heti önkéntes adományozás rendszerével való segítése.

A májusi szám, *bibliai elmélkedése* a József testvéreinek eszava: „azért következett reánk ez a nyomorúság” (T. M. 42:21.) alapján a *megtérő bűnös lélekrajzát* adja, Dr. E. A. Rankin tollából. W. P. Livingstone, a küszöbön álló évi nagygyűlés aktualitásával az azon a királyt ezúttal képviselő J. Brown királyi lord érdekes pályafutását írja le. Mint bányászfiú kezdte s jellemző, hogy egyre magasabbra ívelő karrierje alatt végig vas. isk. vezetőként szolgálja egyházában az Úr ügyét. Két laikus, Lord Sands és Dr. G. F. Barboteer a mult számban megjelent *Hívás a laikusokhoz* c. cikk gondolatát fejté tovább. Az egyháztagokban meg van a készség a munkára, csak a nekik megfelelő munkakörben foglalkoztassuk őket. Ne várjuk mindenkitől azt, hogy imaórán vagy bibliakörön való részvétellel kezdje. Suzanne B. M'Dougall, mint szemtanú, a minden tizedik nyáron megismétlődő oberammergaui passziójátékot írja le. Egy *lelkipásztor* előadja, hogy *hogyan nyerte meg az ifjúságot*. Az ifjúság sem rosszabb a felnőtteknél. De olyanok, mint Hobab, akit hasztalan hívott Mózes, jót ígérve neki, de aki rögtön kész volt menni, mihelyt arról volt szó, hogy rája van szükség (IV. Móz. 10:29–32.). Így kell hívni az ifjúságot és bízni bennök. Példákkal igazolja, hogy ilyen módszerrel nemcsak bibliaköröket szervezett, hanem munkás tagokat is nevelt az egyház számára. A kivándorolt ifjúságot levelezéssel és egyházi lapok megküldésével tartotta további kapcsolatban. Fontos az otthon hatása. A presbiterek látogassák necsak otthon, hanem a bibliakörökben is őket. A *reformáció előtti templomok* közül a XII. század közepén épült *Fowlis Eszter* nevűt írja le A. B. Dalgetty. Miss L. Greig pedig a nők szerepéről ír az alkohol elleni küzdelemben. Szükséges a kérdés megvitatása, de még inkább (olcsó) kávé- és teaházak beállítása a kocsmák ellensúlyozására. Azután *magyar lányokat és remkbe készített csipkéjüket* mutatja be két kép; az idén ugyanis a skót moderator. (püspök) díszruhájára magyarok adták a csipkét. Az egyház *szociális intézményei* közül a Powfonlisban levő *aggmenházzal* ismerkedtünk meg, 37 elaggott férfi és nő él itten, az átlagos ellátásdíjnak felét fizetve, kényelemben, szabadon. „*Amit a lelkésznek tudnia kell*” visszatérő cím alatt egy *presbiter* három dolgot ajánl figyelmébe a lelkészeknek: 1. a világ érdeklődik a vallás iránt, 2. teljes őszinteség a szószéken, 3. nem felejtendő, hogy a hallgatóság művelt és jólétesült. A nyugdíjba lépő külmisziói titkárnak, Dr. Ashcroft-nak huszonöt éves indiai és huszonegy éves titkári szolgálatáról, majd Chogoria (Kenya, Afrika) új templomának felszenteléséről olvasunk. A *külmisziói mezők közül* a 2000 méternél magasabban fekvő *Dardzsiling* és környéke kerül térképen és szóban bemutatásra. G. A. Macalpine középafrikai miszionárius, szabadságáról Dél-Afrikán át visszatérve, felkereste az oda kivándorolt, de ott egész elkülönülten élő középafrikai négeket (sokat ő vezérelt el egykor Krisztushoz) és

számukra istentiszteleteket tartott; itt ezekről számol be. *A külmisziói hírek* jobbára Indiából közölnek részleteket, többek között egy 1000 kilométernél nagyobb körzetben lefolyt evangélizáló útról. *A belmissziói munkában* képzett misszionáriusok és kidolgozott munkaterv a legfőbb gondok. *A gyarmatgyülekezetek* az egész világon egyre szaporodnak, a meglévőek szolgálata az otthoni egyháztól ez évben 8250 fontot igényel, nagy a hiány lelképászorokban. *A zsidó missziói rovatban* ismét magyar vonatkozású dologra akadunk. A háború alatt egy skót pilóta ellenséges területen kényszerült leszállni, ahol azonban egy magyar tiszt megvédte az inzultustól. Mikor háború után a skót fölkereste a magyart, hogy háláját kifejezze, megtudta, hogy jótevője zsidó és Skóciában szeretne megtelepedni. Így is lett s most odaát e zsidó-magyar egész családjával megkeresztelkedett. Kolozsváron a misszió számára önálló épületet akarnak vásárolni, 2750 font összegyűjtendő összegből. Palesztinában a misszió ruha- és élelemsegélyt osztogat a zavargások folytán nyomorba jutott zsidók közt. *A nőszövetséghez* ismét van egy pár szava az elnöknőnek. *D. B. Nicoll a cserkészek munkáját* írja le. A diakonissza kórház számára két igen szép adományról (1500 és 1000 font) olvasunk. Végül könyvismereteseink, nagygyűlési programm, kisebb cikkek, gyülekezeti hírek, pénzügy stb. következnek.

A juniusi számban, „Istennek fiai” címmel Róm. 8:14. alapján *Dr. A. N. Bogle* fejti ki, hogy a földi apa-fiú vonatkozás természeti adottság, de lelki viszonyná kell lennie. Ilyen lelki a viszony Isten és az emberek közt, amit Isten mindig megtart s most már előttünk is megvan rá a mód: engedni, hogy a Lélek vezessen. *Külső mozgalmak* címen *B. W. Walker* foglalkozik a különböző egyesületeknek, különösen ifj. mozgalmaknak az egyházhoz való viszonyáról. Az utóbbi 10 év alatt ezek száma rendkívül megnőtt, sok ifjút, vezetőt foglalkoztatnak. Természetszerűleg az egyházhoz tartozik mindenik, amelyiknek célja Isten országának építése. De itt az ideje, hogy tisztáztassék ez mindenkinél. *Dr. E. Anty az istentiszteletek fejlődéséről az utóbbi 60 év alatt* szól egy régi agenda alapján. Akkortájt mintegy három óra hosszat tartott egy rendes istentisztelet, az úrvacsorával egybekötött istentisztelet liturgiája pedig a könyvben 66 nyomtatott oldalra terjedt. Bár ma általában minden rövidebb, egyszerűbb, nem kevésbé ünnepélyes és gyümölcsöző. Az egyik parochián levő s a híres Burnet püspök nevéhez fűződő, *legrégibb skót magánkönyvtárról* *W. F. Gray* ír. *A szemle rovatból* jelentősebb az egyház és sport viszonyának futólagos tárgyalása azzal a följegyzéssel kapcsolatban, hogy a Londonban most versenyzett ausztráliai cricket-csapat 75%-ban egyházi sportegylet tagjai közül került ki. Az elismerés nem járhat ki addig, míg ez az egyház tulajdonképeni munkájában nem mutat fel hasonló eredményt. *Dr. Mott* egy teljes napot töltött skót egyházi körökben. *A reformáció előtti templomok* közül a normann-építésű 1160-ból való symington-i épület leírása áll előttünk, az egyház szociális intézményei közül pedig az edinburgh-i és dundee-i férfi munkásokkal ismerkedünk meg. Céljuk elhagyatott, munkanélküli emberek foglalkoztatása, elhelyezése. *Dr. D. Fraser* beszámol az ő elnöksége alatt megalakult *Előre Mozgalomról*, mely, a terv szerint, három év alatt egész Skóciát evangélizálná s talán egy új ébredést (revival) eredményez. *Egy nyomdász a 270.000 példányban megjelenő Life and Work előállítását* írja le. *Az egyház lányszövetségéről* (Girls' Association) *Mary M. Grieve* ír. Mai formájában mindössze feléves, 20.000 tagja van. Kitzúzott feladatai többnyire külmisziói segélyezés, 9 misszionáriust teljesen maga tart fón.

A belmissziói jegyzetek újra szövéteszik a skót szigetek pásztor-nélküliségét, nemkülönben a lelkész helyett alkalmazott belmisszionáriusok anyagi helyzetét. A missziói mezők során Nigeria (Calabar) kerül bemutatásra, a Slessor Mary munkahelye, ahol 1846-ban kezdődött az evangélium hirdetése s ahol ma már 34.000 úrvacsorázó, 1100 iskolás és 8500 vas. iskolás van. Érdekes leírását találjuk az első mohammedán megkeresztelésének Sheikh Othman-ban, márc. 30-án (45 évi munka után). Az indiai Sialkot-ból Miss Black misszionáriusnő 36 évi szolgálat után most tér haza. Ugyancsak ebből a kerületből (Punjab) olvasunk hiradást egy missziói iskoláról, melyben 480 diák tanul 20 tanár vezetésével. B. I. Buchanan Natalban, a Gordon Missziónál tett látogatását írja le. Mintegy 50 kilométernyi körzetben Dr. Gale orvos-misszionárius működik itt, 30–40 kilométert téve (autón) naponta, mikor kéthetenként vidékre megy s bár orvosi teendője is sok, nem mulasztja el az igét is hirdetni. Majd a Nagy Öregember-rel, G. P. Pradhan-nal ismerkedünk meg, Dardzsiling nyugdíjas hindu lelkipásztorával, aki szülőföldjén legelsőnek lett keresztyén (1875) s egy életen át szolgált, lefordítva a Bibliát is. H. R. A. Philp afrikai misszionárius s régi kikuyu-i állapotokat írja le, hol a kecsketolvajt nem egyszer a nagy vizesésbe dobták. Beszámolót olvasunk az április 12–21-ig Edinburghban megtartott külmissziói tanfolyamról. A külmissziói hírek többnyire hazatérő személyekről szólnak. E. Kinnaird az Ifjúsági keresztyén Leányegylet-nek (Y. W. C. A.) az indiai lányok közt tervbevett munkájáról értesít. Skócia Európában cím alatt az egyház kontinentális munkásságának jelentősége állítatik élénk azzal, hogy a jövő hó 22-én lesz e célra minden templomban az évi perselyezés (Szükséglet 7.000 font). M. Lamond, a nőszövetségi rovatban a vezérkönyv megjelenéséről, diakonissza-avatásról stb. ad hirt. A zsidó misszió Budapesten, Dr. W. Beveridge, A. King és magyar segítőársuk, Domján János munkájával szépen halad; több kereszteles volt a közelmúltban, a missziói épület javítására adományokat kérnek. Könyvismertetések után az egyház kölcsönkönyvtáráról hallunk, apró gyülekezeti hírekről, köztük arról, hogy két helyen kísérleteznek a hétköznapiokon magán áhitatra megnyitott templommal. A. H. R. beszámol, hogy mikén sikerült az ifjúságot kiténtetés útján rendszeres templombjárásra szoktatnia. A 28 illusztrációval ellátott lap a szokásos kisebb rovatokkal zárul.

H. J.

Az emmausi tanítványok.

Luk. 24: 13–30

Luk. 13. *És imé azok közül ketten.* Bár ezt a történetet Márk csak röviden érinti, Máté és János pedig egy szóval sem említi, mégis, mivel igen üdvös megismerni és érdemes megjegyezni, nem hiába mondja el Lukács oly részletesen. De már többször említettem, hogy Isten lelke úgy jelölte ki az evangélistáknak a maguk szerepeiket, hogy ami egynél vagy kettőnél nem fordul elő, azt a másiktól tanulhassuk meg. Mert a János-említett többféle látomásról is hallgat a mi három evangélistánk. Mielőtt azután áttérnék az egyes körülményekre, érdemes röviden előrebocsátani, hogy ezt a kettőt nem arra választotta ki tanukul az Úr, hogy az ő feltámadása felől ezek révén győzze meg az apostolokat, hanem hogy megrójjá lomhaságukat: de ha eleinte semmit sem értek is el, később az ő bizonyágtevésük más támaszokkal megerősítve, mégis kellő súlyra vergődött náluk. Hogy kik voltak ezek, bizonytalan, legfőlebb az egyiknek nevéből (kit később Kleofásnak nevez Lukács) gyaníthatjuk, hogy nem a tizenegy apostol közül valók voltak. Emmaus régi ismert város volt, amelyet később Nicopolisnak neveztek a rómaiak, s nem volt messze Jeruzsálemtől, mert a hatvan futamat (stadium) csak hétezer-négyszáz lépést tesz ki. Ezt a helyet azonban Lukács nem a híressége, hanem a történet bizonyossága miatt jegyezte fel.

14. *S beszélnek vala magok között.* Jám-borságuknak volt jele, hogy a Krisztusban való, bár gyönge és kicsi, hitüket akármilyen módon is igyekeztek ápolni: nem volt más célja a beszélgetésüknek, mint a mesterük iránt való tiszteletet állítani szembe pajzs-ként a kereszt botrányával. De bár megróvásra méltó tudatlanságot árultak is el kérdezősködésükkel és vitájukkal, mikor Krisztus leendő feltámadása felől előzőleg megintetvén, elámultak ennek hallatára, tanulékonyáguk mégis utat nyitott Krisztusnak a tévelygésük megszüntetésére. Sokan ugyanis készakarva tesznek kérdéseket, mert föltett szándékuk az igazság megvetése, akiknek azonban szívükön fekszik, hogy az igazságot nyugodtan fogadják, azok ha megtántorodnak is a legkisebb ellenvetésekre, s megállanak a jelentéktelen aggodalmakra is, mégis kegyelmet szerez nekik Isten előtt az engedelmességre való jám-

bor igyekezet, úgy, hogy szinte kézen fogva jutnak el a teljes bizonyosságra és szűnnek meg ide-oda hányódni. Azt ugyan tudnunk kell, hogy amikor Krisztus után kutatunk, ha szerény tanulásvágyból tesszük ezt, akkor nyitva van ő előtt az ajtó, a mi támogatásunkra, sőt mintegy tanítónkként idézzük őt elő, mint ahogyan a gonosz emberek távol tartják őt maguktól tisztátalan beszédeikkel.

16. Az ő szemük pedig tartóztatnak vala. Ezt azért mondja meg világosan az evangélista, hogy senki ne gondolja, hogy Krisztus testi alakja elváltozott. Tehát bár hasonló maradt Krisztus önmagához, mégis azért nem ismerték őt fel, mert nem volt a nézők szeme tiszta s. így megszűnik a tünemény, vagy hamis képzelődés gyanuja. Ebből pedig megtanulhatjuk, hogy mily gyarlók a mi összes érzékeink, hogy szemünk és fülünk is csak annyiban teljesíti feladatát, amennyiben állandóan az égből kap erre képességet. Természetszerűleg vannak ugyan megáldva tagjaink a tehetségeikkel, de hogy annál bizonyosabb legyen, hogy nem feltétlenül vannak nekünk átengedve, Isten a maga kezében tartja ezek használatát, úgy, hogy egyenesen az ő mindennapi jótékonyágának kell betudnunk azt, hogy fülünk hall és szemünk lát, mert ha ő nem élteti pillanatról pillanatra szerveinket, ezek hamarosan elvesztik erejüket. Megvallom ugyan, hogy érzékeink nincsenek sokszor olyan elfogultságban, mint ez esetben történt, hogy olyan érthetetlenül képzelődjenek az előttük álló alakban: Isten azonban, hogy észrevegyük a természetnek az ő akaratától való függését, egyetlen példával mutatta meg, hogy az ő hatalmában áll irányítani az emberre ruházott valamennyi képességet. Azután, ha testi szemünk, melynek legfőbb rendeltetése a látás, valahányszor úgy tetszik az Úrnak, annyira elfogódik, hogy nem tudja megkülönböztetni az eléje táruló alakokat, akkor nem rendelkeznek élesebb látással elménk sem, még ha megmaradna is az épsége: így azonban ama szálnalmas romlottságban, miután elvette tőlük az Úr a világosságukat, megszámlálhatatlan csalódásoknak vannak kitéve s oly durva tompaság nyomja el őket, hogy csak tévedni képesek, amint ez lépten-nyomon meg is történik. Az igaznak és hamisnak helyes megkülönböztetése tehát nem a mi szellemi éleslátásunktól függ, hanem a bölcsességnek bennünk lakozó lelkétől. Különösen pedig a mennyei dolgok szemléletében való érzéketlenség kárhoz-tatható, mert nemcsak a hamis látszatokat fogjuk fel igazaknak, hanem a tiszta világosságot is sötétséggé változtatjuk.

17. *Micsoda beszédek ezek, amelyeket szóltok?* Amiről látjuk, hogy Krisztus akkor nyíltan cselekedte, ugyanarról naponta érezzük, hogy bennünk titkos módon megtörténik, úgy, hogy önként hatol hozzánk s tanít bennünket. Egyébként Kleofás válaszából világosan kitűnik ama főtebbi mondásom, hogy ha

bizonytalanságban és zavarban voltak is Krisztus feltámadása felől, mégis tisztelettel gondolkoztak a tanítása felől, s egyáltalán nem voltak hajlandók az elpártolásra. Mert nem is várnak addig, míg Krisztus őket megelőzi a maga kijelentésével, vagy hogy ez az idegen bárki legyen is, tisztelettel szóljon róla, hanem inkább a csekély és homályos világosságból is szikrákat hint Kleofás az ismeretlen emberbe, hogy ezek világítsák meg némileg a lelkét, ha tudatlan és tanulatlan volna. Akkor ugyanis annyira gyűlöletes és rosszhirű volt Krisztus neve mindenfelé, hogy nem volt biztonságos dolog róla beszélni: ő pedig megvetvén a gyűlöletet, Isten prófétájának nevezi s magát a tanítványai közül valónak vallja. De ha messze alatta áll is Krisztus felségének a prófétai jelző, mégis dicséretet érdemel ez a közepes ajánlás is, mivel Kleofásnak egyáltalán nincs más szándéka, mint tanítványokat szerezni Krisztusnak, akik az ő evangéliumának alárendelik magukat. Bizonytalan azonban, vajjon tudatlanságához mérten nem kisebb értelemmel beszélt-e Kleofás Krisztusról, mint kellett volna, vagy pedig az ismertebb elemekből akart-e kiindulni, hogy fokozatosan haladjon fölfelé. Valamivel utóbb legalább nem a próféták közönséges rendjébe sorolja Krisztust, hanem azt mondja, hogy ő volt az a megváltó, akit ő is, mások is vártak.

19. *Cselekedetekben és beszédekben hatalmas.* Majdnem ugyanezen szavakat használta Lukács (Csel. 7, 22.) István személyében, ahol Mózeset magasztalván, azt mondja, hogy hatalmas vala beszédben és cselekedetben. E helyen azonban bizonytalan, vajjon a csodái miatt nevezi-e Krisztust *cselekedetben hatalmasnak* (mintha azt mondta volna, hogy isteni erőkkkel volt felruházva annak igazolására, hogy az égből küldetett), vagy tágabb jelentésük van-e e szavaknak, még pedig az, hogy tanítói képességével éppen úgy kitűnt, mint életszentségben és a kiváló adományokban. Nekem inkább ez az utóbbi jelentés tetszik. Nem fölösleges dolog ez a hozzátevés sem: *Isten előtt és az egész közösség előtt*, mert ez jelzi, hogy Krisztus kiválósága akként volt megbizonyítva az emberek előtt, s oly világos tapasztalatok tették azt ismeretessé, hogy teljesen hijjával volt a hamisításnak és hiú fitogtatásnak. S ebből lehet majd elvonni az igaz prófétának rövid meghatározását, aki t. i. a beszéddel a cselekedetek erejét is párosítja s nemcsak kitűnni igyekszik az emberek előtt, hanem igazán viselkedik, mintha Isten szeme előtt állna.

21. *Mi pedig ezt reményljük vala.* A szövegből kitűnik majd, hogy a Krisztus felől alkotott reménységük nem szűnt meg, bár első pillanatra ezt sejtetik a szavak. Mivel azonban a Krisztus elítéltetésére vonatkozó elbeszélés közbeszövése az evangéliumba még egyáltalán bele nem ízelt embert elidegenítették volna, mert az egyház előjárói ítélték őt el, ezzel a botránnyal a megváltás

reménységét állítja szembe Kleofás. De ha félénken és szinte ingadozva mutatja is ki később, hogy ő megmarad e reménységben, mégis szorgalommal gyűjt össze minden lehető bizonyítékot ennek támogatására. Valószínű ugyanis, hogy csak azért említi meg a harmadik napot, mivel az Úr megigérte, hogy a harmadik napon fel fog támadni. Amit ezután beszélnek el, hogy az asszonyok nem találták a testet, hogy angyalokat láttak s hogy amit az üres sírról mondtak az asszonyok, férfiak tanúságtévése is megbizonyította, lényegileg mind arra vonatkozik, hogy Krisztus feltámadt. A jámbor ember tehát a hit és félelem közt ingadozva a hit enyhítőszerét alkalmazta és tehetsége szerint küzd a félelem ellen.

25. *És ő monda nekik.* Tekintettel a gyenge emberre, kissé keménynek és erősnek látszik ez a dorgálás: aki azonban fontolóra vesz minden körülményt, könnyen be fogja látni, hogy nem ok nélkül feddette meg őket oly szigorúan az Úr, mint akiknél oly rosszul és majdnem minden eredmény nélkül helyezte el az ő huzamos munkáját. Meg kell ugyanis jegyeznünk, hogy nemcsak erre a két emberre vonatkozik ez a mondas, hanem általános hiba van itt felvetve, amelyet az ő szájukból hamarosan meghall a többi társuk. Annyiszor megjelentette nekik Krisztus előre a maga halálát, annyszor beszélt nekik az új és lelki életről, s tanítását a próféták jóvendöléseivel erősítette meg: és mintha süketekhez, vagy inkább tuskókhoz és kövekhez intézte volna szavait, a haláltól való félelmükben ide-oda kapkodnak. Ezt az ingadozást tehát méltán tudja be az oktalanságnak, s ennek okául a tunyaságot teszi meg, mert nem voltak hajlandóbbak a hívésre. De nem is csak azt veti szemükre, hogy bár a legkiválóbb mesterük volt, mégis tunyák és lusták voltak a tanulásra, hanem azt is, hogy nem ügyeltek a próféták mondásaira: mintha azt mondaná, nem menthető az ő ostobaságuk, mert csakis rajtuk mulott, mert egyfelől önmagukban is világos a próféták tanítása, másfelől helyesen is volt előttük magyarázva. Amint manapság is ugyanezen bűnét hordozza az emberiség nagyobb része a maga tudatlanságának, mert taníthatatlanok és megáfalkodottak. Jegyezzük meg azonban, hogy Krisztus, mikor túlságos lustáknak látta tanítványait, a dorgáláson kezdi a dolgot, hogy felébressze őket. Így kell ugyanis megtörni azokat, akikről azt tapasztaltuk, hogy kemények vagy tunyák.

26. *Avagy nem ezeket kellett-e szenvedni a Krisztusnak.* Kétségtelenül a Messiás tisztéről beszélt az Úr, aminőnek azt a próféták leírták, hogy a kereszthalál botránkozásul ne szolgáljon, s a három vagy négy órányi uton elegendő alkalma volt a dolgok bőséges kifejtésére. Nem pár szóval állította tehát, hogy Krisztusnak szenvednie kellett, hanem részletesen kifejtette, hogy azért küldetett, hogy a halál áldozatával kiengesztelje a világ bűneit, hogy bűnbak legyen az átok megszüntetésére, hogy a maga vád

alá helyzetetésével mossa tisztára mások szennyét. Ezért Lukács a nagyobb erőteljesség kedvéért adta elő kérdőleg ezt a mondatot: s ebből az következtethető, hogy okokkal bizonyította be Krisztus a halál szükségességét. A lényeg pedig az, hogy helytelenül zavarodnak meg a tanítványok mesterük halálán (amely nélkül Krisztus a feladatát be nem tölthette volna: mert a megváltás legfontosabb része a feláldozás volt), ily módon ugyanis bezárják előtte az ajtót, hogy az országába ne menjen. S ezt jól meg kell jegyeznünk. Mivel ugyanis hijjával van Krisztus a maga tisztének, ha nem tartják őt a bűnökért való áldozatnak, egyedüli mód a maga dicsőségébe való belépésre (Fil. 2, 7.) az a megálázás volt, amelyből megváltóként jutott felszínre. Pedig azt látjuk, hogy a mai visszás rend mellett semmiben sem vétkeznek könnyebben: azok tömegéből ugyanis, akik kérkedve hirdetik Krisztust királyuknak, s őt isteni magasztalásokkal emelik ki, alig minden tizedik ember gondolja meg, hogy az ő halála szerezte meg nekünk a kegyelmet.

27. *És elkezdvén Mózesről.* Ez a hely arra tanít bennünket, hogyan nyilvánul meg előttünk Krisztus az evangélium által, úgy t. i., hogy ha a törvény és a próféták világítják meg a róla való ismeretünket. Soha senki nem volt ugyanis jobb és megfelelőbb tanítója az evangéliumnak magánál az Úrnál, akiről azt látjuk, hogy a törvényből és a prófétákból veszi a maga tanításának megbizonyítását. Ha valaki azt hozná fel, hogy ő az elemeken kezdte a dolgot azért, hogy tanítványai búcsút mondván a prófétáknak, lassanként térjenek át a teljes evangéliumra, ez az ötlet könnyen megcáfolható: mert később az mondatik majd, hogy valamennyi apostolnak megnyílt az elméje, nem azért, hogy a törvény támasza nélkül legyenek eszesek, hanem hogy megértsék az Írásokat. Tehát, hogy manapság világosan álljon előttünk Krisztus az evangélium által, Mózesnek és a prófétáknak kell előttejárókként közzélepnünk. S erre azért kell az olvasókat figyelmeztetnem, hogy ne hallgassanak azokra az őrzöngökre, akik a törvény és a próféták elnyomásával istentelenül megcsonkítják az evangéliumot. Mintha bizony azt akarta volna Isten, hogy haszontalanná legyen mindaz, amit ő a fiáról valamikor kinyilatkoztatott. Hogy azonban hogyan kell Krisztusra alkalmaznunk, amik a törvényben és a prófétákban róla itt is, ott is mondatnak, ennek kifejtése nem tartozik a jelen munkára. Legyen elég röviden tudnunk azt, hogy nem hiába hívják Krisztust a törvény végének (Róm. 10, 4). Mert ha inkább csak homályos és távoli árnyképe, nem pedig valódi képmása is ő neki, az mégis minden vitán kívül áll, hogy ha ki nem tűnik Ábrahám nemzetségében egy fej, hogy ez alatt egyesüljön a nép egy testbe, akkor megsemmisül és érvénytelenné válik az a szövetség, amelyet Isten a szent atyákkal kötött. Azután mivel Isten

azt parancsolta, hogy a mennyei példára alakuljanak a szent sátor és a szertartások, ebből következik, hogy hiábavaló és gyümölcstelen játékká válnak az áldozatok és a templom minden szertartása, hacsak máshonnan nem kétségtelen az igazságuk. S ezt a következtetést többféleképpen fejtí ki az apostol a zsidókhoz írt levelében (9, 1): azt vévén ugyanis alapul, hogy a törvény látható cerimóniai árnyképei a lelki dolgoknak, azt mondja, hogy a törvény egész papságában, áldozataiban s a szentély formájában Krisztust kell keresni. Igen okosan gyanítja egy helyen Bucerus is, hogy abban a homályosságban a Szentírás előadásának meghatározott módja volt érvényben a zsidóknál, amelyet az atyák hagytak rájuk. Én azonban, hogy bizonytalan nézeteket ne kövessék, megelégszem azzal a valódi s egyszerű okkal, amely lépten-nyomon előfordul a prófétáknál, akik különösen alkalmas magyarázói voltak a törvénynek. Helyesen hozható ki tehát Krisztus a törvényből, ha megfontoljuk, hogy az a szövetség, melyet Isten az atyákkal kötött, közbenjárón alapult: hogy a szentély, amellyel Isten az ő kegyelmének jelenlétét bizonyította meg, vérrel volt felszentelve: maga a törvény az ígéretekkel együtt vérrel való meghintéssel volt megszentelve: egy választott pap volt az egész népből, hogy ez álljon mindannyiok nevében Isten színe előtt nem közönséges halandóként, hanem szent öltözetben: hogy semmi reménységük sem volt ott az embereknek az Istennel való megbékélésre, csak úgy, ha áldozatot mutatnak be. Ezenkívül nagyon kiváló az a jóvondolás, amely az uralomnak Juda törzsében való örök fenmaradásáról szól. A közbejárót pedig (mint említettük) sokkal világosabban írták le maguk a próféták, akik róla való első ismeretüket éppen Mózesztől vették: mert csakis az volt nekik a feladatuk, hogy felújítsák a szövetség emlékét, világosabban rámutassanak Isten lelki tisztelésére, az üdvösségben való bizakodást a közbenjáróra alapítsák, s világosabban megmutassák a kiengesztelés módját. Egyébként mivel Istennek úgy tetszett, hogy a teljes kinyilatkoztatást elhalassza fia eljövetelére, nem volt fölösleges az értelmezés.

28. *Elközelítének pedig a faluhoz.* Hogy miért gondolnak egyes magyarázók más helyre, nem pedig Emmausra, ennek semmi alapja nincsen: hiszen nem is volt oly hosszú az út, hogy a közeli szálláson meg kellett volna pihenniök. Tudjuk, hogy hétezer lépésnyi utat (még ha kedvtelésből lassan sétál is valaki) legfeljebb négy óra alatt meg lehet tenni. Nem kétlem tehát, hogy Krisztus elment egészen Emmausig. Arra a kérdésre azután, hogy illik-e a színlelés ahhoz, ki örök igazsága az Istennek, azt válaszolom, Isten fia nem volt arra kötelezve, hogy minden szándékát nyilvánvalóvá tegye. Igen, de mivel a színlelés bizonyos neme a hazugságnak, ezzel még nincs megoldva a nehézség, mert különösen ebből a példából merítenek sokan bátorságot a hazug-

ságra. Erre pedig azt mondom, hogy Krisztus éppen úgy hazugság nélkül színlelte, ami itt el van mondva, mint ahogyan utasnak tüntette fel magát: ugyanaz volt ugyanis az oka mind a kettőnek. Valamivel elmésebb Augustinus megoldása.¹ Azt akarja ugyanis, hogy ezt a tettetést a szóképek és alakzatok, azután a példázatok és elbeszélések közt levőnek tartsák. Nekem azonban elegendő az az egy, hogy Krisztus, amint elfátyolozta egy időre azok szemét, akikkel beszélt, hogy őt mintegy más személybe öltöztöten közönséges idegennek tartsák: úgy a továbbmenetel szándékát is letette egy ideig, s csak azért színlelte, amit tényleg meg szándékozott tenni, mert el akarta titkolni eltávozásának a módját. Senki sem fogja tagadni, hogy ő tovább ment, mert akkor vált meg az emberek közösségétől. Ezzel a színleléssel tehát nem csalta meg Krisztus a tanítványait, hanem csak függőben tartotta őket egy ideig, míg el nem jön megnyilatkozásának kellő ideje. Nagyon helytelenül cselekszenek ennél fogva, akik a hazugság patrónusaként állítják őt maguk elé, s nekünk épp úgy szabad lesz az ő példájára bármit színlelni, mint utolérni igyekezni az ő isteni erejét a nézők szemének bekötésében. Nincs tehát biztosabb dolog, mint az igaz és egyszerű beszéd előírt szabályait betartani. Nem mintha bármikor is eltávolodott volna az Úr az atya törvényétől, hanem mivel betűszerinti parancsok nélkül tartotta ő meg a törvény valódi szellemét: a mi értelmünk pedig gyöngesége miatt más zabolára szorul.

30. *A kenyeret vevén.* Augustinus s vele sokan mások úgy gondolták, hogy a kenyeret nem ételként nyújtotta oda Krisztus, hanem testének szent jeleként. S tetszetős az a mondás, hogy végül a vacsora lelki tükrében ismerték fel az Urat: mert a tanítványok, amíg testi szemekkel nézték őt, nem ismerték meg. De mivel semmi valószínű bizonyítékra sem támaszkodik ez a gyanítás, egyszerűen elfogadom Lukács szavait, hogy Krisztus kezébe vevén a kenyeret szokása szerint hálákat adott. Nyilvánvaló azonban, hogy különleges könyörgési módot használt ő, amelyhez tudta, hogy a tanítványai hozzászórtak, s ez ismert jel alkalmazásával ébresztette fel érzéküket. Emellett tanuljuk meg mesterünk példájából, hogy valahányszor étkezünk, hálaadással forduljunk magához az élet szerzőjéhez, mert ez a hálaadás különböztet meg bennünket az istentelen emberektől.

Kálvin J. ford. Rábold Gusztáv.

¹ Ad Crescentium, lib 2, cap. 13; és Quaestiones super Evangelia. cap. 51.

• Tudomány és Világnézet •

Kálvin gazdasági etikája.

(Folytatás.)

3. A gazdasági etikában egyike a legfontosabbaknak a *tulajdon* kérdése.

Rövid történelmi átpillantás után rátérünk a Kálvin fel-fogására. Az *ó-test.*-ban föld, gyümölcs, állat, szolga, mind Isten tulajdonai. A tulajdon nem magántulajdon abszolút értelembe, hanem kölcsönzés Istentől. Ezzel a kölcsönzött tulajdonnal szemben megvan mindenkinek a joga és kötelessége. Joga használni és munkálni, kötelessége a tizedet beszedni. Az *új-test.*-ban szintén ez az ó-testamentumi tulajdon-szemlélet érvényesül, de sokkal radikálisabb formában. De bármennyire radikális, nem a kommunizmus radikálizmusa. A magántulajdon magától értődő dolog. Az akkori helyzetben a magántulajdon egyáltalán nem képezett gazdasági kérdést, csupán üdvösség kérdést. Az üdvösség szempontjából a magántulajdonnak megvannak a maga veszedelemmei, ezért a tanítványok magántulajdon felett nem rendelkezhetek. (Mt. 10.) „Elközelített a mennyeknek országa“ s evvel a ténnyel a magántulajdon teljesen eszkatologikus megítélés alá esett.

Ebből a szempontból értjük meg az öskeresztyének vagyonszerzését (Ap. Csel.), amiből a tulajdon racionális kommunizálására következtetni az ige szándékának teljes félreértését jelentené. Kálvin magyarázata szerint — mindenek köz vala — csak a jelen bajaiban való segítséget vagy a szeretet sajátosságos bizonyítékát jelenti, de semmiképpen sem valami racionális birtokközösségi elvet.²⁷ Az új szöv. tanítása a magántulajdonra nézve tehát ez:

1. Minden az Istené.
2. Mindent készséggel az Isten szolgálatába kell állítani.
3. A földön csak jövevények és zsellérek vagyunk.
4. A vagyon tehát nem a gazdaság, hanem az eszkatologia szempontja alatt értékelendő.

Az egyházi atyáknál a vagyon közömbössége és ezzel

²⁷ *Kommentár:* Ap. Csel. 2^{aa}-hez.

együtt a vagyonszövetség²⁸ egészen természetes dolog volt. Az egyházra nézve rettenetes lett volna a vagyonszövetség radikális követelése az egyházi atyák tanítása szerint, amint hogy Luthernek is rettenetes volt a parasztlázadás, mely az ő elveinek gyakorlati megvalósítása akart lenni.²⁹

Luthernél, valamint az egyházi atyáknál a tulajdon gazdasági megítélése közömbös dolog. A tulajdon osztogatója Isten, ha ad valakinek jogos, ha nem ad, az is jogos, mert Isten a tulajdonos, az embernek csak kölcsönbe adja. A meglevő dolgok és helyzetek mindig Isten akaratából vannak. Innen a lutheri ethikai élet quietizmusa, de újabban innen a szocializmus radikalizmusa az egyházzal szemben, melynek Istene mindig a meglevőt akarja és a világ igazságtalan rendjét támadhatatlannak nyilvánítja, mivel azt Isten akaratának tulajdonítja.³⁰

Kálvin felfogásában a tulajdon, mint gazdasági produkció *Isten áldásának* következménye. „De — mondja *Kálvin* — nem azért áld meg bennünket az Isten, hogy mindenki a maga számára megtartsa amit kapott, hanem, hogy közöljük egymással szükség szerint.³¹ Egy keresztyén ember nem önmagáért született, nem önmagáért él és vagyonát sem bírhatja csupán önmagáért.³² Akinek feleslege van, meg kell gondolnia, hogy számadással tartozik, hogy mit tett avval, amit nem használt el a maga szükségére. Nyugodt lelkiismerettel csak az gondolhat erre a számadásra, aki feleslegét Isten jótetszése szerint használta el.³³ Kiinduló pontunk az legyen, hogy arra a célra használjuk őket, amire azokat maga a szerzőjük szánta és teremtette.³⁴ Ez a cél az alkotó megismerése és az irántunk való szeretetért a hála leróvása.³⁵ Minden birtoknál mindenki Isten *sáfárának* tartsa magát.³⁶ Isten ajándékai számunkra csak akkor szenteltetnek meg, ha neki, aki azokat adta, saját kezünkkel ajánlottuk fel.³⁷

Habár *Kálvin* rendszerbe nem foglalta a tulajdonról és annak felhasználásáról felfogását, különböző írásaiból nem esetlegesen összeszedett, hanem épen a tulajdon kérdésével

²⁸ *Wünsch*: Wirtschaftsethik 665 old.

²⁹ *L. Ragaz*: *Von Christus zu Marx, von Marx zu Christus* 1929. 15 old.

³⁰ *L. Ragaz i. m.* 17 old.

³¹ *Kommentár*: II. Kor. 9s-hoz.

³² *Kommentár* I. Kor. 9¹⁰-hez.

³³ *Kommentár*: János ev. 6¹³. v.-hez.

³⁴ *Inst.* III. 10s.

³⁵ *Inst.* III. 10s.

³⁶ *Kommentár* I. Móz. 2¹⁵-höz.

³⁷ *Inst.* III. 7s.

kapcsolatosan tett fenti nyilatkozataiból világosan áll előttünk a tulajdon kálvini felfogása:

1. A tulajdont Isten adja.

2. A tulajdont Isten akarata szolgálatába kell állítani.

E kettős tételből következik a kálvini etikai élet radikálisizmusa, mely a történelemben olyan fényesen tett bizonyosságot igazsága mellett, elkezdve a közadakozásból épült genfi egyetem és jótékonyági intézmények megalapításában, vagy a Bethlen G. áldozatkészségében, s ma is, a mi kálv. népünk élet gyakorlásában. Én hiszem, hogy a kálvinizmus páratlan etikai felfogása termékenyítette meg századok után a mi életünket is. Másképen nem is tudom elgondolni, hogy jutottunk oda, ahol vagyunk, s ami még több, hogy tudunk megállni, ahol vagyunk.

A kálvini radikális felfogás azonban sohasem vezethet pl. a kommunizmus racionális radikálisához. Kálvin felfogása *Istentől* nézve radikális és épen arra az, akinek Isten a tulajdont magántulajdonul adta. Kálvinnál Isten kegyelme. Isten ismerete kényszeríti az embert privát tulajdonának Isten akarata szerinti felhasználására és megosztására; a kommunizmusban az Isten akarata helyébe, az individuális emberi érdek lépett, minden birtok-tulajdon és szociális rend megszüntetésére. Kálvin az *Ap. Csel. 24.* verséhez írt magyarázatában, mellyel annyi visszaélést követnek el, s Kálvin szerint gyakran oly egészségtelenül magyarázzák — ismételtelen leszögezi, hogy ez a vers nem egy racionális birtokközösségre és nem a magántulajdon megszüntetésére vonatkozik — amire csak az álmodozók juthatnak el — hanem a *szeretet* kötelességét vési szívünkbe, hogy feleslegeinkkel testvérünk hiányát enyhíteni kell, — akiknek pedig kevés és szűkös vagyunkájuk van, azok türelemmel nélkülözzenek és az utána való szertelen vágyakozás ne nyugtalanítsa őket.³⁸

Kálvin felfogása szerint nem a tulajdonban, vagy a tulajdon megnövekedésében, hanem annak felhasználásában és alkalmazásában vannak a gazdasági és szociális élet erkölcsi defektus rúgói. Ezért nem egy kialakult gazdasági vagy szociális rendet, hanem az embert kell átformálni, mert az embernek kell irányítania a gazdasági rendet és nem fordítva. A kálvinista emberre a magántulajdon viszonyok elveszítik elsődleges jelentőségüket, amiből a kommunizmus és szocializmus táplálkoznak. Ezek a viszonyok, akár egyik, akár másik formában nem abszolútak. Aki annak tartja, az Isten helyébe a tulajdont vagy valamilyen rendet teszi. A földi viszonyok relatív voltának elvéből nem az következik, hogy a világ gaz-

³⁸ *Inst. III. 10s.*

dasági állapotával nem kell számolnunk. Sőt! nagyon is kell. Csak e számolásnak *kritikainak* kell lenni s feladata bebizonyítani Isten akaratának felsőbbbségét és akár milyen gazdasági rend másodlagos voltát. Ma különösen szükség van ennek a hirdetésére.'

4. A kálvinizmust megvádolják azzal, hogy a produktív munkára gyakorolt hatásával és még ráadásul a *kamat* szedés jogának elismerésével a *modern kapitalizmus* teremtette meg. Vallotta a tulajdonszerzés jogának és gyarapíthatásának elvét, ezért a tőkegyarapodás lehetőségei elől felemelte a korlátot; a kapitalizmusnak áldást, a proletáriátusnak átkot hozott.

Lássuk ezt a kérdést is közelebbről.

Kálvinnál a kamat jogosultságának, általában a kamatnak kérdése háttérbe szorul. Az igazság az, hogy a történelmi helyzet ezt a kérdést elébe állította és neki le kellett szerezni Isten ígéje alapján álláspontját. Itt is azonban nem a kamatszédés jogának igazolásaért, sőt inkább a kamatszédéssel történt visszaélések megszüntetéséért emelte fel szavát. A *Deut.* 22₂₅. v.-hez fűzött magyarázata szerint, a kamatszédési tilalom a zsidók akkori viszonyaiban volt érvényes, ahol kamatszédés nélkül is lehetett kereskedelmet űzni. Ma ez a tilalom csak mint a méltányosság általános parancsa érvényesülhet. Az igazi keresztyén szeretet próbája — mondja Kálvin — annak kölcsönözni, akitől az ember semmi ellenszolgáltatást nem várhat. Igazi szeretet és irgalom csak ott van, ahol a szegénynek még akkor is adunk, ha ezzel veszedelembé kerül a tőke. A zsidó kamattilalmi törvényben nem egy örök, hanem csak egy idő jelleggel bíró erkölcsi törvényről van szó. Ránk a szeretet törvénye vonatkozik, mely így hangzik: sem uzsorával, sem más kiszípolozó művészettel másnak ártani nem szabad.

Kálvin elismeri a pénz erejét, mely természetesen munkával kapcsolva, új gazdasági produkciót hoz létre. De a tőke és kamat kezelésénél, alkalmazásánál a legnagyobb elővigyázatra int. Kamatra való kikölesönzésből üzletet csinálni nem szabad, mert a kamat azonnal bűnné válik, mihelyt a méltányosság és szeretet ellen tör. Senkinek sem szabad pénzkölcsönzésből és pénzüzetből élni. Kálvin a leghatározottabban ellene van a munkanélküli bevételeknek és távol állott a tőle a kamat gazdasági rendszeresítése. Kálvin idejében a legmagasabb kamat Genfben 5%, de a körülmények szerint kevesebb vagy éppen semmi. Tehát nincs úgy, amint egyesek Kálvint szeretnék feltüntetni, hogy a kamattilalom teljes elhárításával a kapitalisztikus kamatgazdaság modern megalapítója; sőt, a kamatot egy gazdasági szükségképeniségnek vette, mely-

nek elmellőzése veszedelmeket rejt épen a tőkét igénybevevő ember lelkére. De egy helyen azt mondja:³⁹ bárcsak soha se ismerkedtem volna meg évvel a névvel. Hogy Kálvin menyire az adott helyzet szerint és akkor is milyen kedvetlenül ítélkezik a kamatkérdésben, mutatja egy ismeretlen hugenotához 1556. ápr. 28-án írt levele:⁴⁰ „mivel gyakran megtörténik, hogy a pénz kamatra kölcsönzésénél mindenféle jogtalanságot és méltánytalanságot elkövetnek, kérdésedre — hogy miképen lehetne a pénzt jogosan, kamathozamra elhelyezni — nem olyan egyszerű a felelet. Néha megtörténik, hogy a legkisebb kamatnyereség sincs Isten elleni bűn és felebarát elleni jogtalanság nélkül. Ezért bocsáss meg nekem, ha — amint várod — határozott előírásokat nem adhatok. Itt Genfben ugyan egy bizonyos kamatláb meg van állapítva törvényesen, de ebből nem következik, hogy egy hívó a szegénytől elvett kamatot jó lelkiismerettel használhatná, különösen ha a szegényre terhes a kamat...“ „Ha egy elvi ítéletet akarunk, akkor Krisztus szavához kell tartanunk magunkat, amiképen akarod, hogy mások cselekedjenek teveled, te is aképen cselekedjél.“ — Kálvin tehát egyáltalán nem nevezhető modern kapitalistának, legfeljebb abban az értelemben igen, hogy munka és tulajdon felfogásával, az egyének teljesítő képességét egész az ultra non posse határáig fokozta, ami a produktivitást hihetetlen mértékben emelte. Viszont a fogyasztást a minimumra redukálta.⁴¹

Kálvin felfogása tehát a produktív kapitalizmust hozta létre és nem a bankkapitalizmust. A kettő között különbséget kell tenni, mert a különbségtétel elmellőzéséből rendesen azt az egyszerű következtetést vonják le, hogy a kálvinizmusnak lehet köszönni a modern kapitalizmusnak nemcsak áldását, de átkát is. A kálvini produktív kapitalizmusnak megvolt az áldása a maga idejében, mint ma egyaránt. „A tőke Isten dicsőségének eszköze, s a tőke produktivitása új meg új munka alkalmakat teremt, s ezer meg ezer embernek ad kenyeret, tehát az általános jólétet fokozza, a pauperizmus és koldulás átkától szabadít meg.“⁴² A bankkapitalizmus meg egyenesen a pauperizmusba és a koldulásba vezet. Utóbbi ellen küzdött Kálvin a maga idejében és küzdeni kell a kálvinizmusnak ma százszor jobban.

A kamat profanizálása és az ú. n. modern kapitalizmus lendülete akkor következett be, amikor a kamatszedés joga

³⁹ *Kommentár* II. Móz. 22as-höz.

⁴⁰ *Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen v. R. Schwarz*. 1909. II. Band 140 old. 493 levél.

⁴¹ Ravasz L. i. m. 23. old.

⁴² U. o.

törvényes szabályozást nyert és kikerült a vallásos irányítás köréből; s majd utána, amikor az uzsorások elleni egyházfegyelem érvényét veszítette. Kálvin egyházfegyelme nyomán Franciaországban és Hollandiában érvényben lévén a % felüli kamatszedési és a bankrendszer tilalom, gazdag bankárokat, feleségeiket, alkalmazottaikat eltiltották az urvacsorától. A kamat nem arra való volt, hogy éljen és üzletet csináljon belőle az ember.

Visszatérve az előbbi gondolathoz — annak folytatásaképen — jegyezzük meg azt, hogy a modern produktív kapitalizmust sem lehet a kálvini etikai felfogás alapjaihoz vinni vissza. Kálvin ezt a jelen világot minden jelenségeivel — a sub specie aeternitatis — feltétele alatt látja. Végighúzódik a Kálvin gondolkodásán az eszkatologiai határvonal. A modern produktív kapitalizmus — általában — átlépi ezt a határvonalat és a világ javainak, kihasználási lehetőségeinek végtelenségébe vetett hitből táplálja magát és hajtja magát a folytonos produktivitásba, s így válik profán *utilitárizmussá*.⁴³

Wünsch⁴⁴ a történelmi kifejlődés folyamán 3 momentumot lát, mely egyrészt kapcsoló, másrészt elválasztó vonal a kálvinizmus és a modern kapitalizmus között. 1. Kálvinnál a munka eredménye Isten áldása és a kiválasztásnak egy bizonyos jele. Ez a külső eredmény utáni törekvést fokozta. Idővel ez a törekvés öncélúvá lett, vallásos jellegét elveszítette és megmaradt a pusztá kereset utáni törekvés, minek a kálvinista etikához semmi köze nincs.

2. A gazdaságilag kihasználásra kínálgató esélyt a kálvinizmus Istentől rendelt alkalomnak tekintette, ezeket Isten akarata szerint kihasználta, a modern kapitalizmus a pénz növekvő hatalmával az alkalmakat maga igyekszik tervszerűen és lehetőség szerint kialakítani és azokat kihasználni. Az Isten akaratát felcseréli a kereseti motivummal. Az alkalmat kihasználja, de nem Isten akaratáért, hanem a keresetért.

3. A kálvini gazdasági etikai elveknek, jobban mondva Isten akaratának érvényt szereztek egy zárt gyülekezeten belül, felügyelettel, szabályozással és egyházfegyelemmel, az Aufklärung racionalizmusa és individualizmusa ezeket a korlátokat szétnyitotta és ezzel szabad teret engedett a korlátlan kereseti törekvéseknek, jobban mondva az individuális haszonérdek érvényesülésének.

A kálvinizmus akkor találja meg ismét az utat a gazdasági irányítás terén, mikor a benne meglevő igazság erejével

⁴³ M. Weber: I. m. 116. s köv. old.

⁴⁴ Wünsch: *Wirtschaftsethik* 344—346. old.

meg tudja ingatni a keresztyén élet számára oly kedvezőtlen, de a modern kapitalizmusnak ma még olyan erősnek látszó talajt, az ember és világa abszolutságába és elsődlegességébe vetett hitét.

III.

Az egyház feladata a jelen gazdasági helyzetében.

Utolsó mondatommal arra utaltam, hogy a gazdasági élet-szituációban a kálvinizmusnak *tennivalója* van. A kálvinizmus számára különböző életjelenségek nincsenek. Mindennek az Isten akarata és dicsősége szolgálatába kell állani. Mi magunk sem vagyunk másért, mint ezért az akaratért s ezért a dicsőségért. És mint lekipásztorok, vagy még jobban — igehirdetők — kizárólagosan ezért vagyunk. Ez a szolgálat azonban egy idői és helyi szolgálatot jelent. Ebben a világban és ebben az életszituációban kell szolgálatunkat betöltenünk. A kálvinista lekipásztor szolgálata legelevenebb kapcsolatba kell, hogy legyen a világjelenségekkel. Ezeket nem mi teremtyük, hanem Isten; s ha ő megteremtette, mi nem vonulhatunk félre azoktól. Egy ilyen égető életjelenség — a mindenkori, — s nekünk különösen, a mai gazdasági helyzet. Istennek van mondanivalója ebbe a helyzetbe. Mi szolgálunk vagyunk, tehát *nekünk* kell mondani.

Nem általánosan akarok valamit mondani, hanem kiinduló pontúl, hogy vajjon mi a mi feladatunk a jelen gazdasági helyzetben, azt a pontot választom, ami a Kálvin felfogásából szinte kényszerítően következik. *Ebben a helyzetben a teendő súlya az egyházra nehezedik és ránk, mint az egyház szolgálóra.*

A *kálvini egyházfelfogást*⁴⁵ nem lehet különböző igény szerint vizsgálgatni. Annyira határozott és egységes vonások uralják az egyház fogalma gondolatát, hogy ugyanazt kell elmondani róla, ha gazdasági, vagy éppen a hit szempontjából nézem.

Az egyház Kálvinnál nem más, mint a keresztyén *gyülekezet*, ahol *hirdetik, hallgatják és őrzik az Isten ígétjét*. Az a bizonyosság élteti, hogy hirdeti Isten ítéletét, kegyelmét, hirdeti az új életerőket, harcol az igazi közösségért az emberek között. Az egyház igazságának mérője az evangélium; az egyház mindig Isten ítéletében lesz egyházzá. Ahol hallgatják az Isten ígétjét, ahol felmerül a hívőknek az ígében

⁴⁵ Inst. IV. könyve. Ugyancsak P. Barth: *Calvins Verständnis der Kirche* Zw. d. Z. 1930. Heft. 3.

való közösségének, reménységének, engedelmességének kérdése, ott van az egyház.

Ebben az ige által összegyűjtött gyülekezetben a legfontosabb az élet, a növekedés, a munka, a harc, a közösség, a nép talpraállása, hogy ne emberi vélemények, hanem Isten akarata legyen a döntő neki; tehát a gyülekezet szolgálatra van elhíva.

Az Intitució három első könyve azt a látszatot kelti bennünk, hogy Kálvin mindig az egyes, a személy kategóriájában gondolkodik, igénybe véve Isten által, Isten és az ember számára. A 4. könyvben tárul fel, hogy milyen nagy súlyt helyez a gyülekezetre és az egyest sohasem nézi másképpen, mint egy tagját ennek a közösségnek, melyet Isten ugyanazon útra hívott el. Az egyház felfogásában az a gondolat lesz naggyá Kálvinnál, hogy egy testnek vagyunk tagjai, melynek feje Jézus Krisztus és tagjai az egyes hívők. Kálvinnál a modern individuálizmusnak és személyiség kultusznak nincs semmi létjogosultsága. Az egyház anya, keblére akarja gyűjteni fiait, vezetni, nevelni akarja őket. Az Isten ígéjétől vezetett gyülekezetnek Kálvin nagy pedagógiai jelentőséget és hatást tulajdonít. Az egyház ilyen felfogásából nyeri a Kálvin egyháza az indítást erőteljes szociális tevékenységre, mely a kálvinista egyháznak karakterisztikuma. Ugyancsak innen következik a gyülekezeti fegyelemezés gondolata.

Ha az egyház előtt lényege és hivatása célja elhomályosult, akkor annak megújulása épen oly kevésbé függ az embertől, mint a halottak feltámasztása. A megújulás Isten munkája. Isten azt akarja, hogy az *evangélium* prédikáltassék. Az evangélium prédikálása az egyház megújulásának kritériuma.

Kálvinnak legmeggyőződöttebb igazsága az, hogy Isten egyedül az ő ígéje által kelti életre a gyülekezetet. Ahol és amikor prédikálják az ígét és engedelmeskednek neki, ott és akkor van *élő egyház*. Ez az igehirdetés nem az írás betűjének továbbmondása, hanem Istennek mindig a bibliai bizonyosságtételből megértett, élő és mindig aktuális, ítélő, ígérő és parancsoló szava. Az ige tiszta és hamisítatlan hirdetésével teremti meg Isten a maga gyülekezetét, a maga népét, mely előtte meghajol és neki szolgál. Ennélfogva az élő egyház legdöntőbb ismertető jele az Isten ígéjének prédikálása.

Hogyha az élő egyház megszületésének kritériuma az igehirdetés, akkor a kálvinista egyháznak egy pillanatig sem szabad haboznia abban, hogy ez a fejetetejére állott világ vajjon új szociális elvek, új társadalmi rend, vagy pedig az élő Ige útján születik-e újjá?

Mi a keresztyén élet feltétele Kálvinnál? Mindjárt az

általános etikai elvek tisztázásánál láttuk, *önmagunk és Isten megismerése*. Az ígében ismeri meg az ember magát teljes bűnösségében, Istent hatalmában, igazságában és kegyelmében. Ha erőteljesen hirtettük az ígé, csak akkor jut el a kezdeten felállított tétel: „*az erkölcsi cselekvés alanya és célja nem az ember, hanem az élő Isten és az ő dicsősége*“, a megvalósulásba. S, ha Isten ígéjével megteremtette a hívők közösségét, csak egy ilyen közösség tud érvényt szerezni az ígé követelményének szociális téren is, ha kell törvénnyel, ha kell fegyvellemmel, azok között, kik nem hallgattak az Ígére. Ha tehát az egyház a szociális válság érdekében valami nagyot, valami jelentőst szeretne tenni, akkor töltse be Istentől rábizott hivatását: *hirdesse az ígét hatalmasan*. Ha dacára igehirdetésének, nő a szociális rendellenesség, napról-napra jobban fordul fel a világ — ne merüljön ki tevékenysége a kinövészek megértésnélküli kritikájában, hanem vonja számadásra magát, hogy vajjon nincsen-e mulasztás igehirdetésében.

De mit jelent ez: *az Ígé hirdetése*? Korántsem azt, hogy az igehirdetés helyileg a templomra és időileg a vasárnapra szorítkozik; és azt sem jelenti, hogy az egyház feladata a gazdasággal szemben a gazdasági érdek indirekt szolgálataival el lenne végezve. A Kalvin egyháza sohasem bizta az egyes hívő lelkiismeretére Isten akarata és dicsősége szolgálatát. Az egyház igehirdetésének nem lehet célja, *csupán*, hogy individualiter hevitse a lelkeket; az egyház egyház és mint közösségnek kell magára vállalnia a szolgálatot.⁴⁶

Az igehirdetésben az a követelmény, hogy vele szolgálni kell Istent a gazdasági életszférában, azt jelenti, hogy az ígé-

⁴⁶ A dialektikai theologia gogarteni irányában (mert már útjuk külön vágányokon kezd tovább haladni) a szociális etika minden kérdését megoldva látják az *én és te* szeretet viszonyában. (Gogarten: *Ich glaube an den dreienigen Gott*). Hasonlóképpen O. Reinhold: *Anmerkungen zur christlichen Ethik*. Zw. d. Z. 1930. nem tartja szükségesnek hidat verni az Individuális etikától a szociálishoz. A konkrét pillanat akut parancsát hangsúlyozza. Brunner felfogása is oda konkludál (Der Rechtfertigungsglaube und das Problem der Ethik in „*Gott und Mensch*“ 1930.), hogy a szociális kérdéshez semmi köze nincs az embernek, csak ha Isten követeli. Kálvin józan felfogásával ítélve meg ez előbbi felfogásokat — éppen azért, mert az egyháznak, mint közösségnek szociális jelentőséget nem látszik, hogy tulajdonítanak — attól tartok, hogy ha nálunk nem is (hiszen láttam, hogy milyen intenzív szociális munkát végeznek), de a kritikátlan dialektikai képviselőben könnyen farizeizmus lehet a szeretet parancsából. Gondoljunk csak a Heid. Káté 5. kérdésére; milyen súlyos követelmény, mely akkor sem könnyebbül, ha a 8. kérdésre gondolok. Hasonlóan — Kálvinhoz — gondolkozik Barth. K. a ker. élet súlyos és nehéz voltáról: *Zur Lehre vom Heiligen Geist*. München 1930.

hirdetést aktuálissá kell tenni. Ha az igehirdetés feladatát megoldva látjuk a templomi igehirdetéssel, akkor lehetetlen az aktualitás követelménye. Az ígét mindig egy *adott* helyzetben kell hirdetni. És én az egyház részéről a mulasztást ott látom, hogy nem igyekszik belemélyedni, megismerni tárgyilagosan azt az *adott* helyzetet, amelyikben az ígét hirdeti. Az egyháztól függetlenül a szocializmus-proletáriátus vívja a harcot az adott helyzettel és az egyháznak — a helyzet ismeretlen volta miatt — nagyon kevés, vagy semmi mondanivalója sincs számukra.

Szeretném úgy mondani, hogy az egyház ma a szociális téren történelmi időt él. A feladat kínálkozik, az egyháznak nem szabad tradicionális igehirdetésével továbbra megelégedni.

Erről a feladatról beszélni, a feladat megvalósításának lehetőségeiről képet adni, most nem feladatom; de nem is olyan könnyen megoldható feladat. Ha azonban az egyház viaskodik a feladat megoldásának lehetősége felől, akkor a sötétségből világosság ragyog elő. Ez a világosság a kálvinista egyházban kell, hogy előragyogjon, mert Isten az *Ígét*, a hatalmat, ennek az egyháznak adományozta a maga tisztaságában.

Dávid Gyula.

A vallástörténeti és a dialektikai theológiának a kijelentésről szóló dogmatikai tanításai.

(A „*revelatio generalis*“ és a „*revelatio speciális*“ problémája.)

Az újabb theologiai munkálkodás a *kijelentést* megint a theologiai munka számára központi valósággá tette. Amint egy Erdélyben két évvel ezelőtt megjelent theologiai mű címé és tartalma nyíltan kifejezi, a mai theologia „*a kijelentés feltétele alatt*“ akar állani. Az újabb theologusok az erkölcsi, a történet, a pszüchosis, e pusztai emberi valóságok előtt hódoló theologusokkal szemben, a *kijelentés* előtt hajtottak fejet, elismervén azt, hogy a theologiai munkának létjogosultságot, kötelezést, célt, tartalmat *csak* a *kijelentés* ad. Ha a theologia nem akar vallástudomány, nem akar egy egyszerű tag lenni a kultúr-tudományok sorában, hanem az akar lenni, amit a neve kifejez, a *kijelentés* feltétele alatt kell állania. Ez a theologia így akar ismét egy lenni a reformátorok theológiájával, akiknek theológiája az Ige theológiája.

Amikor az egyház theologusai, az egyház vezérkarai, tisztjei, bent a vezérkari asztalon, ilyen radikális fordulatot tesznek, ez azt jelenti, hogy az egész front élete megváltozik, hogy a front-

harcosoknak, a vitézeknek harci modora is más lesz: a lelkipásztor munkája is radikálisan megváltozik. Vagyis az *egész egyház a kijelentés egyháza lesz.*

Mi a kijelentés? Hol van a kijelentés? Ezek a mai theologia legfontosabb kérdései. Sajnos ez a helyzet, mert az elmúlt évtizedek theológiája, a maga nem theologiai szellemével számunkra, annyira elhomályosította a kijelentés valóságát, hogy a jelenkori theológiának e homály eltávolításával ismét meg kell mutatnia, hogy mi ez a valóság, ami nem csak a theológiának, hanem az egész keresztyén életnek a feltétele és fundamentuma.

Azt is meg kell állapítanunk, hogy a theológiának ezzel a kijelentés utáni keresésével párhuzamos a kultúremberiségnek egy a kijelentés utáni egyetemes keresése. Azt lehet mondani, hogy a mai ember a Felvilágosodás szellemének konzekvenciáit átélve, menekülni akar a materialismus, a racionalismus, az empirizmus, a relativizmus üres berkeiből. A mai embernek kell a trascendens és örök „Más”. Nyugaton a theozófia nagymérvű előretörése a bizonyossága ennek. A létében megingott emberiség nyugaton menekül a misztika karjaiba. És nem csak nyugaton, de mindenfelé hódítanak a theozófus és a rokon torzígazságú szekták. Nagyon helyesen látott Hermann Kutter, amikor a mai ember legmélyebb kérdését írta egyik könyve címlapjára: „*Wo ist Gott?*” Hol van az Isten? Ez a mai ember kérdése.

Így látjuk, hogy a mai theologia valóban egy existenciális kényszer alatt állott a kijelentés feltétele alá. S e kényszer hatása alatt igyekszik a maga számára theologiaiilag értelmezni a kijelentést.

Ez a dolgozat is arra vállalkozik, hogy írójának csekély ereje által fényt vessen ezekre a kérdésekre. Ezt pedig abban a formában tesszük, hogy a címünkben foglalt két iránynak e problémáról szóló dogmatikai tanításait egymással szembeállítjuk és azután összevetjük Kálvinnal, akinek ezekben a kérdésekben ma is a legtisztább a tanítása.

I.

Ha a vallástörténeti theologiai iránynak a kijelentésről szóló dogmatikai tanításait akarjuk megismerni, hisszük, hogy legheylesebben cselekszünk, ha *Troeltsch*höz fordulunk, akit — Bornhausen megállapításával élve — a vallástörténeti iskola vezető syshematikus fejének tekintettek.¹ *Troeltsch* „*Glaubenslehre*”-jében, valamint kisebb dogmatikai fejtegetéseiben, határozottan élénk tárul ennek a theol. iránynak az a tendenciája, mellyel a dogmatikai kérdéseket is historiai és pszühologiai alapról nézi és

¹ Religion in Geschichte und Gegenwart I. kiad. 5 kötet 1360.

úgy is igyekszik megoldani. Troeltsch munkáiban e tendencia eredménye nagyon világos formában tárul elénk.

Helyesen állapítja meg Kattenbusch, hogy a vallástörténeti irány a schleiermacherismusznak egy újraéledése. („Wiederaufleben des Schleiermacherismus“.)² Troeltschnek a kijelentésről szóló dogmatikai tanításai olvasása közben, állandóan a *Schleiermacher* „*Reden*“-jében lefektetett vonalak jutnak eszünkbe. Troeltsch „*Glaubenslehre*“-jében említi is, hogy eredeti mesterével Ritschlel szembe fordulva Schleiermacher fundamentumára áll. (Pl. 11—14 old., 56 old.) Troeltsch kijelentésről szóló tanításában következetesen kifejtve találjuk meg a Schleiermacher által lerakott alapvonalakat, vagyis a magvetés kézzelfogható termény formájában áll előttünk.

„Mi a kijelentés?“ Kérdi Schleiermacher a *Reden* 116. oldalán.³ A felelet hűen képviseli annak az egész komplexumnak álláspontját, melyből azt ide kiírjuk. „Az Universumnak minden eredeti és új szemlélete egy (kijelentés) és mindenkinek a legjobban kell tudnia azt, hogy számára mi eredeti és új; és ha az ami benne (valakiben) eredeti volt nektek még új, úgy az ő kijelentése számotokra is egy (kijelentés), melyet tanácsolom, hogy fontoljatok jól meg.“ Az Universum szemlélete közben támadt eredeti, új igazságra ébredés a kijelentés. Egy meglevő valamire való ráébredés, rátalálás. A nagy vallásos hősök, a közvetítők szemléletei (s mivel Schleiermacher szerint ez az érzületben játszódik le, mondhatjuk élményük) a nagy tömegnek számára is kijelentéssül szolgáltnak. Jézus is egy volt a sok vallásos hős között, akinek a szemlélete is egy a sok kijelentés között. (V. Rede.) Beszélhetünk Schleiermachernek a *Reden* és a *Glaubenslehre* közti fejlődéséről. Bár ez utóbbiban a romantikussal szemben inkább egy theologus áll előttünk, a lényegét illetőleg a fejlődés nem sokat jelent. Troeltschnél azonban tudományosan kifejtve azt találjuk, amit Schleiermacher a *Reden*-ben egy romantikus módjára fejteget.

Troeltsch a kijelentésről szóló dogmatikai tanításait röviden összefoglalta a „Religion in Geschichte und Gegenwart“ lexikon I. kiadásában megjelent „*Offenbarung, dogmatisch*“ c. dolgozatában. (IV. kötet 918—922.) Troeltsch itt ugyan azt adja összefoglalva, amit a *Glaubenslehre*-ben is tanít. (V. ö. *Glaubenslehre* 2, 39 s köv., 120 oldalakat.)

Troeltsch számára a kijelentés egy „Innewerden“, „Inspiration“, „Erleuchtung“. Egy pszühológiai folyamat. Az emberi pszühében lefolyó „tudatraébredés“ „megvilágosodás.“ „Minden tudás és ismeret — írja az R. G. G.-ben levő tanulmányában —

² Fr. Kattenbusch: Die Deutsche Ev. Theol. seit Schleiermacher (Giesen 1924) 77. old.

³ Pünjer Kritische Ausgabe. Braunschweig 1879.

a világból csak részeket ismer meg s ezek közül egyetlen rész sem az Isten. A világ egésze, vagy Isten (?) csak önmaga ismer-tetheti meg magát a dolgok egészéről és létéről való belső érzelem és bizonyosság által, amit mi vallásos érzésnek, vagy vallásos érzületnek nevezünk.“ A világ egészének, vagy amint Schleiermacher-nél láttuk az Universumnak a szemlélete által támadt belső tudatra ébredés a kijelentés, melyet persze a világ egésze, vagyis Isten támaszt bennünk.

Ezek után tanulmányában utal a kijelentésnek arra a másik vonására, hogy a legtöbb vallás a kijelentést egy *történeti* személyiségben, szentíratban, vagy vallásos institúcióban látja. Az internacionális világvallások alapítói prófétai személyiségét kijelentésnek tartják. Így jut el a különböző vallásokban adott kijelentések tárgyalásánál a keresztyénségben adott kijelentéshez. A különböző vallásokban adott kijelentések között egy érték és igazságbeli különbséget lehet felállítani, ha e kijelentések vallási és etikai tartalmát összehasonlítva értékeljük. „Ezen az úton kétségtelen a keresztyénség hatásainak összességében és mesterének személyiségében úgy jelenik meg, mint etikailag és vallásilag a legelevenebb, leggazdagabb és legmélyebb.“

Ezek után Troeltsch hat pontban foglalja össze a keresztyénségben adott kijelentésről és váltságról szóló megállapításait.

Ezek közül szó szerint idézzük az első két pontot.

1. „A keresztyénség nem az egyedüli kijelentés és váltság, hanem az emberiségnek az Istenhez való emelkedését munkáló kijelentések és váltságok tetőpontja.“

2. „A kijelentés első sorban a keresztyén életnek történeti egészében áll előttünk, mely természetesen Jézusból és a klasszikus ősidőkből (t. i. a keresztyénség ősidejéből) táplálkozik, mely azonban a szubjektív vallásosság fokozott mérvű megnyilatkozásában mindig, mint új kijelentés áll előttünk s ezekben a megnyilatkozásokban gyakran olyan alapos átalakulásokon megy át, hogy a keresztyénségen belül egy újabb kijelentési fokozatról beszélhetünk, ha a reformációt is egy ilyennek tekintjük, akkor értékelhetjük igazán. A keresztyénségnek a kijelentése tehát úgy-mondva három részből áll: a Jézusban adott alapvető, a történetben tovább fejlődő és az individualistikus vallásosságban és megvilágosodásban, mint végérvényes.“

A *Glaubenslehre* 39—40-ik oldalán a kijelentés progresszivitását tárgyalva, hasonló értelemben azt mondja: „A Biblia vagy sokkal inkább az általa támasztott történet az *alapvezető és centralis kijelentés*, az egyháztörténeti tradíció és a modern vallásos érzelmi világ a *tovahaladó kijelentés* és a jelenlegi vallásos élmény a *jelenlegi kijelentés*.“

Az R. G. G.-ben levő tanulmányában az idézett pontok után azt fejt ki, hogy a keresztyénség kijelentése nem vallásos vagy

ethikai tan, sem nem egyházi institúció, hanem a személyes életnek egy vallásos fokozása és fölemelkedése a Jézus életében való közösség által. A tan és eszme csak kísérlet ennek kifejezésére; mely ezért sem nem öncél, sem nem változhatatlan. A keresztyén-ség kijelentése, mint minden kijelentés az isteni és emberi egymásba fonódása. Az örök isteni mag s az emberi edény így elválaszthatatlan, mert a kijelentés az „Isten maga közlése az emberi lélekben.“ Az isteni és emberi azonban nem azonosak. A keresztyénségben adott kijelentés a más vallásokban adott kijelentésektől különbözik, némelyiktől nagyobb, némelyiktől kisebb mértékben. De általában a távolság a keresztyén és nem keresztyén kijelentések között „rendkívül nagy.“

A *Glaubenslehre*ben tiltakozik az ellen, hogy a keresztyén kijelentés és a nem keresztyén vallásokban levő kijelentések közti különbséget abszolútnak vegyük. A különbség annyi, hogy az egyik magasabb fokon, a többi alacsonyabb fokon áll. (42.)

Kritikai megjegyzéseinket dolgozatunk utolsó részére tartva fenn, forduljunk egyenesen a másik theologiai irány ismertetéséhez.

II.

1. „Wir müssen Barth sein lassen, was er sein will: Zeuge der *Offenbarung Gottes*“.⁴ Irja Karl Hartenstein. („Hagynunk kell, hogy Barth az legyen, ami lenni akar: az *Isten kijelentésének* bizonyságtevője.“) Aki Barth könyveit olvassa, az látja azt, hogy Hartenstein nagyon tisztán látott s nagyon találóan mondta meg, hogy ki Barth. Ő nem akar az lenni, ami a legtöbb német theologus: a keresztyénség eredetével, történetével, lényegével stb. foglalkozó rendkívül tudós professzor, aki így a keresztyénség megmaradását és fejlődését akarja szolgálni. Nem. Barth nem akar ez lenni, ő a kijelentés bizonyságtevője akar lenni. Hogy mi az a kijelentés, mely olyan szent kényszerrel tette bizonyságtevőjévé, azt nem egy theologiai professzori íróasztalon spekulálva fedezte fel, hanem talán akkor, mikor a háború utáni forradalmak idején vitte a kereső kommunista tömegekkel a vörös zászlót, vagy amikor, mint falusi lelkipásztor, a lelkipásztor lehetetlen helyzetében tusakodva kereste a *modus vivendi*t. Ilyenkor döbbenhetett reá arra, hogy mi a kijelentés. Egy évtized alatt a kijelentés theológiájának tudós professzora lett. De ő nem ez akar lenni első sorban, hanem „a kijelentés bizonyságtevője.“

A. Mi a kijelentés? *Deus dixit*. Isten szólott. Isten megmondta, hogy Ő ki. Istennek ez az eredeti és sajátos beszéde a ki-

⁴ K. Hartenstein: Was hat die Theol. K. Barths der Mission zu sagen? II. kiadás, München 1928. 4 old.

jelentés. (Dogm. 44—45.) Ez egyszer megtörtént, egyszer s mindenkorra megtörtént. (45.) Az Isten lényé titkának a revelációja, ἀποκάλυψις-e, φανέρωσις-e, vagyis magyarul a kijelentése megtörtént, a lepel lehullott (79—80.) Egyszer s mindenkorra és maradék nélkül lehullott, ott ahol Dei loquens persona, ahol az Igéje testté lett. Jézus Krisztus az Isten kijelentése. Istennek ez az eredeti és sajátos beszéde, melyről a Szentírás bizonyosságot tesz, ez a kijelentés (63.) Tehát amint látjuk, Barth szerint nem egy olyan progresszív (fokozatos módon előtörő, kifejlődő) folyamat, melyet Troeltsch *Glaubenslehre*-jében fejteget (*Glaubenslehre* 39. s köv.), amelynek a reformáció egy újabb fokozata (u. o. 120.) Nem is az, amit az ember az Univerzum szemlélete közben megvilágosodása által él át. Nem. A kijelentés egyszer s mindenkorra megtörtént („ein für allemal stattgefunden hat“). Ez a kijelentés Ige, szó („Wort, Rede Gottes“), amit Isten kimondott és amiről csak bizonyosságot lehet tenni. Így a Biblia a kijelentésről szóló bizonyágtétel. „Zeugnis von Gottes Offenbarung“. (44—47. 63. 119 stb.) Amit Paulus dixit nem kijelentés, hanem bizonyágtétel arról, amit Deus dixit. (u. o.) „Die Verkündigung ist Wort Gottes nur in der Aufnahme der Offenbarung, die durch die Schrift bezeugt ist, oder der Schrift so fern sie, die Offenbarung bezeugt.“ (46—47.) Itt azt mondja Barth, hogy a Szentírás annyiban Isten Igéje, amennyiben a kijelentésről bizonyosságot tesz, az egyház igehirdetése annyiban Isten Igéje, amennyiben a Szentírás által bizonyosságot tett kijelentést felveszi. Isten Igéjének három alakja van. A prédikáció, a kánon és a kijelentés. A három alakból azonban csak az első eredeti alak, vagy megszólítás a kijelentés.⁵ Ez a kijelentés számunkra a kánonban és a prédikációban szól. Hogy a kánonban és a prédikációban Isten kijelentése vagyis Isten eredeti igéje számunkra megszólalhasson a fenti fundációk a feltételek. A prédikáció nem nélkülözheti a Paulus dixit-et, vagyis a Szentírást, melyben a Deus dixit konkrét formában előttünk áll. Mi nem lehetünk direkt „Offenbarungszeugen.“ Mi csak a Szentírás alapján juthatunk kapcsolatba a kijelentéssel. Barth tiltakozik az ellen, mintha az ember vehetne a Lélek által kijelentést, mint a misztikus és a szektárius. Ez az illető szellemének a kijelentése, de nem az Isten kijelentése. Mi a kijelentéssel csak indirekt juthatunk kapcsolatba, vagy aztán egyáltalán nem. (119—120.)

B. Miután Barth Dogmatikája első fejezetéből ismertettük a

⁵ Barthnak az Isten Igéje három alakjáról szóló nagyszerű tanítását a magyar Barth-irodalom részletesen ismerteti. Így utalunk ezekre. Dr. Tavaszy S.: A dialektikai theologia problémája és problémái. (Kolozsvár, 1929) 36—37 old. — Dr. Nagy Géza: Barth theológiájának előzményei, kritikája és jelentősége. Debrecen, 1931. 29—30 old.

kijelentésről szóló tanításának alapvonalait, most nézzük meg, hogy a második fejezetben, az első kötet legjelentősebb, az Isten kijelentéséről szóló fejezetében, hogyan fejt ki tanításait.

Barth itt a Szentháromság kérdését tárgyalja, mert szerinte a kijelentésről másképp nem lehet beszélni, csak ha az ember egyben a Szentháromság Istenrői is beszél. Barth az Athanasius és a nicaeno-constantinopolitanus alapjára lép. S ezzel kifejezi azt, hogy egy keresztyén theologus a kijelentésről csakis erről az alapról beszélhet, ha, mint egy theologus és nem, mint egy a vallással foglalkozó kultúr tudós akar beszélni. Barth e tétével igazolja Bavincknak, az általa idézett megállapítását: „Isten Szentháromságának a hitvallásával áll vagy esik az egész keresztyénség és az egész speciális kijelentés.“ (126—129.)

a) *„Isten Igéje Isten az ő kijelentésében. Isten kijelenti magát mint az Úr. Ő egyedül a kijelentő. Ő egészen kijelentés. Ő maga a kijelentett.“* Ez a meghatározás Barth fejtegetéseinek alapja. (126.)

„Az egyházi prédikáció Isten Igéje a Szentírásba való fundálásnál fogva. A Szentírás Isten Igéje az Isten kijelentésébe való fundálásánál fogva. Isten kijelentése azonban Isten Igéje valamely másba való fundáció nélkül.“ (131.) A kijelentést Isten beszédétől, így tehát Isten személyétől nem lehet elválasztani. A kijelentés Dei loquentis persona. (131.) *„Isten Igéje az ő kijelentésében.“* Isten kijelentésében, Isten adja magát az ő szavában. Vagy amint a definícióban mondja: „Isten egyedül a kijelentő. Isten egészen a kijelentés. Ő maga a kijelentett.“

Mit jelent az, hogy Isten egyedül a kijelentő? Azt jelenti, hogy Isten egyedül a kijelentés alanya. Nincs más kijelentő, csak Isten. A próféta és az apostol nem kijelentő, csak a kijelentésnek bizonyoságtévője. Eszköz. Maga a történeti Jézus, vagy amint a régi dogmatika mondta: „az emberi természet“ nem kijelentő, hanem edénye az Isten kijelentő személyének. (134—135.)

Mit jelent az, hogy Isten egészen kijelentés? Isten teljesen jelen van az ő kijelentésében. A Deus revelatus a Deus absconditus. Barth idézi az ismert lutheri éneket. „Ha kérded, hogy ki legyen az, Jézus Krisztus az, Seregeknek Ura, kinél *nincs más Isten.*“ Vagy, amint a Kol. 2:9 mondja Jézus Krisztusról: „Ő benne lakozék az Istenségnek egész teljessége testileg.“ Isten kijelentése mellett nincs egy visszatartott quantum. (Ez azonban nem áll ellentétben azzal, amit az I. Kor. 13:9 mond, „mert bennünk részszerint van az ismeret“. Hogy ezt Barth, hogyan érti, alább fogjuk meglátni.) Isten személye a kijelentő és a tett a kijelentés is maga az Isten személye. (135—138.)

Mit jelent az, hogy Isten maga a kijelentett? Ez azt teszi, hogy a kijelentés nem az értelem megvilágítása, sem nem az ember vallásos képességeinek az aktualizálása. Ahol a kijelentés meg-

történik, ott ez a kettő is megtörténik. A kijelentésben azonban Isten magát ismerteti meg. A Deus dixitnek nemcsak az alanya, hanem a tárgya is Isten. (138—140.)

A kijelentés az Isten Úr voltának (szuverénitásának), az *ὁ δυνάμις*-ának, *θεότης*-ének a kijelentése. Isten úgy jelenti ki magát, mint az „*Úr*“ Isten ezt az emberrel szemben teszi. Épen a kijelentésben mutatja meg, hogy Ő Úr, az emberrel szemben, aki *nem* Úr, aki soha semmilyen vonatkozásban *nem* az Úr. „A kijelentés nélkül az ember nem tudja azt, hogy van egy *Úr*, hogy neki, az embernek egy *Ura* van s hogy Isten ez az *Úr*.“ (132—33.)

„Isten kijelenti magát, mint az, aki három épen úgy szétválaszthatatlanul összetartozó, mint folytonosan megkülönböztetett módon az Úr: mint Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Épen az ő kijelentésében mutatja és bizonyítja meg magát, mint a *Te*, aki az emberi *Én*-nel szembe lép, mint meg *nem* szűnő Subjektum s épen így és éppen ebben az ő Istene.“ (149.)

Hogy magyarázza Barth e három módot? Isten kijelenti magát, mint a Teremtő, vagyis, mint az, aki az embernek az Istennel és önmagával való ellenmondása előtt és fölött az Úr. Mint ilyen az Atya. Isten kijelenti magát, mint a Megbékéltető, vagyis, mint az, aki az embernek az Istennel és önmagával való ellenmondása közepette, a győzedelmes Úr. Mint ilyen az Atya Fia, Igéje. Isten kijelenti magát, mint a Megváltó, vagyis, mint az, aki az embernek az Istennel és önmagával való ellenmondásának a megszüntetésében az Úr. Mint ilyen, az Atyának és a Fiúnak a Szentleleke. (10—134.)

Ez a három létmód, vagy a Barth által a Kálvin Intitutiója I. 13:6-ból idézett megállapítás szavai szerint Isten essentiájának (lényegének) ez a három *subsistentiája* (létformája) örök. Isten azért jelentette magát így ki, mert öröktől fogva önmagában Atya, Fiú, Szentlélek.

Barth szerint ez a kijelentés. Isten így jelentette ki magát. Ez lett nyilvánvalóvá, amikor megtörtént a reveláció, amikor lehullott a lepel.

Hol történt meg ez a kijelentés? A testté lett Fiúban, a testté lett Igében. Istent nem jelentheti ki ember, legyen az a legfelmagasztaltabb ember, vagy a schleiermacheri gondolkodás módján kifejezve, a legnagyobb szerűbb vallásos élményű ember. A legnagyobb vallásos Genie sem jelentheti ki Istent. Egy közép-lény sem. Egyedül maga Isten. Barth nagyon komolyan számol a református finitum non capax infiniti tannal. Krisztus, az Isten Igéje a kijelentés. Jézus Krisztus a kijelentés. Az existenciális nyomorúságban lévő ember számára a Megváltó és Kijelentő egy és ugyanazon személy. Az üdv és a kijelentés számunkra együtt jön. (188—189, 133.)

Miután Barth a kijelentésnek centralis problémáját tár-

gyalta, kimutatva, hogy a kijelentés feltétele, rációja a Szentháromság Isten valóságában van, tovább haladva, két részben, még két kérdést tárgyal. Először a kijelentés objektív, majd subjektív lehetőségével foglalkozik.

b) A kijelentés *objektív* lehetőségét az Ige, a Fiú testté léte-lében látja. A Fiúnak, az Igének olyan emberré kellett lennie, mint mi, tehát *σάρξ*, vagyis olyan, aki hordozója a mi Istennel és önmagunkkal való ellenmondásunknak. (214.) Miért kellett emberré lennie az Igének? Két okból. Először azért, mert az emberben az ének össz foglalata lép elibénk, így az ember alkalmas lepel a Szentháromság Isten számára. Másodszor azért, mert az Istennek valóságos találkozása az emberrel csak így történhetett meg, mivel az embernek csak az emberrel lehet valóságos találkozása. (215—220.) A kijelentés valósága épen abban van, hogy a mi *én*ünket Isten egy emberi *te* alakjában megszólította. (23.)

Itt még két kérdést tárgyal Barth.

Az első a *kijelentés elrejtettsége*. (Verborgenheit der Offenbarung.) Ez az a probléma, amit sokan kifogásolnak nála s vannak, akik egy káros dialektikát látnak e fejtegetésében. Azt mondják, hogy a kijelentés jellege így elvész, ha azt mondjuk, hogy Jézus Krisztus existenciájában el van rejtve. Mi Barthnak ebben a fejtegetésében, melyet Brunnernél is hasonlóan megtalálhatunk — s mely úgy Barthnál, mint Brunnernél talán Kierkegaardra vezethető vissza — nem látunk pusztán dialektizálást. E tétel egészen biblikus, amint Barth hivatkozik is a Szentírásra. (247.) Ha Barth hivatkozásától függetlenül gondolunk arra, hogy a Szentírás szerint Mózes nem láthatta szemtől szemben az Istent (II. Mózes 33:18—23.), János és Pál szerint az Istent soha senki nem látta s nem láthatja. (I. Ján. 4:12., I. Tim. 6:16.), akkor van alapja annak, hogy Barth e problémát felveti és tárgyalja. Miben áll a kijelentésnek ez az elrejtettsége, a kierkegaardi inkognitó? Abban, hogy az abszolút, felséges Isten, aki Isten, aki a maga abszolutságában soha sem lehet objektum az ember számára, a maga megközelíthetetlen éniségét, az emberi megközelíthető éniség fátylával kellett befednie, hogy az ember, mint önmagához hasonlót, megragadhassa. 1. Isten soha sem objektum számunkra. 2. Az Ő abszolutsága miatt (épen azért, mert Isten és nem érzéki valóság), csak elrejtett lehet a számunkra. 3. Egy emberi lepelben lépett elénk. Ezért a kijelentésben is elrejtett az Isten. A tanítványoknak is felragyogott egy fény, s azután mégis egy katasztrófát éltek át. Meglátták Jézusban a Krisztust s a caesarea—filippii-úti vallomás után Péter megtagadta, Judás elárulta, a tanítványok „elhagyták és elfutának” (Mk. 26—56. Dogm. 247.). Sokan ismerték Jézust, de nem ismerték *meg*. Nem ismerték *meg*, hogy ki ő. (246.) „Senki sem

mondhatja Úrnak Jézust, hanem csak a Szentlélek által“ (I. Kor. 12:2). A Szentlélek által lesz elhordozható a kijelentés s lesz nyilvánvalóvá az inkognitóban. (225.)

A második kérdés az *őstörténet* kérdése. A kijelentés és a történet viszonyát akarja itt tisztázni. A kijelentés, mint az Ige megtestesülése, a történetben ment végbe. Mi a kettő között a viszony? „A történet prädikátuma a kijelentésnek, de a kijelentés nem lesz prädikátuma a történetnek.“ Isten a történetben cselekszik, de azért a történet nem maga az Isten kijelentő tette. (232.) A kijelentés több, mint történeti esemény. Ezt akarja Barth a Franz Overbecktől vett és teljesen átformált „*őstörténet*“ fogalommal kifejezni. A kijelentés, vagyis az Ige testté létele „*őstörténeti esemény*“ Ez azt jelenti, hogy az örökkévalóság és az idő között játszódik le. Az örökkévalóságban fundált, az az örök immanens isteni esemény, mely Istenben végbemegy. (Amint a Szentháromság kérdésénél láttuk.) Ez történik egyfelől a kijelentésben, másfelől az idői történet egy pontján betör a történetbe. Egy olyan dimensióról van itt szó, melyet az idői történet, a pusztá emberi valóság nem ismer. Ezt akarja Barth a történetből az *őstörténeti* fogalommal megkülönböztetni. Így akarja a kijelentést az elhistórizálás veszélyétől megvédelmezni. Biztosítja azt, hogy a történet egy pontján betört, ha az idői történetet nem érintette volna, nem lenne kijelentés, de másfelől véd attól, hogy a kijelentést ne tekintsük pusztán egy idői történeti jelenségnek.

Bart a kijelentés *őstörténeti* voltában látja biztosítva azt is, hogy az az Ige, mely testté lett, a maga erejével azokat is, akik 1—30 előtt éltek, akik nem láthatták úgy a dicsőséget, mint az apostolok, mégis látáshoz vezette és épen úgy bizonyosságtevőivé tette, mint az apostolokat. A kijelentés, ez az *őstörténeti esemény*, úgy viszonylik az *ante Christum natum* és a *post Christum natum* idői történethez, mint a központ a perifériához. Ez a központ nemcsak két dimenziójú, mint a történet, hanem vertikális iránya is van. Nemcsak benne van a történetben, hanem felette is van. (239.)

(Folyt. köv.)

Borbáth D.

Siker nélküli ifjúság.

(Hans Pförtner: *Erfolgreiche Jugend. Christliche Wehrkraft.* No. 3. 2. Auflage. Paul Müller-Verlag. München, 1930.)

Németországban nemrégiben indult meg a fenti „Christliche Wehrkraft“ vállalkozás azzal a céllal, hogy a társadalom leg-szélesebb rétegeibe is eljuttassa az Evangéliumot; felmutassa lényegét, jelentőségét, nélkülözhetetlenségét azok előtt is, kik nevéen kívül semmit sem tudnak róla; még pedig oly formában, hogy ne lehessen félredobni azért, amiért vallásos. Pár evangélikus lelkész lelkiismeretét állandóan égette az a tudat, hogy bár az Evangélium tökéletes orvosságot tud nyújtani a modern kor sebeire is, sőt csak ez tud, — a nagy tömeg még sem ébredt rá erre az igazságra, aminek viszont az az oka, hogy — nem tud közel férkőzni hozzá. Nálunk is¹ hangsúlyozzák a pásztoráció azon nehézségét, hibáját, hogy nem az egyes lelkek gondozásmódjának, igényeinek megfelelően mutatnak az Evangéliumra, hanem szölamokkal, mesterfogásokkal, avult formákkal, s ennek oka az egyháztól való elidegenedés, — mert a lélek maga mindig vágyik az Evangélium után. Mivel pedig az evangéliumot nekünk, lekipásztoroknak kell a lelkekhez, illetve a lélekhez, a lélekbe — speciális helyzete kapcsán — vinnünk, ennél fogva nekünk kötelességünk gondoskodnunk azokról a poimenikai formákról, melyek nemcsak hogy ellenszenvesnek, idegennek, erőszakoltnak nem tűnnek fel, hanem az illető lélek úgy fogadja, mint *egyetlen*, mindennél főbb és több, értékeesebb és rendkívülibb „csatornát“, melyen át az Evangélium a sóvárgó lélekhez juthat. Ez azonban egyszersmint az *egész* mai szokásos lelkigondozás formáinak gyökeres elváltozását is jelenti.

Az a kis könyv, melynek ismertetését kívánjuk adni, ép ennek a követelménynek tesz eleget.² Ép a modern, anyagiás gondolkodású, realista, külsőségek szerint igazodó, ál-eszmék, -igaz-

¹ Imre L.: Isten és az emberi lélek; Az ifjúság válsága. Kvár 1930. c. művei.

² A könyv nem az egyetlen a sorozatban. Megjelent még: id. Blumhardt: *Biblische Erfahrung* (Felelet 12 mai kérdésre!); 2. Vilmar: *Über den Umgang mit Schwermütigen und Geisteskranken*; 3. Vilmar: *Gewalt über die Geister*; 4. *Volksgesundung durch Siedlung*; 5. Vilmar: *Von der Überschätzung der Wissenschaft*; 6. Daub: *Christentum und Klassiker*; 7. Pförtner: *Satanisches in Politik und Wirtschaft*.

ságok iránt lelkesedő ifjúsághoz szól saját speciális esetei, eszméi, általános helyzete kapcsán, kimutatva a helytelen, káros utat s az ifjúság felfogása, eszméi szerint is a legnagyobbra, az Evangéliumra mutat rá, mintegy példáját adva a bibliaszerinti lelki-gondozónak, ki nem külső tekintéllyel, minden súlyos lelki kérdésben otthonosnak találva magát, „minden problémára lezárt feleletet adva“ végzi „munkáját“, hanem aki a problémák óriási viharaiban a kétségek között kinlódó lélekkel *együtt* halad, esik, küzd! Ennek megfelelőleg a könyvén nem érzik semmi „egyháziasság“, semmi a modern léleknek nem tetsző vonás. Sőt! Végtelenül könnyed nyelvezetű, de mégis súlyos tartalmú, „érdek-feszítő“ a szó szoros értelmében.

Az 1. fejezetben szerző annak a ténynek konstatálásából indul ki, hogy a mai ifjúság szenvedő és nem vidám, „boldog“ ifjúság. Ez a szenvedés azonban külső tényezők befelé gyakorolt hatásának következménye. Korunkban az életlehetőségek, tevékenységek alkalmai egyre kisebbek és ritkábbak lesznek. A mai ifjúságot az különbözteti meg külsőleg a régebbitől, hogy míg akkor a főcél csak annyi volt: minél méltóbbnak bizonyulni egy állásra, ma: *mindent* elkövetni *bármely* s *bármilyen* állásba való *bejutás* érdekében. Ma nem alkotni a művészet, hanem az alkotást értékesíteni! S mivel ma rendesen a lelkiismeretlenség győz az állások elnyerésénél, a jobb érzésűekre még több csüggedés, reménytelenség, kilátástalanság, kétségbeesés vár, mint eddig.

A külső helyzet szempontjából rendkívüli nehézség az a felfogás, mely szerint az állás több mint az ember; kít csak a haszon szempontjából értékelnek. Lehet e csodálkozni azon, hogy a szívekben néma közömbösség, hitetlenség. ver gyökeret magunk, a világ, Isten iránt ily felfogás s helyzet mellett? Pedig ez az elkeseredettség az oka a rengeteg ifjúkori szertelenség és bűnnek, melynek tanúi vagyunk! Holott természetes: ha az ifjúság alkotó elemeit, értékeit: akaraterejét, a nagy eszmék iránti lelkesedését, ennek kifejlődését az életlehetőségek csökkenése s korlátozódása sem akadályozhatja meg, — pedig nem! — úgy *kénytelen* kirobbanni a természetellenes, túlzott szélsőségekben, hisztériában. Az állásért, az érvényesülésért való versengés miatti aggodalom az ifjúban mesterséges erőfokozást, lényének, képességeinek túlerőlttetését idézi elő; ezért kénytelenek bizonyos képességeiket az egyensúly-róvására specializálni s rendesen a kevésbé értékeset, mialatt valóban nemes energiái veszendőbe mennek. A túlzott *rekordszellem* produktumai csak szemfényvesztések, melyek végeredményben az *egyen* összeroppanását eredményezik.

Az ifjúság eme súlyos helyzetét még válságosabbá teszik azok a helytelen „megoldások“ kísérletek, melyek segítségével kijuthat ebből a tetet-lelket ölelő szituációból. Az ifjúkornak

mint forinának, egyik adottsága az, hogy bár visszautasít mindennemű „gyámkodást”, mert önmagát elég erősnek érzi s saját erejéből akarja megteremteni sikere lehetőségeit, mégis lelkében ott uralkodik bizonyos kollektivitásra való törekvés. Itt azonban nagyon radikális! Az ifjúság megvetéssel fordul el a közösségektől (beleértve az egyházat is) s azon közösségek kialakításán fáradozik, mely az ő helyzetét, életét, világképét tartva mindenekelőtt szemelőtt, alkalmasnak fog bizonyulni arra, hogy felvegye a harcot saját érdekében! Mivel pedig az ifjúság tudatára ébred annak a ténynek, hogy *kivülről* helyzete, problémái megoldására nem várhat semmit, szükségképpen nő a belső, a magárahagyottság kényszerének érzése — a válság!

Pförtner azonban megállapítja, hogy ez az egész út rendkívül alkalmas arra, hogy az ifjúság, mely mindig vágyódik titokban élő hitre, csak a formáktól fordul el, — megtalálja az eddig nem látott, nem ismert — Istent, aki pedig egyedül vezethet ki a súlyos válságból! Hogyan?

Már abból, amit eddig láttunk, érezzük, hogy az ifjúságban, — bármennyire is tagadja s burkolja — egy rejtett *félelem*: a bizonytalanság érzése uralkodik. Pedig — mondja az író — ez a legnagyobb baj! A sors azért töri ketté oly sok ifjú ember életét, mert nem mer vele komolyan, bátran szembenézni. Mert nem meri *bátran magára* venni a súlyos terhet, feladatot. Pedig ez a dolog nyitja! „Igaz, ez esetben is külsőleg talán nem történik semmi változás, de belsőleg megjön az az erő, mely nélkül hiába való minden próbálkozás a válság megoldására.” Az is igaz, hogy az ifjúsági egyletek, szövetségek mind ezt a célt szolgálják, csak-hogy a világi alakulatok is ráébredtek arra, hogy autoszuggesztióval nem lehet semmit elérni, sokkal felületesebb erőt ad, semminthogy sikeresen lehessen vele küzdeni. Az egész egyéniséget átjáró *mély*, sziklaszilárd, minden esetlegességtől ment pozitív erőre van szüksége az ifjúságnak. Ez a meglátás érteti meg velünk a cserkészmozgalom hanyatlását s a bibliaköri munka fennélülését!

Hogy pedig ez az *erő* képesít a lelki válság legyőzésére, természetes. Mert mihelyt felvesszük az igát, dacolunk a „sors”-sal, rögtön megérezzük Isten kezét. „Elkezdesz beszélgetni előbb Istennel, szükségedet elmondod Neki, azon csodát, melyet megéltél, boldog szívvel köszönöd meg. Az elhagyatottság jégpáncélja meg van törve, a *legerősebb* életkötelék megtaláltatott. Tapasztalod azt a titkot, mint lesz gyengéből erős, kudarcból dicsekvés s eddigi szenvedésedet egy egészen új fényben fogad megpillantani.” „Die Wirklichkeit ist trotz aller robusten Stofflichkeit, in der sie dem jugendlichen Herzen starr und hart entgegentritt doch zuteilst etwas Geistiges. Das Geistige ist aber der Beeinflussung durch den Geist niemals entzogen.“ (16. o.)

Világosan kell látnunk tehát, hogy „az előfeltétel arra, hogy sorsunk szolgálából uraivá legyünk, a *hit!*“

De mi a hit jelentősége az ifjúság speciális helyzetére vonatkozólag?

Láttuk, hogy a mai ifjúság nagy tömegének válságát tulajdonképpen nem a saját életformájával *együtt* járó, tehát minden időben meglévő lelki, belső életproblémák felhalmozódása okozza, melyekkel szemben tehetetlenül áll az ifjú lélek; hanem ez a külső általános válság-helyzetnek az ifjúság lelki életére befelétő ható szükségképeni következménye. Ma nem az átfogóbb kategóriák képezik az ifjúság világnézetének tárgyát, hanem az egyéni életlehetőségek, a „hogyan“, „miként“, „mikor“ kérdések! (Ez az oka a jelenkorban tapasztalható csökkenésnek a „tudományosság“ iránt.) A materializmus ma —/sajnos — meghatározza legtöbb helyen a bensőt is, amennyiben nemcsak a figyelmet, de az egész lelki életet arra kényszeríti, hogy megélhetésének problémája prinnär fontosságúvá váljon s lelki világát is ennek vesse alá! Ez azonban egyet jelent a belső Én pusztulásával. A materializmus által lekötött lelkiségnek a hit által való felszabadító munkáját nagyon mélyen vezeti Pförtner: „Nur in der Kraft Gottes wird die Starrheit der Materie für uns beweglich.“ S ha egyszer a materia „alakítható“³-vá válik, mi urai leszünk, akkor egyszersmint megtaláltuk a „sors“-ból, mint materiális tényezőből való kijutást. Unser Wesen, voll Ewigkeit, wird *eingengt* und eingepresst in die Zweckbestimmungen eines oft mehr wie fragwürdigen Tagesbedürfnisses. Wir sehen den tieferen Sinn und Wert unserer Arbeit nicht ein, es *fehlt die geistige, ethische Sättigung unserer Seele durch „die Arbeit!“* (18. o.)

E ponton tér ki az *államra*, mint oly tényezőre, mely „hamis lényegmeghatározása“ miatt egyenesen oka az ifjúság helyzetének. Nem az állam gondoskodását kifogásolja itt, hisz újabban erősen támogatja az állam is az ifjúsági mozgalmakat; hanem magát az államot benső minőségében. Mert „az a rengeteg igazságtalanság, ami az államban az „igazság látszata“ alatt végbe megy, az ifjú lelket bizonytalnna teszi, elkészeríti s egy végzetes rezignációnak szolgáltatja ki“, azután „a személyiség jogát s értékét a ma kétszeresen igazságtalan mammon *mértékének* vetette alá, mert a mai *hatalom* a személyre való tekintet nélküli, szívtelen pénzvágy; az az állam pedig, melyet ez a helyzet megpecsétel, csak olyannak tűnhetik fel az ifjú lélek előtt, mint az e *cél* szolgáltatásban álló gépezet.“

Az egyéni és szociális helyzet vázolója után tér vissza szerző

³ Az ember urrá tud lenni minden anyagi felett, — mondja Luther s a mai „válságnak“ is az az oka, hogy *engedjük* a materiát rendeltetési helyén felül emelkedni, pedig ha leszorítanánk, rögtön elvesztené intenzitását.

az ifjú lelki állapotához, annak erre való következtéssel: „Az ifjúság, mely társadalmi életünk igazságtalanságai miatt már régebben is „szenvedő“ ifjúság volt, a mai helyzet láttára nemcsak az államban, hanem Isten igazságosságában való hitét is elvesztette. A megváltozott világfelfogás, a szellemi, lelkinek minden téren való visszaszorítása, minden eszmének, szellemi szisztémának *érdekek* által való diszkreditálása az ifjúságban egy lelki hontalanságot teremtett. Gondolatmenete a következő: „Levegő gyanánt kezeltek bennünket; megtagadjátok egzisztenciánkat; megmutatjuk hát, hogy exisztálunk!“

A válságnak eme tetőpontján világnézeti, szociális, politikai pártkísérletezésekkel, egyáltalán: emberi programmal nem érünk semmit, egyetlen kiút van ebből a rettenetes helyzetből: ott gyógyítani, ahol legnagyobb a baj s legszükségesebb orvossággal s ez az *élő Istenben való hit*. Nem a „fogalmi“ Isten, vélemények, viták „tárgya“, hanem a Magát kijelentett élő Istenhez való *tökéletes* odafordulás, aki minket azonnal elfogad, tisztá utasításokat ad, problematikus, feltételek nélkül, mint az egyetlen, tökéletesen szerető, éppen *lelkünket* igénybe vevő Isten!

Az ifjúság helyzetének két főjellemvonása a gyöngeségérzet és a kétségbeesés. Ezért Isten az ilyennek mindenekelőtt mint az erő és mindenhatóság Istene jelenti ki s ezzel már az utat is megadta; „meglátod előbb a bűnöket, melyeket ellened elkövettek, azután a *magad* bűneit; majd megtanulod ne az emberek feleletét, de mindig Istenét keresni, meghallgatni, *megérteni*! S amikor megláttad mindezt, kétségbeesél; szív, lélek megrémül, de ez már Isten előtt való nyomorúságunk érzése: ezzel egyidejűleg jelenik meg az a parancs, hogy az élet szerencsétlenségein segítened kell“, miáltal elfelejtkezik saját szükségéről s mikor eddig eljutott, felszakad e lélekből a „hála Istennek“ kiáltás, mely a szabadulást jelenti; most már e lélek tudatosan keresi a Vele való kapcsolatokat, megérti Isten szavát, meglátja — akaratát. Isten aktivitásának meglátása *megelégedéssel* tölt el; életünk teljesen felcserélődik.

Az ifjúság „válság“-ában „nem a tudós tintája, nem a munka veritéke, nem az érzékenyülés könnyei segíthetnek, hanem *egyedül az áldozat vére*“, ami azt jelenti, hogy az ifjúság sem emberektől, sem saját erejétől nem várhatja a megoldást, hanem egyedül a Krisztustól. „Lelki képességeinkkel, természetünk, egyéniségünk kifejtésével soha sem fogjuk tudni az akadályokat, ellenállásokat legyőzni“, csak lényünk centrumával, Én-ünkkel, úgy, hogy Istennek áldozzuk oda. Ez ad egyedül biztonságot, erőt, bátorságot, mellyel felvehetjük az élet nehézségeit... Világnézetek, pártprogrammok, tervek szisztematizálják s alakítják az embereket, de csak Krisztus vére *ad, fejleszt* lelkileg, csak ekkor lesz a „szenvedő“ ifjúságból reményteljes!

Ebből következik, hogy a testedzés révén az ifjúság nem fog tudni előbbre jutni. A „rekord“-láz egy szomorú jelenség, mely igazolja a mondottakat: még az értékfogalom is teljesen elsatnyult, a valóban nagy, örök érték elvesztette jelentőségét rá nézve! A sportörület legjobban mutatja az ifjúság válságát!

„A mai ifjúság keresztút előtt áll! Vagy magára veszi az élet terhét s szembenéz vele; vagy megy tovább az eddigi úton. S ettől a „választástól“ függ korunk élete is!”

*

Talán az ifjúság válságos helyzetében a legszomorúbb jelenség a *leány* ifjúság helyzete. Mozgalmak, megoldási kísérletek; tervek, vezetések inkább mind csak a fiúkra vonatkoznak; a leányifjúság pedig *még nagyobb* válságban van, mint az előbbi. S a veszedelem itt még nagyobb.

A leányifjúság helyzetének konstatálása céljából (külső körülmények!) szerző statisztikai adatokat közöl: Németországban a nők 2,230.000 lélekkel vannak többségben, mint a férfiak; ami 75%-ot tesz ki, míg háború előtt 3% volt a többlet. Ez a szám azonban csak azokat foglalja magában, kik 45. éven túl vannak! A 30. és 35. év között a nők többlete 325%! Normális időben a leányok 20 éves koruk előtt férjhez mentek. Ma ez megszámba megy. A 20 éven felüli leányok száma ma Németországban: 8 és fél millió, kiknek reményük sincs az elhelyezkedésre!

Ez azonban csak a külső helyzet. Ehhez járul még az a belső válság, mely fokozottabb mértékben s intenzívebben uralja a női lelkeket, mint a fiúkét . . . Szokás manapság elítélni a leányifjúság nőietlenségét, könnyűvérűségét stb., de arra, hogy ez a külső jelenség micsoda benső folyamatoknak, melyek küzködnek, viharzanak, hatalmukba kerítik az egész lelket, rettentő következménye, azt kihagyjuk a számításból.

Kétségtelenül igaza van Magdalena Tilingnek,⁴ e probléma fontosságát leginkább hangoztató pedagógusnak, hogy a nő lelki képességének kifejlesztése, tehát egész egyéniségének kialakítása független attól, hogy egy nő férjhez megy-e vagy nem,⁵ de az bizonyos, hogyha természetes hajlandósága elé akadály gördül, az nem maradhat a női lélekben reakció nélkül. S ha el vannak zárva a természetes utak, kénytelen kirobbanni a természetellenesen.

S ha a mai általános erkölcsi felfogásról szólunk, akkor ne az okot, hanem az okozatot vizsgáljuk: az a sok könyv, mely hazug „igazságaival“, érzelmős romantikájával mintegy kihe-

⁴ V. ö. „Schule und Evangelium“. 1928/29. I. g. 12 füzet: Tiling: Szekszuálpedagógiai feladatok a női ifjúság nevelésében: 2680.

⁵ Key, Bauer, Bloch tiltakoznak e felfogás ellen, de ők más szempontból nézik a kérdést.

gyezi⁶ a szexualis problémát, sokkal nagyobb bünt követ el, mint az, aki olvassa, mert ezáltal a „fantáziára aktíve hat, míg a természet passzivitásra van ítélve“ (37. o.).

A válság csökkentésében első szerepe a *lelkipásztornak* van, kinek kötelessége felébreszteni azt, ami hiányzik az egész lélek fejlődéséhez, de — ami *adva* van, mert független embertől, időtől, környezettől egyaránt. „A földi, világi érvényesülésről való lemondás Istenhez utasítja a női lelket is. Nincs különbség: sem fiú, sem leány! — mert mindkettő előtt ott mutatja az élet egyetlen kijutási lehetőséget, a Krisztus-keresztjét. Az ő áldozatában, megváltó munkájában nincsenek fiúk és leányok, csak bűnös, szenvedő lelkek, kik már-már roskadoznak a rájuk súlyosodó kereszt alatt, pedig. Épp ezért van közelebb hozzájuk Krisztus. Ezért könnyebb (!) ma a pásztoráció, de ezért felelősegteljesebb, súlyosabb, fenyegetőbb követelőző is! Ennek a nagy kérdésnek veti alá Pförtner az egész mai helyzetet!

A lelkigondozás egy rettenetes felelősség, egy irtózatoss, kétségbeesett küzdelem a nagy ellentétek között a lelkek megmentése, az evangélium eljuttatása érdekében!⁷ Ezt a nagy kérdést hangoztatja a szerző is: „a lelkipásztorkodást nem lehet „üzni“, nem technika az, hanem a szükség (Not) alá való magaaállítás. A lelkipásztor a kételkedő lélekkel nem a *birtokos* szerepében áll szemben, aki a *magából* oszt, hanem a segítő magatartásában, aki magát a gyenge terhei *alá* állítja s segít azokat viselni.“ (47. o.) „Azonban önerejéből nem tud segíteni, ezért lelkipásztornak lenni, annyi, mint másokat Istennel összeköttetésbe hozni.“

Melyek az ifjúság gondozásában a főbb nehézségek? Mindenekelőtt az, hogy elutasítja az *egyetlen* erőt, az evangéliumot, részint mert valami újabb törbe csalást, bilincset sejt, részint mert azt a számára „elavult“ Biblián keresztül akarjuk nyújtani. Ezért van az, hogy a mindennapi élet tévelygéseit is komolyabbnak veszi, mint Isten ígését. Mint mondja: „e sorok írója tapasztalta, hogy mennyire lelkesedtek Pál igazságai után az ifjak, ha azokat Goethe, Plató vagy Nietschénél látták meg s mily nagy volt a csodálkozásuk, mikor megtudták eredetét!“

„Ez azonban nem ok az elutasításra.“ Sőt. Megtanít a szolgálat legnehezebb fajtájára, az egyes lélek *megismerésére*. „Az ifjú nem képes Isten igazságainak saját életébe való átvivésére. Az utak megkeresése a lelkipásztor kötelessége. Vigyázni arra, hogy külsőségek soha meg ne tévesszenek! Egyszer egy öngyilkos fiú zsebében Bibliát találtak s kiderült, hogy épp egy *buzgó tag* volt! Blumhardt nagysága is abban rejlik, hogy nem szavakra fektette a vizsgáztatást...“

⁶ Tiling: i. m.

⁷ Imre L.: Poimenika. Theol. jegyzet.

Érdekes jelenség, „hogy az ifjú lélekben meg van a vágyódás az evangelium után, de viszont idegenkedik az egyháztól. Ez pedig a lelkipásztor szempontjából azt a feladatot jelenti, hogy „meg kell éreztetni az ifjúsággal, hogy az isteni igazság egyszersmint a *legújabb* igazság is, mely *minden* szükségben segítyt tud nyújtani. Hogy ez „az“ igazság, mely minden filozófiát és életgyakorlatot magában foglal s még ezeken túl isteni erő és élethatás.“ (55. o.) „Ha az Isten igéjének hirdetése ma nem ér el a fiatal ember bensejéig, különböző úton kell azt egyéni, személyi módon odavinni anélkül, hogy drága tartalmából csak egy csepp is elvesszen vagy ereje legyengüljön.“

„Persze, mi tudjuk, hogy Isten egyedül ura az ő igéjének, hogy ő a hit felébresztője, bevezetője, de épen ezért nem szabad tétlenül szemlélünk a szükségeket, hanem mindent meg kell tenni, ami alkalmas azon akadályok elhárítására, melyek Isten igéjének az ifjú szívekbe való bejutását megakadályozhatják.“

„Amikor az ellentétek újabb és újabb formákat termelnek ki, akkor ezen új fájdalmaikra nekünk csak régi vigasztaló formáink vannak...“

„Ha az ifjúságot nézzük, mely hátat fordítva a keresztyén-ségnek vagy a keresztyénség *mellett* vagy vele *szemben* szervezkedik, akkor azt látjuk, hogy az elfordulás oka nem annyira a keresztyénségben van, mint azon *formákban*, melyekben a keresztyénség élt.“ (u. o.)

„Pedig: az egészséges ifjúság akarja a rendkívülit és gyűlöli a közepszerűt, ami neki csak gúnytárgya.“ „Már pedig Krisztus a legerősebb ellenmondás az élet prózájával, a lapos hasznosság-morállal szemben. Ő az ég és föld *minden* szépsége.“ És ha az ifjú lélek egyszer eljutott ahhoz a ponthoz, mikor megérzi Krisztusnak ezt a *mindenek felett* való hatalmát, ezzel együtt fognak elesni mindazon akadályok, melyek életét siker-, reménytelenné teszik, melyek megakadályozzák egyénisége kifejlődését. És — itt van az igazság válságának *eldöntő* aktora!

Ez a megállapítás azonban feltűnteti a lelkipásztori munka rettentő felelősségteljes mivoltát. Sem vigasztalás, sem részvét, sem bátorítás, sem odaadás, sem imádkozás nem használ nagyon sokszor az ifjúsággal szemben. Egész életünket mintegy oda kell dobjunk az ifjúság megmentését célzó munka érdekében, *mindent* el kell követni értük külső és belső téren egyaránt s imádkozni értük, *mutatni* életünkkel az utat s mégis így is — oly kevés eredményt tudunk elérni! Hátha — még ezt sem csináljuk?! Pfortner csak nagy vonásokban mutat a lelkipásztori ifjúsági munka irányára: „meg kell ismertetni azon erőket, melyek által válságát legyőzheti. Ehhez szükséges mindenekelőtt, hogy ismerje „ellenségét,“ s az oldalt, hol a veszély fenyeget. A keresztyén gyülekezetnek, — különösen az ifjúsági közösségeknek —

meg kell *éreznie*, hogy ő egy, e bűn és szükség ellen *harcoló* közösség. De azután ezen közösségen belül e felelősség individuális ténen még nagyobb, mert az egyes lélek *speciális* szükségzeit is ismerni kell; az ifjúsági közösségi munka nem válhatik schematizmustá, „ipar“-rá. Az egyes lélek az egyesületben is „egyes“ marad! Minden organizáció kísértése, hogy az egyes lelket mind jobban elveszíti szemelől; az ifjúsági munka azonban *csak* „közösségi és egyén“ lehet.

Azután jön a bizalom megnyerése, amit csak akkor lehet *ki-
küzdeni*, ha az ifjú lelki élete iránt maga bonyolultságában és elrejtettségében — paradox kérdéseivel — érdeklődést tanúsítana. Erkölcspredikáció nem keresztyéni! Isten ígéje átadási formájának lelkipásztori odaadó akarattal, hely és idő iránti érzéssel, az egyes lélek üdvkivánságának megfelelően egyéninek s különbözőnek kell lenni. Az *egy* igazság különböző úton jut el az emberekhez. Az ifjú hall bűnről, a kegyelemről, Jézus munkájáról, de az a fontos, hogy az ő bűneit ismerje el és meg, Istennel való viszonyát, Isten akaratát saját életében lássa meg és ép így a kegyelmet, Isten kereső és vezető kezét élete sorsában tanulja meglátni és megragadni. Ez pedig — az ifjú lelket ismerve, rettenetes feladat!“

Az ifjúság helyzete arra a tényre vezethető vissza, hogy számára az igehirdetés nem igehirdetés volt. „Mivel az Istennel való megbizásának világossága is.“ (Ez pedig a papság számára menthetetlen ítéletet jelent!)

De az ifjúsági lelkipásztori munka előfeltétele nem lehet más, mint a legfontosabb szükséges dolog: a lelkipásztornak *magának* kell élő kapcsolatban élnie Istennel. „Csak ha Istennel teljes összeköttetésben állunk, kapunk utasítást a segítség *mikéntjéről*.“ (72 o.) Az ifjúság válsághelyzete tehát a lelkipásztori munkán fog eldőlni!

Kiss Béla.

Ifjúsági konferenciáink mérlege.

Most áprilisban, egy időben két ifjúsági konferencia is zajlott le, melyek mellett érdemes pár percre megállni. A királyhágómelléki egyházkerület leánykonferenciája Szatmáron, az erdélyi egyházkerület rendes tavaszi fiúkonferenciája Tordán volt, mindkettő a husvét utáni héten. Mindkettőnél megfigyelhető jelenség volt, hogy bár sok akadályozó körülmény merült fel: a gazdasági válság súlyosan érint mindenkit, a fiúk számára az időpont nem volt alkalmas, mert utána még csak három nap múlva kezdődött a tanítás az iskolában, sok iparos-fiút, a közelgő román ünnepekre tekintettel nem bocsátott el mestere, több helyről, ahonnan nem mozgatták eléggé a dolgot, lemaradtak, stb., ez akadályok dacára mind a két konferencia sem résztvevői számának csökkenésében, sem hangulatában nem állott mögötte az előbbieknél. A résztvevők száma csökkenését is csak csekély részben lehet a gazdasági válság rovására írni, inkább más körülményeknek tulajdonítható.

Ezzel szemben azonban láttuk azt, hogy a leánykonferenciára csak vidékről 105 résztvevő volt jelen, akik a legtávolabbi vidékekről is eljöttek a konferenciára. Láttuk, hogy pl. a tordai egyházközségek és Nőszövetségeik olyan áldozattal, szeretettel gondoskodtak a fiúkonferencia résztvevőiről, amilyenre eddig, a bővebb világban sem volt példánk, hogy ennek következtében a konferencia csak kétharmadrészébe került annak az összegnek, amennyibe eddig szokott kerülni, hogy falusi fiúk, ahol legjobban érzik a nyomorúságot s ahol legkevesebb a pénz, ezen a konferencián sokkal nagyobb számban vettek részt, mint az előbbieken, s olyan érdeklődéssel és szeretettel, amilyent eddig náluk nem tapasztaltunk, akkor mikor lelkeszek és tanárok gyermekei maradtak el a pénzszüke miatt. Mintha nem szükebb, hanem bővebb és gazdagabb világot élnénk, olyan jelekkel találkozunk itt.

Ha most a konferencia belső képét nézzük, akkor is komoly figyelemztetéseket látunk. Meglepő elsősorban a falusi fiúk érdeklődése, egy olyan konferencián, melynek programjáról nem lehet mondani, hogy reájuk különös tekintettel lett volna. Többször kifejezték véleményüket magánbeszélgetésben, hogy a kon-

ferencia légkörébe beletalálják magukat, s hogy számukra a részvétel nem hiábavaló, a közös életbe pedig nagyon jól bele tudtak illeszkedni. Hasonló dolgot tapasztaltunk az iparos fiúk részéről, akik ebben az agitációs világban, mikor olyan súlyos befolyás alatt állanak más oldalokról, most különösen szép számmal voltak jelen, s hozzászólásaikban, beszélgetéseikben bizonyosságot tettek a lelkükben élő keresésről. Mindkét jelenség komoly gondolkozásra kell, hogy serkentse a lelkipásztorokat és nevelőket, mert figyelmeztet arra, hogy még mindig nem késő komolyan foglalkozni az ifjúsággal, de minden óra pótolhatatlan veszteség. Figyelmeztet arra, hogy mikor vannak ifj. konferencián olyan iparosfiúk, akik még egy félévvel ezelőtt kommunista érzelműek voltak, a bizonyosság, hogy Isten ígéje nem erőtlenedett meg, és nekünk hirdetni kell azt komolyan és világosan. Keresnünk kell azokat az alkalmakat és módokat, melyekkel az ifjúsághoz közel vihetjük Isten üzenetét, nem szabad engedni megfélemlíteni magunkat az ellenséges támadásoktól s első sorban nekünk magunknak kell hinni abban, hogy Isten szavát igazán nem dönti meg semmi hatalom s egyházán diadalmat nem vehet.

!Anyagi gondok.

A költségvetésredukció s a gazdasági válság következményei elérték hozzánk, lelkészekhez is. A változó és hullámzó százalékszámítások, melyek folyton növekvő mértékben fenyegettek igénybe venni az áll. fizetéskiegészítést, áldozati adó, állás leépítések, takarékoskodás, a lelkeszi kar ebből származó s már előre látott leszegényedése és anyagi romlása sötét felhő gyanánt nehezedik a lelkekre. Még inkább, ha arra gondolunk, mi következik ezután? Nem lesz-e még súlyosabb folytatása ennek? Nem lesz-e kénytelen az állam teljesen feladni az egyház anyagi támogatásának elvét? Az egyének existenciája mellett nem fogja-e az fenyegetni egyházközsegeink nagy számát, egy olyan időben, mikor ez nem csak részvétlenség, nem helyi nehézség, hanem világveszedelem, amikor külföldi testvéreink sokkal kevésbé jöhetnek segítségünkre, mint ezelőtti 10 évvel jöhettek volna.

Ha most ebben a helyzetben csak arra a gondolatra fordítjuk a figyelmünket, hogy Isten szolgái az anyagi élet súlyos próbája alatt vannak, meg kell látnunk azokat a kísértéseket, melyeket ez a helyzet reánk és egész egyházunkra hoz. Legelőször is meg kell látnunk, hogy ez nem egy egyszerű átmeneti állapot, hanem évek sora óta fokozódó baj, világnyomorúság, melybe Isten belehelyezett. Isten ítélete kezdődik meg az ő házában és az egész világon, melv ítélet alól mi sem húzhatjuk ki magunkat. Nem vigasztalódhatunk azzal, hogy mi kivételt képezzünk, mert egyformán sújt mindnyájunkat a harag vesszeje. Ennek a

nyomorúságnak, mely Isten kezében épen arra való figyelmeztetés, hogy a földi javak mulandóak és időlegesek, az lesz a legtöbb ember számára a következménye, hogy annál gögősebben minden más szempontot félrelökve fognak ragaszkodni a földi javakhoz, annál keserűbb és gyötrőbb aggodalom szállja meg őket a mindennapi kenyér után s annál jobban vesztik el a szellemi javak és Isten kegyelme ajándéka iránti becsülésüket. És itt van a legszomorúbb kísértés, mely egész egyházunkat, s saját magunkat is érhet. Ha a lelkipásztorok lennének azok, akik leg hamarabb megijednek, akik legnagyobb aggodalommal néznek a jövő elé, akiknek a hite leghamarább beletörik a nyomorúságba. Olyan félelmes kísértés ez, ami ellen nem lehet eléggé védekezni. Hogy leépített tisztviselők, tanárok, tanítók már évek óta hordozzák a nyomorúság ezen terhét, s mikor most az a lelkipásztorra is kiterjed, akkor azoknak, akik naponként prédikálják, hogy „ne aggodalmaskodjatok” beletörjék a hitük ebbe a küzdelembe. A Sátánnak alig lehet rettenetesebb terve ennél, minthogy az ige hirdetőitől rabolja el most a hitet s így vegye élet Isten igéjének.

Pedig lehet, hogy a másik kísértés még veszedelmesebb, amely azzal fenyeget, hogy a lelki javakat mellékeseknek állítsuk az anyagiak mellett. Hogy ami az anyagiakból hiányzik, azt azon próbáljuk behozni, hogy kevesebb fáradságot, munkát, pénzt fordítsunk a lelki kincsek megszerzésére. Ez a kísértés már állandóan támad bennünket. Az a gondolkozás, mely azt akarja velünk elhitetni, hogy minél kevesebbet adunk Istennek a pénzünkben, minél jobban lecsökkentjük az Isten országa érdekében hozott áldozatainkat, annál több pénzünk marad nekünk. Ha kevesebb a jövedelmünk, kevesebb lesz az adományunk, kevesebb a felelősségérzetünk, kevesebb a munkánk, gyöngébb a szolgálatunk. Hogy a jövedelemcsökkenést olyan dolgokon próbáljuk „behozni”, amelyek Isten ügyét szolgálják. Bizonyos, hogy minden emberi okosság, logika ezt a gondolatot támogatja, s azt vallja, hogy a kevesebből kevesebbet megcsökkent életfenntartási lehetőségekből megcsökkent áldozatot hozhat. Csak az Isten igéje mond ennek ellent, az az ige, mely a macedoniai gyülekezetről azt mondja, hogy tagjai „erejükön felül” adakoztak, a szegény özvegyről, hogy mikor semmije sem volt, „minden élését” a perselybe vetette, s Krisztusról, hogy öt kenyérrel és két hallal ötezer embert vendégelt meg. Isten „bolondsága” tudja azt elképzelni, hogy a Neki és az Ő dicsőségére adott, a kevésből, a semmiből is adott szolgálat, akár pénz, akár más formájában, nem csökkenti, hanem növeli a magunkét, hogy lehet szegényen és koldusmódra a *kegyelemből* élni. Isten őrizze meg az egyházat és szolgálait attól, hogy mikor Krisztus az éhező és nyomorult világot meg akarja vendégelni, a tanítványok *ne akarják* odaadni neki a két halukat és öt kenyerüket,

azzal a gondolattal, hogy ez olyan sok embernek kevés, és így megakadályozzák az isteni vendéglátó csodáját.

Nem mondjuk, hogy ez most így van, nem vádolunk és nem gyanúsítunk senkit, Isten szolgálói közül, hogy erre nem lenne hajlandó, de érezzük egy félelmes *veszedelem* közeledtét, talán jelenlétét, mely azzal fenyeget, hogy Isten szolgálait teszi önzökké és kiragadja alóluk az egyetlen alapot, melyen az ingatag világban állhatnak: a kegyelemre való támaszkodás alapját. Ha megnézzük egyházunk munkáit az utolsó évben, azt látjuk, hogy Isten csodálatos módon mutatta meg, hogy az egyház tagjai igazán komolyan veszik az ige üzenetét. Már tart két éve ez a folyton súlyosodó helyzet, és evvel szemben mit látunk? A nagyhéten a mult esztendőben nem csökkent a résztvevők száma. Gyülekezeteket látogatók mondják, hogy e húsvétban rég nem látott tömegek vettek részt istentiszteleten és részesültek úrvacsorában. A mult évben a vasárnapi iskolás gyermekek adakozása háromannyira szökkent, mint az előző évben volt. A szászvárosi árvaházra történt adakozások ez évben messze túlhaladják a mult éveket. A nőszövetségek hatalmas bevételekről és nagy érdeklődésről számolnak be. A Harangszó, Ref. Család, Kálv. Világ és Ifjú Erdély előfizetői száma növekedett. A leányszövetségek és fiúbibliakörök munkája erősödött, különösen az iparos fiúk körében. Mi ez, ha nem jele annak, hogy az Úr megkezdte az első ötezrek vendéglését, azokból a morzsákból, melyeket egyházunk tagjai ajánlottak fel Neki. Borzasztó lenne, ha mi, akikre a tanítványok feladata vár, hogy tovább adjuk a szent táplálékot, mi akarnánk megtartani magunknak önzően és görcsösen azt a keveset, amit reánk bízott. Az ige szolgálinak most az a feladata, hogy annál bővebben és odaadóbban, semmire másra, mint Krisztus kegyelmére bízva magukat, ajánlják fel, minél kevesebb marad nekik, azt a keveset Isten szolgálatára.

I. L.

Egyház és társadalom.

„Az Út“ januári számában, igen nagy örömmel olvastam Olajos László cikkét. Ez a cikk azonban sok tekintetben kiegészítésre szorúl és ezt próbálom megtenni amennyire képes leszek reá, annál is inkább mivel a cikkíró is kifejezi azt a vágyát, hogy szeretné, ha írását megbeszélés követné.

I.

Hogy egyáltalában beszélni lehessen azonban társadalmi kérdésekről szükséges, hogy ne mint egyházi emberek beszéljünk, — mert a mai egyházak, egyikét sem véve ki, nagyon szűkre szabott keretek ennék a kérdésnek a megoldására — hanem mint keresztyének. Ma ugyanis az egyházak, nézzük aényt, társaságok a többi között, de nem képviselői az Életnek. Talán nem csak az ő hibájuk ez, hogy ide szorítottak, de minden esetre ehhez a korlátozáshoz a saját engedékenyséjük is hozzájárult. Talán máskép lesz egyszer, de akkor az egyház mai formája is meg fog változni. Mint keresztyének nézzük a dolgot, akik célt akarnak megvalósítani a világban, nem időleges célt, amely ideig-óráig megmarad, talán századokig is kibírja, hanem olyan megoldást, amely alkalmas nemcsak a ma kérdéseire való feleletadásra, hanem minden idők bajainak orvoslására is. Olyan társadalmat, amely túlnéz az időn, amelynek nem lényeges semmiféle történelmi változás, romlás, vagy új dolgok születése nem számít gyökerükben ellentétes irányú társadalmi rendszerek, koncepciók előállása vagy ami még veszedelmesebb vele megegyező jellegű gondolatoknak hozzá való tapadása, hanem mindeneken felül áll és mindent kibír.

Ennek pedig nem szabad az „ég ígérgetésének“ lennie, nem lehet az ebben a világban élni akaró emberek lelkét elkábítani azzal, hogy majd „odaát“ megoldódnak a kérdések — az „odaát“ való dolgok ebben a világban akarnak megjelenni és itt kérdéseket megoldani — de nem lehet arra sem appellálni, hogy ha a belsők megváltozik, akkor Isten világának fogjuk látni ezt a világot — ha a belsők megváltozik még írtózatossabban fogunk rádőbbenni ennek a bukott világnak szörnyű örvényeire. Ennek a társadalomnak itt ezen a földön kell valósággá válnia és tagjainak csontjaikon valóságos húst hordozó embereknek kell lenniök. Vagy, vagy. Ha nem ezt a célt tűzzük ki, akkor egészen hiába-

való minden munka és gondolkozás. Azzal az elgondolással neki-fognunk valaminek, hogy ez majd egyszer túlhalaldott álláspont lesz, hiábavalóság, mert akkor jobb kívánni a túlhaladott álláspontot, aminek érvényesülését a mi gondolatunk csak akadályozza. Nekünk feltétlen érvényű cél kell.

Kell, de lehet-e? Volt-e csak egyetlen egy vígasztaló próbálkozás is a történelemben? A primitív ember kommunista hordatársadalma, amely az evés-ivás vasoszlopain épült fel, örökre megmaradt-e? Az ó-kor gradiózus, az égi dolgokat lemásoló birodalmi centrumban az Istent reprezentáló királlyal, kezdve Sumeriától el egész Rómaig birták-e az időt? Még legtovább Kína húzta, de most ő is összeomlott.

Vagy humanisztikus állam, a francia forradalom polgári társadalma, bírja-e az ostromot a mostani időben? És remélheti-e a most alakuló társadalmi rend is, hogy örökre megmarad? Vagy a vallásos alakulások. Izrael gyönyörű teokráciája már rég romokban hullott; a középkor erős, egyházas keresztyén társadalma széthomlott, a Kálvin által teremtet és az evangélium fegyelmeire alapított közösség kudarcban végződött a tizenkilencedik század emberi gögijében. Lehet-e hát remény a mi számunkra, hogy örökre megmaradó társadalmat tudunk teremteni? Lehet-e valósággá tenni a mi életünkben a csak példázatképpen jelentkező örökkévaló dolgokat, amelyeket minden előttünk való társadalom bírt ugyan, de egyik sem tudott valósággá tenni?

Egész nyugodtan kimondhatjuk: nem. Nem azért, mert a fejlődés folytonosan halad és réteg rétegre rakódik, vagy mert új meglátások jönnek, melyek a régiakat elhomályosítják, nem azért, mert a fejlődő civilizáció és benne a fejlődő ember új és új kereteket kíván, hiszen a végleges rendszer számít ezekre, hanem mert gyökerében képtelenek vagyunk reá. Nemcsak építeni, hanem elméletben felépíteni sem tudunk semmiféle végleges rendszert. A mi lehetőségeink korlátozottak és minden embernek meg kell hálnia mielőtt meglátta volna a történelem célját, a végleges társadalmat. Mi kérdezni sem tudunk ezután a cél után, annyira nyomorultak vagyunk és sokkal jobb elismerni ezt őszintén, mint oktanulul kérkedni. Ha ez nem igaz, úgy mutasson valaki egy végleges társadalmat, vagy annak legalább lehetséges képét.

Adjuk fel véglegesen a reményt. Legyünk keresztyének, adjuk fel azt is, hogy az egyházak közöttük a mienk is, tud valamit tenni önmagában a társadalmi kérdések elintézésére nézve, sőt ne számítsunk arra sem, hogy lelkipásztoraink, egyik párt-hoz sem tartozva, képesek megbékéltetni a társadalmi rend felett vitatkozó feleket. Mi emberek vagyunk és nem istenek, legyünk legalább mi őszinték és valljuk be megrothadt voltunkat.

Hanem azért legyünk keresztyének a másik oldalon is. Mert van valaki rajtunk kívül, aki túl van a társadalmon, a történel-

men és az egyházon, akihez hozzá tartozik a végtelenség és időtlenség méltósága. Ő pedig — Isten — számalommal néz reánk és megbocsátja a mi képtelenségünket, kegyelmet jelent ki felettünk s mennél inkább látjuk azt, hogy tehetetlenek vagyunk, annál inkább biztat. És mert Ő van és mert az Ő kegyelme valóság ebben a világban azért lehetséges a munka a társadalomban, de nem általunk, hanem általa. Mi nem tehetünk mást, mint bizony-ságtévői leszünk az Ő akaratának, annak a végleges társadalomnak, amelyet Ő készít. Viszont ezek kell, hogy legyünk nemcsak azért mert ez a lehetségesítő kegyelem, amely a tehetetlenség végleges halálából szabadít ki, kényszerít arra, hogy tevékenyek legyünk, a halálból visszahozott ember mohó élettevékenységével és minden képességünket odaadjuk hálából annak, aki utat nyitott előttünk, hanem azért is, mert ezen a kegyelmialapon kívül álló és tétlen élet, képtelenség s el kell ismernie előbb-utóbb tehetetlenségét, amely elismerés, ítélet lesz a számára. Így tehát van lehetőség a munkára, amely egyúttal szükségesség is. Lehetőség, amely sürget, hogy részt kell vennünk a világ átforgatásában őszintén és határozottan, amely egyúttal megengedi azt is, hogy állandó kritikával illessük azt, ami nem helyes tanúbizony-ságtévője Isten rendjének, sőt kritikán túl, ha lehet békés, de ha feltétlenül szükséges, más eszközzel is lerontsuk azt, ami Isten rendjére ráhazudtol. Mert kell, hogy Isten gyermekei uralkodjanak, nemcsak elméletben, a Gonosz felett. Azonban vegyük jól észbe azt is, hogy mi csak példázatokon dolgozunk, amelyek lehetséges, hogy jobban fogják mutatni az Ő akaratát, de mégis csak a mi munkáink lesznek addig, amíg Ő nem ad tartalmat neki. A mi munkánk ígéret alatt áll, de kell, hogy dolgozzunk rajta, mert hátha megjön észrevétlenül, mint a példázatban a tolvaj? Azt az órát pedig ki tudja közlünk?

II.

Ha most már így komolyan leszámoltunk magunkkal, akkor lássuk, hogy lehet-e jobb példázatokat, az isteniről lemásolt rajzokat hozni létre ebben a világban? Lássuk elsősorban, hogy helyes tanúbizony-ságtévője-e a ma világa Istennek? Nem kell fél-nünk, hiszen a legfelsőbb tekintélyre hivatkozhatunk. Vajjon tehát a ma világa mindent reá vonatkoztatott-e? Mit tett a munkával? Milliókat állított abba a sorba, ahol csak morzsáit kaphatták a keserű kenyérnek, sőt folyton suhogtatják felettük az ostort, hogy még azt is elveszik tőlük. És miért dolgoztatja őket? Mert szükséges, hogy egy néhány kiváltságos ügyesnek halomra gyűljön a vagyona, akik mikor nem tudnak felelni reá, hogy miért ez nekik? Mi az állam, különösen a nemzeti állam? Csak azért van, hogy terjeszkedjék. Mi történt a tudománnyal? Csináltunk önmagunkért való tudományokat, amelyeknek mindenike

külön saját érvényű igazsággal bír és mindenik harsogta a világba, „Fiat justitia et pereat mundus“ Szerencsésen sikerült is eléggé elveszíteni a világot. Mi lett a művészetekkel? Lett l'art pour l'art, feleletet adni nem tudó nyegle kényeskedés. A családból? Nyűg, amely hazug tradícióival émelgős szeretetével és a pokol tűzével rokon melegével, amelyen kívül másféle meleget nem akart elismerni, megölt csaknem minden induló életet: A vallással? Lett belőle lelkek kötöztetője, reprezentáló virágos zászló, sokszor alantas érdekek szövője. Sőt mit tettünk Istenünkkel? Csináltunk belőle bábút, akit kezelni lehet, akiről természetrajzot lehet írni, aki van, mert kell, hogy legyen, akihez mi imádkozhassunk. A ma világa minden dolgot önmagáért való dologgá tett, amelyek közül végső kérdésekre, az ember mindennapi életére vonatkozó kérdésekre, egyik sem tudott feleletet adni. Mert tudja-e mondani ez a világ, hogy minden produktuma Istenről való tanúbizonyság? Ezért egyáltalában ne csodálkozzunk azon, ha az új világszemlélet, akármilyen torz formában is, de ellene mond az élet értékei ilyen felfogásának. Ha munkásmozgalmak leghatározottabban ellenzik, hogy a munka ezután is önmagáért legyen, hogy ma már bátran kimondják, hogy vissza kell szorítani a nacionalizmust a maga keretei közé és szellemi nemzeteket kell kreálni, hogy a tudományok a közösség szolgálatába állítandók és közülük csak a gyakorlati értékűeknek van jogosultságuk, ha a művészet új utakat keres, amelyeken tud valamit kifejezni, ha vannak, akik szét akarják robbantani a családot, akik meg akarják ölni a mi Istenünket és állást foglalnak a vallás ellen. Ne csodálkozzunk rajta, mert az önmagukért való dolgok elveszítették jelentőségüket, amit úgy is hazug módon öltöttek magukra. Nekünk meg kell értenünk a kortársainkat, meg kell látnunk, hogy nemcsak lelketlen izgatók, hitető apostolok, hanem általuk a Lélek dolgozik, aki látva, hogy mi nem tudunk utat készíteni az Ő számára, maga állott munkába.

De nézzük mélyebben a dolgot, mert itt valami lényeges hibának kellett történie, ami megindította ezt a lavinát. Sajnos olyan dolog ez, amelyért nemcsak mások, hanem mi, az egyházak s köztük különösen a protestánsok felelősek vagyunk. Mi az embert tettük önmagáért való emberré. Az individuumot hangsúlyoztuk ki mind, amelyért minden van és amelyen minden megfordul. Nem birunk magunkkal, amikor az egyén érdekeiről, igényeiről, jogairól, érvényesüléséről beszéltünk. Nem csoda ha a szabadjára engedett egyén azt tette, amit tett és minden értéket, még Istent is, a maga képére és hasonlatosságára formált át. Nem csoda, ha az individualizált élet aláasta magát és veszedelemmel fenyegeti az egész emberiséget. Mondom e pusztulásban mi egyházak is részesek vagyunk, mert a mi falainkon belül is

tombol az egyén. Mi felosztjuk az ő privát tetszése szerint az életet, megelégedünk egy nekünk nyújtott kis résszel, sőt arra is hajlandók vagyunk, hogy mindenkit saját ízlése szerint kiszolgáljunk. Megszűnt a kényszerítő és az egyháznak ellentétes dolgokat visszaautasító erő és teheti mindenki azt, amit akar a mi udvarunkon belül. De még ezen felül is, hogy senkit el ne idegenítsünk, pártonkívüliek lettünk. Külön terület lett a vallás, amelynek nem sok köze van az élethez és a keresztyén ember különleges ember, aki más mint a többi. Pedig igazán mások vagyunk-e, istenek lettünk-e és nem emberek? Természetes, ahogy az élet, amely állásfoglalást kíván a maga dolgaiban, ne felejtjük el, nem áhítatos arcú és levegőben logó, de a valósággal nem sok kapcsolatot fenntartó állásfoglalást, hanem húsha vágó megállapításokat, ez az élet elrobogott mellettünk. Így lett még a legjobb akaratú lelkipásztor is, aki mindig csak ezt hajtogatta: „Milyen nagy is Isten, milyen drága is a Jézus váltsága, milyen erősen nagy dolog az Atya kegyelme“ de hogy igazán mit rendelkeznek ezek a közvetlen életnek azt vagy nem merte, vagy nem tudta megmondani, mondom így lett a lelkipásztor a legnevetesegebb az összes emberek között. De ezen felül bűnös is lett, mert neki nem ilyennek kellett volna lennie. És mindez csak azért, mert ő is individuálista volt, aki magát is, másokat is, sokra becsült.

Mi hát a teendő, ha tényleg ez a baj gyökere, tudniillik az individuálista ember? Mi volna más, mint visszamenni ahhoz, aki megadta az alapképet a társadalomnak? Vissza menni Jézushoz, aki Isten Országát megrajzolta nekünk és az Ő rajzának a mását lemásolni s aztán várni arra, hogy Ő töltsen meg a maga tőlünk idegen életével. Ez az Ország pedig nem arra való, hogy benne egyéni értékeket fejlesszünk ki. Már a legelső szó, amit Jézus kiejt felőle nem egyénhez van intézve. Ő többes számban beszélt: „Térjetekek meg és higgyetek“. (Márk 1:15.) Tehát „Ti“ és nem „egyenként és egyetemlegesen“. Isten országa mihelyt belépett a világba azonnal a tömegek felé fordította arcát. Krisztus az Ő Szent Lelke és Igéje által sereget gyűjt elsősorban, azt oltalmazza és tartja meg (H. K. 54 k.) E sereg tagjait teszi a maga tagjaivá, akik enélkül a tagság nélkül senkik és semmik. Igaz, van ennek az országnak az egyén felé néző arca is, mert hisz egyenként lépünk be oda, de a belépés után már semmi jogunk sincs önmagunkhoz, hanem csak neki van joga hozzánk és azoknak, akik benne vannak.

Itt az egyik törvény a szolgálat. Ha pedig magunknak hajtunk hasznót, akkor nem szolgálunk. Még az Ember Fia sem azért jött, hogy uralkodjék, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy váltságul adja életét sokakért. A szolgálat az, amely megtöri az individuálistmust, amely kényszeríti az egyént arra, hogy ne

sajátmagát és az ő kicsi életét lássa a legfontosabbnak, hanem a tömeget, amelyből fakad minden és amely tart mindent. „Mindenki legyen kész Istentől nyert ajándékaival közhaszonra és mindeneknek üdvösségére nagy örömmel szolgálni.“ (H. K. 55 k.) Ha pedig nem akar, akkor legalább kényszeríteni kell, hogy ne ártasson. Őh Kálvin jól tudta, hogy miért van szükség egyház-fegyelemre!

Es egy másik törvény itt a szentség. De nem az a szentség, amely Izraelt szembeállította a többi népekkel, hanem az, amely Isten népén belül érvényesült. Végeredményben — emberi szemmel nézve — mindenki ehhez a néphez tartozik. Kinek van ugyanis mértéke, hogy bárkiről is az ellenkezőt állíthatná? Ezékiel tudta azt, hogy Istennek önmagában levő szentsége sem ér semmit és ezt a pusztító szentséget az ország kellős közepébe helyezte. Abból a szentségből élt Izrael egész népe, az tette nekik lehetővé az életet. Vajjon a mi szentségünk, amely nem büntelenség, hanem kegyelem alapján álló bizonyosság és abból fakadó erő, melynek tartalmát az idegenszerű isteni kegyeleme adja meg, ér-e valamit önmagában? Vajjon nem arra való-e, hogy a tömeg számára fakadjon belőle élet vize? Jézus is azt tette, amit a Törvény. Testének egyszerű edényében közénk hozta a valódi Szentséget és mindmáig ezen a szerelmes szentségen él az egész világ. Azonban ez a szentség nemcsak erkölcsi, mert ez csak arra jó, hogy mindent belebeszéljünk, hanem annak a Lényegnek, a Másnak a töredékes rajza, amit Jézus hozott. Ebbe nem lehet egyéni dolgokat belemagyarázni. A mi szentségünk nem csupán erkölcsi, mert a Jézusé sem volt az.

Különben is lehet-e egyáltalában jogosultsága az individualizmusnak? Ez mindig azt tételezi fel, hogy minden egyes léleknek van egy egészen sajátos, csak az ő birtokában lévő tulajdonsága. Minden lélek egy király, önálló szuverén valóság. Ebben talán van valami igazság, de ezen a téren a megállapításnál tovább menni és az illető léleknek a szabad önkényes kifejezését megengedni nem lehet. Mihelyt a tömeggel kerül összeköttetésbe a lélek, azonnal le kell mondani a saját jogairól: „Mid van ugyanis amit nem kaptál volna?“

Ha pedig nem a tied, amivel bírsz, arra sincs jogod, hogy a magad érdekében használd fel azt... Az individualizmus nem egyéb, mint a középkori nemesség-ideológia kiterjesztése mindenkire és természetes, hogy belőle önzés, önkényeskedés és rablóhadjáratok fakadnak. Isten Országában pedig ilyen dolgok nem lehetnek. Ott csak alázat lehet.

Mi hát ezek után a kötelessége a lelkipásztornak? Ennek a legabszurdabb foglalkozású embernek, aki teremtmény létrejele Isten akaratát kívánja képviselni? Mi lenne más, mint résztvenni ennek a világnak az életében, mint tagja tömegnek, és nem mint

pártonkívüli, amelyért, emberi szempontból, van, figyelni az ő szükségleteit és rajzolni azt a rajzot számára, amit Jézus tett eléje az Igében. A tömeg életét szívni magába és a neki adatott szentség szerint alakítva azt újra visszaadni azoknak, akiktől kapta.

Azonban legvégül csak annyit, hogy ami itt leíratott csak emberi beszéd és nem Isten igazsága. Még csak nem is másolat, hanem csak próbálkozás megrajzolni azt, amit Jézus elénk állított. Az istenit nem lehet leírni és keretbe szorítani. Az önálló és önmagáért való egész, amely pozdorjává tör minden emberi tervezést. A megoldás nem abban van, ami leíratott, hanem Istenben, aki — a mi hitünk szerint — csodát fog tenni és eljön a kérdéseket megoldani. De addig nekünk kell készítenünk, mert az ő kegyelme lehetővé teszi az építést és kényszeríti azt.

Tunyogi Csapó András.

Az egyházfegyelem kérdéséhez.

Ebben a kérdésben, melyben már annyi kísérlet és sürgető felszólalás hangzott el, addig is, míg a zsinat valami végleges intézkedést tehetne, ismét egy kísérletet akarunk tenni az alábbiakkal. Egy lelkési baráti társaság konferenciáján határozott formában vetődött fel egy egyházfegyelmi szabályzat tervezete kidolgozásának kérdése. Mielőtt azonban ilyen formában ezzel foglalkozhatnánk, egy sereg nagyon fontos kérdés áll az utunkba, melyek megoldása nélkül nem lehet hozzá sem fogni egy komoly szabályzat elkészítéséhez. Valószínűleg ez is az oka, hogy olyan sok kezdeményezés és követelés dacára még a kérdés nincs elintézve, hogy ezekben az alapkérdésekben nem tudunk megegyezésre jutni, vagy, ami még nagyobb nehézség, nem is látjuk esetleg ezen kérdések felmerülését és megoldását. Azért itt két dolgot próbálunk adni. Először röviden összeszedni az egyházfegyelem kérdésének legfontosabb problémáit, azután közölni egy tervezetet, melyben e kérdésekre nem több oldalon ugyan, de válasz van adva. Hangsúlyozni kell, hogy ez a felelet csak a tervezet kidolgozójának felelete s nem bizonyos, hogy mindenki egyetért velé. Ezért fontos lenne, ha lekipásztoraink és egyházi lapjaink foglalkoznának a kérdéssel, nem annyira a tervezet kérdésével, mert az csak a kivitel dolga, hanem az itt felsorolt kérdésekkel, melyekre adott felelettől függ az egész egyházfegyelmi kérdés megoldásának mikéntje.

E kérdések, melyeket csak a maguk rövidegében, kifejtés és állásfoglalás nélkül tárunk elé, mert maga az állásfoglalás a mellékelt szabályzathoz látható; a következők:

1. Mi az egyházfegyelem viszonya az egyházi törvénykezéshez? Lehet-e az egyházfegyelmet beosztani az egyházi bíráskodás szervezetébe, mint annak egyik tagját, vagy külön kell

gyülekezeti és egyházi fegyelemről beszélni?

2. Megvizsgálandók és kifejtendők az egyházfegyelem jogi, hitvallási, theologiai és adminisztrációs szempontjai, ezeket összhangba kell hozni, hogy egyik a másikat ne zavarja, viszont egyik szempont se maradjon kielégítetlenül, mert ez esetben az egész munka félszeg lesz.

3. Mennyiben ismerhetők el e kérdésben a régi kánonok erre vonatkozó határozatai s mennyiben kell azokat az újabb törvények által túlhaladottaknak tekinteni?

4. Mennyiben tartozik az egyházfegyelem körébe, amennyiben ez gyülekezeti fegyelmezés, a presbiterek és lelkipásztorok fegyelmezése? Hogyan oldandó ez meg összhangban az egész egyházfegyelem szellemével és módjával?

5. Hogyan tartandók és tarthatók meg az egyházfegyelem fokozatai, milyen fokozatokat kell elismerni, tekintettel különösen a kirekesztés kérdésére?

6. Hogyan történjék az egyházfegyelmi törvény, vagy szabályzat bevezetése? Zsinati törvényhozás útján-e, mely esetben nem hiúsul-e meg az a gyülekezetek ellenállásán, vagy passzív rezisztenciáján, vagy az egyes gyülekezetek ránevelésével, mely esetben hosszú előkészítő munkára van szükség?

7. Milyen jogi szankciókkal rendelkezik az egyházfegyelem, végrehajthatók-e annak büntetései, nem kell-e félni egy renitenctiától, mely esetleg végletes lehet?

8. Miket kell elismerni az egyházfegyelem alapját képező vétségek gyanánt? Egyeznek-e ezek az ET. V. tc. 34. §-ában foglaltakkal, vagy több annál? Ha egyezik, mért kell egyházfegyelem, ha több, hogyan lehet ezt a több igényt keresztülvinni?

9. A fegyelmi büntetések kimondásában és alkalmazásában igénybeveendő-e a felsőbb egyházi hatóságok, vagy csak a gyülekezetnél kell maradni? (Az 1790—91-iki budai zsinat, mely a legutolsó ilyen rendelkezést tartalmazta részletesen, az úrvacsorától eltiltást a parciális, a kirekesztést a generális zsinatnak tartja fenn, a Fördös-féle tervezet, — 1866, — az egyházközségi közgyűlésnek.)

10. Mi a gyülekezetben a fegyelmezés szerve? Ha a presbitérium, hogyan választható el a presbitérium mint egyházközségi adminisztrációs szerv, vagy mint egyházközségi bíróság (ET. V. tc. 4—10. §) szerepe az egyházfegyelmi szerv szerepétől?

11. Mennyiben használható és alkalmazható az ekklezsziakövetés mai torz formája?

12. Hogyan lehet az egyházfegyelem munkáját a gyülekezeti munkába átvinni, azzal támogatni és kiegészíteni?

13. Hogy lehessen elkerülni egy ilyen szabályzat kettős kísértését: az általános semmitmondást s egy aprólékos szabályozást?

14. Hogyan viszonylanak az egyházfegyelmi büntetések az ET. fegyelmi büntetéseihez? Pl. egy kirekesztett választható-e?

15. Hogyan lehet a lelkész szerepét megóvni a fegyelmezéssel velejáró nehézségektől, s hogyan lehet biztosítani, hogy ez a gyülekezet fegyelmező munkája s nem a lelkész erőszakoltnak feltűnő akarata legyen?

E kérdésekkel le kell számolni, s még többel is, mielőtt egy ilyen szabályzatot készítünk, vagy életbeléptetünk. Az itt következő csak egy kísérlet, melyhez, de különösen a kérdésekhez, szíves hozzászólásokat kérünk.

Egyházfegyelmi Szabályzat.

1. §. A keresztyén egyházi fegyelem az Egyháznak, annak Feje, az Úr Jézus Krisztus által a Szentírásban rendelt, egyházunk hitvallásaiban és ősi kánonaiban megállapított és szabályozott és ősidőktől fogva gyakorolt kötelessége, melyet az egyház az Isten Igéjében neki adott megbízatás és hatalom alapján, Isten Igéjével gyakorol. (Máté ev. 16 : 19. Heidelbergi Káté 82—85. kérdés, II. Helvét Hitvallás XVIII. 10—11., 14., 15., 17.)

2. §. Az egyházi fegyelem célja, hogy Isten egyháza a maga tisztaságában Isten dicsőségére megtartassék (I. Kor. 5 : 13) azáltal, hogy: Isten egyházába ne számláltassanak azok, akik rut és vétkes életet élnek (I. Kor. 5 : 13), hogy a gonoszok példája következtében a többiek meg ne romoljanak (I. Kor. 5 : 6—11, I. Tim. 1 : 20), és, hogy a gonosz és vétkes életűek a bünt megismerve és megbánva, az Isten Igéjének figyelmeztetésére megtérjenek (II. Thess. 3 : 15, I. Kor. 5 : 5).

3. §. Az egyház fegyelmező munkája alá tartozik minden konfirmált egyháztag és egyházi tisztviselő. Gyermekekért szüleik vagy gyámjaik tartoznak felelősséggel.

4. §. A gyülekezeti fegyelmet a presbitérium gyakorolja, ~~vagy ahol ez külön meg van alakítva, az egyházközségi bíróság (ET. V. tc. 4—10. §-ai). Ennek hatáskörébe tartozik az egyházközség minden egyes tagja, a lelkészeket kivéve, a presbiterek, is, olyan ügyekben, melyek nem esnek az ET. V. tc. 34. §-ában felsorolt vétségek minősítése alá. A lelkészek és ~~segédlelkészek~~ felett az egyházmegyei fegyelmi tanács, melyet az egyházmegyébe tartozó lelkészek közül az egyházmegyei ~~községi~~ választás ~~és~~ ~~esepres~~ ~~sekk~~ ~~felett az egyházkerületi közgyűlés által ugyanígy választott fegyelmi tanács bír hatáskörrel. Tagjai számát az egyházmegyei illetőleg az egyházkerületi közgyűlés állapítja meg. Az egyházmegyei fegyelmi tanács elnöke az esperes, az egyházkerületié a püspök, jegyzőjét minden ülésen tagjai közül kéri fel. A tanács megbízatása három évre szól. Gyűléseit közgyűlések alkalmával, esetleg azon kívüli időben is tartja.~~~~

5. §. Úgy a presbitérium, ~~vagy az egyházközségi bíróság,~~

~~mint az egyházmegyei és egyházkerületi~~ fegyelmi tanács, csak mint fegyelmező testület jár el, csak a rá bízott ügyekben. Biróság előtt levő ügyben az egyházi fegyelmezésnek, vagy egyházi fegyelmezés alatt álló ügynek biróság elé terjesztésének helye nincs, kivéve az ET. V. tc. 34. §-ában felsorolt vétségek esetén, mikor az ügyet birósági útra kell terelni a törvényben megszabott eljárással s a fegyelmező eljárás ugyanakkor megszűnik.

6. §. Egyházi fegyelmezés alá tartozik minden olyan bűn, vagy mulasztás, mellyel az illető nyilvánosan egyházunk hitelveivel tudatosan ellenkezőképen tanít, vagy ilyen tanokat hirdet, vagy úgy cselekszik, ami egyházunk hitével ellenkezik, Isten törvényével ellenkező módon, erkölcstelen, tisztátalan életet él, akár magánosan történt az, akár nyilvános botrányozást okozott (Tit. 3 : 10—11).

7. §. A fegyelmezés fokozatai:

a) Figyelmeztetés magánosan, a presbitérium, vagy fegyelmi tanács egyik erre megbízott tagja által, mikor is az illető megbízott a vétkes elé tárja a bűn veszedelmét és ítéletét és testvéri szeretettel kéri azt a bűn elhagyására (Mát. 18 : 15).

b) Megintés a presbitérium vagy fegyelmi tanács 2—3 küldött tagja által, akik a vétkest komolyan figyelmeztetik és intik a megjavulásra (Máté 18 : 16).

c) Dorgálás a presbitérium, vagy fegyelmi tanács előtt, mikor a presbitérium vagy fegyelmi tanács elnöke annak határozatából inti a vétkest, hogy eddigi életével hagyjon fel (Máté 18 : 17).

d) Eltiltás az úrvacsorától mindaddig, míg az illető bűneit meg nem bánja s azok elhagyására komoly ígéretet nem tesz (I. Kor. 11 : 27, 29).

~~e) Kirekesztés az egyházból, mikor az illetőtől, mindaddig, míg meg nem tér, minden egyházi szolgálat megtagadtatik, hivatalától megfosztatik és a hívők közösségéből kirekesztetik (Máté 18 : 17, I. Kor. 5 : 11, 13).~~

8. §. A kirekesztés csak nagyon súlyos esetekben, súlyosan megbotrányoztató vétkek, vagy az összes előbbi fokozatok eredménytelen kimerítése esetében alkalmazható. A kirekesztést kimondó határozatról az illető értesítetik azzal, hogy e határozat a felsőbb hatóságokhoz, és pedig: a presbitérium határozata az espereshez, az egyházmegyei fegyelmi tanács ugyanehez, az egyházkerületi a püspökhöz azonnal felterjesztetik. Ha az esperes, vagy püspök tíz napon belüli időben a kirekesztő határozatot fel nem oldja, az érvénybe lép. Ehhez képest a határozat a legközelebbi vasárnapon a szöszékből kihirdetendő, az esperes, illetőleg püspök pedig megteszi az intézkedést az illető által viselt tisztség betöltésére. A tíz napos határidő alatt a vétkesnek joga

van a presbitérium, illetve fegyelmi tanács előtt ekklézsiakövetéssel élni, mely esetben az ítélet hatályát veszti. A kirekesztő ítélet annak felsőbb jóváhagyása előtt nyilvánosságra nem hozható.)

9. §. Az úrvacsorától eltiltott, ~~(vagy kirekesztett egyháztag)~~, ha bűneit megbánta, ekkléziát követhet s csak úgy bocsátható jogaiba. Az ekklézsiakövetés az úrvacsorától eltiltott egyén esetében az e célra összehívott presbitérium, ~~egyházközségi bíróság~~, vagy fegyelmi tanács, vagy annak képviselője, ~~(a kirekesztettnél)~~, ha a presbitérium, ~~(egyházközségi bíróság)~~ vagy fegyelmi tanács az illető bűnbánatának komolyságáról meggyőződik s arra engedélyt ad, a vasárnap délelőtti istentisztelet után, ~~(az egész gyülekezet színe előtt történik)~~, a megszabott liturgia szerint. Az ekkléziát követett egyén ezután teljes jogú egyháztagnak számít, ~~(de vétké miatt esetleg elvesztett tisztségét vissza nem kaphatja)~~.

9. §. Az egyházfegyelmet gyakorolja minden református hívő, elsősorban családtagjaival, hozzátartozóival, alkalmazottjaival, azután a gyülekezete többi tagjaival szemben, akik valamely bűnbe beleestek, szeretettel intvén mindeneket és támogatván a bűn elleni harcban s Isten akarata szerinti életben (I. Thess. 1 14—15, Gal. 6 : 1—2, II. Thess. 3 : 15, Zsid. 12 14—16), mint akik egymásért felelősek. Különösen kötelessége ez minden külön eljárás indítása, vagy bevárása nélkül a presbitereknek és lelkészeknek (I. Pét. 5 1—4, Tit. 2 1—10, I. Tim. 5 : 1—2).

10. §. Ha valaki felől, akár egyháztag, presbiter, vagy lelkész, gonosz hír van forgalomban, vagy indokolt vád emeltetik valamely egyháztag, presbiter, vagy lelkész által, a presbitérium, ~~egyházközségi bíróság~~, vagy fegyelmi tanács gyűljön össze és vizsgálja meg a vádat. Ha az igaznak bizonyul, a presb. ~~egyházközségi bíróság~~, vagy fegyelmi tanács, a fentebb felsorolt ~~büntetőhatáskör~~ belátása szerint alkalmazza. A vizsgálatnak, mely mindig zártkörű, s mely a vádolt egyén kihallgatása mellett a dolog alapos megbeszéléséből áll, a szelidség lelkével teljesnek (Gal. 6 1), de Isten törvénye szigorúságán alapulónak kell lennie, s a büntetés alkalmazásában szem előtt kell tartani, hogy annak célja nem a megtorlás, hanem a bűn orvoslása s a bűnbocsánat és vigasztalás által a bűnös megtartása. (II. Kor. 2:6—8.) Ha a vád igaznak nem találtatik, az illetőt a presb. ~~egyházközségi bíróság~~, vagy fegyelmi tanács biztosítsa testvéri bizalmáról, a hamis hír terjesztőjét vagy hamis vádaskodót pedig részesítse büntetésben.

11. §. A presbitérium, ~~egyházközségi bíróság~~, vagy fegyelmi tanács határozatai ellen felebbezésnek helye nincs.

12. §. A tárgyalás zárt, a határozatok, a 7. §-e) és 8. §-ban foglalt rendelkezések kivételével nyilvánosságra nem hozhatók.

13. §. Egyházfegyelmi ügyekben bírósági költségek felszámításának egyetlen fokon sincs helye.

J. E.

Dr. Dávid György: Az erdélyi református egyházközség XVII. századbéli képe. Marosvásárhely. Szerző kiadása, 1929. 96 lap.

Egyházkerületünk történetének klasszikus korával, illetve ennek egy igen fontos kérdésével, az *egyházközségi élet* kialakulásával foglalkozik ez a tanulmány. Azok után az értékes egyházi kutatások után, amiket Pokoly közkezen forgó munkájának IV. kötetében végez, most már az egyes hézagok kitöltéséről és az adatok illusztrálásáról kell gondoskodnunk. S csakugyan ez az a tér, ahol lelkipásztor testvéreink a legérdemesebb munkásságot végezhetik. Egy-egy gondosabban kezelt egyházközségi és egyházmegyei levéltár, régi protocullumok, libellusok, deliberatuumok stb. birtokában mindig új és vonzó adatokat tárhatunk a nagyközönség elé. Egyháztörténetünk adattára, legalább is felelő részben, gyűlekezeteink, egyházmegyéink, kollégiumaink levéltárában van szétszórva s nem tudunk elég hálásak lenni, ha azokat, még ha egyszerűen reprodukálva is, valaki feldolgozza és — sokszor anyagi kockázattal — napvilágra hozza.

A munka a ref. egyházi szempontból elsőrangú fontosságú *egyházközségi*, még pedig a *falusi* gyülekezeti életet tárgyalja. Hogy írója a bekecsalji egyházmegyében viselt főjegyzői állásánál fogva, elsősorban a marostordamegyei egyházközségek felől nyújt érdekes adatokat, természetes. De találunk benne utalásokat a többi egyházmegyékre (görgényi, gy.-fehérvári, kolozskalotai, szilágyszolnoki, dési stb.) fejlődésére, illetve egyházközségi életére is. Az író elsősorban az ekkleziák igazgatásának, szervezetének és vagyoni állapotának rajza érdekli. Ma, amikor szeretjük előtérbe állítani a hit és erkölcsi élet nagy fontosságú kérdéseit, nem szabad elfelednünk azt, hogy a vallásos élet ez is. Az evangélium szelleme, hatalma, nemcsak a *kiválasztottak* valóságos újjászületésében és nagyszabású cselekedeteiben, hanem a *hivatalosak* az Isten országába vezető út néma, egyszerű vándorainak, a *látható* egyház szürke tagjainak a tetteiben is megdicsőül. Van valami láthatatlan, csak Isten Lelkének hatalmával magyarázható összefüggés, azok közt a nagy, egyetemes értékű tények közt, amikkel a ref. fejedelmek, buzgó püspökök, tudó-

sok és építők egyházunk fejlődését biztosítják s azok közt a kicsiny, de hűséges építő munkák közt, amikkel az egyszerű falusi lelkipásztorok, tanítók, megyebírák és egyháztagek eklézsiájukat fejlesztik, erősítik. Nem véletlen az, hogy erdélyi ref. egyházunk legtekintélyesebb világpolitikai fontosságú korszakában itt-hon, amint a szerző erre rámutat, a régi, nagytestű, tisztán csak adminisztrált mater ecclesia-k egyszerre több kisebb, önálló egyházközsége szakadnak. Ki ne látná ebben az erdélyi jogfejlődésben olyan fontos, községi autonómia mellett egyúttal a ref. keresztyén szellem diadalát is? *Minden egyes lélek értékes és nemcsak az egyház egyeteme; mindenki öntudatosan és nemcsak számszerűleg kell, hogy beleilleszkedjék az egyház organizmusába!* És milyen árat fizetnek a hivek ennek az elvnek a győzelméért!? A materré alakulás nehézségeitől (25—30 l.) eltekintve egyenesen *arcpírtó lecke* mindnyájunk számára az a nagy áldozatkészség, amivel a patronus, de a legutolsó egyszerű gazda ember is akkor az egyházközség fenntartásához, papi fizetéshez hozzájárul. Mit szólnának a mi egyetemes adóért, rovatalért annyit húzalkodó hiveink, ha az ótestamentumi tizedadózásnak azt a régi, *meghaladott* módját ma újból életbe léptetnénk, mely szerint 20 kalangya búzából mindenki kettőt a papnak és egyet a mesternek tartozott fizetni? Mikor ekével, cséppel, orsóval, guzsajjal, verejtékes napszámmal izzadták össze a lelki tanítók fizetését, csak hogy azok „szolgálatjukat véghez vihessék”? (31, 38—44 l.) Ilyen áldozatok mellett akkor romlás helyett mindenütt duzadó fejlődést, a lehetőségek szerint való igazolás helyett szent és áldásos vakmerőséget találunk lépten-nyomon.

Innen magyarázom azt a nagy, ma már szintén fel nem eleveníthető egyházközségi jogot, a papszegődést, papmarasztást is, amit eddigi egyháztörténetíróink, tehát szerzőnk is csak fejcsoválva tud ismertetni. Ennek forrása nemcsak a Hercegszöllősi Kánonokban van (37. l.), hanem amint Pokoly útal erre (IV. k. 110. l.) a János Zsigmond alatti ref. és unitárius országgyűlési törvényhozásban, sőt egyenesen a kálvinista gondolkodásban is. Schweizban mai napig fennáll a hatvétenkénti Wiederwahl szokása (igaz, hogy csak ritkán veszik igénybe), régi ref. kánonaink: az 1567-iki debreceni Nagyobb cikkek (31. c.), az 1577-iki Kisebb cikkek (10. c.) állandóan szólnak erről s így kerül bele a Geleji Kánonokba is. (18, 19 k.) A papot — ezt szerettem volna a könyvben éppen erre vonatkozólag kihangsúlyozottan olvasni — viszont úgy a fizetés megcsonkítástól, mint a könnyelmű elbocsátástól *állandóan védi az egyház az esperes útján*. A Nagyobb cikkek (51 c.) a fizetést megtagadó eklézsiákat a papoktól való megfosztással, nálunk pedig a Ruher-féle kánonok (20, 24 k.) a fizetésleszállítókat súlyos pénzbüntetéssel, végül az egyházi fegyelem iránt engedetleneket szintén a szolgálat megtagadásával bün-

Etetik. A nagy jogot tehát csak súlyos kötelességek betartása mellett lehetett élvezni!

Az egyházi fegyelemre vonatkozólag szintén szeretnék pár dolgot kiemelni, de nem akarok egy, e tárggyal foglalkozó, nem-sokára megjelenő könyv fejtegetéseinek elébe vágni. Csak egyszerűen örömet akartam kifejezni e sorokban a szerző érdemes munkálkodása felett s nyugtázni azt a tanulságot, amit abból mai helyzetünkre nézve kiolvastam.

N. G.

Folyóiratok Szemléje

The Evangelical Quarterly

Theol. review, international in scope and outlook, in defence of historic christian faith. (Nemzetközi célú és vonatkozású theol. szemle, a történeti ker. hit védelmére). III. kötet. 1931. január, ápr.

E folyóirat különösen arról nevezetes és érdekes, hogy a Heidelbergi és westminsteri Káté Baráti Társasága ezt az angol nyelvű folyóiratot akarta megnevezni egyik hivatalos lapjának, mely csak azért maradt el, mert hasonló német nyelvűt nem lehetett oda állítani a cél szolgálatára.

Első cikke gyanánt Dr. E. F. Karl Müller erlangeni professzornak *A ref. theologia, mint a tiszta evangélium őre* c. a Presb. Világszövetség elberfeldi gyűlésén felolvasott dolgozatát hozza, melynek ismertetésétől, mivel lapunk mult évi számában már volt róla szó, most eltekintünk. — John R. Mackay cikke következik ez után: *Pozitív okok arra, hogy a Bibliát Isten ígéjének higgyük* címen. Ez okokat a következőkben sorolja fel: 1. Ez volt mindenkor Isten egyháza hite; 2. a tapasztalat bizonyítékai; 3. az archeologia bizonyítékai; 4. az Írásban rejlő erők bizonyítékai. A cikk az orthodox theologia szemszögéből nézi a kérdést. — Ges. C. Steward hulli professzor *A tudomány és vallás viszonyáról* beszél. Utal a ma változó világnézeti vitákra és kérdésekre s megállapítja, hogy valamely viszonynak kell a kettő között lennie. Vizsgálja a kérdést a materializmus, az újabb tudományos elméletek, a XX. század tudományos felfogása, s a modern idealizmus szempontjából. Megállapítja, hogy a vallást semmiféle természettudományos elméletből nem lehet levezetni. az Isten vallásos felfogása nem vezethető le semmiféle tudományos teoriából, mert az az istenfogalom ott egyszerűen nem található. Minden elméleti úton kapott istenfogalom különböző, ha nem is inkompatibilis a keresztyénség Istenével, mert az előbbi ez útján postulálja az istenfogalmát, míg a keresztyén ember a kijelentés útján jut az élő Isten valósága tudatára. — Grossheide holland professzor a *Synoptikus kérdéssel* foglalkozik itt a Lukács ev. prologusa alapján a synoptikusokra vonatkozó két fontos kérdést: először a három evangélium nagy hasonlóságát, s az e mellett fennálló szöveg különbségeket annak felvételével akarja magyarázni, hogy egy eredetileg arán nyelven kialakult stereotyp szájhagyomány szolgált az evangéliumok alapjául. — D. Maclean a skót szabad egyház história-professzora *Világosság az ősi Skócia felett* címen a skót egyháztörténet első korszakával foglalkozik. Végül W. M. Christie: *Abrahám, Lábán és Jákób Hórán-járól* ír.

T. E. Jersop cikke: *Psychologia és vallás*. arról szól, hogy a lélektan viszonyát a valláshoz két oldalon hibásan állítják be. Egyik oldalon állandóan találkoznak azzal a követeléssel, hogy a theológiának s kül a gyak theológiának a lélektanon kell felépülni s a lélek ismerete nélkülözhetetlen a lélek gondozására. Ez helytelen, mert arra a gondolatra épül, hogy nem tehetek semmit, ha nem ismerem a processust, melyen az végbemelegy. Ez az állás-

Font egy sereg felemás lélektani ismeretet s azzal való dicsekvést hozott létre, ami a predikációkban és vall. irodalomban mutatkozik, s ezzel szemben elhanyagolták a tanítás és nevelés tartalmát, *ahogyan* miatt a *mit* kérdését. Pedig a psych. még nem kialakult tudomány. Még abban sincs megegyezés a psychológusok között, hogy *mi* a psychologia, némelyek csak az ideg és izomélet adataira támaszkodnak, mások a tudatos jelenségekre, mások az abnormis lelki folyamatokra. Hasonló bizonytalanság uralkodik a módok kérdésében, hol a belső megfigyelés, tudatalatti, matematikai módszerek küzdenek egymással. Tehát a vallás psychológiájáról tulajdonképp nem lehet beszélni. Az erre gyűjtött adatok nélkülözik a tud. értéket, elfelejtik, hogy ezekben a külső jelenségek másodrangúak a leírhatatlan belső szempontok nélkül, és olyan általánosításokat csinálnak, melyek illuzóriussá teszik az eredményt. — A másik téves álláspont, mely a *vallást csak egy lélektani ténynek* tekinti, mely ép úgy téves irányba vezet, mint a XVIII. század mechanizmusa, vagy a mult század evolúciónizmusa. Ez abból a tévedésből származik, hogy a lélektani jelenségekkel azonosítják a vallást, melynek pedig azok csak külső formái. A régi psychologia adatait általános elvekkel akarta igazolni, az új pedig csak a saját elveit követi absztrakt állítások figyelmen kívül hagyásával. Hasonló tévedés az is, mely az értéket a tényleges eredetből akarja leszámaztatni. Különösen a psychoanalysis hibás ebben, mely a vallás lényegét teljesen félremagyarázza.

Dr. A. Melraig: *Gondolatok az emberi természet hármas alkotóeleméről szóló elmélet felől* c. cikkében azt mondja, hogy a test, szellem és lélek hármas meghatározását Platontól lehet származtatni. A Biblia a teremtes történetében csak két részből tud, a bibliai szóhasználatból azt lehet következtetni, hogy a szellem és lélek lényegében egy, minden egyéb magyarázat téves. Hasonló tűnik ki az emberi öntudat vizsgálatából. A. L. Lumb: *A pentateuchos-kritika vizsgálatáról* ír, A. H. T. Clarke: *Az őszösvetség történeti fontosságáról*, Leonard De Moor: *Calvin felfogása a kijelentésről* címen kiemeli, hogy a kijelentés gondolata nemcsak színezi, hanem meghatározza a K. egész theol. rendszert, főképen az Inst. alapján. Azt vallja, hogy Kalvinnál az általános kijelentés, a természeti és pogány vallásokban hozzátartozik a speciális kijelentésben s az előbbi csak az utóbbi alapján érthető, mert nagyobb világosságot sugárzik az ált. kijelentésre, úgy, hogy az ált. kegyelem K. értelmében nem kegyessio, hanem olyan lényeges vonása theologiájának, melyet különösen Kuyper fejtett ki tovább. Az ember K. szerint nem romlott meg teljesen, hanem még az Istentől való elszakadás állapotában is erkölcsi tevékenységet fejt ki és előmozdítja a közjót. Így szüntette meg a dualizmust, ami a katolikus, sőt a lutheri tanban is ott van, de ugyanakkor távol van minden pantheizmustól és deizmustól. A K. felfogásának alapján a term. vallásról áll Schleiermacher s a modern theologia. A kijelentés gondolatának másik jellemző vonása a Szentlélek bizonyosságtétele s a kijelentés objektivitása és subjectivitása kérdése, amelyben a K. felfogása a Szentírásról útját vágja minden subjectivizmusnak, mikor a Szentlélek bizonyosságtételét és az Írás tekintélyét elválaszthatatlannal köti össze. Ezért a K. kijelentés-tana tanulmányozása a legnagyobb fontosságú az egyházra nézve. — A folyóirat áprilisi száma végén Imre L. ismerteti *A Heidelbergi Kötén épülő vallás-tanítási tantervét* az erdélyi egyházkerületnek, majd könyvszemle és folyóiratszemle zárja be a számot.

I. L.

Ez a szám magában foglal 3 értekezést, 3 kritikai tanulmányt és számos könyvismertetést.

Az első értekezés címe: A zsidó szkepticizmus. Írója: Johs. Pedersen a semita nyelvek tanára a kopenhágai egyetemen. Ez értekezés szerint Izraelben a szkepticizmusnak karakterisztikus képviselője van: a Prédikátor könyvének a szerzője. A Prédikátor könyvének új specialis jellege van. Mert amíg pl. a Pélábészédek könyve tiszta és precíz módon minden belső összefüggés nélkül bizonyos tapasztalatokat magyaráz meg és a Jób könyve bizonyos szempontokat állít elénk, addig a Prédikátor könyvének az írója felállít egy tételt, amit védeni és bizonyítani akar. „Minden hiábavalóság! Micsoda haszna van az embernek minden ő munkájában, mellyel munkálkodik a nap alatt? A földi gyönyörűség, még munkánk vídám élvezése is hiábavalóság. Mindennek megvan a maga ideje és szerencsétlenség épen úgy érheti az igazat, mint ahogy boldogság veheti körül a gonoszt. Minden körülmények között azonban félje az ember az Istent és nyújtsa neki azt az áldozatot, amit ígért, mert még a gazdagság és tisztesség is hiábavalóság. (1-6. rész.)

Látnivaló tehát, hogy az első hat fejezetben radikális pesszimizmus vonul végig. A következő fejezetekben megváltozik a hang: „Jobb a jó hír a drága kenetnél és jobb a halálnak napja a születésnek napjánál. Jobb a síralmas házhoz menni, hogysem a lakodalomnak házához menni; mivelhogy minden embernek ez a vége és az élő ember megemlékezik arról...“ És hogy beszél a bölcs? „Jobb akármilyen dolognak a vége, mint annak kezdete.“ De meghajlik a tények előtt. Amit az Isten görbévé tesz, senkisémmé tudja azt egyenessé tenni. Ajánlja azért a bölcsességet, a megelégedettséget és egyszerűséget. És aztán az engedelmisséget a felsőség iránt és az Isten iránt félelmet, mert akik az Istent félik, azoknak jól megy a dolguk. Aztán figyelmeztet arra, hogy a kegyeseknek és gonoszoknak külső egyformasága senkit meg ne tévesszen és élvezze mindenki vidáman Isten adományait. És ajánlja aztán azt, hogy az ember minden vállalkozásában legyen okos, amelyre vonatkozólag a 11. részben adja meg az utasításokat. Befejeződik végül az egész könyv azzal a figyelmeztetéssel, hogy mindenki gondoljon Istenre ifjúságában, hogy legyen vígasza vénségében, „mert minden cselekedetet az Isten ítéletre előhoz, minden titkos dologgal, akár jó, akár gonosz legyen az.“

A továbbiakban az értekezés írója azt a kérdést állítja fel, hogy ki a könyv szerzője és mikor élt? A kérdés első részére nem talál feleletet, a második részére is csak megközelítőleg. Csak gondolja, hogy Dávid királynak valamelyik leszármazottja lehet, valamelyik király, mert a könyv elején a következőket olvashatjuk: „én prédikátor, királyi voltam Izraelnek Jeruzsálemben“ (I. 12.) — Hogy mikor élt a könyv szerzője? Az értekezés írója azt a megállapítást teszi, hogy a Kr. e. 3-1 századokban, amire következtet a könyvnek nyelvezetéből, ami teljesen elüt a biblia többi könyveinek nyelvezetétől, s amelyen érzik a hellenizmus hatása.

A könyvnek különben az a célja, hogy elvezesse az embereket e világ hiábavalóságaitól az isteni törvényhez. Másfelől az egyházi atyák e könyvben kifejezve találták az egyház fogalmát, eszményét, ami kiemelkedik a természeti világ csekély értéke felett.

Luther pedig azt mondja, hogy a Prédikátor könyve nekünk azt ajánlja, hogy abból húzzunk magunknak hasznót, amit az Isten nekünk adott, még pedig haládatóssággal, anélkül, hogy gondolkodjunk a jövődőre, megőrizve szívünk nyugalalmát és szellemünk frissességét és megelégedve az Isten beszédével és munkájával.

A későbbi kritikai nézetek is érdekesek, Michaelis azt mondja, hogy a prédikátor könyvének az a célja, hogy feltárja az Istentől eltávozott emberek előtt a boldogság hiányát és megmutassa az élet igazi és tartós boldogságának az eszközeit, ami a vallásban található meg, mert az ember önmaga által semmit sem tudhat meg; szüksége van a hitre. Renan, a modern szkeptikus, a könyvről azt mondja, hogy benne fellelhető napjaink pesszimizmusának finom kifejezése. A szerző úgy jelenik meg előttünk, mint egy reznigált Schopenhauer. Henter szerint az egész könyv egy dialógus, ahol az egyik fél — egy ifjú ember — keresvén az igazságot kifejti a maga félelmét és kételyeit, amellyel szemben az idősebbik odaállítja a maga bölcsességét. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki Plumptre is, aki szerint azonban három személy szerepel: egy megrögzött pesszimista, egy epikureusi bölcs és egy kegyes zsidó. Ezen felfogásnak legjellegzetesebb képviselője azonban Siegfried, aki azt állítja, hogy a könyv négy szerző munkája. Az egyik, aki az 1–3 részeket írta egy pesszimista filozófus, aki képtelen összeegyeztetni a zsidó vallás dogmáit a tényekkel. A második egy epikureusi sadduceus, aki azt mondja: „édes a világosság” és „jobb az élő eb, mint a megholt oroszlan” szemben az előbbi felfogásával, amely szerint „jobb a halál napja, mint a születés napja”, „boldogabbak a halottak, mint az élők”. — A harmadik szerző egy bölcs ember, aki különböző jó tanácsokat ad és aki azt mondja, hogy az okos ember beszéde felébreszti a tiszteletet, míg a bolondé elveszítik azt. — A negyedik szerző egy kegyes lélek, egy *hasid*, aki azt erősíti, hogy minden Istentől függ és az Isten ítélete az igazságos; úgy, hogy e könyvben négy jellemvonás tükröződik vissza: a pesszimizmus, a hedonizmus, a bölcsesség és a kegyesség.

Az ezutáni részekben az értekezés írója reámutat azokra a vizsgálódásokra, amelyek a 18-ik századtól kezdve indultak meg a Prédikátor könyvének keletkezéséről és gondolatvilágát illetően, s amellyel kimutatni igyekeznek a kritikuskok, hogy a könyvön a görög filozófia hatása érzik, s ami miatt az egész könyv gondolata közel áll a stoicizmushoz és epikureizmushoz. Ezen vizsgálódások ismertetésével kapcsolatosan író nagy részletességgel ismerteti a Kr. e. utolsó 3 század vallási és bölcsészeti felfogásait az emberi élet céljairól, az embernek a természeti világhoz való viszonyáról, amelyek között létrejött a Prédikátor könyve, s amely miatt vonul végig rajta a szkepticizmus, a konkluzióképpen leszögezi a következőket: „A Prédikátor könyve érdekes bizonyíték azon eszmeáramlatokat illetően, amelyek megelőzték a Krisztus eljövételének idejét. Nem tartozik sem a régi Izrael idejéhez, sem a későbbi judaizmushoz, hanem átmenetet képez gondolataival egyik korszakból a másikba.”

A következő értekezésben Maurice Gognal párisi professzor fejti ki gondolatait a *paruziára* és a *feltámadásra* vonatkozólag. Kiindulva a régi római symbolumból, amely szerint „harmadnapon feltámadott halottaiból, felment a mennybe, ül az Istennek jobbjára felül” és aztán „el fog jönni ítélni élőket és holtakat”, kimutatja a kettő közötti összefüggést. Fejtegetését a páli és jánosi theologia alapján teszi meg.

A 3-ik értekezés a „Kálvin intellektuális formációjáról” megkezdett adatsorozat folytatása. Szó van pedig ez értekezésben

azokról a hatásokról, amelyeket tettek Kálvinra Luther, Melancton, Oecolanpadus, Bucer, Sturm.

-A kritikai tanulmányokban szó van a konfirmatizmus mysticismusáról, a megváltás problémájáról és közölve van egy rövid tanulmány a zsidó-keresztyénség és a gurszticizmus közötti viszonyról.

A folyóirat végén pedig gazdag tartalmu könyvszemlét találunk, könyvbírálatokkal együtt.

Dr. D. Gy.

Szerkesztőségi és kiadóhivatali üzenetek

Nyugtázások.

1930. december 5-től 1931. május 5-ig a következő előfizetések folytak be kiadóhivatalunkhoz:

Bagoly Lajos Fotosmartonos 195, Bene István Aldoboly 195, Bőjtke András Oltszem 195, Csia Pál Brassó 195, Dávid Gyula Arapatak 195, Farkas István Lisznyó 195, Fűrő Gyula Zernest 195, Győrbíró István Kékök 195, Imreh Dezső Sepsiszentgyörgy 195, Kiss Albert Bikfalva 195, Kiss Endre Keresztvár 195, Kovács Sándor Sepsiszentkirály 185, Lőrinczi Árpád Hidvég 185, Puskás Kálmán Brassó 195, Pütkösti István Uzon 195, Serester Tamás Bodola 125, Tőkés József Málnás 195, Barabás Gábor Zágón 195, Bedő Andor Szaosva 125, Bedő Béla Zabola 190, Havadtóty Sándor Kovászna 195, Jancsó Lázár Páké 195, Kovács Árpád Nagyborosnyó 195, Kovács Lajos Barátos 195, Mirtse Ferenc Orbaitelek 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Csomakőrös 195, Szabó Ferenc Feldoboly 195, Vajda Gáspár Angyalos 195, Veres Károly Papolecz 195, Fülöp Gyula Románberettye 390, Pap József Kis-Sáró 880, Boros Lajos Avasújváros 185, Zsigmond Károly Bikfalva 125, Fodor József Fugyivásárhely 780, Biró András Marosvásárhely 250, Daday István Semesnye 205, Hidelvei Ref. Lelkeszi Hivatal Kolozsvár 390, Kovács Géza Moreni 260, Dibáczy József Nagybánya 200, Cseterky János Székelykeresztur 195, Csete István Kolozsvár 80, Szentgyörgyi Pál Parajd 300, Székely János Kolozsvár 390, M. Nagy Ottó Zilah 390, Málnássy Ferdinánd Sárközújlak 185, Tarczy Géza Bere 390, Farkas Imre Nagyteremi 125, Unitárius Teologia Kolozsvár 250, Szendrey Dénes Szatmárnémeti 390, Boros Jenő Szatmár 370, Hegedűs Albert Szalacs 390, Farkas Károly Welland 440, Ref. Theologia Tanári kara Budapest 250, Dibáczy József Nagykágya 190, Biró Sándor Székelyudvarhely 370, Unitárius Egyház Kolozsvár 975, Barabási Ferenc Mezőcsávás 195, Biró András Marosvásárhely 135, Biró Mózes Marosszentkirály 195, Farkas Jenő Udvarfalva 195, Fekete Antal Cserefalva 195, Kacsó Lajos Mezőmadaras 195, Klózer György Mezősámsond 195, Kovács Benedek Marosvásárhely 195, Kerestely József Mezőbánd 195, Nagy András Nyárádszentbenedek 195, Pánczél Dénes Fekete 195, Péter Sándor Maroskeresztur 195, Rátz István Csejád 195, Ref. Egyházközség Mezőbergenye 195, Ref. Egyházközség Mezőpanit 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Mezőkölpény 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Marosszentanna 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Baczkamadaras 195, Szabó Frigyes Somosd 195, Szabó Károly Koronka 195, Tövissi Antal Hagymásbodon 195, Várady Albert Mezőpanit 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Újvidék 582, Vásárhelyi Boldizsár Kolozsvár 390, Ady László Székelyföldvár 195, Balogh Jenő Istvánháza 195, Bartha Lajos Aranyosgyéres 195, Biró János Harasztos 195, Biró Lajos Marosdéce 195, Bucsy Endre Marosujvár 225, Kiss Ferenc Hari 250, Konz Ferenc Marosnagylak 195, Kónya Pál Székelykocsárd 195, Kósa Mihály Aranyosegerbegy 195, Miske Lajos Aranyos-

polyán 195, Molnár József Magyarlapád 195, Pap Andor Alsó-
 felsőszentmihály 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Nagyenyed 195, Sükösd
 Sándor Magyarózd 195, Szécsi Ferenc Felvinc 125, Szilágyi Aladár
 Magyarbecze 195, Visky Ferenc Ujtorda 195, Kovács Géza Moreni
 110, Adorján Lajos Póka 195, Bakk József Radnótfája 195, Bene-
 dekkfy Dániel Nagyerce 185, Bötjhe Andor Marosjára 195, Csiki
 György Dextrászeplak 195, Fodor Miklós Alsóbölkény 195, Hegyi
 András Körtvélyfája 195, Keresztesi Gyula Magyarpéterlaka 195,
 Kiss Lajos Magyaró 195, Nemes Zoltán Beresztelke 185, Olajos
 László Marosvécs 195, Ref. Egyházközség Magyarfülpös 195, Ref.
 Lelkeszi Hivatal Maroshévíz 195, Soós Adolf Marosszárpatok 185,
 Szász Márton Magyarrege 195, Széll Jakab Vajdaszentivány 195,
 Toró Gyula Marosfalu 195, Zoltáni Pál Sároemberke 195, Zólyomi
 Jenő Abafája 195, Szócs Sándor Tancs 195, Danka József Fugyi
 600, Balogh Ferenc Alsósófalva 195, Jakab József Bögöz 195, Kiss
 István Kecetkislud 195, Kónya Kálmán Bágy 195, Nagy Lajos
 Székelykeresztúr 195, Nagy Sándor Kisgalambfalva 195, Péter
 Géza Kányád 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Székelyudvarhely 125,
 Sándor István Telekfalu 195, Varga Béla Csekefalva 590, Ref.
 Lelkeszi Hivatal Szászváros 370, Kusztós Dénes Lozsád 195, Nagy
 Ida Bágyon 390, Puskás Beniamin Box 329, Simó János Mátis-
 falva 195, Deák Judit Kolozsvár 125, Barcsa Sándor Albis 100,
 Nagy János Nagysalló 283, Kiss Béla Csernátalu 250, Horváth
 Lajos Újvidék 100, Csomor György Halmagy 370, Fosztó György
 Jedd 250, Nagy Ákos Nagyváty 454, Molnár Margit Székelyud-
 varhely 125, Szaploneczay Bertalan Nagybánya 585, Csete István
 Kolozsvár 20, Nagy János Nagysalló 228, Ref. Theologia Tanári
 kara Budapest 190, Nyomárkay Sándor Nyarád 476, Kassay Béla
 Tenke 370, Theol. Akadémia Ifjúsági Olvasóegylet Sárospatak 600,
 Tőkés Gyula Bunyaszekszárd 200, Martiny Jánosné Zernest 390.

Tudomány és Világnézet

A vallástörténeti és dialektikai theológiának a kijelentésről szóló dogmatikai tanításai.

(A „*revelatio generalis*” és a „*revelatio specialis*” problémája.)

(Folytatás.)

c) A kijelentés *szubjektív lehetőségét* Barth a Szentlélek kitöltésében látja (284 s köv.). Az ember egy Istennel való ellenséges magatartásban él. Nincs benne figyelem, kitárulás. A teremtés szerint Istennel való közösségre teremtetett, de a valóság az, hogy nem éli, hanem egy ellenmondásban él. Nincs egy emberi *orgán*um, mely felvehetné a kijelentést. Barth magát a vallást sem tartja egy *szubjektív* lehetőségnek. A kijelentés *szubjektív* lehetősége a *creator Spiritus* kitöltése. Ez a *creator Spiritus* teremt bennünk hitet és engedelmességet az Igével szemben. Így állít minket oda, ahová nem tudnánk állani. Ez Istennek éppen olyan csodája, mint a világnak a semmiből való teremtése s mint a Szűz Mária testében a Logos lakozásának teremtése. Hogy Isten ezt a *szubjektív* lehetőséget megadja, lesz nyilvánvalóvá, hogy Ő a megváltó Isten. A *pünköszt* éppen úgy hozzátartozik a kijelentéshez, mint a karácsony (284. s köv.).

C. Miután így láttuk Barth kijelentésről szóló tanításának lényegét, két kérdés merülhet fel előttünk.

Az első kérdés a *revelatio generális* kérdése. Amint láttuk Troeltsch úgy beszél a kijelentésről, mintha csak *revelatio generalis* lenne, viszont Barth a fenti fejtegetések alapján úgy tűnik fel, mintha számára csak a *revelatio specialis* létezne.

Barth kimondja ezt a súlyos megállapítást: „Es gibt keine Pluralität von Offenbarungen. Wo Offenbarung ist, da ist sie die eine Offenbarung.“ (193.) Barth mégis elismeri a *revelatio generalis*, vagyis a *revelatio naturalis* létét a 136—137, 148, 149—152 oldalakon. Egy kijelentés van — állapítja meg Barth, az egy kijelentés, mely 1—30-ban történt. Erről a kijelentésről szóló bizonyosságtételek (*Offenbarungszeugnisse*) nem csak az Ótestamentum (bizonyosságtétel az eljövendő kijelentésről) és az Új-testamentum (bizonyosságtétel az eljött kijelentésről), hanem van olyan bizonyosságtétel is, mely nincs benne a Kánonban. (Természet, lelkiismeret, pogány világ). A Biblia is beszél arról, hogy a pogányok

ismerik, tudják, hogy van Isten. Amint Irenaeus és Kálvin, úgy Barth is tanítja, hogy itt az *egyetlen* Logos munkájáról van szó, akit a próféták és apostolok hallottak, aki testté lett, az szólott azokhoz a bizonyágtevőkhöz, akiknek bizonyágtétele nincs benne a Bibliában. Epen ezért ez csak akkor bizonyágtétel, ha tartalmával egybenhangzóan arról tesz bizonyágot, amiről a Kánon bizonyágot tesz: a Szentháromság Isten, a testté lett Ige, a Kereszt, és feltámadás Krisztusának a kijelentéséről. Barth nem engedi meg azt a gondolkozást, mintha Isten kijelentésében fejlődés volna, azaz, hogy előbb megismertette az ő Teremtő voltát s azután Jézus Krisztusban a szerető Atyaságát. Isten valóságának nincsenek részei. Isten azt jelentette ki, hogy Ő Úr. A kijelentés az Isten szuverénitásáról (Herrschaft Gottes) szól.

A másik kérdésünk az, hogy míg Troeltsch a kijelentés progresszivitásáról tanítva Istent úgy állítja elénk, mint aki újat és újat mondhat nekünk, addig Barth azzal, hogy megállapítja azt, hogy a kijelentés 30-ban megtörtént lezárult, nincs egy újabb fokozat, nem csontosítja-e meg a kijelentést, nem állítja-e fel így Barth egy korlátot a kijelentő Isten számára?

Barth nagyon komolyan számol azzal, hogy a kijelentés megtörtént, a lepel lehullott. Ez csak egyszer történhetik meg: Isten azért azonban állandóan szól. Isten ma is szól. De nem mond újat, nem mond mást, nem mond többet, mint amit 1—30-ig mondott. Isten ígéjének, amint láttuk, három alakja van. Isten mind háromban subjektum. Isten e beszédjében nem történik más, mint az „illic et tunc“-ból számomra „hic et nunc“ lesz. (80—81). Amit Isten „ott és akkor“ mondott, azt én most „itt és most“ hallok tőle. Ez azonban csak akkor történhetik meg, — tanítja a reformátorokkal Barth — ha arról a kijelentésről szóló bizonyágtétel vagyis a Kánon van előttem s azt a Szentlélek belső bizonyágtétele által meghallom. (111—112.)

2. Ha a dialektikai theologia másik nagy képviselőjéhez és dogmatikusához *Emil Brunner*hez fordulunk, művei olvasása közben, hamar meggyőződhetünk arról, hogy az ő theológiájában is egy olyan központi valóság a kijelentés, mint Barthnál. „*Der Mittler*“ c. hatalmas krisztológiai műve kezdetén, első kötelességének tartja, hogy leszögezze a modern theologia eltávolított tanításával szemben azt, hogy a keresztyén hit s így a keresztyén theologus számára mi a kijelentés.

E mű első fejezetében a *revelatio generalis* és a *revelatio specialis* kérdését tárgyalja.

Megállapítja azt, hogy minden vallás, minden vallásos filozófia elismeri azt a tételt, hogy Istent csak Isten ismertetheti meg. Vagyis mindnyájan beszélnek isteni kijelentésről. Tovább haladva vizsgálat tárgyává teszi azt a kérdést, hogy mindenütt, ahol kijelentésre hivatkoznak, hasonló, vagyis egy értelemben

történik-e az. Az élő népvallások * mindnyájan *kijelentésekre* vonatkoznak. Többes számban beszélnek a kijelentésről. Minden theofania, jóslat, csodás esemény egy kijelentés, melyben a világlágban élő isteni más, e világban manifestálódik. Itt a kijelentés egy *történés*, esemény (Geschehnis, Ereignis). Mivel sok ilyen isteni esemény van, tehát sok kijelentés van. Ezzel szemben a vallásfilozófia, a vallásos spekuláció és az ezekkel rokon magasabb misztika tagadja a kijelentésnek ezt a masszív történelmi jellegét, valamint a többszöri voltát. Itt a kijelentés nem más, mint minden jelenség örökalapjának, az isteni ősalapnak a tudatban való megvilágosodása. Itt egyes számban beszélnek a kijelentésről, amint szerintük vallás is csak egy van. Amint minden vallásban a vallás (az u. n. „a vallás lényege“) jelenik meg egyéni módosulásokban, (mely módosulások a lényeghez képest lényegtelenek) úgy, minden kijelentés a kijelentés, az egy isteni ősalapnak a megvilágosodása. Itt a kijelentés nem történik (nem történelmi esemény), hanem az ember a látás, az érzelmek által reá jön, a nyugvó, bár önmagában tevékeny isteni lényre. A kijelentés tehát nem ennek, az isteni lénynek az *önmanifestációja*, az Ő részéről nem történik semmi, hanem az emberben történik az, ami történik: eltűnik, lehull bizonyos akadály s így világos lesz számára az, ami már régóta világos lehetett volna. Amíg tehát az első csoportnál a kijelentés *történik*, egy speciális *faktumban* jelenik meg, ahhoz kötött, (persze sok ilyen faktum, tehát sok kijelentés) addig e második csoportban, minden faktumtól mentes, nem történik, hanem „van“, jelen van, tehát egy általános. (I. kiadás 3—5 old.)

Brunner szerint a keresztyén hit sem az egyik sem a másik csoporthoz nem tartozik. Ellentétben áll mindkettővel és mégis van mindkettővel egy-egy közös vonása. A népvallásokkal közös az utalás a valóságos, az isteni valóságot meghatározott, speciális módon kijelentő *történésre* (eseményre). Ellentétben Fichtének azzal a megállapításával, hogy a metafizikai és semmiképpen sem a történelmi üdvözt, a keresztyén hitben az üdv, egy történelmi eseményhez van kötve, egyenesen azon alapszik, azon nyugszik. Ez a faktum, ez a történés az Isten Igéje testté lételének a faktuma, a Jézus Krisztusban történt megbékélésnek a faktuma. Amennyiben a történet, mint olyan nem a kijelentés, az a kijelentés, melyen a keresztyén hit áll, mégis egy merőben történelmi faktum! A keresztyén hit szerint ilyen történés, e történés nélkül nem lehetne kijelentés lehetséges. (Amint Brunner előadásaiban mondja, az az esemény Palestinában 1—30 ig

* Brunner népvallások alatt, azokat a vallásokat érti, melyeket „történelmi vallások“-nak is neveznek, melyek egy közösségi formát alakítottak ki, melyeknél a kultusz és mithus közös ügy, szemben az individualisztikus tendenciájú tulajdonképpeni misztikával és filozófikusan spekulatív vallással.

olyan történés kellett legyen, melyről rendőri riportot, filmet lehetett volna felvenni. A ker. hit számára csak *ez esetben* kijelentés az, amire, mint kijelentésre fundálta magát.) — De ellentétben a népvallásokkal a keresztyén hit nem *történéseken*, hanem *egyetlen és egyszeri történésen* áll. (Brunnernek egy főthémája „die Einzigkeit und Einmaligkeit der Offenbarung.“ Az apostoli ἐφ' ἅπας a kategóriája a keresztyén kijelentésnek. Maga az ügy. S mivel ez ἐφ' ἅπας, az *egyetlen és egyszeri* volta épen a lényeghez tartozik, ezért egészen más, lényegében más valami, mint amit ama vallások kijelentésnek neveznek, (5—7 old.)

E megállapítását Brunner részletesen megvilágítja.

A speciális kijelentések többszöri volta, a többszöri theofániák, inkarnációk, azt jelentik, hogy valójában semmi sem történt. Egy történésnek a komolysága identikus annak egyszeri voltával. Egy döntő esemény csak egyszer történhetik meg. (Istenről a lepel csak egyszer hullhat le. Isten a megbékélést csak egyszer viheti végbe.) A visszatérés a természet sajátossága és jelensége. A visszatérő kijelentések ezért a természeti vallásokra jellemzők. (Pl. meghaló és feltámadó istenek misztériuma.) A történetit szemben a természetivel jellemzi az *egyszeri*. A történetben minden történés csak egyszer történik meg, nincs visszatérés. De amint a természet nem nélküli teljesen az egyszerit, úgy a visszatérés is bizonyos fokig jelentkezik a történetben. Az emberi történetben igazán csak tendencia az egyszeri. A valószínűleg egyszeri, a *döntő* volna a történelem számára. Ezt azonban nem lehet a történetben megtalálni, mert az egyben a történet vége, „az idők teljessége“ lenne. A keresztyén hit értelmében *épen ez* a kijelentés. A kijelentés az *egyszeri-történeti*, ami *lényege szerint vagy soha, vagy aztán csak egyszer történhetik meg*. Egyedül a kijelentésre, úgy amint azt a keresztyén hit értelmezi, talál ez a szó *egyszeri*, a maga *abszolút* jelentésében. (Ezt az állítást a 272. oldalon levő fejtegetéseivel igyekszünk megvilágítani. Brunner szerint a történet, ami nem egyéb, mint egymást követése születő és meghaló generációknak, az eredetét a halálban, vagyis a halál okában a bűnben, az ember istennélküliségében bírja. A történet addig tart, mint az Odyssea: az otthon eléréséig. A történet addig tart, amíg meg nem történik a döntő faktum. A döntő faktum megszünteti a történetet, ott az „idők teljessége“ van. Ahol a cél elérik, ahol az ember Istennel összetalálkozott, ott megszűnik a történet. Körülötte tovább folyik, de azon a ponton az „idők teljessége“ van, mert az, ami a történetet indította: az istennélküli ember Isten keresése elérte a célját.) Ezért a kijelentés az a történeti esemény, mely egyben a történet végét jelenti. Széttöri a történet határait és nem csak megszünteti, de be is tölti a történetet. Ezért szoros értelemben véve, csak itt, a keresztyén hitnél lehet szó speciális kijelentésről. Ha a kijelentés *megtörténik*,

akkor nem szükséges, hogy még egyszer, hogy újból és újból megtörténjék. Ennek felel meg a tényállás is. A népvallásoknál a kijelentés lényegében, nem igazi értelemben vett történet. Sem egy buddhista, sem zoroasterikus számára *ἐφ' ἑαυτῷ* nem létezik. Lényegében ezeknél nem történeti, hanem mithologiai jelenségről van szó. Ugy, hogy végeredményben a vallásoknak az új. n. speciális kijelentései nem egyebek, mint az, amit a vallásfilozófiánál, a vallásos spekulációnál, a misztikusknál láttunk: egy általánosnak az individuális konkretizálása.

Brunner fejtegetéseiben arra az eredményre jut, hogy lényegében e kérdésnél csak egy ellentét van. Egyik oldalon áll a keresztyén hit, amely számára a kijelentés egy valóságos történeti történet, faktum a názárethi Jézus Krisztusban. A másik oldalon állanak a vallások, a spekulációk, a misztika és a vallásfilozófia, amelyeknek nincs szüksége a kijelentés speciális faktum voltára, hanem csak általános kijelentést ismernek. Ez utóbbiaknál a kijelentés az isteni ősalapnak és az emberi léleknek az érintkezése, az egybeolvadása, egy látás, egy intuición, egy misztikus élmény által, mely bárhol, bármikor megtörténhetik. Tehát egy közvetlenség van Isten és az ember között. Ha néhol szóba is jön egy-egy közvetítő eszköz, annak pusztán ugródeszka jelentősége van. Brunner e vallások közé sorozza az erkölcsi értelmi vallást is, a Felvilágosodás emberének a vallását, aki a természetben és az erkölcsi törvényben feltalálható Istenre alapít. Ez összes vallásokkal, melyeknek nincs közvetítőre szükségük, *ellentétben* áll a keresztyén hit. Egyedül csak a keresztyén hit áll ellentétben velük. A keresztyén hit kötve tudja magát egy időben és térben történt történeti faktumhoz, mely szerinte az egész világ számára ugy az időre, mint az örökkévalóságra nézve döntő, egyetlen faktum. A keresztyén hit ezért nem egy közvetlen, hanem egy *közvetett* viszonyt jelent. A lélek és Isten, az emberiség és Isten, a világ és Isten között egy *harmadik* áll, aki a kettőt éppen úgy elkülöníti egymástól, amint össze köti. Aki által egyedül jöhet létre kapcsolat, tehát Isten egyedül *általa* jelenti ki magát. Ez a *Közvetítő*. (Der Mittler.) A vallásokra, a vallásfilozófiára, a misztikára egy közvetlenség a jellemző, a keresztyén hitre a *Közvetítő* s így a közvetítés.

Brunner szerint itt egy súlyos lényegbeli különbségről van szó. Aki a *Közvetítő*, a Megváltó mellé áll és hisz benne, az nem lehet olyan, mint akik az általános kijelentésre alapítják a vallásukat. Viszont, ha valaki az általános kijelentésre alapítja a vallását, akinek nincs szüksége a *Közvetítőre*, az lehet nagyon kegyes, vallásos ember, de egy név nem illeti meg: a keresztyén név.

Brunner tovább menve megállapítja, hogy mind ez nem jelenti azt, hogy a keresztyén hit az általános kijelentést tagadja.

(Itt közbevetve megjegyzi, hogy a dialektikai theol. sok ellenfelét a kritikáját azzal tette könnyűvé, hogy a dialektikai theologia sokra reá fogta a természetben, az emberi lélekben levő általános kijelentés tagadását. — Ezek nem értették meg, hogy a hi dialektikájának alapja éppen abban van, hogy az ember önmagában egy — megromlott — *istenképet* hord, hogy az eredeti, jó teremtmény tehát istenkijelentő teremtmény. Nem az a kérdés, hogy van-e vagy nincs általános kijelentés, — ha nem volna úgy egyáltalán nem is lehetne Isten után kérdezni — hanem az a kérdés, hogy *milyen értelemben*, direkt vagy *indirekt* értelemben, mintha a Krisztuskijelentés egy tetőpontja lenne ennek az általánosnak, vagy — s ez aztán egészen más valami — a *tulajdonképpen* kijelentés.) „Nem lehet keresztyén módon az egyszeri kijelentésben, a Közvetítőben hinni, Istennek a teremtésben, a történetben s különösen a lelkiismeretben adott kijelentése nélkül.“ Ez az általános kijelentés azonban egy *törött* kijelentés. (Gebrochene Offenbarung.) A *törött általános* kijelentés elismerése — Brunner szerint — az előfeltétele a Közvetítőben való speciális kijelentés hitének. — A természetben levő vagyis általános és a Krisztusban levő speciális kijelentésről nem lehet úgy beszélni, mintha egyik a másikat kiegészítené. Így csak a római kath. egyház beszélhet. A természeti kijelentés egy alapvető és erre adatott egy üdvkijelentés. (Ez az alapja a róm. kath. theologiai gondolkodásnak és egyházi berendezkedésnek.) A valóságban nem ez a viszony. Az, amit az ember Krisztuson kívül ismer meg, vagyis amit a természetes ember ismer meg, az nem egyik *fele* az igazságnak, hanem egy *tört, torz* igazság. A bűnös ember számára egyedül Jézus Krisztusban van a kijelentés. Vagyis számunkra a kijelentés, a „versöhnende Offenbarung“ (a megbékéltető kijelentés). Ahol az Isten *ellen* lázongó, tehát bűnös ember Istennel megbékéltetik, vagyis, ahol Isten megbocsátó tette megszünteti a lázongást, az ember számára csak ott lehetséges és csak ott van a kijelentés. — A megbékéltető és kijelentő Közvetítő személye és tette — ami csak egyszer történhetik meg, — központi valóság, a lényeg a keresztyén hit számára.

Brunner e fejezetben még utal arra, — amit a későbbi fejezetekben részletesen kimutat, — hogy a mai ember vallásában, a költők és írók vallásában, valamint a modern theológiában (Schleiermacher óta) egy tendencia fedezhető fel, a ker. hit lényegétől a természeti vallásoknál és spekulációknál vázolt irányba való letérés.

Ezekben foglalhatjuk össze a „*Der Mittler*“ első fejezete alapján azt, hogy Brunner szerint a keresztyén hit, hogyan néz a kijelentésre. A mű további fejezeteiben a kijelentésre nézve lényegében újat nem mond. Ezeket fejti ki részletesebben.

A 21 s köv. a 84 s köv. oldalakon kifejti, hogy éppen az

megütköztető, botránkoztató a keresztyén hiten (Aergernis der christliche Glaube), hogy vallja, hogy egy egyszeri faktumhoz van kötve a kijelentés és az üdv. A keresztyén hitben itt éppen az jut kifejezésre, amit a modern gondolkodás nem hordozhat el, amit abszurdumnak minősít, az, hogy nincs kontinuitás az ember és az Isten között. Az ember a maga gondolkodásának útján, a maga erejével soha sem jut el az Isten ismeretére, hanem kell jöjjön Ő, a Közvetítő. Nincs evolúció (92), hanem abban az egyetlen faktumban az Ő eljövételében van az örök igazság. Nincs másban kijelentés és üdv egyedül Őbenne; Boldog, aki én bennem meg nem botránkozik" (Mt. 11:6) mondta Jézus (238). A modern theologia sem tud a kijelentésre a ker. hit értelmében nézni, amíg a bűnt úgy nem fogja fel, mint a keresztyén hit. (108.) Csak ez esetben lájja meg, hogy nincs kontinuitás, hanem a kijelentés adatik a Megváltóban. A kijelentés jön a másik oldalról, az Isten oldaláról, s nem úgy van, mintha az ember oldaláról egy fokozatos fölemelkedésben elérhető volna (193. 209—10, 216). Betör felülről, a horizontálisan haladó történetbe. (194.) Es ist Gottesbewegung zum Menschen, nicht Menschenbewegung zu Gott. (210.)

Mi a kijelentés? Nem egy általános ismeret, sem nem egy Istenről szóló tan, hanem a nem ismert isteni titoknak, az Isten nevének (Eigennamen), az Isten szívének (Herz Gottes) az Isten általi tudtuladása. (199, 209, 216, 239, 263 stb.). Ezt egyedül Jézus Krisztusban mondja meg, az Ő isteni személyében (238, 263.). Amit Isten nekünk mondani akar, az Jézus Krisztusban van s máshol nincs (205). Ez, amit mondani akar, nem „valami“, hanem Ő maga, a személyes Isten tulajdon neve. Ezért nem véletlen, hogy egy személy a kijelentés. (239.) E személyben adott kijelentéstől eltekintve, Isten soha sem ismerhető meg személynek, hanem egy személytelen világ ok, ősök, mozgató, Univerzum, a Minden, amint a misztikusok a maguk útjain következetesen nevezik. (236—237). A Fiú a kijelentés, csak a Fiú, aki az Atyánál volt, az Atya kebelében volt, Ő mondhatja meg, hogy ki az Isten. (239). A kijelentésben Isten maga szól. Nem egy idea, nem egy puszta szimbólum által, hanem egy személynek az existenciájában (241). Brunner is kifejezi, hogy a kijelentésről csak úgy beszélhetünk, ha egyben a Szentháromságról is beszélünk. (242.) Nem a Jézus Krisztus által tanított evangélium a kijelentés, amint azt Harnack véli, hanem a Jézus Krisztus existenciája, szent személye (43). Az inkarnáció, a kereszt s a feltámadás épen úgy a kijelentéshez tartozik, mint a tanítás.

A kijelentés nem csak ismeret, hanem egy életügy. (Lebenssache). Amint a genfi káté mondja, hogy az emberi élet legfőbb célja, az ember számára a legfőbb jó az Isten ismerete, úgy

Brunner is tanítja. A Krisztusban adott kijelentés már üdv. „Gotteserkenntnis ist Heilmitteilung“ (177). A kijelentés nemcsak az igazság, hanem az élet is, a kijelentés nyomában nem csak hit, hanem engedelmesség is fakad. (177.)

Az általános és speciális kijelentés kérdését is többször fejtegeti (371—374, 236—238, 211, 195, 198—199). Brunner szerint is a profétai és apostoli iratok a kijelentésről szóló bizonyosságtételek. Nagyon érdekesek azok a fejtegetései, melyekben a próféta és Krisztus viszonyát tárgyalja. (195, 198—199.) A próféta *kapja* az Igét's egy bizonyos ideig hirdeti. Krisztus *nem kapja, ő* az Ige. (Der Prophet *hat* das Wort Gottes, Christus *ist* selbst das Wort Gottes.) A próféták utaltak a kijelentésre. Az Ige szólott hozzájuk és így hirdették az Úr jövetelét. „Offenbarung ist das Kommen Gottes im Wort“ (254). A kijelentés Isten eljövetele az Igében. „Isten maga személyében jelen van a kijelentésében“.* A próféták nem mondhatták meg, hogy ki az Isten, hanem maga az Ige, mikor testté lett, akkor adta tudtul azt. Az Ó-testamentum utalás arra a faktumra, az Új-testamentum bizonyosságtétel arról a faktumról, melyben Isten a szívét megmutatta. Így az egész Szentírás Jézus Krisztus kijelentése. (389—391). Mivel az örök Logos a teremtésben is tevékeny volt, így az is utal az Istenre, de a világ nem elegendő az Isten ismeretére. Ha a világból Istent meg lehetne ismerni, akkor többé nem kellene kérdeznünk Isten után. (238.) Épen ezért utal a kijelentésre, ahol Isten a mi kérdéseinkre teljesen felel, megmutatja a szívét.

Brunner is beszél a kijelentés elrejtettségéről (Verhüllung) 243. Ez abban van, hogy egy ácsmester fiának személyében maga az Isten van jelen. De Isten csak így találkozhatott az emberrel (298—299). Mivel a kijelentést így adta Isten, azért beszélünk *hit*ről és nem *látás*ról. (302.) Ha a kijelentés nem lenne „verborgene Offenbarung“ (elrejtett kijelentés), akkor nem lehetne a hitnek lehetősége. (302.) „Isten volt Krisztusban, Ő maga személyesen, de elrejtve, úgy, hogy „test és vér“ nem láthatja. Csak a Szentlélek által ismerheti meg a hit.“ (Die Christusbotschaft. 7 oldal.)

A dialektikai theologia e két dogmatikusa tanításainak ismertetése után forduljunk dolgozatunk kritikai munkájához.

III.

Ha e két theologiai iránynak a kijelentésről szóló dogmatikai tanításait össze akarjuk vetni, és e tanítások igazságát el akarjuk dönteni az alcímünkben megadott probléma előtt: a

* „Die Christusbotschaft im Kampf mit den Religionen. (Basel 1931.) 6 old.

revelatio generalis és a revelatio specialis problémája előtt állunk. E probléma tisztázása közben tudunk felelni a bevezetésünkben felállított két kérdésre is: *Mi a kijelentés? Hol van a kijelentés?*

Troeltsch, mint az egész vallástörténeti iskola, a kijelentést, mint általános kijelentést fogja fel. Egészen talál a Troeltsch kijelentés fogalmaira az a kategória, melyet Brunner a keresztyén hittel szembe állítva, mint a keresztyén hittel ellentétes, nem keresztyén felfogást vázolt. Troeltschnél dogmatikai tanítás formájában találjuk azt, amit a misztika, a vallásos filozófia tanít. Hogy Troeltschnek a *Glaubenslehre*-ben használt kifejezésével éljünk, a kijelentés egy progresszív folyamat, mely bárhol és bármikor fölvilágozhat a történelem folyamán. Jézus is egy ebben a folyamatban, a reformáció pedig egy újabb fokozat. Troeltsch nem ismeri, vagy nem akarja akceptálni azt, amit Brunner a keresztyén hit sajátosságának nevez. Troeltsch számára Jézus nem a teste lett Ige, nem a kijelentés, nem az út, az igazság, az élet, nem az, aki nélkül nem lehet eljutni az Atyához. Troeltsch és a vallástörténeti iskola dogmatikája nem ismeri a Közvetítőt, a Megváltót, a Krisztust, ők csak közvetítőket ismernek, kijelentéseket adó vallásos prófétákat, rendkívüli vallásos élményű vallásos Genie-eket, mint Schleiermacher a Reden-ben. „A keresztyénség nem az egyedüli kijelentés és váltság” — ezt Troeltsch írja akkor, amikor, mint *dogmatikus* (!) ír a keresztyénségről.

Epen ez a szituáció magyarázza meg, hogy a dialektikai theologia ezzel szemben, miért hangsúlyozza azt, amit Brunner a fenti állásponttal szemben a keresztyén hit speciális sajátjának nevez: a speciális kijelentést, a Jézus Krisztusban adott kijelentést, mint a kijelentést. A dialektikai theologusokat az ember önkénytelenül is azokkal az egyházi atyákkal hasonlítja össze, akik a keresztyén hit védelmezéséért harcba állottak. Amikor „keresztyén” theologus, mint dogmatikus a fent vázolt tanításokat hirdette, érthető, hogy minden erővel hirdetik ezek a próféták azt, amit a keresztyén hit mindig vallott: nincs másban üdv, csak a Jézus Krisztusban, nincs más váltság, mert Jézus Krisztus a Megváltó, Ő a testté lett Ige, Ő az, akiben Isten kijelentette magát; nincs más út Isten és az ember között, minden más út az önmagában — megromlott — istenképet hordó ember öncsalása, amelyet ha a légkomolyabb, legbuzgóbb, legvallásosabb szándékkal is igyekszünk járni, lényegében öncsalás. Hartenstein valóban helyesen szólott, mikor Barthot a kijelentés bizonyágtevőjének nevezte. Amíg Troeltsch Jézus Krisztus tulhaladásának lehetőségét is elismeri, addig Barth, mint egy apostol akar bizonyóságot tenni, hogy nem a csillagos égen, sem nem Buddhában jelentette ki magát Isten, hanem a Jézus Krisztusban. Barth egy keresztyén theologus bizonyágtételével akar reá mutatni arra, aki az Isten kijelentése. Bizonyóságot akar tenni arról, hogy

Jézus a Krisztus, Jézus a Megváltó, a testté lett Ige. És nincs Jézus Krisztuson kívül váltság és kijelentés.

A fenti szituáció miatt Barthék olyan súllyal hangsúlyozzák azt, ami a keresztyén hit speciális sajátja, hogy ellenfeleik azzal vádolták, hogy tagadják az általános kijelentést. Amint Brunner megállapította s amint láttuk is, ezt teljesen alaptalanul állították a dialektikai theológiáról. (Brunner legújabb tanulmánya is: *Die Christusbotschaft im Kampf mit den Religionen* (Basel 1931.) nagyon jó bizonyosság erre.)

Mivel a vallástörténeti irány nem tekinthető teljesen egy elmúlt iránynak, vannak theol. tanszékek, melyeken ma is ilyen tanításokkal találkozunk az ember, vallásfilozófiákat (legújabbban Scholz) és a közfelfogást is jelentősen uralja e felfogás, felmerül bennünk a kérdés, hogy rejlik-e valami igazság e tanításokban, vagy tényleg negatív a jelentőségük. Viszont Barth fejtegetései közben felmerül sok olvasó előtt a kérdés, vajjon nem nagyon egyoldalú-e? Nem hordozza-e magán a korrekció egyoldalúságát?

Mi a kijelentés? Amint a schleiermacheri idézetben láttuk, az eredetinek, az újnak a jelentkezése. A kijelentést vevő számára valami új, eredeti jelenik meg. Minden kijelentésvételnél egy eddig nem ismert új, eredeti áll előttünk. Körülbelül ez a Troeltsch progresszív kijelentése. Egy valami újnak, eredetinek, eddig nem ismertnek a megjelenése. Így érthető, hogy a reformáció egy újabb kijelentésfokozat. Így beszélhet a romantika a kijelentésről, de nem a keresztyén theologia. Brunnerrel együtt valljuk, hogy a kijelentés az Isten szívének a revelációja, az isteni titoknak, az Isten nevének a tudtul adása. Istennek az a tette, melyben megmutatja önmagát, leleplezi önmagát (revelatio Dei). Vagy amint Barth mondja, az ő Úr voltának, az ő δυνάμις-ának δεότης-ének a kijelentése, annak a leleplezése, amit az egyház a szentháromságban fejezett ki. „Ömaga a kijelentett“, valljuk Barthal.

A kijelentésben tényleg valami új, az ember számára merőben új jelenik meg, amit az ember nem látott, nem tudott. De ez az új nem egy valami, nem egy idea, nem is az isteni ősalapnak egy vonása, (egy bizonyos idővel ezelőtt felbukkant, akkori legújabb vonás mellett). Ez az új az Isten szíve, az Isten neve, az Isten ábrázata, az Isten Úr volta, az Isten Isten volta.

A kijelentésben Isten maga ismerteti meg önmagát. A kijelentés tartalma az Isten ismerete. Egy túldalról, felülről jött önmanifesztáció s nem az emberi szívben levő megvilágosodás, felfedezés.

De Istennek ez az ismerete, — amint Kálvin az Inst. I. könyve első fejezeteiben kifejti — magával hozza az ember, a világ, az élet céljának az ismeretét is. Az ember nagy kérdéseire: honnan jövök? hol vagyok? hová megyek? ki vagyok? miért

tek? — mi a céloom? — az igazi felelet ott jelenik meg, ahol az istent megismeri.

„Az ember tiszta önismeretre, csak akkor jut el, ha előbb Isten ábrázatát vizsgálja s Isten belső szemléletéről tér az önmegvizsgálatra.“ (Inst. I. 1. 2.) „Isten ismerete nem hideg szemléletben áll, hanem magával vonja az ő tiszteletét is.“ (Inst. I. 12:1.) „Istenfélelemre és bizodalomra vezet.“ (Inst. I. 9:2.)

A kijelentés az Isten ismerete, de ez az ismeret, az ember számára magában rejtli minden más dolognak az igaz, helyes ismeretét.

A kijelentésben tehát nem egy akármilyen új életcél, egy akármilyen új világismeret van, hanem az életcélnek, a világnak egy olyan ismerete, mely a Szentháromság-Isten ismeretéből következik, vagyis az Isten által meghatározott ismeret.

Mondhatjuk azt is, hogy a kijelentésben a világnak és az embernek az Isten akarátában levő léte és célja lesz nyilvánvaló. Amikor Isten a kijelentésben önmagát megismerteti, egyben megismerteti azt is, amit a világgal és az emberrel akar. Az örök végzését tudtul adja. Így érthető az, amit Kálvin a Genfi Kátéban mond, hogy az Isten ismerete nemcsak az élet legfőbb célja, hanem a legfőbb jó is az ember számára. Vagy amint Brunnernél láttuk, a kijelentés már üdv. Isten adja magát nekünk a kijelentésben, úgy, hogy egyben minket is a magáénak nyilvánít. Isten Urunk és Atyánk, mi teremtményei és gyermekei vagyunk. — A kijelentés valóban „Lebenssache“ az ember számára. Valóban az a központ, aminek a feltétele alá kell minket állítani.

Végül megemlíjtük, hogy a kijelentés Isten Igéje, Isten szava. Nem egy sejtetésszerű, élménnyel felfogható fény, hanem Ige. A kijelentés hordozója az Ige. Ez az, amit Barth Troeltsch-ekkel szemben a Deus dixit Deus dicit éles hangsúlyozásával, helyesen ki akar fejezni.

Ez első kérdésünknel megállapíthajuk, hogy míg a vallástörténeti theologia tanításaiban teljesen elmosódik a kijelentés lényege, addig e bizonytalan tanításokkal szemben a dialektikai theológiának sikerül bizonytságot tenni arról, hogy a keresztyén hit számára mi a kijelentés.

Hol van a kijelentés? E második kérdésünknel áll a maga komoly súlyával elénk a revelatio generalis és a revelatio specialis problémája. A két theologiai irány itt kibékíthetetlenül szembe áll egymással.

Troeltsch fejtegetéseiből azt látjuk, hogy szerinte a kijelentés hordozója a történet. *Progresszív* kijelentés csakis a horizontálisan haladó történetben történhetik. E megállapításunkat igazolja az is, hogy Troeltsch a nem keresztyén vallásokban és a keresztyén vallásban levő kijelentés közt csak egy kvantitatív, fokozati különbséget lát és a keresztyénségen belül is egy újabb

fokozatról beszél. E felfogással merőben ellentétben áll a dialektikai theologia által oly nagyon hangsúlyozott *egyszeri és egyetlen faktum*, mely bár a horizontálisan haladó történet egy pontján történt, de nem horizontális, hanem vertikális irányú.

Ha tovább haladva azt kérdezzük, honnan jön a történetbe a kijelentés, Troeltschnél ugyanazt a feleletet találjuk, ami a misztikánál s a természeti vallásoknál található. Schleiermacher szerint az Univerzum szemlélete közben bukkan reá az ember a kijelentésre. Tehát a mindenségben, a természetben van a kijelentés. Troeltschnél is ezt a schleiermacheri gondolkozást találhatjuk. A mindenségben „van” a kijelentés. Troeltsch csak ezt az általános természeti kijelentést ismeri. A természetben benne van a kijelentés és erre talál reá, ezt látja meg a szemlélő. A vallásalapítók élménye egy zseniálisabb szemlélet, de lényegében ugyanaz a szemlélet, amit a közönséges ember is végez. E zseniális szemlélet vagy élmény a tömeg számára új, de nem qualitative más, csupán quantitative több. Gondoljunk arra a megállapításra, mely szerint a keresztyénségben levő kijelentés vagyis a Jézus Krisztus kijelentése csak fokozatilag több a nem keresztyén kijelentésnél. Jézushan sem történt valami speciálisan más, egy merőben új, a reveláció, hanem csak az történt, ami a többi vallásalapítóknál.

Csak quantitative több Jézus. De az esemény lényege, útja, módja ugyanaz. Az pedig, ami a vallásalapítóknál kijelentésnek nevezhető, az az általános vagyis természeti kijelentésnek, egy ember szemlélete, élménye általi sajátos értelmezése, felfogása. Amint Brunner egy előadásában, egy hasonlattal kifejezte a vallástörténeti irány szerint a vallásalapítókat, Jézust is közéjük értve, egy-egy üveghez lehet hasonlítani, melyeken keresztül látható a kijelentés. Ez üvegek közt vannak homályosabbak és tisztábbak. Jézus a legtisztább üveg, amelyen keresztül legjobban lehet látni az üvegek alatt levő kijelentést. De Jézus Krisztus is csak üveg, csak fokozatilag, de nem qualitative más.

Tehát egy általános természeti kijelentés van, mely a történelem folyamán a vallásos tehetségek szemlélete által fokozatosan egyre tökéletesebben napfényre kerül.

Ezzel szemben áll a dialektikai theologia, amelyik azt állítja, hogy Jézus Krisztus nem egy ezek közt az általános kijelentést sajátos szemléletekben kifejező vallásos tehetségek között. Abban a történeti eseményben 1—30-ig Palesztinában, a Jézus Krisztus existenciájában valami „egészen más” történt, egy döntő, egyetlen, egyszeri, ami csak egyszer történhetik meg, vagy nem történik meg, amelyik nem quantitative több más vallásos eseményeknél, hanem amelyik qualitative más: számunkra lehullott a lepel az Isten szívéről. Az Ige testté lett és a velünk szembe jövő személyében megmondta, hogy Ő ki, hogy ki a mi Istenünk. Ez a speciális kijelentés a kijelentés.

Hogy egyeztethető össze az általános és a speciális kijelentés?

E kérdés megnyugtató megoldásához is szükségesnek tartjuk azt, amit az első kérdésnél is tettünk. A dialektikai teológia tanításának a Kálvin precízebb tanítása általi megvilágítását, illetve kiegészítését.

Az első, amit Kálvin tanításairól meg kell állapítanunk az, hogy bár nála valóban fundamentum az, amit Brunner a keresztyén hit sajátjának nevez, bár ő is tanítja, hogy Isten kijelentése Jézus Krisztus, azért még sincs e speciális kijelentésről szóló tan annyira kiélezve, mint a dialektikai theologusoknál. Éppen ezért nála az általános és speciális kijelentésről szóló tanítások sokkal harmonikusabban találhatók meg, mint például Barthnál.

Amint Kálvin az *Institutio* beosztásában is kifejezi s amint az I. 2. 1-ben ki is fejt, Isten először kijelentette magát, mint Teremtő-Isten, azután mint Megváltó-Isten.

Mint Teremtő-Isten kijelentette magát az emberi elmében és a világ alkotmányában. Az Inst. I. 3 és 4 fejezetekben fejt ki Kálvin, hogy Isten az emberi észbe úgy bele véste az ő ismeretét, hogy egyetlen ember sem mentheti magát a tudatlanság ürügyével. Az istenség érzete úgy bele van vésve az emberi lélekbe, hogy azt kitörölni nem lehet. Minden ember érzi, hogy van Isten. Az istentagadókat is az istentagadás közben ezért tölti el félelem. Az istenismeretnek ez az emberi szívbe elrejtett magva azonban nagyon kevés ember szívében fogant meg. olyan pedig egy sincs, akiben megérne. De e magot, t. i. annak a sejtését, hogy van Isten, egyetlen ember szívéből sem lehet gyökeresen kiírtani.

Mivel a boldog élet végső célja az Isten megismerése, ezért Isten nemcsak az emberi értelemben adta a vallás magvát, hanem a világ alkotmányában is kijelentette magát és ma is úgy kijelenti, hogy szemeinket ki nem nyithatjuk anélkül, hogy kényszerülve ne volnánk őt látni. (Inst. I. 5. fej.) „Bárhova veti is az ember tekintetét, nincs az egész világon egy parányi hely, melyen dicsőségének legalább valami kis szikráját ne látnók ragyogni.“ (U. o.) „Ha lénye oly megfoghatatlan is, hogy istensége minden emberi érzéken felül áll, mégis minden egyes művébe oly tisztán és világosan véste be dicsősége biztos jegyeit, hogy még a legtanulatlanabb ember sem hozhatja fel mentségül, hogy Istent nem ismeri.“ (U. o.) Így tanítja Kálvin Pállal, (Rom. 1:20 s köv.) hogy a pogányok és keresztyének számára egyaránt megnyílt az út az Isten ismeretére.

Bár Isten a teremtett mindenségben s az emberi elmében úgy jelentette ki magát, hogy az ember Istent, mint tökéletes bölcsességet, mint felséges hatalmasságot, mint gondviselő jószágot, mint Istent ismerhetné meg, az ember mégsem ismerheti meg ezen az úton. Ennek oka a mi eltompultságunk, az ember

nyomorúsága (I. K. 5, 11.). Az ember e nyomorúsága miatt annyira korlátolt, hogy ez általános kijelentés alapján semmi biztosat sem tudna Istenről. „Ha az emberek csak a természetből tanítottak ki, semmi biztosat, semmi szilárdat, semmi világosat nem tudnak, hanem zavaros elveik annyira fogva tartják őket, hogy ismeretlen Istent imádnak.“ (I. K. 5. 12.) A bűnös, nyomorult ember, ha csak a természeti kijelentés alapján áll, bálványimádásra jut, álmoképeket, tévtanokat állít fel. (I. 5. 14.) Ezért kellett, hogy Isten az *égből* önmagáról bizonytságot tegyen. (I. 5. 13.) Ez a „belső kijelentés“ (I. 5. 14.), mely az Ige és a Szentlélek által történt. Ez a Jézus Krisztusban levő speciális kijelentés, mely alapjain az emberek a Teremtő- és Megváltó-Istent megismerhetik. A II. könyv 6. fejezetében is részletesen fejti ki Kálvin, hogy a bűnös, elesett ember számára, csak Jézus Krisztus, a megváltó a kijelentés. Csak e Közbenjáró által ismerhetjük meg Istent. „Ha Isten Krisztusban nem mutatkoznék szemeink előtt, üdvösségünk meg nem ismerhetnénk.“ (II. 6. 4.) „Akinél a Fiú nincs, az Atya sincsen annál.“ (Ján. 2:23.) A Szentírásban levő Ige, a Szentlélek bizonygatója által mondja meg nekünk, hogy kicsoda az Isten. (I. K. 7. fej.) „Az emberi ész a maga erőtlensége folytán Istenhez semmi módon el nem juthat, ha csak az Ő szent Igéje nem segíti és támogatja.“ (I. K. 6. 4.) Az Igében Isten és tettei nem a mi „megromlott ítéletünk szerint, hanem az örök igazság szabályai szerint ítéltetnek meg.“ (I. 6. 3.)

A két kijelentés egységét Kálvin is úgy fejezi ki, amint Irenaeus, Athanasius és amint Barthnál is láttuk. A természetben levő kijelentés és a prófétákhoz adott szövegek, mind Istennek ugyanazon Igéje által történtek, amelyik Ige testté lett. Kálvin is szépen fejti ki, hogy „Krisztus ama testet öltött Ige.“ Az örök, a világteremtő Ige lett testté Krisztusban. „Krisztus testben megjelent Isten.“ (I. 13. fej.) Krisztuson túl nincs kijelentés, aki tovább keres és nem elégszik meg az evangéliummal, nem jár helyes úton. (II. 15. 2.)

A természetben ma is előttünk van az Isten kijelentése. De Kálvin egy egyszerű hasonlattal azt mondja, hogy mi úgy állunk ezzel szemben, mint a könyv lapjaira néző megromlott szemű ember. Csak elmosódott sorokat lát ez az ember, nem látja a tiszta írást. Csak ha a szemüveget felteszi, akkor olvashatja az írást. A megromlott ember a természetben is csak a Szentírás segítségével ismerheti meg az igaz Istent. (I. 6. fej.)

Hol van a kijelentés? Kálvin segítségével most már könnyen felelhetünk. Isten kijelentette magát az emberi értelemben s a világ alkotmányában. Van egy általános kijelentés. Valljuk azt, amit Brunner érintett s amit Kálvinnál részletesen kifejtve látunk, hogy az eredeti teremtmény, a bűn által meg nem rontott világ, az Istent kijelentő világ. Az Isten műve utal az alkotóra.

(19. zsolt.) De a bűn, a nyomorúság miatt, az ember szívében elhomályosult, megromlott az Isten képe. Az embernek nem elegendő az általános kijelentés. A bűn homálya eltakarja az Istent az ember elől. „A ti vétkeitek választanak el titeket Istenetektől, bűneitek fedezték el orcáját ti előttetek“ (Esaías 59:2). Az ember úgy lát, mint a megromlott szemű ember. A természet alapján még a teremtet sem ismerheti meg, hanem „világok“-ról „ös-létező“-ról beszél. Ezért adta Isten Jézus, Krisztusban a speciális kijelentést. Jézus Krisztusban, aki a Közvetítő, aki a megbékéltetést létre hozta Isten és az ellene lázadó és önmagával is ellenmondásban levő ember között, aki eltávolította a bűnnek Isten és az ember közötti leplét, őbenne lett nyilvánvalóvá számunkra, hogy ki az Isten, benne lépett az elveszett emberiséghez. Isten s így az emberekhez lépve, azokat megmentve mondta meg, hogy kicsoda Ő, mutatta meg a minden körülmények közötti Úr voltát. Ő benne hullott le a lepel a felséges Uristen atyai szívéről. Mivel ez csak egyszer történhetik meg, a megbékéltető kijelentés, az Ige testlétele csak egyszeri lehet, nem szükséges, hogy többször történjék, ezért a kijelentés — amint a dialektikai teológusok helyesen utalnak rá — *egyszeri, egyetlen* és számunkra az egész világ számára *döntő* faktum. Amint Kálvin utal rá (II. 6. fej.), úgy mi is tanítjuk, hogy e döntő faktumhoz Isten egy paedagógiával vezette, készítette elő a népét. (E paedagógiában való hit nélkül nem lehetne külmisziót folytatni.) De e kálvini paedagogia gondolattal a legjobb akaratral sem azonosítható a troeltschi progresszivitás gondolat.

Ami jót a troeltschi progresszivitásgondolat tartalmaz, azt, hogy Isten állandóan szól, kijelenti magát, szerintünk sokkal jobban kifejezhető Barthnak az Isten Igéje három alakjáról szóló nagyszerű tanítása által. Itt Barth biztosítja azt, hogy Isten szól, amit ott mondott 1—30-ig, azt mondja most nekem itt. Nekem is azt mondja, amit mondott az apostoloknak. De másfelől Barth kizárja azt a keresztyén hittel össze nem egyeztethető gondolatot, amit Troeltsch progresszív kijelentés-fogalma magában rejt.

A kijelentés hordozója az Ige. A testté lett Ige, Jézus Krisztus existenciája. Az Ige a Szentlélek munkája által a szentírásban szól hozzánk. A szentírásban levő Ige és a Szentlélek munkája által halljuk mi ma az Isten kijelentését. Amint Barth helyes fejtegetésében láttuk, amit Isten ott és akkor mondott, kijelentett, azt mi itt és most halljuk.

Mivel Istennek ez a kijelentése Ige, vagyis egy közismertebb szóval kifejezve: *szó*, azért ezt nem érzülettel, élménnyel fogjuk fel, hanem a hit által. Ez a hit hallásból, az Ige hirdetésének hallásából támad. Ezen a ponton is hálásan kell elfogadjuk a dialektikai teológiának a vallástörténeti teológiával szembeni tanítását.

Borbáth Dániel.

Igefirdefés és Kultusz

Evangelium*

I.

Jézus Krisztus az élő Isten kinyilatkoztatása. Az Ő evangéliuma semmi egyebet nem akar mondani, csak azt, hogy az Isten az emberekben és az emberek között él. Minden istentisztelet, amely Isten és ember közé közbenjárást és békéltetést akar becsúsztatni, felesleges. „Mert az Isten, aki szólt: sötétségből világosság ragyogjon, Ő gyújtott világosságot a mi szívünkben az Isten dicsősége ismeretének a Jézus Krisztus arcán való világoltatása végett.” (II. Kor. 4:6.) Isten és ember megint egyek lettek; Isten az emberi lélek alkotó része. Ő benne élünk, mozgunk és vagyunk. Az evangélium prédikál: tatásával Isten valósága kezdett hatni a földön: „Szenteltesd meg a Te neved, jöjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratom, miképpen a mennyben, azonképpen itt alant a földön is;” ezek a kérések a legsürgősebb kérései annak az új gyülekezetnek, amely a Jézus Krisztusban élő Isten nevéért gyűl össze. Annak a számára Isten nem egy kegyes szókép, egy valamiképpen körülírt hitvallás, hanem az egyetlen tekintetbe jöhető Valóság. Keresztyénnek lenni annyit jelent, mint Isten valóságában mozogni, az Ő lelkétől áthatva és vezetve. Keresztyénnek lenni azt jelenti: az Isten élő erejét megérezni és kimeríteni. „Aki bennem hisz — mondja Jézus — élő vizek folyamai ömlenek annak belsejéből.” Istenben hinni nemcsak a Hozzá való imádkozást, a szavakban és jócselekedetekben való tiszteletet jelenti, hanem azt is, hogy *Érette* és *Vele* dolgozni. Istenhez tartozni és semmiről sem tudni rajta kívül. Egynek lenni Vele, olyan meghittén, mint gyermek az apjával. „Hogy mindnyájan egyek legyenek, amint Te én bennem atyám, és én Te benned, hogy ők is legyenek mi bennünk, hogy elhiggye a világ, hogy Te küldtél engem.” (János 17:21.)

Szörnyű tény!

* Kutter Hermann, a nemrég elhunyt zürichi lelkész „*Evangelium*” c. művéből a tiszta evangélium bátor harcosának, emlékeztetőre.

Egy olyan tény, amely egész eddigi világunkat darabokra tépi és minket egészen új emberekké formál. Ne engedjük, hogy az az elterjedt kegyes nyelvjárás félrevezessen, amely az evangélium ezen alapvető ismeretét annyira körülvevte frázisokkal, hogy szinte lehetetlen lett a keresztyének számára a mögöttük élő, elrejtett valóságot, a hangos szavak és kegyes elmélkedések miatt megragadni. Feledjük már egyszer el, hogy gyakran — jaj, milyen gyakran! — hallottunk Istent ezen ismeretéről s hogy az — mily szörnyű! — nekünk semmi újat, semmi meglepőt nem hozhat, igen, hogy a mi elhívatásunk — mily rettenetes! — Isten hatalmát és mindenhatóságát prédikálni egy drága életen keresztül. Feledjük el, kedves lelkéztársaim, ezt a borzasztó nyomorúságot, amelybe beleestünk s melyben kénytelenek vagyunk mindent, ami az életben megérthető és felfogható, egy tárgygyá, igen egy tárgygyá, kegyes elmélkedéseink halott objektumává tenni és helyezzük már egyszer magunkat eleitől végig mindenestől fogva azon megdöbbenő esemény alá, mely az élő Isten evangéliumában van adva. Kérдем töletek: mit jelent az, hogy Isten, a mi Istenünk közöttünk és rajtunk keresztül akarja magát kijelenteni, hogy Isten és ember összetartoznak; mit jelent — kérдем töletek — az az elcsépelet frázis, hogy mindnyájunknak „Isten gyermekeinek kell nevezetnünk?” Lehet-e ezt kegyes szavakba foglalni, lehet-e ezen evangélium láttára még valamit csinálni, esetleg tőle éppen eltávozva, éppen róla prédikálni?

Prédikálni? Lehetséges itt egy mély-értelmű prédikálás, amikor nekünk, magunknak szól a prédikáció, hogy teljesen újjá kell születnünk? Vagy teljesen oda adjuk magunkat, vagy nem értettük meg az evangéliumot. Harmadik eset nincs.

II.

És mégis kísért ez a harmadik hazugság, ez a közbevetett játék az evangélium és a magunk gondolkozása, Isten és ember között; ez a fantasztikus önámítás, ami feleznit akar a között, amit vagy csak érteni, vagy menthetetlenül félreérteni lehetséges az emberek, a papok részéről. És éppen mi papok — még inkább, mint a többi ember — mivel nekünk a hivatásunk hozza magával az Istennel való foglalkozást — éppen mi vagyunk azok, akik hamarabb elhagyjuk az evangéliumot és távolról beszélünk arról, amit pedig meg sem értettünk. Nem csoda, ha velük is, mint később hallgatóikkal az történik, amit Jakab apostol megirt: „Ha valaki hallgatója az Igének és nem megtartója, az ilyen hasonlatos ahhoz az emberhez, aki tükörben nézi az ő természetszerű ábrázatját: mert

megnézte és elment és azonnal elfelejtette, milyen volt. De aki belenéz a szabadság tökéletes törvényébe és megmarad amellett, az nem feledékeny hallgató, sőt cselekedet követője lévén, az boldog lesz az ő cselekedetében.“ (Jakab 1:23—25.) Aki bele néz! Itt van a földolog, bele nézni a szabadság tökéletes törvényébe, amelyet az élő Isten evangéliuma tartalmaz — de hányan teszik ezt meg? Aki megtette, annak egész élete számára Isten neve csodálatos, élő, üde, átszellemült, folyton buzgó forrása az erőnek és örömnnek, annak a lelke örvend és vigad, annak minden olyan, mint a tündöklő nyári hajnal; ereje nem fogy: „fut és nem lankad meg, jár és nem fárad el“. (Ésaiás 40:31.) Új mélységei fakadnak fel számára az életnek, ez az igazság megnyilatkozik előtte. Miért? Mert nemcsak „hisz“ Istenben, nem, hanem *birja* Istent, benne él és mozog, mint a hal a vízben, madár a levegőben, mert Isten nem hivatalos prédikáció-tárgy többé a számára — oh kínok kínja! — hanem szeretet, erő, nyereség, kiírthatatlan boldog birtoklás. Mint Jézusnak „az az eledele, hogy a mennyei Atya akarát cselekedje.“

Oh hány és hány igehirdető van, akinek fogalma sincs Isten mindent átfogó és mindent átható valóságáról. Tiszt-ségét éppen olyan pályának nézi, mint akármilyen másikat. Gépszerűen és üzletszerűen végzi el dolgait, anélkül, hogy húzamosan fölleskénítené tiszttsége kötelezettsége. Csak azért van, hogy prédikáljon és vallásórát tartson s örvendjen, ha túl esett rajta. Meghasonlott szívvel lézeng és szomorú gondolatok gyötrik. Minden elképzelhető dologgal foglalkozik: állásokat és vezető helyeket tölt be, — talán csak azért, hogy elfedezze saját lényé belső ürességét. Minden egyéb fontosabb előtte, mint Isten, akiről mégis rövid és ijesztően hamar elsuhanó időszakokban rendszeren prédikálnia kell. Élénken érdeklődik ezerféle dolog iránt; szívesen olvas tudományos és másféle könyveket, — csak ha a Bibliát kell felütnie ír-ásztalán, akkor nem tudja, mit kezdjen vele. Szomorúan és elégedetlenkedve keresi ki texusát, kedvetlenül fog neki a prédikáció kidolgozásának; néha-néha még elfogja valami nyomott, bátortalan lelkesültség; örvend, hogy valami siker-ül, de ha nem tudja egyszerre lelkiismeretesen elvégezni az egész feladatot, mélyen benn a szívben helyet foglal a gyász-szos szomorúság, hogy mindjárt az elején elkábítsa brutális gondolatokkal és érzelmekkel.

Hisznek-hisznek valamiben, amit úgy hívnak: Isten. Barátságosak és megnyerőek tudnak lenni baráti köreikben; szellemesek és életrevalók az emberek között; csak amikor elhivatásukban dolgoznak, akkor hidegek, erőltetettek, eset-lenek és használhatatlanok. És a szívükben — mely egyedül

hitestársuk szeme előtt leplezetlen — emésztő nyugtalanság; békétlenség, hazugság, merevség, halál.

Igen, rettenetes a helyzet, ha az élő Istenről kell prédikálni, anélkül, hogy őt magát bírnánk. Olyan valamiről beszélni, ami teljesen el akarja foglalni a szívet, de az a szív nem akarja őt jószántából befogadni. Azt prédikálni, hogy Isten *minden* és mégis *semmitsem* találni benne, ami lelkünket betöltené. Úgy tenni, mintha Isten lenne egyedül a fontos, — és éppen ezt a kötelességet rója ránk az evangélium hirdetése — és mégis minden mást fontosabbnak tartani, mint Istent. Mindig superlativusban prédikálni akkor, amikor még a pozitív hit sincs meg a saját lelkünkben: használni a „legmagasabb“, „legmélyebb“, „legszentebb“ kifejezéseket, mikor még a magas, mély és szent is hiányzik.

Ez a nagy, kínos önámítás a kötelességszerű paposkodásnak. Vajjon mi felette állunk ennek?

Ez a csalás, mintha az élő Istenről úgy lehetne prédikálni, mint egy kegyes hangulat halott ismerettárgyáról, mint egy kegyes hangulatról! Az a csalás, mintha lehetséges lenne hirdetni az evangéliumot s amellett úgy tenni, mintha az nem is léteznék. A csalás, amelyik az Istenről való bizonyágtételből egyszerű foglalkozást, egy olyan megélhetési lehetőséget teremt, amelynek segítségével embereket építhetünk! Az az önámítás, amely Istent, mint valami vallásos dolgot az élet mellé rendeli. Úgy nehezedik ez egyházunk fölé, mint egy fekete, sötét felhő, melyből minden pillanatban levághat a halált hozó villámsugár.

Hiányzik számunkra az élő Isten. Ha ismernénk őt, másképpen nézne ki a protestáns egyház papsága.

III.

Ahol Isten él, ott ledőlnek a *bálványok*. A mi életünk azonban szakadatlan, finomabb és durvább bálványimádás, ezerféle körülményével és gondolatával. Nézzetek szét kedves testvéreim munkaköreinkben, nem mindenekelőtt hallgatóságunk kegyéért rimánkodunk-e. Nem egyedül az-e a fontos, hogy mit mondanak az emberek prédikációnkról hogy hány hallgatónk van? Mi jelentene szomorúságot, gondot, félelmet vagy örömet egy pap számára, ha nem az, hogy miképpen beszélnek róla? — Hogy beszélnek rólunk? — Kedves testvéreim, milyen nagyon szomorú, mily szánalomra méltó, mily égető szegvenpirnak kell lángbaborítania arcunkat, ha erre gondolunk. Hogy beszélnek rólunk az emberek?! Ennek kellene valóban egyedüli gondunkat kifejeznie? A szegény, tudatlan emberek, akiknek annyira szük-

ségük van egy erőteljes és bátor világító igére! És mi félénken hozzá vagyunk kötözve az ő ítéleteikhez! Meginogunk bensőnkben, ha ócsárlást kapunk ott, ahol oh, oly epedve vártuk a dicséretet! Mennyi ideig haragszunk erősen és kútatóan, ha észrevesszük, hogy itt, vagy ott letördelik befolyásainkat, hogy régebbi barátaink, akik annak látszottak, de nem voltak azok, elhagynak; hogy bizonyos ajkak nevünk kiejtésére félregömbülnek; hogy bizonyos valakik nem köszöntenek többé az utcán. Mindez mérgesít bennünket, pedig Jézus beszéde szerint örvendeznünk kellene: „Boldogok vagytok, ha szidalmaznak és háborgatnak titeket és minden gonosz hazugságot mondanak ellenetek én érettem; örüljétek és örvendezzetek“ (Máté 5:11—12).

Nem, mi nem örvendünk. Elszomorít, ha Isten evangéliuma botránkozást kelt, ha hallgatóink lusta szüklátókörsége föl pattan a katedrán kiejtett egyetlen nyílt szavunkért; meggondoljuk magunkat s jobbnak látjuk a jövőben hallgatni, nehogy máskor is botránkozást okozzunk és saját tekintélyünket veszélyeztessük. A tekintélyünk, — igen ez a mi bálványunk, Neki szolgálunk éjjel és nappal. Hagyjuk, hogy az emberek nyúzzanak és kihasználjanak; magunkra vállalunk minden másodrangú és időpocsékoló állásocskát és vezető helyecskét, ügyesen beszélünk és egyenlítünk mindenütt; hizelkedünk és szépítgetünk, — és mindezt azért, hogy el ne veszítsük befolyásunkat és tekintélyünket. Reánk találnak a farizeusokra mondott szavai az Úrnak: „Mimódon hihettek ti, akik egymástól nyertek dicsőséget és azt a dicsőséget, ami az egy Istentől van, nem keresitek!“ (Ján. 5:44.)

És mi akarjuk megoldani a szociális kérdést, mielőtt mi magunk megváltoztunk volna?

Mert ennek kell mássá válnia, ennek és nem másnak. Nem veszitek észre, hogy a szociális kérdésről mondott leg-lelkesebb beszédeink és előadásaink is egy gonosz bűnön sorvadnak el: a kétszínűségen; nem veszitek észre, hogy szociális tanulmányaink minden szószátyár buzgósága mit sem használ másoknak, mindaddig, amíg mi ezt a félelmetes félszegséget és határozatlanságot a saját szívünkben hordozzuk? Nem tudhatunk semmi igaz dolgot cselekedni, ha a fődolog, amely életünket forгатja, nem ég a lelkünkben. És mindazok, akik bennünket hallgattak és láttak, ugyanazt gondolják rólunk: ezek tehát a papjaink, akik mindenről beszélnek és még sem hagynak senki lelkében semmi nyomot. Mostanában, — hogy tovább folytassuk — divatba jött a papoknál a szociális kérdés, de nem-érzik „az evangélium átalakító erejét“, amelyről pedig szívtében és hosszában beszélnek. Ilyen és hasonló véleményeket hallanánk; úgy marad

minden ahogy van; megértik az Istenről és az isteni dolgokról szóló szavainkat, de semmit sem éreznek meg Isten Lélekéből. Miért? Mert mi magunk nem vagyunk megtelve ezzel a Lélekkel. Szolgálunk az embereknek, magunknak, minden elképzelhető célnak, csak éppen Istennek nem szolgálunk, őszinte, osztatlan szívvel. Engedjétek meg, hogy elhallgassam azt az ezerféle apróságot, amelyek a saját tekintélyünk főbálványa mellett mint mellékbálványok szerepelnek; a családi és baráti kapcsolatokat, amelyek gyakran ehallgattatnak, ha beszelnünk kellene, az anyagi nézőpontokat s mindazokat, amelyekhez annyi érdekünk köt. Az elmondottak elegendők, túlságosan elegendők.

Első kötelességünk, ha új szántást akarunk, ez kell, hogy legyen: visszatérni az élő Istenhez, teljes szívvel, teljes lélekkel, teljes elménkből és minden erőnkből Istent szeretni. Ő kell, hogy legyen a mi életünk „világossága és gyógyítója“, ő kell, hogy „életünk ereje“ legyen. Az Ő Lelkének kell végigzúgnia megint lelkünk mélységein; el kell dobnunk magunktól minden félszezséget és hamisságot, egész megosztott és lusta lényünket; újra föl kell hevülnünk Istenért. Az a csalás meg kell szűnjön, mely megengedi, hogy valami — ha az még a legjobb és legszebb is — elfoglalja az Ő helyét, hogy Isten szeretete valami más legyen, mint az Ő érvényének egyedüli elismerése. Vissza az élő Istenhez, amíg talán hosszas és fájdalmas tusakodás után ismét fölkiálthatunk: „Ha elfogyatkozik is testem és szívem: szívemnek köszik-lája és az én örökségem Te vagy, óh Isten, mindörökké!“

H. Kutter. Dánér L. fordítása.

Sylvester Bibliai Lexikona.

Két kötetbe köthető tizenhárom füzetben nemrég jelent meg a Sylvester-nyomda előállításában a *Sylvester Bibliai Lexikona*. Szerkesztői és írói Czeglédy Sándor ref. lelkész, Hamar István ref. theol. tanár és dr. Kállay Kálmán ref. hittudományi kari egyetemi tanár. A mű terjedelme 1032 oldal, 5396 címszót tartalmaz és sok ábra van benne.

E nagyarányú munka létrehozói, főképen a tulajdonképeni szerkesztő, Czeglédy Sándor, de vele együtt a buzgó, lelkiismeretes és tudós munkatársak is, a magyar protestántizmus teljes elismerését és igaz háláját érdemlik, nemcsak azért, mert a Lexikon, mint mondani szokás, „hézagpótló“, hiszen a magyar theologiai irodalom termékei között modern theologiai lexikon egyáltalán nem volt e sorozat megjelenéséig, hanem azért is, mert mint tudományos alkotás, mind a tudományos és hitbeli megbízhatóság, mind a gyakorlati használhatóság igényeinek kiválóan megfelel.

Ez a megállapítás látszólag nem mond sokat s talán banálisan hangzik. Azt mondhatná rá valaki, hogy a szerzőknek nem volt nehéz a feladat, hiszen kitűnő minták álltak rendelkezésükre a nagyszerű és precíz angol és német szaklexikonokban, mindössze szorgalomra és kitartásra volt szükségük, hogy az előttük álló minták felhasználásával megalkossák a magyar bibliai lexikont is. Ez a gáncsoskodás azonban méltatlan és méltánytalan volna. Való igaz, hogy akár a német, akár az angol theologiai irodalom számos elsőrendű lexikális munkát adott a világnak, de se az angol, se a német theológiát nem szorongatta és korlátozta az a különös helyzet, ami a magyar theologiai irodalmat úgyszólván békóba köti. Az angolok is, a németek is bőven rendelkeznek eszközökkel, melyek lehetővé teszik, hogy külön művek szolgálják a szaktudomány igényeit és a népszerű szükségletet. A magyar theologiai irodalomban, legalább is nagyobb-léleketű vállalkozásoknál, az ilyen kettős megoldás luxus számba menne. Nálunk, ha valami ilyen jellegű írat megjelenik, egyaránt szolgálnia kell a szaktanulmányozást és a népszerű ismeretszerzést. S a Sylvester Bibliai lexikon meg tudott felelni ennek a heterogén igénynek is, mégpedig úgy, hogy a könnyen olvas-

hatóság és a közérthetőség semmiben nem vált a tudományos-
ság kerékkötőjévé.

A Lexikon címszóról címszóra felöleli és megmagyarázza a Biblia minden fogalmát (az apokrifus könyveket is beleértve). Egyes címszavai mindössze pár szóban vetnek fényt tárgyukra, a fontosabb témák azonban egész cikkeket, értekezéseket és tanulmányokat kapnak. Sajnos, itt nem lehet szó nélkül hagyni azt a tényt, hogy nyilván a terjedelemnek való takarékoskodás céljából az utolsó füzetekben fontosabb kérdések rövidebb feldolgozásban állanak előttiünk, mint amennyi a sorozat első füze-
teiben az aránylag kevésbé lényeges dolgoknak jutott. Ettől eltekintve azonban általában azt a véleményt alkothatjuk a mű-
ről, hogy alapos, világos, tömör, tárgyilagos, de azért mégis elég kimerítő és pontos módon tárja fel és tisztázza a bibliai, sőt amennyire ezzel kapcsolatban szükséges, az egyetemes theologiai fogalmakat. Összegezi a tudományos theologiai kutatások eredményeinek a Bibliára és annak részleteire vonatkozó ténymeg-
állapításait, vagy utalásait, mindenütt kellő óvatossággal őriz-
kedik az aprólékoságban való elkallódás veszedelmétől. Mind a lelkipásztorok, mind a Bibliát olvasó hivek nyereséggel forga-
tják — sőt kell, hogy forgassák — e Lexikon lapjait.

Ám a legteljesebb dicséret és elismerés mellett is fel kell
hivnunk a figyelmet egy néhány olyan apró fogyatékoságára
a Lexikonnak, melyeknek hiánya csak javára vált volna.

A legfeltűnőbb ezek között bizonyos egyenetlenség a bibliai irodalomtörténeti adatok egymásmellé való rendezésében. He-
lyenként áttekintő képet kapjuk az egyes bibliai iratokról for-
mált különböző tudományos nézeteknek, egybeült a vonatkozó
címszó szerzőjének álláspontja olyan szilárdan leszögezve érvé-
nyesül, mintha csálthatatlan volna, holott a theologiai irodalom
az illető kérdésben más lehetőségeket is ismer. Így, míg egyfelől
például a *filippii* levél szerzetési helyéül valószínűbbnek tartja
Rómát, emellett megemlíti, hogy némelyek szerint Pál Efézusból
is írhatta a levelet és a *Jelenések könyvé*nél, bár a negyedik
evangélium íróját tartja a szerzőnek, felemlíti az evangelista és
az apokaliptikus különbözőségének elméletét is, — másfelől pél-
dául a *kolosséi* levél szerzetési helyeként és ideje gyanánt Ró-
mát és 59-et nevezi meg, de hallgat a caesareai lehetőségről;
Péter második levelét is Péter apostol írásának tulajdonítja és
az ellentétes (eléggé alapos) kritikai véleményekről nem emlékezik
meg; vagy a pásztori leveleknél hallgat arról a lehetőségről, mely
a Pál általi szerzőség elfogadása mellett feltételezi, hogy az I.
század végén ismeretlen kéz átírta ezeket a leveleket s mai
kánonikus alakjuk ezt az átírt szöveget őrizte meg az utókor
számára. Máté evangéliumkönyvében feltételezi az Eusebius sze-
rint Papias által Máténak tulajdonított *Logia* (Jézus beszédeinek

gyűjteménye) jelenlétét, de az egész evangéliumot is Máté apostolnak tulajdonítja s nem szól az irodalomtörténeti kutatásoknak ezzel a hagyományos állásponttal vitába bocsátkozó felfogásáról.

Igaz, hogy erre ellenvetésül azt lehetne felhozni, hogy egy lexikonban nem is tanácsos az olvasó tájékozódóképességét többféle (és sokszor ellentétes) felfogás egymasmellé-sorakoztatásával próbára tenni, azonban ha e szabály alól egyes esetekben kivételt tettek a Sylvester Lexikon írói, akkor következtéseknek kellett volna lenniök mindvégig, — szem előtt tartva azt a valószínűséget, hogy a közeljövőben aligha fog egy olyan újabb lexikon megjelenni, mely az általuk meg nem említett részleteket felölelné és nyilvánosságra hozná.

Feltűnő a vallástörténeti és történetkritikai theologiai irányzat következtetéseinek és feltevéseinek mellőzése. Lehetetlen volna ez állítás igazolására minden részletet felemlítenünk, de illusztrációul szolgáljon például az a körülmény, hogy a „Pál apostól“-ról szóló (egyébként nagyszerű) tanulmány nem említi a misztérium vallások ismeretéből eredő és Pál theologiai gondolatainak megfogalmazására hatást gyakorolt befolyásokat, noha Pál Krisztusról való bizonyágtétele — bár lényegét, tartalmát és belső eredetét illetően tényleg semmiképpen sem tekinthető a misztériumvallások függvényének, vagy azokból átvett elemek továbbfejlesztésének — de kifejezési formákat, fogalmi kereteket kétségtelenül vett át belőlük, A *Jelenések könyvének* „ezerestendős országlás“ theóriáját külön címszó tárgyalja, anélkül, hogy a gondolat eredetére rámutatna, holott éppen a ma oly veszedelmes szektatanítások korában jó tudni, hogy ez nem krisztusi és keresztyén, hanem papságutáni zsidó apokaliptikus gondolat.

A racionalizmus szelleme kísért a *Márk evangéliumának* stílusával foglalkozó indokolásban. „Gyakorlatias gondolkodású emberek számára ír — mondja a Lexikon — ezért stílusa gyors és határozott. Kitzúzott célja felé tétovázás nélkül halad. Erőteljes szavakkal szemlélteti Urának és Megváltójának isteni hatalmát és erejének élő teljességét.“ Nem sokkal jobb — és hívőbb — lett volna-e azt mondani, hogy Márk kétségtelenül bizonyos volt Urának és Megváltójának isteni hatalmában és erejének élő teljességében, tehát stílusa sem volt habozó, hanem gyors, határozott és kitűzött célja felé tétovázás nélkül haladó?

Bár nem komoly kifogás, de szépséghibaként felróható, hogy egyes közhasználatú tárgyak olyan bőséges felvilágosító magyarázatot kaptak, ami teljesen felesleges, mert mindenki előtt ismeretes. Elég lett volna bibliai jelentésük és jelentőségük leírása. Mi szükség van annak az elmondására, hogy az „ablak a hajlékon a világosság és levegő behocsátására és a rajta kitekintésre

„készített nyílás“, vagy hogy „az ágy fekvőhely, melyre az ember vagy pihenés végett, vagy betegségében, vagy megöregedve lepihen“ és a „megbánás fájdalmas felismerése annak, hogy valamit rosszul cselekedtünk“, avagy a „tükör toalett tárgy, melyben az ember a saját képét vagy más tárgyakat a visszacsugárzás következtében megsejmlélhet“ — mikor az olvasó mind-
ezt a Bibliai Lexikon nélkül is tudja? A Bibliai Lexikonnak nem az ilyen általános ismeretnyújtás a feladata, tehát elég lett volna a nevezett és hasonló tárgyak bibliai felhasználásáról és esetleges sajátosságairól beszámolnia.

Természetesen ilyen bíráló megjegyzéseket könnyű találni 5396 vezérszó rengetegében. Ez azonban semmit sem von le a mű értékéből. A fenniti megjegyzések csak észrevételek, de távol áll tőlük a leértékelésnek még a gondolata is. A részletekben lehetnek apró hibák, de általában meg kell adni, hogy a mű szakavatott, megbízható biblia tudósok tanulmányainak és kutatásainak komoly eredményeit képviseli s hecses adattára a bibliai idők, események, intézmények, szokások, emberek, politikai, társadalmi, vallási viszonyok és más tudnivalók áttekinthetésének és megértésének.

Maksay Albert.

Az Ige tükrében

A századik.

Luk. 15:4.

„Melyik ember az közületek, akinek ha száz juha van és egyet azok közül elveszt, nem hagyja ott a kilencvenkilenczet a puszta-ban és nem megy az elveszett után, míg nem megtalálja azt!“

Milyen pásztor az Úr Jézus? Az elveszett századiknak utána megy és addig keresi, amíg megtalálja. Mikor megtudja, hogy a századik elveszett, nincs előbbrevaló kötelessége, nincs fontosabb dolga, csakhogy azt az egyet, a századikat, az elveszettet megkeresse és visszavezesse oda, ahonnan elszakadt, eltévedt. Tudja küldetése célját: megkeresni és megtalálni, ami elveszett. Munkája: „bűnösöket fogad magához“, „bűnös emberhez megy be szállásra.“ Ez az igazi pásztor munkája, az igazi pásztoráció.

Milyen pásztor vagyok én? Milyen az én pásztori munkám? Tudom-e mi a küldetésem, a hivatásom? Tudom-e, hogy nemcsak a kilencvenkilenc, hanem a századik is gondjaimra van bízva? Az a veszni indult lélek is, amely a világ ítélete szerint már el van veszve, aki a társadalom megvetettje, akit mindenki lenéz, akiről már mindenki lemondott, akihez már senkinek sincs reménysége. Tudom-e, hogy Isten éppen ezért a századikért fog majd különösképen súlyos ítéletet mondani a munkám felett? És ha tudom, mennyire volt a szolgálatom ennek a szolgálata? Ki tudja mióta vár engem kínos tépelődéseivel viaskodva, vagy aljas szenvedélyében vergődve az az egy, a századik, de — hasztalan. Ilyen az én pásztori munkám.

Milyen fájó szemrehányást, mardosó vádolást jelent számomra ez az ige, ez az összemérés. Nincs ilyen szemrehányás a Te munkádban is? Ki tudja hány elveszett századikért fog majd az Ítélet-Istene haszontalan szolgáltnak, hűtlen pásztoroknak nyilvánítani bennünket.

Hogy szertefoszlik egyszerre ennek az ígének a fényében mindaz, amire eddig büszke voltam, a munkám, a hűségem felől alkotott annyi ferde véleményem. Azt hittem jó pásztor vagyok, de az ige mást mond. A kilencvenkilencre gondot viseltem. De hol van a századik?

És miért veszett el? Jaj, ha a pásztor gondatlansága vagy kényelemszeretete miatt. Talán a többi pásztorolása elterelte a figyelmét arról az egyről, amelyre pedig a leginkább kellett volna vigyáznia. Vagy sajnáltuk a fáradságot, féltünk a keresés veszedelmeitől, vagy nem tartottuk érdemesnek utána menni. Pedig a századik Isten előtt valamennyi közt a legdrágább, mert *veszedelemben van*. „Nagyobb öröm lesz a mennyben egy megtérő bűnösön, hogynem kilencvenkilenc igaz emberen, akinek nincs szüksége megtérésre.“ Milyen súlyos felelősséget és méltóságot jelent ez a munkámra.

A jó pásztor azonnal észreveszi, ha egy hiányzik, mert állandóan éber figyelemmel örködik a nyáj felett és utána megy, keresi amíg megtalálja. Ennek a keresésnek csak egy indoka és egy eszköze lehet: a szeretet.

Vigyázzunk! Ki tudja hány ilyen veszni indult lélek van a gyülekeztünkben. Induljunk el még ma ezek megkeresésére, holnap talán már késő lesz. De ne menjünk egyedül. Hívjuk magunkkal Öt, a Jó Pásztort is, mert: „Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek.“ Csak így lehet az életünk egy olyan hűséges, eredményben gazdag sáfárság, amelynek csak egy igazsága lesz: „Szent Atyám, akiket nékem adtál, megőriztem és senki el nem veszett közülök.“ (Ján. 17₁₂.)

Bonczidai Dezső.

Vallásos nevelés

A lélek a vasárnapi iskolában.

— Előadás vasárnapi iskolai vezető konferencián. —

A vasárnapi iskola „*léli munkát*” végez. Feladatát abban foglalhatjuk össze, hogy a hozzátartozó gyermekeket lelkük megteremtésén át akarja *mindenestől* ujakká tenni. Határozott céljának ismeri az *életkörülmények* megváltoztatását is, de ezt is elsősorban a körülményeket teremtő és állandóan befolyásoló *lelkek* átalakításán keresztül akarja szolgálni. A vasárnapi iskola végzésében a legfontosabb munka-eszköz, a *vezető* is *első-sorban lélek*, azaz a vezető adományai között legelsősorban a lelki készségeket kell figyelembe vennünk. Az egész munkának eszelekvő alanya Isten *Szentlelke* és *Igéje* szintén lelki valóságok. Ezek a tényezők mutatják a vasárnapi iskolai munka döntően lelki karakterét. Nagyon természetesen ebben a világban a *lélek* mindig testi valóságokat választ a maga edényeiül és eszközeiül, minden lelki munka fizikai formában jelenik meg. A vasárnapi iskola lelki munkájának sok testi és anyagi valósággal kell számolnia, de forrásában, céljában, szellemében, tehát lényegében és valóságában mégis csak lelki munka.

A vasárnapi iskolában Isten *Lelke* és *Igéje* emberi lelkeken keresztül emberi lelkekért munkálkodik, maga teremtvén azokat a *feltételeket*, amelyek mellett ez a munka lehetséges. Ez a cikk az emberi lélek vasárnapi iskolai munkában való szerepével foglalkozik. Fenti megállapításunkból önként adódik a tárgyközelítése. Három részletben öleljük fel a kérdést: I. A gyermek lelke a vasárnapi iskolában. II. A vezető lelke a vasárnapi iskolában és III. A lelki találkozás feltételei.

I. A gyermek lelke a vasárnapi iskolában.

A vasárnapi iskola célja: a gyermek egész életének Jézus Krisztuson át Istenhez kapcsolása és Istennel való közösségben való megtartása és ápolása. A gyermek életének Istenhez kapcsolása a gyermek lelkén keresztül történik, lévén maga Isten is lélek, a kapcsolatot azonban a gyermek egész mivolta befolyásolja és a kapcsolat a gyermek egész életét meghatározza. Ezt a mindennél szorosabb kapcsolatot Isten maga teremti Szent Lelke és Igéje által, de eszközül ebből a világból választ magának élő embereket, holt tárgyi valóságokat és intézményes munkákat.

A vasárnapi iskola kisebb célt nem ismerhet el a maga munkája számára. Csak annyiban van létjoga a vasárnapi iskolának, amennyiben ezt az egyedül neki adott célt vállalja. A gyermek nevelés más feladatait más munkaágakra bízta Isten. Nagyot természetesen azonban sem a vasárnapi iskola, sem semmi más nevelői tényező nem tudja sajátos feladatait szolgálni, ha nem áll élő kapcsolatban a többi nevelő-intézményekkel.

Nem tanítás, nem egy ismeretanyag, legyen az akár a Biblia is, átadása, nem bizonyos gyakorlatok, kegyes szokások beidégzése, énekek megtanulása a cél, hanem az élő Istennel való élő kapcsolat megteremtése a neki való engedelmességen és vele való közösségen keresztül. Mindent ennek a célnak rendel a vasárnapi iskola alá. Minden eszközi jelentőségű ennek a célnak megvalósítása érdekében.

Felvetik a kérdést, *miért kell* és egyáltalán *lehetséges-e* ezt a munkát végeznünk? Nem igen magas-e a cél? Megvannak-e a gyermekek életében azok a lehetőségek, amelyekhez kapcsolódhatik ez a munka? Hogy lehetséges élő, személyes kapcsolatot teremteni Isten és egy kis gyermek között?

Három részlet-kérdés áll előttünk: 1. Miért kell ezt a munkát végeznünk? 2. Miért lehetséges ezt a munkát váltalnunk? 3. Hogyan tudja a vasárnapi iskola ezt a feladatot szolgálni?

1. Miért kell a gyermek lelkét Istenhez kapcsolnunk?

A keresztyénség gyökér az Isten által teremtetett életközösség maga és az ember között. Ebben az életközösségben az ember engedelmes Isten akarata alá állása és háládatos szolgálata által vesz részt. Tévednek mindazok, akik ezt a gyökerzetet kiakarják venni, vagy egyébbel akarják helyettesíteni a keresztyénségben. A gyermekkel való keresztyén törődés sem tévesztheti szem elől ezt a szempontot. Az életnek sok ténye mutatja, hogy ez a dogmatikusnak tetsző kijelentés igaz:

a) Nyilvánvalóan látunk minden gyermek életében olyan szükségeket, amelyeket csak az Istennel való életközösség old fel. Szomorúság, árvaság, egyedüllét, elhagyatottság, bűntudat gyötri a gyermeket. Dívatos szóval élve, maga a gyermek érzi, hogy élete *válságban* van. Keresi a megoldást. Mi keresztyének pedig tudjuk, hogy az életválság megoldása Isten. A gyermeket tehát a válság megoldója, Isten felé kell segítenünk.

b) Az emberiség nagy része gyermekkorban *hal meg*. Lehetetlen dolog, hogy a gyermek földi élete alatt ne ismerje meg azt az Istent, akihez való menetelre minden nap útra készen kell állania. Miért hagyjuk készületlenül, mikor nagy útra készül.

c) Téves dolog azt gondolni, hogy a keresztyénség elrontott, megfertőzött, elsodort emberi életek újjáteremtése csupán. A keresztyén munka nem tagadhatja meg azt a szempontot sem,

... hogy az emberi életek romlástól, a bűnbe való teljes elmerülés-
... való lehetségszerű előzetes *megóvása* is rá van bízva. Ezért
... az emberi életeket a romlásba vivő külső és belső életlejtők
... alakulása előtt, már az egyetlen fundamentumra Jézus Krisz-
... usra ráépíteni.

d) A bűnügyi statisztika kimutatása szerint a 10—12 éves
... *fiatal bűnözők* száma egyre jobban növekedik. A modern élet
... affinált lehetőségei ma fokozottabb mértékben megrontják a
... gyermekeket, mint valaha. A fiatal, gyermekkori teljes erkölcsi
... sóddele szemben sincs más menedéke az embernek csak a Krisz-
... tuson keresztül Istenhez való beoltatás.

e) A legutóbbi idők tudományos kutatóinak figyelme foko-
... zottabb mértékben fordult a *gyermekkor tanulmányozása és je-
... lentőségének megállapítása* felé. Orvosok, paedagogusok, társa-
... dalmi építők felfedezték, hogy ha az emberi élet gondozása nem
... a kis gyermekkorban kezdődik, abból olyan hátramaradás és
... kár származik, amit az idősebb korbeli kezelés, nevelés és gon-
... dozás soha sem tud ellensúlyozni. Letagadhatatlan tény, hogy
... ennek a szempontnak érvényesítése a keresztyén munkának is
... csak javát szolgálja. Figyelembe nem vétele itt is helyrehozha-
... tatlan veszteséget jelent. Az igaz, hogy a gonosztevő a keresztfán
... ért meg és Jézus biztosította, hogy vele lesz a paradicsomban,
... de ő is boldogabb lett volna, ha nem kerül a keresztre, ha egész
... élete mint egy Istennek tetsző kedves áldozat lobogott volna el
... ennek az életnek gazdagabbá tételében. Ha a legnagyobb mély-
... ségekből is kiment az Isten és a legundokabb bűnökből is kihánt,
... nem kívánja, hogy azokat megjárjuk és másokkal is megjárás-
... suk, sőt mindent megtesz és mindent megtétet velünk, hogy azo-
... kat elkerüljük.

f) Úgy a családban, mint a családon kívül a gyermek ál-
... landó *keresztyén*, illetve *antikeresztyén* hatásnak van kitéve. Bo-
... torság lenne ne fokozni családon kívüli nevelő eszközökkel is a
... keresztyén hatásokat és ne ellensúlyozni az ellenkezőket. Azok,
... akik tiltakoznak a gyermek keresztyéni vezetése ellen, minden
... esetben a gyermek antikeresztyén befolyásolásának erőteljes
... szolgálói. Vagy vele, vagy ellene. A még mindig erőtelen keresz-
... tyén családi nevelés leghatálmassabb támogatója és helyettesítője
... a vasárnapi iskola.

g) Utolsó, de legerőteljesebb érvünk *Krisztus* szava, aki
... megparancsolta, hogy engedjék hozzá a gyermekeket. Ez az egy
... érv is elegendő bizonyíték amellet, hogy miért van szükség va-
... sárnapi iskolai munkára.

2. Lehetséges-e a gyermek lelkét Istenhez kapcsolni?

Miután tisztáztuk az első kérdést és elénk meredt a parancs, hogy kell a gyermek lelkét Istenhez kapcsolnunk, vizsgáljuk a második kérdést, lehet-e és ha igen, hogyan lehet a gyermek és Isten között életkapcsolatot teremteni?

Vannak, akik azt mondják, hogy felesleges ez a fáradozás, magától értetődőleg kapcsolat van a gyermek és Isten között, hisz ha Isten Isten, akkor ő gondviseli a gyermeket, ismeri, vezeti, vele együtt él. A feladat azonban éppen a másik oldalon van, Isten ismeri a gyermeket, de a gyermek nem ismeri őt és Isten nem úgy vezeti az embereket, hogy ne ismerjék ötmagát és szándékait, hanem úgy, hogy vele együtt éljenek és dolgozzanak. A fiúnak az a nagy kiváltsága, hogy ismeri az Atyát és mint hozzá alkalmazkodó, neki engedelmeskedő személy él vele együtt.

Azt is szokták állítani, hogy a gyermek igen fiatal még ahhoz, hogy élete a személyes Istenhez kapcsolódhassék, a vallás egyszerűbb elemeire kell megtanítani és csak később juthat el oda, hogy Jézus Krisztusban felismervén az Istent, vele életkapcsolatba juthasson.

Másfelől sokan éppen az ellenkező végletbe esnek és a gyermek és Isten között olyan kapcsolatot akarnak teremteni, amelyben felnőtt emberek állanak. Olyan életformák, hatások alakítják a gyermeket, amelyek koraiak, időszerűtlenek, tehát életrombolók a gyermek életében.

A lehetőségek megállapítása céljából a gyermek életét, fejlődését kell vizsgálat alá vonnunk. Ez a vizsgálat azt az utat és azokat az eszközöket akarja felmutatni, amelyek figyelembevételével a *gyermek*hez lehet közelebb vinni Isten életét támasztó Igéjét. Pál apostol pogánnyá lett, hogy őket Krisztusnak megnyerhesse. Ez nem jelentette azt, hogy az Evangéliumot meghamisította, csak azt, hogy a legmegfelelőbb kapcsolatokat kereste, amelyeken át Krisztusává tudta tenni a pogányokat. Mindenesetre ismerte őket, és alkalmazkodott hozzájuk. Nekünk is gyermekké kell lennünk: *ismernünk kell őket és alkalmazkodnunk kell hozzájuk*, hogy őket Krisztusává tudjuk tenni.

a) A gyermek megismerése.

A gyermek szó nagyon tág fogalmat fejez ki. Ki a gyermek? Gyermek a kétnapos csecsemő és a 14 éves fiú is, pedig óriási különbség van köztük. A 14 éves fiú mindenesetben jóval közelebb van a felnőtt férfihez, mint a kétnapos, vagy akár kétéves gyermektársához is. A gyermek életében fejlődési fokozatok szereznek óriási különbségek vannak. A legjellemzők különbségek és azonos vonások figyelembevételével a gyermek (14 éves korig) életében három főszakaszt különböztetünk meg. A vizsgálat arról

hog meggyőzni, hogy a gyermek nem kis felnőtt, hanem gyermek, akinek élete és életszemlélete egész más törvények szerint folyik, mint a felnőttké.

1. *Az ösztönök uralma alatt. 1—3 év.* A kis gyermek élete első szakaszában az ösztönök uralma alatt él. Mindinkább ébredő öntudatát ösztönisége helyettesíti. Anélkül, hogy valaki tanítaná, anélkül, hogy célját, lefolyását értené, ösztönösen táplálkozik. Egész valója felett a táplálkozás ösztöne uralkodik. A csecsemő élete első heteiben vagy táplálkozik, vagy alszik. Lassan kialakul benne a harc-ösztön, a szájától elvett, emlőnek utána kap, megfogja a feléje nyújtott cuclit s ha el akarják venni, nem engedi. Lassanként figyelmes lesz a táplálkozásával összefüggő dolgokra. Különbséget tud tenni édesanyja és a többi személyek között, figyelmes lesz az edény formájára. Van érzéke a játék iránt, de mindazt, amit kézbe kap, egyenesen a szájába viszi. Az izlelés, látás és hallás mellett kialakulnak szagló érzetei. Lassan megérinti, hogy táplálkozási ösztöne mellé új tényezők lépnek fel. Artikulálatlan hangjaiból mások által is megérthető szóképek domborodnak ki. Első korszaka végén egyenesen jár. Táplálkozása már az ösztöniség fölé emelkedik. Az ösztöni életet mind több és több vonalon váltja fel a *tudatos* élet. Már a beszédnek keresztül is lehet a gyermekre hatni, noha különösen a korszak első felében a jelbeszédet át kapcsolódhatunk bele életébe. A jutalom és büntetés gondolata kialakul a lelkében és gyakran állítja a két tényezőt cselekedetei rugójául. Szeretete még anyjával szemben is csak animális. Szereti, mert ő táplálja és gondozza.

2. *Teljesen önző. (4—9 év.)* A harmadik év határán szabadul fel a gyermek élete az ösztöniség hatalma alól és kezdi meg tudatos életét. Legelőször saját magát fedezi fel és magában találja meg minden örömet. Magát tartja a világ központjának. És nem joggal, mert úgy látta, hogy a családban is minden ő érte történik. Sokat ad arra, hogy mások mit gondolnak róla. Új ruháját mindenkinek mutogatja. Hivalkodik saját magával. Ha valaki nem veszi észre, nagyon zokon veszi, örvend, ha az érdeklődés központjába kerülhet. Élete központjába a játék kerül. A játék a gyermeknek nem játék, hanem a legkomolyabb valóság. Ebben fedezi fel saját képességeit, itt látja erejét és ügyességét. Nem kell tanítani a játékra, maga találja ki azokat. A másoktól kapott kész játékok számára is új szabályokat alkot, új lehetőségeket, kombinációkat hoz ki a játékokból. Mint mindenben, úgy a játékban is saját maga áll előtérben. Nekünk, amikor kis gyermekek voltak, a kert egyik részén kis ketrérszünk volt. Mindenik gyermek maga dolgozott a saját ágyásában. Mindenikünk tudta, hogy az ő kertje az ő saját kertje. Őcsém egy alkalommal hallja, amint mondom: „az én kertem az én kertem.“ Dühbe jön és toporzékolva kiáltja, ne bosszantsam, mert „az én kertem, az

én kertem“. Saját magán kívül nem tudott más ént is elképzelni. Innen van, hogy barátsága sem néz túl az önzésen. A másik gyermek azért érdekli, mert olyan mint önmaga és támogatást tud kapni tőle. Más barátja nincs szüksége. A barátság egyoldalúan érdekbarátság. A nagyokat, különösen édesapját rajongó bámulattal veszi körül. Nála erősebb nincsen. Maga is szeretne nagy és erős lenni; ezért tesz fel ilyenszerű kérdéseket: Ha nagy leszek, el tudok-e majd gyalogolni ide vagy oda? Utánozza a nagyokat. Boldog, ha az apa eltörött sétatálcájából egy kis sétatálca telik ki számára. Szívesen tesz fel szemüveget, papirosból cigarettát csinál, felveszi a felnőttek ruháját és magát tényleg felnőttnek is érzi. Megszemélyesíti maga körül a világot. A felnőttek előtt száraz valóságot hordozó tárgyak, helyek megelevenednek. A zongora vagy íróasztal alja valóságos barlang, a diványpárna medve. A kémény-lyukban nem a szél füttyül, hanem a kéménykutya ugat. Mikor az ég dörög, a jóisten haragszik. Önző természetéből kifolyólag vagy szereti, vagy gyűlöli az embereket. Középút nincsen. Jó és rossz bácsik és nénik léteznek számára. Lelkiismerete mind határozottabban és határozottabban ébred fel. Igazságérzete állandóan erősödik. Egyforma előtte minden ember. Nem ismer társadalmi különbséget. Amíg édesanyja több ízben le nem szidja, a cseléd édesanyjának is kezit csókolomat mond, mint a többi néniknek s talán soha sem érti meg, hogy annak miért nem szabad úgy köszönni, mint a mama barátnőinek. Az iskolában sem tesz különbséget jól és rosszul öltözött gyermek között mindaddig, amíg szülei fel nem hívják arra a figyelmét. Ezekre is gondolhatott Jézus, amikor azt mondom, bizony nem mentek be a mennyeknek országába, ha olyanok nem lesztek, mint a kis gyermekek.

Miképpen lehet ehhez a gyermekhez közeledni?

Teljesen elhibázott és felnőttekhez mért módszer az, amelyik tanulságokban végződő mesékkal akar erre a gyermekre hatni. A tanulságot nem tudja felfogni. Csak idegesíti és a mese spontán hatása alól lelkét kiveri, ha valaki a mese végére odabiggyeszt egy tanulságot. A tanulság olyan előtte, mint a mag a cseresznyében, kemény, kellemetlen és ehetetlen. A mesét és elbeszélést szereti, mert hatalmas képzelő erejénél fogva maga éli az egész mesét. Éppen az által lehet életét formálni, hogy a mesén keresztül őt magát vesszük oda, ahová akarjuk. *Ugy kell beszélni, hogy a beszédben magára ismerjen*, nem tanulságképpen, hanem természetes ráébredéssel. A jó elbeszélő a történet kocsijába rakja a gyermekeket és oda viszi őket, ahova akarja. A másik út, amelyiken a gyermekre hatni lehet, az *utánzás* ösztönének felhasználása. Ebben sem biztatni, sem leuntatni nem szabad. Az utánzásban lássuk azt, hogy olyan akar lenni, mint a nagyok. Után-

zásaira ne tegyünk megjegyzéseket. A *szuggerálhatóság* óriási mértékben megvan ebben a korban. A szeretett személytől kritika nélkül elfogad mindent. Viszont az unszimpatikus ember pozitív irányban nem tud rá hatni. Innen van, hogy sok felnőtt a valást azért utálja, mert gyermekkorában valaki unszimpatikus egyén tanította arra. Óriási szerepet játszik a *környezet* is. Kitörölhetetlen az az öntudatlan hatás, amelyik környezete részéről éri a gyermeket.

3. *Együtt másokkal. (10—14 év.)* A második évtizedbe való átfordulással lényeges változások állanak be a gyermek életében. Összeomlik mese- és álmovilága, kezdi felfedezni a saját magán kívül fekvő valóságos világot. Minél inkább kezdi ismerni, saját magát is annál szélesebb körben tágitja ki. Lelki tevékenységei közt a képzelettel mindjobban versenyre kél az értelem. A „hogyan” helyett a „miért” kezdi érdekelni. Feltámad a kritikai ösztön. Ép és sérthetetlen álmok foszlanak szét. Kiábrándulás vesz rajta erőt. Megdől a karácsonyi angyal, a Mikulás meséje. Husvét reggelére a nyulacska nem hoz több piros tojást. A golya-mese is tarthatatlanná válik. Öntudatlan világa szétfoszlik és öntudatos, saját magaterrmtett világa még nincs. Új hangok szólnak meg testében. Nemi ösztöne már ébred. Titokzatos megmozdulások indulnak meg benne, de még nem érti őket. Titkai vannak, amibe koraérettebb társai vezették be. Kialakul a társasága. Tulajdonképpen az igazi társasélet most kezdődik a gyermek életében. Kezd több bizalma lenni egykorú barátaihoz, mint szüleihez. A barátság és szeretet mélyül, mások dolgában és életében való részvétté alakul át. Felfedezi, hogy közös erővel többet lehet elérni. A nagyobb és ügyesebb barát előtt szívesen meghajlik. Örvend, ha az barátságára méltatja. A fantázia mesevilágát a kalandok világa váltja fel. Érdekesítő, izgalmas olvasmányok, filmek foglalkoztatják. A falusi gyermekek is ilyenkor kezdenek önállóan barangolni, éjszakai kalandokba menni. A leánygyermek már jobban benne van a kamasz években, mint a fiú. Nem találja helyét. Szégyenlős lesz. Sejtí és sejteti másokkal is a testében és lelkében ébredő hajadon vonásait. Babáit megunja, játékait félre tolja, de még nem találja a játékot helyettesítő valóságot.

Ehez a korosztályhoz egészen más úton kell *közelednünk*, mint a megelőzőhöz. Ki kell elégítenünk az ébredő, kritikusan kérdező értelem kíváncsiságát, rá kell mutatnunk arra az útra, ahol maga találja meg a feleletet. Az igazságot közös munkával kell keresnünk. Mindig megértéssel kell fogadni kérdéseit és sohasem szabad azokat figyelmen kívül hagyni. Ez a gyermek mindig komoly indokból szokott kérdezni. És komoly feleletet vár. *Kíváncsiságát* nem szabad bűnnek tekintenünk, sőt inkább meg kell látnunk, hogy egy út, amelyen át közelebb jutunk hozzá. Szertefoszló mesevilága helyett az igazi még szebb valóságot kell

helyettesíteni. Ne meztelen hazugságot lásson a meseszerű magyarázatokban (angyal, gólya), hanem megelőző korának megfelelő kifejezési formát. Ha látom, hogy ez a régi, gyermekes kifejezési forma előtte hitelét veszítette, *magam vezessem rá arra a lényegre*, amit a mese takart. Így új, igaz értékhez jut. Ha én nem vállalom ezt a szolgálatot, alaposan elintézik a barátnők és a cimborák. Ébredő, *társas ösztöne* különösen jó foganytú a gyermek megragadására. Nyert ügye van annak a mozgalomnak, amelyik igazi társaságot tud a gyermek köré teremteni. Határozott érzék van a gyermekben a *hősiesség* iránt, kalandvágó fantáziáját a leghősiebb tettek végrehajtására lehet *felajzani*. Amilyen mértékben kezd bizalmatlan lenni mindazokkal szemben (szülő, tanító, tanár), akiknek hatására alakult ki szertefoszló régi hazug világa, éppen olyan bizalommal van azok iránt, akik új életébe bele állva, vállalva őt úgy, amint van, vele együtt fáradoznak új világa kialakulásában. *László Dénes.*

(Folytatjuk.)

Adatok a régi erdélyi belmisszió történetéhez.

1. A marosvásárhelyi szegényház (ispotály) szervezete. (1550)

(Orbán B.: A székelyföld leírása. Pest, 1870. IV. k. 147—149. l.)

Még a Sz. Miklós ucca nevezetesebb épületei közé tartozik az annak déli végénél lévő úgynevezett *Kistemplom*, mely *Ispotály* nevet is visel arról, hogy helyén régen egy kis fatemplommal egybekötött kóroda, vagy inkább *koldus-intézet* volt. Ennek helyére épült 1815—1829-ben a mostani terjedelmes, nagy templom, mely *Kistemplom* nevét a régi hagyományok alapján viseli, s a helyén állott korábbi kis fakáplonától maradt reá. A mostani semmi építészeti beccsel nem bír, s ha mégis megállapodunk vizsgálataira, tesszük azt a régi — fájdalom, most megsemmisült — emberbaráti intézet iránti tiszteletből. Ezen intézetnek már emléke is kezd a feledékenység mohos sírjába veszni, s éppen azért a rendelkezésem alatt álló adatok nyomán igyekezni fogok annak legalább emlékét megmenteni.

A múlt század végén lebontott régi kis templom toronygombjában ez intézet alapítására némi világot vető iratok voltak, melyek fájdalom, ma már elvesztek, de akkori királyi táblai ülnök Keresztes Zsigmond — már másutt is jelzett egyháztörténelmi gyűjteményében — egyet-mást azokból megmentett; e mellett van a ref. egyházközség levéltárában egy 1736-iki esketés. Ezeket összevetve kiviláglik, hogy 1550 tájatt (200 évvel az esketés előtt) egy Sásvári családból származó kegyes leány, utolsó ivadéka ezen családnak, (vagy némely tanu szerint Sásvári Péter) Vásárhelytt levő nemes fundusát hagyta arra, hogy oda az elnyomorodott református szegények befogadására és ápolására szegény-házat építsenek templommal együtt, ezenfelül hagyta a vásárhelyi határon levő földeit (80 véka szántót, 15 szekérnyi kaszálót) azért, hogy abból a szegények táplálkozhassanak, s lelki üdvök felett örködő pap tartassék. Csakhamar meg is alapult a szegény-ápolda, s 8 szegény helyeztetett ott el, kiknek 8 ökrük, s néhány tehénük volt, melyekkel a gazdaságot folytatták; de idővel a szegények száma is felszaporodván, 1646-ban Nagy Szabó Péter 50 ftot hagyott az ispotálynak, mások is segélyezték, s vasárnaponként a várbeli templomban e célra kitett perselybe is sok pénz

gyült, úgy, hogy annak tőkéje rövid időn meghaladta a 2000 ftot. Így fejlődött ki és virágzott fel ezen saját jövedelmi forrásokkal, saját törvényhatósággal birt, szelid, testvéries irányú philantropikus intézet, oly rendszabályok és törvények alatt, melyek kevés szelidítéssel még, miveltebb korunknak is becsületére válnának. Ezen törvények és rendszabályok régi korból származnak, s anynyira érdekesek, miként a tüzetesebb ismertetést is megérdemlik. A ref. egyházközség levéltárában van egy 1739-ben január 31-én kelt consistoriális rendelet, melyben az ispotály bönümainak összeírása rendeltetik el, s meghagyatik, hogy a curatör az ispotály épületeit és templomát szorgalmasan reperálva, jó karban tartsa; hogy az ispotály földeit határukban megvédje, jól mivelje, s jövedelmét számadás mellett csakis az ispotályra fordítsa. A szegények iránt pedig, azon punctumokat observálja, melyek Bethlen Gábor fejedelemségében 1630-ban in registro Ecclesiae iktattattak, kivéve az exorbitáló szegényekre szabott botbüntetést; ki hibázik, prebendája elfogása, vagy pálczával, lapáttal büntesse. Papot, gazdát csak a consistorium hírével tehet és változtathat stb.

A Bethlen Gábor alatt kelt törvények, melyekre ezen cons. rendeletben hivatkozás van, ma nincsenek meg, de megvan a ref. egyházközség levéltárában egy 1722-ben (jan. 30-án) kelt összeírása az ispotály törvényeinek, melyeket az intézet akkori levi-tája Berekszászi Sámuel szedett egybe s terjesztett a consistorium elébe megerősítés végett. Ebben emlékezik az előtte volt ispotályi papokról, ezek Bányai Székej János, ki 30 esztendőig szolgált, Székej Pál, ki 26 esztendőig, Tótfalusi Székej János, ki 22 esztendőig szolgált, s mivel ezen törvények legtöbb világot vetnek ezen intézet szervezetére, azért azokat közlendőknek vélem. Ezek szerint:

1-ször. Az ispotálynak bírósága és egy gazdája van, kiket a consistorium jelölt ki.

2-szor. Ha a consistorium egy szegényt akar betenni, a híró felmegyen, s elmondja, hogy ilyen s ilyen szegényt adunk közitekbe, ha meglakhattok vele, s ha a szegények közönségesen jó bizonyyságot tetteknek, bevették, ha pedig nem tetszett, be nem vették.

3-szor. Ha a szegények közül egyik a másik fáját, forgácsát, vagy egyebét ellopta: első vétkeért megveretett, második vétkeért 3 ftig büntetettetett, harmadik vétkeért kizárattatott az ispotályból.

4-szer. Ki részegen koczózott, vagy veszekedett, az ilyennek meg kellett követi a többi szegényt, s azoknak asztalt teríteni.

5-ször. A koldusasszony, ha mást gunyolt, szidott, fél veder borra büntetődött, ha a koldus a maga feleségét megverte szintén annyit fizetett, ha a koldus-asszonyok egymás közt verekedtek, szintén úgy büntetődtek.

6-szor. A koldus-asszonynak nem szabad keményített gyolcsot, piros csizmát, fodros inget, csipkés főkötőt viselni.

7-szer. Ha a koldus teremtetével, adtával káromkodik: első vétkeért megpálcázás, második vétkeért az ispotályból való kizárással bünhődik. Ha születével: először fél veder bor, másodszor egy veder bor, harmadszor kizárás.

8-szor. A szegényeknek kinnhálni nem szabad, ha csak örölni, vagy jóakarójuknál, de ekkor is engedelemmel.

9-szer. Feleséges koldus egész prebendára, egyes személy fél prebendára vétetett, a bejelentéskor 1 ft 50 krt tett le az igazságért, a törvényt felolvasták előtte, hogy tudja mihez tartani magát, fél esztendeig fél prebendára novitiatust kellett kiállani, s csak azután kapta az egész prebendát.

10-szer. Ki templomból, nem lévén beteg, kimarad toties quoties 4 pénzre büntetődik; többszöri ismétlésnél prebendája elvesztetik. Az ispotály gazdája is ezen büntetés alatt van.

11-szer. Ha sokadalom alkalmával idegen koldus az idevaló helyét elfoglalja, az ispotály-gazda helyét visszaadassa.

12-szer. A beteg szegény mellett rendre örködnek a többiek.

13-szor. A gazda illendő becsületet tartozik adni a szegényeknek úgy a szegények is a gazdát és egymást is illő becsületben tartani.

14-szer. Ha csak magistratus, vagy törvény rá nem szorította, nem volt szabad segéjével (Isten engem úgy segéljen) megesküdni a koldusnak 4 pénz büntetés alatt.

15-ször. Egymás ellen vádaskodni, szót ki s behordani, 2 pénz büntetés alatt tiltva volt.

16-szor. Ha valamely malefactor jár be az ispotályba és valami gonoszt cselekedett és a szegények, vagy a gazda megfoghatta az ispotályban, nem volt szabad kivinni, hanem a bíró tisztet kért ki feletlen számmal és azok felmenvén az ispotályba, ottan absolválták vagy condemnálták, onnan az apelláció a kir. táblára történt.

17-szer. A madaras búzát, (melyet a madarak vernek) két hétig a gazda, két hétig a szegények őrizték.

18-szor. Gyomlálót mennyit a gazda, annyit a szegények, rostálásban is ezen rend követendő.

19-szer. Hordáskor kéve és fát kéregetni ki kellett a koldusnak menni, ha nem mehett, mást fogadni.

20-szor. Ha a patronusoktól búzát supplicáltak, a gazda utána tartozott menni, s akkor annyi részt kapott, mint egy prebendás, ha utána nem ment, semmi részt nem vehetett.

21-szer. A kéregetett búzát be és azt malomba vinni a gazda tartozott, s a lisztet haza szállítani. Bíró hírével két szekér karácsonyfát is tartozott vinni.

22-szer. A pinczének felét a gazda, felét a koldusok használják.

23-szor. Az ispotály-templomban a memoria hominum vásárnap reggel nem volt könyörgés, úgy csütörtökön sem a vásár miatt, de most (a törvényeket összeírt levita idejétől) vásárnap reggel és délután is egyházi szónoklat s csütörtökön kétszer könyörgés van, s persely is a templomban, hogy ismertessék, hogy itt ispotály van. Hogy azért a sz. Pál tanítási szép renddel folyanak, méltóztassék ktek uram ezekben belé tekintetni és azt mik helytelenek, megjavítani és helyreállítani és post modum pro regulandis Nosocomie membris megerősíteni és sub authentica beállítani. A S. consistorium stb. szegény szolgálja ez ispotálybeli mostani actualis

Anno 1722, die 30 januarii.

levita: *Berekszászi Sámuel*.

Ezen sok tekintetben humanus és emberbaráti törvények alatt egy kis önálló társadalmat képezve éltek szép egyetértésben, keresztyéni szeretetben és tisztességben, itt ezen jótékony menhelyen a város és vidék szegényei, de a hogy a mult század elején a jezsuiták — ezek a mindent felforgató rossz szellem szülöttjei — befészkeltek magukat Vásárhelyre, ezen intézetbe is beleakadtak, s 1726 táján Apostolus Péter jezsuita főnök panaszt tett az udvarhoz, hogy a szegényházba csak református szegények vétetnek be, s követelte, hogy ugyanannyi katolikus szegény vétessék be (mi rendén volt); *de e mellett követelte, hogy a templom is gondozásuk alá adassék*. A református egyházközség okadatolva kimutatta, hogy azt tisztán reformátusok alapították csak református szegények számára s azért a jezsuitáknak semminemű beavatkozását türni nem fogják, s bár az udvar többször rendelte a katolikus kezelés behozatalát, a reformátusok visszautasították mindig, mígnem II. József önkényes uralma alatt a közösség erőhatalommal keresztül nem vitetett. *Aztán a közös kezelés meg is buktatta ezen üdvös intézetet*, mert a ref. egyházközség elkülönítette a tisztán templomhoz kötött javadatmakat az ispotálytól, s így nem levén semmi összetartó láncolat, a szegényápolda is csakhamar összement, fekvő javai 1805-ben eladódván, a bejött pénz a tanács kezelése alá adatott. A tisztán kis templomhoz kötött tőke pedig a ref. egyházközség kezébe menvén, az többek adakozásából újból felszaporodott, s abból épült a mostani úgynevezett kis templom, papi, rectori és iskola-ház, abból szerveztetett két tanító vezetése alatt fiú és leánynövelde. Ekként keletkezett a hajdani szegény-ápolda helyén a lelkek ápoldája, ekként emelkedett egyik jótékony intézet romjaiból egy másik; de igen is óhajtható lenne, hogy a város a kezei között levő alapot újból egy nagyon is szükséges szegény-ápolda alapítására fordítsa.

Közli: N. G.

A református egyház szociális programja végrehajtása.

(Az erdélyi ref. lelkészek baráti társasága konferenciájának határozatai.)

F. év augusztus hó 18—21. napjain Görgényszentimrén tartotta meg az *erdélyi református lelkészek baráti társasága* szokásos konferenciáját, melyen a Kálvinista Világ f. évi 7. számában megjelent „Keresztyén szociális program az egyház számára” megbeszélése alapján foglalkozván azokkal a további és sürgős konkrét teendőkkal, melyek népünk szociális segítése terén egyházunkra és különösen reánk lelkészekre várnak, az alábbi határozatokat hozta:

I. Konferencia megállapítja, hogy komoly, népünk egészét és annak minden szükségletét, nyomorúságát szemelőtt tartó, a rendelkezésre álló összes erőket és segélyforrásokat kihasználó, nagyvonalú szociális mentő munka mindaddig be nem indítható, amíg a lehető legjobban nem ismerjük népünk szociális helyzetét. Ezért örömmel üdvözlí az egyházkerület által tervbe vett szociális kérdőívet, mert úgy gondolja, hogy ha ezt az illetékesek és kötelezettek lelkiismeretes pontossággal kitöltik, ha nem is azonnal, de pár esztendő hűségese munkája eredményeként kialakul népünk szociális helyzetképe, amelynek alapján és felhasználásával biztosan és tervszerűen lehet végezni azt a munkát, amelynek végzésében ma még csak tapogatózunk.

Ezért a konferencia résztvevői kötelezőleg elhatározták a kérdőív hűségese és lelkiismeretes kitöltését és ugyanerre kéri többi lelkész testvéreiket is.

II. Eredményese szociális mentő munkát csak úgy végezhetünk, ha népünk megértő, áldozatos segítséggel áll mellettünk, ezért konferencia sürgősen szükségesnek tartja népünk szociális érzékének fejlesztését az igehirdetés, pásztori munka, valamint a sajtó és a konferenciák, összefüggések eszközeivel.

III. Népünk szociális nyomorúságának egyik okozója tulzott igénye, fényűzési hajlandósága, a pénzzel bánni nem tudása lévén a konferencián résztvevők magukra nézve kötelezően elhatározták, hogy első sorban a maguk gyülekezetében és azután mindenütt szóval és tettel:

1. erőteljes takarékosági mozgalmat indítanak,
2. propagálják az igénytelenséget és egyszerűséget,

3. harcolnak a fényűzés, idegen divatok, oktalan költségek (tor, pompázó temetés, lakodalmi eszem-iszom, városi divatátvevése) ellen,

4. mozgalmat indítanak a népviselet megtartására, és a hol már feledésbe ment, felelevenítésére vagy megfelelő szép és praktikus népies viselet bevezetésére,

5. megtanítják a népet a pénznek keresztyén használatára azoknak az értékes utmutatásoknak szóval és tettel való megismertetése által, melyeket Fiers: Isten pénzügyei és Imre L.: A sáfárkodó egyház című munkák szolgáltatnak.

IV. A nyomorúság másik forrása az, hogy népünk részben tudása elégtelensége, részben érzékhiánya folytán nem tudja kellőképen kihasználni a rendelkezésére álló gazdasági erőket és lehetőségeket.

Szükségesnek tartja ezért konferencia:

1. a szászok példájára gazdasági vándortanítók beállítását és ennek érdekében kéréssel fordul az egyházkerülethez,

2. gyülekezeti napok tartását, amelyeken gazdasági szakelőadások is legyenek arra hivatott szakemberek felkérésével,

3. hogy az elemi iskolákban az eddig elhanyagolt gazdasági oktatást ezután kellő komolysággal és erővel végezzék,

4. a székelykereszturi földmivesiskolát melegen ajánlja a lelkesítést vérek figyelmébe, hogy minél több földmives ifjú menjen oda tanulni.

5. Nagyon sürgős szükségnek tartja a házi ipar felkarolását és fejlesztését ott, ahol még meg van, — megismertetését és bevezetését ott, ahol már feledésbe ment. De mivel ez a munka csak úgy lehet eredményes, ha szakképzett tanítók vezetik e munkában a népet és ha piacot teremtünk a házi ipari termékeknek, kéréssel fordul

A) a kerülethez, hogy a) tegye lehetővé, hogy a tanító-és tanítónőképzőben (állami mintára) a házi ipari munkák elméleti és gyakorlati megismertetésére (különös tekintettel a magyar nemzeti jellegre) nagy gond fordíttassék, b) az iskolákban, különösen a leányiskolákban a kézimunkaoktatás a lehetőség határain belül állíttassék e cél szolgálatába, c) adassanak ki ismertető füzetek, amelyek a házi ipari munkát és annak értékeit propagálják, d) városainkban eladó helyek szerveztessenek a házi ipari termékek értékesítésére, hogy népünk ne legyen kénytelen a sok kellemetlenséggel, erkölcsi veszedelemmel és idővesztéssel járó és emellett sokszor eredménytelen házalás útján maga keresni termékeinek piacot, e) utasíttassanak középiskoláink (a székelyudvarhelyi mintára) néprajzi gyűjtemények szervezésére;

B) az Egyházkerületi Nőszövetséghez, hogy mielőbb valósítsa meg a házi ipari munkák megismertetésére, propagálására; szakképzett tanítók kiképzésére szolgáló és már régebb óta tervbe vett házi ipari kurzust és tanfolyamot.

V. A szociális nyomorúság egyik legveszedelmesebb kör-
okozója, az alkohol ellen erőteljes és azonnal beindítandó harcra
kötelezi a konferencia tagjait és hiv fel mindenkit, aki népünk
jövendőjét szívén hordozza.

VI. A tanonc- és cselédkérdés rendezésére bevárja az egyház-
kerület rendelkezését. Addig is kéri tagjait, hogy a maguk gyüle-
kezetében vegyék fel a tanoncok és cselédek gondozásának mun-
káját és teljes készséggel álljanak rendelkezésére a Református
Nőszövetségnek, amely munkaprogramjába felvette és több he-
lyen már be is indította a cselédek gondozásának munkáját.

VII. A munkanélküliek, keresetképtelenek, elhagyatottak
rendszeres gondozását a konferenciái megbeszélés alkalmával
nyert hasznos, praktikus útmutatások felhasználásával újólag és
sürgősen ajánlja, mint elutasíthatatlan kötelességet, tagjai figyel-
mébe.

Görgényszentimrei konferenciánk határozatait, amelyeket a
jelenlevő 23 lelkipásztor magára nézve kötelezően elfogadott, a
konferencia megbízásából azzal a reménységgel bocsátjuk a nagy
nyilvánosság elé, hogy lesznek egyházunk és népünk jövő-
jéért aggódó és munkálkodó lelkésztestvéreink, presbitereink és
egyháztagjaink között számosan olyanok, akiknek szociális mun-
kájához indítást és erőteljes biztatást nyújthatunk eme határoza-
tainkkal, amelyek komoly tanácskozások és azokat megelőző
hosszas tusakodások eredményeiként születtek meg.

Mit tehetnek a lelkészek egymásért?

(A görgényszentimrei lelkési konferencia felhívása.)

Alólirott lelkészek 1931 aug. 18—21-én Görgényszentimrén
tartott konferenciánkon komoly megbeszélés tárgyává tettük
egyre súlyosodó anyagi helyzetünket. Számbavettük azokat a ve-
szedelmeket, amelyek az államsegély megcsonkítása, késedelmes
kifizetése, az előlegek, kölcsönök megvonása, a természetbeni já-
randóságok elértéktelendése és csökkenése következtében nem-
csak gyermekeink továbbtaníttatását, hanem ma már a szűkös
megélhetésünket is fenyegetik. Foglalkoztunk különösen azok-
nak a lelkésztestvéreinknek szomorúan nehéz sorsával, akik kü-
lönböző okokból a teljes anyagi romlás szélére kerültek. Tanács-
kozásaink közben döbbenetes módon tárultak fel előttünk azok
a veszedelmek, amelyek a lelkipásztorok szorongató anyagi hely-
zetéből nemcsak az egyes lelkészekre, hanem anyaszentegyházunk
egészére nézve is származnak azáltal, hogy egyfelől lefoglalják

a lelkipásztorok erejét, figyelmét és munkáját lélek nélküli robotossá teszik, másfelől békétlenségnek, elégedetlenségnek, a gyanakvásnak, pártoskodásnak olyan szellemét szülik, mely nemcsak akadályozza a nyugodt építőmunkát, hanem lehetetlenné teszi az erők összefogását, de veszélyeztetve az egymás és az egyházi vezetők iránti bizodalmat, felborítással fenyegeti egyházunk belső békéjét, elrabolja azt a kívánatos összhangot és egységet, melyet Krisztus, a mi Urunk követel szolgáitól és amely nélkül lehetetlen az anyaszentegyház kormányzása, szolgálata, sőt fennmaradása is.

Keresve azokat az utakat és módokat, melyek ebből a szorongató és veszedelmes helyzetből kivezethetnek, egyértelműen arra a meggyőződésre jutottunk, hogy egyfelől olyan általános, minden társadalmi osztályra kiterjedő a nyomorúság, mely reánk szakadt, hogy érette egyeseket felelőssé tenni nem lehet, másfelől nyomorúságunk gyökerei olyan messzeágazóak és mélyrenyulóak, hogy csak összes erőink komoly egybefogása, egymásnak bizodalmas és áldozatkész segítése által remélhetjük a szabadulást.

Épen ezért teljes egyértelműséggel elhatároztuk, hogy most, amíg talán még nem késő, felemeljük aggódó, tiltakozó szavunkat az egymást marcangoló, bizalmatlankodást és pártoskodást eredményező, azt tápláló és abból élő szavak, tettek és megmozdulások ellen.

Komoly és megingathatatlan az a meggyőződésünk, hogy a pártoskodásnak, gyanúsítgatásnak az a lelke, amelynek veszedelmes, egységbontó és romboló megnyilatkozását fájdalommal kezdjük észlelni egyházunk közéletében, semmit sem használ, de annál veszedelmesebb arra az ügyre nézve, amelyet szolgálunk, mert letérít az egyetlen Fundamentumról, amelyen győzedelmesen megállhatunk. Komoly és megingathatatlan az a meggyőződésünk, hogy mindaddig, amíg egymást tépve-marva, másokat okolva keressük a kibontakozás útját, csak nagyobbá, pusztítóbbá tesszük nyomorúságunkat, mert a testi nyomorúságot sokkal nehezebben gyógyítható lelki nyomorúsággá mélyítjük önkezeinkkel. Isten előtti komoly bűnbánattal kell megvizsgálnunk, hogyan jutottunk ide? mert nyomorúságunk forrása jórészt abban van, hogy tulságosan és könnyelműen támaszkodtunk rá a külső, tőlünk idegen segítségre és elmulasztottuk, vagy legalább is nem gyakoroltuk kellő céltudatossággal és eréllyel azt a testvéri tanácsolást és segítséget, amellyel pedig tartozunk önmagunknak és egymásnak. *Épen ezért a teljes és kielégítő megoldást Isten után csak önerőnktől, és egyházunk és egyháztagjaink összes szociális és gazdasági kérdéseit figyelembe vevő, egyetemesen orvosolni kívánó közös munkától remélhetjük.*

Amikor kérve kérjük egyházunk hivatalosait, hogy egész

erejükkel siessenek segítségére és ne szűnjenek meg elkezdett akcióikat tovább folytatni, amikor kérve kérjük lelkésztestvéreinket, hogy elhamarkodott nyilatkozatokkal és lépésekkel ne tegyék még nehezebbé egyházunk és magunk helyzetét kifelé és befelé: *teljes határozottsággal foglalunk állást minden, egyházunk belső békéjét megbontó pártos szellem ellen, és teljes alázatossággal és szeretettel ajánljuk fel testvéri együttműködésünket minden olyan, nem a gyanakvás és gyűlölködés, hanem az evangéliumi bizalom és szeretet alapján álló megmozdulásnak, mely egyedül méltó mihozzánk és egyedül célravezető.*

Görgényszentimre, 1931 augusztus hó 21-én.

Adorján Antal, Bakk József, Bedő Béla, Biró György, Biró Mózes, Bucsy Endre, Dávid Gyula, Földes Károly, dr. Gönczy Lajos, Hegyi András, Horváth Jenő, dr. Illyés Géza, dr. Imre Lajos, Juhász Albert, Kiss István, dr. Musnai László, Nagy András, dr. Nagy Géza, Olajos László, Péter Sándor, Régeni István, dr. Tasvaszy Sándor, Torró Gyula, Várady Albert.

A Skót Egyház kontinentális bizottsága jelentése.

Ez a bizottság, melynek kettős feladata egyrészt az európai szárazföldön fennálló skót gyülekezetek munkájának ellenőrzése, másrészt az európai református egyházakkal való kapcsolat fenntartása, e két dologról számol be az egyetemes gyűléshez beadott jelentésében. *Skót gyülekezetek* vannak, ahol rendes lelkesítő szolgálat folyik Portugáliában, Franciaországban, Belgiumban, Csehországban, Svájcban, Olaszországban, ezeken kívül néhány nyári állomás, ahol az ott időző skót reformátusok számára a nyári idényben vannak istentiszteletek. Az előbbi helyek közül több szeretetintézménnyel is fel van szerelve.

A bizottság útján tart fenn az egyház *kapcsolatot* a többi *testvéregyházakkal* is. A Genfben székelő Segélyiroda munkájában tevékeny részt vett a skót egyház. A múlt év decemberében, a lengyel és ukrániai protestáns gyülekezetek számára a skót vasárnapi iskolák 144 fontot (120.000 lei) gyűjtöttek. A segélyiroda 6000 theologust segélyezett 15 országból külföldi ösztöndíjakkal, míg az egyes egyházak segítésére 700.000 svájci frankot gyűjtött. A jelentésbe be van foglalva az egyes testvéregházaknak a skót egyházhoz küldött jelentése a valdens, görög, romániai, magyarországi, cseh, litván, ukrániai és az oroszországi, valamint a belga, francia és spanyol egyházak részéről.

A bizottság a múlt iskolai évben 11 külföldi theologust fo-

gadott a négy skót theológián, akik közül 4 magyar, 1 spanyol, 1 német, 1 cseh, 1 olasz és 3 francia volt. Hasonlóképen a bizottság képviseltette magát az egyes testvéregyházak zsinatain és ünnepségein, így a múlt évben az angol presbiteri, walesi presbiteri egyház, a norvég, valdens, belga egyházak gyűlésein, az ágostai hitvallás jubileumán, a Presbiteri Világszövetség konferenciáján stb. Ez évre már ki van jelölve, aki a pápai és sárospataki kollégiumok jubileumi ünnepségére kiküldetett. A bizottság részére rendelkezésre álló anyagi eszközök a gyülekezetek adományaiból (2.667 font) az egyes európai gyülekezetekben gyűjtött összegből (5.145 font) s alapokból gyűl.

Kiadásai közt a külföldi diákok számára adott összeg 662 f., az európai skót egyházak fenntartására 8.344 font, a többi európai református egyházaknak (Belgium, Csehszlovákia, Franciaország, Görögország, Olaszország, Litvánia, Ukrajna, Spanyolország) adott segélyek 982 fontot (78.000 lei) tesznek ki.

E jelentésből két dologra irányulhat a figyelmünk. Az egyik, hogy mi sem vethetjük le a *felelősséget* a vállainkról idegenben levő református magyar és különösen tőlünk kivándorolt testvéreink lelkigondozása iránt, akármilyen szegények vagyunk is. Egyházkerületi iratterjesztésünk útján, bár református sajtótermékekkel kellene megpróbálni ellátnunk őket.

Másodszor, hogy nekünk is nagyon jól esnék *időnként halani* nemcsak a saját egyházunkról, hanem a *többi európai testvér református egyház helyzetéről* is, akár a Ref. Naptárban, akár valami más úton, hogy lássuk meg más egyházak kérdéseit is és így időnként próbáljuk beleállítani magunkat abba a nagy református világtestvériségbe, melynek tagjai vagyunk. Erre a célra a fent ismertetett jelentésben található adatokat mindig felhasználhatjuk, vagy egyenesen kérhetnénk adatokat az illető egyháztól. Ezt a gondolatot ajánljuk figyelembe.

Két nevezetes világkonferencia.

A nyár folyamán két olyan nagyobb konferenciáról kaptunk tudósítást, melyek közül mindkettő fontossággal bír a mi egyházunkra nézve is.

Az egyik a *Conference on Stewardship and Church Finance* (a Sáfársági és Egyházi Pénzügyi Konferencia), mely júliusban Edinburgban zajlott le. Az angol, skót és amerikai egyházak különösen azok pénzügyi szakemberekből álló tagjai már évtizedek óta nyilvántartják az egyházak pénzügyi helyzetének, e helyzet biztosításának és erősítésének kérdését. Ilyen gondolatból született meg a sáfársági gondolat érvényesítése is, melynek Amerikában és a skót egyházakban mind nagyobb és nagyobb hatása van. A júniusi konferencián már két nagy szervezet képviselői voltak jelen s ezek is kezdeményezték a konferenciát: az angol és skót Nemzetközi Egyház-pénzügyi és -szervezeti Egyesület és az amerikai Egyesült Sáfársági Tanács. De az angolszász államokon kívül képviselve volt Afrika, Ausztrália, Újzéland, Németország, Románia, Svájc, Belgium is.

A konferencia kilenc gyűlésen tárgyalta a sáfársági gondolat különböző oldalait, melyek részletezésében s az egész gondolat terjesztésében az amerikaiaknak már hatalmas irodalom áll rendelkezésére. A konferencia megállapította, hogy a tized, mint Istennek az egyházban való szolgálatára kijelölt adomány nem fedi a sáfárság fogalmát, mely az egész életet magában foglalja és elkötelezi.

A jelenlevők határozottan állást foglaltak az európai egyházakban szokásos jótékonycélú bazárok, az egyház céljaira rendezett mulatságok, szerencsejátékok használata ellen, mint amelyek helytelen eszközök a pénzgyűjtésre és nem méltók a sáfárság gondolatához. A hozott határozatok közül a fontosabbak a következők: Egy Sáfársági Unió létrehozása, mely az egyes országokban fennálló mozgalmakat támogatja; irodalom és lapok kiadása a sáfárság gondolatának terjesztésére; egy ideiglenes bizottság választása ezek s a többi határozatok végrehajtására.

E konferencián a mi erdélyi református egyházunk Sáfársági Mozgalmát Chisholm skót lelkész képviselte s ő olvasta fel annak jelentését.

A másik jelentős konferencia a *Vasárnapi Iskola Világszövetség* első európai konferenciája volt, mely Budapesten aug. 11—16 napjain tartatott. A gyűlésen 21 országból 330 résztvevő gyűlt össze, — köztük 8 romániai — megtárgyalva a vasárnapi iskolai munka legfontosabb kérdéseit. A konferencia külső kereteit, a magyar kormány, a főváros és az egyházak részéről történt többszöri meleg üdvözlés, az esti nyilvános összejövetelek és a bezáró istentisztelet tette ünnepélyessé, míg a napi gyűléseken a vasárnapi isk. tanító meghívása, a munka módszere, a Bibliával

való viszonya, a vasárnapi iskola és az egyház kapcsolata, képzése, délután gyakorlati technikai dolgok megbeszélése szerepeltek.

Az Európa majdnem minden országából összejött (pl. Izland, Finnország, Észtország, de jelen volt a jeruzsálemi gör. kel. érsekség és a szíriai örmény püspök is) delegátusok hozzászólásaiból látszott, hogy bár mindenféle ker. egyház tagjai közül kerültek ki a vasárnapi iskola nevelő munkáját nagyon komolyan értékelik és hogy ez a munka már korántsem az a külföldön a vallástanításpótlására kitalált időtöltése kegyeskedő lelkeknek, aminek néha még most is tartják, hanem komoly alkalom a gyermekeknek szóló igehirdetésre és a gyermekeknek az egyházban való nevelésére. Nem volt senki, aki hozzászólásában még hangot adott volna sem a vasárnapi iskolai munka önállóságáról az egyházzal szemben, sem az egyház részéről a vasárnapi iskolai munkával szemben táplált bizalmatlanság elavult felfogásának, mindenki meg egyezett abban, hogy a vasárnapi iskola csak mint az egyházmunkája bír jogosultsággal, de az egyház Isten által adott alkalmat vet meg, ha azt megveti.

A konferenciával kapcsolatos kiállítás szépen mutatta az egyes országokban a munka terjedését és képet adott arról a kézügyességi munkáról is, melyet a gyermekek a miénknél jobb felszerelt vasárnapi iskolákban végeznek. A konferenciát a Világszövetség részéről dr. Kellý J., a rendező magyar szövetség részéről id. Victor János vezette, kiket a konferencia minden tagja nagy és áldozatos munkájukért hálás szeretettel vett körül.

I. L.

Life and Work The Record of the Church of Scotland. 1930. július–december.

A Skót Egyház egyetemes lapjának ezt a félévét, mint általában magát az egyházi életet, az egyesülés utáni első év lendülete és a minden munkaágban véghezvitt uniót követő szervezett, biztos haladás jellemzi.

A júliusi szám csaknem egészében a május 20–29 napjain lezajlott nagygyűlés (General Assembly) leírásának van szentelve. Az egyesülés után ez az első nagygyűlés. Első nap istentisztelet után a multévi moderator megnyitja a gyűlést nyomban átadja tisztét az új moderatornak (Dr. A. N. Bogle). Felolvassák a király üdvözlő levelét, majd a király követje beszél. Különböző üdvözlések következnek. Másnap közös úrvacsora után beszámolók jönnek (püspöki, stb.) Megtudjuk, hogy az egyháznak 3017 lelkipásztora, 33.000 presbitere és egy és negyedmillió úrvacsorázó tagja van. Két szónoklat tiltakozik az orosz vallásüldözés ellen. A kontinentális — zsidó-missziói és gyarmat-munka szónokai közt ott van a mi Ravasz Lászlónk is. 22-én külmissziói ügyek kerülnek sorra s az előadások közül kiemelkedik a Mott Jánosé. Nagy vitát idéz elő az egyik nyugat-indiai missziói mindennapi iskola azon kérése, hogy a Biblia tanítása ne legyen a hallgatókra kötelező. Elvették. Az esti hat szónok közül három, kettő Afrikából (csupa misszionáriusok) és egy, a kínai egyház moderatora, Kínáról beszél. Végül ünnepélyesen felszentelnek és kibocsátnak 24 új misszionáriust. 23-ika belmisszió nap. Különös figyelem irányul a Felvidék gondozására (az Énekes könyvet gélik nyelven is kiadták) és a nőmunkára (a legutóbbi félév alatt 208 új nőszövetség alakult). Az ipartelepek speciális munkamezője külön előadásban ismertették. 24-én a lelkészképzésről van szó, a theologusok száma örövendetesen nő. Lelkészválasztás, egyházak elnevezése és egyházi fegyelem a további tárgyak. A gyűlésmentes vasárnap után 26-án a jogi bizottsági jelentés, személyes ügyek majd az ifjúság vallásos nevelése van szónyegen. Megvitatásra kerül a vall. nevelés az állami oktatás keretében. Az istentiszteleti bizottság jelentésével kapcsolatban kimondja egy indítványra a nagygyűlés, hogy helyesli a templomoknak hátközmani megnívását magán-áhitat céljából s ajánlja a gyülekezeteknek. Majd 3 előadás jön az ifjúság kérdéseiről. A 27-i tárgyak közt legfontosabb az egyház pénzügye. 28-án a mértékletesség és iratterjesztés. Az évenkénti moderator-választás megejtésére egy 25 lelkész és 24 laikusból álló bizottság szerveztetik. Ugyancsak bizottságra bizzák a hitvallási reform kérdését. Utolsó nap (29.) az özvegy-árva bizottsági jelentés, a tágabbb-körü egyházi unió s más apróbb ügyek vannak soron, majd ima, az elhunytak felemlítése, újra ima. a moderator és a királyi követ búcsúszavai s egy ének után zárul az impozáns és gazdag gyűlés. Nyolc további kis cikk számol be a nők részben párhuzamos gyű-

léseiről a nők helyzete az egyházban, nők zsidó missziója (kiemelve a bpesti munka), nőszövetségi közgyűlés, nők külmissziója (csupa misszionáriusnők előadásában; 296 ilyen nő-munkás van), nők az úrvacsorában, felvidéki női munka, női belm. és mértékletességi munka tárgyában. A *Szemle*-rovat hangsúlyozza a Mi-
atyánk egyetemes istentiszteleti használatát, mégpedig közösen, hangosan mondva. *Az egyház szociális munkái* közül ezuttal a 26 éves multtal bíró női helyszerző irodával ismerkedünk meg, mely ma már a két legnagyobb skót városban működik és a mult évben 3090 ill. 738 nőt juttatott álláshoz.

Augusztus. A 64 oldalas lap nyári számai is gazdagok. — Jelölül annak, hogy a munka nyáron se szünetel. *Csendesórái elmélkedés* után a falusi istentiszteletek énekléséről van szó, ami a precentorok (énekevezérek) vezetése mellett is, és sokszor hangszer hiánya miatt, ügylétszik, ott se megy a legjobban. A *Szemle* rovat foglalkozik az augsburgi prot. ünnepséggel stb. *Az Egyházi szolgálatot Fenntartó Alap* ismertetéséből megtudjuk, hogy célja a lelkipásztoroknak minimális fizetését (évi 300 font) biztosítani. *Látogatás Észak-Magyarországon* címmel *A. King*, a bpesti zsidó-misszió egyik munkása. Domján János nevű magyar segítő-társával megtett egyik missziói útját írja le. A zsidók közt szem-mellátható érdeklődés és a Krisztus személye felé hajlás tapasztalható. Ugyancsak utinaplót közöl *T. M. Pratt*, a skótok vándor-művész-evangelistája, ki szoba-szekeken járva az országot személyes és inkább gyermekekre irányuló hatással igyekszik szolgálni az Urat. Afrikából szól egy méltatás a most elhunyt *Marion Scott Stevenson* misszionáriusnőről. Nevezett (papleány!) egy afrikai városnak volt a Slessor Máriája Ott ő kezdte az első iskolát s álete vége felé már 43 odaváló és környéki iskolának volt felügyelője. Hasonló megemlékezést olvastunk a calcuttai missziói főiskola elhunyt igazgatójáról, *Dr. J. Watt*-ról is. A *belmissziói jegyzetek* egy távoli skót sziget (Fair), sok küzdelemmel teljes, de biztató pásztoralásáról szólnak. *Egy új missziói mező igénye* címen Erdélyről, mint zsidó-misszió területről ír *R. F. Chisholm*. Az ő kiküldésével öt éve beindított munka több mint negyedmillió zsidó gondját jelenti. Epizódokat közöl a még uttörő munkából és adományokat kér a missziói épület megvásárlásához s felszereléshez szükséges 3000 font fedezetére. *Az egyház szociális intézményei* során hárommal, a gyermekek, — az anyák és csecsemők — és az aggok tengerparti (Kingham) otthonával ismerkedünk meg. Időszakiak, de csak annyiban, hogy nyáron nagyobb a létszámuk. Ezidőszerint tele vannak. A *missziói területek* közül az aránylag kis területen 20 milliónyi lakosságot magába ölelő *bombay-i kerület* (Nyugat-India) áll előttünk, hol evangélizáló, nevelő és orvosi munka egyaránt folyik. *Az európai hírek* közt ismét magyar vonatkozás: *Dr. Cairns*, aberdeeni theol. i. Magyarországon járt s a debreczeni egyetem díszdoktorává avatta. Beszámoló szól a *Lányok Egyesületének* (az unió óta) első központi konferenciájáról. Az Egyesületnek 769 tagozatában kb 19 000 tagja van. Külön lány-lapjuk 7500 pld-ban jelenik meg. 9 misszionáriusnőt tartanak el. Konferenciájuk csoportokra osztva tárgyalta az ügyeket s úrvacsorával zárult. A *C. E. mozaik*mat *R. Hunter* titkár ismerteti, melyet 19 éve, hogy *Dr. F. E. Clark* megalapított, mely a legelterjedtebb ifj. mozgalom a világon. *G. M. Fairweather*-nek a theol. hallgatók számára tartott *Fredménes igehirdetés* c. előadásából közöl részleteket a lap Nehéz, felelősségteljes de a legnagyobb méltóság. Tanácsok: őrizkedj a dicséretvárástól, csak saját beszédet és csak tapasztalatból szólj, feledd el önmagadat.

*A szeptemberi számtól kezdve általános érdekű kérdést tárgyal a vezércikk, így most T. Johnston tollából a skóciai tömeglakásokról (slums). Valamikor a lakosságból minden harmadik család egyetlen szobában lakott s ezek közül 1964-nek nem volt ablaka. Glasgowban az 5 éven aluli gyermekeknek fele meghalt. Ma már sokat javult a helyzet: átlag minden kilencedik munkásnak az állam ad megfelelő lakást. De még ma is ötször annyi a gyermekhalál a slums területén, mint más városrészben s előfordul, hogy 3 család, felnőtt fiúkkal-lányokkal lakik, egyetlen szobában. Dr. A. G. Mackinson a kereszt fejlődését írja le. E jel eredete a Kr. előtti 3000 évre megy vissza s a mála keresztnek, Kr. e. 570-ben már határozott vallásos jelentősége van. A katakombákban legrégibb keresztény jel az Úr Jézus monogramja, a Χρϋστος szó két első betűje: XP. E kettő összekapcsolására megy vissza a latin kereszt, mely csak századokkal később jelzi a keresztítést. Az V. sz-ban alája bárány is kerül, két század multán a bárány helyett Krisztus alakja, melyet csak a X—XI. sz. táján ábrázolnak magán a keresztben. Így kísérhető végig a ker. hit materiálizálódása. Egyes skót ref. egyházak ünnepélyekkel emlékeznek meg Augustinus halálának 1500 éves fordulójáról. „A vallás a skót iskolákban” címen J. S. Thomson ír. A legutóbbi időkig az egyház gondoskodott az egész iskolázásról s tanítókat is ő nevelt. A mult század második fele óta az államé minden iskola s a vallást is a tanítók tanítják annak a tanmenetnek alapján, amit nevelésügyi és egyházi megbízottak legújabbban 3 évi közös tanulmányozás alapján állítottak össze. Ismerteti a lap az *Edinburghi Vasárnapi Ingyen-reggeli és Néppalotát*. Templomból átalakított épületben, naponta több, mint 1000 ember fordul meg játékos, olvasó, torna- és éttermeiben. Vasárnapi áhitatán, mely az ingyen reggelit követi, évente mintegy 13—14.000 ember vesz részt. Miss L. Stewart a *lengyelek egyházi életét* festi. Ma teljes vallásszabadság van, az orosz üldözés után. A lakosság 75%-a kath., 3 mill. gör. kel., 1 mill. prot., 3 mill. zsidó és 600.000 moham. van. A protestánsok túlnyomó része luth. A hazafiasság mellett a vallás a legfontosabb a lengyelnek. Közli a lap a *kvári zsidó-misszió új házát, Budapestről* meg Dr. W. Beveridge írja le a vizsgákat, *Prém* kisasszony 25 éves jubileumát és Mr. King misszionárius távozását. Egyben közli a lap, hogy a zsidó-misszióra való gyűjtésre okt. első napja tüzetett ki. Összegyűjtendő az erre az évre előírányzott 17.253 és a még deficitben levő 5000 font. A bpesti misszióhoz új alkalmazottakat keresnek King helyett. Dr. J. P. Maxwell arról a rendkívüli alkalomról ír, ami *Mandzsuriában* ma a misszió előtt áll. Ez ország rész egyre növekvő lakosságával meglehetősen autonómiát fog kapni. A missziói mezők közül az afrikai magasfekvésű (egyenlítő-körűli) *Kemja* áll előttünk. Részletezve előttünk áll 67 missziói állomás, ahova emberre van szükség. A külmisszió pénzügyeiben deficit és adakozás-visszaesés mutatkozik. A nők külmissziójának f. évi költségvetése 95.000 font. Bevételeiben itt is visszaesés. Női külm. megbízott mellé még egy választatott.*

Az októberi szám vezércikkben foglalkozik az *Oxfordi Csoport Mozgalommal* (T. B. S. Thomson), mely a C. E. szövetséghez hasonló főiskolás bibliaköri szervezet. Egy most megkezdett *kérdérovatában* fölmerül, hogy miként viseltessék a ker. közösség a kizsákmányolókkal szemben. A válasz óvatosságra intő. Dr. D. Fraser lelkesen ír egy *Ekarte* nevű afrikairól, Slessor Mária egykori tanítványáról, ki Liverpoolban mondhatatlan nehézségek közt gyűjti össze, evangélizálja és pásztorolja bevándorolt honfitársait. *Az*

egyház szociális munkái közül ezuttal a bíróság elé került nőket mentő, gondozó szolgálattal ismerkedünk meg, mely három generáció óta folyik, külön hivatala van s a múlt évben 423 esetben szolgált, három nő alkalmazottja által. *Lisszabonban* a 60 évvel ez-
előtt alakult skót egyház missziója révén már önálló portugál prot.
egyház jött létre. *W. Lyle* cikke „*Ifjú Emberek Egyesülete*”-ről
szól. Ez az egyetlen egyházi főhatóság irányítása alá tartozó fiú-
mozgalom Skóciában, melyben a múlt év őszén egyesült két egy-
ház hét törzs-mozgalma egyesült. Bibliakörök létesítése mellett fon-
tos szociális és külmisziói munkát végez. *A zsidók Krisztus felé*
hajló mozgalmának jelei, hogy egy amerikai zsidó ügyvéd terve
szerint „perújítás”-t akarnak az Ur megfeszítése ügyében. meg
hogy az Egyetemközi Zsidó Szövetség legutóbbi konferenciájára
egy keresztyén püspököt is meghívott előadónak. *Dr. J. M. Macfie*
„*Gyermekházasság Indiában*” c. helyszíni írása közli a hatását
az 1931. IV. 1-én érvénybe lépett törvénynek, mely eltiltja a 14
éven alóli leányok vagy 18 éven aluli fiúk házasságát. Az ősrégi
és kegyetlen szokás elleni törvényt felháborodással fogadta India
legnagyobb része, de mégis kilátás van rá, hogy most sikerül vég-
rehajtani, mert maguk a hindu vezetők mondták ki. *Két névte-*
lennek félmillió lejt meghaladó adományáért mondanak köszö-
netet.

A novemberi számot Dr. H. R. Mackintosh cikke vezeti be
„*Az egyház hitvallás*”-áról. Nagyon fontos kérdés, melyet Skócia
egyháza most kezd elővenni. Ezidőszerinti hitvallása, a West-
minsteri Káté, közel 300 éves. Ennél rövidebb, egyszerűbb kell,
biblikus, de amellet a laikusoknak is könnyen áttekinthető. A leg-
utóbbi Gen. Assembly bizottságot küldött ki egy új hitvallás kér-
desének tanulmányozására. Új kell, a régi javítása helyett. A
törekvés nem új: a W. k.-t. 1647-ben fogadta el a skót prot. egy-
ház, de már 50 év múlva kifogások voltak ellene. Az újnak, ami-
nek megalkotása csak gazdagodást jelent s amire a Lélek-vezette
egyház jogosult, evangéliuminak, trinitáriusnak és protestánsnak
kell lennie. Az *indiai skót missziói munka* 100 éves, kezdete *Dr.*
Duff nevéhez fűződik. Nagy emlékünnepe lesz az indiai alkirály
elnöklétével. *A tervezett délindiai egyházi unióról Dr. R. Steven-*
son értekezik. Első eset a keresztyénség történetében, hogy püs-
pöki (anglikán) és presbiteriánus egyházak akarnak egyesülni.
Mindkettő önálló és hindu egyház. A felekezeti megoszlás bűn és
botrány a missziói mezőn. A megegyezés két döntő pontja: az
egyházsszervezet (névleg legalább püspöki lesz) és a lelkésszentelés,
melyet anglikánoknál csak a püspök keze végezhet. Engedmények
tétettek s remény van az unióra. *A ref. cigányokról* találunk egy
jegyzetet abból az alkalomból, hogy *Debreczenben* egy cigányt
presbiternek választottak meg. A szept. 5–12. tartott Gandhi-hét
alkalmából zavarok voltak az indiai skót missziói főiskolákban.
Bombayban és Mogpurban be is kellett zárni őket (utóbbi most
is zárva). Calcuttában csak próbálták megzavarni a tanítást. A
bombay-i főiskola megnyitását maguk az indus diákok tették lehe-
tővé azért, hogy 75%-ban újra összegyűltek a hívásra. *Külmis-*
ziói hírek: a külm. bizottság tervbevette s ajánlotta, hogy min-
den egyházközségben minden évben egy vasárnap (bármelyik)
külmisziói napként tartassék. Az ilyenén lehetőleg misszionárius
tartson előadást.

A decemberi szám vezető-cikke *Dr. N. Maclean*-nek *A béke*
útja c. beszédét hozza, melyet És. 2:3–4 alapján a genfi kathed-
rálisban, a 11-ik népszövetségi ülés ünnepélyes megnyitáskor

mondott. Az új moderátor-jelölt Dr. J. A. Graham, akit Dr. R. Stevenson mutat be, bár szélében ismerik. Most tért haza Indiából, ahova (Kalimpongba) még 1889-ben ment ki a skót ifjúsági fiúmozgalom első misszionáriusaként. A gyermekszívű misszionáriust Indiában is éppúgy szeretik, mint otthon. Dr. Stanley Jones a Himalaya tövében askram-ot szervezett, indus és fehér emberek számára, Krisztus igaz megtalálására, egymás megismerésére és közelebb hozására. Sajátos hindu dolog, egészen hindu életrenddel. W. M. M'Naghtan a prófétai lelkületű Toyohiko Kagawa, a legnagyobb nyomorból mindenféle betegségen át felvergődött japán evangélista-író-vezető arcát adja. Egy év alatt 20.000 honfitársa tért Krisztushoz az ő evangélizáló beszédeinek hatása alatt. Az Előre Mozgalomról pompás képet nyújt Dr. D. Fraser cikke. Nem Skóciáért vagy a ref. egyházért, hanem Krisztus egész világa kiterjedő uralmáért küzd. De Skóciában, a 4000 lelkes, 15.000 presbiter és 1.280.000 felnőtt egyháztag körében dolgozik. A heti önkéntes adakozás rendszerének a skót egyházban A. B. Keay, egy kereskedő, egyébként presbiter majd pénztáros, volt a megalapítója. Négy évig küzdött, meglepő bibliai felfogással, érette. Egy dél-afrikai missziói állomást, a fenntartásához szükséges kb. 2000 font hiánya miatt fel kellett adni. A külmisszió egyéb hirei: Kínában az orvosképző főiskola igazgatását, a nemzeti kormány határozata értelmében kínainak kellett átadni. Az afrikai Aranyparton egyre növekvő munkát fejt ki a skótokkal együtt dolgozó Bázeli Misszió, legutóbb 3 misszionáriusa tért vissza háború előtti helyére. Kilenc új skót misszionárius küldetett ki, különböző helyekre. A mintegy 70.000 taghoz szóló nőszövetségi levél a nőszövetség pénzügyeiről szólva hangsúlyozza a rendszeres és beosztott adakozást. A költségvetés 130.000 font fedezetéből 91.000 a tagok összeadásából jönne be. A zsidó-misszió terén emberben is, adakozásban is hiány. Bpest csak ideiglenes (téli) munkást kapott Dr. Beveridge mellé s munkájukban dr. Ravasz, dr. Victor és dr. Kováts magyar lelkipásztortanárok segítik őket. A kontinentális bizottság rovatában olvassuk, hogy ezentúl nemcsak a skótok látnak vendégül európaiakat évi nagygyűléseiken, hanem maguk is ellátogatnak (már az idén is számos esetben) a jelentősebb európai ref. egyházak gyűléseire.

H. J.

Külmissziói Füzetek.

A Magyar Evangéliumi Keresztyén Missziói Szövetség (B. IV., Vámbáz-körut 12. III. 12.) nagy jelentőségű vállalkozásba kezdett, amikor ez év elején, nyilván az októberi missziói konferencia egyik gyümölcseként, beindította Külmissziói Füzetek címen missziói tárgyú kis könyvecskek rendszeres kiadását. Minden negyedévre egy-egy 16 oldalos füzet kiadása van tervbe véve, megkapó külsővel, olcsó (20 fillér = 6 lej) áron. Az eddig megjelent két szám biztos záloga a vállalkozás sikerének.

Az első füzetet *Rabenasolo*, a nemrég Pesten járt fiatal madagaszkári evangélista írta, megismertetve velünk a sokat szenvedett madagaszkári bennszülött misszionáriusnő, *Rafaravavy Mária* életét. Az Afrikával szomszédos nagy szigeten R. M. volt Krisztus követésének úttörő harcosa. Egyszerűen tolmácsolt élet története így minden különösebb kommentár nélkül is alkalmas missziói lelkület felébresztésére és ápolására.

Még nagyobb nyereség számunkra a második füzet, melyben *Virágh Sándor*, külföldi források nyomán, *Böhm Sámuel*nek, a első magyar protestáns misszionáriusnak az életét írja le. Ennek német eredetű s a Brémai Missziói Társaság kötelékében működött misszionáriusunknak jóformán csak a nevét ismertük eddig. Pedig rövid, szenvedésekkel teli, Kőrösi Csoma Sándorra emlékeztető életútja és szolgálata sok tanulságot jelent számunkra. Születésének az idén lesz centenáriuma. Működési helye Nyugat-Afrika egyik legegészségtelegebb helye, de virágzó missziói munkaterülete. Togo állam volt, az egyetlen afrikai mező, ahol ma is több nemzet missziói működnek együtt.

A Külmissziói Füzetek felolvasásra, terjesztésre rendkívül alkalmasok, hiányt-pótló szolgálatot végeznek. További számai érdeklődéssel várjuk.

H. J.

Az imperatívus.

II. Mózes 32: 26.

„Aki az Úré — ide hozzám!”

A zsidó sorsprobléma kérdőjele, mint valami borzalmas máskígyó íve, úgy fonódik Izraelre a „lenni vagy nem lenni” kérdése. — A feleletet ketten keresték, Mózes és Aron.

Az atyák jó uton jártak. Izrael sorsa, végzete az Isten. Jáhvé Úr! Rajta kívül nincs szükség az élet egyéb elemeire. Ő egy-ágában minden és elég. Ez a Mózes prófécijája, fanatizmusa, zedületes magasan húzó, impraktikus elgondolása. — És leszállott a hegyről a parancsá kövült Istennel, a kőkemény imperatívussal.

Aron is feleletet keresett a megtartatás kérdésére, de népszerűbb fogalmazásban: megélni. Szép és pompázó ugyan az éret álma, de a józan valóság más. Tolakodóképp kezelteni, orgógyomorral résen állni a gyűlöletgyűrű közepette, — egy létezésért? Hadd jöjjön inkább a politikus, a közigazdász a kon-inkturák embere. Elég lesz a létjogból a megtűrtség is és ha csak az ősi jus az ára: kész az alku. Követni a jól felfogott urak parancsát! — És a népszerűségbe szédült pap megöntötte az első modellt arról az Istentről, akinek nincsenek parancsai, de vannak pengő szép szavai, mint az — arany.

Most azonban határozni kell: Jáhvé, vagy bálvány? Lélek, vagy anyag? Isten, vagy ember észjárása? Jellem, vagy haszon? Örténelmiség, vagy alkalmazkodás? — De döntení kell! Életem, mint a kard; elvégzetten, mint a halál. „Aki az Úré — ide hozzám!”

Mózes a kard élével disztíngvált: „Mellé állának a Lévi fiai”. És elhullott azon a napon hatezer férfit.”

*

Az oltár pedig parázslík szünet nélkül azóta. Keserű csipős istje az orrunkba kavárog. Tökélyig fejlesztett kultusza szé-ületes cirkulus viciózusban forgatja az élöket. Diktál minde-eknek, érette és általa mozognak az élők. A pénz mindenható és nincs, aki vele elbírhátna.

A világválságnak nevezett folyamatban felülkerekedett angssúllyal dominál a kézzelfogható javak szerepe. Hit, erkölcs, íklség? — anachronizmusok, fejletlenségek. Egyéniség, ön-

érték? — káros ideologia. Tradíció, kultúra? — hasznavehetetlen
lenségek, amiknek romjaiból a megváltó kollektívizmus bál-
ványát öntetik ki majd.

Nem szerencsétlen körülmények természetes velejárója ez
hanem rendszer, kultusz. Mózes észleletének mai fordítása
„Nem diadalmasoknak, vagy legyőzötteknek kiáltása ez. Ének-
lés hangját hallok én.“ — Ez a jövő zenéjének belerengése
jelenbe. Lehetetlen nem hallani. És lehet-e nem számolni vele?

Egy falusi templom katedrálisáról már meg lehet látni, hogy
hogyan néz ki a közvéleményekből készült isten és a haszna-
vehető kultusz. Nemkülönb az is, hogy mi legyen a sorsa ama
férfiúnak, aki hegyek ormán jár eszményekért? — Nem vesz-
nek tudomást róla: van, de mintha nem is lenne. A pap egy
sajátságos, esetleg nem minden érdekesség nélküli foglalkozás-
úzó férfiú, aki a hétköznapi élet vaskos realitásait pompázó
szó-ruhákba tudja öltöztetni. Persze a való élet, — egészen
más. — Négyszáz esztendő igehirdetése úgy zugott el, mint fel-
legek csatája az égbolton.

Históriai áttekintésből pedig megtudható, hogy fennáll egy
fenekelt, humánus, ideálisan érzelmes, szavaló, kenetes keresz-
tyénség, melynek azonban a valódi arca politikus, raffinált,
szívtelen. A társadalomtudomány pedig emleget egy kiváló ösz-
tönnel alkalmazkodó, élelmes, felkenhető keresztyénséget, amely
minden uralkodó irányzattal össze tudott házasodni: egyaránt
megélt úgy a kard, mint az arany árnyékában s hajlékonysá-
gánál csak a macacssága volt ártalmasabb.

Mi csodálni való sincs benne, hogy ezt a keresztyénséget
nem viszik be a sorsdöntő zöld asztalhoz. És hogy az emberiség
kulturális története épen úgy csetelt-botolt végig fejlődése fókáin,
mintha „ama Názáreti“ sohasem is létezett volna. Ezt a hosszú
folyamatot a keresztyénség csupán egy néhány mindörökké
ragyogó momentummal spékelt, de soha át nem tudta hatni.
Az elméleti és tényleges morál ma sincs tovább a görög filozó-
fusok raffináltabb átfogalmazásánál. A civilizáció pedig úgy
söpör le magáról mindent, ami vallás és vele összefüggő, mint
a szemetet.

Erre a pártonkívüli, kitartott keresztyénségre ráírvallt most
a korszellem, mint az ítélet harsonája. És most kapkod, sürgő-
lődik megbízható bázis után. Számít a lelkekre. A hagyomány-
hűségükre, a sejtelmességükre. A lélek örök vágyaira!... Meg-
lepő következetesség. Krisztus helyett a lelkekre! Hát van-e rea-
lisabb, beválóbb a Krisztusnál?

*

Világért sem az a főbaj, hogy ma a materializmus évadja
van, s az átheisták tulsúlyban vannak. Isten dolgában nem szá-
mit a szótöbbség. A keresztyénségnek különben is messzebb-

hordó célkitűzései vannak, mint valamennyi tervgazdaságnak együttvéve.

Mi volna abban a veszedelem, ha az anyag következetesen anyagnak vallja magát és a bűn szintűgy tartja a lényegrokon-ságot? — Nyíltság és szabály van benne. Hogy a lelkek nem engednek a hókusz-pókuszoknak? — semmi sem természetesebb ennél.

Ellenben igen üdvös dolog, hogy odajutottunk, hogy komolyan kell vennünk magunkat, ha nem egyéb miatt, hát az anyag miatt. Egyenesen kíváncs volt már leszállani a pathetikus, deklamáló, öntelt szavakon formázó és a hallgatók tradicionálizmusától kitartott pózból. Komolyan kell vennünk az Istent, mert olyan nagyon belevágott az életünkbe, Rábotlottunk, hogy az az Isten, akire hétről-hétre rá lehet csukni a templomajtót: nem Isten. És azok az istenpártiak, akik, ha már minden kötél szakad, nem betegszenek bele egy kis hígításba: nem Lévi fiai. Statisztikáink dacára is látjuk, hogy az élet árja elkerülte a templomokat, mert akciót várt és beszédeket kapott.

Elérkezett a komplikáltság vége. Nem mentő eszmék, hanem fanatikus biztosság. Itt az istenpártiság fogalmának gyökvonása és az oszthatatlan lényeg nem több, mint egy megmásíthatatlan kiáltás, végérvényes elvégzettség: vállalni az Istent — betűszereint. A kisemmizett Istent fölöslegességében is. Mint egyetlen lehetséges létalapot. Ami így mondatott meg átlátszó tömören: „az én kenyerem, hogy annak akaratját cselekedjem, aki elküldött engem.“

Minden azon fordul mg, hogy hányadán állanak az istenpártiak. Templomok, iskolák, parochiák sorsa azon, hogy elkészültek-e magukkal a Lévi mai fiai? Belementek-e az Úrral való új szövetségbe? — S mikor majd apokalypszisbe illő fejtelenséggel lohol mindenki, egyedül ők vannak rendben, mert ők már végeztek magukkal célegyenest.

Minden azon fordul, hogy imperativusza-e a papoknak az Úr? Kategorikus imperativusza?!

Káli Dénes.

Vallásos nevelés

A lélek a vasárnapi iskolában.

— Előadás vasárnapi iskolai vezető konferencián. —

b) Isten valósága a gyermek életében.

A megelőző pontban főbb vonásokban felvázoltuk a gyermek fejlődésének útját. Ez a pont azt a kérdést akarja megvilágítani, hogy miképpen tudja a gyermek élete egyes szakaszaiban Isten valóságát felfogni?

Isten valóságának tudata nem születik a gyermekkel. Ami képen felfedezi sajátmagát és a látható világot, Istent is fel kell fedeznie. Vannak életében elrejtve olyan ős képességek és lehetőségek, melyeket felhasznál Isten valóságának megtalálásában.

Hat-hét éves koráig, míg iskolába kerül, majdnem egészen *szülei hatása alatt áll*. Azok szemlélete és utánzása által fedezi fel saját magát és kialakuló világát. Isten valóságának megtalálásáig is egyfelől ezt az utat kell megtennie. Amilyen komoly valóság Isten a szülők előtt, éppen olyan komoly valóság lesz az előtte is. Ha látja, hogy szülei viszonyulnak Istenhez pl. imádkoznak, ösztönösen lép maga is arra az útra. Abban a családban, ahol Isten élő valóság, a gyermek is hamar megtalálja a valóságos Istent. Nem kell előtte magyarázatokat tartani Isten valóságáról, mint ahogy az öltözködés valóságáról sem beszél előtte senki. A gyermek a tényeket mindig észreveszi és alkalmazkodik azokhoz. A gyermeknek támadnak olyan *kérdései*, amelyekre csak Isten lehet a felelet. Azok, akik előtt Isten valóság, ha a gyermek azt kérdi, ki adja az erőt, ki hajtja a fellegeket, ki dörömböl, amikor zeng az ég, nem felelhetnek mást, mint ezt a szokásos szót: Isten. Az árván maradt gyermek okvetlen megkérdi, hol van anyuka s a hitetlen apa is százszor meggondolja, hogy csak azt vágja gyermeke kerekre nyílt szeméi közé: „a föld alatt, a nyüvek közt”. A mindent megszemélyesítő, csodahívó gyermek nagyon hamar kialakítja magában a számára még személytelen Isten személyét. Valaki hatalmas, bizonytalan, de valóságos személyt lát benne. Ösztönös tapogatózással indul Isten felé, épúgy, mint minden, Isten is bizonytalan arcú, ösztönösen elfogadott valóság előtte. Imagyakorlata három éves kora előtt megindul. A gyermek egészen biztos afelől, hogy a láthatatlan Isten hallgatja mindazt, amit mond. Olyan

ajlékokban, ahol asztali áldást mondanak, vagy ahol a családi hitát szokásos, a három éves gyermek felnőttet megszegye-
tő komolysággal vesz részt azokban.

A hat-kilenc éves korban az iskola befolyásának van döntő szerepe. Otthoni tapasztalatai, Istenről alkotott ösztönös képe szilárdul. Látja, hogy a többi gyermek előtt is jelent valamit az Isten. Megismerkedik a lekipásztorral, rendszeres vallástanításban részesül, kezd templomba járni. Több kapcsoló pont lesz világos, amelyeken át Isten közelebbi valóság lehet számára. Értelmesebben kezdi a vallást gyakorolni. Meglátja, hogy más emberek életében milyen szerepet töltött be Isten. Isten munkaterei kiszélesednek szemei előtt.

A tíz-tizennégy éves gyermek Istenhez való viszonyának tipikus rajzát adja a Szentírás, amikor elmondja, hogy a tizenkét éves Jézus, miképpen kérdezgette az írástudókat és miképpen felelt azok kérdéseire. A megelőző korban született a jellem, itt már táplálására kell gondot fordítani.

Miután látszik, hogy milyen ösztönösen kinálkozó kapcsolatok vannak a gyermek és Isten között, még azt a kérdést kell tisztáznunk, hogy az elmondottak alapján milyen szempontokat kell figyelembe vennie a céltudatos keresztyén gyermekgondozásnak. A gyermek fel tudja fogni Isten valóságát. *Miképpen lehet Istent még határozottabb valósággá tenni számára?*

Itt arra kell nagyon vigyáznunk, hogy a gyermek fejlődését ezen a ponton se forszírozzuk. Tegyük ki tények hatásának, hogy a tények maguk alakítsák életét, de a tényeket öltöztessük olyan formákba, amelyeken át a gyermek feltudja azokat fogni, amelyek fejlődési fokának megfelelnek.

Míg ösztönös életet él, addig Istent is csak az ösztönös élet formáin keresztül tudja megragadni. Van egy elmélet, amelyik azt mondja, hogy az öntudatlan gyermek lelkét nem kell a vallással tele beszélni, engedni kell, hogy a gyermek vallás nélkül nőjön fel és húsz éves korában maga válassza ki a neki legmegfelelőbb vallást. Azoknak, akik ezt az elméletet vallják azt mondjuk: ne szóljanak semmiféle nyelven a gyermekükhöz. Várjuk meg, amíg 20 éves lesz, érett ésszel maga döntse el nyelvét és nemzetét. Semmiféle iskolába se járassuk, mert valaki belebutítja a fejét egy olyan nép kultúrájába, amelyet, lehet, érett ésszel nem fog vállalni. Enni sem szabad a gyermeknek 20 éves kora előtt, befolyásolják a gyomorműködését bizonyos ételek befogadása irányában, hátha később maga más étkezési módot választott volna. Ilyen vagy olyan ruhába sem szabad öltöztetni a gyermeket, ki kell tenni egy légüres toronyba, nehogy befolyásoljuk ízlését.

Ez az elmélet teljesen hazug és életellenes. Amiképpen valóság az élet, a nyelv, a butor és minden egyéb abban a környe-

zetben, amelyben a gyermek él, éppen olyan valóság Isten is. Ahogy minden egyebet ösztönösen elfogad és minden egyébhez ösztönösen viszonyul, úgy kell elfogadnia egészen ösztönösen az Istent is és kell alkalmazkodnia hozzá, mielőtt öntudatosan is ismerné. Már öntudatlan korában bele kell vonni a gyermeket abba a gyakorlatba, amelyben a szülők komolyan érzik Isten valóságát. Mint pl. az étkezésben, úgy ebben a gyakorlatban is ösztönösen fogja a gyermek őket *utánozni*, de ez az utánzás nem hazugság, minthogy a gyermek legelső gügyögései is valóságok, pedig utánzásból származtak és nincs semmi értelmük. A gyermek környezetében legyen az Isten valóság és alkalmazkodjanak a lelkek hozzá. Ez fogja legjobban felébreszteni a gyermek lelkében is Isten valóságát.

Míg a gyermek legerősebb lelki tevékenysége a *fantázia*, addig a fantázia képein át tegyük valósággá számára Istent. Amint természetes dolog, hogy egy bizonyos korban az egész látható világ a fantázia képeiben él a gyermekben; úgy az is természetes, hogy Isten valóságának tényeit is a fantázia útjába kell állítani. A gyermek *emeli magát*, nagy akar lenni, olyan, mint mások, eléje kell állítani Isten Igéjének mértékét, amint az személyes formában Krisztusban megjelent, mérje magát öhozzá és akarjon olyan lenni, mint ő. A kis gyermek *önző*, mindent magáévá akar tenni. Állítsuk önzése útjába a lélek javait, akarja ezeket is megszerezni. Lényeges vonása a *szimpátia*, vagy *antipátia*. Állítsuk elébe Jézus szeretetreméltó alakját és a gonosz kaján arcát. Szeresse az elsőt, gyűlölje a másodikat. Tényszerű valóságként lássa ezt a két arcot a maga életén belül. A gyermek *aktív*, mindig mozog, szeret verekedni, keresi az ellenséget, a láthatatlant is látja. Vezessük odá, hogy saját bűneit kezdje megismerésíteni, és segítsük arra, hogy álljon velük harcba.

Tíz éves kora után a gyermek *kérdez*, fantáziája helyett értelme lép előtérbe, mutassuk meg Isten világának értelmi összefüggéseit, mutassuk meg a keresztyén gondolkodás útjait. Tépelődő, gondolkozó, kételkedő lelkének útjába állítsuk Isten valóságának tényeit. *Hősi, kalandos* élet után vágyik. Mutassuk meg a Biblia és az Egyház hőseit, a keresztyén élet belső kalandjait, küzdelmeit, irányítsuk rá, figyelmét a keresztyén misztio kalandos világára. Kialakul *társadalmi ösztöne*. Teremtsek köréje igazi fiatalos keresztyén baráti kört, mutassak rá a legjobb barátira, Jézusra. *Aktivitása* elé állítsak keresztyén célokat.

Az igazi keresztyén nevelő, aki ismeri a gyermek lelkét és Istent, minden korban megtalálja azokat az önként adódott formákat, amelyeken át határozottan valóság tud lenni Isten a gyermek életében.

A legtöbb szülő és nevelő éppen ott rontja el a gyermek

nevelését, ahol megfoghatná. Le akarja szoktatni a kis gyermeket az utánzásról, pedig az utánzás jóformán az egyetlen út, amelyen át a kis gyermek valamit meg tud ragadni. Később az életünk fantázia-működés-ellen harcolnak és ismét elveszítene egy hatalmas, gyermekéletet gazdagító alkalmat. A gyermek kérdéseit nem szokás komolyan venni. Ébredő társadalmi ösztönét a helyes irányítás helyett le kell törni. Ezek a tévedések sok gyermek halálát okozták már. Amit hitetlen szem bűnnek és kiírtandónak lát, Isten éppen azt használja fel arra, hogy gyermekei megismerjék.

3. A gyermek és Isten közötti kapcsolat létesítésének szolgálata a vasárnapi iskolában.

A címben jelzett feladatot a vasárnapi iskola nem oldja meg, csupán szolgálja.

Az elmondottak alapján nagy vonalaiban látjuk azoknak a gyermekeknek belső képét, akik a vasárnapi iskolába jönnek. Egyáltalán nem angyalok, de nem is ördögök, mégha olyan rosszszak is. Gazdag lehetőségek szunnyadnak bennök, de nincs olyan bűn, amit már el ne követtek volna. Az igazi vezető nem szépíti a gyermek valódi képét. De nemcsak az Isten arc torzóját látja a gyermekben, hanem azt is tudja, hogy a keze alá adott gyermekek a világ legdrágább értékét jelentik: Isten előtt voltak olyan drágák, hogy halálra adta érettök Fiát. Hazugságtól, lopástól, parázناسágtól, képmutatástól, irigységtől, hiúságtól, istenkáromlástól, mosdatlan, beszédétől megfertőzött gyermekek e világ szerint, a szentek és angyalok polgártársai Isten szerint. Evvel a látással kell gyermekeim közé mennem, hogy szolgálatomon keresztül kiégjen életökből az istenarcot eltorzító bűn és feltisztuló szemükön keresztül kicsi testvéreim megláthassák a Krisztus életén keresztül megjelent Atyát.

Nem szabad szemünk elől eltévesztenünk a vasárnapi iskola célját. Teljesen célját tévesztett munkát végeztünk, ha a gyermek csak a Bibliáig, csak az egyházi énekekig, csak az imádkozásig, csak az adakozásig, csak a vasárnapi iskoláig jutott el és nem látta meg, hogy ezek csak eszközök arra, hogy Krisztusban az Istent megtalálja. A vasárnapi iskola életének minden megnyilvánulása afelé a cél felé néz.

A megelőző szakaszban megállapítottuk, hogy különböző korosztályok szerint milyen óriási különbség van gyermek és gyermek között. A vasárnapi iskolának nagyon is figyelembe kell vennie ezeket a különbségeket. *Tagolni kell a vasárnapi iskolát.* Nem lehet eredményes az a vasárnapi iskolai munka, amelyben 6 éves és 10—12 éves gyermekek együtt vesznek részt. Világosan kimutattuk a különbséget a 6 és 12 éves gyermekek között. Egész más utakon kell feléjük közelednünk. Ha az összes gyermekek egy azon csoportban vannak, rendszerint a

kisebber gyermekek gondozását ejtem el. Az igazi vasárnapi iskola legalább három tagozatra oszlik. 5—6 évesek (kezdők), 7—9 évesek, 10—14 évesek. A külföldi vasárnapi iskolák, az 5 évesnél fiatalabb gyermekekre is gondolnak. Felfektetnek egy u. n. „bölcső listát“, ebbe beíróják a gyülekezet újszülötteinek nevét. A szülőknek átadnak egy kis izléses kártyát, amely emlékezteti őket arra, hogy a vasárnapi iskola imádkozik az újszülöttért és minden születésnapján virággal, vagy kis emléképpel emlékezik meg róla. Másfelől a vasárnapi iskola gyermek csoportjai fölé megszervezik az ifjúsági, sőt felnőtt csoportokat is. Nálunk a 13—14 éves fiúkat és leányokat a serdülő bibliaköri csoportba kellene átadni. Sajnos alig négy-öt gyülekezet építette ki ezt a munkát. A *tagoltsággal* egyenlően fontos *folytonosság* és *állandóság* nagyon hiányzott vasárnapi iskoláinkból. A tagoltságra nem csak a különböző korosztályok szétválasztása kapcsán kell gondolnunk, hanem akkor is, ha egy korosztályban többen vannak. Az ideális vasárnapi iskola egy-egy csoportjában 8—10 gyermek a maximum. Óra elején és végén, míg az éneklés, imádság adakozás folyik, száz gyermek is lehet együtt, de a bibliai rész feldolgozására maximum 8—10-es csoportokra kell szétszacadozni. Igazi lelki munka csak ilyen körülmények között végezhető. Ennek az ideális állapotnak megvalósításához sok új vezetőre van szükség. Ezeket az új vezetőket a vasárnapi iskolának kell kitermelnie a már végzett tagjaiból.

Hogyan használja fel a vasárnapi iskola az Istentől rendelt eszközöket és utakat arra, hogy kapcsolatot teremtsen Isten és a gyermek között?

A vasárnapi iskola leghatalmasabb *eszköze* Isten Igéje, amint azt magában foglalja a *Biblia*. Nem az a célunk vele, hogy bibliai történeteket tanítsunk belőle a gyermekeknek, noha a bibliai történeteket nagyon alaposan meg kell tanítanunk. Nem Istentől beszélünk a Biblia tanítása kapcsán, hanem arra készítünk utat, hogy *Isten szólhasson* a gyermekhez a bibliai történeten keresztül. Mindíg arra figyelünk, hogy mit akar Isten velünk és a gyermekekkel. Ha azzal a kérdéssel fordulunk a Bibliához: „Ki Isten?“, nagyon kevéset fog szólni, de ha azt kérdezzük: „Mit akar az Isten?“, egyszerre világos lesz az is, hogy mit akar az Isten és az ís, hogy ki az Isten? Jézus azt mondja: „Aki ismeri az én *parancsolataimat* (azaz akaratomat) és megtartja azokat (azaz engedelmeskedik), az szeret engem; aki pedig engem szeret, azt szereti az én Atyám, én is szeretem azt és *kijelentem* magamat annak.“ (János ev. 14:21). Az Isten akarátának való engedelmesség teremti az utat Isten és a gyermek között. Isten akarátát pedig a szentírás hozza élénk. Isten akarátát minden homályosság nélkül, elevenen élő formában Jézus Krisztus hordozza. Aki őt megismeri, megismeri az Atyát.

akibe ő beleköltözik, abban Isten akarata élő törvénnyé változik. A vasárnapi iskolai bibliai munkának végső célja Jézus Krisztus megismertetése. Jézusnak kell a legelső helyet elfoglalnia a gyermekek életében. Jézus honfoglalása úgy kezdődik a lélekben, hogy egész kis dolgokban kíván engedelmességet, magunk akaratáról való lemondást, egészen addig, amíg fel nem teszi a nagy kérdést: tudnál-e mindenben csak nekem engedelmeskedni, hogy ne te éljél többé, hanem én éljek benned?

A vasárnapi iskolai vezető a bibliai anyag kidolgozásánál legelső sorban arra figyel, *mi lehet Isten akarata, üzenete*, azon a bibliai részen keresztül sajátmagához és a gyermekekhez. Ezt annál világosabban megtalálom, minél világosabban látom, mi volt Isten üzenete abban az időben, azokhoz az emberekhez, akikhez a Biblia idejében szólt Isten. Ezért kell nagyon jól ismer-nem a Biblia történeti és gondolati világát. Ha ezt az üzenetet megláttam, második kérdésem az, miképpen tudom ezt az üze-netet úgy *kifejezni*, hogy abban az előttem ülő gyermekek ön-magukhoz szóló üzenetet lássanak, azaz azt vegyék észre, hogy ma és itt a vasárnapi iskolában Isten úgy beszél velők, mint a gyermek Sámuellel a templomban. A *kidolgozás* formája mindig alkalmazkodik a gyermekhez, úgy amint azt a megelőző részben vázoltuk. Ugyanazt az üzenetet más formában adom elő a 6 és 12 éves gyermekeknek. Jól figyeljünk: a tartalom nem más, csak a forma. A kidolgozás alatt úgy tárjam szét a Biblia történelmi világát, hogy abban a gyermek a saját maga világára ismerjen. Az egész elbeszélés hordozója annak a gondolatnak, amelyik Isten üzenetét tartalmazza. Ez a gondolat nem tanulság, amit a tanítás végére teszek, hanem belső látás, amit a gyermek kény-telen észrevenni és magamagának megfogalmazni.

A vasárnapi iskolai munkának fontos eleme az *imádkozás*. A vasárnapi iskola nem imádságokat tanít, hanem az imádko-zásba akar bevezetni. Az átlagos keresztyén nevelés csak addig jut el, hogy estéli, reggeli, evés előtti és evés utáni kis verses imákat tanít meg a gyermekeknek, a Miatyánk és a Hiszekegy mellett. A legtöbb ember ennél tovább nem jut az imaélet terén, de nagyon sokan ezeket a későbbi korban fölöslegesnek látszó, gyermekes dolgokat el is hagyják, mert nem felelnek meg ké-sőbbi fejlődési koruknak. Nőttek, de az imádságban csecsemők maradtak. Járni is édesanyánk tanított, úgy, hogy amíg önál-lóan nem tudtunk helyet változtatni, kezét honunk alá tette és maga tartott. Ma már nélküle járunk. Sajnos a legtöbb ember felnőtt korában is úgy imádkozik, mint a gyermek, az édes-anyjától tanult támogató imádságokkal marad. Az igazi imádság egész életünk Isten előtti feltárása. Elmondom Istennek, milyen-nek látom őt ebben vagy abban a helyzetemben, mit *köszönök* neki, látom magamon, hogy más vagyok, mint ő, *bevallom* előtte

mindazt a *bűnt*, ami elválaszt és megkülönböztet tőle. Látok olyan ajándékokat, amelyek hiányzanak életemből, látom a magam és mások életének félszegségét, szegénységét, hiányait, gyermeki bizalommal *kérem* a hatalmas és szerető Istent, hogy adja meg minden hiányunk pótlását. Szorongatja szívemet az egyházért való féltő szeretet, imámban megvallom ezt és kérem Istent vegyen jobban és jobban diadalmat a világ felett. Így kapcsolja össze az imádkozás az ember és Isten életét. A gyermekeket ilyen magamagától jövő, saját szájjal beszélő imaéletre kell segítenem. Szavam mindig valóságot és tényeket fejezzen ki, úgy hogy a gyermekek megértsenek és velem együtt jöjjenek, Usszam velük együtt az imádság tengerén, mindig arra gondolva, hogy úszni tanítom őket. Nagyobb gyermekek előtt néha beszélek az imádság belső törvényeiről, különösen akkor, ha a tanítás is összefügg ezzel a kérdéssel. Az imádságba, amit együtt mondok, mindég kapcsoljam bele a gyermek való világát, hogy lássa meg, nem külön élet a keresztyén élet, hanem maga a valóságos élet, együtt Istennel. Bibliában található imákat és az egyházi énekeket is nagyon jól fel lehet arra használni, hogy a gyermekeket magától való imádkozásra segítsük. Ha az órán valóban szólott hozzájuk az Isten, akkor ők is kénytelenek felelni neki. Ha nem is szólnak egy szót is, de érzik, hogy Isten szavára kicsi szívök megremegett, már imádkoztak. Ezeket a megremegeéseket kell kifejezési formák felé segíteni. Egyet azonban ne feledjünk, jobb ha a gyermek maga nem imádkozik hangosan és önállóan, mintha nagyon könnyen tud óra végén hét-nyolc gyermek is imádkozni, de imádságukban csak szavakat mondanak és nem magukat tárják fel Isten előtt.

Az *egyházi éneklés* valójában imádság. Jelentősége abban van, hogy olyan magasságok, mélységek, örömök, vallomások, fájdalmak közé tudja vinni a gyermeket, ahová egyedül nem tudnak eljutni. Művészi kifejezési formát adnak lappangó, de még ki nem fejezett érzéseknek. Óriási mértékben fokozzák a közösség lelkét. Mint hitvallástétel a bizonyásgtétel erejével hatnak vissza a gyermek lelkére. Külföldi egyházi énekes könyvekben külön szakaszba vannak foglalva a gyermekek énekei, amellett, hogy külön vasárnapi iskolai énekes könyvek is állanak rendelkezésre. Már a dallam hangterjedelménél fogva sem alkalmas minden ének arra, hogy gyermekek énekeljék. Mindenik ének gondolatanyagában sem tudja a maga lelkét megtalálni a gyermek. Fontos feladat lenne egy kis gyermek-énekeskönyvnek az összeállítása. Addig is a vezető tanulmányozza ebből a két szempontból énekeskönyvünk énekeit. Az énektanulás és éneklés alatt arra törekedjünk, hogy a gyermek legyen tisztában az ének jelentésében. Szomorú tapasztalatok mutatják, hogy a legtöbb gyermek ritkán érti is azt, amit énekel. Így történik

meg, hogy „Az áldott orvos“ helyett „Az állatorvost“ foglalja énekbe. (Ez utóbbit ismeri, az előbbi nem). Nem érti ezt az „értelmetlenséget“ „Azt bünteti, kit szeret“ s ezért így énekl: „Azt bünteti kit *hog*y szeret“. Recsegnek és ropognak a falak, míg torkuk szakadtából ordítják: „Oh mi szép s dicső lesz egykoron“, de amikor meghallották, hogy ebben a sorban a halálunk utáni időről énekelünk, egyszerre más, lett a hangjuk, féltő, reménykedő tekintettel halkan kezdtek énekelni. Későn tudtam meg, hogy nem „sós keze“, hanem a „sors keze“ szerepel az 52. énekben. Az értelmes énektanítás mindenek előtt a legfontosabb. Másik feladatunk arra vezetni rá a gyermekeket, hogy az ének tükrében magukat szemléljék. Mondjuk el, ha tudjuk, az ének szereztetésének körülményeit, mikor kik énekelték ezt az éneket, kapcsoljuk hozzá a bibliai történethez és a gyermek külső és belső életéhez. Tárjuk fel az ének mögött és az ének sorai között lüktető lelket.

Isten nemcsak belső, indulatbeli engedelmisséget, hanem külső cselekedetekben megnyilvánuló engedelmisséget: *szolgálatot* is kíván. Másoknak való szolgálat nélkül a keresztyén élet halott. Ez ad célt az ember életének, ez által válik az ember Isten munkaközösségének részese. A szolgálaton át alakul ennek a világnak a képe arra a képre, amelyre Isten akarja vinni. A szolgálat kapcsol a világhoz mint munkatérhez. Ez a gyümölcse a keresztyén életnek. Isten mindenkitől erejéhez mért szolgálatot kíván. A vasárnapi iskolás gyermektől is kíván valamit. Szolgálatot otthon, az iskolában és az egész világon. Az éles szemű vezető mindig megtalálja a szolgálat lehetőségét és feléje irányítja a gyermekek szemét. A szolgálat a legtisztább istentisztelet. Azért az *adakozás* bevezetése feltétlenül szükséges a vasárnapi iskolában. Mutasson rá a vezető olyan szükségekre, amelyekben a gyermekek fillérei is számítanak. Ne az összeg nagyságára, de a szív indulatára fektesse a fősúlyt. A *misszió* szolgálata is ebben a körbe tartozik.. Imádsággal és adakozással kísérjük a misszió munkáját. A nagyobb gyermeket állítsuk az elé a kérdés elé, hogy mindazt, amit a vasárnapi iskolától kaptak, ~~hogy~~ tudják a vasárnapi iskolának visszafizetni. Ne feledjük, hogy a jövőendő vasárnapi iskolai vezetőket a vasárnapi iskoláknak kell képezniük.

A *játék* sem elhanyagolható, felesleges része a vasárnapi iskolának. Azt is a lélek gondozásának szolgálatába kell állítanunk. Fokozza és helyes mederbe tereli a fegyelmet, figyelmet és éberséget. Kialakítja és erősíti az összetartást. Legalkalmasabb terület az egyéni képességek és az összetartás megmutatására. A szobajáték gondolkodásbeli ébersége, gyors visszaválaszolásra, rendszeres gondolkodásra tanít. Némelyik játék hasznos ismeretekre vezet. Amint említettük a gyermeknek életeleme a játék.

Nagyon vonzódik ahhoz a helyhez, ahol új játékot tanult és ahol jól kijátszhatta magát. A játék lélekemelő alkalom, csak szabályos játékot engedünk. A játékokat is alkalmazzuk a gyermek fejlettségi fokához.

A *kézügyesség* nagyon fontos eszköz abban, hogy a gyermek ki is fejezze azt, amit kapott. Valójában akkor lett csak valami az életem részévé, ha azt nemcsak befogadtam, hanem ki is fejeztem. A beszélgetés, közös ima, adakozás, éneklés mellett a *kézügyesség* is egy kifejező eszköz. Irassam le az aranymondást, rajzoltassam le a hallott történet valamelyik érdekesebb tárgyát vagy jelenetét. Papírból készíttessék el az előadásban szereplő egyszerűbb dolgokat. Így foglalkoztatom a gyermek csapongó fantáziáját, némileg kielégítem játékosztönét, fokozom megfigyelő képességét és a kifejezési képessége elől egy csomó akadályozó gátat elvonok. Felszabaduláshoz segítem a gyermeket.

A keresztény élet nem egyéni, hanem *közösségi élet*. A Krisztusban élő életek együtt egy nagy közösséget alkotnak. Ez a közösség az *egyház*. A vasárnapi iskola egy újabb évszázad az egyház fáján. A vasárnapi iskola az egyház munkája. A közösségi nevelésben két szempont vezet: alakuljon ki a vasárnapi iskolában az osztálytól, kortól, foglalkozástól, szülők társadalmi helyzetétől teljesen független keresztyén szolidaritása a gyermekeknek és a vasárnapi iskola nagyon szoros kapcsolatban álljon a gyülekezettel s rajta keresztül az egész egyházzal. E két szempont érvényesítése nélkül nincs vasárnapi iskola. Mindig tartunk nagyon élesen a gyermekek elé, hogy a vasárnapi iskola új összetartás az iskolai összetartás mellett. Ha nem alakul ki a gyermek vasárnapi iskolás öntudata, vakációban, vagy az iskola elvégzése után nem fognak vasárnapi iskolába jönni. A bölcső lista, az ifjúsági és a felnőtt csoport beállítása megóvna ettől a bajtól. A legidősebb vasárnapi iskolások konfirmáció előtt állanak, ha ezeket a gyermekeket nem adtuk át serdülő bibliakörnek, akkor nekünk kell őket a konfirmációi oktatás, jobbkáé tanításban kimerülő nevelése mellett az öntudatos egyháztagságra felkészíteniünk. Ezen a ponton dől el a vasárnapi iskola munkájának a sikere. Sajnos a legtöbb vasárnapi iskola, mielőtt arathatna, éppen itt veszíti el a gyermekeket. Az idősebb csoportot gyakran kell foglalkoznunk egészen külön és figyelmüket rá kell irányítanunk az egyházi élet kérdéseire és a rájuk váró feladatokra. Sohase feledjük: a vasárnapi iskolában az egész gyülekezet megújulásáért dolgozunk.

A vasárnapi iskolai *sajtónak* is fontos szerepe van a munkában. A vasárnapi iskolások lapja, az „*En kicsinyeim*” fokozza az összetartást a különböző gyülekezetek gyermekei között. Megmutatja a szászvárosi árvák képét. Így a gyermek szívesebben adakozik. Szélesebb körben emeli ki a gyermeket. Beállítja az

egész egyház életébe, missziói elbeszéléseivel fokozza, a missziói felolvasgatás alatt is ébrentartja a vasárnapi iskolai öntudatot. Hatással van a szülőkre. A szülők nagy része elolvassa a gyermek-újsságot és sokat épül belőle. Kis vasárnapi iskolásoknak való mesés könyvek, elbeszélések hasonló áldásokat hoznak.

A *vetített és szemléltető* képek alkalmazása óriási mértékben megkönnyíti és érdekessé teszi a vasárnapi iskola munkáját. A képen is kiabrázolt történet üzenete a legjobban megmarad a gyermek fejében. Az ügyes vezető a *fekete tábla* és egy darab kréta segítségével is sokat elérhet, pár vonással ügyes képet vehet a gyermekek szeme elé.

A gyermek életében elveszett erők lappanganak, várják a felszabadulást. A vasárnapi iskola sikere és állandó hatása attól függ, hogy tud-e olyan alkalmakat adni, amelyekben a gyermek minden más helynél teljesebb, szabadabb, boldogabb életbe tud felszabadulni. Az a hely és alkalom vonzza a gyermeket a legjobban, ahol leginkább igazi önmaga tudott lenni. Sok gyermek él szűk, elzárt világban, nincs játéka, nem szereti senki, mindig kicsinek, utolsónak érzi magát. Ha ezek a gyermekek a vasárnapi iskolában egy üde, boldog, felemelő alkalmat találnak, legdrágább helyük a vasárnapi iskola lesz. A vasárnapi iskola ne kösse meg, hanem szabadítsa fel a gyermeket, a Krisztusban való élet szabadságára. Minden eszközzel ezt a célt kell szolgálnunk.

Miután felvázoltuk a vasárnapi iskolai eszközeinek használatát, egy összefoglaló képben arra mutatunk rá, hogy a vasárnapi iskola egy összejövételén miképpen lehet ezeket az eszközöket alkalmazni? Miképpen folyik le *egy óra a vasárnapi iskolában*?

A jó vezető hamarabb fent van a vasárnapi iskolában, mint csoportja tagjai. A gyülekezés idejét a gyermekekkel való *személyes ismerkedésre* használja fel. Természetes egyszerűséggel, úgy beszélget a gyermekekkel, mintha valahol más helyt találkozott volna velük. Ez az a légkör, amelyekben a gyermek lelke ösztönösen megnyílik. Ez a személyes ismerkedés elengedhetetlenül fontos. Belelátok a gyermek belső és külső világába, megismerem érdeklődési körét, összehasonlítom a látogatás alkalmával nyert képet a gyermek mostani képével, az ismerkedés szorosabbá fűzi a kapcsolatot a gyermek és vezető között. Ha már annyi gyermek gyűlt össze, hogy a beszélgetés nem könnyű, mert a figyelem másfelé terelődik, megindul a gyermekek egymás közötti beszélgetése, énektanuláshoz fogunk. Az az napra kijelölt ének dallamát és szövegét nagyjában megtörjük. Ez a tanulás nagyon sok örömet szokott a gyermekeknek okozni, valami olyant tanulnak, amit az ujonnan érkezők még nem tudnak.

Az ilyen tanulás a pontos megjelenésre fog mindenkit serkenteni.

Az órát nagyon pontosan kezdjük meg. Ebből is érezzék meg a gyermekek, hogy fontos dologról van szó. Az *első ének* mindig valami ismert ének legyen. Valamelyik kedvenc ének, hogy melegítse össze a gyermekeket. Ha az éneklés után úgy érezzük, hogy nem melegítette eléggé össze a gyermekeket, nem tudtak szívök szerint résztvenni benne, énekeljünk még egy éneket. Utána közösen monduk a vezető után az *imádságot*. Az imádság legyen rövid hálaadás az elmúlt heti megtartásért és az új alkalomért, kérjük benne Isten áldását és Szent Lelkét erre az alkalomra. A bűnvallástételt hagyjuk az óra végére, mikor a tanítás tükrében világosabban látja a gyermek a maga bűneit. Arra vigyázzunk, hogy a gyermekek helyett és azokkal együtt imádkozzunk. A gyermek világát tárjam Isten elé. A vezető csak nagyon összeszedett lélekkel tudja igazán az Isten elé tárni a gyermekek lelkét. A megnyitó imában a többi vasárnapi iskolára is kérjük Isten áldását, hogy így a keresztyén összetartás-érzése ragadja meg a lelkeket.

A *bibliai anyag* feldolgozásának nem az a célja, hogy a gyermek egy új történetet tanuljon, hanem az, hogy a történeten, mintegy ablakon keresztül meglássa Isten éppen ma *őhozá* intézett szavát és annak tükrében a saját maga bűneit és új élet lehetőségét. A történet tehát eszköz. Hogy a történet tanításán keresztül a kitűzött célt elérhessük, a tanítást nagyon személyessé kell tennünk, minden eszközt fel kell használnunk arra, hogy a gyermek megérezze, itt nem egy megtanulandó történetről van szó. Hogy érhetjük ezt el? A bibliai szöveget olvassuk együtt. Törekedjünk arra, hogy mindenik gyermeknek legyen saját Bibliája. Egyik is, másik is olvasson egy-egy verset. Így már a beszélgetés is közvetlenebb lesz, mert a gyermekek már beszéltek azalatt, amíg olvastak. Ha az olvasás gyengén ment, a vezető összefoglalóan még egyszer olvassa fel az anyagot. A történet tárgyalása előtt a vezetőnek azzal kell tisztában lennie, hogy hová akar a történettel elérkezni. A gyermek életétől idegen történetet a gyermek életévé kell átdolgoznia. A készülés alatt azzal kell tisztában lennem, hogy mit üzenhet Isten, hozzám és a gyermekekhez. Az üzenet egy ítélet lesz. Ezt az ítéletet nem lehet tanulsgékként a történet végére odailleszteni, ennek a tanítás alatt kell elővilágolnia. A történet *szemléltető* elmondásába vonjam bele a gyermeket is. Vigyem úgy a történetet, hogy abból kidomborodjék Isten üzenete. Mindazt, ami az üzenetet világossá teszi, állítsam az előtérbe, mindazt ami nem lényeges, a figyelmet másfelé tereli, állítsam háttérbe. Ha pl. a Dávid és Góliáth története az anyag, az lehet benne Isten üzenete, hogy ő a harcban egy kis fiút is fel tud

használni és hogy Dávid azért verekedett, mert Góliáth bántotta az Isten és az ő népét. Mondjuk, ez a két gondolat vezeti az egész történetet. Mindkettő érdekli a gyermekeket, mert ők is kicsik és ők is szoktak verekedni. Nagyon könnyen magukra ismernek Dávidban, pártjára állanak és megteszik az összehasonlítást, felismerik, hogy nem szolgáltak az Istennek, mert nem is gondolták, hogy ő a kis gyermekeket is fel tudja használni, más oldalon meglátják, hogy az ő verekedésök és a Dávidé között nagy különbség van, magukért szoktak verekedni. A felismerés nyomán félelem és öröm támad bennük, saját magukat ismerik meg a történet tükrén keresztül. Az ilyen elgondolással vezetett szemléltető elmondás után az *elmélyítés és alkalmazás* könnyen megy. A beszélgetésben a gyermekek figyelmét önmagunkra irányítottuk. A történet ajándékot hozott: Isten őket is felhasználhatja, ha engedelmeskednek, nekik is szabad, sőt kell is verekedniök, de csak az Istennel csúfolkodó bűn ellenében. *Cselekvés* felé irányítjuk a gyermekeket, megbeszéljük velök, hogy őket hol felhasználhatja fel az Isten és nekik hol kell a bűnnel verekedniök. Az aranymondás összefoglalja a történetet és a begyakorlás elpecsételi a lélekben.

A *záró imában* a történet tükrében vizsgálva állítjuk a gyermek lelkét Isten elé. *Hálát adunk* az üzenetért, bevalljuk, mikor nem engedelmeskedtünk az üzenetnek, miben különbözik magatartásunk attól, amit Isten kíván, *kérjük* Isten megsegítő kegyelmét, hogy olyanok lehessünk, amilyenekké ő akar tenni minket. A bevezető ima a világból vitt Isten felé, a befejező ima Istentől hoz ki a világba. Az imádság végén imádkozunk a többi vasárnapi iskoláért, az egyházért, a szülőkért, a beteg tagokért stb. Törekedjem arra, hogy itt is a gyermek lelkét vigyem Isten elé, az utolsó imán át a gyermekek testvéri felelősségénié, szereténié kell kifejezést nyernie, hogy annak öntudatosítása által lelkek gyarapodhassék.

Imádkozás után jön az *adakozás és a csoport számbavétele*. Idősebb csoportban ebből minél többet bizzunk a gyermekekre, hogy vegyék észre, nem a vezetőé a vasárnapi iskola, hanem közös ügyet szolgál. Az adományokat csendben vigye ki minden gyermek a perselybe, majd ismét foglaljon helyet. Nagyon jó az adományokat rövid imádságban felajánlani Istennek, mint a szív tiszta áldozatát. A számbavételen keresztül azt látják meg a gyermekek, hogy ők nagyon fontosak nekünk. A beteg tagokra a figyelmet hívjuk fel. Az enyhébb betegeket ketten-hárman látogassuk meg, a súlyosabb, vagy ragályos betegeket egy kis vírággal, vagy bibliajelző képpel lépjük meg.

A *záró ének* lehetőleg az az napi bibliai anyaggal álljon kapcsolatban. Az adakozás, számbavétel, esetleges adminisztrációs kérdések, énektanulás a figyelem az az nap kapott üzenet-

ről elterelődhetett. Ezért még egyszer elmondjuk az aranymondást és felhívjuk a figyelmet arra, hogy az ének is éppen azt a gondolatot fejezi ki, amit ma tanultunk és együtt énekeltünk. Az énekkel felújul és új oldalon kapcsolódik a gyermek lelkébe mindaz, amit a történet, az aranymondás és a záró ima hozott. Utolsónak mindig a vezető hagyja el a termet. Lehetőleg az utcán együtt menjen a gyermekek egy csoportjával.

A *kézügyességet* az utolsó ima és adakozás közé iktatjuk be.

A vasárnapi iskola egy órája alatt nagy útát tesz meg a lélek. A mindennapi életből bemegy az Isten akarata megismeréséig és onnan kijön a világ felé, hogy amit mint akaratot meglátott, itt megvalósítsa. A vasárnapi iskolai óra sikerét a gyermekek engedelmissége mutatja. Az engedelmisséget nem egy törvénnyel, hanem az élő Istennel szemben tanítják, akinek arca annál világosabbá lesz a kicsinyek előtt, minél inkább engedelmeskednek neki.

II. A vezető lelke a vasárnapi iskolában.

A vasárnapi iskolában Isten élő eszköze a *vezető*. Mivel lelki munkáról van szó, a vezető életnyilvánulásai közül legelső sorban a lelki arravalóság jön számításba. A vezető lelkének két irányban kell érzékenynek lennie: Isten és a gyermek felé, mert e kettővel áll kapcsolatban.

1. A vezető viszonya az Istenhez.

A vezetőnek ismernie kell Istent és akaratának engedelmeskedve kell élnie. Élete szakadatlan *törekvés* afelé, hogy minél világosabban megismerje Istent és engedelmeskedjék neki. Ha abban eszköze Istennek, hogy másokat segítsen Isten felé, akkor mindennek előtt magában kell megvalósítania mindazt, amit mint célt munkál a gyermekek között. Az imádság, bibliaolvasás, szolgálát, istentisztelet gyakorlás, egyházi élet vállalása által saját magát hordozza Isten előtt. Élete egyetlen megnyilvánulását sem vonja ki Isten ígéje tüze alól. Teljes szívvel, minden erővel és egész elmével tapad Isten Igéjére, hogy minél teljesebben rendelkezzen Isten akarata alá a *maga életét*.

A maga élete mellett a *gyermek életét* is Isten előtt hordozza. Nem beszél addig Istenről a gyermek előtt, amíg Istennek nem beszélt a gyermekekről. Isten megbízásaként fogadja a munkát és egyedül Isten dicsősége kiragyogásaként vezeti a gyermekeket.

A vezető és a gyermek Isten előtt nem különböznek egymástól. A vezető nem jobb, nem tökéletesebb, nem nagyobb, mint a gyermek, csupán abban különbözik a vele egy nyomorúságban élő gyermekektől, hogy két dolgot lát világosabban: Istent a maga hatalmában és kegyelmében, a gyermeket a maga nyomorúságában. Fájdalmas kettősség szorongatja a vezető szívét: látja Isten akaratát és a gyermek nyomorúságát, a kettő kibékít-

hetetlenül különbözik egymástól, hallja Isten küldését, de látja a maga alkalmatlanságát és gyengeségét. Ez a látás nagyobb felelősséget rak vállaira és arra kényszeríti, hogy próbálja megvalósítani a lehetetlent, legyen Isten követője a gyermekekhez. Kell mennie, mert látja a halál révén álló gyermek-sereget, felette áll Isten kemény ítélete, kell mennie, mert meglátta, van út a szabadulásra, a legnagyobb örömet, a legteljesebb élet magvát viheti magával.

Az igazi vezető Isten előtt vállalja csoportja életét, valójában nem is vezető, csak egyike a csoport tagjainak.

Alázatos engedelmisséggel gondozza, ápolja, gyarapítja életét, úgy mint a szoptatós anya. Eszköz mivoltából kifolyólag lelke minden romlása mások romlását, lelke gazdagodása mások gazdagodását jelenti.

2. A vezető viszonya a gyermekhez.

Istenhez a szolgáló engedelmisség, a gyermekhez a szolgáló szeretet kapcsolja a vezetőt. Világosan látja a gyermeket a maga meztelen bűnös valójában, úgy, amint az Isten Igéjének fényében látszik minden romlottsága és látja a gyermeket az Úr Jézus kegyelmének palástjába borítva, mint Isten gyermekét, a mennyország és az örökélet polgárát. A gyermek egész gondját magára vállalja. Minden gyermekének egész életét hozzákapcsolja a maga életéhez. A gyermekek fájdalmát, mint a maga fájdalmát érzi, a gyermek örömét, mint a maga örömét. Pál apostol azt írja a galatáknak, hogy fájdalommal szüli őket újra, miglen kiábrándodik bennök Krisztus. Ez az a legmélyebb kapcsolat, amelyben a vezetőnek gyermekeivel kell állania. Nem a „jó gyermeket” szereti csupán, hanem annál inkább szeret valakit, minél „rosszabb”. Nem az egészségesekhez, hanem betegekhez jön. Nem elégedik meg azzal, hogy vasárnap egy órát együtt tölt a gyermekekkel. Meglátogatja otthonukban, érintkezésbe lép a szülőkkel és a mindennapi iskola nevelőivel, hogy a saját nevelői munkájával támogassa, kiegészítse és összhangba hozza azok munkáját.

3. A vasárnapi iskolai munkához szükséges adományok.

A különböző keresztyén munkákhoz nem egyforma adományok szükségesek. Valaki lehet pl. nagyon jó szeretetmunkás, de alkalmatlan arra, hogy theologiai előadásokat tartson, lehet valaki alkalmas ifjúsági munkás, de nincsenek adományai a beteglátogatásra stb. Tisztáznunk kell azokat az adományokat, amelyek a vasárnapi iskolai munkában elengedhetetlenek. Akinnek ezek az adományai nincsenek meg, annak kérnie kell Istentől, vagy más keresztyén munka felé kell fordulnia. Itt nem beszélünk azokról az adományokról, amelyekkel minden keresztyén munkásnak rendelkeznie kell (hit, imádság lelke, szeretet, alázat, engedelmisség stb), a vasárnapi iskolai munkás *különleges* adományait vázoljuk fel.

A vasárnapi iskolai munkásnak *gyermekies lelkülettel* kell rendelkeznie. Mogorva, zord ember lehet próféta, de vasárnapi iskolai vezető nem. Tudja a vezető maga elé *képzelni* a gyermek világát. Minél gazdagabb képzeletvilága van valakinek, annál alkalmasabb vezető, akinek képesnek kell lennie arra, hogy megalkossa magában a gyermek egész világát. Pusztán értelmi karakterű lélek gyermekek között nehezen dolgozhatnak. Bizonyos fokú *művészi képesség* is szükséges ehhez a munkához. A színes, eleven előadás köti le a gyermek figyelmét. Különös gazdagsággal kell rendelkeznie, belső tapasztalatokkal. Ismernie kell a *gyermeklelék* rejtelmes világát. Az igazi vezetőben a *gyermekies szelidség, a férfias fegyelmező erővel párosul*. Talán e kettő helyes összeegyeztetése a legnehezebb feladat. Szelidséggel, de erővel kell a gyermekeket fegyelmezni úgy, hogy a fegyelmezésben valóban meglássák az érettek égő szeretetét.

Az igazi vezetőnek legalább türethető énekesnek kell lennie. Az énektanítás végtelenül fontos része a munkának, a rossz énektanulás nagyon akadályozza a munkát. Ha a vezető rossz énekes, keressen jó énekes kisegítő társat maga mellé.

4. A vezető önképzése és készülése.

A vezető állandóan gondot fordít saját maga önképzésére. Az önképzést a legszélesebb körben kell folytatnia. Alapját saját *lelkének gondozása* képezi. Állandóan Isten ígéje világossága mellett hordozza életét. Az istentiszteleteket látogatja. Lehetőleg hozzá tartozik egy bibliai körhöz. Egyházközsége és az egyetemes egyház minden életkérdése iránt érdeklődik. Elengedhetetlenül szükséges, hogy a *Vezetők Lapja* mellett legalább még egy egyházi lapot olvasson, különben nem tud tájékozódni az egyházi élet kérdései között. Tanulmányai során arra törekszik, hogy minél jobban megismerje a *Biblia* egész világát, alaposan áttanulmányozza az egyes könyveket, a Biblia történeti, földrajzi, természetrajzi világát. Olvas olyan könyveket, melyek a Biblia egyik vagy másik könyvét alaposabb magyarázat tárgyává teszik. Tanulmányozza az *Énekes könyvet* nemcsak abból a szempontból, hogy az egyes énekek milyen gondolatokat tartalmaznak, hanem igyekszik behatolni az egyes énekek lelkébe is. Kutatja, hogy melyik ének milyen körülmények között született, mikor, kinek jelentett nagy erőforrást stb. Nagy gondot fordít a *gyermek megismerésére*. Öntudatosan visszaidézi a gondjaiba bízott gyermekek életét; szerzett tapasztalatait jegyzetekben megrögzíti. Olvas a gyermek lelkével foglalkozó könyveket. Az egyházi munkák közül a vezetőnek különösen a *vasárnapi iskolák* munkáját kell tanulmányoznia.

Az önképzésnek különböző módjai vannak. A *magán tanulmányozás* mellett a rendszeresen bevezetett *előkészítő órák, a Vezetők Lapja* és a *Konferenciák* azok az utak, amelyeken át

a vezető hitében és tudásában gyarapodhatik. Nagyon ajánlatos, hogy az egy helyen dolgozó vezetők ne csak egymással, hanem más helyiségekben élő vezetőkkel is álljanak szoros kapcsolatban.

Az állandó önképzés legfontosabb része az egyes órákra való előkészület. Az előkészület nem állhat annyiból, hogy a vezető megtanulja az elmondandó tanítást. Az igazi készülés egész héten folyik, a szorosabb értelemben vett előkészület csak összefoglalja az egész hét tapasztalatát. Öntudatosítom magam előtt a megelőző órán szerzett tapasztalataimat, melyeket az egyes gyermekekkel és a tanítás menetével kapcsolatban szereztem. Iskolai tapasztalataimat kiegészítem az a héten végzett látogatások megfigyeléseivel. Megvizsgálom, nem történt-e azon a héten valami olyan esemény, amire fel kell hívnom a gyermekek figyelmét, vagy amit bele kapcsolhatok a tanításba. (Itt pl. arra gondolok, hogy egy felsősfalvi tűzvész mellett nem haladhat el megjegyzés nélkül a vasárnapi iskola.) A tanítás anyagának kidolgozása ezután következik. Nem elegendő a vezérkönyv szavainak megtanulása, bele kell hatolnom mindenik leckének a mélyébe, világosan kell látnom a tanítás sodró menetét. Az általános használatra szerkesztett vezérfonalon okvetlen kell módosításokat eszközölnöm a speciális szükségések és helyzet figyelembevételével. Készülődésemet imádsággal kezdem és végzem. Az igazi vezető állandó imádsággal kíséri csoportja és egyes gyermekei életét. A vezető szerezzen gyermekeinek meglepetéseket. Az órák egyhangú menetét néha tegye változatosabbá, tanítson esetleg olyan énekeket is, amelyek nincsenek meg az Énekes könyvben, egy órát szenteljen missziói történet elmondására, ha alkalom nyílik rá, néha más vezetőt is kérjen meg egy-egy óra megtartására. Az előkészületet ne hagyjam szombat estére. Legjobb már pénteken teljesen tisztában lenni azzal, hogy mit akarok vasárnap végezni. Vasárnap reggel még egyszer gondoljam végig az egész óra menetét és alázatos, buzgó imádság után menjek fel a vasárnapi iskolába.

III. A lelki találkozás feltételei.

A vasárnapi iskolában lelkek találkoznak lelkekkel. A lelki találkozásnak az a célja, hogy azon keresztül Istenben gazdagodjanak meg a lelkek. Az igazi vasárnapi iskolában nemcsak egymással, hanem Istennel is találkoznak a lelkek. A vezető munkája hasonlatos Keresztelő Jánoséhoz, aki útegyengető követe volt Jézusnak.

Ez az rész röviden azt a kérdést akarja megvilágítani, hogy Isten Igéje milyen normákat állít fel a lelki találkozás feltételeiül.

1. Jézus azt mondja, hogy ahol ketten-hárman együtt vannak az ő nevében, ott ő is jelen van. A vasárnapi iskolában a

Jézus nevében kell együtt lennünk. Mít jelent ez? Az ő kegyelmében bizakodva állunk a hatalmas Isten elé. Azért lehetséges nekünk Isten elé járulnunk, mert Krisztus kegyelme áthidalja a köztünk és Isten között tátongó szakadékot. *Egyedül Jézus kegyelme teszi lehetségessé a mi számunkra a vasárnapi iskolát.* Benne bizunk és tőle várunk minden támogatást és segédelmet. Minél komolyabban érezzük és megvalljuk azt, amit ezek a szavak hordoznak, annál inkább a Jézus nevében vagyunk együtt. A Jézusra való teljes támaszkodás mellett a *teljes egyenlőségben* való együttélést is jelenti az ő nevében való összegyülekezés. Nincs zsidó és görög, úr vagy szolga, teljesen egyforma testvérek vagyunk. Egy testet alkotunk Krisztusban, a fejben. A vasárnapi iskola nem tehet társadalmi, értelmi, fokozati, vagy tökéletesebbségben való megkülönböztetéseket. Egyben szabad versenyezni: egymást szeretetből fakadó szolgálatában. Aki első akar lenni, szolgáljon a többinek. A vasárnapi iskola testvéri közöségén belül felmerülő kérdéseket, mindig a Jézus szempontjai szerint kell elintéznünk. Jézus munkája az ember egész életére kiterjedt. Egész embereket akart újakká tenni, ezért a vasárnapi iskola kapcsolatának a lelki kapcsolat alapján *teljes életkapcsolatot kell* teremtenie. A Jézus nevében való *kapcsolat állandó*. Nincsenek előtte tér és időbeli korlátok. A Jézus nevében való együtt-lét összefog a világ összes keresztyéneivel. Az ő neve nemcsak az élőkkel, de a holtakkal is együttart. Akár élünk, akár halunk, az övéi vagyunk. A vasárnapi iskola távol áll attól, hogy valójában így legyen együtt a Jézus nevében, de törekszik afelé, hogy ezt a közösséget jelentse. Mindenkor alkalmat kell adnunk arra, hogy a vasárnapi iskola kifejezze ezt a Jézus nevében való közösséget.

2. A Jézus neve az *Egyházban* foglalja össze a lelkeket. Itt kell tisztáznunk a vasárnapi iskola egyházhoz való viszonyát. A vasárnapi iskola az egyház munkája, az egyház fájának új évgyűrűi fejlődnek benne. Úgy az egyháznak, mint a vasárnapi iskolának életet adó termő tőkéje Krisztus. A vasárnapi iskola a tőkének nem egy újabb hajtása, hanem új sejt-nemzése. Ezeknek az új sejteknek a főtörzs közepében kell elhelyezkedniök, és a főtörzs vastagítása mellett a főtörzs ágvégeinek továbbfejlődését kell szolgálniök. A jövődö gyülekezet és az egész jövődö egyház és egytetemes keresztyénség él a vasárnapi iskolában. Csak annak a vasárnapi iskolának van létjoga, amelyik mint közösség a jövődö egyházat munkálja. Ennek a szempontnak az érvényesítése az a másodík feltétel, amit a vasárnapi iskolának nem szabad szem elől tévesztenie.

*

A vasárnapi iskolában azt a pásztóri munkát bizza ránk Jézus, amelyiket őmaga kezdett meg és végzett a földön. Kis

gyermeket veszünk fel a földről és viszünk az örökkévaló Isten hajlékai felé.

Eszembe jut egy palesztinai utazó elbeszélése. Ölében egy kis báránnyal az úton előre halad a pásztor. Körülötte béget a nyáj. Az utazó megkérdi a pásztortól, mi baja van a báránynak, hogy ölben kell vinnie. A pásztor azt feleli, hogy a bárány egészséges, de az anyja beteg és nem akar menni. Ha azonban ölbe veszi a fiát, ő sem marad el a nyáj mögött. Beteg létére is elindul, csak hogy magzatától el ne maradjon... A vasárnapi iskola pásztorai gyermekeket vesznek ölbe. Milyen boldogság tudni, hogy gyermekei iránt való szeretetből sok szülő maga is megindul Isten felé. A vasárnapi iskola lelki munkája messze túlterjed a vasárnapi iskola keretein túl, az emberi élet egész területére.

László Dezső.

Jegyzet. Felhasznált forrásmunkák: D. P. Thomson: The Sunday School in the modern World. London, 1924. — Two University Men: Winning the Children for Christ. Glasgow, 1924.

Reflexiók a vasárnapi iskolai kongresszusról.

A Vasárnapi Iskolai Világszövetség az első európai kongresszusát „Jézus Krisztus, az Egyház és a Gyermekek” jellege alatt f. é. augusztus 11–16-án tartotta Budapesten.

A bevezető áhitatok főgondolata Jézus Krisztus — az út — az igazság és az élet volt. Az előadások a vasárnapi iskola céljával, a célt megvalósító tanítói és annak módszereivel foglalkoztak. Minthogy a Világszövetség „külön célja, hogy a keresztyén nevelést mozdítsa elő, a vasárnapi iskolák és bibliakörök által”, a kongresszus tevékenysége is elsősorban pedagógiai jellegű volt.

A vasárnapi iskola célja mint azt Dow W. R. M. A. (Glasgow, Skócia) előadásában is meghatározta abban áll, hogy Jézus Krisztust a gyermekek elé állítsa, hogy őt először mint legjobb barátjukat, majd mint Urokat és végül mint Istenüket ismerjék meg. A Krisztussal való baráti közösségben a gyermeknek napról-napra gyarapodik ismerete róla, s ebből a kapcsolatból már az élet korai éveiben az élet minden problémáit elcsendesítő eleven keresztyén tapasztalatot nyer.

Az újabb theologiai gondolkozás azonban kiküszöbölni igyekszik a vallásos tapasztalatot — „az élményt”, mint a vallásos élet egyik sarkalatos fogalmát. Eppen ezért néhány szóval tisztázni kell itt e fogalmat. A dialektikai theologia „kérlelhetetlen harcot folytat minden élmény-keresztyénség és minden élmény-theologia ellen”,¹ mert az élmény-keresztyénség egy sajátos modern vallásosságot hozott létre, melyből hiányzik a *divinitás* s életnyilvánulásai csak a *humanitás* határain belül maradnak.²

A vasárnapi iskola a hit magvának az iskolája, amelyből később a hitélet tényei virágzanak ki és érlelnek gyümölcsöt. Ismereteket közöl tehát a vallásos élet jelenségeiből, a kijelentés csodás világából a Kijelentés, az Ige és az ember közötti kapcsolatról stb. Az ismerés — akármilyen elemzésnek is vessük alá — a lélek gyarapodását jelenti a felvett tárgyi tartalommal,³ ebben az esetben a vasárnapi iskola ismeret anyaga hatásában — a mi végeredményében nem más mint maga az Ige — a gyermek benső világának eleven

¹Tavaszy Sándor dr.: Barth, a theologus. Prot. Szemle 1931. 4. szám.

²Tavaszy Sándor dr.: A kijelentés feltétele alatt. 15. old.

³Böhm K.: A megértés, mint a megismerés középponti mozzanata.

darabja lesz. A lélek gyarapodása állapot különbözetet jelent, s az az aktus maga az élmény, a tapasztalat. A tapasztalat tehát a lélek felelete a reá ható tárgygyal szemben (figyelmen kívül hagyva most e tárgy tartalmi és formai követelményeit.)

A vasárnapi iskolában a hittapasztalat eszközi jelentőségű az Ige uralma érdekében. Az Isten kegyelmét tanítónak és tanítványnak egyaránt meg kell tapasztalnia ebben az értelemben. A hit ismeret és bizalom, tehát értelmi és érzelmi szintézis, elfogadás, megrögzítés, öntudatos evolúció, ezért a hit tapasztalati valóság is. Most már csak az a kérdés, hogy a tapasztalatban, tehát az élményben vagy az élménnyel mire felel a lélek: csak a saját hiányérzetéből fakadt kérdéseire, vagy pedig az Igében hozzá szólt Isteni hívó szóra? Az előbbi ellen tiltakozhatik a dialektikai theologia, de az utóbbi esetben a helyes válaszadásra a vasárnapi iskola is az ú. n. hittapasztalatokkal segít.

A vasárnapi iskola azonban nem csupán ismereteket akar nyújtani, s céljában is nem a megismerésen van a hangsúly, hanem egy bizonyos lelki atmoszférát igyekszik létrehozni a gyermeki lélekben, amelyben aztán a keresztyén, a krisztusi élet csirái kibontakozhatnak. Ismereteket is szerez a gyermek a vasárnapi iskolában, de nem elvont passzív szemléletből szüremlett ismereteket, hanem a mozgó, indításokat befogadó és kiváltó, folytonos hatás-cserében álló élet eleven darabjait alkotó ismereteket. A vasárnapi iskola munkája nem azonos a vallás tanítással, — ahol szintén új célkitűzésekre van szükség s az eddig szavakban közvetített ismereteket az Ige építő ereje kell felváltsa.

A világszövetség elnöke *Sir Harold Mackintosh*, Halifax, Anglia, „A holnap keresztyén polgára“ c. előadása éppen azt hangoztatja, hogy a mai sok humbuggal teli világ valóság után kiált. A tények hangosabbak kell legyenek mint a szavak. A vasárnapi iskolák a holnap polgáráért fáradoznak, s ezért az élő Krisztushoz kell vezessék tanítványaikat. Az idők folyamán Jézus alakját egészen eltakarta a szavak felhője. A reálítások napja, a holnap szele ezt a felhőt és ködöt az ő magasztos személyéről elfogja seperi. A jövő nem a vallomásokra fog figyelni, hanem a tettekre. A holnap keresztyénsége nem az elméletek és vitatkozások, szóharok vallása lesz, hanem a tetteké, a cselekedetek keresztyénsége. Maga az Üdvözítő is a cselekedetekben jelöli meg földi létének célját, mert azért szállott le a mennyből, hogy az Isten akaratát cselekedje. (Ján. VI. 38.)

A cselekvés pszichológiája — hogy a tettek soha sem elvont eszmékből, szövevényes teoriákból, vagy akármilyen

biztatásokból születnek, hanem mindenkor eleven hatás, valóságos életáram válthatja ki azokat — mindenki előtt nyilvánvalóan igazolt. A logizmak akármilyen szabatsággal és pozitívummal jönnek is létre, az akaratot nem mozdtják meg, csak a körülöttük kifejlődött vagy a nyomukban létrejött érzelmek bizonyos hőfoka indítja azt meg. Az ismeretek képgazdagsága és az általuk színeződött létállapot érzelmi telítettsége között bizonyára van összefüggés, de egyiket sem lehet feltétlen kizárólagossággal a keresztyén jellem kialakításában döntő tényezőnek tekinteni, azonban az élet valóságának mégis határozottabb ismertető jegye az akaratot megindító érzelem, mint az elvontságokban hidegen fénylő ismeret. Az érzelem soha sem nyugvó állapot, folyton hullámlázó-mozgó mint maga az élet, azért belőle kell szét páráznia annak a légkörnek, amelyben a keresztyén élet megindulhat és kifejlődhetik. A Krisztussal való életközösségnek először érzelmi jellege van, azért a leghűbb barát, — csak amint feljebb haladunk a szellemiség horizontja felé, lesz a barátból nálunk nagyobb — *Úr* —, aki már rendelkezik velünk és megítél bennünket, s mikor szellemi létünk teljesen határozott alakot öltött ismerjük meg életünk e nagy kiváltságában — ebben az igazi barátban, a ki sokkal több mint mi — az igazság, a szeretet tökéletes harmóniáját; az Istent.

Az életet először érezzük. Ezen a résen kell a gyermek lelkéhez is hozzá férközni, s a lelki életnek ebben a formájában kell a keresztyén élet titkát felfejteni. Jézus nem egy, bár akármilyen színes szavakkal rajzolt kép, nem egy nyugtalanító fogalom, nem egy az értelem határán imbolygó ítélet, hanem maga az élet... a szenvedésen szárnyaló, világokat betöltő Élet. A vasárnapi iskola feladata tehát a gyermeket az élő Krisztushoz vezetni, azért a vasárnapi iskolának a módszere sajátosságosan e követelményt szem előtt tartó módszernek kell lennie. •

A módszernek értéke azonban nem csupán önmagában van, hanem az azt alkalmazók felkészültségében, hivatottságában. A vasárnapi iskola egymástól távol álló területet karol át. Az egyik parton az Ige tündöklük, a másikon csodálkozó arcu gyermekek állanak. A két partot összekötő-híd a vasárnapi iskolai tanító, aki valóban „átvesz és átad“. Ezért olyan fontos az ő személye, mert a vasárnapi iskolai tanításnak éppen az ő Istennel való személyes, mély kapcsolatában rejlik a titka, amint azt *Braham G. Ernő M. A., B. D.* lelkész (Anglia Vas. Isk. Nemzeti szövetségének pedagógiai igazgatója) „*A vasárnapi iskolai tanító üzenete*“ c. előadásában is hallottuk. Csak az a vasárnapi iskolai tanító fog valóban világítani és meggyőzni, akit „áthátolt Isten valósá-

gának érzése“, mert a vasárnapi iskolában a beszéd és a tulajdonképpeni oktatás másodrendű eszközök. A vasárnapi iskolai tanítónak az Ige erejéről, hatalmáról a lelke legtitkosabb rejtekében személyes tapasztalattal kell birnia, mert különben nem egyéb, mint hangközvetítő. Az előadó Barth-ról is megemlékezett mondván, hogy „nagy szolgálatot tett a protestantizmusnak az által, hogy visszavezetett bennünket Isten valóságának alapvető tényéhez.“

A vallás elkötelezettség, s a gyermek fejlődő személyiségének minden elemét igénybe akarja venni, hogy részesévé tegye keresztyén tapasztalatoknak. A vasárnapi iskolai oktatásnak rá kell vezetni a gyermekeket annak tudatára is, hogy ők tagjai „a szeretet közösségének“, vagyis a hívők egyetemes lelki kapcsolatának — az egyháznak. A vasárnapi iskolában való eredményes részvétel — tanító munka — sok oldalú kíváncsiságot támaszt. Minden vasárnapi iskolai tanítónak odaadó buzgósággal tanulmányoznia kell mindenek előtt a Szentírást. Az egyház történelem és a szociális problémák sem kerülhetik el érdeklődését. Azonban még a Szentírás tanulmányozásánál is új sorrendet kell alkalmaznia. Először a tényekkel kell megismerkednie, azután a tények hatására figyelnie és végül örökkévaló jelentőségükre eszmélnie. A vasárnapi iskola tárgya óriási, a mi erőnk elégtelen, de hű az, aki elhívott „és ő meg is cselekszi azt“. A meghívás a Bibliából hangzik felénk, amiben egyébként tanításunk anyaga is benne van. „*A tanító kézikönyve a Biblia*“ ez volt a címe Kent L. János M. M. (Glasgow) előadásának. A Biblia könyv, de még sem olyan mint más kézikönyv. Emez változó tartalmában, a Biblia örök. Más könyvek csak ismereteket nyújtanak, a Biblia erőforrás, s nem csak az értelmet világítja meg, hanem „megeleveníti a lelket“ is. Különbözik minden más könyvtől „tartalmánál, hatásánál és megváltó erejénél fogva“. Az ember már a szellemi műveltsége érdekében sem mellőzheti a Bibliát, hát még mennyire rá van utalva a saját maga, valamint az igazi élet helyes alapelveinek megismerésében. Csak a Biblia taníthatja meg az embert a komoly és mindenkor helytálló önmaga értékelésére, valamint arra is, hogy miképpen kell élnie. Az idők folyamán az emberiség életében a műveltségnek különböző jellegzetes alakjai állottak elő és enyésztek el. Mindenik az élet legszabadabb és legteljesebb biztosítására törekedett, azonban ez az igyekezet soha sem, egyetlen korszakban sem vezetett teljes eredményhez. „A Bibliában azonban a törvényeknek egy olyan rendszere van, amely soha sem hibáz“, s a hol a társadalmat biztos alapon akarták megszervezni, ott mindig visszatértek a Bibliához.

Azonban Istent is csak a Biblián keresztül ismerhetjük meg. A Biblia minden részében érintkezésbe jutunk Isten Lelkével, de különösen az Új Testamentomban, amikor Jézus Krisztussal állunk szemben. „Ő az Isten Igéje.“ Azok, akik leírták Isten szavát, a Krisztus életét, igehirdetését, eltűnnek szemeink elől. Mi a Jézus szavát halljuk belőle „s az meggyőzi értelmünket, megeleveníti lelkiismeretünket.“

A vasárnapi iskolának egyik jelentős feladata, hogy a gyermekeket a jövőre hívót, — egyháztagot — ránevelje a Biblia tanulmányozására, a Biblia helyes használatára. Nálunk még mindég vitatott, s hallatszanak hangok, hogy a Biblia nem való gyermek kezébe, sőt sokan azt sem bányák, ha a felnőttek sem foglalkoznak vele. A mi körülményeinket tekintve nem egészen indokolatlan az az aggodalom, ami ezt a felfogást táplálja, mert sehol annyi széthúzó, s magát a gyülekezeti kötelezettségektől függetleníteni akaró törekvés nincsen, mint éppen nálunk. Az egyetemes papság eszmájének helytelen és tendenciózus értelmezése sehol sem talál olyan kedvező talajra, mint nálunk. És ezt sokan a Biblia szabad, ellenőrizetlen használatának tulajdonítják. A vasárnapi iskolára hárul elsősorban a feladat, hogy már a gyermekkorban megismertesse a Biblia tanulmányozásának előfeltételeit. Fel kell mutatnia kiabrázolt példákban is, hogy szent félelemmel átitatott komolyság mellett, megszűnés nélkül rendszeresen kell foglalkozni vele és a legfontosabb követelmény, hogy „minden megértett tanítását azonnal és állandóan cselekedni kell“,⁴ ami azt jelenti, hogy Isten szavának engedelmeskedünk, s ez a becsületes, őszinte engedelmesség a lelki növekedésnek a titka. A vasárnapi iskola legfontosabb gyakorlati eredménye az Igével szemben való szent önfegyelem.⁵ Azt mondtuk a célkitűzésben, hogy a gyermeket Krisztushoz kell vezetni, hogy vele élő kapcsolatba jusson. Semmilyen emberi törekvés ezt el nem érheti. Az ember — a vasárnapi iskolai tanító — csak eszköz a Szentlélek Úr Isten kezében. Eszköz, de nem élettelen szerszám. Másfelől a Jézus Krisztussal való közösségnek is az élet vonásait kell magán hordoznia. A mi szavaink, bármennyire gyűjtők legyenek is, ha csupán megisméltései a Biblia szavainak, vajmi halvány visszatükröződései lehetnek a Biblia világának. Azonban a Biblia betűi sem elevenednek meg bármilyen magatartással szemben. Hogy a Bibliából az élet tüze lobogjon fel, hogy csakugyan megelevenedjék a Krisztus

⁴ Budai Gergely: Miért és hogyan tanulmányozzuk a Bibliát?

⁵ V. ö. Ihmels: Heilige Sebstzucht im Umgang mit dem Worte Gottes, Pastoralblätter 68. évf. 5. sz. 1926.

alakja, ahhoz nemcsak őszinte vágyakozás kell, hanem az az orcát elrejtő áhítatos félelem is, ami Mózeszt fogta el az égő csipkebokor előtt. Ez az az önfegyelmelés, ami nélkül nem szabad a Bibliához még nyulni sem. Tanulja meg a református keresztyén ember már gyermek korában, hogy a Szentírás — az Isten beszéde, hogy a Bibliában nem világi tudományok vannak, hanem Istennek gondolatai és Szent... a seregeknek Ura! (Ésaiás 6, 3.) Ez a szent önfegyelem azt jelenti, hogy a Szentírást a gyermek mindenkor imádságos félelemmel vegye kezébe, s annak minden egyes szavát csak a legnagyobb tisztelettel ejtse ki száján. Egy nagyon fontos mozzanat még a Biblia használatában, hogy a gyermek már a vasárnapi iskolában ismerje meg az Ige jelenszerűségét, hogy Jézus szavai *most* is éppen hozzá szólnak.

Visszatérve a módszer kérdéséhez, a módszer a tanításnak — ami művészet is, de lelkipásztori szolgálat is — nem csak nélkülözhetetlen eszköze, „hanem természetes kifejezése is annak a szellemi indításnak és aktivitásnak, amelyek az igazi tanító jellemvonásai.“ A vasárnapi iskolai tanítás nem csupán gyakorlati ügyesség, hanem valóságos alkotó munka. Az itt alkalmazott módszer nem csak a tanítás formáját jelenti, hanem sokkal többet. Maga az Üdvözítő is mondasait szintén nem ötletszerűen juttatta kifejezésre, hanem gondosan megválasztott és „inspirált“ formában közölte hallgatóságával, de ugyanakkor ő maga is szemléleti lecke, ösztönzés és erőforrás volt. Módszere, „nevelés barátsága által“ ami azt jelenti, hogy önmagát odaadta azért, „hogy mások lénye meggazdagodjék“ vagy amint még tüzetesebben kifejtette dr. Yeaxlee A. Basil: „*A tanító módszere*“ c. előadásában, „hogy a dolgokat az ő szempontjukból nézzük, azért, hogy ők a mi szempontunkból nézhessék majd, lépést tartunk velük és mégis — ime a paradoxon — mégis előttük járunk.“ Ez volt a Jézus módszere.

A vasárnapi iskola feladata, hogy Isten imádságát reálitássá tegye s ennek nyomán a lelki fejlődést gyönyörűséggé fokozza „és a tanítást a tanulás állandó folyamatává változtassa.“ Ez a feladat hajlékonyságot és fáradságot igényel. Minden módszer értéke valóban csak alkalmazása után dől el, s a kísérletezésnek a vasárnapi iskolában éppenséggel nincs helye. Azonban a vasárnapi iskolai tanítónak törekednie kell, hogy a módszeres eljárás sokféleségei között kellőleg tájékozódni, s azokból mindenkor tárgyhöz és tanítványához viszonyítva alkalmazni tudjon. A módszeres képzés jelentőségét minduntalan hangsúlyozni kell. Ennek a titka semmi más, mint „hogy magunk váljunk olyan személyiségekké, akik állandóan szükségét érzik a módszer javításának, amint tágul

tapasztalatunk köre, növekszik tudásunk és mélyül közösségünk Istennel a Krisztus által.“

Van egy még eddig kevésbé figyelemre méltatott jelentősége a vasárnapi iskolának: a szolgálat vágyának felébresztése. „*A vasárnapi iskola mint keresztyén munkások nevelő iskolája*“ c. előadásában *Miss Huntley E. Emilia*, (Sunderland, Angolország) éppen ezt a kérdést fejtegette nagy érdeklődés mellett. A tanubizonyoságtétel szolgálatát nem szabad kizárólag a papi rendre korlátozni. Egészséges egyházi élet csak ott van, ahol a tagok számára lelkes és Szentlélekkel teljes szolgálatra alkalom kínálkozik, s ahol valóban vannak, kik Isten országában munkálkodni készek. Nem szórakozással, játékokkal kell az ifjúságot az egyházhoz kapcsolni. Feladatokat kell adni neki, hogy lelkesedése fölloboghasson, felelősség érzete megnyilatkozhasson. Az ifjúkor telített lelki érzékenysége nagy előnyt biztosít számára. A vasárnapi iskola egyike a legkínálóbb alkalmaknak a megújuló szolgálatokra nézve. A vasárnapi iskolai munka gondos előkészületet kíván. Az ifjú munkatársak előtt széles mező nyílik meg az önképzés, a biblia tanulmányozására nézve. Eközben érti csak meg igazán amit az Írás tanít. Mindennapi kenyér lesz lelki élete számára. Vasárnapi iskolai tanfolyamok rendezését és látogatását ajánlja. Jóleső érzéssel könyvelhettük el magunkban, hogy nálunk e tekintetben az Egyház a kezdeményezésen jóval túl haladt, mert már rég gyakorlatba vette a vasárnapi iskolai tanfolyamokat.

„*A vasárnapi iskola és az Egyház*“ c. előadása, amit *dr. Imre Lajos* — e lapok szerkesztője tartott angol nyelven, — mintegy berekesztője volt a nagyjelentőségű kongresszusnak. A vasárnapi iskola és az egyház kapcsolatát tiszta evangéliumi felfogásban kálvini jellegzetességgel juttatta kifejezésre. Ajánljuk olvasóinknak az előadás gondos áttanulmányozását.

Jézus a tanítványoknak azt a megbízást adta, hogy „Elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket... Ez a bűcsúparancs — amint azt *dr. Victor János: A tanító megbízatása*“ címen kifejtette — az ő egyházának szólt. Az egyháznak ugyan két oldala van, s ezért a vasárnapi iskolai tanító „helyzete középtűt áll az egyházban az egészen hivatalos tanítói tiszttség és a minden egyháztagra kiterjedő tanítói hivatás között.“

A kongresszust valóban az Evangelium győzelmére irányuló őszinte és lelkes törekvés hatotta át, s jelentős mozzanatot volt a vasárnapi iskolák fontosságának felismertetésében.

Dr. Mezey Mihály

A lelkipásztor kötelességei a népművészetek irányában.*

A dalkultura, a népviselet, az építkezés erkölcsi és gazdasági jelentősége. —

Mostani megbeszélésünk alkalmával, mikor a népművészetek iránti kötelességeinket akarjuk számbavenni a legelső feladatunk megállapítani, hogy a lelkipásztori tevékenységeken látszólag kívül eső dologgal a népművészetekkel szemben, miért lehetnek a lelkek pásztorainak, az Ige szolgáinak kötelességei.

Két szempontnak az előrebocsátása meggyőző minket arról, hogy a népművészetek iránt lehetséges felelősséget éreznünk.

1. A keresztyén lelkipásztor élete nemcsak odatekintés Istenre és az örökkévaló világra, hanem az Istentől az Igében megnyert egyedül igaz látás által visszatekintés az egész életnek széles mezejére, ahol mindent át akar hatni és meg akar szentelni az Isten. Tulajdonképeni értelemben vett és egyetlen feladata Isten mindent áthatni és megszentelni akaró Igéjének a hirdetése, de mivel Isten az egész ember és egész világra igényt tart s ez igényt épen szolgálai ajakán felhangzó Igéjében proklamálja az Úr, feladata teljesítése közben az emberi élet legkonkrétabb megnyilvánulásaival is kapcsolatba jut a lelkipásztor s azokhoz köze van. Úgy köze van, mint a szántó-vetőnek köze van nemcsak a maghoz, hanem a földhöz is és a terméssé érlelődéshez is. Nem közömbös a lelkipásztor számára, hogy abban a világban, ahol az Ige az emberi viszonyokat megszentelni akaró magvetése folyik, az emberi lélek formákba, hangokba, színekbe öltözött érzésvilága milyen művészetet, a gondolatok rendszerben való jelentkezése milyen tudományt, az akarat tettekben való megnyilvánulása milyen erkölcsiséget teremt. Tehát érdekli a lelkipásztort a népművészet is, mint amelyben a néplélek tárgyasul és általában emberi lélek valósítja meg önmagát, s mint ilyen: érték.

2. A keresztyén lelkipásztor ugyanakkor, amikor az Isten országáról szóló üzenetnek hirdetője a földön, emberi viszonylatok között hirdetője annak. Nem áll emberi közösségek fölött abban az értelemben, mintha kiszakított lehetne azok keretei közül. Tagja tehát annak a faji közösségnek is, amely sajátosan más mint a többi, Isten által a maga különleges céljaira alkotott nemzeti közösségek. A keresztyén lelkipásztor tudja azt, hogy

* Előadás theologus konferencián.

Isten minden népet a maga sajátos, más népnél meg nem levő, tehát páratlan vonásai, faji és nemzeti adottságai kiemelésével akar az Ige által kívánt és munkált magasabb élet formába emelni, a maga gyermekeivé és országa polgáraivá tenni. Ez a tudat lehetségessé teszi, hogy felelősséget érezzen azokkal a tennivalókkal szemben, melyek mint egy faji közösség egy tagjára és jelentős területen vezető tagjára hárulnak reá.

Már e két, előrebecsátott szempont tekintetbe vétele lehetőséget ad arra, hogy felébredjen kötelességtudatunk népünk művészetével szemben. Nemcsak azért, mert érték, hanem mert magyar.

De feladatainkat döntőleg és sürgetőleg akkor fogjuk meg látni, ha a népművészetek nagy erkölcsi és gazdasági jelentőségére irányítjuk figyelmünket.

Miben áll ez?

Nem igen szokták a népművészetek kérdését ebből a szempontból vizsgálni. A népművészetek jelentőségének értékelése rendszerint három szempontból történik. Néplélektani, nemzeti és esztétikai szempontból.

Akik, akik néplélektani szempontból érdeklődnek a kérdés iránt, úgy néznek a népművészetekre, amelynek minden alkotása, akár dalról, akár népviseletről, akár a népi építkezésről van szó, megmutatja a nép lelkét: Félre lebbenti népművészetében lelke elől a takarót a nép s láthatóvá teszi a maga élete belső gazdagságát, amely mindenestre nagyon érdekes.

Akik nemzeti szempontból értékelik a népművészetet, azt becsülik benne, hogy éppen a saját népük lelkét ismerhetik meg alkotásaiban.

A harmadik csoport, amelynek az esztétikai szempont a fontos, a nép csodálatos, ösztönös formaérzékét, a rendelkezésére álló anyag durva s eszközei kezdetleges volta mellett is figyelemre méltó és aránylagos művészi teremtményét erejét becsüli s úgy nézi a népművészetet, mint a magas művészet hinterlandját, mely a magas művészet számára motívumoknak gazdag kincsesháza, melyből újra meg újra regenerálhatja önmagát s új erőre és kivirágzásra juthat.

Ezeknek a szempontoknak mind meg van a jogosultságuk. A népművészet tényleg a nép lelkének és egy illető nép lelkének alkotásokban való megnyilvánulása s esztétikailag is van benne annyi érték, hogy a magas művészet el kell járjon hozzá anyagot szerezni, ha nemzeti akar maradni.

A népművészet erkölcsi jelentőségét meglátni azt jelenti, mint ezeken a szempontokon túl menve tudatára ébredni annak, hogy a népművészet nemcsak kifejezi a nép lelkét, hangban, színekben, formában nemcsak kíséri a néplélek útját, hanem egyben formálja és alakítja a nép lelkét.

A magas művészi alkotásoknál is így van ez. Bár egyetlen műalkotás sem készül azzal a céllal, hogy neveljen, formáljon, mégis megvan a maga motiváló ereje a szemlélőre, hallgatóra, sőt az alkotóra is. Így van ez a népművészetnél is. A népművészetben hatalmas formáló erő van, amely visszahat a nép lelkére.

Mivel pedig a népművészetnek, különösen a népviseletben, építkezésben megmutatkozó alkotásai sohasem az önértékű alkotás igényével készülnek, hanem a saját szükségletére készíti a nép azokat a dolgokat, melyek művészetének hordozói, a népművészet hanyatlása természetsszerűleg nagy hatással van a nép existenciájára is. Ebben van a népművészetek gazdasági jelentősége.

Lássuk, hogyan érvényesül ez a két gondolat a népművészetek egyes ágaiban.

A dal és dalkultúra.

Már a régiek tartották azt, hogy a zene tisztítja a lelket. Ezt bizonyos mértékben a dalról is el lehet mondani. Kálvin is elismeri, hogy valami varázslatos erő van a dalban. Eötvös József pedig azt mondja: egy-egy népdal olykor nagyobb befolyással volt az állam sorsára, mint a legpompásabb államtudományi elmélétek. Ezek a nyilatkozatok mind a dalban és dalkultúrában rejlő nagy erkölcsi értékekre utalnak.

A dal erkölcsi értékét mindenképp fölötte abban a hatásában kell meglátnunk, amellyel az élet nehézségei, csüggedésre sok alkalmat adó változásai között, bizakodást önt azokba, akik énekelnek. Amelyik nép dalol, annak jövője van, mert annak lelkében bizakodás él a jövővel szemben. Az elnémult ajkak elaléltságot, fásultságot jelentenek, az elaléltakat és fásultakat pedig elsepri útjából az élet. Ehez járul az, hogy a dal emberi lelkeket tud összekovácsolni és eggyé tenni. Szolidaritást teremt. Már maga az esetleges együtténeklés egységet, közösséget hoz létre azok között, akik abban részt vesznek. Van valami mélyebb jelentősége annak, amikor a legények összefogóznak és úgy járkák végig énekelve a falut. Ez az összefogózás egy tudattalan, reflex következménye az ajkukon felhangzó dal közösséget teremtő erejének.

S itt jön magának a dalkultúrának a jelentősége. Mert a régieknek az a felfogása, hogy a zene s vele együtt a dal tisztítja a lelket csak részben igaz. A bizakodást jelentő és közösséget teremtő ereje minden dalnak megvan, de a lélek tisztulása nem mindenik, hanem csak az igazi dallal jár együtt. Az a varázslatos erő is, amelyről Kálvin beszél, minden dalban benne rejtőzik, de sodró hatalommá két irányban válhatik: a jó és a rossz irányában.

A dalkultúrának abban van a nagy fontossága, hogy szépséget és tisztaságot lehellő népdalaink szépségeinek feltárásával, amelyek lehetnek sokszor mókások és vidámak, de sohasem frivolak, reá tudja vezetni népünket arra, hogy selektálási képessége kifejlődjék, melynek segítségével képes legyen elfordulni az idegen szellemű, lelket mérgező, rendszerint a külvárosokból falura lopózkodott daloktól.

Még egy dolog van, amelyet a dalkultúra terén erkölcsi tekintetben nagy jelentőségűnek látok. Ez pedig abból áll, hogy a falusi ember üres idejét nemes tartalommal tölti meg, lelki fellendülés és tisztulás óráivá teszi. Az üresen, tétlenül eltöltött idő a legalkalmasabb lehetőségeket teremti meg a bűnözésre. A dalkultúra által reávezetődik népünk annak megérzésére, amit sokat hall, de keveset gyakorol: a pihenés ideje nemcsak testi, hanem lelki fellendülés ideje is kell legyen az ember számára. A csak testi pihenés, melytől el van választva a lélek nemes foglalkozása, a bűn párnájává változik. Ebben az értelemben tehát erkölcsi tekintetben az a dalkultúra fontossága, hogy távol tart a bűntől, vagyis a lélek foglalkoztatása által megszűkítve az alkalmak terét, távol tartja a bűnt.

Ha pedig elgondoljuk, hogy milyen összefüggés van a falusi emberek igen nagy részének szórakozási vágya és a korcsma látogatása között, akkor nem kell bővebben beszélnünk arról, hogy gazdasági tekintetben milyen jelentősége van a dalkultúrának a falu életében. A felelet magától megadódik.

A népviselet.

A népviselet jelentőségét akkor lehet meglátni, ha egy olyan falura irányítjuk figyelmünket, amelyben most folyik a harc a régi népviselet és az új, városról felszedett ruházkodási mód között. Az új ruházkodással, egy új embertípus jelenik meg a falu életében, amely épen úgy szemben áll a régivel, mint a régi viselet szemben áll az új viselettel.

A régi tipust a stabilitás jellemzi. Tisztes régi hagyományokhoz való ragaszkodás, az ősökkel való folytonosság megőrzése, újításoktól való félelem, s valami nemes önérzet a fölött, amit egyszerű keretek között bár, de bír. Beszédjét a biblia ősi szófordulatai teszik zamatossá s lelki világán érzik az Írás sokszor előtte nem is tudott megtermékenyítő hatása.

Az új típus haladó. Élete nem körülhatárolt, melyet régi szokások, hagyományok fala vagy sánca véd. A kívülről, a városokból jött hullámverés mely először ruháit mosta le róla, kimosta lelkéből azt is, mely régtől maradt érték, vagy beiszapolta. A Biblia meghaladott régi könyv számára. Isten helyett a természetet kezdi emlegetni. Szín pompás régi viseleténél egyszerűbbnek tetsző ruházkodásában fényűző, modora felszedett,

természetellenes. A régi típus fundamentumon álló önérzete hiányzik belőle, mert mutatott önérzete csak álönérezet, amelyet ő maga is érez.

Lelki proletárizálódásnak lehetne nevezni ezt a folyamatot, amelynek első állomása ősi népviseletének elhagyása volt. Lehet, hogy egy kissé túlzott ez az állítás és olyan, amely megfordítva is igaz lehet. Azt is mondhatnók ugyanis, hogy a lelki megszegényedés már megvolt akkor is, amikor a külső megváltozásával belső értékek sikkadhattak el. Igaz lehet. Mert a belső lelkület ereje kellene oly erős legyen, hogy a külső élet egész megváltozása se érintse lényegesen belső értékeit s ha a belső erő nincs meg, a lelki megszegényedés már megkezdődött csak még nem nyilvánvaló.

De ez semmit sem változtat azon a tényen, hogy a két típus közül nem lehet az utóbbi a kívánatos. Meg kell tehát becsülnünk mindent ami az első típusnak támasztó pillére lehet s ezek sorában nem utolsó helyen áll a népviselet megőrzése.

Ehez a lelki proletárizálódáshoz járul népünk gazdasági téren való leszegényedése, melyben sokkal nagyobb része van a népviselet elhagyásának mint, ahogy első pillanatra gondolhatnánk.

A felszedett új viselettel az igények megnövekedése jár együtt. A vásári rongyokból álló, de „úri“-nak tartott ruha szinte kötelezi azt aki magára vette, hogy az „úr“ kétése szerepét játssza. Csak egy esetet említek fel. Az az ember aki 4—5 évvel ezelőtt ősi viseletében járva, a 7 km.-re fekvő városkából gyalog járt haza, mert a közösen használt szekérért, melyre rendszerint 8—10-en szoktak felülni, 6 Lejt kellett volna fizetnie, mikor kiöltözve hazajön munkahelyéről, fiakeres kocsival kocsikázik haza az állomástól.

De ha az igények megnövekedése nem is járna együtt új ruházkodásával, ugyis súlyos megterhelést jelent a falu népe számára. Főképen ott, ahol viseletének csaknem minden darabját maga a nép fonta, szőtte, varrta, tehát a hozzávaló anyagot és magát a ruhát is ő készítette el, amint az a Székelyföldön általában történt. Még ott is azonban, ahol a ruházat díszesebb volta miatt nem tudta maga elkészíteni (Kalotaszeg), hanem mesteremberek munkáját kellett igénybevegye, érzékeny az a veszteség, amelyet szenved. Ki lehet számítani azt, hogy régi díszes ruhájára, melynek elhagyása közben arra hivatkozik, hogy drága, sokkal olcsóbban jön ki a nép. Ennek oka az, hogy népviseletének fontosabb kellékei két emberöltőn keresztül is használhatók. Apa a fiára hagyta a díszes szűrt vagy a sujtásokkal kihányt bőrbekecset. Ma a két-három évenként vásárolt ruhák, használata által 10 év alatt többet költ ruhára, mint régen egy egész életen át. Gyakran kell vásárolni, mert rossz, nem tart,

mert nem alkalmazkodik a nép munkaköréhez, mint a régi viselet, amelyet sok esztendő sok tanulsága tett olyanná, amely éghajlatnak, anyag előállítási lehetőségeknek s végzendő munkának legjobban megfelelt.

Igy jutott oda a nép, hogy annak a függetlenségnek, amellyel régen tekinthetett a városokra s a világgazdasági helyzetre, ma vége van. Régen ha szorgalmasan művelte földjét s elemi csapásoktól megkíméltetett, földje megadta számára a kenyeret s ruházata is kikerült a saját gazdaságából. Ma függvénye lett a gazdasági helyzet alakulásainak, eldősodott s a tönk szélére jutott.

Építkezés.

Az a magatartás, amely a falu életében a népviselettel szemben megnyilvánul, érezteti hatását az építkezésben is. A régi cserefaoszlopos tornácú házak közül kiemelkedő új házak melyeket ma építenek igen sok faluban, olyan benyomást tesznek az emberre, mintha a falu szégyelne már falu lenni. A házépítő mesterek nem a maguk egyszerű lelkének teremtményét építik, bele alkotásaikba, hanem a városban látott formák utánzása által akarnak szépet alkotni.

Annak csak örvendeni lehet, hogy a falusi építkezés ma egészségesebb. A házak nem lapulnak a földhöz, az ablakok rajta nem kinyithatatlan, csupán a világosság beszűrődésére alkalmas lyukacsák, hanem megnövekedtek s a nép-higienia szempontjából haladást jelentenek. De a régi szép formák fennmaradására valamiképen vigyáznunk kell.

A ház külső alkatával a belső berendezés és a hozzátartozó melléképítmények is megváltoznak. A saját maguk által varrt és a városiak által megcsodált függöny helyébe a pénzen vásárolt gyári csipkefüggöny kerül, a hosszú kanapé helyébe diván. Kalotaszeg még meglehetősen tartja magát, de még itt is megtörténik, hogy a kapuról eltűnik a dísz s a kapu fejként és oszlopok faragása elmarad. Hogy mit jelent erkölcsi tekintetben ezek elmaradása akkor tudjuk meg, ha meggondoljuk, miért marad el. Azért, mert „nem használ semmit“.

Az egész népművészet kialakulásában, tehát a népi építkezésben is mindig ott volt a hasznossági szempont. A kapun a faragás, a házban a tulipándísz, a házfejek a fűrészelt díszítések csak ráadást képeztek valamin, amit a nép a maga hasznára készített, de mégis megvoltak.

Ha ma lemaradnak, csak bizonyosságai annak, hogy a falusi lélek kezd szimplább lenni s kezd uralkodó lenni életében a csak haszonra való tekintés.

Vajjon kedvező helyzet-e ez arra, vagy ahol csak mint veszedelem áll fenn, kedvező helyzet lesz-e arra, hogy önértékű,

lelki, erkölcsi javak megbecsülése iránt fogékony legyen s azoknak értékét meglássa?

Próbáljuk ezekután tennivalóinkat konkretizálni.

Ehez az szükséges elsősorban, hogy pár vonással utaljunk arra: mi az oka annak, hogy népünk kezd elfordulni a saját népi művészetétől.

Ennek oka nemcsak a népben keresendő. A népművészetek pusztulását megindító ható tényezők a népen kívül álló, magukat a nép fölött érző rétegekből kerültek ki. Széles rétegekben hiányzik népünk művészetének ismerete és így megbecsülése is. Szomorú példát lehet találni erre. Csak egyet említek fel. Gyülekezetemnek egyik alföldön járó csoportját egy idevaló erdélyi más népfajhoz tartozónak csúfolták öltözete miatt, magyar testvérei. Sokszor lelki intelligenciában alatta álló emberek lesajnálják, leparasztazzák a népet öltözete miatt, amely nevet a nép nem foglalkozását kifejező névnek tart, hanem értékjelzőnek is egyben. Leggyakrabban jól is érti, mert úgy is alkalmazza reá.

Ebből következtetett, hogy elmaradottnak, utolsónak kezdte érezni magát azokkal szemben, akik lelki sivárságukban sokszor utolsóbbak nála s be akarta érni őket. Legalább külső dolgokban hasonlítani akar azokhoz, akik látszólag többek nála s elfordul attól, nem becsüli többé azt ami a magáé.

Ez a kívülről jött hatás aztán tette indítóvá a népművészetektől való elfordulásra azáltal lett, hogy a nép lelkében is megvolt egy rugó hozzá: az individualizmus. A mai nemzedék sok szent és megmozdíthatatlannak tartott dolognak egyéni önkény szerint való alkalmazását vagy figyelmen kívül hagvását látta meg a nagy világban. S ezt a szabadságot megengedhetőnek és jogosnak tartja a maga kisebb világában is. Hiszen, amit ő tehet és tesz, sokkal kisebb és jelentéktelenebb, mint a kívül történetek.

E két tény figyelembe vételével a népművészetek irányában minket kötelező és reánk váró feladatok is két irányban vannak. A népen kívül és a nép között.

Meg lévén győződve a népművészeteknek nemcsak művészi, nemzeti, hanem erkölcsi és a nép egisztenciáját igen komolyan érintő jelenségekről, mindent meg kell tennünk, hogy fajunk népi rétegén kívül álló fiai között is ismertté és megbecsültté legyen a népművészet. Erre alkalmas eszköz: kiállításokon igyekezzünk megmutatni a népművészet szépségeit.

Népünk között pedig legelső tennivalónk felemelni őket arra a nivóra, hogy meg tudja látni azt, hogy a haladás, amely után vágyik és méltán vágyik, nem abban áll, hogy elveszük a múltból azt, ami reánk megmaradt drága érték, hanem az, hogy tovább őrizzük és fejlesszük azt, ami saját népi voltunknak egyedül ad jogosultságot, azt amiért külön népnek teremtett minket és tart meg minket az Isten. Reá kell vezetnünk, hogy

nekünk a magunk sajátos, külön népi életünket kell élnünk, alkotásokkal kell kifejezést adnunk annak, hogy jogunk van élni, mert Istennek külön sajátos gondolata él bennünk és alakul át alkotásokká.

E mellett a népen kívül és a nép között végzett és a népművészetek megbecsülését munkáló tevékenységünk mellett vegyünk részt tehetségünk szerint ténylegesen is a népművészetek virágzásának elősegítésében.

S itt le kell szegeznünk, hogy ennek nem az a módja, hogy mi szabjunk irányt s mi akarjuk bizonyos népi mesterségek elsajátítására reávezetni a népet. Nem abban áll, hogy egy vidéken látottak, vagy hallottak más vidéken való meghonosítását akarjuk, amint nemrégén egyik falusi vezető kalotaszegi mesterekkel a kalotaszegi faragászatra akarta taníttatni nem kalotaszegi népét. Nekünk az a kötelességünk, hogy elősegítsük azt, hogy minden vidék a maga sajátos népi művészetét emelje magasabb fokra és juttassa kivirágzásra.

Igyekezünk megfigyelni gyülekezetünkben a legsajátosabb népdalokat. Ha zeneértők vagyunk gyűjtsük magunk össze azokat, vagy vezessük reá gyülekeztünk énekvezérét a felelősség megérzésére és gyűjtessük vele össze. Ha úgy találjuk, hogy kezdenek feledésbe menni, találjunk módot arra, hogy megmutassuk a bennük rejlő szépségeket. Taníttassuk be énekkarra, mert a karban hallott dal szépsége megragadja azokat, akik hallják s így azok is kedvet nyernek megtanulására, akik a karéneklésben nem vettek részt. Mikor egy-egy új hozsánna éneket betaníttatunk akkor is tapasztalhattuk azt, hogy ha énekedvelő a népünk, két hét alatt csaknem az egész gyülekezet énekelte, egymástól, maguktól megtanulták. Feledésbe indult régi dalaink felelevenítése az újszerűség varázsával fog hatni, s ki fogja szorítani falvainkból a nem a tartalma vagy szépsége hanem csupán újszerűsége miatt tért hódító külvárosi dalokat.

A népviselet pusztulásának meggátlására az a tennivalónk, hogy igyekezzünk felvilágosítani a népet arról, hogy gazdasági leromlásában csak egyik tényező a katasztrófális világgazdasági helyzet, a másik tényező benne van. Láttassuk meg vele: egy-egy nép gazdasági megerősödésének eszköze nemcsak a pénz megszerzése, hanem annak megtartani tudása is, amely lehetetlen az igények leszállítása nélkül s az ősi viselet megtartása nélkül. Nyissuk fel szemét az előtt a fenyegető tény előtt, hogy ha az esetleg számára még kedvező pénzforgalom, kereseti lehetőségek miatt ő maga nem ment tönkre, utódainak lehet tönkretévője, mikor olyan életre vezeti saját példájával, amely a külső helyzettől függ teljesen, attól a külső helyzettől, ami természeténél fogva változó, s melynek kedvezőtlen változása katasztró-

fális helyzetbe sodorja azokat, akik vele szemben legalább a lehető függetlenségre nem tettek szert.

Ezekben látom azokat a tennivalókat, melyek a népművészetekkel szemben reánk várnak.

Azt szokás tartani, hogy a népművészetekkel való törődés az etnográfusok dolga. Nem kell etnográfusnak lennünk, — bár szűkös erdélyi viszonyaink között nem volna baj, ha a lelkipásztorok között ilyenek is akadnának — csak egész népünkért felelősséget érző lelkipásztoroknak kell lennünk, akkor ezen a téren reánk váró feladataink nem fognak hiába várni reánk.

Tőkés Tibor.

A református kórház.

A református kórházépítés tervének megvalósítása döntő próba elé állítja Románia magyar reformátusságának egységét és fegyelmezettségét. Soha égetőbb szükség nem volt ennek a keresztyén emberbaráti szeretet intézménynek a felállítására, mint ma, amikor nincsenek magyar kisebbségi kórházaink, legfeljebb szanatóriumaink, melyek szegény, vagy akár közepesmódu betegek számára hozzáférhetetlenek, — de ilyen egyetemesen súlyos gazdasági viszonyok se nehezettek még ránk egyszer se eddig. Am a református kórháznak mégis meg kell lennie, a válság, szűkös kereset és gondok dacára is fedél alá kell kerülnie, hogy tiszta fehér ágyaiban magyar orvosok tudása, hívőlelkű diakonisszatestvérek szeretettől meleg, gondos ápolása gyógyítgassa a szenvedőket és orvosolja a betegeket. És meg is lehet, ha Erdély és a Királyhágómellék 700 000 református lelke összefog és egyet akar. — Az illetékes egyházi főhatóság azonban számot vetett a gazdasági válsággal is. Azért folyamodott a kórház költségeinek előteremtése céljából a sorsjáték igénybevételéhez, mert figyelembe vette azt, hogy akármennyire nemes és jótékony a cél, könnyebben adakoznak rá az emberek, akkor, ha az adományukért kapnak is cserébe valamit. A kórházsorsjáték minden eladott sorsjegye a szerencse dús és kecsegtető reményét nyújtja a vevőnek, de emellett megannyi lépéssel közelebb viszi a kórházlétesítés ügyét a cél felé.

Minden református hívőnek Krisztus parancsa által sürgetett szent kötelessége tehát, hogy kórházsorsjegyet vegyen és ismerőseit is biztassa sorsjegyvásárlásra. Az első húzás november 30-án lesz s már akkor 935.000 lei értékű nyeremény kerül kiorsolásra, a kihuzatlan sorsjegyek pedig tovább érvényesek maradnak a következő húzásokra.

Válják a kórházsorsjegy akció minden reformátusnak igazi szívügyévé!

Szerkesztőségi és kiadóhivatali üzenetek

Nyugtázások.

1931. május 5-től október 10-ig a következő előfizetések folytak be kiadóhivatalunkhoz:

Simon Mihály Rimaszombat 1230, Barcza József Kisszentmárton 100, Boros Jenő Szatmárnémeti 150, Fejes Dezső Alamor 125, Járay Márton Fogaras 125, Papp József Nagyszeben 250, Pálffy Károly Bürkös 195, Ref. Egyházközség Magyarpéterfalva 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Kóbor 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Küküllőalmás 195, Simon Gábor Nagymoha 195, Szabó Dénes Mihályfalva 100, Szotyori Lajos Alsórákos 195, dr. Tóth Lajos Segesvár 195, Tövisi József Oláhujfalva 195, Adorján István Fejérd 195, Balogh Árpád Visa 125, Bartha Sándor Kolozsvár 195, Kertész Márton Vajdakamarás 195, Lőrincz András Kolozskara 125, Muzsnyay Miklós Szamosfalva 125, Orbay Ferenc Ördögkeresztur 125, Osváth Lajos Magyaraklyán 185, Ref. Egyházközség Kolozs 195, Szabó Sámuel Györgyfalva 390, Szabó Zoltán Mócs 195, Kovács László Dés 75, dr. Mezey Mihály Magyarlápós 195, Nagy Gábor Páncélcseh 63, Sebestyén Ádám Kaczkó 195, Szakács Ferenc Désakna 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Koltó 250, Chisholm Róbert F. Kolozsvár 195, Nagy János Garamlők 163, Orth Imre Temesvár 195, Kuszttós Dénes Lózsárd 195, Adorján Gábor Dicsőszentmárton 195, Bencze József Balavásár 195, Benkő Elek Küküllőszéplak 195, Fejér Pál Radnót 195, dr. Illyés Géza Magyar királyfalva 195, Káli Dénes Nagykend 195, Kállay Ferenc Gógánvára 195, Kiss Mihály Maroscsapó 195, Kovácsi Albert Bonyha 195, Nagy Elemér Kutyalva 195, Ref. Egyházközség Gógán 125, Ref. Lelkeszi Hivatal Sövényfalva 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Erzsébetváros 195, Cseh Emil Kékes 195, Csejdi Jenő Árpástó 185, Csekme Ádám Szék 135, Lőrincz János Bálványosvára 125, Mózes András Várkudu 195, Sipos Gyula Magyarborzás 195, Vass István Szépkényerüszentmárton 375, Weress Sándor Feketelak 195, Daday István Semesnye 185, Bartók Dénes Magyarigen 185, Kovács Károly Alvinc 195, Régeni István Gyulafehérvár 195, Sebestyén Ferenc Boroskrakkó 195, Tar Mihály Abrudbánya 195, Toókos Jenő Vajasd 195, Ady László Székelyföldvár 195, Balogh Jenő Istvánháza 195, Bartha Lajos Aranyosgyéres 195, Biró Lajos Marosdécse 195, B. Bucsy Endre Marosujvár 195, Konecz Ferenc Marosnagylak 195, Kónya Pál Székelykocsárd 195, Kósa Mihály Aranyosegerbegy 195, Miske Lajos Aranyospolyán 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Nagyenyed 195, Sükösd

Sándor Magyarózd 195, Szécsi Ferenc Felvinc 125, Szilágyi Aladár Magyarbecse 195, Visky Ferenc Ujtorda 195, Adorján Lajos Póka 195, Bakk József Radnótfája 195, Benedekffy Dániel Nagyerese 185, Bőjthe Andor Marosjára 195, Csiki György Dedrádszéplak 195, Fodor Miklós Alsóbölkény 195, Hegyi András Körtvélyfája 195, Keresztesi Gyula Magyarpéterlaka 195, Kiss Lajos Magyaró 195, Nemes Zoltán Beresztelke 185, Olajos László Marosvécs 195, Ref. Lelkészi Hivatal Maroshévíz 195, Soós Adolf Marossárpatak 185, Szász Márton Magyarrégen 195, Toró Gyula Marosfalu 195, Zólyomi Jenő Abafája 195, Balogh Ferenc Alsófalva 195, Jakab József Bögöz 195, Kiss István Kecetkisfalud 195, Kónya Kálmán Bágy 195, Nagy Lajos Székelykeresztur 195, Péter Géza Kányád 195, Ref. Lelkészi Hivatal Székelyudvarhely 125, Sándor István Telekfalva 195, Simó János Mátisfalva 195, Thamó László Szolokma 195, Varró Mózes Alsóboldogfalva 195, Balogh Lajos Fotosmartonos 195, Bene István Aldoboly 195, Bőjthe András Oltszem 195, Csia Pál Brassó 195, Dávid Gyula Árapatak 195, Furó Gyula Zernest 195, Györbiri István Kőkös 195, Imreh Dezső Sepsiszentgyörgy 195, Kiss Albert Bikfalva 195, Kovács Sándor Sepsiszentkirály 185, Lőrinczi Árpád Hidvég 195, Nagy János Erősd 250, Puskás Kálmán Brassó 195, Püskösti István Uzon 195, Tőkés József Málnás 195, Bonczidai Dezső Kide 195, Fancsali Sándor Mezőkeszü 150, Bartha Mózes Kézdiabísz 195, Demes Ferenc Kézdimarkosfalva 195, Fikker Ferenc Kézdivásárhely 250, Imreh Lajos Kézdimartonfalva 195, László Dezső Kolozsvár 195, Paál Lajos Kézdivásárhely 195, Ref. Egyházközség Réty 195, Szőke Miklós Ikafalva 195, Takács Károly Csikszereda 195, Kovács András Réty 195, Balogh János Érszodoró 125, Bereczkey József Tasnád 195, Csutak Károly Zsibó 195, Fikker Dénes Monó 195, Gellérdt Zoltán Völcsek 657, Fodor Béla Szilágyballa 195, Kállay Dezső Lele 195, Kósa Béla Szamosardó 195, G. Kovács István Varsola 195, Magyar Domokos Erdmindszent 195, Pálur Miklós Szilágysámson 125, Péter András Búrgazd 195, Ref. Lelkészi Hivatal Bogdánd 195, Salga Zoltán Érszakácsi 195, Sipos Endre Kusaly 175, Szilágyi János Lelesmér 125, Végh Árpád Egrespatak 195, Ref. Lelkészi Hivatal Szilágynagyfalva 125, Ady Elemér Gyalu 195, Antal Béla Farnos 195, Barabás Béla Ketesd 195, dr. Bibó Béla Magyariskapus 195, Bokor Márton Bánffyhunad 195, Czira Bálint Nádasdaróc 195, Czirják Károly Magyargyerőmonostor 195, Csűrös József Váralmás 195, Kiss József Magyarbikal 125, Lakatos János Bánffyhunad 125, Mihályfalvy István Magyarléta 195, Papucs Dávid Magyarfenes 195, Pósta István Nagypetri 195, Rápó Mihály Kalotadámos 195, Ref. Egyházközség Magyarvista 195, Ref. Lelkészi Hivatal Kalotaszentkirály 195, Szabó Géza Méra 195, Tőkés Tibor Körösfő 195, Farkas Imre Nagyteremi 125, Barabási Ferenc Mezőcsávás 195, Bíró Mózes Marosszentkirály 195, Fekete Antal Cserefalva 195,

Kacsó Lajos Mezőmadaras 195, Klózer György Mezősámsond 195, Kovács Benedek Marosvásárhely 195, Nagy András Nyárádszentbenedek 195, Pánczél Dénes Fekete 195, Péter Sándor Maroskeresztur 195, Rátz István Csej 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Mezőbergenye 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Mezőpanit 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Backmadaras 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Mezőkölpény 195, Szabó Frigyes Somosd 195, Tövissi Antal Hagymásbodon 195, Várady Albert Mezőpanit 195, Babos Sándor Lupény 195, Bitay Béla Déva 195, Csósz Gábor Kisbácsa 195, Fekete János Nagyrapolt 185, Horváth Jenő Aninósa 105, Kacsóh Béla Borbátviz 195, Keresztes János Brád 125, Soó Sándor Vulkán 195, Szabó Zoltán Lupény 185, Kiss Károly Nagyvárad 390, Biró György Olthévíz 195, Borsai László Biharefalva 195, Czell Ignác Bölön 195, Nagy Ákos Székelyszenterzsébet 195, Nagy Béla Bodos 195, dr. Polonkay Tivadar 195, Ref. Lelkeszi Hivatal Nagybacon 195, Rozsondai Adám Magyarhermány 195, Barabás Viktor Szövérd 195, Csutak Ferenc Nyárádmagyarós 195, Farkas József Nyárádszentsimon 125, Fülöp Ferenc Erdőszentgyörgy 195, Györke János Székelyszentistván 195, Máthé Elek Sóvár 125, Mihály Jenő Makfalva 150, Nemes József Kendő 195, Veszprémi Demeter Márkod 195, M. Nagy Ottó Zilah 195, Deák Judith Kolozsvár 125, Bagoly Lajos Fotósmartonos 195, Bene István Aldoboly 195, Bőjthe András Oltszem 195, Csia Pál Brassó 195, Dávid Gyula Árapatak 195, Györbő István Kökös 195, Imreh Dezső Sepsiszentgyörgy 195, Kiss Albert Bikfalva 195, Kovács Sándor Sepsiszentgyörgy 185, Lőrinczi Árpád Hidvég 185, Puskás Kálmán Brassó 195, Pünkősti István Uzon 195, Tőkés József Málnás 195, Kovács Mária Segesvár 125, Kiss Sándor Székelyudvarhely 125, Z. Nagy Béla Zilah 250, Csete István Feketics 100, Gönczi Sámuel Kelementelke 390 lej.

Igehirdetés és Kultusz •

Lelkipásztori levelek.

Két könyve van az újabb német theologiai irodalomnak, melyek korszakok törekvéseibe, történéseibe jobban bevilágítanak, mint a legtöbb tudományos könyv. Mindkét könyv levélgyűjtemény. Az egyik: D. Friedrich Lahusen, *Vater und Seelsorger. Briefe an seinen Sohn*, herausgegeben von Pastor Hermann Lahusen, a másik anonym szerzőnek a könyve: *Tagebuch eines Grosstadtpfarrers*. Az első az 1927-ben meghalt nyugdíjba vonult berlini generális szuperintendens leveleit tartalmazza, a másik egy ma élő nagyvárosi papéit. A két könyv ismertetését úgy adjuk, hogy szemelvényeket közlünk belőlük.

Először Lahusen könyvéről legyen szó. Ki volt Lahusen? 1851. március 22-én Bremenben született. Nagykereskedő család fia, ki legidősebb létére szakítva a hagyománnyal, hogy mint ilyen apja örökébe lépjen, theologusnak megy. Fejlődését az akkori kornak három nagy theologusa befolyásolja: Tobias Beck, a biblicista, a nagy prédikátor Kögel és a lelkipásztori típus egyik legnemesebbje, Frommel. Pályafutását a római német követségen kezdi, azután a berlini domkandidátus és garnizontemplom papja, majd Németország különböző helyein szolgálva, végül berlini generalis szuperintendenssé, barátja, Dryander, távozásával az evangélikus egyházi főtanács elnökévé lesz. 1919-ben hűdés éri, felgyógyul, egy ideig még újra szolgál, majd önként megy nyugalomba. Pályája külsőleg inkább adminisztratív jellegűnek látszik, hiszen felfelé ívelése Lahusen ilyen kvalitásairól tesz bizonyosságot. Prédikációi és a szóbanforgó könyvben közölt levelei azonban egy nagy lelkipásztori jellemről tanuskodnak. A levelek fiához szólnak; az első dátuma 1895. júl. 23. (a fiú akkor 8 éves), az utolsó 1927. június 8. Ebben már, mint általában majdnem minden késői levelében a halál komolyságáról, az emberi élet és lélek felelősségéről, Isten kegyelméről és dicsőségéről ír. A kötet utolsó mondata: „1927. október 17-én hajnalban Atyám békességben hazatért.”

A levelek nemcsak cím, de lélek és tartalom szerint is csakugyan egy atya és lelkipásztor levelei. Családi vonatkozásokon kívül száz meg száz megjegyzést találunk bennük a gyülekezeti életre, politikai viszonyokra, theologiai szituációkra,

tudományos kérdésekre, prédikálásra. Jólismert nevek, a Dry-
 anderé, Kögelé, Kaftané, Barthé tünnek elé itt is, ott is. Politi-
 kusoké, a császáré, Bismarcké, Bethmann Hollwegé, Michaelise.
 Egy a német életben nagy szerepet vitt melegsivű nagy ember
 sorai ezek, az atyának a sorai, aki magát közli fiával és a lel-
 kipásztor fiúnak nemcsak atyja, de lelkipásztora is akar lenni.
 Így válik pastor pastorummá, a mienkké is. Prédikátori jelen-
 tőségét, értékelését Niebergall: Die moderne Predigt 1929-ben
 megjelent könyvéből adom, ki Lahusen: Das Evangelium des
 Apostols Paulus, Berlin 1913. és Die Tafeln vom Sinai im
 Lichte Jesu, Berlin 1913. kötetei alapján ír róla. „A hálás fel-
 adat, hogy Pál apostol életét, alakját rajzolja, helyett a nehe-
 zebbet választotta, hogy bevezessen az apostol tanításába. Így
 lemond színről, mozgalmasságról, de így mégis sikerül neki
 a mély vallásos gondolatokat, mint pl., hogy Krisztus a keresz-
 tyén egyház fundamentuma, vagy, hogy a hit a szív kapcsolója
 a ma is élő Úrral, aki szabaddá tesz minket, tisztán és
 egy régi módnak megfelelő formában kidolgozni. Egy másik
 gyűjteményben „Die Tafeln vom Sinai“ a tárgy természetének
 megfelelően erősen háttérbe szorul a kézzelfoghatóval szemben
 ez a gondolati elem, az ünnepélyes a mindennapi élettel szem-
 ben. Az igehirdető kiméletlenül nyúl bele a megszokott felfo-
 gásba, módba, ahogy az emberek hagyják magukat, még a ke-
 gyesek is saját énjüktől irányíthatni és lelkipásztori érzékkel
 igyekszik arra rásegíteni és rátanácsolni, hogy hogyan tud-
 janak ebből az állapotból egy jobba eljutni.“

Kedves Hermannom! Kedves leveledet nagyon köszönöm. Hát
 nem tudsz tájékozódni a hegyekben? Akkor mégis meg kell
 fontolnom a kompaszt, de tudod a kompasszal egyáltalában
 nem könnyű dolog bánni. Térképnek is kell lennie hozzá s még
 akkor is épen úgy el lehet tévedni. Ismersz-e a szívedben egy
 kompaszt, mely megmondja a kis lurkónak: ezt kell tenned,
 ezt nem szabad tenned? Ez mindig jól mutat, csak nézz rá szor-
 galmasan. Azt mondja például: Mamának sok örömet kell
 szerezni, szorgalmasan kell latint tanulni stb. Most lássuk hát,
 mit lehet csinálnunk, édes fiam. Hűséges szeretettel Atyád.

Erfurt 1907. november 6.

Szeretett fiam! Az erfurti szeniorátusból, D. Bärwinkels
 paróchiájából küldöm át gondolataimat hozzád, s teszem, amit
 mindig akartam. Ma este a Gusztáv Adolf-ünnepélyen Lukács
 17. f. 5. 6. v. prédikálók: „Csak hit legyen!“ Tizenegy órakor
 aztán ismét Berlinben vagyok. Mielőtt Erfurtot megnézem,
 van még időm kissé csevegni veled, sajnos, csak kemény tol-

ntján. — Hogy a külső dolgokkal kezdjem, törödsz-e eléggé a testekkel s nem nézed-e úgy fratre asinonak, mint Szent Ferenc? Kérlek, ne takarékoskodj itt! — Most benne vagy derekasan a munkában s éppen most az első prédikáció írása munkájában. Van valami megindító az első prédikációnál. Ha mellette ül az ember s azt mondja magának: Most már életem legnagyobb és legfontosabb munkája kell, hogy legyen e munka, akkor meg kell remegni a szívnek. Figyeld csak meg, amit Achelis is mindig fog hangoztatni: Nem a sokféleség a fontos, hanem egy dolog, hogy az ember megragadja a textus alap gondolatát és pedig egész emberével, a textust önmagának prédikálja és azután a gyülekezetnek, és pedig ne nagy beszédet tartson róla, hanem mondja a textust a gyülekezetnek, mondja egyszerűen úgy, hogy eltalálja a szívet és lelkiismeretet. Ha egy igazságot visz végig az ember és azt helyesen mondja, úgy nem a téma és külső felosztás a fontos, legalább is nálam nem, melyet én mindinkább elhagyok; a prédikációnak organikus valaminek kell lennie, nemcsak logikusnak, növekedőnek és így egységnek. Így a te textusodnál: Máté 5₃₋₆. Boldogok a vágyakozók, ami természetesen még nagyon általános. Ha azonban az ismeretet ébreszted fel, vagy gazdagítod: Ajándékba kell kapnunk, a nagy jót, az egyetlent, Isten országa kincsét s ezért semmit sem kell nyújtatnunk, hanem csak koldus-szegénynek lennünk, mint amilyen a bethániai Mária, szomorúnak, mint amilyen a nagyon bűnös asszony, szelidnek, — akkor a magyarázat a fontos; ha azt mondd el, hogy olyanak kell lennünk, mint amilyen Dávid Náthánnal szemben, éhezőnek, mint a vámszedőnek, a prédikáció célja van elérve. Milyen szép lenne, kedves fiam, ha Isten áldása alatt örömmel tudnál prédikálni! — Én sokszor szétzúrom a fejem, de mégis igaza van Luthernek: Helyes imádság féltanulás. — Legyen egy prédikáció még olyan tökéletlen is, csak ne legyen mesterségszerű és külsőleges, hanem az Írás teljéből és a szív mélyéből való élő Ige. Nos, ezt kell mindjobban megtanulnunk. Nemrégiben olvastam el N. N. néhány prédikációját. Rendkívül érdekesek, jelentősek. De remélem, hogy az emberek csak a frissiséget, megragadót és jó értelemben vett modernet tanulják meg tőle, nem azonban az örökkévaló citálást és a képzettségével, műveltségével való ragyogást egyúttal. Ez azt veszi el az evangélium hirdetéséből, ami I. Korinth. 1. szerint hozzátartozik és legyen bármennyire is érdekes, túltömöttségében teljesen gátló. Kevesebb több volna. — Az ótestamentum tehát jogához jut most is, ez szép. Én akartam, szerettem volna még egyszer tanulmányozni...

*

Berlin, 1907. november 16.

Kedves Theologusom! Végre kaptam időt, hogy átolvassam még egyszer prédikációdát s szeretnék még pár szót mondani neked. — Különösen az első részén örvendtem; úgy találom, hogy helyesen mutattad meg a vágyakozás alap gondolatát és hozzá saját lelkedből és tapasztalatodból tetted. Ez megérzik. Verba docent, exempla trahunt. Kedves és ismerős bibliai alakokra való utalás tehát elevenséget és világosságot ad: bölcssek, komornyik, vámszedő. Achelis aláhúzásait, kérdőjeleit, melyekkel csaknem teljesen megegyezem, hagyom. Egészében teljesen helyesen mutattad meg, hogy a bűntudat legerősebben Jézus alakján ébred fel. A kivitelben azután a fogalmak jutnak érvényre: sírók, alázatosak, éhezők és szomjúhozók. Emellett jobbnak tartanám kimondottan rájuk utalni és még valamivel erősebben kihangsúlyozni mindent. Azonban jön már ez is, a tökéletes szegénység önmagában, a bűnért való sírás, a megalázkodás és végül az éhezés, tehát semmi kitartani tudás megigazulás nélkül, mint Luthernél Erfurtban: Mit tegyek, hogy kegyelmes Istent nyerjek? A második részben még hiányzik nekem a textus szavaiba való behatolás. Igaz, megmondtad a földolgot. De miért nem beszéltél Isten uralmáról? és akkor azután hozzá kapcsolódtál volna az ország képéhez, Isten a mi Urunk, mi a polgárok kötelességeivel kormányzása s védelme alatt kezében vagyunk. Megvigasztaltatni, az országot örökölni, kielégíttetni: mindenről beszélsz, de nem elég határozottan szerintem. — S azután kívánnám, hogy objektívebben ragadd meg az ajándék-jelleget. Van egy birtokunk, melyet Isten ajándékozott nekünk s mely itt van, ha mi nem is érezzük. De az már theologiai gondolatokhoz vezet, melyek kifejtéséhez most egyáltalán nincs időm. Már reggel meg kell írnom vasárnapi bűnbánati prédikációmát. Még egyet: prédikációd vége kissé halvány és stílusod sokkal csiszoltabb lehetne. — Most azonban elég a kritikából. A kezdet jó. Tovább in nomine Dei. Tőlem „legendőt“ kaptál, ritkán adok jobbat, az első képesítón, magam sem kaptam jobbat.

•

Berlin, 1911. december 15.

E levélnek köszöntenie kell téged vasárnap és el kell mondania, hogy nagyon gondolunk rád. Ez a harmadik advent néhez és mégis szép nap számodra. Nehéz, mert a szószerke vizshosszú pauza után és szép, mert a legtöbbet adja: elmondhatod az embereknek az örömuzenetet és azt akarja Isten, hogy sok vasárnap után ez legyen az első, melyen ezt teheted. Tudom, milyen sok minden kavarg benned, de hiszem, hogy Isten vezetett ezen az úton. Egész lelkemmel nálad vagyok, látlak be-

lépni a szentélybe és bizonyos vagyok, hogy Isten nálad van és hogy beszélni akar általad. És ennél valami nagyobbbat nem is kaphatunk. Mint hogyha Isten általunk beszélne emberekhez arról, amit ő mindenkinek elkészített és amivel mindnyájan, mint a mindennapi kenyérrel, élhetünk. Milyen szép pillantás a jövőbe, ha odaadtad életedet ennek a szent feladatnak. Te most már megtetted a tiedet, így add egészen magad Isten kezeibe. Ha mi egyedül semmire sem vagyunk képesek, akkor ő mindent megtehet, csak arról van szó, adjuk oda magunkat egészen az Atya akaratának. És azután ne gondold egyáltalán arra, hogy egy szép beszédet akarsz tartani, kedves fiam, hanem nézz annak szemébe, aki a legjobban figyel rád és gondold, hogy valamit egyszerűen és szerényen mondani akarsz neki, de komolyan és mélyen. Ne gondold egyáltalán a kritikusra, hanem csak a gyülekezetre. Ha egyszer eltérsz, beszélj nyugodtan egy pár szót tovább. Majd csak visszajutsz újra. Ne vedd meg a szószéki csöndes imádságot. Nagy erő az; és ajánld Isten kezébe az egész istentiszteletet minden hallgatót és főképen azért könyörögj, hogy adjon eleven kapcsolatot Isten közted s hallgatóid között. Ahol megvan ez, ott jó prédikálni. És most azt mondod, kedves fiam, hogy én jól belejöttem a prédikálásba. De én már öreg pap vagyok, sokat küzdöttem a prédikálással és sok mindent kellett volna másképp csinálnom. Kinek szoríthatnám meg inkább a kezét, s mondhatnék egy jó szót, mint neked, szeretett fiam. Így menj hát megvigasztalódva és talán tartsd meg Crossenben még egyszer advent negyedik vasárnapján. De itt már a jövőbe tévedtem, szívesebben maradok a jelenben. Vasárnap egy derék papot iktatok be, akkor rád is fogok majd gondolni.

Berlin, 1914 július 31.

Kedves Gyermekeim! Úgy látszik, hogy a rettenetes valósággá válik. Összemarancangolják egymást a keresztyén népek, akiknek a keresztyén kultúra áldását kellene vinniök a világnak. Jelen van Isten ebben a háborúban? Bizonyára ennek az útnak helyesnek kell lennie számunkra. Hogy mi újra keresztségük az áldozatok között Istent, az áldozatok között, melyeket követel tőlünk, visszatáljunk Hozzá! Nekünk, kedves fiam, segítenünk kell gyülekezeteinknek s elől kell járnunk csendes, erős lélekkel, és alázatos és bátor szívvel. Isten adja meg nekünk a helyes szót és a szükséges erőt! Ti, kedves gyermekeim, olyan közel vagytok a határhoz. Vajjon eljön-e az időpont, melyben Lunak Bremenbe kell jönnie? Nem tudjuk s mindig a napnak kell élnünk. A helyes utat majd csak megmutatja

Isten. Ha Oroszország Istent hívja, úgy istenkáromlás az. M
tehetjük ezt.

Berlin, 1915. december 10.

Tulajdonképen semmi időm nincs, de hamarjában pár szót
Ma egy kis összeövetel van nálunk Johannes Müllerrel, hol
nap gyűlés. Az elnök nehézményezte az evangélikus főegyház
tanácsnál, hogy Müller nálam van, miután Müller nem áll
hitvallási alapon, jöllehet megmondtam neki, hogy az ev. fő
tanács nyilatkozata sem változtathatna elhatározásomon. N
N. nem érti, hogy lehet az ember belsőleg kötve. Sohasem tud
nék felelni érette, Dr. Müllernek az egyház felé nyújtott kezét
visszaautasítani . A helyzet nehéz. De én bizonyos vagyok dol
gomban és vidám Istenemben. Milyen jó lenne, ha itt volnál!
Igy gondolj rám.

*

Berlin, 1916. február 17.

Bár itt lettél volna s élted volna át velünk Johannes Mü
lert! Most még csak pár megjegyzést e napokról. Hétfőn este
együtt voltunk kis összeövetelünkön vele. Miután üdvözöltem,
a megbeszélést arra az útra terelte, hogy hogyan lehet az em
ber keresztyénné s így megtárgyaltuk az újjászületésről, Isten
munkájáról, emberi létről, fejlődésről stb. való kérdéseket.
Kaftán és Scholtz intellektusukkal, Müller a maga eredetisé
gében. Hogy mi mindenről volt szó a három óra alatt, azt ne
hezen vagy egyáltalán nem lehet összefoglalni. Dr. Müller lé
lekvezető s mindenütt, nemcsak Jézusnál, hanem az egész vi
lágban látja Isten hatásait az egyesekre, a hatásokat, melyekre
kitért, hogy az élethez, az élet csodájához jusson, melyet sem
gondolkodás, sem akarás nem teremthet meg. Véleményem sze
rint mindenekelőtt az egyházban objektíve adottat értékeli le,
mintahogy általában egyoldaluan hangsúlyozza az istenivel
szemben az emberit, jöllehet az emberiben az istenit látja. Erő
sította nekem, hogy a nagy ünnepeken is Maibergben csak egy
előadást tart. Nincs ének, nincs ima, mert azok nem érettek
ehez. No, de nem mehetek eléggé bele a dolgokba, egyszer majd
meg kell beszelnünk. Nagy volt bennem a feszültség, hogy az
lesz a benyomásom róla, amit mindig hittem is, hogy t. i. ő
csakugyan Keresztelő János, csak egy hang, kiáltás Istenhez
és hogy személve alászáll az ügyben.

Ez a hit teljesen megerősödött bennem. A megbeszélés vé
gén azt mondta Rohden: Azt mindenesetre meg kell mondani,
hogy Dr. Müller minden ellenvetést oly szeliden és alázatosan
vett fel, ahogy ő azt nem tudta volna. A keddi összeövetelen
mintegy 150—200 lelkész volt, egy rész elvi okokból maradt tá-

1. Nem hiszem, hogy az előadás minden tekintetben a leg-
 kerültebb előadásai közé tartozott volna. Ősszel a zenefőis-
 tólán kijelentette, hogy mindazt, amit eddig az egyház ellen
 mondott, visszavonja. Nekünk azt mondta, hogy semmit sem
 vonhat vissza, csak nem volt helyes az egyházzal való felfo-
 gása és fölcserélte az egyházat a céljával, Isten országával és
 egy kemény vádakat emelt ellene, mert az egyház nem az, ami-
 nek lennie kellene. Most a háborún át jutott rá a népegyház
 szükségességének teljes megismerésére és felismerte, hogy nem
 állhat egyedül. Így kapcsolatot keres az egyházzal. És most
 formulázta követelményeit, melyeket a háború az egyház elé
 állított: hogy az egész népet fogja össze, hogy tágkeblű legyen,
 hogy Isten nyomait az egész világi életben lássa stb. Utána
 Mahling beszélt olyan hévvel és lelkesedéssel, mint azt ritkán
 lehet megélni, lényegében a német népegyházért, melyhez
 hozzá kell tartozni, ha az ember nem is tartozik hozzá a kul-
 tuszi gyülekezethez vagy a jogi egyházhoz. Rendkívül tágkeb-
 lűen... Én energikusan kértem Dr. Müllert zárószómban, hogy
 legyen otthonosabbá az egyházban és ismerje meg jobban.
 Azután még 11 óráig együtt voltunk s erősen támadták, höl-
 gyek is. Különösen a kegyelemről és bűnbocsánatról volt szó,
 ezekben a pontokban mi mégis másképp gondolkozunk, mint ő.
 A mi Dr. Müllerünk személyiségének benyomása egységes és
 világos mindnyájunk előtt, férfi, aki minden egyházi forma
 nélkül minden nélkül egy szent személyiség igazi keresztyén
 életéről tesz bizonyosságot... Bárcsak hallgatnának mindig töb-
 ben az egyházban arra, amit nekünk mondott, s bárcsak sike-
 rülne őt jobban bevonni az egyház életébe. Hogy az lehetsé-
 ges-e, sőt, jó lenne, ki tudná? Nekünk először Elmanba kell
 mennünk, hogy ott lássuk őt és követőit. A mi összejövete-
 lünk Scholtz fog erről referálni. Arra gondolok, hogy egy idő
 múlva még egy lelkészi összejövetelet tartunk, hogy beszél-
 jünk róla.

•

Charlottenburg, 1922. nov. 22.

...Most jön értesítésed, hogy első adventkor próbaprédi-
 kációt tartasz. Én is tartottam egyszer Düsseldorfban, még-
 pedig München—Gladbach számára és nem tudtam, aztán azon-
 nal visszamondtam. Szeretném, ha te is azt tennéd, illetve a
 visszamondás nélkül. Nehéz dolog egy próbaprédikációval ké-
 pet adni magunkról. A próba gondolatainak, amennyire ez
 megy, el kell tűnniök tudatunkból, csak az adventi hirt kell
 hoznunk az embereknek és pedig mindig annak, aki a legjob-
 ban figyel, annak a szíve mélyébe, ne a feje fölé. S úgy gon-
 dolom e rettenetes helyzetben, melyben vagyunk, éppen Düs-

seldorfban, az adventi üzenet legbizakodóbb, legvidámabb, leg-
 vigasztalóbb hangjait kell megütni. Nem vádolni, nem az el-
 lenségeket, nem népünk fiait, hanem hirdetni a királyt, aki
 jó, a királyt, mint győzőt; leszáll minden mélységbe, magára
 vesz minden terhet, hívja a megfáradtakat és megterhelte-
 ket, ő adja egy új világnak az életet. Hozsánna, Dávid fia
 bevonult Sionba. (Az evangélikusoknál Advent I. perikópája
 Máté 11₁₋₉.) Óh, ha betérne hozzánk! Ha sikerülne a szíveke-
 számára felgyújtani, micsoda próbaprédikációnak kellene len-
 nie! Énekeltesd jólismert énekeket! A liturgiát tartsd meg a
 szokott formában és mégis egészen újszerűen, imádságosan,
 minden páthosz nélkül, valóban istentiszteletszerűen. A pré-
 dikáció ne legyen hosszú, legfeljebb egy félóra. Így készülj elő-
 naponként munka és imádság által. S azután Benelt és Düs-
 seldorfot, a magad életét tedd egészen Isten kezébe és hidd
 kételkedés nélkül, hogy ő fog cselekedni. De *valóban* higgyed.
 Aztán ahogy jön, jó lesz. Nagyon örvidenek, ha lenne valami
 a dologból. Azt hiszem, itt az ideje, hogy nagyobb helyre ke-
 rülj. És Düsseldorf olyan gyülekezet, ahol sok szépet és jót
 találnál... Édes fiam, melletted leszek mindezekben a napok-
 ban s kísérlek...

•

Graban, 1923. április 30.

Kedves Gyermekeim! Végre hát Düsseldorfban vagyok s
 minden nappal szebb és otthonosabb lesz házatokban, s remél-
 hetőleg a legközelebbi vasárnap az az ajándék, melyen szív-
 teké lesz a gyülekezet, hogy ebből gazdag kapcsolószálak men-
 jenek át abba a világba, mely e mögött a világ mögött van.
 Nagy fájdalmat okoz, hogy nem mehetek át. Hiszem is, hogy
 ez lehetséges volna könnyen, hiszen itt is tegnap nagy örömmel
 prédikáltam a 98. zs. 1. verséről. De mindnyájan határozottan
 ellene vannak, különösen Édesanyád s nem tagadhatom, hogy
 a kikerülhetetlen nyugtalanság nagyon sok lehetne és rátok
 nézve is bajos volna, ha ott megbetegednék. Mama határozott,
 tanácsa és akarata ellen nem vállalhatom ezt. A kis Mama,
 mégis egészen úrrá lett a rakoncátlan férjjel szemben, s ő egé-
 szen jól állja ezt. Így, kedves gyermekeim, viseljük el ezt csön-
 desen és tegyük fel, hogy jobb ez így és hogy gazdagon meg-
 áldott napotok lesz, ha hiányoznak is kedves embereitek. Csak
 az Egy ne hiányozzék, Aki egy és minden s Akiben mind
 egyek vagyunk. Rogate, jól választott nap és Jakab I. (peri-
 kopa)-nek van mit mondani prédikátornak és gyülekezetnek
 egyaránt és a János 16. f. 33. versében levő Igének is van mon-
 danivalója ma Düsseldorfnak. — Most Bodelschwing életét
 olvasom, pompás pasztorális theologia. Ez a pompás ember,

muszáj csodálni őt és szeretni, ez a hit, mely semmi mást nem ismer, mint könyörületet és segítséget! Ha lenne ebből miben-
tünk is valami vagy éppen sok! Oh, édes fiam, úgy szeretnék
mondani neked saját tapasztalatomból beiktatásod napjára.
De milyen szegényes mindez! Olvasd csak Frommel pásztorá-
lis gondolatait a „Lenz und Herbst“ című könyvéből és Rittel-
meyer „Pfarrer“-jét, mindkettő sokat adhat neked. ...Csüg-
gedtnék lenni nem szabad. Ahol az Úr vezet, ott vidáman s
örvendezően mehetünk és ő vezet téged. Itt helyén való az op-
timizmus... Nem mondom, hogy mindig csak „igent“ kell mon-
dani, de megtartani a békességet, szívesen hátraállani és min-
dig szolgálni... Szép a textusod: Mindenek lehetségesek annak,
aki hisz. Így járd hitben útadat beiktatásod és beköszöntésed
napjád és lásd azt, akit nem látsz, amint rád bízta báránykait,
juhait. Hiszek, kedves Uram, légy segítségül hitetlenségem-
nek!...

Járosi Andor.

Aktuális pedagógia.

Motto: Minden elmondott gondolat és minden leírt mondat égő nyomot hagy testvéreink lelkén!

Jules Payot francia pedagógus „A tanító vezetője” c. munkájában érdekes esetet említ még. Arról van itt ugyanis szó, hogy egy kitűnő tanító, aki a legjobb volt az intézetben, legszorgalmasabb növendék, legcsendesebb magaviseletű tanuló volt a képezdében, hogy omlik össze az első működési évében, hogy lesz a kiváló tanítójelölt egy rossz tanító és boldogtalan ember abban a faluban, ahol oly sokat vártak tőle? Pedig kitűnően tudta a didaktikai egységeket, az anyagközlés feltételeit, a begyakorlás parancsait, ismerte a realizmus és a humanizmus pedagógiáját, tisztában volt Rousseauval és Basedowval, kívülről tudta Herbert Spencer fontosabb idézeteit, mégis öröm helyett könnyhullatás volt az osztályrésze, *mert ez mind nem elég egy igazi áldásos, tanítói munkához!* Egy megrázó, fiatal tragédia Jules Payot esete, amiből mindnyájan tanulhatunk valamit. Hogy a jelenlegi, konvencionális, sok helyt nagyképű pedagógia éppen olyan avult, megszokott, könnyű és tökéletlen, mint az életnek sok száz vergődő szenvedése és önsebe, hogy a jelenben küzködő pedagógia inkább a külszínre, a mázra, a számra, az inspec-tori jegyzőkönyvre ad sokat s nincsen elég mély és alapos erkölcsi fundamentuma: azt sokszor mindnyájan szomorúan tapasztaljuk és fájdalmasan érezzük!

A tanító egy darab kenyeret, egy kis meleg szobát, örö-möt, ruhát, lehetőleg szépet és divatosat, célt, életet kér az iskolától, a falútól. A nép ugyanakkor azt mondja a tanító-nak: *öszd meg velem a szegénységemet, éjjel-nappal dolgoz-zál és küzdj a gyermekemért, a községért, a jövőért, tagadd meg a selyemruhát, a bűnöket — légy egyszerű, szép és bol-dog, amilyenek a mező virágai.* A tanítójelölt azt gondolja, hogy milyen jó lesz egy csomó iskolásgyermeknek paran-csolni, akik mind az ő szavát figyelik, akik ószirózsát és fát fognak hordozni majd az ő számára is. *Jézus isteni pedagó-giája pedig egészen mást kér a tanítótól, a hitoktatótól a bol-dogságért: jó szívvel szolgálj kicsi testvéreidet, magad előtt*

engedd be a kacagó, szent, zsendülő jövődöt, légy utolsó, hogy első lehessél a nemes példáddal; taníts, szeress és alázatosan szolgálj végtelen nagy türelemmel, csendességgel, megértéssel és sohase kérj semmit, mert jól tudja a mennyei Atya a te szükségedet is! Ez az igazi keresztyén pedagógia, vagy új nevén nevezve: a modern szociálpedagógia. Mi pedig a régi, rosszak maradtunk!

Ezért van, hogy legtöbb faluban és városban megdöbentő ellentét és szakadék van a nép és a tanító, a szülő és a tanár között.

Ezért romlik egy nemzet, ezért bukácsol annyi ezer élet a rögös, kerülő útakon. Mit tegyünk most, hogy a helyzetet javítsunk valamit? Hiszen saját életünk függ ettől. Igaz, hogy Indiában a brahmánok iskolájában reggel minden tanuló megcsókolja a tanító lábát a tanítás előtt, de az is igaz, hogy Indiában millió ember szenved megérdemelt rabszolgaságban s a sok ezer koldusnak külön koldus királya van Indiában. Igaz, hogy Perzsiában szent — dogma a következő könyörgés, amely így hangzik: „Oh, szent Mitra Isten, kösd össze 30 szállal a jókat, 60 szállal tartsd össze a férjet a feleséggel, 70 kötéllel kösd össze a tanítót a tanítvánnyal, 100 erős szállal vedd körül a testvéreket, 1000 kötéllal az apát a fiúval és 10000 szállal kösd össze a királyt a néppel.” Amint láthatjuk, jól, erősen kell Mitrának összekötöznie a tanítványt a tanítóval. Legkevesebb kötelék kell a jóknak, hiszen azokat a szeretet legerősebb és legtermészetesebb láncá kapcsolja össze. Perzsia mégis nem lehet más, mint egy meszeszefekvő, kopár birodalom, amelyről csak akkor hallunk valamit, mikor a kötelékek elszakadnak s vad forradalmak pusztítják az embereket.

Nézzünk be most egy pár pillanatra azokba a falvakba, azokra a napsúgaras helyekre, ahol eredmény, munka és áldás van az iskolában, mert hála Istennek, ilyenek is vannak! *Ilyen iskolában a tanító a legszorgalmasabb, legpontosabb és legalázatosabb az osztályában s nem csoda, hogy a jó példa hatása alatt a növendékek is rendesek és igyekvők.*

„Két jó van, mi fölött a sorsnak nincs semmi hatalma: Szorgalom és az erény, földön az, égben ez áld!”

— mondja Vörösmarthy. Halljátok testvéreim ezt az új metodikai egységet. Szorgalom és búzgóság. *„Dolgozzál, mint ha örökké kellene élned, imádkozzál, mint ha ma kellene meghalnod.”* — erősíti meg a példabeszédek könyve.

Ide akartam én is jutni. Kedves testvéreim, az a tanító, aki iskolakezdés előtt imádkozni tud, vagy mielőtt belép az osz-

tályba, felsóhajt: Istenem, bocsáss meg nekem, nyomorult bűnösnek; *add, hogy csendes, türelmes és igazságos legyek!* Az ragyogó arccal fog kijönni az óra végén az osztályból, annak tanítványai a tolyosón illedelmes és művelt növendékek lesznek, akik nem szégyenlik a köszöntést, nem szégyenlik azt, hogy ők kedvesek és figyelmesek is tudnak lenni szüleik és tanítóik igaz örömére.

A tanítónak a nehéz munkája a tanítás után is tovább folytatódik. Akkor kezdődik az önművelődés, munka a falúért, a községért, a népért, a holnapért. Bizni az erény diadalában, rendületlenül reménykedni egy jobb és boldogabb jövőben! Uralkodni szenvedélyeinken, gyengeségünkön, mert *„egészen csak az szabad, — mondja Eötvös — aki maga felett egészen uralkodik!”* Szeretnünk és lelkesednünk kell nemes hivatásunkért. Imádkoznunk kell azért, hogy megvan a mindennapi kenyerünk, tisztességes ruházatunk!

Hiszen Isten ingyen kegyelmének köszönhetjük az egészségünket s hogy nem lettünk eddig szerencsétlenek. Így megfordul a mai pedagógia: s az eddigi panaszbús, sivár, égő tanítópályán befut egy virágos, dalos embersors meglegedett, hálás és áldozatos életével. Hiszen van olyan falu, hogy az elhelyezett tanítót a falú népe nem engedte el a faluból, mert gyermekei sírtak az tanítójuk után s a falu is olyan sok jót köszönhetett tanítójának, hogy nélküle erőtlennek érezte magát. De több az a község, amely nincs meglegedve tanítójával s örvendene, ha túladna rajta. Előttünk a sorunk: kinyithatjuk, olvashatunk benne fájó könnyeseppeket, meghasonlott, elátkozott életet, vagy egy örvendő legendát, ahol az öröm a munkában, a munka a boldogságban, a boldogság az imádság erejében van elrejtve! Most már röviden összefoglalva nézzük azokat a feltételeket, amelyekkel a gyenge növendék kitűnő tanító, a jó tanítónő boldog és meglegedett asszony lehet abban a községben, ahová a Gondviselés vezérelte. Tanuljon meg a tanító újra imádkozni, hogy munkája áldott legyen! A nevelő mindig úgy viselkedjen, cselekedjen és beszéljen, mintha a tanítványaitól osztályzatot kapna a jó modorból. A tanító legyen az osztályban a legszorgalmasabb és legpontosabb lélek! Munkában keresse az örömét és boldogságát. Igazságos és emberséges legyen minden ítéletben! Alantasaival és tanítványaival szemben szerény és alázatos legyen, feletteseivel szemben pedig bátor és tiszteltreméltó! Művelje magát állandóan, mert a tehetség olyan, mint a gyémánt, minél többet köszörülük, annál értékesebb, annál ragyogóbb lesz. Legyen hálás mindig és mindenben a jó Isten, szülői és az iskolája iránt. *Ne felejtse el, hogy ha*

*egy növendék megbukik, az nem a tanuló hibája, hanem a tanító szégyene és erőtlensége. hogy nem volt képes az illetőt megtanítani és jó útra terelni! Nemzete iránti szeretetét nekongó kijelentésekkel fejezze ki, hanem dolgozzon tüvel, pen-
nával, tiszta gondolattal, akár egy porszemnyi munkával is népének jobb sorsáért! Szeresse a pálváját és áldozza érte az életét, hogv boldog és megelégedett lehessen! Az áldott és boldog házasságnak legnagyobb ellensége a hosszú köröm, a pletyka, a selvemharisnya és maiombőrcipő, a férjhezmenetelhez legbiztosabb hozomány: a becsületes munka és rend-
szeret, az őszinte beszéd, a szomszédasszony elkerülése és egy kicsikis bájoság.*

L. L.

A vasárnapi iskola és az egyház.*

E fontos kérdés vizsgálatánál induljunk ki abból, hogy azt kérdezzük először is, mi a vasárnapi iskola célja? Mit akarunk a gyermekekkel a vasárnapi iskolában? Erre mindenki azt a feleletet adja, hogy a vasárnapi iskola célja, hogy a gyermekeket Krisztushoz vezessük, vagy, hogy vele megismertessük, vagy, hogv nekik Isten ígét hirdessük. Azt találjuk, hogy történetileg is ez volt mindig a vasárnapi iskolai munka célja. Az egész világon egyetlen komoly vasárnapi iskola sincs, amely megelégednék azzal, hogv a gyermekek értelmi felvilágosítására törekszik, hogy testi fejlődésüket előmozdítia, hogy rá akarja nevelni őket a szociális élet feladataira, mindegyik tulmegy ezen a célon s feladatául azt tüzi ki, hogv a gyermekeket megismertesse azzal az evangéliummal, mely az ő életüknek is alapja és egvedüli reménvsége. Az olvan munka, mely külső célokat állít maga elé, legvenek azok a legnemesebb és legmagasztosabb emberi célok, megszünt igazán komoly vasárnapi iskola lenni és nem érdemli meg ezt a nevet.

Ez a megállanítás döntő jelentőségű akkor, ha a vasárnapi iskola és az egyház kancsolatát keressük. Mert ez elsősorban azt jelenti, hogv a vasárnapi iskolában a mi munkánk egy olvan ponton akarja megmagadni a gyermekeket és olvan ponton akar közeledni hozzá, mely minden emberi, humanisztikus szemponttól különbözik, azaz Isten ígétén keresztül akar a gyermekhez közeledni. Minden más világi nevelői munka többé-

* Előadás a Vas Isk Világszövetség Bpsten 1931 aug. 11.-16.án tartott első európai konferenciáján.

kevésbé azon igyekszik, hogy a gyermeket a maga emberi földi létének kérdéseinél ragadja meg, hogy művelje értelmét, világnézetét, növelje ismereteit, ránevelje a közösségben való élet különböző kötelezettségeire, megismertesse azokkal a feladatokkal, melyek itt várnak rá, azokkal a lehetőségekkel, ahogyan jelen életében boldogulhat. Mindezek a célok és tevékenységek, akármilyen fontosak és életbevágók a gyermekek nézve, mégsem hasonlíthatók ahhoz a célhoz, melyet eléje Isten ígése állít. S akármilyen súlyos és jelentős igények azok, melyeket a gyermekkel szemben ezekben a feladatokban az élet, a megélhetés, a közösség, melyben él, nemzetének és hazájának követelményei rónak, mindezek eltörpülnek egyetlen igény mellett, melyet rá Isten a maga ígésében s amellyel vele szemben Isten ígése fellép. Sőt azt mondhatjuk, hogy egyedül Isten igényének a kielégítése, jobban mondvá, meglátása az, mely képessé teheti arra, hogy a többi igényeknek igazán megfelelhessen s azokat kielégíthesse.

A vasárnapi iskola tehát a gyermeket a maga egzisztenciális lényében tekintti. Nem úgy nézi, mint embert, aki a földön él, küzdöködik és meghal, hanem úgy nézi, mint Isten választott gyermekét, akihez Isten elküldte az ő Fiát, akit a bűn és halál átka alól kivett és a maga gyermekévé tett. Természetesen ez nemcsak a vasárnapi iskola kiváltsága, hanem általában a keresztyén nevelésnek így kell néznie a gyermeket és csak az tekinthető keresztyén nevelésnek, mely így is nézi, de ebben a szempontban a vasárnapi iskola is osztozik. Minden kérdés, mely ez életben felmerül, egyetlen kérdésbe torkollik és egyetlen kérdésből fakad a mi munkánk számára s ez a kérdés így hangzik: mit akar Isten a gyermekkel, mit mond neki, ki a gyermek Istennel való viszonyában? Így nézzük a dolgot, akkor arra a kérdésre: mit akarunk a vasárnapi iskolában, ezt felelhetjük: ebben a munkában Isten azon üzenetét akarjuk a gyermekhez továbbítani, amely üzenetet Isten az egész emberiségnek az Ő ígésében adott és naponta hirdettet mindenkihez, Isten ezt az ígését a gyermekeknek is akarja hirdettetni, mert a gyermek számára is ez az ige a megtartatás egyedüli lehetősége, az élete egyetlen reménysége s mint a gyermekeknek szóló igehirdetés más formáiban, a vallástanításnál, gyermekistentiszteleten, úgy a vasárnapi iskolában is egészen speciális módon és formában akarjuk hirdetni ezt az ígést a gyermekek számára. Ezzel az igehirdetéssel tesz bizonyosságot a vasárnapi iskola a gyermek előtt Istennek a bűn feletti győzelméről a Krisztusban, ezzel kapcsolja össze a gyermekeket a megváltottak közösségébe, ezzel indítja arra, hogy e megváltásért való háládatossághól a megtérés gyümölcseit teremje Isten dicsőségére, ezzel biztosítja afelől, hogy e földi életében odatartozik

azok közé, akik Isten megváltottai s akik ennél fogva Krisztus seregébe tartoznak.

Ha most azonban azt nézzük, hogy kik azok, akikhez Isten ígéje szól, kik azok, akik a váltságban részesülve, Isten gyermekei közé tartoznak, akkor azt látjuk, hogy az ilyeneket a Szentírás az anyaszentegyház közösségébe tartozóknak nevezi. Isten az egyházban foglalja össze azokat, akiket kimentett a bűn hatalma alól, a Krisztus váltsága által, akiket elhívott és eleve elrendelt, hogy az Ő Fia ábrázatához hasonlatosak legyenek, akik közül Ő az elsőszülött, akiknek Szentlelkét adta zálogául az eljövendő örökségnek. Isten az Ő egyházában hirdeti a maga ígét, a megtartás evangéliumát, abban hívott el „né-mélyeket prófétául, másokat apostolokul, némelyeket evangélistául, némelyeket pedig pásztorokul és tanítókul a szentek tökéletesbbitése céljából, szolgálat munkájára, a Krisztus testének építésére“, mely az Anyaszentegyház. Azt látjuk tehát, hogy ugyanazt a munkát, melyet mi a gyermekek között a vasárnapi iskolában végzünk, Isten az Anyaszentegyház számára rendelt s abban végezteti Szentlelke által, szolgálai közvetítésével. Ez az első alapvető kapcsolat, mely a vasárnapi iskola és az egyház között van: Isten ígéje, melyet hirdetünk s mely Istennek az egyházban végzett munkájáról tesz bizonyosságot. Ez elszakíthatatlanul kapcsolja össze az egyházzal a vasárnapi iskolát, sőt nem is csak összekapcsolja, hanem eggyé teszi a kettőt.

Az eddigiekből azt láthattuk, hogy mikor a vasárnapi iskola Isten ígét hirdeti a gyermekeknek, akkor tulajdonképpen azt a feladatot végzi, ami az egyháznak a feladata. Mert Isten a maga ígét az egyházra bízta, az egyháznak szól a parancs: elmenvén, tegyetek tanítványokká minden népeket. Úgy is mondhatjuk ezt, hogy az Isten ígéje csak az egyházban hirdetik, vagyis ahol Isten ígéje hirdettetik, ott van egyház, s egyház csak ott van, ahol igehirdetés van. Krisztus az Ő egyházában az Ő ígéje által van jelen s ahol az igehirdetés megszűnik és felváltja azt bármilyen külső cselekmény, ott az egyház igazi lényegét veszítette el. Aki a hirdetett ígének hisz, az beletartozik az Isten egyházába, aki nem hisz, az kizárattott abból. Ezért mondja Kálvin János, hogy Isten, mivel mi a gyarloságunk miatt külső segítőeszközökre szorulunk, melyek a hitet bennünk felkeltik, az evangélium hirdetését az egyház gondjaira bízta. (Ins. IV. 1. 1.) Bár Isten megtehetné, hogy egy pillanatot alatt tökéletessé tegye övéit, mindazonáltal azt akarja, hogy azok az egyház nevelése mellett serdüljenek fel. Ezért, mikor eltiltotta szigorúan azt, hogy jóslásokkal, jóvendölésekkel, varázslással stb. foglalkozzanak, tehát, hogy a saját maguk ér-

telme és kitalálásai által próbáljanak az Ő igazságára eljutni, amire képtelenek is vagyunk a bűn miatti romlottság következtében, ugyanakkor megigérté azt is, hogy mindig gondoskodni fog prófétákról, akik az Ő gyermekeit az Ő evangéliumára tanítsák s velük akaratát közölgék. Ezért szól Isten figyelmeztetése a tanítványokhoz, mikor a megdicsőülés hegyén látják Krisztust: Ez az én szerelmes Fiam, Őt hallgassátok. Krisztus pedig azokhoz szól, akik az övéi s azokhoz az egyházban szól, melynek Ő a feje. Az egyházban hirdették Isten ígéje, hogy meghallják mindenek, akiknek Isten a hallás által a hit ajándékát adja. Ezért az egyház egyetlen feladata az igehirdetés, vagyis hogy hirdesse az evangéliumot minden teremtésnek. Nem lehet az egyháznak más feladata sem emellett, sem ezen kívül, mert ha más feladatot vállal, akkor azzal Istennek reá bízott ígétét s reá bízott feladatot veti meg. Minden munkája az egyháznak, akár kormányzás, akár igazgatás, akár szociális nevelés, alapjában véve csak egy lehet: bizonyoságtétel Isten reá bízott ígétéről, mint ahogy az egyháznak nem szociális jólét, nem tudományos előhaladás, nem gazdasági megerősödés szempontjából kell néznie a lelkeket, hanem egy szempontból: hogy ezek azok, akik Isten akaratából az ige által a hitre és kegyelem meglátására el kell, hogy jussanak. Azok között, akiknek így az ígét hirdetni kell, vannak a gyermekek, akikre nézve Krisztus maga adta a tanítványoknak a parancsot: Engedjétek hozzám a gyermekeket és meg ne tiltsátok őket. Ez a parancs nemcsak lehetővé teszi az egyháznak, de egyenesen elmulaszthatatlan kötelességévé, hogy a gyermekeknek, különféle módon, amint arra Isten alkalmat nyújt, hirdessék az Isten ígétét. Ezek között a módok között, amint azt az egyház történetében látjuk, az iskolák, gyülekezeti istentiszteletek, házi áhitatok stb. mellett egyik hatalmas eszköz a vasárnapi iskola is.

Igy megállapíthatjuk, hogy az egyház és vasárnapi iskola közötti kapcsolat nem valami esetleges és mellékes viszonyon, hanem magán Isten ígéje hirdetésének kötelezettségén nyugszik. Az egyháznak úgy kell néznie a vasárnapi iskolát, mint egy Isten által adott alkalmat, mely megkönnyíti és lehetővé teszi más eszközök mellett a gyermekek számára az Isten ígéje hirdetését. Mint ilyen eszköz, a vasárnapi iskola az egyház számára megbecsülhetetlen alkalom, melyet fel kell használnia és azzal élnie kell. A vasárnapi iskolának úgy kell néznie az egyházat, mint amely nélkül az ő munkája hiábavaló, sőt egyedül az egyház adja meg a lehetőséget a vasárnapi iskola munkája számára. Nem is akarhat más lenni a vasárnapi iskola, mint az egyház eszköze, mert mielőtt attól el akarná magát szakítani, azonnal megtagadná egész alapját s emberek egyéni, muló kez-

deményezésévé válnék. Mindenütt azt látjuk, hogy a vasárnapi iskola látta is és gyakorolta is ezt a kapcsolatot. Ha az egyház elvetné magától a vasárnapi iskola munkáját, ezzel elvetné azt az eszközt, melyet Isten a történelem folyamán egyik legáldottabb eszköze gyanánt adott az Ő igéje hirdetésének s mely már sok gyermeki lelket vitt oda az ige hirdetése kapcsán, hogy Istennek az egyházban nyújtott javait s az ige által adott megszólítását világosan meglátta és megértette. Nem szabad tehát az egyháznak kicsinyelnie semmi olyan módot, melyet Isten nyújt neki avégből, hogy alkalmasabbá és készebbé tegye az ige hirdetésére, hogy közelebb juttassa a gyermekekhez azt az üzenetet, melyet Isten Ő általa akar a gyermekekhez eljuttatni. Az egyháznak tudnia kell, hogy Isten újabb és újabb eszközökről gondoskodik az evangélium hirdetésében, újabb ajtókat nyit s ezek között a mi időnkben egyik legáldottabb út épen az, mely a vasárnapi iskolában nyílt az egyház munkája számára. Amint sohasem szabad az egyháznak másban keresni a maga feladatát, mint a tiszta evangélium hirdetésében, úgy nem szabad elzárkóznia attól, hogy ezt az evangéliumot abban az időben, olyan eszközök használatát útján hirdesse, melyeket Isten neki nyújt. Épen így van a dolog a vasárnapi iskolával is. Ha valaha a vasárnapi iskola gőgösen és önző módon önmaga akarna valami lenni és elfelejtené, hogy ő az egyháznak egy munkája, hogy azt az ígét akarja és köteles hirdetni, melyet Isten az egyházra bízott, akkor azonnal elvesztené minden jelentőségét, nem válnék mássá, mint emberi ügyességnek, emberi próbálkozásoknak eszközévé, mely több kárt okozna, mint amennyit szolgál. Egy, az egyháztól elszakadt és azzal szemben álló vasárnapi iskola elszakítaná magát mindazon áldott ajándékoktól, melyeket Isten az egyházban ad, kizárná magát azok birtokából, olyan lenne, mint egy, az őt nevelő és dajkáló családtól önként elszakadó s azzal minden közösséget megtagadó gyermek. Egy ilyen lépéssel megerőtlenítené munkáját, méltatlanná tenné magát a kapott megbízatásra és elárulná azt az ügyet, melyet szolgálnia kellene.

Ha most azt nézzük, hogy közelebbről miben áll az a viszony és kapcsolat, ami a vasárnapi iskola és egyház között található, három dologban szemlélhetjük: magának a vasárnapi iskolának a munkájában, a vezetőjében és azokban, akikkel a vasárnapi iskolában foglalkozunk. Ezek közül az első az a munka, amit a vasárnapi iskola végez.

Láttuk, hogy a vasárnapi iskola feladata, hogy Isten ígését hirdesse a gyermekeknek. Ezért e munka szilárd és nélkülözhetetlen alapja a Szentírás. A Szentírást a vasárnapi iskolai munka nem úgy nézi, mint egy bármilyen könyvet, nem is, mint

vallásos történeteknek, elbeszéléseknek tömegét, mint tanítási anyagot, vagy ismereteket tartalmazó könyvet, hanem, mint Isten igéjét, melyben Isten magát, a maga akaratát kijelentette. A Szentírás tehát nem valami segédeszköz, nem is valami a hétköznapi életre fontos ismeretek tára, hanem az egyetlen, amiből Isten üzenete a gyermekhez megtudható, ami nélkül minden munka lehetetlen és haszontalan lenne. Ezért bár a vasárnapi iskolában tanítunk bibliai történeteket, azok nem mint egyes történetek képezik a tanítás tárgyát, hanem mint Isten igéje, mint részei az egész bibliának, mint amelyekben az ige, azaz Istennek önmagáról szóló bizonyoságtétel és kijelentése benne van. És a biblia sem mint könyv képezi a tanításunk tárgyát, hanem mint ige, azaz, mint amiben Isten önmagáról bizonyoságot tesz s mint amiben egyedül tesz önmagáról bizonyoságot. Nem lehet Istent másképen megismerni, mint a saját maga kijelentése útján s ezt a kijelentést nem lehet másképen megismerni, mint az Ő bibliában foglalt igéje útján.

Gyülekezeti munka

Az egyház, mint igazi közösség és élete Máté ev. 18. rész szerint.

A mai kort a szocializmus és szociális problémák korának szokták tekinteni. És méltán: mert ezek a problémák talán sohasem ütköztek ki olyan élesen az életből, mint ma s a különböző megoldási teoriák talán sohasem vívtak olyan éles harcot egymással, mint napjainkban; anélkül azonban, hogy a problémáknak csak egy része is megoldódna, vagy megoldódott volna. Sőt a különféle rendszerek és elgondolások csak kuruzslásnak bizonyulva, a betegséget nemhogy gyógyították volna, hanem még csak a helyes diagnózisig sem jutva el, annyira elrontották, hogy most már Isten a tudója, hogy mikép lábolunk ki ép bőrrel belőle. De hiszen az egészen magától értetődő és természetes dolog is, hogy a különféle társadalmi teoriák és rendszerek a szociális problémát mindig csak felvetni tudták, de gyökerében megoldani soha. Ugyanis a megoldások, ép mint a betegségek gyógyulása, nem kívülről való letapasztások, bemázolások által, hanem a szervezetben úrrálett életerők elhatalmasodásából, belülről kifelé ható, egészséges elváltozások folytán következik be. A szociális problémák megoldásának kérdése tehát nem külső foltoztatásoknak, hanem a társadalom belülről való, helyes megszervezésének, a lelkek igazi szociálizálódásának, közösségbe jutásának a kérdése. Mihelyt valamelyik társadalomban felvetődik a szociális probléma és nyitott seb módjára nem akar megoldódni, begyógyulni, akkor ez azt mutatja, hogy az illető társadalom nem igazi societas. A lelkeknek és életeknek nem igazi közössége, mert ha az volna, szociális probléma olyan értelemben, ahogyan mi beszélünk róla, nem is vetődhetnék fel benne. Tehát a szociális probléma végeredményében az igazi societasnak, helyesebben szólva: a societas igazságának a kérdése.

Igazi közösség pedig csak egy van: Isten országa. Ez amaz, igazi örök viszonya és kapcsolata a lelkeknek létük és alapjával: Istennel és benne és általa egymással. Ez a világnak, ama belülről, tökéletes lelki alanokból kiépülő új rendje, melyben a mátt szorongató minden életkrízis elmúlik, minden kínzó életprobléma megoldódik. Isten országa nem más, mint

a láthatatlan, örök, dicsőséges Anyaszentegyház. Ennek konkrét megvalósulása, a világba beleterjeszkedése: a látható Anyaszentegyház. Ez a kettő tulajdonképpen nem is kettő, hanem ugyanazon egynek két oldala. Egyik nélkül a másikról nem is lehet beszélni. Az egyik oldal által oda van kötve az Anyaszentegyház a mennyhez, a másik oldal által pedig a földhöz. A láthatatlan Anyaszentegyházba való hívő betagozódás által leszünk a látható egyház igazi tagjai és viszont a láthatón keresztül tartjuk fenn a kapcsolatot a láthatatlannal. Sohasem szabad tehát csak az egyiket hangsúlyozni úgy, hogy a másik oldal eltűnjék. Ma különösen az a helyzet, hogy Isten országának, mint az Anyaszentegyház transzcendenciájának hangsúlyozásával egészen elhomályosítottuk annak immanenciáját s ezzel hitelét vettük a gyakorlati megvalósulásnak: a látható Anyaszentegyháznak. Ma, amikor Isten országáról beszélve, vagy hallva, ködös, messzi, tehát bizonytalan dolgok érzete támad fel bennünk, erőteljesebben kell hangsúlyozni, mint valaha: Isten országa ti bennetek és ti köztetek vagyon. Isten országa: az igazi societas, nem köd, vagy álomkép, hanem valóság: azzá lehet, azzá kell lenni bennünk és közöttünk. Idáig is az volt minden bajunk és nyomorúságunk, hogy nem szervezkedtünk minden földi viszonyainkkal a valóságban is bele és így minden hitünk az örökkévalóságban hazugsággá változott.

Máté ev. 18. része ennek a közöttünk valósággá lehető, igazi societasnak: Isten országának, vagy más szóval: az igazi Anyaszentegyháznak alapstruktúrájáról, közössége létesülésének feltételeiről, közössége megromlásának okáról, módjáról és a folytonos helyreállítás mikéntiéről és eszközéről ad áldott útmutatásokat, amelyeket a következőkben próbálunk meg felmutatni, ezen rész magyarázatának rendjén:

a) *Az Anyaszentegyház közösségébe való bejutás és így a közösség létesülésének is feltétele és alapja a gyermekies lelkület. (Máté 18. 1—4.)*

Már az nem vall gyermekies lelkületre, hogy a nagyság problémáján törték a fejüket. Bizonyára egészen betöltötte lelküket az elsőség utáni vágy; de egyszersmind, ha összehasonlításokat tettek és saját magukat is mérlegre vetették, nem voltak egészen bizonyosak elsőségükben. Láttak ugyan magukban jó vonásokat, értékeket, de ugyanakkor láttak a másokban is és pedig olyat, ami belőlük talán ép hiányzott. Most már, mikor összemérték a különböző talentumokat, nem tudtak döntení afelől, hogy melyik a többetérő. Ha ezt eldörtötték volna — úgy gondolták — azzal is tisztába jöttek vol-

na, hogy ki lesz az első, a legnagyobb a Krisztus nemsokára eljövendő, dicsőséges országában. Ezért folyamodtak Jézushoz kérdésükkel: „Vajjon ki hát a legnagyobb a mennyek országában.“ Ez a kérdés gyakran előfordul nemcsak az evangéliumokban, hanem az első keresztyének életében is. A korinthusi gyülekezetben is valami ilyesféle lehetett a lelkek mélyén, mikor afelett vetekedtek, hogyén a Pálé, én az Apollóé, én meg a Krisztusé vagyok (I. Kor. 1, 12.), vagy mikor a lelki ajándékok felett vitatkoznak és Pál döntését kerrik ki. (I. Kor. 12. és 13. rész.)

Jézus felelete arra mutat rá, hogy Isten országában a nagyság nem az értékes tulajdonságok, szolgálatok nagyságán, kiválóságán, hanem a lelkületen forul meg. Tulajdonképpen Isten országában nincs is olyan elsőség és nagyság, mint a világon. Legfennebb csak abba való bejutásról lehet szó. Mihelyt valaki elsősegről beszél, mindjárt meglátszik, hogy nincs benne az Isten országában. Az elsősége való törekvéssel feltétlenül együtt jár a maga valaminek tartása, az én értékelése, az abban való bizakodás, öndicsőség, hiúság, önmagának az akarása; ép az, ami elválaszt minket Jézustól, Istentől. Jézus azért mondja egy más helyen olyan határozottan, — és ez nem költői nagyotmondás — hogy aki meg nem gyűlöli apját, anyját és végül a maga lelkét is én érettem, az nem lehet az én tanítványom. Itt is tulajdonképpen a magaelvetésnek egy más formájáról van szó; a magáról való elfeledkezésről. (Jó értelemben használva ezt a kifejezést.) Az alázatosság is tulajdonkép nem egyéb, mint a magunk nagyságáról, dicsőségéről, értékéről való megfélekedezés, igényeinkről való teljes lemondás. Ha egy igazi gyermeket figyelünk, azt tapasztaljuk, hogy ép az a jellemző vonása, hogy mindenbe belefeledkezik, énisége egészen eltűnik. Egy rátarti, hiú, a maga kiválóságát és elsőségét minden pillanatban érző és azt érvényesíteni akaró gyermek, nem is igazi gyermek. A gyermekiesség nem a tapasztalatlanság és tudatlanságban áll, hanem ebben a lelkületben. Az élet rendre ezt a szép gyermekiességet törli le rólunk: a magáról való elfeledkezést, maga-odaadását, feltétlen reábizást, őszinte egyenességet. Mi el vagyunk ferdülve. Mindennek mértékévé magunkat tesszük, mindenütt ott van a mi énünk, magunkból nem tudunk kilépni és így megszegényítve, a magunk szűk korlátai közé zárjuk életünket. Ez csak Jézusban, a Jézus által lehetséges. Ő benne lépünk ki magunkból és lépünk át Isten világába. Ő benne nyerjük vissza igazi, szép gyermekségünket. Ezért mondja: „Ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a kis gyermekek, semmiképen

sem mentek be Isten országába“ és „aki megalázza magát, mint ez a kis gyermek, az nagyobb a mennynek országában.“ Aki felett a Szentlélek hatalmat vett és így elvesztette a maga felett való uralmat, az csakugyan gyermekké lett, gyámság alá került, mert nincs többé uralmi igénye sem maga, sem a világ felett, csak egy kívánsága van, hogy az Ő akaratát teljesíthesse és így szolgálhasson. Kilépni magunkból és be lépni Jézus gondolataiba, életébe, Isten világába; belefeledkezni egészen, hogy elmondhassuk: Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus. Ez az igazi gyermekiesség, amely alapja minden lelki közösségnek, kapcsolatnak, mert az ilyenek között, akik magukat elfeledték, nincsenek választófalak: „Nincs zsidó, sem görög; nincs szolga, sem szabad; nincs iérffi, sem nő; mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.“ (Gal. 3. 28.)

A VIII. Nagyváradon tartott református nagyhét nagygyűlése deklarációjának 3. pontja leszögezi és kinyilvánítja: „Nem halasztható kötelessége az egyház tagjainak, hogy maguk között a társadalmi és osztálykülönbségeket, ellentéteket, választófalakat a keresztyén szeretet bátorságával ledöntsék.“ Ez pedig csak a Krisztusban gyermekké, Isten gyermekeivé lett lelkek közösségében valósítható meg.

b) *A közösség létesülésének módja az egymás szeretetben való befogadása. (Máté 18. rész 5. v.)*

Az 5—6. verstől kezdve úgy látszik, mintha gyermekekről lenne szó. De ha meggondoljuk, hogy ez a rész mindjárt az elején felnőttekkel kezd foglalkozni s a kisgyermek csak példának van közéjük állítva, s ha még hozzá az 5. versben ennek a szónak „ilyen“ t. i. kisgyermeket (aki magát megalázza, mint ez a kisgyermek), hangsúlyt adunk, világossá válik, hogy tulajdonképen az egész részben felnőttekről van szó, kik gyermekies lelkülettel magukat Jézusra bízják és így a Jézus kicsinyeivé lesznek.

A befogadás a szívbe a szeretetbe való befogadást jelenti és nemcsak a házba való befogadást! Különben ez utóbbinak is az előbbi az alapja. Először a szív ajtajának kell kitárulnia, hogy a házam ajtaja is igazán nyitva legyen valaki előtt. Aki előtt pedig megnyílt a szívem, az beléphet oda, beléphet az életembe, házamba, titkaimba s többé ki sem engedem onnan, mert amikor oda belépett, részesévé lett az én életemnek. Életközösségre jutás ez a szeretetben. Mi az élet zord telének vándorai ajtóról-ajtóra, szívről-szívre kopogtatunk: fogadjatok be. S akit senki sem fogad be, mert senki sem tudott szeretetet ébreszteni, annak nincs is miért élnie; az ki van zárva a szeretet közösségéből s így az életből

is. Viszont, aki befogad másokat, az maga is befogadtatik, mert a befogadás kölcsönös. Csak a magát megkisebbitő, az alázatos tud másokat befogadni s csak az ilyent tudjuk befogadni. Annál nagyobb egy szív, minél többet tud szeretetben befogadni. Most ragyog tel új fényben annak értelme, hogy Jézus befogadott minket, az egész világot; beengedett és reszesévé tett a maga életének és hogy mit jelent, ha majd egyszer azt mondja: „Jertek ti, Atyámnak áldottai“, vagy pedig ezt: „Nem ismerlek titeket!“

Befogadni az ígét egyértelmű azzal, hogy megnyílik lelkem az ige előtt és az belép életembe; de az ige is megnyílik lelkem előtt és én belépek az ige világába. Tehát végeredményben a befogadás életközösségre jutást és így életmeggyarapodást jelent.

Most azonban nézzük a Jézus kicsinyeinek, a hívő lelkeknek befogadását abban az irányban, amelyben az egy jelentőségű a Jézus befogadásával. Bizonyára mélyebb dologról van itt szó annál: úgy tekintem, mintha engem fogadna be. Valami arra indít, hogy az Anyaszentegyháznak, a hívek egymást-befogadásán alapuló közösségére: a szentek egységére gondoljunk, amely az útja a Jézus befogadásának. Mit jelent ez? Azt, hogy az elzárkózott életből kirekesztődik Jézus. Lassanként üres fogalomná, szóvá, testetlen, valóságnélküli árnyképpé válik csupán. Hívő lelkekkel összekapcsolódva, mintha megtestesülne és közibénk lépne. (Ez a „mint ha“ itt nem mond eleget, nagyon kevés.) Az első keresztyének így érezték, mikor összegyűltek, Jézus valóságos jelenlétét. Befogadták tiszta szeretetben egymást és ezáltal befogadták Jézust, aki valósággal, megtapasztalhatóan belépett közéjük, belépett életükbe. Most is az igazi, áldott istentiszteletnek ez az alapja és áldásának ez a kulcsa. A gyülekezet tagjai a Jézusban be kell fogadják egymást. Mikor bemegyek egy gyülekezetbe, úgy kell éreznem, hogy aki ott van, akár milyen kicsiny és jelentéktelen, vagy elvetett legyen is a világ szerint: nékem drága testvérem, a Krisztusban szerelme sem s ha a gyülekezet tagjai ezzel az alapérzéssel lépnek mind be a templomba és így keresik az ígét, Istent akkor megtapasztalják, hogy az addig csak üres szó és árnykép Jézus, valóság és benne Isten is valóság. A lélek így megtalálva Istent, megerősített segítséget kapott. Ennek kell egy igazi istentiszteletben megvalósulnia. A lelkeknek találkozni kell a valóságos Krisztussal és benne Istennel. Innen van az, hogy ellenségek nem vehetnek részt az istentiszteletben, legalább is áldásosan nem; ezért kell mielőtt ajándékunkat az oltár elé vinniök, elmenni és elébb megbékelni a mi atyánkfiaival. Itt van egy szempontból a gyülekezeti istentisztelet fontos-

ságának magyarázata, a magán-istentisztelet mellett. Az istentisztelet is, nem csupán csak az Úr szent vacsorája: communio=közösség egymással és Krisztussal, vagy Krisztussal és egymással; mert egyikkel való közösség, a másikkal való közösségnek alapja és eredménye is. Az egymással való közösségnek Krisztus az alapja: „Aki egy ilyen kis gyermeket befogad az én nevemben.” A Krisztussal való közösségnek az egymás befogadása, az egymással való közösség az útja: „Engem fogad be.” Hogy megvilágosodik egyszerre az Anyaszentegyház szerepe és jelentősége.

(Folyt. köv.)

Dósa Dániel.

Egyházi Szemle

Körlevél

a külmissziói utazó lelkész kinevezése tárgyában.

A nagytiszteletű esperes és lelkész urakhoz, az egyház községek presbitériumaihoz, Nőszövetségekhez, leányszövetségekhez, fiúbibliakörökhöz, vasárnapi iskolákhoz.

Egyházunk évek óta foglalkozik azzal a gondolattal, hogy a Krisztus missziói parancsának: Elmenvén, tanítsatok minden népeket! teljesítéséből, melyet már minden református egyház az egész világon végez, nekünk is ki kell vennünk részünket. Míg egyházi lapjainkban évek óta hangzik a felhívás e missziói felelősség megérzéséért, elénktárva azt a feladatot, melyet Isten nekünk is adott az olyan népek közötti szolgálatra, amelyek még az igazi evangéliumot nem ismerik, egyházunk tárgyalást folytatott külföldi testvéreinkkel, főképen a skót testvéregyházzal arra nézve, hogyan vehetne részt egyházunk is ebben a munkában. E tárgyalások, az ezeket kísérő óhajításaink és imádságaink Isten kegyelméből lehetővé tették, hogy az első lépést megtehessek s Babos Sándor segédlelkészt egvelőre további rendelkezésig a külmissziói utazó lelkészévé kineveztem. Feladata lesz, hogy a gyülekezetek és lelkészek meghívására a gyülekezetekben megjelenjék, ott a külmisszió kérdését ismertesse, az e célra rendezett istentiszteleteken, templomi ünnepélyeken és összejöveteleken szolgáljon s Isten ígéje hirdetésével egyházunknak e feladatára rámutasson.

Felkérem tehát egyházunk összes lelkipásztorait, Nőszövetségeit, Leányszövetségeit, bibliaköreit, vasárnapi iskoláit és minden olyan szervét, mely egyházunk e felelősségét érzi, hogy Babos Sándor aának, aki két évet már a bázeli missziói iskolában töltött s aki Isten akaratából ki van szemelve arra, hogy egyházunk első külmissziói munkása legyen, szolgálatait vegyék igénybe. Nevezett aa. megjelenik minden gyülekezetben, ahová hívják. Látogatása alkalmával begyűlt jövedelem, vagy perselypénz neki adandó át nyugta mellett s ő ez összeget az egyházkerületi pénztárba fizeti be.

Mivel a Babos Sándor aa. fizetését a külmisszió céljára eddig begyűlt s ezután begyűlő adományokból fogjuk fedezni, felkérem azon egyházközségeket, leányszövetségeket, biblia-

köröket, vasárnapi iskolákat, melyek azt eddig is tették, hogy ez áldott célra való adakozást tovább is gyakorolják s az így gyűjtött összegeket eddigi szerveik útján az egyházkerület külmissziói számlájára küldjék be.

Felkérem továbbá az egyházközségek lelkészeit, Nőszövetségek, Leányszövetségek, bibliakörök és vasárnapi iskolák vezetőit, hogy egyházunknak ezen kezdeményező lépését egy gyülekezeti istentisztelet alkalmával egyházunk tagjai előtt, összejeövetelen, bibliaórán, vasárnapi iskolai tanítás kapcsán ismertetve, a figyelmet erre hívják fel, s egyházunk minden, a külmissziói munkája iránt érdeklődő tagját kérem, hogy munkájával, adományaival, imádságával ne szüntesse meg ez ügynek, Isten országa pogány népek közötti szolgálata nagy ügyének támogatására lenni.

Kolozsvárt, 1931. október hó 22-én.

Dr. Makkai Sándor, püspök.

Ez a körlevél korszakalkotó egyházunk munkája történetében. Egy olyan útra lépünk vele, melyen nem jártunk, s egy olyan feladatot állít vele elénk Isten, mely eddig nem volt elég világosságban előttünk. Az a tény, hogy ezt az utat éppen egyházunk és népünk legsúlyosabb helyzetében mutatta meg, bizonyosság arra, hogy Isten a nyomorúságból kiakaria menteni ezt az egyházat és ezt a népet.

Kérjük Istent, hogy e feladathoz edzze méltóvá hitünket és áldozatkészségünket s áldását adja erre a lépésre.

Dr. Illyés Endre:

**A magyar földművelő nép lelki élete, különös tekintettel
vallásos világára.**

Szeged. 1931. 220 lap. Ár 2.90 P.

Ez a gondos tanulmányok alapján megírt munka először is azért kelt örömet bennünk, hogy ehhez a kérdéshez: a magyar ref. nép jellemének és vallásos világának vizsgálatához, most a szerző személyében talán először *theologus* szól hozzá részletesebben. Bár eddig is történtek már ilyen kezdeményezések s az ethnográfiai gyűjtés, mint a szerző által felhasznált hatalmas irodalom feldolgozásából is látszik, gazdagon terjeszkedtek ki a néprajzi sajátosságok feldolgozására és összegyűjtésére, mégis ehhez a kérdéshez minden néplélektani, szociológiai és gazdasági hozzányulást természetesen csak előmunkálatnak kell tekintenünk addig, míg a kérdések *theologus* kezébe nem kerültek. A szerző így is bánik el a kérdéssel: mint *theologus*, ezért válnak kezében néprajzi és népművészeti adatok is elevenné, sőt pusztá vallástörténeti tények is igazi világosságot nyernek.

A munka a magyar nép *földrajzi, faji, történeti, statisztikai* körülményei rövid áttekintésével — mely bevezetés jellegénél fogva nem teljességre, csak áttekintésre tart számot — keresi a *magyar református nép vallásos tudattartalmának belső síkját*, vagyis keresi a magyar református nép *theológiáját* Istenről, mint Atyáról (Istennel a természetben, az öszövétség istenfogalom hatása alatt kialakult felfogásában) Krisztusról, a Szentlélekről, az emberről, a praedesztinációról szóló felfogásának tükrében. Rámutat, hogy Isten valóságát a református nép a természet jelenségeiben látja legvilágosabban, keresi az öszövétségi hatásokat, melyek speciálisan jellemzők a református népre, megállapítja, hogy ez a fogalom közelebb van hozzá, mint az evangéliumi tanítás; Krisztus személye inkább isteni vonásaiban áll előtte, a Szentlélek munkáját isteni segítő erőnek nézi: az emberben inkább a teremtés koronáját látja; praedesztinációs hite Isten feltétlen akarátában való hitben nyer kifejezést. A munka harmadik részében keresi azokat a *kegyességi formákat*, melyekben a hit megnyilvánul: a vallásos szemérem méltóság, melyet a templomba, harangszóban, a lelkész személye megválasztásában, a kántor személyében, énekekben, imádságban, egyházi beszédében keres és akar találni, azután a nagy alkalmak hatják meg és fejezik ki kegyességi formáját a református embernek, kedveli a nagy áldozatokat, templomlátogatásban, ahová inkább a fiatalok és öregek, inkább a nők, mint férfiak mennek, szemléltet. Megállapítja, hogy a kegyességtípus időszakos, nem állandó gyakorlat. A magyar református földművelő nép *erkölcsi életét* három síkban való megnyilvánulásában: a hedonizmus, utilizmus és ideáлизmus síkjában mutatja fel, elsorolva az egyes síkokat jellemző adatokat. A könyv legna-

gyobb részét az képezi, ahol *ősvallásunk* nyomait keresi a református néphitben, a vallásos életben, születés, házasság, halál, szán-tás, vetés, egyes napokhoz, növényekhez, állatokhoz fűződő babo-nák, népies gyógy mód, varázslás a psychoanalízis körébe eső, min-denségre vonatkozó, túlvilágra vonatkozó hiedelmekben. E rész szervesen állítja össze az e kérdésre vonatkozó adatokat. Végül a *szehták* kérdéséről beszél s megpróbálja összeállítani a református nép lelki arculatának vonásait. Megállapítja, hogy a magyar ref-földművelő nép belsőleg erős, szilárd, öntudatos, külsőleg büszke, arisztokratikus vonásokat mutat, de az egyének lelkiéletében s így a néplélekben is van valami hullámlás, be nem végzettség, az ellentétekben járás szélsősége, új utak keresése is megállapítható.

Szerző e munkájában hatalmas anyaggal dolgozik, alig van valamirevaló munka, mely felsorolásában ne szerepelne. Mégis, úgy találjuk, tekintettel lehetett volna lennie olyan anyagra is, amely nem részesül a munkában elég méltatásban, mint a népmesei anyag, mely nagyon sok vallástörténeti elemet tartalmaz, csak nehéz benne elkülöníteni a speciálisan magyar és református ele-meket, valamint ilyen az irodalom is, ahol Baksaynál és mások-nál a református kegyességnek sok értékes vonását találhatta volna meg. Természetesen ez ha nem is a terjedelmét, de az anya-got, mely felett uralkodik, még jobban megnövelte volna, de vi-szont nagyon sok értékes utalással is szolgált volna a munkában. Másrészt azt találjuk, hogy az anyag tömege sokszor a feldolgozás rovására megy. Ilyen eset fordul elő pl. a közmondásokra való hivatkozásainál. Ez a közmondás pl. Krisztus koporsóját sem őriz-ték ingyen, nem tekinthető a Krisztusról szóló hit bizonyosságának. Nem tűnik ki világosan, hogy a református földművelő nép hité-nek mik az igazi alappillérei, az erről szóló rész a legrovidebb és legvázlatosabb.

Megállapításai, melyeket a református nép hitéről mond, bár ellentétben állanak egymással, helytállóak. Sainosan igaz az a meg-állapítása, hogy a magyar nép kegyességében időszakos, ingadozó, nagy ünnepekhez inkább, mint a hétköznapiak kitartó, engedelmes-ségéhez alkalmazkodó, az egyház számára inkább reprezentatív jellegű intézmény, mint szeretet és szolgálat közössége, az imád-kozás templomi és ünnepi alkalom s nem Isten közellétének állandó keresése. Igaz, hogy e vonások vizsgálatánál jogunk van azon meg-állapításra is, hogy ezek között sok van, mely csak idegenkedett a kegyesség otthoni gyakorlásaitól, régi imádságos könyvek és zsoltárok tanuskodnak róla, hogy értékes vonások nuszultak ki az utóbbi évtizedekben népünk lelkéből. Épen ez a tény mutatja, hogy ezt a kérdést nem elég néplélektani, de még vallástörténeti szem-pontból sem vizsgálni, ide theologiai kutatás kell. Az ilyen szem-pont alkalmazása megmutatná, hogy milyen batásai voltak a racionalista és orthodox igazhirdetésnek, hitfelfogásnak és kegye-ségi típusnak, melyek tevékenyen működtek közre népünk vallásos lelkiülete elsekélyesítésén. Megmutatná, hogy még a mai helyzet-ben s a mai kép mellett is, mennyire megvannak népünk lelkében azok a vonások, melyek bizonyítják, hogy egy ősi mélyvörös ke-gyességi élet vonásai szunnyadnak a nép lelkében, melytől még mindig elég távol van egy a felületes racionalizmus, mint az érzélgő pietista kegyeskedés. Másrészt megmutatná azt is, hogy magyar népünk népiellemének mennyire kiemeli az erejét és ké-nességét épen a református hit, dacára annak, hogy a maga teljes-ségében az evangélium még nem fejtette ki egész erejét ennek a népnek életében.

Azért helyes dolog lenne, ha szerző, mint könyve befejezésében jelzi is, tovább folytatná tanulmányait most már ebben az irányban is, még több oldalon és még erősebben érvényesítse épen a theologiai szempontokat és tekinteteket. A német egyházi irodalomban a modern theologia volt az, mely hasonló munkálatokat kezdeményezett, melynek Kirchenkunde-i példát mutattak az egyes területek egyházi viszonyai feldolgozásában. Magára a földművelő nép lelkivilágának vizsgálatára ma is sok módszerei indítást adó mu L. Houet: Psychologie des Bauerntums c. munkája. Nálunk sajnos, ez a munka is vagy néprajzkutatási, vagy szociográfiai oldalra tolódott el. Azért tartozunk elismeréssel és nálával a szerzőnek ezért a komoly és alapos dolgozatért. Ez még világosabbá tette, hogy ezekhez a kérdésekhez theologiai készség nélkül nyulni, azzal jár, hogy a dolognak csak a héját és kérget kapjuk meg s azon rágódunk, de a valóság ismeretlen marad előttünk.

I. L.

Református Valláskönyv.

A jugoszláviai ref. egyházmegye megbízásából szerkesztették: Ágoston Sándor, Kovácsy Sándor és Szabó Zoltán.

Novi Vrbas, 1931. 280. lap.

Ez a kis valláskönyv, mely évekkel ezelőtt látott napvilágot, s mely már akkor magában foglalta egy könyvecskében az egész vallástanítási anyagot, most bővített kiadásban jelent meg. A bővítést részben az új énekeskönyv anyaga egy részének felvétele, részben a Heidelbergi Káté kérdései közül a legfontosabbak felvétele okozza. A könyv beosztása a következő: Először a Biblia beosztását, tartalmát adja, olyan módszerrel, hogy a kisebbek számára felvett történetek közölve vannak, a nagyobbakéinál csak a lókus van jelölve. A bibliai anyag 300 rövid részben vagy utalásban van adva, míg a bibliai földrajz 6 leckét képez. A második rész az egyháztörténetet foglalja magában, a legújabb mozgalmakkal, a ker. felekezetek rövid ismertetésével együtt, 61 leckében, majd a káté jön 70 kérdéssel, melyek azonban kivonatolva, vagy rövidíve vannak, ahol nagyon hosszúak; a következő fejezet az egyházi élet, ünnepek, istentisztelet, liturgia s a helyi egyházközség ismertetése; aztán az énekek közül 123 van felvéve, végül 19 rövid imádság.

A könyv nagyon ügyes összeállítás különösen épen a jugoszláviai egyház részére, ahol külön iskolák, külön vallásóráiról nem lehet szó. A könyv végén közölt tanterv az I. el. osztályban 23 bibliai történetet, az ünnepek ismertetését, 9 imádságot s énekeket vesz fel, a II. oszt. anyaga ezeken kívül még 25 bibliai történetet, az ünnepeket és még két imádságot, a többiek így folyton bővülő körben egyházkört, stb. részeket is tartalmaznak. A tantervnel nem szerencsés megoldás szerintünk a koncentrikus beosztás olyan alkalmazása, mely az egyes osztályok anyagát a következőkben ismét felveszi. Vannak nehéz történetek első fokon (pl. az I. osztályban Jób) felvéve, a káté kérdései rövidítése sem sikerült szerencsésen. Nagyon soknak találjuk általában az anyagot, mert ha a bibliai történeteket igazán meg akarjuk tanítani, sőt ha nemcsak megtanítani, hanem azokban Isten üzenetét is adni akarjuk, lehetlenség alaposan elvégezni, míg a rövid pár szavas történetelmondás csak feldolgozhatatlan anyaggal tömi meg a gyermek fejét.

Nagyon helyes azonban az egész könyv beosztása, az egyház életének egyes részletkérdéseire való kitérés, a misszió, világreformátusság adatai befoglalása, az énektanítás anyagát tartalmazó tábla s az egésznek egy könyvbe való kiadása. A könyvnek német nyelvű mása is van a német anyanyelvűek számára. Ez a könyv is bizonyosága annak, hogy a jugoszláviai református egyház tananyagában és tantervében is igazán református alapelveken építi fel munkáját s reméljük, Isten áldása lesz ezen a kis könyvön s annak használatán.

I.

Folyóirat Szemle.

The Moslem World. XXI. évfolyam. A nagy mohamedán miszcionárius és tudós Zwemer Sámuel folyóirata az izlám helyzete kérdésében érdekes cikkeket tartalmaz.

Zwemer: A Mohamed és Ali kardja c. cikke ismerteti annak a kardnak a leírását, melyet a hagyomány szerint Mohamed kapott. Gábor arkangyaltól s melyet utána veje, Ali örökölt. Ez a kard a török és kínai, sőt afrikai mohamedánoknál ma is amulet-jellegű s gyógyításra használják. Érdekes, hogy ez a gyakran használt török név: Zülfikár is a kard nevével van kapcsolatban, eredetileg a kard neve volt, célozva a pengén levő köszörülésre.

Suthers Albert: Az arab és hindu mentalitásának különbözőségeiről ír, melyet a hindu filozófia amorfi vonása s vallása mindent felölelő volta magyaráz vagy mutat, míg az arab a misszionáriusok megjegyzése szerint is egyenesebb és jellemesebb, mint a hindu. Az arab sohasem vesztette el nemzeti önérzetét, a hindu most szerzi azt vissza. Az indiai nacionalizmus egy régi kultúrán alapul, amilyen az arabnak nem volt, az arab individualista, a nyílt puszták népe. Az izlám az afirmáció vallása, ez ad eleveniséget, határozottságot az arabnak, mely rabszolgatartó nép, míg az indiai maga rabszolgajellemű.

Greenlade W. G. azt kutatja, hogy *Délarábiában mikorra lehet tenni a keresztyénség behatolását*, s arra az eredményre jut, hogy a földrészek már lehettek kapcsolatai a keresztyénséggel a II–III. században, de nincs bizonyíték róla, hogy ekkor szervezett egyház lett volna ott. Az első ilyen egyház kb. a IV. század vége felé alakulhatott, mely részben az Abessinia befolyásának, részben más misszionának köszönheti létét. Erős benszülött egyházzal nem lehet beszélni az V. század előtt. — **Stewart G. Pápa-e a kalifa** c. cikkében rámutat, hogy téves dolog a Kalifátust a pápasággal hasonlítani össze. A kalifátus nem folyik az izlám lényegéből, mint a pápaság a római egyházból, keletkezését is nem elvi, hanem gyakorlati okok vezették be, s nem is uralkodott soha a kalifa az egyesített Izlám fölött. Az izlám felfogás szerint a Korán és a tradíció után megszűnt a kijelentés, a papok csak ennek magyarázói, de a kalifát a magyarázat joga nem illeti meg, nincs is semmi szellemi és vallásos funkciója, mint a pápának. Az izlám nem is ismer szervezett és tanult papi rendet, sákramentumai sincsenek, melyek kiszolgáltatására ilyenre szükség volna. Végül, a kalifátus nem is Mohamedtől származik, az uralkodás a dinasztiák során ment végig, később igényelték maguk-

nak a kalifák a mozlimek feletti egyeduralmat. Ma, mikor már Törökország megszűntette a kalifátust, még mindig több igénylője van ennek a címnek. A pánizlám gondolat ma is él a mozlím lelkekben.

Wilson Christy: Badal Benjaminsnak, egy perzsa apostolnak életrajzát és jellemzését adja (1844—1919.), akinek szülői nestoriánus keresztyének voltak. Badal 1864-ben tert meg s először biblia-terjesztő, majd evangelizátor lett. Elképzelhetetlen szenvedéseken és nehézségeken ment keresztül, az izlám nép és papok gyűlölete sokszor veszélyeztetett az életét, de óriási szolgálatokat tett a misszióknak Perzsiában, Mezopotámiában, ahol két év alatt 1200 bibliát adott el. Negyven évig folytatta ezt a munkát s közben sok lelket ismertetett meg Isten igéjével.

Simon G. Luther magatartása az izlámhoz címen ír. Kimutatja, hogy, a két véglet közt, ahol a középkor lenézte és nem foglalkozott vele, a racionalizmus pedig egy tökéletesebb vallásnak tartotta az izlámot, Luther érdeklődik a „törökök” iránt. Ez érdeklődés nem a misszió érdeklődése volt. A török hódítást úgy nézi, mint Isten ostorát, a Jelenések könyve Gog-ját, különösen az 1526-i mohácsi csata hatására. Szükségesnek tartotta a Korán megismerését s azt remélte, hogy a török fogságba jutott keresztyének néhány lelket meg fognak onnan nyerni a keresztyénség számára. Libellus de vita et moribus Turcorum 1529-ben írt munkáját s 1542-ben a Confutatio Alcorani c. munka német fordítását adja ki. Az izlám-ról szóló ismerete nem volt elég alapos, bár ismert sok arab filozófust. Az izlám megítélésben L. elismerő szavakat is tud mondani a mohamedánok vallásos buzgóságára, őszinteségére, türelmességére, panaszkodik, hogy a keresztyének rosszabb hívők, mint azok. Másrészt hasonlóságot lát a pápás egyházzal, hibáztatja borzasztó poligámiájukat, fatalizmusukat, hitük érzékiségét. Gondol a külmiszióra is. A II. zsolt. magyarázatában (1519) hivatkozik erre, másutt az izlámot a jövő ítélet hírnökének látja, 1522-ben a Bulla de Coena Dominiben követeli, hogy a pápa ne támogassa a törököket, panaszolja, hogy a keresztyének közt rosszabb állapotok vannak, mint a törökök között. A Luther köréből Bucer Márton hibáztatja, hogy a törököktől és zsidóktól elveszik a földet, de nem gondolnak azok lelkével. (Von der wahren Seelsorge.) Melancthon úgy vélte, hogy azok között is lehet igaz igehirdetője az evangéliumnak, s egy füzetet is írt a törökök megtérítéséről. Sajnos, ezek mind elhangzottak a pusztában. A prot. egyház csak a XIX. században tette az első komoly kísérletet a moslim misszió irányában.

Zwang S. Az olvasó használatáról ír az izlamban, mely 38, 39, vagy 1000 szemű imádkozó eszköz nézete szerint Indiából került a mozlímek használatába. — *Warren Preston: Az izlám helyzetét Délindióban* ismerteti. Indiában 70 millió mozlím van, ezek közül 4,500.000 van Északindióban. Négy felekezetre oszlanak. Délindióban lakik a 70 milliónak egyharmad része. A négy felekezeten kívül Délindióban sok kisebb szekta (vakhabiták, stb.) van. Itt világosan látható az izlám más vallások befolyása alatt, melyet összeházasodás és áttérések hoznak magukkal.

Chowdhury D. A. A mozlím evangelizáció Bengáliában c. cikkében írja, hogy Bengáliában kb. 25 millió mohamedán lakik s ott a mozlím hit terjedése nagyon észrevehető. Mozlím kereskedők sok hindut nyernek meg az izlám számára, ezenkívül külön misszionáriusai is vannak, akik egészen nyugati módszerekkel dolgoznak, bár a modern mozlímok nagy része, a koránból kiábrándulva, materializmusba süllyedt. India a ker. misszió tekintetében mozlím

lakosságára vonatkozólag nagyon elhanyagolt terület, az 5000 keresztmisionáriusból kevés dolgozik a mozlimok közt. Ezért itt felkészült misionáriusokra van szükség, akik komolyan tanulmányozzák a mozlim hitet és jellemet, s módszerben is kiválóak. — Groves A. Walter *Ujperzsia diákjairól* írva felmutatja, hogy a perzsia diákok milyen nehézségekkel küzdenek intellektuális és vallási tekintetben. Értelmileg felkészületlenek a vallás és tudomány kontaktusa kérdésére, mert egészen új tud. elméletek most jutottak el hozzájuk s csak elméleteket látnak bennük, míg a nyugati ember ezeknek a vallással való ellentétét már valahogy megoldotta. Az idősebb nemzedék közömbös a vallással szemben s bár az iszlám államvallás Perzsiában, gyakorlását a törvény inkább gátolja, mint segíti, a papság tekintélye megszűnt. Így az ifjúság magára van hagyva, bizalmatlan a vallás és filozófia iránt. Az állam naponta kísérleteket tesz a nemzeti nevelés előmozdítására, de ennek nincs gyökere. A vallásos megújulásra tett kísérlet (Ahmadija-mozgalom) még elszigetelt. Mások a keresztyénség felé fordulnak, de itt a nyugati világ álkeresztyénsége s a misszió gyöngegsége akadályoz.

I. L.

Előfizetési felhívás.

Több külső és belső indok arra késztet, hogy, dacára a nehéz gazdasági viszonyoknak, „*Református keresztyén dogmatika*” című művemre előfizetést hirdessek. A mű megjelenését a jelentkezésektől teszem függővé. Terjedelme körülbelül 20 ív (320 oldal), a legjobb papíron, a legjobb nyomdai kiállításban. Előfizetési ára portómentes küldéssel 200 lei. A bolti ára természetesen nagyobb lesz. Az előfizetésre való jelentkezés, a sajátkezű aláírás alapján, a mű átvételére kötelez és annak elküldése vagy portómentesen, utánvételezéssel, vagy pedig pénz előzetes beküldése után történik. Az előfizetési íveket kérem 1931. évi november 15-ig visszaküldeni az „*Ifjú Erdély*” kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Református Theologia címre.

Kolozsvárt, 1931. október hó 27-én.

Dr. Tavaszy Sándor

theológiai professzor,
a Theológiai Fakultás e. i. igazgatója.

„Angyal küldeték Istentől.”

— Dr. Kuyper A. —

(Karácsonyi.)

Ige: Luk. ev. 1:26–27: „A hatodik hónapban pedig elküldeték Gábiel angyal Istentől Galileának városába, amelynek neve Názáreth. Egy szűzhöz, ki a Dávid házából való József nevű férfiúnak volt eljegyezve. A szűznek neve pedig Mária.

Egyszerűen, mi épít, hűséges pontossággal, mi vigasztal, jelenti itt Isten igéje, hogy mit cselekszik a mennybeli szent Isten az ő kiválasztottjaival a földön.

Mi a földön félve, aggódva élünk az idők múlásának közepette, lakóhelyünk szűk volta szorongatja szívünket, jól esik hallani mennyei Atyánk szavát. De valjon az ég nem-e magosan boltozódik fejünk felett's az ő dicsősége nem-e tele van felséggel ahhoz, hogy alá hajoljon ahhoz a kicsiny csepp élethez, mit én a magam én-jének nevezek.

Itt az év utolsó hónapja. Jön a tél. December a gondok hónapja. De valjon Isten előtt van-e különbség a hónapok között? Tesz-e különbséget irgalmas szeretete hónap és hónap között?

Egy távoleső tartományban lakom. Annak is egy kis elfeledett falujában. De valjon Isten is nevének nevezi mind a városokat, falvakat és tanyákat, hol emberek lakoznak?

És ahol én élek, még más tekintélyesebb, nevezetesebb emberek is élnek, de én egy elfeledett gyermek vagyok, kit senki sem számlált meg, senki számba nem tart. S valjon számon tart-e Isten engemet? Nem felejtett el?

De nekem, szegény gyermeknek is adtak nevet. Valjon Isten emlékezetben tartja ezt a nevet? Szeretek egy fiatalembert. Tud Isten erről az én boldog szerelmemről? Már házassági szövetségről álmodunk. Tud Isten erről az én hitvány életemnek oly semmis terveiről?

S még sokáig lehetne így folytatni s kérdést-kérdésre halmozni, mik egykor Mária lelkében felmerülhettek.

És mi a felelete Isten igéjének mind e kérdésekre?

Oh olyan megindítóan egyszerű, olyan meghatóan pontos!

Az Úr Isten a boldogságos mennyekben parancsot ad angyalai egyikének, hogy menjen a világba.

Nem általában a világba, hanem egy meghatározott országba. Az ország egy bizonyos tartományába, Galileába. És ott egy névvel megnevezett városkába, Názareth-be. És Názarethnek is nem minden lakosához, csak egy leányhoz. Egy szűzhöz; kinek neve Mária, s kiről megírva van, hogy eljegyeztetett vala egy férfiúnak, kinek neve pedig József vala.

Igen valóban. Isten ismeri a te lakóhelyedet és ott téged, nemcsak téged, de nevedet is és a te dolgaiddat, szükségeidet, bajaidat, gondjaidat, minden érzésedet és gondolatodat, mikéltetik, mozgatják, zaklatják nyugtalan szívedet, lelkedet.

Istentől angyal küldetett.

Oh annak az aggasztó távolságnak s egyben boldogító közelségnek édes érzése.

Istentől *küldetett* az angyal. Tehát Isten távol és az ég külön van tőlünk. Bár kegyelmével, felségével, lelkével közel is, mindenütt jelenvaló. Mégis a mennyekben lakozik Isten és onnan kell követét küldenie hozzák, hogy kegyét közölje velünk.

Oh akkor, ha szemünkről oszlik a hályog és tisztán látjuk az örökkévalóság fényét, akkor többé küldésre szükség nem lesz.

Akkor közel fogunk lenni az Úrhoz és látni fogjuk őt a milyen.

De még addig *küldenie* kell neki, még a távolból kell reánk nézve határoznia és minket megmozgatnia.

Gá브리el angyal *küldetett* Istentől. Az égből szállott alá s vonúlt Názarethbe.

Nem egy angyal volt, ki jószántából jött, saját indulatából ment Mária-hoz és saját elhatározásából szállott alá Názarethbe.

Nem, az angyal küldve volt.

Szolgálatban jött, megbizással, *Istenének* magos parancsából. S mikor eljött, nemcsak angyali szeretetreméltósággal, de isteni irgalommal is szólt.

A mindenható Isten a mennyekben törődött annak a félre-eső galileai helynek leányával.

És hatalmas angyalát küldte Mária-hoz Názarethbe nevének dicsőségére és leánya lelkének vigasztalására.

Angyal küldetett Istentől.

Nem valami érzés, benyomás, lelki hatásról — Istentől kiindulólág Mária lelkében, mivel Isten kiválasztott teremtményét megáldotta; — van itt szó. Nem. Isten angyalt küldött.

Egyikét azoknak a dicső lényeknek, kik Isten trónja körül sereglének tizezrenként számban tömegben.

Lények, kik gazdagon megáldva soh'sem ismerik a mi bűneinket, szenvedéseinket, — kikben Isten égő buzgalmat gerjesztett, hogy bűneinkkel szembeszálljon, szenvedéseinket enyhítse. Oly magas lények s szeretetben mégis oly gyöngéd lények, hogy mást nem akarnak, csak *szolgálni*.

Szolgálni, nemcsak a dicsőség urát, mert hát azt ki ne akarná? Nem, hanem hitvány porszemeket az út szélén; bűnös férgek, kik Isten előtt a porban csúsznak; szenvedő teremtményeket, kik Isten haragja előtt elmúlnak, és szentsége által megrémíttetnek.

Es az ilyen ellenszenves, bukott, lesülyedt lényekhez suhannak dicső angyalok teljes örömmel, mert ezek a porban csuszó férgek Isten kiválasztott gyermekei. És azért sugárzó fényruhájukat nem mocskolják be, mert tisztátalan sötétségekbe szállanak alá.

Legtöbbször nem is vétetik észre, hogy jöttek.

Nem törődnek köszönettel, sem hálával.

Jönek, mert küldettek, s ujjonganak reátok nézve hallatlanul, ha csak megvagytok mentve a ti és Istenetek dicsőségére.

Vagy nincsenek szolgálatra kész lelkek, akik azokért küldettek, kiknek az üdvösséget kell örökölniök?

És mégis egész hosszú életedben hányszor érezted meg, ilyen kiküldött angyal jelenlétét.

Pedig éretted, hozzád is küldettek.

Ha t. i. Isten kiválasztottai vagytok és dicsekedtek azzal, hogy „Isten örökösei és Krisztus örökostársai“ vagytok.

Néha az angyalok többet tesznek, minthogy csak titeket áldanak meg.

Megtörténik az is, hogy azzal ajándékoznak meg, hogy személyedben *ismét másnak angyala* lehessél. Akkor jönnek és megáldják lelkedet az Úrnak nevében, hogy az irgalmasság gondolatai támadnak benned, mik olyanná válnak benned, mint a tűz, hogy egy perenyi nyugtot nem hagynak lelkednek, míg csak másokért nem áldozol irgalmas cselekedetekkel, mint hogyha te magad is Istentől küldetett *angyal volnál*, hogy könyörülj rajtuk, lelküket vigasztald a szorongatásban.

Az onnan felülről alá szálló szeretettűz mindig olyan.

Felgyúlva másokat is lángragyújt.

Csak, aki lelkesedik, az tud lelkesíteni; ki maga megvigasztalódott, az tud másokat a bánatban vigasztalni.

Igy az angyalok titeket is segítő és vigasztaló angyalokká tesznek a bűnbe, bánatba hanyatlottakra nézve.

S mindaz Istentől van küldve.

Istentől *légy küldetve* te is, ha másokat vigasztalt, segí
tessz, hogy ne tekintgess hálás szemre, ne várj köszönő szá
vakra, hanem mint az igazi angyalok, a jó cselekedet közbe
lelked így újjongjon: „Dicsőség a magasságos mennyben
dicsőség Istennek, ki irgalmasságra indította szívemet.
Amen.

Hollandból: *Csűrös József*.

Gyülekezeti munka

Lelkipásztori levelek.

A multkor Lahusen leveleiről írtam s közöltem is belőlük néhányat. A levelek egy a mult századvég és e századelő nagyjából modern-pozitív iránya felé hajló jelentős nagy papjának levelei. A hangsúly Lahusennél inkább a pozitív szócskán van. Mélységesen komoly, lelkiismeretes, nagyszerű pozitív teológus, emellett őszinte, becsületes nacionalista. Teológiai tágkeblűségét, minden egyházi pozitívum mellett, jellemzi, hogy az egyházon kívüli Johannes Müllert hogyan tudja értékelni s hogy Rittelmeyernek, a modern, valláslélektani beállítottságú, s végül is új közösséget alapító teológusnak a lelkési hivatásról szóló kis könyvét ajánlja fiának elmélyülésül.

A most ismertetendő könyv *Tagebuch eines Grosstadt-pfarrers** címen 1929 őszén jelent meg s egy éven belül már a hetedik kiadását dobták ki a könyvpiacra. A könyv kapóssága mutatja, hogy tartalma nemcsak vonzón, érdekesen megírt, hanem elevenbevágó, aktuális. Névtelenül jelent meg s valósággal megírt, eredetileg nem kiadásra szánt leveleket tartalmaz. Lelki pásztor ír lelkipásztornak leveleket a maga életéről, munkájáról, nagyvárosi gyülekezete életéről, a saját és gyülekezete problémáiról, a politikai és szociális magatartásról, természetesen mindig sub specie aeterni. Gyülekezete nagy és sokrétegű, a nagyváros különböző osztályaiból összetett. Ő maga teljesen együttél híveivel. Templomát sokan keresik fel, szolgálatait szívesen veszik igénybe, mindig rendelkezésre áll. Munkája túlsúlyoltságára jellemző, hogy néha egy délelőtt több mint húszan keresik föl irodájában, hogy néhanapján két-három kazuáliája mellett egy két betegét kell meglátogatnia, este előadást tartania a konfirmandus óra után. Az Istenkérdéssel való halálosan komoly létszámolás érzik probléma-látásaiban, írásában, de tettei mögött is. Otto, Barth, Blumhardt teológiájának hatása érzik meg lelkipásztori életén, munkáján. Ebből a szempontból különösen aktuális ez a könyv: az első, melyben a gyakorlati élet tesz bizonyosságot arról, hogy a tudományosan képzett, szívószerint való theologus milyen másképpen lát, milyen nagy felelősséget érez. A mindennapi élet kérdései: mozi, újság, művészeti kiállítás,

* *Tagebuch eines Grosstadt-pfarrers. Briefe an einen Freund.* Furche Verlag. 1929. Ára 6 Márka.

családi élet, horogkereszt, Stahlhelm-mozgalom, napi politika, új teológus generáció, kommunista, szociáldemokrata gyűlések, pártszervezeti tagokkal való érintkezés, gyűléseken való aktív részvétel, stb. stb. mind-mind előkerül. A kor ma már mindinkább nagy *theologus-kérdése* a szociális kérdés, társadalmi osztálykérdés, proletárizmus problémái majd minden második lapon sorra kerül valamilyen vonatkozásban. A kérdések beállítása s az azokkal szemben való állásfoglalás, adott helyzetekben, pártokkal, emberekkel szemben való magatartás minden mozzanatában az olvasás pillanatában is, de még hetek múlva is idegeinkre megy. Érezzük, hogy a mi életünk kínzó, gyötrelmes kérdéseiről, eseményeiről van szó. A legnagyobb regények egész létezésüket végig foglalkoztató erejét éreztem egy-egy levél olvasásakor, pedig ebben a száznolcvanegy oldalas könyvben nincs művészi hatásra való törekvés. A vele való foglalkozás láttat, számadottat, készletet, irányít, munkába, feladatokba sodor. Az itt közölt néhány levél, Szász Vilmos evangélikus teológus fordításában, legyen ízelítő a könyv értékeiből.

Csütörtök.

Tegnap este érdekes vitánk volt az ifjúnokkakkal. Sajnálatos képen a jelenlevő papok is az egyház nyilvánvaló hibáit és hiányait védtek, ahelyett, hogy azokat minden további nélkül elismerték, és valami újat nyújtottak volna. A szociálista napilap főszerkesztője tartotta a bevezető előadást még pedig a szociálista életfolytatásról; ez alapján véve nem volt más, mint felelet az én ugyanazon kör előtt tartott előadásomra a szocializmus és az egyház viszonyáról. Az előadásból csak néhány mondatot ragadhatok ki: A gyermek a ker. egyház iskoláiban a pofozás tárgya volt, holott a szeretet tárgya kell legyen. — A régi állam tisztára hatalmi állam volt. Ezt színezte az egyház keresztén alapelvekkel. Az egyház erkölcsisége lényegében hatalmi erkölcs. Az egyház azt mondja, hogy a vallás nélküli ember nem lehet tisztességes ember. — A munkások öntudatában pap és csendő a legszorosabb kapcsolatban állnak. — A vallás tanítás lényege bibliai történetek és énekversek bemagolása volt. Emellett a gyermek soha sem érti meg a mondottakat és sokszor gondolkozik azon, hogy „Mind jó, amit Isten tézen“.* — A keresztén értelemben vett hit nem hajtóerő az emberre nézve. — A kapitalista társadalom nem lehet a ker. eszme megvalósulására alkalmas talaj. — Az evangélikus egyház csődje abból az alapvető hibából származott, hogy egybeolvasztotta az egyházat és az államot. Ez az egybeolvasztás már Luthert arra indította, hogy bűnre tanácsoljon, t. i. Fülöp örgróf kettős házasságára. —

* Ág. h. ev. egyházi ének.

Nem valószínű, hogy az evangélikus egyház legyen a jövő kultúrszi közössége.

Ebből a pár mondatból láthatod, hogy mennyivel határozottabb, pozitívebb állásponton áll ma a szocializmus a vallási kérdésekkel szemben, mint 20 évvel ezelőtt. A vita hevesen folyt. Egyszerre egészen elcsodálkozva kérdezte a főszerkesztő: Dehát hisz Ön valóban egy személyes Istenben? Késő éjjel elérkeztünk a jelenvaló és a túlvilág kérdéséhez: Ott már nem bírta tovább a szocialista és a vita félbesezakadt. De hogy egyáltalán eljuthattunk idáig, már azért sem lehattunk eléggé hálásak. Kár, hogy Te nem lehettél jelen.

Péntek.

Már péntek van és a prédikáció még mindig nem akar menni. Alapigém Mikeás 6:8. lesz: Megjelentette néked, óh ember, mi légyen a jó és mit kíván az Úr tetőled! Csak azt, hogy igazságot cselekedjél, szeresd az irgalmasságot és hogy alázatosan járj a te Isteneddel! A hangsúly azon lesz, hogy az Úr kíván. Igen, Ő követelő Isten.

Tegnap ülésezett egyházi újságom szerkesztő bizottsága. Hét férfi és két nő volt jelen. A következő szám nem elégít ki, mert a vallási elem nem lép eléggé előtérbe. A szám főleg a munka kérdésével foglalkozik. Én a lélekölő gépmunkában látom azt az iszonyatos feszültséget, ami az életadó Isten és a holt gép között fennáll, azt látom, hogy a két együvé tartozó hatalmasságot, Krisztust és a munkát egyszerűen szétszakították. A gép által nyeri meg az ember az egész világot, de kárt vall lelkében. Mi azonban tudjuk, hogy Isten hatalmasabb, mint a gép! Tudjuk, hogy Krisztus maga az élet; aki mindenáron be akar hatolni a halott és hideg anyagba. Tudod, én Istent és a gépet sokkal kevésbé tudom összeegyeztetni, mint Istent és a közgazdaságot.

Ma este találkoztam az egyik munkáspárt vezetőjével. Mesélte, hogy a párt minden további nélkül elcsapta a titkársját, mert a titkárnővel viszonyt kezdett. Megvallom, hogy ez nagyon imponált nekem, különösen annál a pártnál, melynek a polgári világ mindig a „szabad szerelmet” veti a szemére.

Épen ma délelőtt mondta nekem egy bányatanácsosné egy családról beszélve: Kommunisták ugyan, de azért egész jó emberek. A polgári társadalomban még mindig él az az átkozott azonosítás: ami jobboldali, az mind jó és mind keresztyénekhez méltó; ami baloldali, az mindjárt gonosz, keresztyénelenes. Vájjon mikor fogják megérteni, hogy minden ember önmagában jó és gonosz, hogy a nem-keresztyén elem minden pártban és emberben benné van? Vájjon mikor fogják meglátni azok, akik keresztyéneknek nevezik magukat, az Újszövetség igazságát: Isten szemei előtt nincs különbség, mi mindnyájan bűnösök vagyunk?

És mikor lesz az igazság mértékadó az életre nézve. Mikor fogják ennek az igazságnak szemszögéből megítélni embertársaikat?

Szombat.

Épen az előbb figyeltem meg, hogy milyen könnyen nevelik rá, — talán nem is szándékosan — az ifjúságot a frázisra és belső igazságtalanságra. Egy csapat bibliakörös vonult át a falun énekelve. Az esti istentiszteletükre mentek. Vajjon mért nem énekeltek egy friss indulót, vagy egy vadászindulót, vagy népdalt? Nem, helyett az átlag 15 éves ifjak egy olyan éneket énekeltek, melyben előfordult: „a legnagyobb király tulajdonai”. Egy fél másodperccel ennek az éneknek befejezése után a 30 és 35 év közti vezető azt vezényelte: fel a fejekkel, rendet a tagokban! És a kamasz vonás oly igazán tört elő. Egy perc sem telt el az ének bevégezése után és már odasugta az egyik fiú a szomszédjának: nézd csak, milyen fehér fogai vannak annak a lánynak. Különbben is egész természetesen bőven röpködtek a pillantások a lány felé. Istentiszteleten, templomban és otthon egész nyugodtan lehet olyan énekeket énekelni, ha az ember rögtön hozzá is teszi, hogy az vágya és kívánsága. Olyankor az ember legalább annak a hatása alatt áll. De utcán, ahol annyi minden tereli az ifjak figyelmét, ott énekelni ily nagyhangon egy olyan éneket? Különbben ismerék felnőtt embereket is, kik bensőjükben irtóznak a nagyon erős bizonyosságú énekektől mint pl.: Készséggel elhagyunk minden hiu vágyat, lemondunk minden földi örömről és vígságról. — És még egy dolog tűnt föl nekem: Az egész keresztyén ifjúság, mely bizony nagy számmal gyűl itt össze, nap-nap után katonásdit játszik. Ily alkalomkor valóságos rohamtámadásokat lehet látni (mindenesetre 1914-es, nem 18-as, vagy pláne 25-ös honvédelmi módszer szerint). A fiuk természetesen őrmesteri hangon vezényelnek, mely hang sajnos csak a kaszárnya udvarán létezett és a komoly csatában teljesen elmaradt. De az ember naponként katonásdit lát. Nyilvánvalóan nem tudják másként foglalkoztatni a gyermek testét. Ha a véderő teszi azt, akkor biztos, hogy nincs jobb belátása. De hogy ha ezt a keresztyén ifjúság teszi, mely két órával később azt éneкли, hogy a legnagyobb király tulajdona, akkor ez már egészen más eset. Aki komolyan keresztyén akar lenni, annak tudnia kell, hogy az égben minden háború miatt gyász és bánat van Blumhardt szavai szerint. A keresztyén ifjúságnak tudnia kellene erről a bánatról. Tudhatná, hogy a háború az ördög találmánya, mely szükségképen fakadt az emberi nem hűnös mivoltából. Játsszani a Sátánnal? Jaj annak a keresztyénnek, aki erre buzdít! Sportot űzni a bűnből? Ugyáltszik a keresztyén ifjúsági vezetők nem tudják, hogy mit cselekednek.

Hétfő.

Ma fölkeresett egy lelkesztársam, ki egy csupa ipari munkásoktól lakott faluban működik; hogy kiöntse szívét. Legnagyobb panasza az volt, hogy milyen egyedül, milyen magánosan áll, hogy az egész egyházmegyében nincs egyetlen nálánál fiatalabb kollégája se, nincs senki, aki úgy gondolkozna, mint ő. Mikor elment, elgondoltam, hogy vajjon én össze tudnám-e hozni ezeket a fiatalabb kollégákat. De azt hiszem, én csak akkor lehetnék köztük, ha ők jönnének el hozzám. Rövid időn belül ő már a második volt, aki ugyanazon panaszokat hozta fel: hallatlanul sok belső ügy, bérlet ügy és peres dolog, állandó írkalás, kérdőívköltés, úgy hogy alig jut hozzá az olvasáshoz. És mindez két kicsiny, alig 2500 lelket számoló falunál. Ő pusztán prédikátor és igazgatási hivatalnok, de látogatásokat alig bír tenni, az estéket lefoglalják az egyletek és a gyűlések. Tehát az én elképzelésem, hogy falun legalább sok látogatást lehet tenni, álmom volt. De mégis csak szomorú dolog, hogy még falun sem lehet azt megtenni. Minduntalan azt hajtogatta: nincs idő egy könyv elolvasására. A munkásokkal sokkal szívesebben foglalkozik, mint a földmivesekkel, mondta. A parasztok megbízhatatlanok, alattomosak és iszonyú beképzeltséggel és göggel néznek a munkásokra. Nagyon komolyan beszélt a hivatás belső terhéről.

Az esett neki legrosszabbul, hogy nem tehet látogatásokat. Épp így van nálam is. Mennyi emberrel kerültem össze a múlt héten. De a házakhoz mégis vajmi keveset jutottam el, pedig prédikációmentes hetem volt.

Tegnap azt mondta nekem egy tanár, hogy a papoknak igen kevés kultúrájuk van, azért nem értik meg a mai embereket. Én azt gondolom, hogy a hiba nem az emberek meg nemértésében, vagy a mai helyzet felnemismerésében van. Nem inkább abban van-e a hiba, hogy Isten követelő szava, melyet az egyháznak hirdetni kell, nem élő Ige? Lehet, hogy van egy elsőrangú történelmi Igénk, mely nagyon helyes a gondolatban, de nincs meg az az Igénk, mely sziklákat zúz, nincs meg az élő Igénk. Az élő Igét természetesen meghallaná a mai ember is és benne megértve, vagy megtámadva éreznék magukat. Akármint van is, mindezen panaszvád ellenünk papok ellen, egyház ellen, mindez Isten ítélete, nem gondolnád?

Ma 1/21-ig tartottam megbeszélést. Rövid időn belül már másodszer hallottam: Az én fiam a vallást valami ellágyultságnak tartja; azt mondja, hogy vallás csak a lányoknak való. Ez is vád ellenünk papok és tanítók ellen. A jól működő női jótékonykodással nagyon meg vannak elégedve.

Igaz; már vártam is ezt. Egy prédikációmban azt mondtam

volt: A hazáért fölládozza az ember életét, Istenért még a pénzt foglalkozását, idejét sem. Nacionalista körök rögtön felzúdultak mondván, hogy nem helyezhetem szembe Istent és a hazát. Hiszen én Istent egyszerűen a haza fölé helyezem.

Azt hallottam ma egy adventista nőtől, hogy a gyülekeztüknek tagjai jövedelmüknek 10 százalékát odaadják a népsegélyezés céljára. Bármennyire törvényszerű, ótestamentumi is ez az eljárás, saját tapasztalatomból tudom, hogy milyen jó, ha az ember a fizetés napján rögtön félretesz egy bizonyos százalékot; jó azért ugyanis, mert másképp nem teszi meg. Én úgyszólván hálából teszem félre, hálából azért, hogy ismét gondtalanul nézhetek a következő harminc nap elé. Habár soha sem jut ki úgy igazán a harmincadik napig, a családomat mégis csak el tudom tartani. Oly természetes a hálaérzet: miért adnak hát az emberek olyan keveset? Attól félek, hogy túl sokat adnak politikai céljaikra, a hadtestek fenntartására, a katonai egyesületekre.

Egyházi életünkre nézve jellemzőnek találom azt a négy kérdést, melyet a tegnapi első próbaprédikátorunknak feltettek.

1. Milyen állást foglal a vallásos szociálístákkal szemben, kik Badenben most annyira együttműködnek a szociáldemokratákkal?

2. Hogyan áll a kritikai theológiához?

3. Hogyan áll Karl Barthoz?

4. Hogyan áll a patrónusához?

Ma hosszan írok, mert nem tudok jól dolgozni; délután az orvosom gyötört.

Ma délután kaptam egy szép levelet egy volt katonatársamtól, ki Oroszországban, egy őrjárat alkalmával fejlődést kapott, azóta epileptikus rohamai vannak és természetesen 100 százalékig keresetképtelen. Azt írja: „Már másfél éve nem is volt egyetlen igazi rohamom sem, de meg kellett tanulnom, hogy mily kevésbé ringathatom magamat emellett biztonságba. Alapjában véve azt hiszem, hogy az úgynevezett egészséges emberek is ilyen állandó bizonytalanságban vannak, csak többnyire nem gondolnak rá, mert ezt nem mutatta meg nekik semmi olyan kézenfekvő módon, mint nekem.“ Bizony-bizony, — minden pillanatban meghalhatni — és halálra készen lenni!

Azt kérdeztem ma az órán: Mondjátok meg nekem a második kérést. Semmi felelet. Hány kérésről van szó a kátében? Semmi felelet. Melyik részben van szó a kérésekről? Egy hang: A parancsolatoknál! Nagyon gyenge a tudás, amit a konfirmándusok az iskolából hoznak. Kíváncsi vagyok, hogy holnap hogyan lesz a fiúknál.

Vasárnap.

Ma volt a második próbaprédikáció. A lelkész nagyon komolyan beszélt. Aki teológiailag tud gondolkozni és figyelni, az semmiképpen sem mondhatja, hogy tipikus liberális volna. Utalt a keresztre, mint központra. Egész világosan jött ki az „értünk” a keresztnél. Azért írom meg Neked ilyen részletesen ezt a tényt, hogy velem együtt érezhesd mindazt a borzadályt és ellenszenvet, mely a prédikációt követő képviselési gyűlésen elfogott.

Holmi előcsatározás után következett a 42 cm-es gránát, épen így, ahogyan most Neked írom: Hogy áll Jézus csodáihoz, a szeplőtlen fogantatáshoz, a vér- és csoda-theológiához? Egy mondatban! A következőket kell hozzáfűznöm: Miután egy ember *így* beszélt a központról, miután *így* prédikált, ilyen esetenül és durván térnek ki a szélekre. Olyan ez, mintha azt kérdezném egy embertől: Helyesli a királyságot, s ha igennel felel azt kérdezem: Helyesli a királyi lakályokat is? Vagy ha azt kérdezném: Helyesli a köztársaságot, s ha igen, akkor megkérdem: Hát akkor az új bélyegeket is? Theológiailag irtózatos az az anyagiás gondolkozás, az a térhez kötöttség; nem is tudják elképzelni Istennek valamilyen munkáját, ha épen nincs egy világi csodához, a szűztől való születéshez kötve.

Megvallom, hogy én aránylag keveset foglalkoztam a szűztől való születés kérdésével. De az ünnepi beszédre való előkészületben mégis eszembe jutott és most a következőképpen gondolkodom felőle: A dolognak az a lényege, hogy a szűztől való születésnél Istennek egy cselekedetéről van szó. Isten cselekedetei természetes vagy természetfeletti módon történhetnek. Előttém kérdéses az, hogy melyik módon jelenik meg nagyobbban Isten cselekedete. Ha az ember a térhez kötött materialisztikus gondolkozásban él, akkor az Isteni tettet csak a természetfölötti változatban bírja megérteni — épen a szeplőtlen szűztől való születés keretében. Részemről mindkét módon megértem és igenlem. Remélhetőleg teljesen tisztának és érthetőnek látom a szeplőtlen szűztől való születést. De centrális kérdéssé tenni ezt a gondolatot és mintegy feltételképpen állítani egy pap-választás alkalmával, ezt mereven el kell utasítanom, éppen azért, mert igenlőleg állok a kérdéssel szemben. A legmulatságosabb az egészben a Lutherre való hivatkozás volt. Az a benyomásom, hogy a papok nagyon sokszor ott alkalmazzák Luthert, ahol nekik jól esik, vagy durvábban mondvá, ahol a laikusokat akarják elbutítani. Hiszen egy theológus egész pontosan tudja, hogy milyen merész volt a lutheri álláspont a bibliával szemben; hogy a Jakab levelét el akarta távolítani a bibliából és a Jelenések könyvét az Elbe-be akarta dobni; hogy mennyire csak magára

az Ur Jézus Krisztusra ment ki nála minden. A napokban olvastam Brunner egyik dolgozatában Luthernek egy magyarázatát valamelyik bibliai textushoz: Mikor azért mi azon hasonmásról beszélünk, amelyre Ádám teremtett, egy ismeretlen valamiről beszélünk, melyről nemcsak hogy nincs tapasztalatunk, hanem aminek folytonosan az elelnkezőjét tapasztaljuk és nem hallunk egyebet, mint üres szavakat. (Kommentár Gen. 1:27-hez.)

Ha a szeplőtelen szűztől való születésre alapítom hitemet, akkor egy nagyon veszedelmes dolgot cselekszem. A hitnek sohasem szabad egy egyedülálló történelmi tényen alapulnia. Mert történhetik egy kiasás, mely kiderítené, hogy a bibliának az illető része hamisítás — és akkor egy csapásra vége az egész hitemnek. Ezért nem lehet a szeplőtelen szűztől való születés centrális kérdés. És a dolgok ilyen állása mellett ebben a helyzetben egy papot efelől kérdezni próbaképen a választás számára — ez egyenesen nevetségesnek tűnik fel előttem.

A viharos gyűlés után azt mondta nekem egy buzgó képvisleti tag: Azért kellene a szeplőtelen szűztől való születés történelmi tény legyen, mert csak ilyen módon lenne megszakítva az eredendő bűn. Ha Jézus természetes módon született volna, akkor neki is része lenne az eredendő bűnben. Azt kellett feleljem erre: Jézus mindenesetre az ember Máriától született, ezzel tehát mindenesetre része van Mária hovatartozandóságában. Mária természetesen épp annyira bűnös, mint József. Úgy találom, hogy épen abban van a nagyság, hogy az emberi mivolton belül, az emberi mivolt dacára Jézus mégis bűn nélkül járt a földön.

Ha a hitvallásban a „szűz“ szót materialisztikusan vesszük, akkor az „alászállott“ szót szintűgy kell venni és meg kell mutatni tudni azt a lyukat a földben, ahol alászállott. Épen az a rettetes az egészben, hogy egyáltalában nem kérdeznek az emberek lényeg és értelem után, hanem mereven a formára, a kifejezésre, a hittételre vigyáznak.

Szerencse, hogy az egyház nem ez az. De elképzelheted, hogy mennyire nőtt ismét vágyakozásom a gyűlés végeztével az új egyház után.

Külömben is nem tartom teljesen kizárt dolognak, hogy az összes ilyen „szeplőtelen szűztől való születés“-szerű kérdéseket a Sátán találta ki, nehogy valamiképen át tudjuk magunkat törni az akadályokon és Krisztus elé jussunk. hanem mindenképen fennakadjunk az akadályokon, a hittételeken. Minduntalan Jézusnak az a szava jár az eszemben: Ti elvakult vezetők, kik szunyogokat láttok és tevéket nyeltek el.

A kérdésnek az a legkomolyabb oldala, hogy miként győzzük le ezt belsőleg? Hogyan sikerülhetne kivezetni az embereket ebből a dogmatikai megkötöttségből? Külömben egy igazi dogmanap volt, külsőleg a természetben is ilyen rideg, ködös, napfénytelen

idő volt. Ezért nem fogsz csodálkozni azon, hogy a gyűlésből hazatérvén, azt mondtam a feleségemnek: Ma örülök először annak, hogy távozom az egyházközségből.

Én magam nagyon hevesen beszéltem a kérdező ellen. Nagyon fölizgultam és olyankor mindig olyan szavakat talál az ember, melyeket nem kellene mondjon! De hát nem kell ilyesmi miatt tényleg fölizgulnia az embernek?

Oh, ha ezek az egyházi emberek megéreznék, hogy Jézus Krisztus nem egy elmúlt valaki, hanem egy jelenvaló és jövőendő. Mennyire akarták ők érezni mind, hogy Jézus folyton előre megy, folyton halad, mindig tovább. Sokszor nagyon is érzi az ember az ő lépését. És ő mégis mindig csak ránk vár, arra vár, hogy magunktól menjünk Vele.

Mit akar egyáltalán ez a kérdés: Hol áll Ön? Mintha a pápi embercsemetének az álláspontja annyira mértékadó lenne! Ha már kérdeznek, akkor azt kellene kérdezni: Mit hirdet Ön a fel-támadásról, Isten országról, stb. Jellemző, hogy ezek közül az egyházpolitikai kérdezők közül senki sem tett fel kérdést Isten országára vonatkozólag. És Jézus azt mondja: Azért küldettem, hogy az Isten országáról szóló üzenetet elhozzam. Sehol sem találom a bibliában, hogy azt mondta volna: Azért küldettem, hogy a szeplőtelen szűztől való születésről szóló üzenetet hozzam. Ha ennyire szembetűnően állítja az ember e két mondást egymás mellé, akkor látszik meg igazán, hogy mennyire eltévelyegtünk manapság és a múlt évtizedekben, mennyire eltávolodtunk Tőle.

A te szomorú barátod.

Nem; a szomorút visszaveszem és azt írom a Te egy új egyház, a valódi egyház után vágyakozó barátod.

Csütörtök.

Micsoda mozgalmas nap volt ez a mai ismét. Csak délután 4 órakor tudtam fölnyitni reggeli postámat! 9— $\frac{1}{2}$ 2-ig szakadatlanul özönlöttek a látogatók. Volt egy nagyon érdekes látogató is közöttük; a „hívők” gyülekezetében azt mondtam volt a múltkor, hogy az igazi vallástétel nem csak szájjal való vallástétel; hogy ismerek a gyülekezetben embereket, akik magukat „hívők”-nek nevezik és mégis álnokságot cselekednek. Ma már jött egy ember, aki találva érezte magát. Megmondtam neki nyíltan, hogy nem kell sokat beszélnie, mert én úgy is tudom, hogy minden ember (legyen az a Cezarea-Philippi-beli vallástevő Péter) jó és rossz, aki akarja a jót, de nem találja az annak cselekvésére vezető utat, aki magában hordozza Isten törvényét és a bűnök törvényét, én azonban azt értettem volt, hogy igazi vallástétel csak az egész étellel, az egész léttel való vallástétel lehet. Különb-ben csak olyan marad, mint az „Uram, Uram”-nak hangoztatása. Nem kellett erősen a lelkére beszélnem. Hiszen a lelkiismer-

rete ügyis zaklatott volt. Eljött: Ennyi elég volt, gondolom. Hiszen már ez is több volt annál, mint amennyit remélni merészeltem. Azt gondolom, hogy gyakrabban kellene nekünk, papoknak, ilyen érthetően beszelnünk. Voltaképen ilyet nem lehet tenni, de abban a pillanatban ilyen élesen jött volt ki belőlem, anélkül, hogy azt előre megfontoltam és akartam volna.

Egy ember, kinek három márkát adtam, túlságba és egyenesen a nevetségességig ment a hálálkodással. Nyilván csak egy márkát várt, vagy pedig azért örült olyan nagyon, mert azt gondolta, hogy én mindent elhittém neki.

Pedig nem tettem ezt. Mindenesetre szükségben él, mégha túlozza is a nyomorúságát.

Estére belépést szereztem magamnak az S. P. D.* gyűlésére, ahol egy szocialista pap beszélt az egyházzal és a szocializmusról. Előre kikötötték, hogy én a vitába ne szóljak bele. Ha én Neked a multkor a Stahlhelm-lelkészek iszonyatosan nagy felelősségéről beszéltem, ugyanazt tehetem ma az S. P. D. lelkészekkel. Mivel léteznek nacionalista papok, természetesen a szocialista papoknak is kell létezniök. Azonban nekik valódi küldötteknek, igehirdetőknek, Isten egy üzenete hordozóinak kell lenniök. Aki azonban itt beszélt, annyira benne élt még az 1790-es évek racionalizmusában, hogy Istenből semmi sem volt érezhető. Szósz szerint: „Isten a mi helyünkben — másképp el sem képzelhetjük Őt. A dolog a felebaráti szeretet. A próféták is az emberit helyezték előtérbe(!)”. Kijelentette, hogy mi csak anthropocentrikusan tudunk gondolkozni, Istent csakis immanensen tudjuk elképzelni. Te, meg kell valljam, egy ilyen ósdi, elavult racionalizmust nem tartottam lehetségesnek — legalább is papoknál nem, legfennebb szocialista papoknál és ujságíróknál, akik népszerű, filozófiai és theologizáló 1 márkás füzeteket olvasnak. De egy pap? Továbbá azt mondta szósz szerint: „Az elsők lesznek az utolsók — ezt a mondatot proletárdiktatúrával lehet jelölni.” Megrázó volt a vállalási hiány. Csupán az volt jó, ahogyan a szocialistáknak bűnbánatot prédikált és azután kijelentette: „A materializmus a nagy tökének a vallása, őrizkedjék tőle a munkásság. Aki magára gondol, árulója az osztálynak. A munkás vallását áldozatkésztségnek nevezik. Ezt az áldozatkésztséget a Bibliából tanuljuk.” Nagyon tisztességes volt a beállításban, ahogyan az egyházat védte. A vitában elsőnek a szocialista ujság főszerkesztője szólalt fel. Tudhatod, hogy a materialisták mindig fölényben vannak a papokkal szemben, mindaddig, amíg nem tudunk egy transzcendens Istenről. És joggal is. Mégis megragadó, valósággal vallásosnak nevezhető atmoszférát teremtett a főszerkesztő, mikor szívhez szólóan oda kiáltotta a társainak: „Gondolják meg, uraim,

* = németországi szociáldemokrata párt.

mit jelent az, szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“ Azután a papnak replikázott: „Áldozatkészség volt már a Biblia előtt is és létezik a gorilláknál, akik pedig nem ismerik a Bibliát. — A proletár eleget bűnhődik; nincs szükség arra, hogy a mai keresztyénség bűnbánatra hívja fel. — A szociálista visszautasítja az egyházi esküvőt, mert az egyház megáldja még egy gazdag haldokló kéjenc és egy fiatal leány házasságát is. — Az ember-Jézus Krisztusnak a mi nagyrabecsülésünket, az evangélikus egyháznak a mi harcunkat.“ Ezzel végezte. Mikor aztán a szociálistával keresztyénségről és szociálizmusról vitatkoztunk, a vitát késő éjjel a jelenvaló és a túlvilág kérdésénél szakítottuk félbe. Ott azonban Istenről is volt szó, nemcsak a keblünkben élő Istenről. Ez az este Isten ügye számára nagyon gyászos volt. Melegen ajánlottam az S. P. D. papnak, hogy olvasson Rudolf Otto, Karl Barth és Blumhardt-tól, hogy megszabaduljon pusztító racionalizmusától. Nem vette rossz néven tőlem, különben is nagyon tisztességes ember. Egyébként az egész gyűlésben nem esett egyetlen szó sem Jézus Krisztus ellen, hanem csak a mai keresztyénség és az egyház ellen. Általában érdekes a szociálizmus magatartása, még a tisztán materialista szociálizmusa is, a keresztyénséggel szemben. Régebb 1914-előtt csak irónia és megvetés uralkodott, ma Krisztusból kiindulva állítanak követelményeket a keresztyénség elé, Krisztusból kiindulva emelnek vádakot ellene! Rendszeresen kell olvasni szociálista ujságokat, akkor meg tudja az ember. De bármilyen szomorú is egy ilyen este, mégsem felejttem el soha, hogy a szervezeti mozgalom többet tett a munkásért, tehát többet a nyomorúság és az igazságtalanság ellen, mint az egyház — tehát ebben inkább engedelmeskedik Istennek, mint az egyház, mégha ezt a szervezetek nem is tudják és nem is akarják tudni.

Szombat.

Az utolsó hétről szummárisan számolok be Neked.

Hétfőn a konfirmándusok szülei gyűltek össze. Pontosan megmondom a szülőknek, hogy mit és hogyan tanítok. És mindannyiszor utánam mondja egy sereg szülő, hogy milyen máskép volt az ő idejükben, mennyivel szebb kell legyen most a tanítás. Épen így fognak a mostani konfirmándusok is járni. Mikor az ő gyermekeik fognak sorra kerülni, akkor ők is bámulni fognak: milyen más volt az ő idejükben és milyen szép most. Egy-egy ilyen gyűlés után mindig azt gondolom, hogy a konfirmáció-tanítás legalább is olyan fontos a szülőknek, mint általában a tanítás.

Ma megint olyan sok elbocsátásról volt szó az ujságban. Különböző üzemek a munkások tucatait kellett munkanélküliekké tegyék. Remélhetőleg egy ilyen napon maga előtt látja a

vállalkozó azokat a gondterhelt asszonyi arcokat, azokat az aggodóan kérdező gyermekarcokat. Remélhetőleg éjjel ráfekszik az mint hatalmas teher a lelkére.

Még nagyon sok búcsulátogatást tettem. Egy kolléga azt mondta, hogy neki a predikálás a legnagyobb lelki öröm. Én nem mondhatnám ezt magamról. Én csak azt tudnám mondani, hogy a predikálás nekem a legnagyobb életkín és egyben a legnagyobb életöröm. Egyizben, mikor azt, akit meg akartam láto-
gatni, nem találtam otthon, szomszadjában egy nagyon okos, képzett munkást fedeztem fel, ki nagyon barátságosan nyitott ajtót és tudósított. Mikor megmondtam neki, hogy lelkipásztor vagyok, egészen megváltozott. Fagyos lett, egészen elzárkózott, alig tudta visszatartani gyűlöletét. A gyűlöletnek egész tűzcsóvája áramlott felém. Csak keveset tudtam még beszélni vele, kérdezősködtem élete, foglalkozása és egészsége felől (nem volt a mi egyházunkban), de ugyanaz a fagyosan tartózkodó ember maradt.

Sok jó beszélgetést folytattam még a héten. Leginkább ismét K. tetszett nekem, ki azt mondta: „Csak ne legyen új állásában szalon-pappá; ez volt az ottani állásában levő papoknak a veszedelme.“ Mit jelent az egy nagyiparosnak a szájából! — Pénteken körülhordozott gyárai területén. Láttam gyárakat, bányákat, stb. Egész napra alámerültem egy előtttem ismeretlen világba. Ezt gyakrabban meg kellene tennünk! Akkor mi magunk is észrevennénk, hogy milyen messze áll a mi predikációnk a való élet-
től, hogy mennyire másképp kell beállítsák magukat a mi hallgatóink. Nema mintha ebből kifolyólag mássá kellene lennie a mi predikációnknak, hanem hogy ne nélkülözzük a gép és a predikáció közti feszültséget. Ezen a napon sokat tanultam. Szeretném tudni, hogy Te hogyan ítélnéd meg beszédeimet, ha egész nap egy darut kezeltél és 11 óra hosszat lármában lettél volna vagy ha reggel hattól délután háromig szénporban áltál volna. Búcsucikkem: Isten-hírdetése bele kell nyuljon az életbe, oda, ahol az élet folyik, — egészen másképp vált számomra valóvá és plasztikussá. Ma már azt mondanám, hogy jó volna, ha minden pap alámerülne negyedévenként egy ipari vállalatba. De azt is meg kell Neked vallanom, hogy ritkán éreztem olyan erősen, hogy Isten be akar törni ebbe a világba, hogy várja, hogy ez a gépvilág nyilatkozzék meg neki. Egy tisztességes nyomás volt ez számomra fölülről, mellyel szemben a prések sok atmoszférájuk csekélység, lehellet. A két leánykonfirmándus csoportomat és a munkaközösségemet még egyszer összegyűjtöttem egy estére. Láthatod, hogy egy emberekben gazdag hét volt. És nagyon gyakran cserbenhagyott az a képesség, hogy annyira elmélyüljek, mint amennyire a búcsúsok elvárták. Most egyenesen ellenszenvvel viseltetem a „mély“ beszélgetésekkel szemben. Meg tudod ezt érteni? Sok ember búcsúlevelet ír. Én nem tudok nekik felelni.

Banális dolgok írására kedvem sincs és nem is tartom helyesnek. Komolyan írni — ez ellen tiltakozik egész énem. Nagyon megterheltek az emberek, a sorsok — és az élmények. T. i. egészen különösen voltam a búcsú napjai alatt. Ügyszólván elnéztem a búcsúzó emberek, sőt az egész város felett. Pillantásom a jövőbe irányult — az új gyülekezet, az új város felé, de még inkább az új egyháznak jövője felé, az élő egyháznak jövődjé felé, azon egyház felé, melyet Isten egész biztosan nyújtani fog az emberiségnek. És az élő egyházon túl annak a jövője felé néztem, aki eljövendő. Oly igazán elfogott a vágy az eljövendő, az Isten országa, az új föld után. Úgy éreztem, még pedig nagyon erősen, mintha két város között állanék, amint hogy most az idők között állunk, a földi idő és az örökkévalóság, az emberi és az isteni kor között. Itt minden gyászos elmulás, ott minden fénylő örökkévalóság. Most a földön mindent kinez a fájdalom, kin és lemondás — Isten országában meg fognak szünni a könnyek, a szenvedés, a jajkiáltások. A legerősebben tegnapelőtt éreztem: Éjjel, a csendben elnéztem a hegyről a gyülekezetem házai fölé. Minden sötét volt, aludt. Ez jelképpé lett számomra: sötét a világ és szegény a világosságban az egyház. Úgy kívántam a fénysugarat a sötétségbe, a felülről jövő világosságot, sugarakat az eljövendő országból. Meg kell valljam, hogy azon ígéret, hogy az ország el-fog jönni számomra azon éjjel csendjében egy sugár volt, mely felragyogott a sötétségben.

Ez az utolsó levelem arról a gyülekezetről és abból a gyülekezetből, melyet mindketten annyira szeretünk. *Barátod,*

Járosi Andor

Az egyház, mint igazi közösség és élete Máté ev. 18. rész szerinti.

c) A közösség megszűnésének, tehát megromlásának oka a botráncok és botráncoktatás. (Máté 18. rész. 6—14. v.)

A botráncok szónak ma egészen elveszett az eredeti jelentése. Ma botráncokozni annyit jelent, mint felháborítani és nyugalomból kizökkentetni valami helytelen vagy jogtalan cselekedet által és azt elítélni. Egy ismerősünkkel történt öreg diák korában, hogy egy alkalommal nagyon megbotráncokozott a katonák és cselédleányok vasárnapi sétatéri durva udvarlásain és kemény szavakkal ítélte el nálánál léhább és cinikusabb pályatársai előtt s kijelentette, hogy jóérzésű ember ezek miatt vasárnap nem is mehet a sétatérre. A következő vasárnap azon kapták rajta, hogy minden jóérzése dacára is — u. i. tiszta, erkölcsös élete közismert volt, — mégis csak kikukkant a sétatérre, amint aztán félig restelkedve, félig tréfásan magát mentegetve mondotta: „egy kicsit botráncokozni”. Hát ez az utóbbi botráncokozás az előbbivel szemben világosan mutatja a szó eredeti értelmét, ami nem más, mint megbotráncolni, egyenes eredeti útjából kizökkentetni, a jó útról letérni valami ok miatt. S tényleg az első vasárnapi botráncokozáson nem látszik, hogy a mi barátunk megbotráncokozott volna, sőt ép felháborodott és kikelt a sorsa ellen; a második vasárnap azonban, már látszik, hogy megbotráncokozott, egyenes útjáról letért; mert már szándékosan kereste a rosszat, a kísértést. Ez a botráncokozás eredeti és igazi értelme és ilyen értelemben van szó róla az Irásban. Az egyenes út pedig a Jézussal való közös életnek az útja.

Már most én nemcsak tanítással, hanem életem és cselekedeteim által is megbotráncokoztathatok, azaz: a Jézusban való hit útjáról letéríthetek valakit. Még csak nem is szükséges, hogy kimondottan rosszra csáhítsak valakit; elég, hogy ha hitetlen létemmel, cselekedeteimmel azt mivelem, hogy a Krisztus kicsinye: a hívő nem tud engem befogadni, velem lelki közösségre jutni és így a Krisztus valósága elhalványodik előtte. Gondoljunk ennek igazolására arra a konkrét esetre, mikor egész hitetlen, sőt cinikus lelkek előtt beszélünk hitünk dolgairól. Egyszerre csak úgy érezzük, hogy minket a legdrágább kincsünkötől fosztottak meg és hogy azok a dolgok, melyeknek valóságát és igazságát csak az imént is mélyen átéreztek, valótlanokká és jelentéktelenné válnak. Még szerencsésnek mondható az, aki nem kincseit érzi valótlanoknak, hanem magát érzi kincseitől megfosztottnak. Mikor azonban valaki nem jön rá arra, hogy kincse, igazi kincse csak azért nem érzi valóságát, nem melegíti szívét annak látása, mert elvették tőle, az tapasztalatát a kincs értéktelenségére háríthatja nagyon könnyen, különösen ha gyakran találkozik hittele-

nekkel, akiket nem tud befogadni. Itt van az a pont, ahonnan a botránkozás kiindul. Ugyanis a Krisztus valósága mind halványabb, igazsága mind fénytelenebb a lélek előtt s egyszer csak elszakad Tőle, s kész a botránkozás. Ez a botránkozás, szükségszerűen megy végbe Isten világterve és törvényei következtében, de azért a botránkoztató ítélete nem marad el. Hogy a botránkozásnak ez a menete, annak igazolására elég csak arra gondolnunk, hogy hány lelket téveszt meg és vezet el a Krisztustól az a körülmény, hogy az evangélium csak szó a keresztyének ajkán. A szószéken hangzik ugyan időről-időre az evangélium, de az élet homlokegyenest ellenkezőről tanuskodik. Milyen szükség, hogy az egyház ebből a szempontból is megszerveződjék és így valóban kövássz legyen a világban. (Most többé kevésbé megerőtlenedett kövássz.) Tulajdonképen az életet csak mint egyházat lehet elképzelni s az egész világnak egyházzá kell átalakulnia. S ebből a szempontból nézve minden egyesnek nagy a felelőssége; Krisztus kicsinyeivé kell lennie, hogy mások befogadhassák és így másokat meg ne botránkoztasson, a Krisztustól el ne vezessen és hogy ő is befogadhasson másokat.

A 8. és 9. vers mondja, hogy először nekem kell meg nem botránkoznom, hogy másokat se botránkoztassak meg. Engem pedig megbotránkoztat a kezem, lábam, szemem, az érzékeim: egyszóval a testem és annak a kívánságai, melyek a külsőhöz, a mulandóhoz és a lényegtelenhez tapadnak (Robertson). Itt kell megvívni a nagy harcot a maga egész könnyörtelenségében és pedig saját magunkkal. Ha a te kezéd, lábad, szemed, a te érzékeid akarnak megbotránkoztatni, ne sajnáld, vágd le azokat és vedd el magadtól. A Jézus szerint való élet itt úgy jelenik meg, mint az igazi, tiszta hősiesség. Nem magától, nem könnyen megy, az, hiszen tulajdon kezünk, lábunk, szemünk, saját testünk az, amelyik le akar téríteni és pedig minden pillanatban. Nincs perc, amikor a test kísértése szünetelne, még álmunkban is dolgozik. Azért szükséges a legkönnyörtelenebb harc ellene. Félre mindennel, ami Krisztustól elválasztana, még ha a tulajdon kezünk, lábunk és szemünk is az. A keresztyén ember harcos ember, hányszor figyelmeztet erre az Isten igéje: mi pedig elhagyjuk magunkat. Vigyázatok, ne aludjatok, legyetek készek minden pillanatban, mint a katona, aki fegyveresen várja az ellenség támadását, öltözzétek fel az Istennek minden fegyverét, hogy megállhassatok, az ördögnek minden ravaszságával szemben — mondja Pál az efézusi levélben; Krisztus Urunk pedig hányszor figyelmeztet a jelenések könyvében: aki győz, azzal ezt teszem, aki győz, annak azt adom. Istennek és Krisztusnak valamennyi szentje és választottja ilyen harcias és akadályt legyőző volt. Mária Magdolna beront a poklos Simon házába, a kananeus aszony elveti dölyfösségét és utána fut Jézusnak és kiáltoz, a gutaütött barátai felbontják a ház padlá-

sát, az özvegy asszony minden este a bíró ablakánál van késével, Jákob viaskodik az Istennel és végül még felemlítem, hogy Krisztus Urunk maga mondja: aki nem gyűlöli meg apját anyját és végül a saját maga lelkét is én érettem, az nem lehet az enyém. Nem lehetünk tekintettel semmire csak Jézusra. Az egyenesen akar valamihez menni, az nem tekinthet; nem nézhet a lába elé jobbra, vagy balra, mert akkor bizonyosan nem megy egyenesen, ha nem néz szüntelen és merően arra a tárgyra, amelyikhez egyenes vonalban menni akar. Így vagyunk Jézussal minden percben; mert ha nem, ha nincs meg bennünk ez a hálás feszültség, figyelem és érette való könyörtelen és minden áldozatra kész tekintetnélküliség, akkor minden pillanatban letérünk az élet útjáról: megbotránkozunk és másokat is megbotránkoztatunk. Ha pedig csak Jézusra vagyunk tekintettel, akkor maga segít és viszen, úgy, hogy tulajdonképpen nem is mi győzünk, hanem Ő győz bennünk és általunk.

A 10. v. azt mondja, hogy a szívbevaló befogadásnak s így a közösségnek a botránkozások és botránkoztatások, tehát bűnön kívül nem lehet más akadálya. Nem lehet akadálya külső testi fogyatékoság, társadalmi állás alacsonyysága, stb., amelye a világban úgy elválasztanak. S mikor mi ilyeneken fennakadunk, csak arról teszünk bizonyosságot, hogy közöttünk még sem lehet Isten országáról. (Egy visszatérítő betegségben szenvedő hívőtől megtagadjuk vonzalmunkat, egy megnyerő külsejű és modern hiteltlentől pedig nem. Társas viszonyaink és összeköttetéseink sokszor mennyire nem evangéliumi alapon történnek.) „Meglássátok, hogy eme kicsinyek közül egyet is megér utáljatok.” Vajjon nem ez csendült meg Assisi Ferenc lelkében mikor a belpoklost megcsókolta?

Sőt még ha eltévelyedik is a hívő kicsinye Jézusnak, akkor sem a megvetés, elítélés és kárhoztatás a mi feladatunk, hanem a segítség, megkeresés. „Mert az embernek fia azért jött, hogy megtartsa, ami elveszett vala.” (11. vers.) Eltévelyedni ugyan a hívő is eltévelyedhetik s ezáltal a közösség közötté és a többiektől megszakad. A megkeresés azt jelenti, hogy ha valamelyik a bűn miatt kiesett Krisztus közösségéből, akkor én utána megyek és visszatérni segítek neki. (Példázat az elveszett juhról 12. 14. versek.) Itt ugyan Istenről szól ez a példázat; de hogy nekünk is azonképpen kell cselekednünk, azt mutatja ennek a példázatnak a következő versekkel való kapcsolata. Gyakran megtörténik, hogy a gyülekezet egyik tagja kezd elmaradni, elidegenedni a gyülekezettől. Bizonyára valami bűn az oka, akár az övé, akár másé. Még ha nem is valami főbenjáró bűn, hanem valami csekélység is az, de mindenesetre bűn. Nekem utána kell mennem, fel kell keresnem és segítenem, hogy a bűnt az elkövetője megbánja és bevallja s ezáltal az elidegenedett a gyüleke-

be visszatérhessen, a közösség ismét helyre állhasson. Mert a krisztusban való közösségnek csak egy megrontója van: a bűn; csak a meg nem bánt és be nem vallott bűn.

d) A megrontott közösség helyreállításának eszköze a *megnyerés, vagy más szóval a kulcsok hatalma*. (Máté 18, 15—35.)

Most már, hogy miként történik ez az utánamenés, megkérdezzük, erre adnak feleletet a 15 s köv. versek. A kérdést így is fogalmazhatom: Mit kell tennem, ha az én atyámfia vétkezik és a krisztusban való közösséget megrontja? Nemcsak, akkor, ha el nem, hanem általában, ha vétkezik (a Nestle által kiadott görög szövegben hiányzik az „*eisz szé*“ = ellened). Mit kell tennem, hogy a megrontott közösség ismét helyre álljon? Segítenem kell a bűn megbánásában, tehát a visszatérésben. Hogyan? „*Ha pedig te atyád fia vétkezik ellened, menj el és dorgáld meg.*“ (15. v.) Itt a mások vétkének a megbánásánál, a dorgálásnál egyébbel nem működhetünk közre. Ez a dorgálás azonban nem bosszúálló, elégtétellel végrehajtott ledorongolás, amikor is nem annyira a bűn, mint a bűnös ellen fordulunk; hanem arra irányuló igyekezet, hogy az én atyámfia az ő vétkét világosan és tisztán vétekek lássa. A magyar nyelv ezt nagyon világosan fejezi ki a „szereire vetni“ és a szemrehányás szavakban. Ez pedig egészen más, mint a mi bosszúálló, sokszor még kárörvendő dorgálásunk, mit mintegy elégtételképpen szeretünk a nyilvánosság előtt csinálni. Isten ígéje, hogy még a gondolatát is kizárja a dorgálás me elferdülésének, mely abban büntetést, sőt bosszúállást lát

hogy kiemelve annak javító célzatát, azt rendeli, hogy az először négy szemközt történjék és hozzáteszi: „ha hallgat rád, megnyerted a te atyádfiát.“ A mi dorgálásainknak rendesen az a vége, hogy mégjobban elveszítjük a mi atyánkfíát. Az a „négy szemközt“ még arra is megtanít minket, hogy milyen irgalmas az Úr a bűnösökkel szemben; nem akarja a bűnöst megszégyeníteni. Őt világossá kürtölni, egyszóval: nem akar büntetni, csak egyet akar, hogy a bűnét a bűnös maga — nem a világ — megismerje, megbánja. S ebből azt is megtanulhatjuk, hogy miként kell a mások nyomorúságával hajlódni. Nem jó orvos, aki felesleges újdmalmat okoz durvaságával s még elriasztja a beteget. A jó orvos csak akkor használ radikálisabb eszközt, ha már másfépen nem tud segíteni. Így az Úr is.

Ha pedig a négy szemközt való dorgálásra nem hallgat rád, azaz bűnét nem ismeri meg, *végül magad mellé még egyet vagy hattöt, hogy két vagy három tanú vallomásával erősítséd minden szót* (16. v.). Itt az „*erősítés*“ szót sokan úgy magyarázzák, hogy a tanúk által való erősítésre, hogy úgy mondjam a további gyülekezet előtti peres eljárás szempontjából van szükség; előtt itt, a közvélemény súlyáról van szó, arról, hogy két vagy három egyező véleménynek nagyobb a meggyőző ereje, mint nynek.

A végső fok az, midőn az egész gyülekezet véleményének ítéletének hatása alatt sem ismeri meg a bűnös az ő bűnét. Ebben az esetben „legyen olyan előtted, mint a pogány és vámszedő” (17. v.) Azaz az illető kiszakadt a Krisztus közösségéből s elvesztett — legalább egyelőre — rád nézve is, Isten országára a Krisztusban hívők közösségére nézve is.

Ez a menete az úgynevezett megkötésnek, mikor a bűnös nem ismeri meg a maga bűnét és így abban megkötöztetik (18. v.) A kötés és oldás azt jelenti, hogy amit a Krisztusban hívők közössége, tehát az Anyaszentegyház bűnnek ítél, az a mennyben is bűn; amit pedig nem ítél annak, az a mennyben sem számít annak. A bűnösre fordítva át, így szól ez a 18. vers: „Akinek bűneit megbocsátjátok megbocsátatnak, azoknak akikéit megtartjátok, megtartatnak.” (Ján. 20, 23.)

De mi történik akkor, hogyha a közösségből bűne miatt kikezeshető hallgat s három közül akármelyik fórumnak a dorgálására? Akkor jön a megoldozás; a megbocsátás, amire az indokot a 21—35. versekben foglalt, adós szolgáról szóló gyönyörű példázat 32—35. verse szolgáltatja. A Krisztus által szerzett bűnbocsátásban csak annak van része, aki felebarátjának mindannyiszor megbocsát, valahányszor az bűnét igazán és őszintén megbánja (tehát nemcsak kétszer, hanem akár 77-szer is). Különben önmaga is megkötöztetik bűneiben és kirekesztve a Krisztus közösségéből átadatik ama gonosz hóhérnak: a sátánnak, hogy az gyötörje a lelkiismeretnek és büntudatnak soha meg nem szűnő fordulásai és békességet nem lelő önmarcangolásaival (34. vers). A másnak megbocsátás, azaz megoldozás, tehát reám nézve nem tetszés szerinti, hanem kényszerű, amennyiben magamat kötöztetem meg és szolgálatom át Isten igazságos ítéletének.

Ha azonban a megbocsátás megtörténik, a lélek meg van oldozva, az akadály el van hárítva és a közösség ismét helyre van állítva.

Hogy a kötés és oldás mibenlétét még szemléltethetőbbé magunk elé állíthassuk, képzeljük magunkat testileg teljesen megkötözve. Milyen kellemetlen érzés. Nem tudjuk használni sem kezünket, sem lábunkat. Elvesztettük akcióképességünket, ill. szabadságunkat. Innen érthető, hogy a gyermek valósággal őrjöng, ha szabad mozgásában huzamosabb ideig meggátolják, pl. kezét-lábát lefogják, hogy ne tudjon mozogni. Most már vigyük át ezt a lélekre. A bűn megkötözte a lelket. Ez abban áll, hogy a lélek elvesztette akcióképességét, nem működhetik, fejlődhetik, hanem szenved és pusztul. Vagy vegyük azt, hogy mikor valamit teszünk, azzal egyesülünk, ha jól cselekszünk, a jóval, ha rosszat, akkor a bűnnel; bűnné leszünk és meghalunk. Ebben van a cselekedeteknek a jellemre való hatása s nem lehet

tudni, hogy ez a nagyobb és fontosabb, vagy a cselekedet kifejező hatása.

Mindenesetre önmagunkat tekintve, az előző a fontosabb, mert ha rosszat cselekedtünk, még ha gondolatban vagy érzésben követtük is el: megnyomorítja lelkünket. Még kinosabbá teszi a helyzetet az, ha a lelkiismeret mindezt tudja és érzi. De akár ébren van a lelkiismeret, akár elaludott, a bűn objektív hatása a lélekre nézve megmarad akkor is, ha a szubjektív oldal a lelkiismeretben, mint bűntudat nem jelentkezik is. Különben, ha ez nem így volna, elég lenne akkor, csak a bűntudat ellen harcolni. Amint hogy sokan nemcsak hogy így cselekesznek, hanem kedves recipejüket még másoknak is hangosan árulgatják. Igazán a sától jövő vakítás ez. Igenis, először a törvénynek kell jönnie, hogy élesedjék a lelkiismeret, felébredjen a bűntudat, feltámadjon a szívben a bűnbánat s erre következhesse a bocsánat; amivel aztán az egész folyamat befejeződik s a lélek meg van oldva.

Valami ilyesféle gondolat képezi alapját a katolikus gyónásnak és feloldozásnak, csak e természetesen eltorzult formában. Mi, kálvinisták azonban mit teszünk ebben a tekintetben? Prédikálunk világnézetet, a lelkeket pedig ott hagyjuk megoldozatlan, megkötözve a pusztulásban; vagy talán még oda sem jutottunk, hogy világnézetet (keresztyén) prédikálva, az abban megnyilatkozó isteni törvény által a lelkiismeretet felébbresszük, a lelkeket bűnbánatra serkentsük s a töredelmeseket az evangéliumban feloldozva, építsük a Krisztusban megoldozottak közösségét: az igazi Anyaszentegyházat. Régebben legalább meg volt az u. n. közgyónás és feloldozás, de rendre-rendre kiveszett. Most az új liturgia az Istentiszteletben visszaállította és nagyon sokan a pápistaság helyegét sütik reá, pedig a valóságban — ha csak a kötésnek és oldásnak van valami evangéliumi alapja, már pedig a Máté ev. 18. részének egész gondolatmenete azt tanúsítja, hogy van — az evangélium bélyege ragyog rajta. Ez a hatalom, az egyháznak adatott (s nem a klérusnak, mint ahogy a pápások tanítják, mert a Máté 18, 20-ban a hangsúly nem a *kettőn vagy hárman* szavakon van, hanem azon, hogy „*egybegyűlnek az én nevemben*“, tehát az Anyaszentegyház Krisztusban való közösségén) s ezzel a hatalommal élnie kell: fegyelem, közgyónás és az evangélium lelkekhez juttatásának evangéliumi formáiban. Milyen borzasztó, hogy van evangélium s egy csomó lélek mégis meg van kötözve.

A bajt az csinálta és a kötésoldás gyakorlását az homályosította el, hogy felettébb ragaszkodtunk — természetesen rosszul értelmezve — ahhoz az igazsághoz, hogy a bűnt egyedül csak az Isten bocsáthatja meg. Ez kétségtelenül igaz. Csakhogy Isten megbocsátása a Krisztusban van, amiről az evangélium szól. Ne-

künk pedig a bűnbánatra ébredt lélekhez oda kell vinnünk ezt az evangéliumot. Ezt pedig csak úgy tudjuk, ha személyes bocsánatunk is tanuskodik az evangélium bocsánatának valóságáról. Ha én csak hirdetem, hogy: Úgy szerette Isten a világot, stb., de ugyanakkor rovasos és a tékozló fiú bátyjához hasonló lelkülettemmel elfordulok a bűnbánattól, akkor az evangéliumot meghazudtoltam az előtt a lélek előtt. De mikor egy gyülekezet meg bocsátásán keresztül és mellette tolmácsoltatik a megtérőnek az evangélium, akkor a bilincsek lehullanak s a lélek meg van oldva a közösség helyre van állítva. Így függ össze az isteni és emberi megbocsátás.

Az Ap. Csel. 2, 42. versben azt olvassuk: És foglalatosság valának az apostolok tudományában és a közösségben, stb. Ennek a közösségnek a gyakorlását mulasztottuk el mi. Már pedig az élet csak mint közösség és nem mint önmagában való élet képzelhető el. Tehát ezt a közösséget kell ismét gyakorolnunk az elmondottak szerint s az Anyaszentegyház Krisztusban való közösségébe beleszervezkednünk s akkor megoldódik minden szociális problémánk. Egy Krisztusban megszervezett egyház micsoda hatalom, micsoda dicsőség. Egy a földön, de az örökkévalóság fundamentumán álló s a földről a mennybe felnyúló óriási templom, melyben Isten lakik Krisztus és Szentlelke által. Olyan nagy dolog ez, hogy a véghetetlen dicsőségű Isten minden terve és szándéka ebbe csúcsosodik a Krisztusban.

És ezeket azért írjuk, hogy néktek is közösségeitek legyen velünk és pedig a mi közösségünk az Atyával és az Ő fiával a Jézus Krisztussal. I. Ján. 1, 3.

Dósa Dániel.

— Vége. —

Jeremiás.

Tanítási lecke a középiskola I. o. vagy elemi iskola V osztály számára, a valláskönyv 10. leckéje figyelembe vételével.

Anyag: a) *Bibliából*: Jer. 7.1—7, 20.7—13. 31—34, 32.8—15. Siralmak 5. rész. II. Kir. 22—23. 6. b) *Kátéből*: 88, 89, 90 kérdések.

1. Minthogy a kidolgozandó lecke folytatólagos anyag; azért a tanítás kezdő foka — *figyelem* illetve az *érdeklődés* felkeltését az előző lecek főgondolatának ismételt hangsúlyozásával kezdem.

Jeremiás próféta. Előzőleg a prófétákról tanultak után a tanulók már ismerik a prófétát, mint a kijelentés hordozóját, az isteni akarat engedelmes eszközét. A fogalmi érzékeltetésre, fogalom tartalmi rávezetésére mégis közvetlen szemléltetést alkalmazok.

Én mi vagyok? Igehirdető. Tanító. Az Ige Isten gondolata, én tehát Isten kijelentett gondolataival ismertetek meg, hozlak kapcsolatba benneteket. Mindenki elétekbe állhat ezzel a feladattal? Itt az iskolában nem. Szóba jön a képesítés, alkalmazás fogalma. De Isten az ő gondolatainak közöltetésére nem használhat fel bárkit? Látjuk Ámos, Hózeás eseteiben, hogy Isten ezt bárkivel megcselekedheti. Az iskolában azonban csak felhatalmazott és képesített emberek taníthatnak. Az az ember, akinek nincs meg ez a felhatalmazása és mégis belső kényszerből valóban az Isten akaratát hirdeti: próféta. Próféta, pap, tanító közötti különbség.

Jeremiás próféta volt. A próféta beszéde mindig kemény, szigorú. Az ember rosszra való hajlama szemléltetve egy adott vagy a közelben lejátszódott esettel az iskolai életből. Kedves ember a próféta? Szeretik őt az emberek? — Jeremiás is nyíltan figyelmeztette a népet. Olvassuk 7 r. 1—7 v. Saját magától szólt? Ki ösztönözte őt szólásra? 1. vers: Hogyan szólt? 2. vers. Mit parancsolt Isten? „Kiáltsd“ ..miért? hogy felfigyeljenek az emberek. Mit kellett kiáltania Jeremiásnak? Jobbitsátok meg magatokat. 3. vers. Micsoda nagy bűne volt Izraelnek? Hazug beszéd. 4. vers. Mi a következőképpen a hazugságnak? Milyen lesz a hazug ember? (Képmutató, csalárd.) Minek a forrása a hazugság? A bűnnek.

Mikor követ el bűnt az ember? Előzetesen, a gyermek mivel szomorítja meg szüleit a leghamarabb? Engedetlenség. A szülő és a gyermek viszonya. Az Isten és az emberek közötti állapot. Isten parancsolatai. A helyzethez képest elmondjuk. A IV. parancsolatot kiemelem.

Templomba járás. Az Isten tiszteletének benső kellékei. Megemlékezzél az Urnak szombatjáról. Az emlékezés fokozatai. Futó hangulat. Vannak képek, amelyek elsuhannak a lelkünkben és nem hagynak nyomot, de vannak ismét mások, amelyek betöltik egész lelkünket. Megragadnak, s hatalmukba kényszerítenek, s mi behódolunk nekik. Hányszor cselekszünk emlékezéseink hatása alatt. Istenről is úgy kell megemlékeznünk, hogy ez minket az ő parancsolatainak a követésére bírjanak. Az Úr szombatjának megszentelése. Nemcsak templomba járást jelent, hanem magatartást is. Hogyan viselkedik vasárnap egy református tanuló? (E kérdés írásbeli feladat alapja is lehet.)

2. *Szemléltetés.* Miért kiáltott Jeremiás? Hogyan élt a zsidó nép? 5—7. v. Vajjon megszívelte a nép Jeremiás intelmeit? 20. r. 7—13. — A nép kinevelte őt. 7—8. vers. Hát miért nem hallgatott el Jeremiás? 9. vers. „Égő tűz van szívemben“ — erőlködik, hogy ne szóljon, beletörődjön a zsidók rosszaságba „de nem tehetem“. Illusztráció. — János is látta, hogy Péterék virágot téptek a szomszéd kertből. Sokáig töprengett önmagában, vajjon megszólítsa-e őket? Milyen gyermek az olyan, aki a társai rossz cselekedeteit látva nem figyelmezteti azokat? Lelkiismeretlen. Szabad-e szemet hunyni a bűn előtt? Igen ám, de mit mond Jeremiás a 10. versben? Fenygetés, rágalmazás. Hányszor előfordul a tanulók életében is az ilyesféle. Jeremiást is kesereg, de azért még sem csügged el. Nem veszti el kedvét, mert azt mondja a 11. vers: az Isten vele van, mint egy erős, hatalmas hős. — A hőst szemléltetem az életből, pl. aki a vízből kiment valakit, bátorság, vakmerőség különbözősége. A hős bátor, a gonosztevő vakmerő.

Miben áll Jeremiásnak is a vigasztalása? 12. vers. Isten mindeneket lát és ő minden dolgát Isten elé viszi. Hogyan visszük Isten elé a mi dolgainkat. Illusztráció. Ismertem egy szegény fiút, kinek otthon sokat kellett dolgozni. Sokszor zúgolódott. Egyszer megszökött a munka elől. Édes anyja nagyon szomorú lett. A fiú késő este érkezett haza fáradtan. Beteg lett. Ágyba kellett feküdnie. Betegsége alatt sokszor eszébe jutott ez a nap. Édes anyja oda ült az ágya szélére, s beszélgettek. A fiú elmondott mindent, miért ment el hazulról, miért nem akart dolgozni, s lassanként meggyógyult nemcsak a teste, de a lelke is. Mindent elmondott édes anyjára.

nak. Épp így elmondjuk halkán magunkban Istennek mi is minden dolgaikat, s meghallgatjuk, mit felel Isten a lelkiismeretünk szavain keresztül.

Jeremiás is meghallotta Isten szavát. A zsidók romlása. 32. r. 1—6. v. Jeremiás próféta szavai beteljesedtek. A megszállott Jeruzsálem. — Azonban ő is elvan zárva. 2. v. Mindenütt reménytelenség. A megszállott állapot rajza. Jeremiás lelkiállapota. Az igazi szenvedés. János nem figyelt, s a tanító bácsi kiállította. Ez a megérdemelt szenvedés. A jó gyermek vajjon nem búsul-e mikor társai közül valamelyik rosszat cselekszik vagy rosszul felel? Nem-e kell figyelmeztetnie a kötelességeire? Mikor jó szándékunkat nem veszik számba, ez az igazi fájdalom. Ez a szenvedés azonban Istenhez vezet. Minél inkább csúfolnak jó igyekezetünkért, mi annál inkább bizzunk Istenben. Jeremiás is sokat szenvedett társaitól. Nem hallgattak reá, de az ő szíve annál inkább telve volt reménységgel. Olvassuk csak 32. r. 8. v.

Jeremiás a börtönben van. A nagybátja fia szabad ugyan, de elesügged egészen szomorú sorsukon. Eladja mezőit. Vegye meg Jeremiás, ha ő mindent tudott és még azt is hirdeti, hogy Isten könyörülni fog népén (31. r. 31—34. v.), hát legyen az övé. És Jeremiás meg is veszi. Mit csinál a vételi levéllel? „Tedd cserépedénybe“ — 32. r. 14. v. — „sok ideig elálljanak.“ — Miért sok ideig? A babiloniai király serege mi volt Juda számára? Csapás a saját bűneiért. Meddig kell bűnhődnie a zsidó népnek? Mikor szól vigasztalást Isten? Mikor vagy bizonyos felőle, hogy édes apád megbocsájtott? Mikor látja rajtad a bűneid megbánásának nyomait? A megbánás csak sírás és hangulat? Elhatározás a rossz kerülésére nézve. Új élet kezdés. Meddig kell hát szenvednie a zsidó népnek? Míg meg nem bánja bűneit. Mivel lesz nyilvánvaló bűnbánata? Emlékezzünk 7—5-re. Mikor megjobbítják útjaikat, akkor felragyog Istennek megmentő kegyelme. 15. v.

3. *Appercepció.* Jeremiást Isten elküldte, hogy prófétáljon és Jeremiás szólott is őszintén, egyenesen. A nép börtönbe vetette nagy fiát, s még akkor sem fordult feléje, mikor a saját rosszasa folytán idegen uralom alá került. De Jeremiás mindent elviselt és eltűrt... nem tántorodott meg — Isten választotta volt, bizonyos volt benne, hogy Isten szava meg áll mindenha.

Olvassuk el most a könyvből. Elmélyítés, alkalmazás, a kérdések megválaszolása.

4. *Reflexió.* Káté 88. Hány részből áll az igazi bűnbánat? Közbevető kérdések. Melyik az ó ember? Milyen az új ember? Az ember szolgasága. (A bűn kezdete. A kívánság ereje.)

89. Mi az ó ember megöklése? A lelkiismeret napon-

kénti megvizsgálása. A kívánságok legyőzése az által, hogy minden vágyunkat Isten elé visszük, s megkérdezzük lelkiismeretünket: mit parancsol Isten erre nézve, de a rosszat illetőleg is így teszünk és bánkodunk igaz szívvel minden rossz cselekedetünkért.

90. Mi az új ember megelevenítése? Jézus Krisztus követése. Mikor lelkembe nézek, akkor a Krisztus arcára is tekintek. Meghallgatom az ő biztató szavát, amit mond példázataiban, s kérem, hogy a Szentlélek ajándékával segítsen meg, hogy szív szerint neki szolgáljak, s a Jeremiás példájára is gyakran gondolhassak.

Gyengék vagyunk, de bizva forduljunk Krisztus keresztje felé. Ő megszabadít a bűntől és kitartók lehetünk az Isten parancsolatainak követésében.

Dr. Mezey Mihály

A vasárnapi iskola és az egyház.*

Ha azonban ezt közelebbről megnézzük, azt látjuk, hogy ez igének magyarázata, hirdetése, az egyházban történik. A nagy reformátor, Kálvin János, egyenesen úgy is határozza meg az egyházat, hogy igazi egyház csak az, ahol Isten igéje tisztán hirdettetik s amely egyház az ige tiszta hirdetését elvetette eltért arról az útról, melyet Isten az egyháznak kijelölt. Most az egyes földi egyházak között az ige magyarázatában lehetnek különbségek és eltérések, még akkor és még azokban is, melyek az igaz hitben, a tiszta evangélium szolgálatában megegyeznek. Mert vannak az igaz tudománynak olyan részei, melyek felől az egyes egyházak különféleképpen vélekednek s ennek folytán más és más az egyes egyházak hitvallása. Mindegyik egyház a saját hitvallása alapján érti és hirdeti az evangéliumot. Egy ilyen hitvallás pedig nélkülözhetetlen, mert az ember a maga gyarlósága miatt az evangéliumot a maga teljességében és egészében megragadni nem képes és okvetlenül eltévedne a Szentírás tanulmányozásában, ha nem volnának számára az egyháznak olyan útmutatói, melyek ebben a munkában elősegítik, számára a hit rendszerét és egész formáját összeállítják és életbetartják. Ezért van minden egyháznak hitvallása, mely rendszeresen tárja elé, hogy az egyház mit tanít a hit és élet egyes kérdéseiről, tehát, hogy aki az

* Előadás a Vas. Iskola Világszövetség Bpsten 1931. aug. 11.—16.-án tartott első európai konferenciáján.

egyházba tartozik, annak mit kell hinnie és hogyan kell a hit dolgaiban értenie. Ezek a hitvallások mind a Biblián épülnek fel s mind abból merítenek és arra hivatkoznak, Isten örökkévaló ígését akarják magyarázni, megérteni, rendszerbe foglalni, bár néha, a különböző egyházakban ellenkezőnek is egymással. De ezért van, hogy Isten ígéje örök és megingathatatlan, a hitvallások pedig emberi munkák, melyek esetleg az idővel változnak s mindig igyekeznek jobb és tökéletesebb formában mutatni fel az igaz hitet.

Épen így a vasárnapi iskola is nem csak általában tanítja és hirdeti Isten ígését, hanem hirdeti mindig azon egyház hitvallása szerint, melyhez az illető munkás és a vezetése alatt álló gyermekek tartoznak, mely hitvallás szerint nézik az Isten ígéje tartalmát. A vasárnapi iskolának is tudatában kell lennie annak, hogy nem lehet általában hirdetni Isten ígését, hanem kénytelen a vezető mindig a saját egyháza hitéhez kapcsolódni. Azt látjuk, hogy amint Isten akarata az, hogy az íge felfogásában az emberi gyarlóság következtében a keresztyének egyes földi egyházak körébe tartozzanak, mely egyházak mind meg kell, hogy egyezzenek a tiszta evangélium hirdetésében, és nincs senki, aki valamely egyházhoz ne tartoznék, úgy a v-isk. munka is akkor tudja csak teljes erővel hirdetni Isten akaratát, ha ezt nem csak általánosságban teszi, hanem azon egyház hitvallása szerint, melyhez tartozik. Ez az egyik kapocs, melyben a vasárnapi iskolai munka egyházzal való kapcsolatát látjuk s csak ezzel a kapcsolattal lehet ez a munka igazán áldott eszközzé az egyház és a gyermek számára. Ha megelégednék azzal, hogy a gyermekeknek a Szentírás szerint hirdetik az ígét, de nem adná meg annak magyarázatát, úgy tenne, mint aki nem vezetné rá a gyermeket a táplálkozás, az eledel felhasználásának módjára, vagy mint aki nem mutatná meg az utat, ahogy a gyermek a kapott kincset használni, értékesíteni s azzal életét fenntartani tudja. Tehát nem csak üres álom egy ilyen vasárnapi iskola, hanem egyuttal eszköze lehet sok félreértésnek, tévelygésnek és bizonytalanságnak is a gyermekek számára. Ezt a kapcsot, a hitvallás kapcsolatát a vasárnapi iskolának ápolnia kell az egyházzal s gondot kell fordítania ennek fenntartására.

A vasárnapi iskolának az egyházzal való kapcsolatát, mely a munkában rejlik, még két másik vonás teszi teljessé. Ezek közül egyik a vezető személyisége. A vasárnapi iskola vezetője nem önmaga indításából végzi ezt a munkát. Nem azért dolgozik ott, mert erre kedve támadt, vagy mert nincs más dolga, vagy mert erre való adományt érez magában. Nem emberi törekvés, ambíció, vagy képesség adja neki az indítást s nem emberi tehetségek teszik alkalmassá. Pál apostól ezt mondja: „Ha az evangéliumot hirdetem, nem dicsekedhetem, mert szükség kényszerít

engem. Jaj ugyanis nékem, ha az evangéliumot nem hirdetem¹⁸ (I. Kor. 9:16.) Másutt pedig így szól: „Nem, mintha magunktól volnánk alkalmasak valamit gondolni, úgy mint magunkból; ellenkezőleg, a mi alkalmas voltunk az Istentől van: aki alkalmasakká tett minket arra, hogy új szövetség szolgálai legyünk¹⁹“ (II. Kor. 3:5—6.) Ez nyilván mutatja, hogy a vasárnapi iskola vezetője nem önmagától vállalkozott erre a munkára, hanem Isten megbízásából és minden egyéni kezdeményezéssel szemben áll Isten megbízása, mellyel azt, akit ő akar, megbízza az Ő választott gyermekei közötti munkával. Ez a megbízás szolgál alapjául azonban annak a másik megbízatásnak, mely ennek következtében az egyház által éri a vezetőt. Az újszövetségben világosan látszik, hogy az evangélium hirdetésének feladatával az bízott meg, akit erre az egyház elválasztott, még az olyan munkakörben is, ami a diakonusoké volt, ami pedig az ige szolgálatának az adományok kiosztása formájában felelt meg. Ez a helyzete a vasárnapi iskola vezetőjének is. Isten egyházának rendje megkívánja, hogy a vezető a maga megbízását kapja azoktól, akikre Isten az Ő egyházának ügyét bízta, vagyis az egyháztól magától. Mikor a gyermekek előtt áll, nem önmagában áll ott, hanem mint az egyház megbízottja, hirdeti nekik Isten üzenetét.

Két oldalon képez ez jelentős segítséget a vezetőnek. Egyik oldalon abban, hogy ő maga is a maga hite szerint tartozik ahhoz az egyházhoz, melynek gyermekeit tanítja az egyház hitvallása szerint az Isten ígéjére. Neki magának is van útmutatója az ige megértésében egyháza hitvallásában. Nem a saját véleményét közli, tanításában egyháza ősei, atyái állanak mellette azokban a hitvallásokban, melyeket a Szentlélek indítására alkottak, melyekben összefoglalták a maguk hitét, azt a hitet, melyért annyit szenvedtek és melyre életüket tették. A vezetőn keresztül a gyermekhez az egyház szól, annak századokon keresztül hangzó szava szólítja meg a gyermeket és hirdeti neki azt az evangéliumot, mely az egyház életének alapja. Nem időleges, máról holnapra érvényes emberi magyarázat és vélekedés szól a gyermekhez, hanem az a hit, melyben szülei élnek, s melyben a vezető által az egyház őt is nevelni akarja. Mindenkinek, aki vasárnapi iskolában a gyermekek elé áll, mint vezető, éreznie kell ezt a felelősséget egyháza ifjúságával szemben s azzal az egyházzal szemben, mely rábízta, hogy gyermekeit a maga hitében nevelje. Ugyanezért ez a kapcsolat, melyben a vezető az egyházzal van, áldott segítség is a vezető számára. Mindig gondolhat és gondolnia kell rá, hogy nem egyedül áll ott. Mögötte bizonyságok fellege van, hitvalló és vértanu ősök ivadéka ő, akik lelki öröksége van letéve abban az egyházban, melyet szolgál s melyen keresztül szolgálja Istent. Ha ebből kiszakadna, ha ezt az alapot elvetné lábai alól, bármilyen híven dolgozzék és bármilyen szép dolgokat mondjon,

a szavai elvesznek és megsemmisülnek, mert elszakadtak attól a biznyságtételtől, melyet Isten az egyházban adott a gyermekeknek. Az ő személyében az egyház szól most a gyermekekhez, az ő szava annak az egyháznak hívó, biznyságtévő, bátorító és harcra hívó szózata, mely őt odaküldte. És ez ad neki bátorságot és biztatást a sikertelenségek között is. Ha neki nem sikerült a munka, ha ő gyöngé volt rá, tudja, hogy az egyház nem szűnik meg érezni a felelősséget a gyermekek iránt, ha ő neki el kell ott hagynia a munkát, másokat fog oda küldeni s biztosítja a folytonosságát az ige hirdetésének, nem az ő személye, hanem az egyház, mely nem szűnik meg törekedni arra, hogy Istenhez vezesse a gyermekeket. Ennek a vígasztalásnak és biztatásnak megérzése már sok vezetőt tett bátorrá a sikertelenség és kudarc éveiben, sokat töltött be reménységgel akkor, mikor Isten rendeltetéséből el kellett hagynia a munkateret, és sokak előtt nyitotta meg a jövő látásait akkor, mikor a jelenben csak gyöngeségekről és erőtlenségről tehettek biznyságot.

A másik oldalon az egyházzal való kapcsolat azokban rejlik, akiket a vasárnapi iskola nevelésben részesít, a gyermekekben. Azok a gyermekek, akik itt az Isten ígését hallgatják, nem egyszerűen a maguk akaratából jutottak oda. Isten hívta őket, Isten akarata az, hogy ott megismerkedjenek az Ő törvényével, hogy ott meghallják az Ő megszólítását, melyet az ige által ad. Ez a megszólítás megint az egyházban történik, amelyre az ige hirdetése hívja van. Isten úgy néz a gyermekre, mint aki azok közül való, akiket Ő magának választott, akikhez az Ő ígéretei szólnak s akikhez intézte a kegyelemről szóló biznyságtételét. Ez először biznyságot szolgáltat előttünk arra nézve, hogy a gyermekek közötti munkánk nem hiábavaló. Nem a mi munkánkon, hanem Isten kegyelmén épül fel a munka s alapul az eredmény. A mi ügyességünk és arravalóságunk nem lenne képes a gyermeket megnyerni, ha Isten nem akarná azt a lelket is begyűjteni a maga egyházának seregébe. Ezért csak a legnagyobb fenntartással beszélhetünk arról, hogy a vasárnapi iskola célja a gyermekeknek Krisztus számára való megnyerése, mindig tudva azt, hogy ezt nem mi magunk végezzük, hanem a Szentlélek Isten, kinek mi csak gyarló és erőtelen eszközei vagyunk és a gyermekek Krisztushoz vezetését, megnyerését magunknak sohasem tulajdoníthatjuk. A Szentlélek ezen munkája azonban ismét csak az egyházban történik, ez a munka az apstolok és próféták fundamentomán, Krisztuson mint szeguletkövnön folyik, s ebben a munkában, mint Pál apostól az efézusi levélben írja, az egyház egész épülete „szép rendben rakattatván, nevededik szent templommá az Urban“. Mikor tehát a vasárnapi iskola munkálkodik a gyermekek között, ez a munkálkodás nem olyanokra irányul, akiket csak emberek gyanánt kell néznünk, hanem olyanokra,

akik már Istennek elválasztott gyermekei, akiket Isten e kiválasztás felől el is pecsételt a keresztség jegye által, akikről Isten ígéje azt mondja, hogy szentek azon elhívásnál fogva, melyet Istentől kaptak s melyről szóló bizonyágtétel már születésben nyilvánvaló lett. (I. Kor. 7:14.)

A gyermekek tehát, akik a vasárnapi iskolában előttünk állanak, egy egyháznak a tagjai s nem azután kell azoknak lenniök. Öröksei mindazon javaknak és ajándékoknak, melyeket Isten az egyházban nekik ajándékozott, utódai, mint a vezető hitvalló és vértanu ősöknek, eljegyzett öröksei azoknak a feladatoknak, melyek az egyházban reájuk várnak s Isten a vasárnapi iskolában éppen azt akarja velük, hogy ez az örökség, ezel a feladatok öntudatosá legyenek a számukra s meghallván a ige által Isten megszólítását, örömmel és önként adják át magukat Istennek az egyházban leendő szolgálatára. Bármilyen kevésre értékeljük is azokat a hatásokat, melyeket a gyermek a otthoni környezetben kap, mégsem tekinthetünk el attól, hogy már a családi körben, ha egyes utalásokban, ha bizonyos gyakorlatokban is, mégis kaptak bizonyos olyan hatásokat, melyek jelei annak, hogy a gyermek egy egyházhoz tartozik s minél öntudatosabb és komolyabb ez a nevelés a családban, annál inkább áll az, hogy a gyermekek, akik előttünk állanak már a vasárnapi iskolába magukkal hozták annak a családnak hitét, életgyakorlatát, vallásos örökségét s ezt sohasem hagyhatjuk figyelmen kívül, mikor vasárnapi iskolai munkáról beszélünk. Éppen ezért itt is a vasárnapi iskolai munkának nagyon komoly feladata az hogy a gyermeket a maga egyházának hitében nevelje, hogy mikor a gyermeknek az Isten ígését hirdeti, érvényesítse ebben az igehirdetésben azokat az útbaigazításokat, melyeket az egyház hitvallása mutat fel. Ez biztosítja egyfelől a gyermeket arról hogy ő nem egyedül van, hanem egy nagy közösségnek, az egyháznak a tagja, melynek többi tagjai reá számítanak, ő érett imádkoznak s a vasárnapi iskolai munkában is neki hirdettetik Isten ígését. Enélkül a gyermek hontalanul és egyedül vándorolna az életben, nem juthatna hozzá azokhoz a támogató segítséghez, melyeket neki az egyházi közösség nyújt, nem látná meg a reája váró feladatokat, vagy egyoldaluan elzárkózva élné le a maga életét. Másfelől az egyház és annak hitvallása utat mutat a gyermeknek arra, hogy hogyan feleljen Isten megszólítására, megmutatja neki az engedelmesség és háládatosság azon útjait, melyek a cselekedetekben, a szolgálatban nyílnak meg előtte, támogatja a kísértések között, világosságot ad a kételkedés és küzdelem óráiban, teret nyújt számára, ahol hitét jócselekedetekben megmutathatja s keresztyén hitét annak bizonytalanságai és harcai között megvédeheti. A vasárnapi iskola munkája a gyermekben találkozik másodszor az egyházzal és a gyermek szemé-

ben akar annak szolgálni, mikor a gyermeket a maga egyhá-
zának tevékeny, hívő, öntudatos tagjává akarja tenni.

Végül vessünk egy pillantást arra, hogy ha így a vasárnapi
iskola és egyház a munkában, a vezetőben és a gyermekben olyan
szoros kapcsolatban állanak egymással, s ha a vasárnapi iskolá-
nak nem szabad másnak tekintenie magát, mint az egyház mun-
kájának, hogyan lehet fenntartani és ápolni ezt a kapcsolatot
magában a vasárnapi iskolai munkában. Itt meg kell jegyeznünk
azt, hogy a vasárnapi iskola munkáját messze túlmenőnek tartjuk
azon, hogy megelégedjék heti egy-két órai tanítással s azt gon-
dolja, hogy elvégezte feladatát, ha a gyermekeknek egy néhány
bibliai történetet, aranymondást betanított. Az ilyen vasárnapi
iskola elfelejti kötelességét s elhanyagolja igazi munkáját. A taní-
tási óra csak egy része annak a munkának, amit végeznie kell.
Ezenkívül reá vár az a feladat is, hogy gondozásába vegye a
gyermeket, meglátogassa őket, megismerje otthoni körülmé-
nyeiket, személyes érintkezés útján a vezető álljon ott a gyer-
mek mellett azok kérdéseiben, küzdelmeiben, lelki és külső
életük nehézségeiben, vezesse őket arra, hogy ne csak a vasárnap
egy óráját hanem egész életüket Isten szolgálatára szenteljék,
nevelje őket az Isten igéjével való foglalkozásra, az imádkozásra,
irányítsa gondolkozásukat, olvasmányaikat, még játékaikban is
arra igyekezzék, hogy azokban is az Isten törvénye és akarata
iránti tisztelet és engedelmesség uralkodjék. Csak egy ilyen
vasárnapi iskola tud megfelelni igazán a feladatának, mely túl-
nézve a heti pár órás foglalkozáson, a gyermekek pásztorációjá-
nak feladatát látja meg.

Ha így tekintjük a vasárnapi iskola munkáját, kibontakozik
előttünk az egész munkamező, mélyel a vasárnapi iskola az
egyháznak való szolgálatban feladatának eleget tehet. Legelőször
a helyi gyülekezetben kereshetjük fel ezeket a feladatokat. Itt
fontos az, hogy a vasárnapi iskola s elsősorban a vezető tudja
világosan, hogy ő ennek a gyülekezetnek a szolgálatában áll. A
vezető megbízásának is innen kell jönnie, azt kell megbízni a
munka vezetésével, aki úgy hite, mint a munkára való alkalmas-
sága folytán a gyülekezet vezetősége bizalmát bírja. A helyi va-
sárnapi iskolai vezető gondot kell, hogy fordítson arra, hogy
kapcsolatban álljon munkája a gyülekezettel. Ismertesse meg ezt
a munkát ünnepélyek és más eszközök útján. Keressen alkal-
mat arra, hogy a gyermekek a gyülekezet életében résztvegye-
nek. Segítség a szegények és betegek gondozásában, iratterjesztés-
ben, a vasárnapi iskolát még nem ismerő gyermekek között a
munka terjesztése, hozzájárulás a gyülekezet felmerülő szükség-
segeihez stb. jöhetnek itt szóba. Azért nagyon fontos, hogy a gyer-
mekek a vasárnapi iskola szolgálatra és áldozatkésziségre ne-
velje s nem lehet igazi vasárnapi iskolának mondani azt, ahol

ez, legalább az adakozás formájában bevezetve nincsen. A gyermekeket arra kell nevelni, hogy tudják, hogy ők tagjai a maga gyülekezetének, s úgy kell rájuk nézni, mint akik néhány év múlva annak a gyülekezetnek vezetői lesznek. Meg kell ismertetni a gyermekekkel a gyülekezet szervezetét, nagyobb gyermekekkel beszélgetni kell azokról a kérdésekről, melyek épen a gyülekezetben felmerültek, megismertetni velők azokat a veszedelemeket, melyek azt fenyegetik, hogy így felkészüljenek arra a harcra, melyet Isten igéje fegyverével ott majd vívniok kell.

A második kör, melyhez minden gyermek tartozik, a maga egyháza nemcsak helyi gyülekezet formájában, hanem az egész egyetemes egyház. Ez az egyház körülveszi a gyermeket s ezt érzékelteni kell vele. Ez az egyház tart fenn számára templomot és iskolát, ahol Isten gyülekezetében ő is hallgathatja az igét. Ez tartja fenn az egyház szolgálait, akik azt neki hirdetik. A vasárnapi iskola vezetője is ennek az egyháznak szolgálja. Ez egyháznak története van, mely mutatja, hogyan vezérelte azt Isten évszázadokon és évezredekken keresztül, nem tehetjük, hogy erről néha a gyermeknek ne beszéljünk. Tagjait a közös hitvallás köti össze, mely útmutatásul szolgál az ige magyarázatában, a tiszta evangélium hirdetésében. Ennek az alapján kell a vezetőnek megadnia azokat az útbaigazításokat, melyek a hit kérdéseiben a gyermekeknek szükségesek. Szükséges a gyermeknek megismernie egyháza szervezetét azokat a munkákat, melyeket az egyház végez. Összekapcsolja ez mindazoknak a közösségében, akik abban a egyházban szintén vasárnapi iskolában keresik Isten igéje üzenetét, összekapcsolja azon egyházban küzdő, munkálkodó, szenvedő és imádkozó tagokkal. Milyen felemelő tudat a gyermek számára tudnia azt, hogy egyházában sok ezer gyermek gyűl össze úgy a Biblia köré minden vasárnap, mint ahogy ő hallgatja annak történetét. Gondolni azokra a gyermekekre, akik egyedül élnek más lakósságu helyeken, befoglalni azokat imádságába, tusakodni azon, mit tehetne ő azok támogatására s hogyan tudná hozzájuk is eljuttatni az evangélium üzenetét. Fel kell tárnai a gyermek előtt, hogy ez a nagy egyházi közösség az ő támogatására vár, hogy azzal neki egyet kell értenie és együtt kell éreznie. Helyes kiválasztani egy munkát, amellyel a gyermekek résztvehetnek az egész egyház gondjában. Egy szükség, ami egy gyülekezetet érintett, egy elemi csapás, lehet ok arra, hogy a vasárnapi iskola növendékei az egész egyházból megmutassák szeretetüket adományok vagy más eszközök útján a veszedelembé jutott testvéreknek. Az erdélyi vasárnapi iskolás gyermekek két árvának gondját vették fel így s már második éve neveltetnek két árva gyermeket az egyházkerület szászvárosi árvaházában, összeadva azok teljes kötléseit. Itt megint a szolgálat és adakozás gondolata emelkedik ki, mert nincs is teljes szeretet és

közösség ott, ahol az nem nyilvánul az egymás szükségében való támogatásban és az egymásért való imádkozásban. A vezetőnek gondolnia kell arra, hogy állandóan irányítsa a gyermekek figyelmét ezekre a kérdésekre s ébren tartsa bennük az érdeklődést.

Végül a gyermek benne van az egyetemes keresztyén anyaszentegyházban is, mely az egész világra kiterjed s melynek az ő egyháza is egyik tagja. Hiába próbáljuk megéreztetni a gyermekkel a helyi gyülekezet jelentőségét az egész egyház jelentősége nélkül s hiába akarjuk a saját egyháza feladataiban elmélyíteni, ha nem láttatjuk meg vele az egyetemes keresztyén egyház valóságát. Elszűkül és elnyomórodik az a lélek, mely csak a maga kis körét látja, elveszti a látását a nagy feladatok és Istennek az egész világgal való terve látása iránt. Viszont ezek a nagy feladatok mindig a saját gyülekezetében adnak munkát, mutatnak meg, válnak egyéni és helyi köteleességekké előtte. Ezért rá kell nevelni a gyermeket, hogy az egyetemes egyházat mindig a maga gyülekezetében lássa meg, de viszont a maga gyülekezetében mindig az egyetemes egyházra irányuljon a tekintete. Ez az egyház Isten harcoló egyháza, mely ezen a világon küzd a bűn és a Sátán hatalma ellen. Itt meg kell mutatni a gyermeknek, milyen felséges az a küzdelem, melyet Isten a maga egyházában vív. Milyen rettenetes és félelmes az ellenség ereje, de milyen bizonyos a győzelem, melyet Isten ígér. Azt mondhatnánk, hogy az egyetemes keresztyén egyházat a gyermekeknek a vasárnapi iskola a misszió szempontja alatt kell, hogy megmutassa. Az egyház munkáját, mint az ige terjesztésének, hirdetésének dicsőséges és mégis küzdelmes munkáját kell megmutatnia. Azért igazi vasárnapi iskola az, melyben van érdeklődés a misszió munkája iránt, még pedig minden értelemben vett misszió iránt. A gyermekek figyelmét felkelti és őket alázattal és hódolattal tölti be, ha látják Isten felséges munkáját, amint küzdelmek és veszedelmek között vezeti és védi egyházát, sújtolja és próbálja azt. Megragadja képzeletét a tőle távoli országokban élők képe, akik között a gyermekek épenúgy Isten igéjére építik az életüket, mint ahogy azt tőle kívánják, akik épenúgy imádkoznak érte, mint ahogy ő foglalja imádságaiba azokat. A misszióért való imádkozás és arra való adakozás egyik legáltalánosabb segítsége a vasárnapi iskolának az egyetemes egyházi közösség megéreztetésében. És az a gondolat, hogy ez a földi, küzdő egyház a maga erejét az egyház Fejétől, Krisztustól nyeri, hogy benne Krisztus küzd a maga uralmáért, mely akármilyen bizonytalannak látszik is emberi szemmel, egyszer teljes győzelmet fog aratni s hogy az egész egyháznak ez a hit ad bátorságot és erőt a harcra, a gyermeket összekapcsolja mindazokkal, akik az Isten feltétlen uralmában hisznek és abban biznak az életükben.

Mindebben sok függ a vezetőtől s általában attól, aki a vasárnapi iskola ügyeit intézi. Neki kell törekednie arra, hogy az egyházzal való élő kapcsolatban legyen, ismerje, tanulmányozza egyháza történetét, hitét, munkáját használja fel azokat az eszközöket, melyeket neki az egyház nyújt arra, hogy mind jobban megértse és a gyermekeknek is megmutassa azt: mit akar Isten az egyházzal és saját maga velük együtt engedelmesen igyekezzék szolgálni Istennek az egyházban és az egyházhoz intézett akaratát.

I. L.

Egyházi Szemle

Egyházunk belmissziói problémái az ifjúsági munka haladása és jelen állása tükrében.

A belmissziói munka lényegében mindenkor és mindenütt azonos, feladata Isten Igéjének szabad keretek közti hirdetése. A minden körülmények között azonos cél szolgálata éppen a munka szabadságából kifolyólag különböző szempontok, módszerek és eszközök által folyik. Idők folyamán lényeges átalakuláson mehet át az egyház belmissziói frontja, új munkák kezdődhetnek, kialakulhat az egy célt szolgáló különböző munkák ökonómiája, új munkások állhatnak be a szolgálatba, a missziói gócpontjai nyerhetnek új elhelyezkedést stb. Ezek a változások semmiképp sem érintik a munka lényegét és célját, csupán annak sikerét akadályozhatják, vagy mozdíthatják elő. A belmissziói munkák egyházi karakteréből önként következik, hogy a munka haladása érdekében nem szabad figyelmen kívül hagyni a fentemlített esetleges változásokat s továbbnézve vizsgálni kell a frontvonal állását, hogy az alkalmas időben meglátott új stratégiai feladatokat sikeresen lehessen megoldani.

Ebben a cikkben csupán az ifjúság közötti belmissziói munka haladását és jelen állását vizsgáljuk, de mivel ez a munka egyházi karakterénél fogva szerves kapcsolatban áll a többi belmissziói munkaágakkal, az a meggyőződésünk, hogy itteni megállapításaink a munka többi pontjaira nézve adnak világosságot.

Ifjúsági belmissziói munkánk (itt csak az 1920. utáni központilag nyilvántartott munkákról lesz szó) meglehetősen szűk körben *indult* meg. A Kolozsvári Theológiai Fakultás Ifjúsági Keresztyén Egyesületének 1921. elején történt megalakulása minden esetre elhatározó lépés volt. Két esztendő fejlődés után lépett ez a theologus mozgalom kapcsolatba a református középiskolák ifjúságával. A középiskolák bekapcsolódása után kevéssel már a *földműves*, majd az *iparoskereskedő* ifjúság között is indul gyülekezeti ifjúsági keresztyén munka. A munka még oly szűk keretekben mozog, hogy az IKE. theologus tagjai az egyes csoportokat minden évben meglátogathatják. 1923. óta egyre szorosabb a kapcsolat az egyes csoportok között. A *látogatások* mellett a *konferenciák*

szolgálják ezt a célt. Kialakul a munka irodalmi hátvédje az *Ifjú Erdély* és az *Élő Könyvek* szolgálata által. 1925. óta szervesen kapcsolódnak bele a mozgalomba az *egyetemi hallgatók* is. 1926. óta egyházkerületileg beállított *külön munkacsoport* áll az ifjúság missziói szolgálata támogatására.

Az 1926. nyarán megindult Sáfársági Mozgalom megkezdte a missziói munka *anyag* bázisának felállítását is. Az elmúlt évek során ez a mozgalom kb. egyharmad részben szolgáltatta az ifjúsági missziói munka anyagi feltételeit. Evek során két ifj. világmozgalommal került szerves kapcsolatba ez a munka. Főiskolás ága, mint a romániai keresztyén diákszövetség egyik egyesülete levelező tagja a Világdiákszövetségnek, az egész mozgalom pedig a legszorosabb baráti kapcsolatban van az Ifjúsági Keresztyén Egyesületekkel (Jézus élete világtanulmány használata a bibliakörökön, 1929. óta ifj. imahét, 1929—30. kisebb nemzetközi konferenciák, 1931. világkonferencia, 1928. 1930. Sartorius vil. szöv. titkár látogatása). A munka haladásával fokozatosan épül ki a munka *hátvédjét* képező szénior osztály munkája.

Ez a rövid történelmi vázlat fejlődésről beszél. Ma azt lehet mondani, hogy az ifjúság minden rétegéből kapcsolt magához csoportokat. Kialakultak állandó kapcsolatok, megvan a munka irodalmi hátvédje, jel van a munka önálló gazdasági alapokra fektetésére nézve is. Külön egyházi meghívott áll a munka szolgálatára s rendelkezik a legfontosabb világkapcsolatokkal is. Emberileg nézve a munka a legszükségesebb posztokon megtalálta a további fejlődés alapjait. Tíz esztendő fejlődése alatt ehhez a mozgalomhoz csatlakozott ifjúsági csoportok statisztikáját alább adjuk:

1. főiskolás bibliaköri csoport	—	—	—	11	179 taggal
2. középiskolás bibliaköri csoport	—	—	—	33	524 taggal
3. elemi iskolás bibliaköri csoport	—	—	—	2	33 taggal
4. iparos-kereskedő bibliaköri csoport	—	—	—	22	529 taggal
5. földműves bibliaköri csoport	—	—	—	32	431 taggal
6. vegyes bibliaköri csoport	—	—	—	7	100 taggal

összesen: 107 1860 taggal

Ha egész egyházunk fiú ifjúságát 60.000 főre becsüljük, akkor az ifjúságnak kerek számban 3%-át foglalja magában a mozgalom. Ezen felül azt lehet mondani, hogy kb. háromszor ennyi azoknak az ifjaknak száma, akiket a mozgalom eddig érintett.

Az elmúlt tíz év alatt a munka élettelenesen tudott felelni a felmerülő kérdésekre. Erőlködés nélkül, természetes termékenységgel kapcsolt magához új feladatokat és áldásokat.

Egyéni felfogásom szerint a munka jelen stádiumában forduló ponton áll. Az egy központból indult munka egészse-

ges gyűrűzéssel terjedt tovább és kapcsolott magába más kezdeményezéseket.

Mialatt az egyház figyelme mindinkább új feladatok megvalósítása felé fordul s a belmisszió az érdeklődésből háttérbe szorul, az a vidék, amelyik nagy tömegeiben évek hosszú során át meglehetősen ellenszenvvel, vagy meg nem értéssel kísértette az ifjúsági misszió munkáját, az elmúlt és folyó évben nagy érdeklődéssel fordult az ifjúsági belmisszió felé. Az udvarhelyi, sepsii és marosi egyházmegyék vezetősége nagy szabású, tervszerű missziói munkát indított ifjúsága megmozdítására. Tudomásom szerint a fent nevezett egyházmegyék mellett még a kolozsvári mozdult meg abban az irányban, hogy egyházmegyei lelkészi és tanítói konferenciákon fokozottabb mértékben is foglalkozzék az ifjúság misszionálásával. Az illetékes egyházmegyék vezetőségének felkérésére december hó folyamán több egynapos konferencián a marosi egyházmegye összes falvainak ifjúságát fogom felkeresni. Ugyanezt már két ízben tettük meg az udvarhelyi egyházmegye ifjúságával. Isten segédelmével programmba vettük, hogy január—február folyamán az udvarhelyi egyházmegye minden gyülekezetének ifjúságát felkeressük. Az igazi rendszeres egyházi belmisszió, valójában ez, az adott egyházi keretek felhasználásával minden gyülekezetbe és minden egyénhez elvinni Krisztus hívását.

Ha minden egyházmegye úgy látja meg a belmisszió munkáját, akkor legszükségesebb feladat lenne, a belmissziói munkák fokozottabb egyházmegyei központosítása és irányítása. A mostani belmissziói munkások képtelenek egy ilyen nagyszabású belmissziói munkát kézben tartani és támogatni. Intenzív gyülekezeti, ifjúsági munka mellett az országos, nagy ifjúsági konferenciák szerepe is más lesz. Szükségessé válik több kerületi konferencia rendezése. Az országos konferenciák inkább a vezető tagoknak szólnának. A kerületi konferenciák mellett nagyobb időközökben lehetne országos jellegű konferenciákat rendezni a nem vezető tagok részére.

Ezeknek a szükségeknek egy központból való teljes kielégítése csak újabb munkaerők beállítása által lehetséges. Erre azonban még gondolni sem lehet a mai körülmények között. Lassanként meglátszik az egyházmegyei belmissziói előadók megbízásának fontossága. Egyik legelsőrangú belmissziói feladat éppen az egyházmegyei központok kiépítése és kerületi központhoz kapcsolása.

A munka ilyen irányú haladása komoly üggyé teszi a vezető képzést. A kerületi belmissziós bizottság ezen a téren egészséges újítást hozott be. Ezen az őszön Segesvárt és Sepsiszentgyörgyön egy-egy két napos ifjúsági vezető konferenciát rendezett, melyen 51+67=118 leány és fiú vezető, köz-

tük 40 lelkipásztor vett részt. Ezeken a konferenciákon világosan meglátszott, hogy multhatatlanul gondoskodni kell olyan könyvekről, melyek a munka alapkérdéseivel foglalkoznak. Rendszeresen fel kell dolgozni az ifjúság egész külső és belső világát. Az egyes vidékek vezetői között kölcsön könyvtár akciókat kell megindítani s mindenképpen módját kell találni annak, hogy vidékenként évente legalább egy nagyobb szabású vezetőkongresszus rendeztessék. Több helyen már az a gondolat is felmerült, amit én a marosvásrhelyi nagyhéten bátorítottam felvetni, hogy a mostani vezetőképzés egészítessék ki hosszabb helmissziói tanfolyamokkal, ahol különösen világi munkásaink nyerhetnének alaposabb kiképzést. A munka csak akkor halad, ha a vezetők is haladnak.

Eddigi ifjúsági munkánk jórészt városban elsősorban tanuló ifjúság között folyt. A *falusi* ifjúság tömegei (az ifjúság 70%-a) most mozdulnak meg. Ifjúsági lapunk, ifjúsági könyveink, vezérfonalaink jórészt városi munkásaink tollával íródnak. A falusi ifjúság ébredő lelkét is ki kell elégítenünk. Ezt a kielégítést csak falusi vezetőkink munkálhatják. Szükséges tehát a legjobb falusi vezetők bizonyos munkaközösséggé csoportosítása, hogy azok dolgozzák ki a falusi ifjúsági munka programját s azok szolgálják irodalmilag is az ifjúságot.

A közelmúltban tartott vidéki értekezletek és vezető konferenciák egységesen foglaltak állást amellett, hogy igazi keresztény ifjúsági missziói munka csak az u. n. *négyes program* figyelembevételével lehetséges (lélek, értelem, tett, akarat). A munka haladása és állása is azt mutatja, hogy azok a legerősebb csoportok, amelyek az ifjúság egész életét és érdeklődési körét Isten akarata sugallata alá tudják vonni. A kívülről befelé haladó indirektizmusnak kevés híve van. Értékes nyilatkozatokat hallottunk azok ajkáról, akik már próbálták, hogy dalárdán, színdarabon keresztül a Bibliát nem lehet az ifjúság közé belopni. A népszínműves, dalárdás megalapozású ifjúsági munka a legtöbb esetben csődbe jutott. Ma fokozott mértékben nő az érdeklődés a határozott vonalú őszinte keresztény munka iránt. Ezt az érdeklődést éppen akkor, amikor az emberek olyan hajlandók a periferikus kérdések megválaszolására, nem szabad kielégítetlenül hagynunk.

A meglevő ifjúsági alakulatokban kettős irányú felelősséget kell felébreszteni. Nekik kell vidékükön vállalniuk a kovász szerepét, hogy *missziói látogatásaik*, meghívásaik által a környék ifjúsága megnyerésében segédkezzenek, másfelől a munka *anyagi támogatásáról* fokozottabb mértékben gondoskodjanak. Az életeriös keresztény munkáknak a munkakiadásait fedezniük kell kb. évi 70.000 lej lenne az az összeg.

amivel az összes csoportoknak kellene a központot támogatniuk.

Ennek a kettős feladatnak sikeresebb szolgálata érdekében is szükséges az a *külső szervezkedés*, amit különben egyéb tényezők is kívánnak. Ifjúsági munkánk belső szellemében egységes. A tagokat erős lelki szálak kötik össze. A belső kapcsolat mellett az évek során a dolgok természete szerint bizonyos külső szervezet is kezdett kialakulni (rendszeres időben tartott konferenciák, látogatások, Vezetők Lapja, Ifjú Erdély, Jelentőiv). A mozgalomnak azonban nincs egységes neve, néhol bibliakörnek, más helyen ifjúsági összejöveteleknek, vagy ifjúsági körnek, esetleg szövetségnek nevezik. Egységes munkának egységes névvel kell rendelkeznie. A sepsiszentgyörgyi konferencia tagjai egységes névül az Ifjúsági Keresztyén Egyesület nevét ajánlották (az x-i ref. egyházközség Ifjúsági Ker. Egyesülete). Körülbelül ez is lenne a legmegfelelőbb elnevezés. (Sajnos, ezt a nevet kollegiumi bibliaköreink nem használhatnák.) A név egységesítés mellett a *külső szervezet* fokozottabb kiépítését is meg kellene kezdenünk. Évek óta vajudik a mozgalom *jelvényének* kérdése is. Alig van hónap, hogy ebben a kérdésben ne fordulnának tanácsért hozzám.

A *falusi ifjúság* között lelki és értelmi nevelés mellett a munka speciális feladata új *szórakozási* alkalmak adása lenne. Ezen a ponton bukik el a legtöbb falusi fiú lelki, testi és gazdasági élete. A *városi nem iskolás* ifjúság közti munkában *ifjúsági házak*ra van szükség. A királyhágómelléki kerület városi gyülekezeti áldozatok árán is tudtak ifjúsági otthonokat berendezni. Sok városi fiú tért ki egyházunkból csak azért, mert a római egyház legényegyleteinek alkalmas ifjúsági otthonai neki is otthont adtak a munka utáni szabad percek hasznos eltöltésére. A *középiskolai* munkában az újabbban megindult *cserkész* mozgalom evangéliumi alapokra fektetése a legfontosabb feladat. Az ebben az irányban hozott egyházkerületi rendelkezés ezen a téren rendet fog teremteni. *Főiskolás* mozgalmaknak az intenzíven dolgozó más irányú főiskolás alakulatok rendszerében kell sajátos helyét megtalálnia.

Az érintett problémák nem kizárólag a fiú ifjúság közötti munka problémái, szoros kapcsolatban állanak legelsősorban a lányok és gyermekek közötti munkával (vasárnapi iskola).

Az érintett három belmissziói munka jövője azon fordul meg, hogy mennyire tudja ezeket a problémákat megoldani. Ilyen súlyos forduló előtt eddig sohasem állottak ezek a munkák. Jeleit látva annak, hogy Isten felhasználja ezt a munkát, bízunk abban, hogy győzelemesen fog ezen a fordulón is átsegíteni.

Kolozsvár, 1931. november 30-án.

László Dezső.

Incze Gábor: *A magyar református imádság a XVI. és XVII. században.* Theológiai Tanulmányok. 15. szám. Debrecen, 1931. 200. lap. Ára 6 pengő.

A pápai theologia h. tanára, aki már több eredeti és fordított munkával tette nevét ismertté theológiai irodalmunkban, e munkájában a magyar református irodalom XVI. és XVII. századbeli imádságos könyveivel foglalkozik. Tényleg igaz, amit a szerző állít, hogy ez a kérdés még nem részesült megfelelő méltatásban és kutatásban. Ezért hálásak lehetünk a szerzőnek nagy-utánjárással és kitartó kutatással készült munkájáért.

Első részében az imádság lényegére és alapvető kérdéseire vonatkozó megállapításokkal foglalkozik. Ismerteti a gyakorlati szempont kiemelőit (Robertson, Monrad, Girgensohn), aztán a valláspszichologusokat (James, Segond, Wundt, Vorwerk, Heiler, Windelband, Otto), felkutatja az enciklopédiának az imádságról szóló cikkeit, és az imádságról szóló monográfiákat. Amilyen részletes a hivatkozásaiban ez a rész, mégis nélkülözünk az imádság fogalmának a szerzőtől származó elemzését, az imádságnak a sok lélektani és gyakorlati jellegű megállapítás után, theológiai vizsgálatát, sőt a Kálvin Intitucióban található pompás és theológiailag is sok irányítást adó megállapításait is csak egy jegyzetben intézi el. Nem teszi kritika tárgyává a felsorolt véleményeket, sőt az összefoglalásban egységre igyekszik azokat hozni.

A könyv második részében a XVI. és XVII. századbeli magyar református imádságos könyveket s az imádságról szóló műveket ismerteti bő szemelvényekkel. Ennek a résznek különös jelentőséget ad, hogy alaposan felkutatott minden forrást, szemelvényei érdekesek és értékesek s ez teszi a könyvet különösen használhatóvá azok számára is, akik abban nem az imádságra vonatkozó tudományos megállapításokat, hanem a református imádság példáit keresik. Természetes, hogy ez a sok szemelvény terheli is a könyvet és a szerző figyelmét is inkább azok felsorolása és kiválogatása, mint méltatásuk és elemzésük felé fordítja. Az összefoglalás e rész végén összeállítja a felsorolt művek alapján az imádság törvényeit, annak mivoltáról, okáról, részéről, tartalmáról, a Krisztus nevében mondott imádságról, bibliai megköötöttségéről, konfesszionális voltáról, stb. való megjegyzésekben. Kár, hogy ezt a részt nem dolgozta ki rendszeresebben és részletesebben, inkább a szemelvények rováására.

A harmadik részben egy az imádságnak az Ószövetségben és újszövetségben, majd az őskereszténységben és középkorban s a reformáció előtti időben megnyilvánuló alakjaival foglalkozva, mely rész tulajdonképen tárgyhöz nem tartozik, áttér most a XVI. és XVII. sz. ev. ker. imádságaink tárgyalására. Míg az előbbi részben az imádságra vonatkozó megállapításokkal foglalkozott a magyar ref. theologiai irodalomban, itt az imádságos könyveket veszi sorra. Mivel itt is szemelvények módszerével dolgozik, természetesen, hogy a tárgyalást minduntalan megszakítják imádságok, vagy részletek közlése, néha hosszasan is. A XVI. században 12, a XVII. században 49 szerző imádságoskönyvét tárgyalja, részletes és bő szemelvényekben. Bár itt a feldolgozás szempontjából megint nehézség, hogy a sok szemelvény megrontja az áttekinthetőséget, valósággal nem engedi a szerzőt szóhoz jutni, másrészt azonban batározott méltánylást érdemel szerzőnek az a törekvése is, hogy e szemelvényekkel munkája gyakorlati építő célt is szolgálhasson. Nem az ő hibája, hogy ezt a kettős feladatot nem lehet egyben szolgálni s helyesebb lett volna e szemelvényeket külön, esetleg a munkával együttjáró függelékben adni ki. (mint pl. Rauschenbusch sokat emlegetett könyve: A szociális ébredés imádságai). Mert így az a helyzet, hogy akkor, mikor ez imádságok theologiai méltatására és vizsgálatára kerülne a sor, az utolsó rész összefoglalásában kénytelen megelégedni egy általános jellemzéssel.

Az Incze Gábor könyve mindenestre egyik igen értékes terméke legújabb theologiai irodalmunknak. Azzal, hogy sok eddig a köztudatban nem forgott imádságoskönyvet ismertetett meg, nem csak református életünk eltemetett kincseit hozta felszínre, hanem értékes építőmunkát is végzett s munkája alkalmas eszköz és alapos forrásmunka azon kérdés tanulmányozására, mely bennünket éper, ma annyira kell, hogy érdekeljen: mi a magyar református kegyesség képe, melyek annak alapvonásai, melyek azt más népektől megkülönböztetik. Örömmel és szívesen ajánljuk ezt a munkát mindenkinek figyelmébe.

Dr. Lampérth Géza: *A pápai ref. főiskola története (1531–1931).* Dr. Antal Géza előszavával. Pápa 1931. 202. + 30 l. Ár 4 p.

A pápai főiskola négyszáz éves jubileumát a külső ünnepeken kívül két értékes művel is megünnepelte. Ezek közül az egyik az iskola történetét adja. A munka két főrészből áll. Külső története eseményei között a mohácsi vész utáni idők vázolásával az iskola alapításáról, annak 1650-ben a pápai egyházzal együtt Eszterházy Pál által történt feldulatásával, majd a török és kuruc világban szenvedett viszontagságaival foglalkozik. Innen vitték el gályarabságra Séllyei Istvánt és Kócsi

Gergő Bálintot, majd a III. Károly alatt hozott törvények ürügye alatt megszüntették. 1752-ben a reformátusok szabad vallásgyakorlatát, a diákságot az iskolából szétkergették, s az egyház és a lefokozott iskola egy közeli faluhoz tartozva nyerhetett, olyan-amilyen életlehetőséget. A türelmi rendelet nyitotta meg ismét az iskola életét, s lett az egész egyházkerület anyaiskolája. A XIX. században annak elhelyezése körül folytak harcok, melyek 1847-ben végződtek be. A szabadságharc után az iskolának is küzdenie kellett az abszolutizmus tanügyi rendelkezései ellen. 1860-ban kapta vissza teljes jogait, amit jogakadémiává való fejlesztés és tanítóképző hozzácsatolása követett. Az iskola új épülete 1895-ben készült el, a hetedik épület 400 év alatt, míg a világháború s azt követő romlás az iskola anyagi javait és alapjait mind megsemmisítette. E részhez az iskola, a tanárok és tanulók nevének és címének története van csatolva.

A második rész az iskola belső életéről szól. Elmondja az első három évszázadban az iskola vezetésének, a tanulók helyzetének megértésére vonatkozó érdekes adatokat, eleven és érdekes képet ad a diák életéről, tanrendről, a diákok fegyelmezéséről és ruházkodásáról. Végül az új korban rajzolja meg az iskola belső élete képét. Míg az első rész történeti kutatások alapján jól áttekinthető képet ad az iskola történetéről, ez a második kedves és derűs vonásokban is bővelkedik. Mindkettő egy darab magyar kultúrtörténet, sőt több, története a közziklán épült, ostromlott ház egyik erős bástyájának. A könyv végén harminc képet találunk az iskola életében szereplő jeles férfiakról és nőkről, az iskola régi harangjairól, templomról és mai épületéről.

Köszönettel tartozunk a könyvért a pápai iskolának. Nemcsak azért, hogy az iskola történetét megíratta, de főképp, hogy így íratta meg, ahol a történeti adatok mellett és azok mögött az eleven, lüktető élet ötlük a szemünkbe. A mostani világban biztatást merítünk ebből arra, hogy az a reformátusság, mely csak egy fronton és ekkora erővel és megújuló küzdelemmel tudott a nehézségek között megállani, nem pusztulhat el. A pápai iskola története bizonyosság arról, hogy Isten őrkdött felette a multban s őrizni fogja a jövőben is.

Derzsi Endre: *Mit akar a Nőszövetség?* Kép az életből. 3 jelenetben. Nagyenyed, 1931. Ára 5 lej. Több példány rendelése esetén 4 lej.

Ez a kis füzet egy fonóbeli jelenetet ad elő, melyben a nőszövetség lelkes elnöknője magyarázza meg az addig vonakodó, de szavaira megszegyenülő ellenzőknek, hogy a Nőszövetség milyen célokat akar szolgálni. A jelenetben nem hiányzik a cselekmény sem, de mégis több benne a szónoklás és program-

beszéd, mint kellene; ami az ilyen irányú műveknek természetes kísértése, s elolvasása után mégis az a benyomásunk, hogy a nőszövetség ottani tagjai jól tudják a programmot és szépen tudnak róla beszélni, de cselekedetet nem látunk tőlük elegendő. A szerzőnek van adománya rá, hogy ilyen dolgokat írjon, párbeszédei fordulatosak és elevenek, úgy, hogy az egész alkalmas arra, hogy előadják. Ha esetleg átdolgozásra kerül a darab, alkalmas lenne felvenni bele az összes ellenvetések cáfolatát, melyeket a nőszövetség ellen fel szoktak hozni és azt mutatni fel, hogy milyen munkát végez a Nőszövetség.

Dr. Jancsó Benedek: *Erdély története.* Kiadásra rendezte Gyallay Domokos. Cluj-Kolozsvár. Minerva-kiadása, 1931. 387 lap. Ára 80 lej.

Erdély történetéről szóló könyv már régen nem lépett a könyvpiacra, mint a szerző az Előszóban is megjegyzi, s annál értékesebb ajándék ez a mű, mert ezt valóban erdélyi ember írta, az erdélyi lélek hazája iránti szeretete lüktet minden sorában, a komoly történettudós munkája mögött. Erdély földrajzi helyzetének leírása után, alaposan, a kritikus helyeken forrásokra hivatkozva tárgyalja Erdély történetét a legrégibb időtől az 1867-iki kiegyezésig. Különösen értékesek a műnek azon utalásai, melyek a köztudatban forgó adatokra vetnek igazi világosságot, nyugodt és higgadt hangon tárgyalva minden ellentétes véleményyt. A Függelékben a román népesség eredetéről szóló elméleteket ismerteti, majd a székelyek eredetéről szóló Hunfalvy, Marcali, Réthy, Sebestyén, Karácsonyi féle elméleteket.

A könyv, melyet a Minerva vállalat szép kiállításban és olcsó áron bocsátott közre, nemcsak érdemes a megszerzésre, hanem egyenesen nélkülözhetetlen a mai világban, mikor Erdély történetét, abban a magyarság szerepét és multját ismerni, nem elég általánosan tudott néhány adat vagy elmélet alapján, de szükséges részletesen és alaposan tudni azokról annak, aki itt a magyarság jövő feladatait látni és szolgálni akarja, s aki ezek felől másokat is tájékoztatni köteles. J.

A magyar prot. külmiszió multja. *A Külmisziói Füzetek* c. sorozat harmadik száma. Ára 20 fill. (6 L). Megrendelhető a Magy. Ev. ker. Missziói Szövetségtől, Bpest, VIII., Gyulai Pál-u. 9. II. 21.

E címen foglalta össze **Draskóczy László** a mi református és evangélikus külmiszióink történetét rövid 16 oldalon, mely a Magy. Evangéliumi Ker. Missziói Szövetség kiadásában, mint a Külmisziói Füzetek 3. száma, most megjelent. Nem volt nehéz ilyen rövidre összefogni, mert bizony a mi protestáns egyházainkból kevés szolgálat fordult a pogányok felé, de a könyv mégis szükséges, mert ezt a keveset se tudjuk.

A magyarok két. hitre térésével kezd. Az első misszionárius az új hittel Ázsiába visszatérő Julián volt, majd Pious Ferenc a török rabságban. Ő már protestáns. Német evangélikus befolyásra kerül ki Böhm Sámuel Afrikába, szintén ev. részről indul az első külmissziói lap, mely hosszabb szünet után ma is él „Missziói Lapok“ címen. A Magy. Ev. Missziói Szövetség lapja, a „Hajnal“ a magyar KIE mozgalomból nő ki. Zsidó-misszió skót ösztönzéssel, segítséggel folyik. Több törekvés után Kunst Irén és Pauer Irma állnak munkába. A jelenbe két református misszionárius-munka nyúlik át: a Molnár Máriaé Ausztráliában és a Döbrössy Lajosé Bulgáriában. Megemlíti a szerző még a Missziói Szövetség Ref. és Evang. Ágra tagolódását s az utódállamokbeli ref. magyarság külmissziói törekvéseit, köztük a miénket is.

Missziói könyvtárunk, munkánk számára nélkülözhetetlen ez a kis füzet.

H. J.

„Az Úr csodásan működik.“ Bibliaórai vezérfonal. IV. évi anyaga. Ifjú Erdély kiadása. 10 lej.

Az Ifjú Erdély minden évben meghozza ajándékát az ifjúsági munka karácsonyfájára. Eppen ezért vártuk a bibliaköri vezérfonal IV. évi anyagának a megjelenését. Az első, ami meglep a füzet forgatásakor, hogy e kis füzetben csupán a bibliaórai anyag van, míg az értelmi, testi és akaratú nevelés programja „Értelem, Erő és Akarat“ címen egy külön füzetben adatott ki, melynek ismertetésére alább fogok rátérni. Ez a kettőzöttség tulajdonképp a munka gazdagságát jelenti. Mikor az előző évi vezérfonal tömörségébe beletekintettünk, az volt a véleményünk, hogy ezt a tömör zsufoltságot minél bővebb feldolgozásban kellene adni. Míg az előző három évi vezérfonalak tárgyát az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek három évre szóló Jézus tanulmánya képezte, ez a vezérfonal I. részében az Apostolok cselekedeteit Pál érintése nélkül, II. részében az Öszövetség egyes szakaszait dolgozza fel.

Az I. rész ez alatt a főcím alatt „Az Úr pedig a Lélek“ 26 bibliatanulmányt foglal magában, melyeken keresztül a Lélek munkáját vetíti elénk. Tehát nem az apostolok cselekedeteit, hanem a Lélek munkáját.

Minden fejezet a Lélek munkáját tükrözi, s nem embereket emel piedesztálra. „Az első prédikáció“-t (4 fejezet) a Lélek diktálja, „Az első bűn“ (7 fejezet) a Lélek ellen történik, „Istvánt a Lélek tanítja szólni“ (15 fejezet). A szerző éles látása, mellyel mindenütt megkapja és kiemeli a legfontosabb szempontokat, Istennek külön adománya.

Az a négy-öt kérdés, amelyet a végén megbeszélésre felvet, mindenütt az életet az evangéliummal hozza kontaktusba és személyivé mélyíti.

A II. Rész „Ítélet és kegyelem” cím alatt 12 fejezetben szemlélteti Isten ítéletét, majd kegyelmét, Ésaiás, Ezekiel, Miquéás és Jőelből vett részek alapján. Ez a beállítás éppen az ifjúságra igen fontos. Ne hídje senki, hogy Isten csak ítélet és nem kegyelem is, de arra se gondoljon, hogy csak kegyelem és nem ítélet.

Kérdései szívbemarkolóan szólnak nemcsak az ifjúsághoz, hanem minden öntudatos keresztyénhez.

E vezérfonal nemcsak bibliaköri vezetőknek, de mindenkinek vezérfonal, aki szeret az igével élni. Szerzője László Dezső ifjúsági titkár, előbbi munkáihoz méltó munkát végzett.

Kese Attila.

Értelem, Erő, Akarat. Elő könyvek. A leányszövetségek és fiú bibliakörök értelmi, testi és szolgálati nevelésének programja. Ifjú Erdély kiadása. 15. lejt.

Az előbbi vezérfonal testvérfüzete, és csak azzal együtt használható. Önképzőköri, testnevelési, szolgálati és külmisziói óra keretében nyújtja a maga anyagát.

Az önképzőköri órának az alapgondolata. „Hogyan tükrözi irodalmunk a magyar történelem eseményeit?” Végig halad a történelmen, a hún mondáktól a világháborúig, illetve Magyarország felosztásáig. Szerencsés gondolat.

A testnevelési óra ennek a gondolatnak alapján van beállítva. „A testi nevelés is szerves része a keresztyén nevelés egészének. Testünk a Szentlélek temploma, azért tisztán, egészségesen és üdén kell őriznünk.”

A szolgálati órák arra való, hogy azon minden ifjú a maga egyéni és társadalmi életét Isten törvényeivel összemérje. Tárgyalás alá kerül itt a református ifjú, leány, otthonában, családalapításában, munkakörében, egyházában, a társadalomban való helyzetében. Minden tanítása nagy lelki magaslatokra emeli az ifjút.

Végül a füzetben fel van véve a külmiszió. A külmisziói óra vezérfonalául E. Stantey „Krisztus India országútján” című műve szolgál. A külmiszió bevezetése, ismertetése egy természetes következmény.

Önként adódik adódik az ifjúságot belevonni a külmiszió szeretébe. Hogy ez, olyan műnek a segítségével történik, mint E. Stanley műve, ez annál megkapóbbá teszi az érdeklődést az ifjúság részéről. A 32 külmisziói óra anyagában az ismeret bizonyosságtevessé emelkedik: nemcsak az a hibánk minden munkánkban, hogy nem teszünk bizonyosságot arról, amit hallottunk. „Ezért nincs misszió ma!”

Ha a füzetről kritikát akarunk mondani, csak azt mondhatnók, ami egyszersmind dicséretes is lenne. Hogy tulságosan nagy és gazdag anyagot ölel fel. Hogy olyan magaslatokon jár, hová

nem minden ifjú tud vele emelkedni. Hogy tulságos nagy tudást követel úgy a vezetőtől, mint a tagoktól. Maga a testnevelési óra annyi anatómiát, másfelől annyi gyakorlatot ír elő, hogy talán túl is megy feladatán.

A füzet azon szerzői, akik a kolozsvári leányszövetségek és fiú bibliakörök vezetőiként vannak megnevezve, az ifjúsági munkának nagy szolgálatot tettek.

Kese Attila.

Folyóirat Szemle.

Revue d'histoire et de philosophie religieuses (1930. 6. és 1931. 1—3. sz.)

Kezdődik a következő tanulmánnyal: Némely megjegyzések a zsidók közötti messiási mozgalmakra vonatkozólag Kr. e. 520. körül.

Ez az év új kritikai korszak kezdetét jelenti, a zsidó vallás történetében, amidőn Dávid királyi családja és Zádok főpap családja között erős riváltság folyik. Azonkívül harc megy végbe a Babyloniából visszatértek és azok között, akik nem hagytak el apáik földjét és nem volt prófeta, aki a szentély újraépítése ellen dörögte volna az Ur szavait: „Az egek az én trónusom és a föld az én zsámolyom. Milyen ház az, amit nekem építeni akartok és milyen az én nyugalmanak helye? Mindezeket az én kezem csinálta és mindezek az enyéim.” Ezen bevezetés után szerző (Aages Bentzen, kopenhágai egyetemi tanár) a következőket akarja megvilágosítani, hogy a címben jelzett mozgalom egyszerűen vallásos vagy politikai és forradalmi mozgalom volt-e? Milyen volt a magatartásuk az izraelita vezetőembereknek, s kiváltképpen Zorobábelnek e korszak politikai eseményei között és pedig Darius uralmának első éveiben? Fejtegetéseinél a templomépítéssel kapcsolatban mutat reá a mozgalom egyes fázisaira szem előtt tartva mindazt, ami főleg Haggeus és Zakariás prófétáknál találunk feljegyezve e korszakra nézve, amelynek hőse Zorobabel, akiben egyesek a megígért messiást vélték, aki felemeli Dávid elesett sátorát.

A következő tanulmány szól a páli és jánosi teológiáról, s azt a kérdést fejtegeti, hogy valóban kétféle teológia-e ez, vagy pedig egy és ugyanazon vallásos tapasztalatnak két formája. Rámutat arra, hogy a páli teológia volt az, amelyik a keresztyén gondolkodás fejlődésére, a leghatározottabb befolyást, mert Pál volt az első, aki megadta a keresztyén tannak azt a keretet, amelyben fejlődést nyert 19 századon át. Hasonlóképpen lehet nyilatkozni a jánosi teológiáról is, mert az a mód ahogyan János igyekszik szemléltetni a Krisztus személyiségét és szerepét nagyon is direkt befolyást gyakorolt és meghatározta az ortodox krisztológia formuláit. Ebben a füzetben különben a tanulmány-nak csak a bevezető része jelent meg. Írója Maurice Gognel.

A harmadik értekezés Rogér Jézéquel tollából a predesztinációról szól. Az első részben fejtegeti a predesztináció vallásos tartalmát. Eszerint a predesztináció úgy nyilvánul meg, mint egy megmérhetetlen egész tele gazdagsággal, amelynek ezer bejárata

van, mintha a keresztyénségnek az összes útjai odavezetnének. Minden ami benne van lényeges és elragadó. A második részben fejtegeti a predesztináció kritikáját, és foglalkozik az ellenvételeknek a természetével, amelyek különbözők és változók. A harmadik részben beszél a predesztináció dogmájának intellektuális természetéről.

Ezen három értekezés után „jegyzetek és dokumentumok” alatt Renan Ernő papi életének egyik epizódját olvashatjuk. — A kritikai tanulmányok c. részben Heinisch, Devirneux, Andin tehológusoknak a Genézisről szóló egy-egy tanulmányának a kritikáit találjuk, valamint Paucknak és hangnak Bucerről szóló egy-egy tanulmányának a bírálatát. A füzetet gazdag könyvszemle fejezi be.

Az 1931. évfolyamban Maurice Gognel folytatja a páli és jánosi teológiáról szóló értekezését. S ama kérdésre ad feleletet, hogy mi az uralkodó karakterisztikuma a páli gondolkodásnak? Lehet-e úgy tekinteni, mint egy teológiai rendszert? Es milyen mértékben ad nekünk választ a theoretikus előteletekre? Mielőtt ezekre a kérdésekre feleletet adna, mindenekelőtt tisztázni igyekszik e kifejezéseket: teológia és teológiai rendszer, hogy aztan egy újabb kérdésre adjon feleletet, arra t. i., hogy Pálnál teológiáról beszélhetünk-e, vagy pedig teológiai rendszerről. Mert számunkra teológia mindaz, amikor egy embernek, aki vallásos tapasztalatokra tett szert, s kevésbbé fontos az, hogy ezek újak-e, vagy megismétlődései a mások által tapasztaltaknak, az a törekvése, hogy ezeket megértse, aztán, hogy ezeket intellektuális formában kifejezze, akár önmaga akarja megérteni és önmagának megmagyarázni azt, ami őbenne történik, akár ha az az óhaja, hogy rávegyen más embereket is, hogy ugyanazon tapasztalatokat szerezzé meg, amelyeket ő, akár ha kiegészíteni, akárja azokat a revelációkat, amelyek hozták neki a vallásos tapasztalatot, az ismeretek azon halmazában, amelyet mások által bír és amelyeket összhangba akar hozni tapasztalataival. Ami pedig a teológiai rendszert illeti, azokat a formulákat mondhatjuk, amelyekben az ember visszaadja a maga vallásos életének intellektuális tradukcióját és kifejezi azokat az ismereteket, amelyek bonyolultan benne vannak egy általános organizmusban és amelyek az emberről szólnak és arról a viszonyról, amelyben van az ember az Istennel és a világgal. S mindezen fejtegetések után leszögezi azt az író, hogy a paulinizmus nem teológiai rendszer, hanem sokkal inkább az apostol vallásos tapasztalatának teológiai nyelven való tradukciója. S a páli teológia igazi hívei nem azok, akik ismétlik őt, sem azok, akik hasonulnak hozzá és az ő formuláihoz illeszkednek, hanem csak azok, akik ugyanazon tapasztalatokra tesznek szert, mint ő.

A következő értekezés címe: Reflexiók az Isten probléma felett. Írója F. Ménégos strassbourgi theol. professor. Tulajdonképen boncolgatja és megvilágítja azokat a dolgokat az Isten problémát illetőleg, amit M. Edonard Le Loy fejtett ki „Le problème de Dieu” című hatalmas munkájában. Először ismerteti Le Loy munkájának a beosztását, aztán Schleiermacheren kezdve ismerteti a különböző filozofusoknak és filozófiai irányoknak a megállapításait az Isten problémáról, végül reá mutat a mai kor, a mai emberek, teológusok és filozofusok Isten fogalmára. Befejezésül pedig fehér szkeptikust és hívőt, tudóst és tudatlant, hi-

telent és vallásfilozofust, mindenkit, hogy hallja meg a prófeta szavát: „és keresték és megtaláltak, mert teljes szívetekből kerestek engem, és megtaláltak engem azt mondja az Ur... és megismernek engem a legkisebbtől a legnagyobbig.

A folyóirat 2. száma kezdődik M. Urogeinek a páli és jánosi teológiáról szóló értekezésének a folytatásával, amelyben a következő további fejtegetést adja: A jánosi teológia az öskeresztyénség történetében egészen más feltételek között jelentkezik, mint a páli teológia. A negyedik evangélium szerzőjéről es életének történetéről senkisé sem tud semmit, vagy legalább is biztosat nem tud. És feltehető az a kérdés, hogy a negyedik evangélium mennyiben egyeni mű és mennyiben adja vissza egy csoportnak — vagy amint némelyek mondják — egy jánosi iskolának az érzéseit és kegyességét. Kényes és bonyolult kérdés azonban ez, amely vizsgálatot igényel. Ugyanis a negyedik evangélium nem egyszerre íródott, hanem progresszíve jött létre és felismerhető benne két egymástól teljesen különböző réteg, amelyből az első az evangélista munkája, a második a kiadónak, vagy talán a későbbi szerkesztőknek a hozzátoldásai. Némely részek mint a Lázár feltámasztásáról szóló rész és a végbucsu beszédeinek nagyobb része úgy tűnek fel, mint későbbi toldalékok, sőt a Jézus életére vonatkozólag sem kereshetünk benne összefüggő részeket.

Nem választhatjuk el azonban a negyedik evangéliumtól a 3. jánosi levelet, s különösen a két elsőt. Ugyanazon kéz munkája, mint az evangélium, csak hogy sokkal később irattattak avégett, hogy ellenálljanak bizonyos veszedelmes törekvéseknek, a melyek az egyházban jelentkeztek. — Ami pedig a jelenések könyvét illeti, ami szintén a János nevét hordja és amit a hagyomány az evangéliummal és a levelekkel kapcsolatban hoz, elmondhatjuk, hogy nagyon sajátos körülmények között jött létre teljesen gyakorlati céllal, hogy bátorítsa a keresztyéneket arra, hogy állhatatosan ragaszkodjanak hitükhöz az üldözések között is. Az evangélium mindenekelőtt vallásos mű, amelyet szerzője azért írt, hogy kifejezést adjon vallásos tapasztalatainak és hogy ezeknek részesévé tegyen másokat is.

A teológiáját illetőleg megállapíthatjuk, hogy az egy teljes egészét alkot, előadván az Istenről, az emberről, az emberi romlottságról, a Krisztusról és a megváltásról szóló tanokat. Azonban János nem teológiai értekezést alkotott, hanem evangéliumot, bár ómagá teológus, akit a jól inspirált hagyomány is *ο θεολογος* névvel illeti; és teológiájának a kerete az átélt vallásos tapasztalatok. Ami pedig a részleteket illeti, figyelemre méltó 3 főkérdés: a bűn ismeretéről, az üdvösség felfogásáról és a Krisztus halálának értelmezéséről szóló részek.

A bűnről alkotott jánosi felfogás nagyon különbözik a pálitól és nem olyan katasztrófikus, mint a páli. Minden kétség nélkül osztja azokat az eszméket, amelyeket az öskeresztyénség kölcsönzött a judaizmustól a bűnre, annak eredetére és következményeire vonatkozólag. Szerinte a világ a halálnak van odaajánlva. Istentől jövő üdvre van tehát szükség, hogy az ember elkerülhesse a halált és megnyerje az életet. És Krisztust azért küldötte Isten, hogy megszüntesse a bűn következményeit. Ő „Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit.“ — Ami pedig az üdvösségről alkotott felfogást illeti itt élesen szembeötlő a jánosi és páli felfogás közötti ellentét. Pálnál az üdvösség a jövőbeli dolga, Jánosnál a jelené. Pál szerint az üdvösséget remélhetjük, János szerint az üd-

vösség a tapasztalat ténye és nem a reménységé, az egy jeleni és azonnali valóság. „Bizony mondom néktek, hogy aki az én beszédemet hallja és hisz annak, aki engem elbocsátott, örök élete van; és nem megy a kárhozatra, hanem általment a halálból az életre.“ A halálból az életre való átmenetel egyike a jánosai beszédek megszokott témáinak. A Jézus haláláról és feltámadásáról alkotott felfogás is egészen más jánosnál, mint Pálnál.

A következő értekezést Otto Piper, a münsteri egyetem tanára írta. Címe: „A végzet problémája.“ Részletesen tárgyalja ezt a kérdést a keresztyénség előtti korszakban, aztán szól a végzetről alkotott véleményről a keresztyén korban, majd a végzet lényegéről, formájáról, a végzet és hit viszonyáról. S mindezek konkluziójaképpen azt mondja, „hogy a keresztyénség ismerte fel a végzethez vetett hit jogát és szükségességét. S dacára minden aggodalomnak és szorongásnak, amit a Végzet okoz, biztosak vagyunk abban, hogy sem halál, sem élet, s a Végzetnek semmi hatalma nem szakíthat el attól a szeretettől, amelyről Isten bizonyoságot nyújtott nekünk a mi Urunk a Jézus Krisztus által.

Ez értekezés után olvashatjuk ugyancsak M. Gognelnek egy értekezését, a melyben Schweitzer munkája alapján szól a páli misztikumról. Utánna következik Adolphe Lodosnak egy kritikai tanulmánya a prófétai irodalomból készült három német teológiai munkáról (E. Sellin: Das Zwölfprophetenbuch übersetzt und erklärt. Joh. Lindblom: Die literarische Gattung der prophetischen Literatur. eine literargeschichtliche Untersuchung zum A. F. — Joh. Lindblom: Hosea literarisch untersucht). — A folyóiratot végül gazdag könyvszemle zárja be.

A 3-ik számban az első értekezés címe: „Az Istenek neve és személysége a primitív vallásokban.“ Iróia — Van der Leeuw — rámutat azokra az erőkre, amit az Istenek nevéhez és személységéhez kötöttek az izraeliták, görögök, rómaiak, ősgermánok stb.

A következő értekezésben Auguste Holland a karácsony eredetéről szól és azt mondja, hogy a karácsonyt nem mindig december 25-én ünnepelték és dokumentumok hiányában a Krisztus születésének időpontjára vonatkozólag a keresztyének sokszor egymással ellentmondó hipotézisekre támaszkodtak. Századokon át a karácsonyt különböző időpontokban ünnepelték, míg aztán eljutottak arra a gondolatra, hogy dec. 25. legyen a Krisztus születésének napja.

Találunk benne még két tanulmányt: 1. Claudius császár és a keresztyének. 2. Renon és M. Olier élete. — A füzet végén pedig gazdag könyvszemlét olvashatunk.

Dr. D. Gy.
„Hajnal“ a Magyar Evangeliumi Keresztyén Missziói Szövetség külmisziói folyóirata. (1931. január—június.)

A januári szám vezetőhelyen inti a misszió barátait, hogy ne Isten ürge rovására takarékoskodjanak. A következő két számba is átnyúló tanulmányában Váscsárhelyi D. a külmisziói világhelyzetét veszi szemügyre. A Mott J. működésével kapcsolatos lendületet nagyon megakasztotta a világháború s az azt követő gvarmateserek. Németország pl. háború előtti állomásainak $\frac{1}{3}$ részét veszítette el, bár a megmaradtokon 70%-kal növekedett a kereszteltek száma. Ma 25 német társaság folytat munkát 1301 misziónáriussal és 9100 bennszülött segítővel. Oroszország új helyzetében az evangelium hacterévé vált Kínát belső zavarai után kettészakadásba vitte az entente-hatalmak unszólása, hogy vegyen részt a világháborúban. A moh. misszió a balkáni orthodoxok által körülvevett mohamedánok közt meg se indult szerve-

zetten, Törökországban csak a Frankfurti-, Perzsiában csak a Londoni Missziói Társaság végez munkát. Legszebb munka folyik, Kairó központtal, Egyiptomban, főként angol és amerikai részről. A németek vezetése alatt megmaradt Szudáni Úttörő Misszió is működik, valamint a palesztinaiak, köztük a jeruzsálemi, jaffai és kármeli német állomások. Indiában 2 millió keresztyén van már, de a 6024 külföldi misszionáriusból csak 30 működik moh. területen. A bennszülött munkások közt legkiválóbb Szundár Szig 1929. óta Tibetben eltűnt. Gandhi mozgalma akadályozza a munkát. Holland-Indiában 1 millió a bennszülött keresztyének száma. Kínában a keresztyénség (a nestorianus egyház) már ezer éves. A misszió 120 éves multjának eredménye, hogy ma minden ezredik kínai keresztyén. 8000 misszionárius dolgozik itt, de van önálló egyházuk és missziójuk is. Japán 60 millió lakosából 400.000 keresztyén. Itt 1873 óta teljesen szabad a hittérítés. Szép munka folyik Koreában, hol a lakosság 2%-a keresztyén. Afrikában Belga-Kongóban folyik legjelentősebb munka. Tanyikában angolok vették át a német állomásokat. Szibériában most halt meg Wade H. V. bennszülött misszionárius. Afrika II. lése. Dél-Amerika bennszülötteinek $\frac{3}{4}$ része még pogány. Az U. S. A. a missziók $\frac{1}{2}$ részét végzi. Az összes megkeresztelt bennszülöttek száma ma kb. 12 millió Akadályok: a falu-munka hiánya, a racionalizmus, az eliparosodás folytán jelentkező szociális bajok, közöny stb. *Döbrössy Lajos* vojvodoroi (Bulgária) levele munkaterének megismeréséről számol be, Szófiában istentiszteletre gyűjtötte össze a magyarokat. A missziói hírek közül kiemeljük, hogy Svédországban, az Unióban és Hollandiában missziói tanácskeket állítanak fel az egyetemen. Vasel Matild 6 hetet töltött, 45 előadást tartva Magyarországon.

A februári szám élén dr. Ravasz püspöknek az október 5-én, a missziói konferencia alkalmával elmondott *prédikációját* olvassuk. A Mt. 28:18—20. versek testamentum az Új-Testamentumban. Parancs, melynek alapja, hogy Krisztuséi vagyunk. Jaj lett volna nekünk ha Isten e világnak, vagy magunknak ajándékozott volna. A parancs tartalma: tanítványokká tenni, azaz Krisztusba oltani, tanítással és keresztelessel; terjedelme pedig ez: minden népeket. Igéret is köttetett hozzá: Ő velünk van mindvégig Ennek a tudata oldja az erőt a parancs végrehajtásához. *Draskóczy L. János*: Krisztus India országútján c. könyvéből idéz. A felekezeti kérdés megoldását közli a II. 7-én tartott gyűlés *jegyzőkönyve*, mely szerint ezentul külön fog működni a ref. és ev. missziói egyesület, közös bizottság irányítása mellett. *Molnár M.* a gyermekeknek ír a pitilui gyermekekről. Többi levelei leírják, hogy mekkora sötétség nyilvánul meg a bennszülöttek életében, különösen egy-egy teknőshéka-halászatnál. Magáról is ír. *Kunst I.* levele sok rabló-veszedelméről számol be, nemkülönben Isten csodálatos segítségéről.

A missziói célra való bélyeggyűjtés szervezéséről ír a *márciusi száma* borítéklapja. A szerkesztő vezetőcikkben küzd az *emberevő-romantika* ellen, kimutatva, hogy a közeli törökök misszionálása számunkra még fontosabb feladat, mint a távoli kínaiaké vagy ausztráliaiaké. *Özv. dr. Miskolc Sándorné* a febr. 8-án elhunyt *Somoani Edit*ről ír megemlékezést. Első magyar misszionáriusnőnk lett volna, ki volt képezve, fel volt avatva s Vasel Matilddal együtt ment volna ki, ha a megkezdődött világháború itthon nem rekeszti s mire a háború véget ért, tul volt már azon a koron, amivel kezdő misszionárius kimehetne. Vasel M. levele

megköszöni magyar testvéreinek azt a szeretetet, mellyel magyarországi útjában mindenütt fogadták. *Egy boldog nap* címen ugyanó írja le a csangjai vak leánykák egy kirándulását. *Molnár M.* levelei pitilui szokásokat ír le. Maga erős. üdülésre se megy, bár a kinint állandóan szedi, új háza már épül. *Kunst Irén* Kinából hazaindult, *Döbrössy L.* munkahelye Sumen lesz.

Április. Egy hitoktató-lelkész külmisziói intézet felállítását sürgeti Pesten és Debreczenben, 12 pontban sorolja fel az indokokat. *A Mitssziói Szövetség. Ev. Ága* külön tömörülésre hívja fel az ev. tagokat. *D. L.* fordítása *Mohammed Sükri* (Avetorianián János) önéletrajzából közöl megragadó részletet, utolsó találkozását a moh. papból lett misszionáriusnak apjával, a vallásába meghasonlott muszlimmal. Ugyancsak fordításban adja *P. J. a Chamberlain* angol misszionárius vallomását afelől, hogy *hogyan lett ő misszionárius*. Már kezdettől szívébe oltotta a vágyat az édesanyja s évről-évre megújuló fogadalmában ajánlotta föl titokban az Úrnak. A beteg apa birtokát átvenni készülő fiút csodálatosan vezeti Isten a maga szolgálatára s a szülők hősiek szívvel adják oda. *Molnár M.* az elmúlt évre tekint vissza. Három ízben volt a halál torkában. Hét bennszülöttet kereszteltek meg az év folyamán.

A május „juniusi szám együtt jelent meg. *A szent kivándorlás* címen *dr. v. Csia Sándor* idézi a magyar kivándorlók elé Abraham s a cseh-morva atyafiak példáját *Vásárhelyi Dezső* a „Der Heidenbote“ c. lapból fordításban közli *Walter, Külper* és *Fischle* német misszionáriusok kínai rablók által történt elhurcolását és csodálatos szabadulását. Két millió kínai dollár válságdíjat követtek értük, de nem kapták meg. *Walter* beteg lett s így került visnsza, a másik kettőt kínaiak szabadították meg, igazában azonban az érettük aggódók imádsága *Szabó Károly* lakatossegéd, misszionárius-jelölt, a glasgowi *Bibliai Intézet* (Bible Froining Institut) rövid leírását adja. A gondolatot *Moody* adta 1892-ben, az evangélizáló egyesület gyűlésén. 1898. májusára kész volt az önkéntes laikus lelki munkások képzésére szolgáló hétemeletes épület. Egyik részében leányok (kb 30), a másikon fiúk (50–60) vannak. Cikkíró az első magyar fiú itt. A tanfolyam két éves, mely alatt már szolgálnak is. *Koltay Józsefné.* a cigányok közti evangélizáló munkáját írja le. A *Mustármagc* lap egy cikke adta rá az indítást Éneket, imádságot fordít le cigány nyelvre s így dolgozik köztük már hat éve. *Döbrössy L.* már sumlai munkahelyéről ír. Ez a Balkán leghíresebb moh. központja. Tanul, ismerkedik. Az *Otthon-Misszió* 15 üres hellyel várja az otthontalankokat. *Molnár M.* rendkívül érdekes missziói útjait közli. Két angol misszionáriusnőt (*Harrison, Mekleton*) kínai banditák agyonlőttek.

Minden lapszám gazdagon illusztrált: a borítékoldalakon sok-sok adomány nyugtázása hirdeti, hogy van a magyar reformátusokban áldozatkészség a külmiszió ügye iránt. *H. J.*

